

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

MEŞİHAT ARŞİVİ BELGELERİNE GÖRE
ŞEYHÜLİSLAMLĞIN BÜROKRATİK YAPISI

Esra YILDIZ

2502170181

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ

İstanbul-2021

ÖZ
MEŞİHAT ARŞİVİ BELGELERİNE GÖRE
ŞEYHÜLİSLAMLĞIN BÜROKRATİK YAPISI

Esra YILDIZ

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki İslam devletlerinden tevarüs ettiği Şeyhülislâmlığı bir müessese haline getirmiştir. 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla devletin kuruluşundan itibaren var olan Şeyhülislâmlık yeni, sabit ve müstakil bir alana taşınmıştır. Tanzimatla birlikte devletin diğer kurumlarına paralel olarak Şeyhülislâmlık, devletin bürokratik yapısında yerini almış ve sistematik bir şekilde örgütlenmiştir.

Tarihi süreçte dinî, hukuki ve eğitim alanındaki birimleri ile bir külliye halini alan ve günümüzün Diyanet İşleri Başkanlığı, Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevlerini yürütmüş olan Şeyhülislâmlık, devlet yapısındaki değişiklikler neticesinde görev, yetki ve sorumluluklarının bir kısmını yeni kurulan nezaretlere bırakmıştır. Şeyhülislâmlığın bulunduğu mekân 1924 yılından itibaren İstanbul Müftülüğü, İstanbul Kız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsü'ne ev sahipliği yapmıştır.

Tezimizde Şeyhülislâmlık belgeleri ışığında Şeyhülislâmlık'taki Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı, Nakîbü'l-eşrâflık, Mektûbi Kalemi, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Dosya ve İstatistik Kalemi, Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi, Memûrîn Kalemi Müdüriyeti, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi, Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a, Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye, Bâb-ı Fetvâ Camisi ve Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti birimlerinin kuruluşu, işleyişi, yetki ve hizmet alanı, görevlileri, ilmiye bürokrasisindeki işlevi, Şeyhülislâmlık içerisindeki konumu, görevlilerinin ilmi kariyerleri, arşiv kaynakları ve teşkilat şeması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislâmlık, Meşihat Arşivi, Fetva, Bürokratik yapı, Şeyhülislam.

ABSTRACT
IN LIGHT OF THE MEŞİHAT ARCHİVAL DOCUMENTS, THE
BUREAUCRATIC STRUCTURE OF THE *ŞEYHÜLİSLAMLİK* (THE OFFICE OF
THE SHEIKH AL-ISLAM)

Esra YILDIZ

The Ottoman Empire institutionalized *Şeyhülislamlık* (the office of the Sheikh al-Islam) which was inherited from the previous Islamic states. In 1826 the Janissary corps was abolished and the *Şeyhülislamlık* existing since the beginning of the empire was transferred into a new, permanent, and private space. In line with the Tanzimat reforms of other state institutions, the *Şeyhülislamlık* attained a position in the state's bureaucratic structure and was systematically reorganized.

Throughout the historical process it became a social complex with religious, legal, and educational units, and executed the tasks of today's the Presidency of Religious Affairs, the Ministry of Justice, and the Ministry of Education. *Şeyhülislamlık*, due to changes in the state structure some of its duties, responsibilities, and authorities were assigned to the newly founded ministries. As of its location by 1924 it was used first by the Istanbul Muftiship, then Istanbul Girl High School, and then Istanbul University Botanic Institute.

The Meşihat Archive which holds the scholarly heritage of the *Şeyhülislamlık* is the most valuable resource carrying the bureaucratic structure, organizational system, and diplomatical writings of the institution to this day. The architectural structure of the buildings, the bureaucratic structure of the institute and its functioning are carried to the present by the archival records of the *Şeyhülislamlık* institution.

In this dissertation, in light of the *Şeyhülislamlık* documents the institutionalization of the *Şeyhülislamlık*, its bureaucratic structure and organizational scheme are examined, and the registries of the Meşihat Archive are uncovered.

Keywords: *Şeyhülislamlık* (the office of the Sheikh al-Islam), the Meşihat Archive, bureaucratic structure, fatwa, Sheikh al-Islam.

ÖNSÖZ

Tezimiz, “Şeyhülislâmlığın Bürokratik Yapısı”, “Şeyhülislamlığın Evrak Sistemi ve İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimleri” ve “Şeyhülislamlık’ta Yeni Kurulan Birimler” olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır.

Çalışmamız 1826 Yılında Ağakapısı’na Nakledilen Birimler, Şeyhülislamlığın Yazı İşleri ve Evrak Sistemi, İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimler, Şeyhülislamlığa Bağlanan Meclisler ve Şeyhülislamlık’ta yeni kurulan birimler olmak üzere beş temel başlıkta tasnif edilmiştir.

Şeyhülislâmlığın tarihçesi ve süreç içerisinde müessese haline gelmesi giriş bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. Osmanlı Devleti’nde görev yapan Şeyhülislamların listesi ile Şeyhülislamlığın tüm birimlerinin gösterildiği bir teşkilat şeması hazırlanmıştır. Birinci bölümde, Şeyhülislâmlığın Ağakapısı’na taşındığında bünyesine dâhil ettiği Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı ve Nakîbü’l-esrâflık gibi birimlerin kuruluş gayeleri, görevlileri, nizamnameleri, ilmiye bürokrasisindeki işlevleri, Şeyhülislamlık’taki konumları ve birbirleriyle irtibatları izah edilmiştir.

“Şeyhülislamlığın Evrak Sistemi ve İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimler” başlıklı ikinci bölümde ise Şeyhülislamlık bünyesindeki Mektûbi Kalemi, Evrak Odası, Dosya ve İstatistik Kalemi, ilmiye sınıfının özlük işleriyle ilgili Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi ve Memûrîn Kalemi Müdüriyeti Şeyhülislâmlık belgeleri ışığında açıklanmıştır. Yine bu bölümde Şeyhülislâmlığa bağlanan birimlerden Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü’l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ve Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği’nin kuruluş amacı, işlevleri ve ilmiye bürokrasisindeki konumu ele alınmıştır.

“Şeyhülislamlık’ta Yeni Kurulan Birimler” başlıklı üçüncü bölümde ise Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur’a, Sicillât-ı Şer’iyye Dairesi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, Bâb-ı Fetvâ Camisi, Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti ve Müneccimbaşılığının kuruluş amacı ve işlevi Meşihat Arşivi’nin defter ve belgeleri özelinde izah edilmiştir.

Şeyhülislamlığın işlevini daha iyi gösterebilmek için tezimizin saydığımız bu üç bölümünde de meclislerin işleyişi ile ilgili Meşihat Arşivi'ndeki belgelerden önemli olanları seçilmek suretiyle tablo halinde özetleri verilmiştir.

“Sonuç ve Değerlendirme” kısmında ise yukarıda bahsi geçen üç bölümün genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Son olarak, bu önemli konuyu çalışmam için teşvik eden, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ'ye, sık sık kendileriyle müzakerede bulunduğum değerli hocalarım Doç Dr. Hüsnü KOYUNOĞLU, Doç. Dr. Nevzat SAĞLAM, Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayhan IŞIK'a ve benden hiçbir zaman dualarını esirgemeyen sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Esra YILDIZ

İstanbul-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAMLĞIN BÜROKRATİK YAPISI

1.1. 1826 YILINDA AĞAKAPISI'NA NAKLEDİLEN BİRİMLER	32
1.1.1. Fetvâhâne-i Âlî	32
1.1.1.1. Fetvâhâne'nin Birimleri ve İşleyişi	32
1.1.1.2. Fetvâhâne Görevlileri	33
1.1.1.3. Fetvâhâne'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	33
1.1.1.4. Fetvâhâne'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	35
1.1.1.5. Fetvâhâne Görevlilerinin İlmi Kariyerleri	37
1.1.1.6. Fetvâhâne ile İlgili Arşiv Kaynakları	38
1.1.2. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği	41
1.1.2.1. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin Kuruluşu	41
1.1.2.2. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Görevlileri	42
1.1.2.3. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	43
1.1.2.4. Sadreyn Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	44
1.1.2.5. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği ile İlgili Arşiv Kaynakları	46
1.1.3. İstanbul Kadılığı	50
1.1.3.1. İstanbul Kadılığı'nın Kuruluşu	50
1.1.3.2. İstanbul Kadılığı Görevlileri	51
1.1.3.3. İstanbul Kadılığı'nın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	51
1.1.3.4. İstanbul Kadılığı'nın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	52
1.1.3.5. İstanbul Kadılığı ile İlgili Arşiv Kaynakları	53
1.1.4. Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi	54
1.1.4.1. Nakîbü'l-eşrâflığın Kuruluşu	54
1.1.4.2. Nakîbü'l-eşrâflığın Görevlileri	55
1.1.4.3. Nakîbü'l-eşrâflığın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	58
1.1.4.4. Nakîbü'l-eşrâflığın İşleyişi, Yetki ve Hizmet Alanları	59
1.1.4.5. Nakîbü'l-eşrâf ve Seyyidlere Tanınan İmtiyazlar	63
1.1.4.6. Seyyidlerin İlim Dünyasına Katkıları	65
1.1.4.7. Nakîbü'l-eşrâflık ile İlgili Arşiv Kaynakları	68
Değerlendirme	70

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂMLIĞIN EVRAK SİSTEMİ VE İLMİYE SINIFININ ÖZLÜK İŞLERİYLE İLGİLİ BİRİMLERİ

2.1. ŞEYHÜLİSLÂMLIĞIN YAZI İŞLERİ VE EVRAK SİSTEMİ ____ 73

2.1.1. Mektûbi Kalemî	73
2.1.1.1. Mektûbi Kalemî'nin Kuruluşu	73
2.1.1.2. Mektûbi Kalemî'nin Görevlileri	73
2.1.1.3. Mektûbi Kalemî'nin İlmîye Bürokrasisindeki İşlevi	74
2.1.1.4. Mektûbi Kalemî'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	76
2.1.1.5. Mektûbi Kalemî ile İlgili Arşiv Kaynakları	77
2.1.2. Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti	80
2.1.2.1. Evrak Odası'nın Kuruluşu	80
2.1.2.2. Evrak Odası'nın Görevlileri	81
2.1.2.3. Evrak Odası'nın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	81
2.1.2.4. Evrak Odası'nın Arşiv Kaynakları	82
2.1.3. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemî	84
2.1.3.1. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemî'nin Kuruluşu	84
2.1.3.2. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemî'nin Görevlileri	84
2.1.3.3. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemî'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	85
2.1.3.4. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemî ile ilgili Arşiv Kaynakları	85

2.2. ŞEYHÜLİSLÂMLIK'TA İLMİYE SINIFININ ÖZLÜK İŞLERİYLE İLGİLİ BİRİMLER ____ 86

2.2.1. Muhasebe-i İlmîye	86
2.2.1.1. Muhasebe-i İlmîye'nin Kurulması	86
2.2.1.2. Muhasebe-i İlmîye'nin İlmîye Bürokrasisindeki İşlevi	86
2.2.1.3. Muhasebe-i İlmîye'nin Görevlileri	88
2.2.1.4. Muhasebe-i İlmîye Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	88
2.2.1.5. Muhasebe-i İlmîye ile İlgili Arşiv Kaynakları	89
2.2.2. Sicill-i Ahvâl İdaresi	92
2.2.2.1. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl İdaresi'nin Kuruluşu	92
2.2.2.2. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi Görevlileri	94
2.2.2.3. Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	94
2.2.2.4. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin İlmîye Bürokrasisindeki İşlevi	95
2.2.2.5. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi ile İlgili Arşiv Kaynakları	96
2.2.3. Memûrîn Kalemî Müdüriyeti	99
2.2.3.1. Memûrîn Kalemî Müdüriyeti'nin Kuruluşu	99
2.2.3.2. Memûrîn Kalemî Müdüriyeti'nin Görevlileri	100
2.2.3.3. Memûrîn Kalemî'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	101
2.2.3.4. Memûrîn Kalemî Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları	101

2.3. SON DÖNEMDE ŞEYHÜLİSLAMLığA BAĞLANAN BİRİMLER 103

2.3.1. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye ve Temyîz-i Şerîyye Dâiresi	103
2.3.1.1. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye'nin Kuruluşu	103
2.3.1.2. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	105
2.3.1.3. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye ile İlgili Arşiv Kaynakları	105
2.3.2. Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti	110
2.3.2.1. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nin Kuruluşu	110
2.3.2.2. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti Görevlileri	111
2.3.2.3. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	112
2.3.2.4. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Dersâadet Eytâm Müdüriyeti'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	113
2.3.2.5. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları	113
2.3.3. Beytûlmâl Müdüriyeti	115
2.3.3.1. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Kuruluşu	115
2.3.3.2. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Görevlileri	117
2.3.3.3. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	117
2.3.3.4. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	118
2.3.3.5. Beytûlmâl Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları	118
2.3.4. İlmiye Tekâüd Sandığı	119
2.3.4.1. İlmiye Tekâüd Sandığı'nın Kuruluşu	119
2.3.4.2. İlmiye Tekâüd Sandığı'nın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	120
2.3.4.3. İlmiye Tekâüd Sandığı'nın Görevlileri	122
2.3.4.4. İlmiye Tekâüd Sandığı ile ilgili Arşiv Kaynakları	122
2.3.5. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm	122
2.3.5.1. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Kuruluşu	122
2.3.5.2. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Görevlileri	123
2.3.5.3. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	124
2.3.5.4. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	127
2.3.5.5. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Eğitim Kurumları ile İrtibatı/ Muallimhane-i Nüvvâb	127
2.3.5.6. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm ile İlgili Arşiv Kaynakları	129
2.3.6. Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi	132
2.3.6.1. Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi'nin Kuruluşu	132
2.3.6.2. Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	133
2.3.6.3. Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	134
2.3.6.4. Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi ile İlgili Arşiv Kaynakları	135
Değerlendirme	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAMLİK'TA YENİ KURULAN BİRİMLER

3.1. ŞEYHÜLİSLAMLİK'TAKİ BİRİMLER 140

3.1.1. Meclis-i Meşâyih	140
3.1.1.1. Meclis-i Meşâyih'in Kuruluşu	140
3.1.1.2. Meclis-i Meşâyih'in Görevleri	141
3.1.1.3. Meclis-i Meşâyih'in Görevlileri	146
3.1.1.4. Taşra Meclis-i Meşâyih Encümenleri	148
3.1.1.5. Meclis-i Meşâyih'in Görevlilerinin İlmi Kariyerleri ve İlim Dünyasına Katkıları	148
3.1.1.6. Meclis-i Meşâyih'in İlmiye Bürokrasisindeki Konumu	150
3.1.1.7. Meclis-i Meşâyih'in Şeyhülislâmlık İçerisindeki İşlevi	151
3.1.1.8. Meclis-i Meşâyih ile İlgili Arşiv Kaynakları	151
3.1.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi	152
3.1.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin Kuruluşu	152
3.1.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin Görevlileri	154
3.1.2.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Görevlilerinin İlim Dünyasına Katkıları	154
3.1.2.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	155
3.1.2.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	156
3.1.2.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Birimlerle İrtibatı	159
3.1.2.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi ile İlgili Arşiv Kaynakları	161
3.1.3. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe	164
3.1.3.1. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Kuruluşu	164
3.1.3.2. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Görevlileri	164
3.1.3.3. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Görevlilerinin İlim Dünyasına Katkıları	165
3.1.3.4. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	165
3.1.3.5. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Eğitim Faaliyetleri	168
3.1.3.6. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin İaşe ve Sağlık Hizmetleri	169
3.1.3.7. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	170
3.1.3.8. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Birimlerle İrtibatı	171
3.1.3.9. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe ile İlgili Arşiv Kaynakları	172
3.1.4. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a	176
3.1.4.1. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın Kuruluşu	176
3.1.4.2. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a Görevlileri	177
3.1.4.3. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	178
3.1.4.4. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile İlgili Arşiv Kaynakları	178
3.1.5. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi	178
3.1.5.1. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi'nin Kuruluşu	178
3.1.5.2. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi'nin Görevlileri	179
3.1.5.3. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	179
3.1.5.4. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	180
3.1.5.5. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi'nin Günümüzdeki Önemi	181
3.1.5.6. Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi ile İlgili Arşiv Kaynakları	181
3.1.6. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye	182
3.1.6.1. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin Kuruluşu	182
3.1.6.2. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	183

3.1.6.3. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin Şeyhülislâmlık'taki Diğer Birimlerle İrtibatı	184
3.1.6.4. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin Arşiv Kaynakları	187
3.1.7. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti	187
3.1.7.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Kuruluşu	187
3.1.7.2. Mecelle Cemiyeti'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	188
3.1.7.3. Mecelle Cemiyeti'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	191
3.1.7.4. Mecelle Cemiyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları	191
3.1.8. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti	192
3.1.8.1. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Kuruluşu	192
3.1.8.2. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Görevlileri	193
3.1.8.3. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	193
3.1.8.4. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları	193
3.1.9. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye	194
3.1.9.1. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Kuruluşu	194
3.1.9.2. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Görevlileri	195
3.1.9.3. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Yayın Organı ve Yayın Faaliyetleri	196
3.1.9.4. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi	196
3.1.9.5. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu	197
3.1.9.6. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İlgili Arşiv Kaynakları	198
3.2. ŞEYHÜLİSLAMLIK'TAKİ DİĞER BİRİMLER	200
3.2.1. Şeyhülislâmlık Câmisi	200
3.2.1.1. Şeyhülislâmlık Câmisi'nin Yapılması	200
3.2.1.2. Şeyhülislâmlık Camisi Görevlileri	200
3.2.1.3. Şeyhülislâmlık Câmisi'ndeki Teberrükât Eşyası	201
3.2.2. Şeyhülislâmlık Tabâbeti	201
3.2.2.1. Şeyhülislâmlık Tabâbeti'nin Kuruluşu	201
3.2.2.2. Şeyhülislâmlık Tabâbet Görevlileri	204
3.2.2.3. Şeyhülislâmlık Tabâbeti ile ilgili Arşiv Kaynakları	204
3.2.3. Müneccimbaşılık	204
3.2.3.1. Şeyhülislâmlık Müneccimbaşılığının Kuruluşu	204
3.2.3.2. Şeyhülislâmlık Müneccimbaşılığının Görevlileri	205
Değerlendirme	206
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	207
BİBLİYOGRAFYA	388
ARŞİV KAYNAKLARI	388
YAZILI KAYNAKLAR	392
EKLER	405
ÖZGEÇMİŞ	410

TABLÖLAR

Tablo 1: Fetvâhâne-i Âlî ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 212
Tablo 2: Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 225
Tablo 3: İstanbul Kadılığı ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 234
Tablo 4: Nakîbü'l-eşrâflık ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 241
Tablo 5: Mektûbi Kalemi ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 247
Tablo 6: Evrak Odası ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 254
Tablo 7: Dosya ve İstatistik Kalemi ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 261
Tablo 8: Muhasebe-i İlmiye ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 266
Tablo 9: Sicill-i Ahvâl İdaresi ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 272
Tablo 10: Memûrîn Kalemi Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 278
Tablo 11: Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 284
Tablo 12: Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 291
Tablo 13: Beytü'l-mâl Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 297
Tablo 14: İlmiye Tekâüd Sandığı ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 303
Tablo 15: Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 309
Tablo 16: Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 315
Tablo 17: Meclis-i Meşâyih ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 322
Tablo 18: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 329
Tablo 19: Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 335
Tablo 20: Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 342
Tablo 21: Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 348

Tablo 22: Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye Arşiv Belgeleri	s. 353
Tablo 23: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 360
Tablo 24: Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 366
Tablo 25: Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 370
Tablo 26: Bâb-ı Fetvâ Camisi ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 374
Tablo 27: Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 379
Tablo 28: Müneccimbaşılık ile İlgili Arşiv Belgeleri	s. 384

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale veya madde
a. mlf	: Aynı müellif
a.yzr.	: Aynı yazar
b.	: bin/ibn, oğlu
BEO	: Bâb-ı âlî Evrak Odası
bkz.	: Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren/mütercim
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EO	: Evrak Odası
h.	: Hicri
Haz.	: Yayına hazırlayan
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
m.	: Miladi
Mat.	: Matbaası/matbaacılık
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHB	: Muhasebe
MŞH	: Meşîhat Arşivi
nr.	: Numarası/kayıt veya demirbaş
nşr.	: Neşreden

s.	: sayfa
S.	: Sayı
SAİD	: Sicill-i Ahvâl İdaresi/Ulema Dosyaları
ss.	: sayfaları arası
ŞS	: Şeriyye Sicilleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
THR	: Tahrirat Evrakı/Yazışmalar
Trc.	: Tercüme eden
vb.	: ve buna benzer
vr.	: varak
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Amacı

“Meşihat-i İslâmiyye’nin Kuruluşu Ve 1826 Yılında Ağakapısı’na Nakledilen Birimler”, “Şeyhülislâmlığın Evrak Sistemi, İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimler ve Şeyhülislâmlığa Bağlanan Meclisler” ve “Şeyhülislâmlık’ta Yeni Kurulan Birimler” olmak üzere üç ana başlık ve bir sonuçtan oluşan tezimizin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi: Şeyhülislâmlık belgeleri ışığında Osmanlı Devleti’ndeki Bâb-1 Meşihat’ın tarihçesini anlatmak, Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonraki süreçte Şeyhülislâmlık binalarının yapımı, Şeyhülislâmlığın dinî ve hukukî bir kompleks haline dönüşmesi sürecini açıklamaktır.

İkincisi: Bâb-1 Meşihat’e bağlı Şer’iyye Sicilleri ve Meşihat Arşivi’ndeki defterler ile evrak mahzenindeki arşiv belgeleri başta olmak üzere Şeyhülislâmlığın bir müessese haline dönüşmesi sürecindeki arşiv malzemesini ve tarihi eserleri tanıtmaktır.

Üçüncüsü: Cumhuriyet’e kadar olan süreçte Bâb-1 Meşihat’ın İstanbul Müftülüğü’ne geçiş aşamalarını açıklamaktır.

Dördüncüsü: Şeyhülislâmlık içerisindeki birimleri tarihsel sürecine göre Şeyhülislâmlığa nakledilen, Şeyhülislâmlığın yazı işleri ve evrak sistemi ile ilgili olan, Şeyhülislâmlığın özlük işleriyle ilgilenen, Son Dönemde Şeyhülislâmlığa bağlanan ve Şeyhülislâmlık’ta yeni kurulan birimler şeklinde tasnif ederek açıklamaktır.

Şeyhülislâmlık’taki Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı, Nakîbü’l-eşrâflık, Mektûbi Kalemi, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Dosya ve İstatistik Kalemi, Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi, Memûrîn Kalemi Müdüriyeti, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü’l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi, Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur’a, Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye, Bâb-1 Fetvâ Camisi ve Bâb-1 Fetvâ Tabâbeti birimlerinin kuruluşu, işleyişi, yetki ve hizmet alanı, görevlileri, ilmiye bürokrasisindeki işlevi, Şeyhülislâmlık içerisindeki konumu, görevlilerinin ilmi kariyerleri ve arşiv kaynaklarını Şeyhülislâmlık belgeleri özelinde analiz etmektir.

Beşincisi: Şeyhülislâmlık arşivi belgelerinin diliyle Şeyhülislâmlık Müessesesindeki birimlerin işleyişini izah etmektir.

1.2. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın ana problemi, tarihsel sürecine göre 1826-1924 yıllarında ilmiye teşkilatının bürokratik yapısının hangi birimlerden oluştuğu ve nasıl işlediğidir. Ana probleme katkı sağlayacak diğer alt sorunsallar ise: Ağakapısı'nın 1826 yılında Şeyhülislâmlığa tahsis edilmesiyle birlikte Bâb-1 Meşihat'in teşkilat şemasında nasıl örgütlendiğidir.

Tanzimat ile birlikte devletin genelinde takip edilen kurumsallaşma yolculuğunda Şeyhülislâmlığın teşkilat şemasının oluşumu, müesseseye dâhil edilen birimleri ve ihtiyaç duyulan yeni meclislerin kuruluş amacı ve işlevinin neler olduğudur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kurum tarihi yazmak, biyografi yazmak gibi tarihin bir uzvunu kayıt altına almaktır. Bâb-1 Meşihat'in tarihini ele alan bu çalışmamızda aslında bir müessesenin kuruluşundan kaldırıldığı zamana kadar geçirdiği tüm aşamaları gözler önüne sermiş oluyoruz.

Osmanlı medeniyeti veya müesseseleri, devletin yazışmaları dediğimiz bir bakıma arşiv vesikaları demektir. Kaynak olmadan tarih yazmak mümkün olmadığına göre arşiv belgelerine dayanmayan bir Osmanlı dönemi çalışması da eksik olacaktır. Bâb-1 Meşihat'in kurum tarihini yazmada en temel kaynak yine Şeyhülislâmlığın kendi tarihi fotoğrafları, belge ve defterleri ile arşivi vesikalarıdır. Bu bağlamda Bâb-1 Meşihat'i bizzat kendi arşivi olan Meşihat Arşivi ile tanıtmış olmak araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır.

Meşihat Arşivi belgeleri ekseninde Şeyhülislâmlık müessesesini, din, hukuk, siyaset, eğitim öğretim, vakıf, güvenlik, ticaret, ekonomi ve ictimai hayatın her safhasını ilgilendiren hususlardaki etkinliğinin ele alınması kültür tarihi ve kültürel değerler bakımından da önemlidir.

Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısını incelemek aslında Şeyhülislâmlığın tarih sahnesinde nasıl bir konum aldığını ve ne şekilde konumlandırıldığını görme açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

Tezimizin kapsamlı olmasının sebebi, Meşihat Arşivi'ndeki belgelerle birlikte Osmanlı Arşivi'ndeki Meşihat fonunun da incelenmiş olmasıdır. Ayrıca Şeyhülislâmlığın tarihi ve bürokratik yapısının geniş bir yelpazede ele alınması, Şeyhülislâmlık tarihinin, gelişim sürecinin ve işleyişinin Meşihat Arşivi'ndeki tasnifi yeni tamamlanan belgeler ile

birlikte tahlil edilmiş olması çalışmamızı İslam Tarihi alanında yapılan diğer çalışmalardan özgün kılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

“Şeyhülislâmlığın Bürokratik Yapısı” adlı tezimiz temelde “literatür ve arşiv belgelerinin taranması” şeklinde bir yol izlenerek çalışılmıştır. Başta Meşihat Arşivi’ndeki defter ve belgeler olmak üzere Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’ndeki Meşihat fonu da çalışmamızın temel kaynaklarındandır.

İlk olarak tezimizde Şeyhülislâmlığın birimleri: 1826 Yılında Ağakapısı’na Nakledilen Birimler, Şeyhülislâmlığın Evrak Sistemi, İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimler, Şeyhülislâmlığa Bağlanan Meclisler ve Şeyhülislâmlık’ta yeni kurulan birimler olmak üzere beş başlık altında tasnif edilmiştir.

Tezimizin “Şeyhülislâmlığın Bürokratik Yapısı”, başlıklı birinci bölümünde Şeyhülislâmlığın Ağakapısı’na taşındığında bünyesine dâhil ettiği Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı ve Nakîbü’l-eşrâflık gibi birimlerin kuruluş gayeleri, görevlileri, nizamnameleri, ilmiye bürokrasisindeki işlevleri, Şeyhülislâmlık’taki konumları ve birbirleriyle irtibatları izah edilmiştir.

“Şeyhülislâmlığın Evrak Sistemi, İlmiye Sınıfının Özlük İşleriyle İlgili Birimler” başlıklı ikinci bölümde ise Şeyhülislâmlık bünyesindeki **Şeyhülislâmlığın yazı işleri ve evrak sistemi ile ilgili birimlerinden** Mektûbi Kalemi, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Dosya ve İstatistik Kalemi, **Şeyhülislâmlığın/ilmiye sınıfının özlük işleriyle ilgili birimlerinden** Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi, Memûrîn Kalemi Müdüriyeti, **Şeyhülislâmlığa bağlanan birimlerden** Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü’l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesinin kuruluş amacı, işlevleri ve ilmiye bürokrasisindeki konumu ele alınmıştır.

“Şeyhülislâmlık’ta Yeni Kurulan Birimler” başlıklı üçüncü bölümde ise Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur’a, Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, Bâb-ı Fetvâ Camisi, Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti ve

Müneccimbaşıllığının kuruluş amacı ve işlevi Meşihat Arşivi'nin defter ve belgeleri özelinde oldukça kapsamlı izah edilmiştir.

Şeyhülislamlık'taki birimlerin işleyişinin daha iyi gösterilebilmesi için Meşihat Arşivi'ndeki belgelerden önemli olanları seçilmek suretiyle dosya gömlek numarası, hicri ve miladi tarihleri yazılarak özetleri tablo halinde sunulmuştur.

Son olarak üç ana bölümde hazırlanan tezimiz değerlendirme ve sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırları

“Meşihat Arşivi Belgelerine Göre Şeyhülislamlığın Bürokratik Yapısı” başlıklı tezimiz 1826-1924 yıllarıyla ve arşiv kaynaklarıyla iki açıdan sınırlandırılmıştır.

Araştırmamızda esas olarak Meşihat Arşivi belgeleri değerlendirilmek suretiyle 1826-1924 yılları arasında Şeyhülislamlık Müessesesi incelenmiştir. Şeyhülislamlığın işleyişi, hiyerarşik yapılanması, evrak ve yazışma sisteminin oluşması, Şeyhülislamlık'taki birimlerin tesis edilme hususunda Osmanlı Arşivi'ndeki defter ve belgelerden de istifade edilmiştir.

2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Osmanlı Dönemi Kaynakları

2.1.1. Meşihat Arşivi

Meşihat Arşivi'ndeki Belgeler: Meşihat Arşivi'ndeki belgeler Evrak Odası (EO), Tahrirat (THR), Sicill-i Ahvâl İdaresi Dosyaları (SAİD), Şeyhülislamlığın bünyesindeki Meclislere ait belgeler (MEC), şer'î kararları ihtiva eden Hukuk fonu (HUK), ilmiye sınıfının muhasebe kayıtlarının bulunduğu Muhasebe (MH) evrakı, Şeyhülislamlık'tan Diyanet İşleri Başkanlığı'na geçiş sürecine ait İstanbul Müftülüğü dönemi belgeleri, Osmanlı dönemi gazetelerinin bulunduğu Gazete (GZT) fonu ve Şeyhülislamlık bünyesindeki meclislerin nizamnâmelerini ihtiva eden Matbu (MAT) fonu olmak üzere dokuz ana bölümden oluşmaktadır.

Muhasebe fonu Bâb-ı Meşihat binalarının yapı ve metrajlarının çıkartılması, Meşihat dairelerinin Şeyhülislamlık içerisindeki yerlerinin tespit edilmesi, Bâb-ı Meşihat'teki oda ve birim sayılarının belirlenmesi açısından önemli bir kaynaktır.

Şeyhülislâmlığın dini, siyasi, hukukî, eğitim ve kültür sahasındaki çalışmalarını tespit edebilmemiz açısından Evrak Odası fonu temel başvuru kaynağımız olmuştur.

Meşihat Arşivi Defterleri: Meşihat Arşivi'nin birinci bölümündeki “Telhis Defterleri,”¹ “Meşihat Arzları ve İradelere Mahsus Kayıt Defterleri,”² “Müftü Defterleri,”³ “Tarik Defterleri,”⁴ “Medrese Defterleri,”⁵ “Murafaa Defterleri,”⁶ “Şeyhülislâmlık Defterleri,”⁷ “Sicill-i Ahvâl Defterleri,”⁸ “Nakîbü'l-eşrâf Defterleri,”⁹ “Divân Defterleri,”¹⁰ “Mesbûkin Defterleri,”¹¹ “Mühür Tatbik Defterleri,” “Anadolu ve Rumeli Kadıları Mâhiye ve Maaş Defterleri,”¹² “Kadı Defterleri,”¹³ “Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Defterleri,”¹⁴ ve “Sicillât-ı Şeriyye Dâiresi Defterleri”¹⁵ olmak üzere toplamda 601 defter bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nin ikinci bölümünde ise Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'nin H.1279-1340 yılları arasında düzenlediği kararların, talimat ve emirlerin kaydedildiği Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Defterleri,¹⁶ temyiz kararlarının hulasa kayıtlarını ihtiva eden H.1335-1338 yıllarına ait 5 adet defterden oluşan Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye¹⁷ Dâiresi Defterleri¹⁸, Fetvâhaneye ait H. 1263-1340 tarihli 194 defteri içeren Fetvâhane-i Âlî Defterleri,¹⁹ H.1306-1339 yıllarında ilmiye sınıfı personelinin özlük yazışmaları ile ilgili 180 defteri içeren Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Dâiresi²⁰ Defterleri,²¹ H.1329-1336 yıllarında tutulmuş 122 defteri içerir

¹ İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, **Şeyhülislâmlık Defterleri-Telhis Defterleri**, nr. 7-10.

² Meşihat Arşivi, **Meşihat Arzları ve İradelere Mahsus Kayıt Defterleri**, nr. 1-6.

³ Meşihat Arşivi, **Müftü Defterleri**, nr. 35-36.

⁴ Meşihat Arşivi, **Tarik Defterleri**, nr. 13-34.

⁵ Meşihat Arşivi, **Şeyhülislâmlık Defterleri-Medrese Defterleri**, nr. 37-50.

⁶ Meşihat Arşivi, **Meşihat Mürafaa Defterleri**, nr. 51-53.

⁷ Meşihat Arşivi, **Şeyhülislâmlık Mütferrik Defterleri**, nr. 54-56.

⁸ Meşihat Arşivi, **Sicill-i Ahvâl Defterleri**, nr. 57-64.

⁹ Meşihat Arşivi, **Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri**, nr. 68-106.

¹⁰ Meşihat Arşivi, **Rumeli Kazaskerliği Divan Defterleri**, nr. 115-129; Meşihat Arşivi, **Anadolu Kazaskerliği Divan Defterleri**, nr. 146-168.

¹¹ Meşihat Arşivi, **Mesbûkin Defterleri**, nr. 130-132.

¹² Meşihat Arşivi, **Anadolu ve Rumeli Kadıları Mâhiye ve Maaş Defterleri**, nr. 107-114.

¹³ Meşihat Arşivi, **Rumeli Kadı Defterleri**, nr. 133-145; Meşihat Arşivi, **Anadolu Kadı Defterleri**, nr. 169-177.

¹⁴ 1545-1894 yıllarını ihtiva eden 257 Rumeli ve 1665-1892 (1076-1310) yıllarını ihtiva eden 120 Anadolu kazaskerliği ruznamçesi bulunmaktadır. Meşihat Arşivi, **Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri**, nr. 178-434; Meşihat Arşivi, **Anadolu Kazaskerliği Ruznamçeleri**, nr. 435-555.

¹⁵ Meşihat Arşivi, **Sicillât-ı Şer'iyye Dairesi Sicil Kayıt Defterleri**, nr. 571-602.

¹⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Tedkîkât-ı Şeriyye Müzekkire Defterleri**, nr. 1-203.

¹⁷ Bk. İlhami Yurdakul, “Osmanlı Devleti'nin Geleneksel Temyiz Uygulamaları”, **İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi**, (ss. 98-101), S. 18, TDV Yayınları, 2013.

¹⁸ Meşihat Arşivi, **Temyiz-i Şer'î Mahkemesi İlâmât Sicili Defterleri**, nr. 204-208.

¹⁹ Meşihat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Vilayet Merkez Temyiz İlâm Hülasa Defterleri**, nr. 209-402.

²⁰ Atilla Çetin, “Sicill-i Ahval Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, **Vakıflar Dergisi**, (ss. 87-104), 2005, S. 29; Gülden Sarıyıldız, “Sicill-i Ahval Defterleri”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2009, C. 37, s. 134-135.

²¹ Meşihat Arşivi, **Sicill-i Ahvâl Şubesi Müsvedde Varakası Defterleri**, nr. 403-568.

Bâb-ı Fetvâ Memurîn Kalemi Defterleri,²² H.1297-1341 yıllarında Bâb-ı Meşîhat'e gelen evrakın kaydedildiği 914 defterden oluşan Evrak Odası Defterleri,²³ Şeyhülislâmın sadâret ve nezaretlerle yaptığı yazışmaların kaydedildiği Mektûbî Kalemi Defterleri,²⁴ Tevliyeti Şeyhülislâmlığa ait (H.1310-1338) vakfiyelerin kaydedildiği Vakıf Defterleri,²⁵ Tekke ve zaviyelerin işleyişi ile ilgili 49 defterden oluşan Meclis-i Meşâyih²⁶ Defterleri,²⁷ dini muhtevalı eserleri incelemek için kurulan H.1306-1325 yıllarına ait 2 adet defteri içeren Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Dâiresi²⁸ Defterleri,²⁹ dini hususlardaki problemlerin ve propagandaların cevaplarını içerir H.1336-1341 yıllarına ait 2 adet Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye³⁰ Defteri,³¹ Şeyhülislâmlıktaki meclislerin nizamnamelerinin kayıtlı olduğu H.1328-1339 yıllarına ait 18 adet defteri bulunan Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islahât-ı İlmiye Defterleri,³² kadı ve nâiplerin özlük işlemlerinin kaydedildiği H. 1296-1341 yıllarına ait 89 defteri içerir Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyeye Defterleri,³³ medrese, talebe ve müderrislerin kayıtlarını içerir H.1300-1341 yıllarına ait 296 adet defteri bulunan Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe³⁴ Defterleri,³⁵ ilmiye sınıfının muhasebe işlemlerini içerir R.1291-1341 yıllarına ait 880 defteri bulunan Muhasebe-i İlmiyye Dâiresi Defterleri,³⁶ H.1261-1331 yıllarına ait 403 adet defteri bulunan Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti³⁷ Defterleri³⁸ tezimizde istifade edilen kaynakların başında gelmektedir.

2.1.2. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

²² Meşîhat Arşivi, **Memurîn Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 569-704.

²³ Meşîhat Arşivi, **Evrak Odası Defterleri**, nr. 705-1618.

²⁴ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiyye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1619-1659.

²⁵ Meşîhat Arşivi, **Tevliyeti Şeyhülislâmlığa Ait Vakıf Defterleri**, nr. 1660-1703.

²⁶ Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşâyih", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 247-248.

²⁷ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr.1734-1783

²⁸ Murat Akgündüz, "Osmanlılarda Bâb-ı Meşîhat'a Bağlı Tedkîk-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif Meclisleri", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 89-100), 2002, S. 3.

²⁹ Meşîhat Arşivi, **Tedkîk-i Müellefât Müzekkire ve Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife Kayıt Defterleri**, nr. 1784-1785.

³⁰ Sadık Albayrak, "Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 1993, C. 8, s. 506-507.

³¹ Meşîhat Arşivi, **Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Müzekkire Defterleri**, nr. 1786-1788.

³² Meşîhat Arşivi, **Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islahât'a Mahsus Müsvedde Defterleri**, nr. 1794-1811.

³³ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 1812-2056.

³⁴ Mehmet İpşirli, "Ders Vekâleti", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 1994, C. 9, s. 183-184.

³⁵ Meşîhat Arşivi, **Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2057-2352.

³⁶ Meşîhat Arşivi, **Muhasebe-i İlmiye Dairesi Defterleri**, nr. 2353-3232.

³⁷ Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss.104-120), 2006, S. 14.

³⁸ Meşîhat Arşivi, **Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti Defterleri**, nr. 3233-3635

Osmanlı Mimari tarihi ve iktisat tarihi açısından büyük önem arz eden tamirat defterleri, amele yevmiye defterleri, malzeme-i inşaiyye defterleri, masarîf-ı inşâiye defterleri, inşaat defteri, kuyûd-ı tamirat-ı mebâni defterleri, masârîf-ı ebniye defterleri, mefruşât defterleri bir binanın yapım aşamalarını tespit etme açısından oldukça mühim arşiv kaynaklarıdır.

Perakende Evrakı-Meşihat Dâiresi Evrakı (Y.PRK.MŞ): Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Mütenevvi fonlar arasında Bâb-ı Meşihat'ten Mâbeyn'e gönderilen tahriratı ihtiva eden muhtelif belgeler yer almaktadır.³⁹

Hazine-i Hâssa Nezâreti (HH.d): Padişahın isteği üzerine inşa edilen binaların masraflarının kaydedildiği defterlerdir.⁴⁰

Mefrûşât Kalemi (HH.MFŞ): Saraylar ve devletin idari binalarının her türlü tefrîşât işlerinden sorumlu olduğu birimin kaydettiği defterlerdir.

Bina Emîni Defterleri (D.BŞM.BNE): Devlet tarafından yaptırılan binaların inşaat, tamir, tadilat ve yeniden düzenlenmeleriyle ilgili kayıtların bulunduğu defterlerdir. Binaların keşiflerinin yapılması, malzemelerin hesaplanarak temin edilmesi, işçilerin günlük ödemelerinin yer aldığı bu defterlerden istifade edilmektedir.⁴¹

Perakende Evrakı, Hazine-i Hâssa Nezâreti Evrakı (Y.PRK.HH): Özellikle mühendislerin binalarla ilgili teknik bilgilerinin yer aldığı keşif defterlerinden, Bâb-ı Meşihat'te yapılan tamir ve restorasyon aşamalarını takip edebilmekteyiz.⁴²

Masârîfât Muhasebeciliği Defterleri (ML.MSF.d): 1250-1338/1834-1920 tarihlerinde düzenlenmiş Maliye Nezâreti'ne ait Masârîfât Defterleri, Osmanlı döneminde yapılan binaların keşif, inşa ve tamir masraflarını göstermektedir.⁴³

Harc-ı Hassa-i Hümâyûn Defterleri ve Ceyb-i Hümâyûn Defterleri ve Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defterleri de tezimizde istifade edilen kaynaklar arasındadır.

2.2. Osmanlıca Kaynaklar

Şeyhülislâmlığın bir kez yayınlamış olduğu *İlmiye Salnâmesi*, Şeyhülislâmlığın resmi yayın organı sayılan *Cerîde-i İlmiye*, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Devhatü'l-Meşâyih*, Bursalı Mehmed Tahir'in meşâyih, ulemâ, şuarâ, müverrihin ve etibbânın

³⁹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Haz. Yusuf İhsan Genç v.dğr., 3. bs., İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 353.

⁴⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s. 402.

⁴¹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s. 152.

⁴² **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s. 351.

⁴³ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s. 247.

biyografilerini verdiği *Osmanlı Müellifleri*, İsmail Hakkı'nın *Karesi Meşâhiri: Ulema ve Meşayih Fash*, Bursalı Mehmed Tahir'in *İdâre-i Osmaniye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Taşköprülüzâde İsamüddin Ebû'l-Hayr Ahmed Efendi'nin *eş-Şekâiku'n-Nûmâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmaniyye* isimli eserlerinden Şeyhülislâmlık tarihinin yazımında ve ulemanın biyografilerinin tespitinde istifade ettiğimiz kaynaklardır.

2.3. Fotoğraf Albümleri

Ağakapısı, Bâb-ı Meşihat ve İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsü'nün tarihi süreçteki fotoğrafları için Alfred Heilbronn Arşivi ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümünden istifade ettik.

2.4. Yakın Dönem Müstakil Çalışmalar

Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul, İsmail Kurt'un "Şeyhülislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defter Kataloğu", Veli Ertan'ın "Tarihte Meşihat Makamı İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislâmlar," Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi", Ayhan Işık ve Kamil Büyüker'in editörlüğünde hazırlanan "Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü", isimli eserleri bu alanın temel kaynakları olması sebebiyle tezimizde en çok istifade ettiğimiz eserlerdendir.

Ayhan Işık'ın "Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi" başlıklı tezi, Şeyhülislâmlık birimleri ve tarihçesi ile ilgili olarak İlhami Yurdakul'un "Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilâtı'nın (Bâb-ı Meşihat) Yenileşme Süreci (1826-1878)", Elif Yılmaz Şentürk'ün "Osmanlı Belgeleri İçin Bir Üstveri Standardı Çalışması: Meşihat Arşivi Örneği", Cenan Gürbüz'ün "İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde Sivas Başlığı Altında Bulunan Sicil Dosyaları", Hasan Fehmi Topal'ın "19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Şeyhülislâmlık Kurumu Bâb-ı Meşihat", Mehmet Fatin Okulu'nun "Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Urfa Sancağı Uleması (1850-1923)", Orhan Gültekin'in "İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Tarihi Belgelerinin Dijital Ortama Aktarılması ve Kullanıma Sunulması", Burcu Akça Eyiler'in "20. Yüzyıl'da Batum Uleması (Meşihat Arşivine Göre)", Bilgin Aydın'ın "Osmanlı Yenileşmesi Döneminde Bâb-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi", Pehlül Düzenli'nin "İstanbul Müftülüğü Kütüphanesinde Bulunan Meşihat Fetvâları", Elif Aymergen'in "Şeyhülislâmlıkta Temyiz: Hasan Hayrullah Efendinin Huzur Murafaa Defteri", Derya Bükün'ün "Şeyhülislâmlıkta Temyiz: Mehmed Nuri Beyefendinin Huzur Muraafatı Defteri", Beytullah İmzaoglu'nun "Şeyhülislâm

Cemaleddin Efendi (1848-1919)", Emine Kara'nın "Şeyhülislâmlık'tan Diyanet'e Değişen Dini Bilgi, Otorite ve Meşrûiyet Anlayışı Bağlamında Sivil Diyanet Tartışmaları", Zeynep Yılmaz'ın "Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlığın İdareye Etkisi", Esra Yakut'un "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Şeyhülislâmlık Kurumu", Mehmet Aksoy'un "Şeyhülislâmlık'tan Diyanet İşleri Başkanlığı'na Geçiş," Şahin Keskin'in "Son Osmanlı Şeyhülislâmlarından Musa Kâzım Efendi (Yaşamı, Görüşleri Etkisi)", Esra Gündüz'ün "Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislâmlık Kurumu", Sadık Eraslan'ın "Şeyhülislâmlık Kurumu ve Cerîde-i İlmiye", İslam Demirci'nin "Osmanlı Meşîhat Makamına Bağlı Te'lif-i Mesâil Şubesinin Kuruluşu ve İslam Hukuku Alanında Yaptığı Çalışmalar", Ahmet Cihan'ın "Modernleşme Döneminde Osmanlı Uleması: 1770-1876", Zeynep Altuntaş'ın "Sultan Abdülmecid Dönemi Osmanlı Uleması", Selim Argun'un "Elite Configurations And Clusters Of Power: The Ulema, Waqf, And Ottoman State (1789-1839)", Esra Evsen'in "Osmanlı İlmiye Teşkilatında Mülâzemet Sistemi (18. yüzyıl örneği)", Hilal Yenilmez'in "Cerîde-i İlmiye'ye Göre Osmanlı Son Döneminde İlmiyenin İşleyişi" adlı çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Şeyhülislâmlığın birimleri ve Osmanlı uleması ile ilgili olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı," Talip Ayar'ın "Osmanlı Devleti'nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)", Ercan Alan ve Abdurrahman Atçıl "Erken dönem Osmanlı İlmiye Teşkilatı Kaynakları: XVI. yüzyıl Osmanlı Ulema Defterleri", Yasemin Beyazıt'ın "Osmanlı İlmiye Mesleğinde İstihdam (XVI. yüzyıl)", İsmail Cebeci'nin "Cerîde-i İlmiye'de Yer Alan Fetvâlar", Saliha Okur'un "Cerîde-i İlmiye'deki Bozma Kararlarının Hukuki Tahlili", Ahmet Cihan'ın "Reform Çağında Osmanlı İlmiye Sınıfı," Sadık Albayrak'ın "Son Devir Osmanlı Uleması: İlmiye Ricâlinin Terâcim-i Ahvâlî," İlhami Yurdakul'un "Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform (1826-1876)," Sadık Eraslan'ın "Meşîhat-i İslamiye ve Cerîde-i İlmiye: Osmanlılarda Fetvâ Makamı ve Yayın Organı", Cihan Kılıç'ın "Osmanlı İlmiyesinde İstihdam ve Kariyer (XVII. yüzyıl)," Abdülkadir Altunsu'nun "Osmanlı Şeyhülislâmları," Ferhat Koca'nın "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Hayatı ve Fetvâları," Ali Fuat Bilkan ve Yusuf Çetindağ'ın "Şeyhülislâm Şairler", Hayrullah Nedim Efendi'nin "Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi," Veli Ertan'ın "Tarihte Meşîhat Makamı İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislâmlar," Vehbi Vakkasoğlu'nun "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslam Âlimleri", Osman Özkul'un "III. Selim Döneminde Osmanlı Uleması ve Yenileşme Konusundaki Tutumları: (1789-1807)," Veli Karataş'ın "Ondokuzuncu Yüzyılda Yenileşme Çabaları ve Osmanlı Ulemasının Tavrı",

Gülden Sarıyıldız'ın "Sicill-i Ahval Komisyonunun Kuruluşu ve İşleyişı (1879-1909)", Murat Akgündüz'n "XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık", Talip Ayar'ın "Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe," Ziya Şakir'in "Osmanlı İmparatorluğunun ilk Türk Şeyhülislâmı Molla Fenarî", Mehmet Emin Gerger'in "Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Şeyhülislâmları", Mahir Aydın'ın "Ahmet Arif Hikmet Beyefendi: Bir Tanzimat Devri Şeyhülislâmı", İsmail Katgı'nın "Maktl Şeyhülislâmlar", Sinan Çuluk ve Yılmaz Karaca'nın "Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislâm Fetvâları", Serhat Başar'ın "Eserleri Fotoğrafları ve Aileleriyle Osmanlı Şeyhülislâmları," İlhami Yurdakul'un "Şeyhülislâm Arzları ve Padişah İradeleri (1845-1878): Tanzimat Devri Şeyhlislmlarının Arzları ve Padişah İradeleri", Osman zkul'un "Gelenek ve Modernite arasında Osmanlı Uleması", M. Şefik Korkusuz'un "Arşiv Belgelerinde Son Devir Diyarbakır Uleması", Mehmed Zeki Koçer'in "Kayseri Uleması", Necdet Yılmaz'ın Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sufiler, Devlet ve Ulema: (XVII. Yüzyıl)", Hümeyra Zerdecı'nın "Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları: (Şer'iyye Sicilleri)", Reşat ngren'in "Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema (XVI. yüzyıl)", Madeline C. Zilfi'nin "Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması: Klasik Dönem Sonrası 1600–1800," Erol Kaya'nın "Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması", Abdurrahman Boran'ın "Ulema ve Milli Mücadele", Murat Dursun Tosun'un "Alucra Şebinkarahisar ve Şiranlı Ulem", Erol Kaya ve Nurettin Birol'un "Sivaslı Son Devir Osmanlı Uleması", Sadık Albayrak'ın "Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Meşihat Şeriat Tarikat Kavgası", Glgn Uyar'ın "Ehl-i Beyt, İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı", İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Mekke-i Mükerreme Emirleri", Murat Sarıcık'ın "Osmanlı İmparatorluğunda Nakıbleşrflık Müessesesi," Rüya Kılıç'ın "Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler" isimli eserler de bu alandaki çalışmalar arasındadır.

3. MEŞİHAT-İ İSLÂMÎYYE’NİN KURULUŞU VE BÂB-I MEŞİHAT’İN TARİHÇESİ

3.1. Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislâmlık

Şeyhülislâm ilmiye teşkilatının en üst kademesindeki kişidir. Başlangıçta resmi bir ünvan olmaktan ziyade ilmî bir paye olarak kullanılmıştır.¹ XI. yüzyılda ortaya çıkan “Şeyhülislâm” kavramı, diğer İslam devletlerinde Umdetü’l-islâm, Ruknü’l-islâm, Zeynü’l-islâm, Burhanü’l-islâm, Hüccetü’l-islâm ve Nizamü’l-islâm şeklinde ifade edilmiştir. Şeyhülislâm ilk kez Osmanlı Devleti’nde resmîyet kazanmış ve kurumsal olarak teşkilatlanmıştır.²

İslâmiyetin ilk yıllarında Hz. Peygamber (s.a.v.), halkın dini ve hukuki sorunlarını çözüme kavuşturarak fetvâ hizmetini bizzat yürütmüştür. Kendisinden sonra bu vazifeyi sahabe üstlenmiş, kurumsal olmamakla birlikte İslam devletlerinde bu faaliyet devam etmiştir.

Osmanlı Devleti ise diğer İslam devletlerinden farklı olarak fetvâ hizmetini Şeyhülislâmlık aracılığıyla yürütülmüştür.³ Devletin ilk yıllarından itibaren halkın dinî konulardaki problemlerine cevap verebilmek için “Şeyhülislâmlık” veya “meşihat” olarak isimlendirilen “müftülük” kurumu oluşturulmuştur. Bu kurumun varlığını Sultan II. Murat döneminin ilk Şeyhülislâmı kabul edilen Molla Fenari’ye kadar götürmek mümkündür.

Devletin faaliyetlerini ve dinamizmini oluşturan temel etken şüphesizki müesseselerdir. Osmanlı Devleti’nin dini, ilmî ve hukukî işleyişini aksettiren en mühim müessese ise Şeyhülislâmlıktır.⁴ Şeyhülislâm, Osmanlı Devleti’nde ilmiye sınıfının başı olarak din işlerine bakmakla yükümlü siyasi ağırlığı da olan bir kişidir.⁵ Kadı, müftü ve müderrislerden oluşan ilmiye bürokrasisini yönetmek ve kendisine yöneltilen soruların dinî dayanağını açıklayarak fetvâ vermek Şeyhülislâmın birincil vazifesidir.⁶

Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislâmlık gelişen ihtiyaç ve taleplere göre teşkilatlanmış ve müesseseleşmiş bir kurumdur.⁷ Günümüzle mukayese edildiğinde Adalet Bakanlığı, Milli

¹ Hamdi Mert, “Osmanlı İdaresinde Şeyhülislâmlık Müessesesi ve Önemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (ss. 61-74), S. 59, İstanbul, 1989, s. 62-63.

² M. Salih Arı, “Osmanlılar’da Şeyhülislâmlık Müessesesi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van, 1994, C. 1, S. 1, (ss. 170-178), s. 173-175.

³ Talip Ayar, “Osmanlı Devlet Teşkilatında Fetvâ Eminlerinin Görevleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi]*, Y. 2012, S. 38, s. 403-421.

⁴ Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1979, C. 18, S. 5, s. 292-299.

⁵ Ramazan Boyacıoğlu, “Tarihi Açından Şeyhülislâmlık, Şer’iye ve Evkaf Vekâleti”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, S. 1, s. 161-171.

⁶ M. Salih Arı, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Van İlahiyat Dergisi = Van Journal of Divinity]*, Y. 1994, C. I, S. 1, s. 170-178.

⁷ Hamdi Mert, “Osmanlı İdaresinde Şeyhülislâmlık Müessesesi ve Önemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1989, S. 59, s. 61-74.

Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerini yürüten bir teşkilattır.⁸ Şeyhülislâmlık Kurumu, Bâb-ı Meşihat ile birlikte çok geniş ve aktif bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasına kadar Şeyhülislâmlığın bu gelişimini gözlemlemek mümkündür.⁹

3.2. Şeyhülislâmlığın Önemi ve İlk Şeyhülislâm

Osmanlı Devleti, uzun süren hükümlanlığını sağlam temeller üzerine kurduğu müesseselerine borçludur. İlmiye hiyerarşisinin zirvesini oluşturan Şeyhülislâmlığın Osmanlı kurumları arasından müstesna bir yeri vardır.¹⁰ Diğer İslam devletlerinden tevarüs edilen Şeyhülislâmlık, başlangıçta dini meselelere cevap vermek amacıyla oluşturulsa da zamanla siyasî, ictimai ve idarî olmak üzere pek çok alanda söz sahibi olmuştur.¹¹ Şeyhülislâmlar, bürokratik sistemde belirleyici taraf olarak aldıkları kararlar ile dinî, siyasî ve idarî birer aktör olmuşlardır.¹²

Uzun yıllar Bursa Kadılığı görevini yürüten Molla Fenâri, ilk Şeyhülislâm olarak kabul edilmektedir. Zamanla ictimai ve siyasi sahada nüfuzlarının artmasıyla,¹³ Kadızâdeler, Çivizâdeler, Bostanzâdeler, Ebüssuudzâdeler, Hoca Sadettinzâdeler, Paşmakçızâdeler, Hocazâdeler, Feyzullah Efendizâdeler, Mirzazâdeler, Mekkizâdeler, Dürrizâdeler, Meşrebzâdeler ve Pirizâdeler gibi ilmiyede önemli konumları olan¹⁴ ve nesiller boyu devam eden Şeyhülislâm aileleri oluşmuştur.

Zenbilli Ali Cemâli Efendi, İbn Kemal ve Ebüssuûd Efendi gibi ilmi ve idari alanda dirayetli kişilerin bu makama gelmesi, Şeyhülislâmlığın nüfuz ve yetkisinin artmasını sağlamıştır. Bu müessese Molla Fenâri'den son Şeyhülislâm Mehmet Nuri Medenî Efendi'ye¹⁵ kadar geçen 498 yıllık bir sürece tanıklık etmektedir.¹⁶

⁸ Ekrem Kaydu, "Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", **Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, 1977, S. 2, s. 201-210.

⁹ Ayar, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Fetvâ Eminleri", s. 403-421.

¹⁰ Tahsin Özcan, "Nesiller Boyu Üsküdarlı Bir Şeyhülislâm Ailesi: Pirizâdeler", **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V**: 1-5 Kasım 2007 Bildiriler, C. 2, (ss. 379-390), s. 381.

¹¹ Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", **İslâm Medeniyeti Mecmuası [İslâm Medeniyeti]**, (ss. 39-68), Ankara, 1981, C. V, S. 2; Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı]**, (ss. 1-10), Ankara, 1999, C. 35, S. 1; Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı]**, Ankara, 1979, C. 18, S. 5, (ss. 292-299).

¹² Tuğba Aydeniz, "Osmanlı Devleti'nde 1826 Sonrası Vazife Yapan Şeyhülislâmlar", **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, Ankara: TDV Yayınları, 2019, s. 101-119.

¹³ Mehmet İpşirli, "Şeyhülislâm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, C. 39, s. 92.

¹⁴ Özcan, "Nesiller Boyu Üsküdarlı Bir Şeyhülislâm Ailesi: Pirizâdeler", s. 379-390.

¹⁵ Ayhan Işık, "Şeyhülislâmlık Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti'nin Son Şeyhülislâmı Mehmet Nuri Medenî Efendi", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, 2009, S. 3, (ss. 114-116).

3.3. Şeyhülislâmın Görevleri

Şeyhülislâmlık eğitim, yargı ve dinî alanda yetkisi bulunan ve siyasi iktidara bağlı faaliyet yürüten bir kurumdur. Batıdaki kiliseler gibi bağımsız bir konumda olmamasına rağmen temsil ettiği değerler ve yönettiği birimler ile toplum nezdinde saygınlığını devam ettirmeyi başarmıştır.¹⁷

Şeyhülislâmın en önemli vazifesi, her hangi bir konuda dini ve şer'î hükmü açıklayarak fetvâ vermektir.¹⁸ Bunun yanında vakıfların denetim ve kontrolü, vakıf idaresine nezâret etmek, ilmiye mensuplarının tayin işlemlerini yürütmek, ulemanın seçimi, tekke ve zaviyelere şeyh tayini gibi hususlar da Şeyhülislâmın yetkisi dâhilindedir.¹⁹

3.3.1. Şeyhülislâmların İlmî, Siyasi ve İctimaî Alandaki Etkinliği

Şeyhülislâmların tasavvufa olan ilgisi bir tarikata intisap etme, tekke ya da zaviye yaptırma, tasavvufla ilgili eserler yazma, tekkelere postnişin tayin etme şeklindedir.²⁰ Bu anlamda tasavvuf ilmiyle ilgilenmişler ve tasavvufi kavramlara ilişkin görüşlerini de beyan etmişlerdir.²¹

Şeyhülislâmlar, sanat, edebiyat,²² kelâm,²³ tefsir²⁴ ve musiki²⁵ alanında eserler kaleme alarak veya bu alandaki eserleri tercüme ederek²⁶ literatüre katkı sağlamışlardır. Bazen de

¹⁶ Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, s. 60-68; Osmanlı devletinde görev yapan Şeyhülislâmların görev süreleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M. Sadık Akdemir, “Ispartalı Şeyhülislâmlar, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, 2016, S. 36, (ss. 7-30).

¹⁷ Ramazan Boyacıoğlu, “Tarihi Açısından Şeyhülislâmlık, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 1996, S. 1, (ss. 161-171).

¹⁸ Arı, “Osmanlılar'da Şeyhülislâmlık Müessesesi”, s. 170-178.

¹⁹ Hüseyin Vehbi İmamoğlu, “Kuruluşundan İtibaren Osmanlı Hukukunda ve Devlet Teşkilatında Şeyhülislâmlığın Etkinliği”, **Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları: Sempozyum**, 1-2 Mayıs 2008, İstanbul, 2009, (ss. 745-760), s. 752-756.

²⁰ Hür Mahmut Yücer, “Osmanlı Şeyhülislâmlarından Kadızâde Mehmed Tahir Efendi ve Tasavvufî Eseri: Risaletü'n-Nuriyye min Tarikatı'l-aliyye”, **Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi**, Bıçkek, 2007, C. I, S. 3-4, (ss. 77-90).

²¹ Selami Şimşek, “Tortumlu Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin Bazı Tasavvuf Kavramlarına İlişkin Düşünceleri”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, Erzurum, 2013, (ss. 259-273).

²² Kâzım Yoldaş, “Şeyhülislâm Yahya Divanı'nda Aşk Şarabı”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Konya, 2009, S. 22, (ss. 139-152); H. Dilek Batıslam, “Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, [Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı], 2009, C. XV, S. 39 (ss. 483-498); Ahmet Arı, “Divan Edebiyatı'nda Dinî-Tasavvufî Şiir Tasnifi ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Şiiri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta, 2003, S. 8, (ss. 113-126); Muhittin Eliaçık, “Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi ve Nazmen Verilmiş Fetvâları”, **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: [Prof. Dr. Mehmet Aydın Armağanı]**, İstanbul, 2012, C. VII, S. 4, (ss. 35-50);

²³ İlyas Çelebi, “Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Kelamcılığı”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, Erzurum, 2013, (ss. 323-334); Osman Demirci, **Musa Kazım Efendi ve Kelam İmindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003, s. 56-87.

²⁴ Ahmet Küçük, “Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi ve Onun Safvetü'l-Beyân Fî Tefsiri'l-Kur'ân Adlı Eserinden Fatiha Sûresinin Tefsiri”, **Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]**, Konya, 2010,

döneminin güncel tartışmalarından sema, devran, raks,²⁷ Eşarilik ve Maturidilik ihtilafları,²⁸ velâ²⁹ ve hilâfet³⁰ gibi konuları da gündemlerine almışlardır. Ayrıca islâm âleminin dört bir tarafında çeşitli vakıflar kurarak dinî ve hayrî hizmetlerin devamını sağlamışlardır.³¹

3.3.2. Şeyhülislâmın Maiyeti

Şeyhülislâmlıkta ilk dönemlerde fetvâ emanetinde fetvâ emini, müsevvid, mübeyyiz, mukabeleci, kâtip, mühürdar ve müvezzi gibi görevliler; Şeyhülislâmın siyasî ve iktisadî işlerinde bir nevi vekili konumundaki kethüda; Şeyhülislâmın hukukî, dinî ve diğer işlemleri için hükümetle gerekli temasları sağlayan telhisçi; özel kalem müdürü veya yazı işleri müdürü olarak da isimlendirilen Mektupçu görev yapmaktaydı.

Şeyhülislâmlığın 1826'dan sonra bir müessese haline dönüşmesiyle birlikte bünyesinde birçok yeni birim tesis edilmiş ve görevli sayısında ciddi bir artış olmuştur.³²

3.4. Ağakapısı ve Yeniçeriliğin Kaldırılması

Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ağasının resmî makamına ve ikamet mahalline verilen bir isim olan "Ağakapısı", Süleymaniye Camisinin kuzeyinde günümüzdeki İstanbul

C. X, S. 3, (ss. 449-460); Ali Eroğlu, "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Tefsirinde Şiirle İstişad", **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, Erzurum, 2013, (ss. 399-416); Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Belagat Yönü ve İcaz Anlayışı", **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, Erzurum, 2013, (ss. 361-373); Ferhat Koca, "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin (1858-1920) Fıkhi Görüşleri", **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, Erzurum, 2013, (ss. 283-312); Selami Şimşek, "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Tasavvufî Yönü", ss. 259-273.

²⁵ Şükrü Maden-Can Doğan, "Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Bestelerinin İçerik ve Müzikal Analizi", **Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Müsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 03-04 Kasım 2017, Amasya, (ss. 149-156).

²⁶ Mehmet Özdemir, "Mütercim ve Müellif Bir Şeyhülislâm: Hocaşâde Esad Efendi ve Eserleri", İstanbul, 2011, **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: [Prof. Dr. Halil Erdoğan Adına Klasik Türk Edebiyatında Mizah]**, C. VI, S. 2, (ss. 713-724).

²⁷ Dilaver Güner, "Osmanlılar'da Sema, Devran, Raks Tartışmaları ve İki Şeyhülislâm Risalesi", **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2010, C. XI, S. 26, (ss. 1-23).

²⁸ Mehmet Kalaycı, "Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi ve Eşarilik Mâturidilik İhtilafına İlişkin Risalesi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Çorum, 2012, C. XI, S. 21, (ss. 99-134).

²⁹ Şükrü Özen, "Bir Mirasın Gölgesinde Velâ Tartışması: Müzellef Ahmed Efendi'nin Terekesi ve Ganîzâde Mehmed Nâdirî'nin Şeyhülislâma Mektubu", **Osmanlı Araştırmaları, [Osmanlı Eğitim ve Düşünce Dünyası I]**, İstanbul, 2013, S. 41, (ss. 71-124).

³⁰ Hüseyin Arslan, "Hilafet Tartışması: Seyyid Bey ve Şeyhülislâm Mustafa Sabri Örneği", **Dinî Araştırmalar**, Ankara, 2010, C. XIII, S. 37, (ss. 45-62).

³¹ Ali Kılıç, "Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin Eyüp Sıbyan Mektebi ve Vakıfları", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüpsultan Sempozyumu: Tebliğler**, İstanbul, 13-15 Mayıs 2005, (ss. 576-583); Müjgân Cumbur, "Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi Vakıfları ve Kütüphanesi", **Necati Lugal Armağanı, Türk Tarih Kurumu**, Ankara, 1969, (ss. 165-189).

³² Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", s. 50-55; Ekrem Sarıkçıoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Dini İdare ve Şeyhülislâmlık", **Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyumu** Ankara, 17-18 Haziran 1995, (ss. 151-156).

Müftülüğü'nün bulunduğu mekândaydı. Ağakapısı Dâire-i Hümayûn, Tekeli Köşkü, Kış Çarşamba Dâiresi, Yaz Çarşamba Dâiresi, Ağakapısı Camisi ve şadırvanı, daireleri, imalathaneleri, konak ve köşkleriyle bir kompleks halindeydi.

Osmanlı Devleti'nde Bâb-ı Âlî, Bâb-ı Hümayûn gibi yüksek bir makamı ifade etmek için “bâb/kapı” kelimesi kullanılmıştır. Devletin en yüksek memurlarından biri olan yeniçeri ağasının görev yaptığı resmî makam ve ikamet mahalline de başındaki görevliye nispetle “Ağa kapısı” ismi verilmiştir. Ağa kapısı, Sultan IV. Mehmed döneminde Temmuz 1660, I. Mahmud devri 5 Şubat 1750 ve Sultan I. Abdülhamid dönemi 22 Ağustos 1782 tarihlerinde geçirdiği yangınlarla yeniden inşa edilmiştir.³³

Sultan II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla³⁴ birlikte Yeniçeri Ağası'nın kullandığı bu konak,³⁵ müştemilatıyla birlikte Şeyhülislâmlığa tahsis edilmiş³⁶ ve 1826 yılından itibaren de “Fetvâhane” olarak isimlendirilmiştir.³⁷

Fetvâhane: Şeyhülislâmların, Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı 1241 (1826) yılına kadar görevlerini yerine getirdikleri resmi çalışma mekânları bulunmadığından, konaklarının selamlık kısmında fetvâ hizmetini yürütmüşlerdir.³⁸

1826 yılında Sultan II. Mahmud'un (v. 1255/1839) Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasından sonra Sadrazam Selim Mehmed Paşa, yeniçeri ağalarına ait Ağa Kapısı'nın Şeyhülislâmlığa tahsis edilmesini arz etmiştir. Padişah, bu teklifi uygun bularak bir hatt-ı hümayûnla bu mekânın şeyhülislâmların daimî ikametlerine mahsus “fetvâhane” olarak kullanılmasını irade etmiştir.

Sadrazam Mehmet Selim Paşa'nın Ağa kapısının Şeyhülislâmlığa tahsisine dair arzı ve Sultan II. Mahmut'un iradesi ile ilgili hatt-ı hümayûn şu şekildedir:³⁹

“Bihi

Benim vezirim

³³ Semavi Eyice, “Ağakapısı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, C. 1, s. 462-464.

³⁴ BOA, **Hatt-ı Humâyûn**, 294/17477; Ahmed Lütfi, **Târîh-i Lütî**, İstanbul, 1290, C. I, s. 161-162.

³⁵ Eyice, “Ağakapısı”, s. 462-464.

³⁶ BOA, **Hatt-ı Humâyûn**, nr. 8871.

³⁷ Ferhat Koca, “Fetvâhane”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C. 12, s. 496-500.

³⁸ Arı, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, s. 176.

³⁹ BOA, **Hatt-ı Humâyûn**, 294 / 17477.

İşbu takrîrin manzûr ve ma'lûm-ı Hümâyûnum olmuştur. Buna hiç diyecek yoktur. Tıpkı takrîrinde beyân ve cümlelerin tensîb eylediği üzre icrâ olunsun ve sarây-ı mezkûrede civârı ve harem ağaları ve sâir hademe mevcûd olmağla hemen onları bu gün başlatıp sarây-ı cedîde nakl etmelerini şimdi iktizâ edenlere tenbih ederim. Kaldı ki yeniçeri nâmı mahv u ilgâ ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ünvânıyla olduğu gibi Ağa Kapısı lafzının dahi lisân-ı nâsdan hem ilgâsı hâsıl ve hem bu madde, mutlaka şeri'at-ı mutahharaya can u gönülden yapışıldığı ve inşallâhü Te'âla şeri'at-i garrânın mütemâdiyen icrâsına tefe'ülen Ağa Kapısı nâmı külliyyen lisanda söylenmemeye vesile olmak için ba'de- ez-în Fetvâhâne tesmiye olunup Paşa Kapısı misillü müftiyü'l-enâm olanlara mahsûs olması zihn-i Hümâyûnuma sünûh etmekle Efendi-yi dâ'imiz bundan sonra nakl ile ol mahalde şeri'at-ı mutahharayı icrâ etsin ve cemî'-i nâs her madde şeri'at ile rû'yet olunacağını bilerek salâh-ı âleme bâ'is olmasını tefe'ül eyledim. Bir şey dahi hatırıma tebâdür eder ki, Fetvâhâne'nin ziyâde odaları ve ebniyesinin Efendi-yi dâ'imize ziyâde olanları boş kalmayıp tarîk-i ilmiyede bertakrîb tahsil-i ilm edemeyenlere tâziyâne-i şevk olmak için o misillüleri Efendi-yi dâ'imiz takım takım ederek içlerinden bilenler hoca ta'yin ve bilmeyenler âdeten ders odaları gibi tertîb ve haftada kaç gün münâsib ise sabahları mülâzamete gelir gibi Fetvâhâne'ye gelip te'allüm-i ilm-i şeri'at etseler Devlet-i Aliyyemizde ulemâ tekessür eder ve meşgul-i ders olurlardı. Efendi-yi dâ'imiz böyle şeyleri düşünmez değildir. Sen Efendi-yi dâ'imize işbu mülâhazamı bildir ne vechile müstahsen görür ise bana bildirsin, bir de Serasker Hüseyin Paşa Asâkir-i Mansûre ile Eski Sarây'a nakl edecek olmakla Harîk köşkünün dahi iktizâsı olduğu takdirde Fetvâhâne'den sarây-ı mezkûra nakl ve tahvili lâzım gelir hemen Rabbim Te'âla sâhib-i şeri'at Efendimin ruhâniyeti hürmetine her bir masâlihimizi teshilât-ı Samedâniyesine mukârin eyleye, âmin sümme âmin.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî nimetim efendim Pâdişahım

Serasker Hüseyin Paşa kulları Asâkir-i Mansûre ile Eski Saray'da ikâmet etmesi husûsu Ağa Kapısı ahşap olmak cihetiyle orada ikâmetten evlâ ve enseb olacağı şüyûh-ı İslam efendiler dâ'ileri ve cümle kulları beyrinde münâsib görünmüş olmağla müşârün-ileyh bendelerinin şimdilik Asâkir-i Mansûre ile Eski Saray'da ikâmeti muvâfık-ı irâde-i seniyye-i mülûkâneleri buyurulur ise Ağa Kapısı'ndan oraya nakl ettirileceği muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda emr u fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî nimetim efendim Padişahım hazretlerindir.”

Şeyhülislâm, Padişahın bu iradesi üzerine yeni makamına taşınmak için gerekli hazırlıkları başlatmıştır. Fakat 2 Ağustos 1826 tarihinde Sirkeci'deki Hocapaşa mahallesinde çıkan yangının Bâb-ı âlî'yi de tahrip etmesi üzerine, Bâb-ı âlî'nin çalışmaları geçici bir süre Ağakapısında yürütülmüştür. Şeyhülislâm ancak bir yıl sonra 22 Ekim 1827 tarihinde Ağakapısı'na taşınabilmiştir.⁴⁰

Osmanlı ilmiye sınıfı ve din bürokrasisini meydana getiren bu kurum, tarihte “Şeyhülislâmlık”, “Bâb-ı Meşîhat”, “Bâb-ı Fetvâ”, “Dâire-i İlmiye”, “Meşîhat”, “Meşîhat Dâiresi”, “Dâire-i Meşîhat”, “Makâm-ı Meşîhat”, “Meşîhat-i İslâmiyye”, “Fetvâhâne” ve “Fetvâhâne-i Âlî” gibi çeşitli isimlerle anılmıştır.⁴¹

⁴⁰ Eyice, “Ağakapısı”, s. 462-464.

⁴¹ Ayhan Işık, “Şeyhülislâmlık Binalarının Yapımı Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Dönüşmesi”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

3.5. Şeyhülislâmlığın Müessese Haline Dönüşmesi ve Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Gelmesi

İlmiye teşkilatına mekânsal olarak yer tahsis edilmesi, Şeyhülislâmlığın bürokratik açıdan ilerlemesi ve bir kurum haline gelmesi yönünden önemli bir adımdır.⁴²

Şeyhülislâmlığın örgütlenmesi II. Mahmut döneminden başlamış, Sultan II. Abdülhamit'in tahta geçmesiyle bu çalışmalar hız kazanmıştır. Devletin politikaları doğrultusunda medrese ve vakıflarla ilgili düzenlemeler yapılmış, matbu mushafların kontrolü, dini içerikli eserlerin incelenmesi, ilmi ve şer'î memurların sicil dosyalarının tutulması, kadı ve naib yetiştiren kurumların açılması gibi birçok yeni birim teşekkül etmiştir.⁴³

İlmiye teşkilatında XIX. yüzyılın ikinci yarısında yeni birimlerin tesis edilmesiyle Şeyhülislâmlığın yetki ve sorumlulukları da değişmiştir. 1831 yılındaki düzenlemeyle İstanbul Kadılığı nezaretindeki bir takım vakıfların idaresi Evkâf-ı Hümâyûn Nezaretine aktarılmış, ayrıca temizlik ve narh koyma/fiyat belirleme gibi bazı beledî işlemler de 1855'te Şehremanetine devr edilmiştir.

Kazaskerlerin bazı yetkileri yeni meclislere bırakılırken yetim mallarını işletme görevi 1851'de kurulan Emvâl-i Eytâm Nezâreti'ne, kadı ve nâiplerin tayin ve terfi işlemleri Meclis-i İntihâb-ı Hükûk'a, medrese talebelerinin askerlik işlemlerinin takibi Meclis-i İmtihân-ı Kur'aya verilmiştir. Sadrazamın nezaretindeki huzur murafaası/temyiz yetkisi 1838'de Şeyhülislâmlığa geçmiş ve 1861'de Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'ye kurulmuştur. Merkezîyetçi siyaset neticesinde tekke ve zaviyelerin idaresi için 1866'da Meclis-i Meşâyih kurulmuş, tekkelere şeyh tayini ve diğer resmi işlemler bu meclis vasıtasıyla yürütülmüştür. Böylece bir yandan eski kurumlar revize edilirken bir yandan da yenileri açılmıştır.⁴⁴

1827 yılında Şeyhülislâmlık makamının Ağa Kapısı'na nakledilmesiyle birlikte Fetvâ hizmeti de bu mekânda yürütülmüştür. 1836'da kazaskerlik ve İstanbul Kadıları Fetvâhâne'nin bulunduğu Bâb-ı Meşihat'e taşınmıştır. Şeyhülislâmlık, Ağakapısı'na

Yayınları, 2019, s. 43-53; Ayhan Işık, "Şeyhülislâmlık Binalarının Yapımı Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Dönüşmesi", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, Y. 2018, S. 34, s. 13-22.

⁴² Hasan Fehmi Topal, "Ağa Kapısından Bâb-ı Meşihat'e: Şeyhülislâmlık Kurumunun 19. Yy.'daki Mekânsal Yapılanması", **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, Ankara: TDV Yayınları, 2019, s. 55-75.

⁴³ Esra Yakut, "19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Şeyhülislâmlık Kurumu Bâb-ı Meşihat", **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, Ankara: TDV Yayınları, 2019, (ss. 27-41).

⁴⁴ İlhami Yurdakul-Bilgin Aydın, "Şeyhülislâmlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, [Türkiye'de İslami İlimler: Fıkıh-Osmanlı Dönemi II] İstanbul, 2014, C. XII, S. 23, (ss. 379-417), s. 383-385.

taşındıktan sonra Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı ve Nakîbü'l-eşrâflığı bünyesine dâhil etmiş; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Muallimhâne-i Nüvvâb ve Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği gibi bazı birimler faaliyet alanına taşınmıştır.⁴⁵

Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a, Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye gibi yeni birimlerin açılmasıyla ilmiye teşkilatında ciddi bir reform süreci yaşanmıştır.⁴⁶ Ayrıca Sicill-i Ahvâl İdaresi, Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti, Mahkeme-i Temyiz-i Şer'îyye Dâiresi, Memûrîn Kalemi Müdüriyeti, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi gibi birimlerin tesisiyle Şeyhülislâmlığın görev dağılımı daha sistematik hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde merkezileşme ve dünyevileşmenin artmasına paralel olarak Şeyhülislâmlığın nüfuzu da giderek zayıflamıştır.⁴⁷ 1839'da Şûrâ-yı Devlet'in tesis edilmesiyle idâri alanda, 1879'da Adliye Nezareti'ne bağlı asliye ve ceza mahkemelerinin kurulmasıyla hukukî alanda ve 1916'da medreselerin Maarif Nezâreti'ne bağlanmasıyla birlikte eğitim-öğretim alanındaki faaliyetleri azalmıştır.⁴⁸

19. yy'da Meşihat'ın Birimleri ve İdari Yapısına göre Fetvâhâne-i Âlî Dâiresi'nde Fetvâ Emini ve Muavini; Heyet-i İftâiyye'de Reisü'l-müevvidîn, Müvezzi, Cevâb-ı Şifâhi Memuru, Müsevvidîn; İlâmât-ı Şeriyye Müdüriyeti'nde İlâmât-ı Şeriyye Müdürü, İlâmât-ı Şeriyye Mümeyyiz, Taharri-i Mesâil Memuru, Mümeyyiz Muâvini, birinci, ikinci ve üçüncü sınıf mümeyyiz; Meclis-i Tedkîkât-ı Şeriyye'de reis ve azâları (7 kişi); Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'de Ders Vekili reisi, azâ ve kâtip; Ders Vekâleti Kaleminde Mümeyyiz, birinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kâtip; Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisinde reis, azâ ve kâtip; Meclis-i Meşâyih'te reis, azâ ve kâtip; Mektûbî Dâiresinde Mektûbî ve Mektûbî Muavini; Mektûbî Kaleminde Mümeyyiz, Marûzât Kâtibi, Mukâbelecisi, Müstacele Kâtibi, Mühimme Kâtibi, Şifre Memuru, ikinci ve üçüncü sınıf kâtip; İlmiye Muhâsebât Dâiresinde Müdür, Müdür Muavini, Mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kâtip, İlmiye Mutemedi; Emvâl-i Eytâm ve Beytü'l-mâl Müdüriyeti'nde Emvâl-i Eytâm ve Beytü'l-mâl Müdürü, Müdür Muavini, Tahrirat Kalemi, Muhasebe Kalemi, İdânât, Vezne,

⁴⁵ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-189.

⁴⁶ İlhami Yurdakul, "Şeyhülislâmlık Merkezi Olarak İstanbul", **Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu**, (ss. 221-228), İstanbul, 2010.

⁴⁷ Hamdi Mert, "Osmanlı İdaresinde Şeyhülislâmlık Müessesesi ve Önemi", s. 61-74.

⁴⁸ Arı, "Osmanlılar'da Şeyhülislâmlık Müessesesi", s. 170-178.

Beytü'l-mâl ve Tahsildar; Memurin Müdüriyeti'nde Müdür, Mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf hulefâ; Sicill-i Ahvâl Müdüriyetinde Müdür, Mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf hulefâ; Evrak Müdüriyeti'nde Müdür, Müdür Muâvini, Mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf hulefâ; İstatistik ve Dosya Kalemi'nde Mümeyyiz ve üçüncü sınıf hulefâ; Dâire-i Celfle-i Fetvâpenâhî Tabâbeti'nde tabib ve kâtip; Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresinde mahzen memuru, muhafız ve kâtip olmak üzere çok geniş ilmi personel görev yapmaktaydı.⁴⁹

Şeyhülislâmlığın kaldırılmasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, binalar da İstanbul Müftülüğünün kullanımına verilmiştir. Şeyhülislâmlık binalarının bir bölümüne yerleştirilen kız lisesinde 1927 yılında çıkan bir yangınla binalar ve arşiv belgelerinin belli bir kısmı yanmıştır.⁵⁰

3.5.1. Şeyhülislâm ve Müsteşarın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Şeyhülislâm'ın odası, günümüzdeki İstanbul Müftülüğü binasının makam odasıdır. Şeyhülislâmlıktaki birçok daire gibi burası da kalem işi ile tezyin edilmiştir. Makam dâiresinde arz odası, altı tane oda, sofa ve Şeyhülislâmlık müsteşarının⁵¹ çalışma odası bulunmaktaydı

Makam Dâiresi Arz Odasında Hereke mamûlatından kebîr halı, Hereke mamûlatından krem üzerine nefti kadife boy perdesi ve farbala, Hereke mamûlatından yan minderleri ve örtüsü, Hereke mamûlatından minder yastığı ve örtüsü, Hereke mamûlatından pamuklu yastık ve örtüsü, Hereke mamûlatından koltuk ve örtüsü, nefti kadifeden mamûl kebîr koltuk, paspas, kebîr yazı masası üstü kırmızı çuha, küçük çekmece ve kâğıt sepeti, ceviz kaplamalı üç gözlü kâğıtlık, gümüş yazı takımı ve altı aded mürekkeplik, Saat ve cam mahfaza, kebîr avize billur kırmızı fanuslu, çini soba –iki buçuk metre tulunda- iki katlı emaye boru beyaz üzerine mavi ve yaldızlı bir aded, takım odunluk, duvara merbût elektrik lambası ve fanus, üç katlı raf, cevizden mamûl sigara masası, yazı levhası, sarı elmastan paravana, makama mahsûs iki aded beyaz ferace yakaları ve önleri sim sırma işlemeli ve bir aded sırmadan baş teli ve taylasan, sedeften mamûl makta ve bir aded kâğıt makrası, halı seccâde, ortası beyaz etrafı mihraplı ve yollu, müstamel-i kırmızı, beyaz zemin üzerine mihraplı, **İkinci Odada** parçalı ve yollu Uşak mamûlatından halı, şal taklidi ve takımı, Hereke mamûlatından boy perdesi, kırmızı marokenden mamûl kebîr kanepa, kırmızı marokenden mamûl koltuk, kırmızı marokenden mamûl etrafı ceviz parmaklıklı kebîr koltuk,

⁴⁹ İlmiye Salnâmesi, s. 140-152.

⁵⁰ Sarıkçıoğlu, “Osmanlı Devleti'nde Dini İdare ve Şeyhülislâmlık”, s. 151-156.

⁵¹ Şeyhülislâmlık'ta müsteşarlık 1838 yılında kurulmuştur. Bk. Hamdi Mert, “Osmanlı İdaresinde Şeyhülislâmlık Müessesesi ve Önemi”, s. 61-74.

maroken sandalye, yazı masası üzeri kırmızı çuha ve bir parmak kalınlıkta kristal cam, telefon masası, halıdan mamûl yeşil menevişli paspas, yazı sepeti, kâğıtlık, şirket telefon makinesi, dâhili telefon makinesi, seyyar elektrik lambası, yazı takımı ve iki aded hokka ve bir aded süngerlik, sigara masası, termometre, üç fanuslu asma elektrik lambası, dört parçası atlas üzerine krem işlemeli paravana, on gözlü ve üzeri gözlü kütüphane, odunluk, maşa, maşalık ve paravana, beyaz çini soba, kadife paspas, **Üçüncü Odada** üç parçalı zemini kırmızı Uşak halısı, Bilecik çatmasından kanepeler, Bilecik çatmasından koltuk, Bilecik çatmasından sandalye, Bilecik çatmasından parmaklıklı koltuk, Bilecik çatmasından korniş çatal ve muşamma perde, beyaz çini soba, sac boru, tepsi ve mermer, üç fanuslu elektrik lambası, üzeri kırmızı çuhali kebîr yazıhâne, murabba dört gözlü yazıhâne, **Helada** bakır ibrik, çinko koğa, yol keçesi, elektrik lambası, havagazı lambası, **Dördüncü Odada** kırmızı zemin üzerine yeşil menevişli yekpare kebîr halı, kırmızı ve tül ipekli farbala boy perdesi, kırmızı ve tül ipekli kebîr köşe minderi, kırmızı ve tül ipekli kebîr kanepeler, kırmızı ve tül ipekli kebîr koltuk, kırmızı ve tül ipekli yastık, kırmızı ve tül ipekli pamuklu yastık, nefti kadifeden mamûl koltuk, sedef işlemeli rahle, yedi mumlu fanus avize, duvara merbût fanus lamba, iki buçuk metre irtifâında çiniden mamûl iki katlı soba ve sac boru, **Büyük Salonda** Uşak yol keçesi, Beyaz çinin soba ve boru, Avrupa kumaşından mamûl farbala boy perdesi, elbise asmağa mahsûs askı, kırmızı köşe kanepesi, elektrik lambası, camekân içerisinde duvara asılı harik boru ve hortumu, **Ağalara mahsûs odada** köhne kanepeler ve yastıklı yan minderi, üzeri taşlı ceviz kaplamalı dolap, adi tahtadan mamûl dolap, hasır sandalye, **Beşinci Odada** halı, halı taklidi Avrupa kumaşından mamûl farbala perde, halı taklidi Avrupa kumaşından mamûl kanepeler, halı taklidi Avrupa kumaşından mamûl koltuk, halı taklidi Avrupa kumaşından mamûl sandalye, cevizden mamûl kırmızı kadifeli koltuk, üzeri kırmızı bezli ve kâğıt meşinli yazıhâne ve masa, şirket telefonu, masalı dâhili telefon, kâğıtlık, sigara iskemlesi, üstü camlı kütüphane, çini soba, odunluk, maşa ve saire, duvara asılı elektrik lambası, müdevvere saat, derece-i hararet, **Aralıktaki sofada** parçalı Uşak halısı, **Altıncı Odada** kırmızı üzerine menevişli Uşak halısı, kırmızı üzerine menevişli Uşak halısı, kırmızı kadifeden mamûl farbala boy perdesi, kırmızı kadifeden mamûl koltuk, cevizden mamûl yazı masası ve billur yazı takımı, kâğıtlık, fanus seyyar elektrik lambası, kâğıt sepeti, kırmızı madenden mamûl sigara tablası, cevizden mamûl sigara masası, üzeri yeşil çuhali dört gözlü cevizden mamûl küçük dolap, dâhili telefon makinesi, duvara yaslı elektrik lambası, takımıyla beyaz çiniden mamûl soba, **Yedinci odada** köhne Uşak kilimi, nefti kadifeden mamûl farbala perde, nefti kadifeden mamûl koltuk, beyaz çiniden mamûl tabla soba, duvara yaslı elektrik lambası, hezârân sandalye, kebîr levha, yazıhâne, masa, **Sofada** yirmi dört metre tül ve arzında yol keçesi,

duvara merbût elektrik fanusu, **Müsteşarlık Odasında** Uşak halısı, pandazut kanepa, pandazut koltuk, pandazut sandalye, kırmızı kadifeden mamûl koltuk, cevizden mamûl üzeri kristal camlı yazıhâne, billur yazı takımı, cevizden mamûl kâğıtlık, üç raflı telefon masası, şirket telefonu, erikson telefonu, sigara masası, niğde mamûlatından rikabiye, bir metre kare kırk beş santim yüksekliğinde beyaz ve üzeri yaldızlı borular, emaye tablası, dökme altında muşamma ile maşa ve odunluk takımı, bir metre yetmiş beş santim tulunde ve bir metre yirmi santim arzında kırmızı üzerine yeşil Uşak seccâdesi, biri kebîr ikisi orta yazı levhası, fanuslu seyyar elektrik lambası, yünlü tomardan mamûl boy perdesi ve muşamma perde, hezârân koltuk, döner maroken koltuk, havluluk, etrafı tahtadan ve içerisi setenden mamûl paravana, kâğıt sepeti, tertîb-i sâni yedi cilt düstûr, bir aded ilmiye salnamesi, üç cilt cerîde-i ilmiye, **Müsteşarlıkta bulunan büyük sofada** Hereke mamûlatından yol halısı, camlı dolap içerisinde duvara asılı yangın borusu ve hortum, Hereke mamûlatından merdivenlerde mefrûş yol halısı, mini makas aleti, itfa-yı harik için duvara asılı on aded harik baltası bulunmaktaydı.

3.6. Osmanlı Devleti'nde Görev Yapan Şeyhülislâmlar

Sıra No	Şeyhülislâmın Adı ¹	Görev yılları	Tekrar Göreve Geliş	Ayrılış Sebebi
1	Molla Şemsüddin-i Fenârî	1424 - 1430		Vefat
2	Molla Yegân	1431-1436		Vefat
3	Molla Fahrettin Acemi	1436 - 1460		Vefat
4	Molla Hüsrev	1460 - 1480		Vefat
5	Molla Gürânî	1480 - 1488		Vefat
6	Molla Abdülkerim Efendi	1488 - 1495		Vefat
7	Alâeddin Arabî Efendi	1495 - 1496		Vefat
8	Efdalzâde Hamîdüddin Efendi	1496 - 1503		Vefat
9	Zenbilli Ali Efendi	1503 - 1526		Vefat
10	Kemalpaşazâde Ahmet Şemsettin Efendi İbn-i Kemal	1526 - 1534		Vefat
11	Sadullah Sadi Efendi	1534 - 1539		Vefat
12	Çivizâde Muhittin Mehmet Efendi	1539 - 1542		Azil
13	Abdülkadir Hamidî Çelebi	1542 - 1543		İstifa
14	Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi	1543 - 1545		İstifa
15	Ebussuûd Efendi	1545 - 1574		Vefat
16	Çivizâde Damadı Hamid Efendi	1574 - 1577		Vefat
17	Kadıızâde Ahmed Şemseddin Efendi	1577 - 1580		Vefat
18	Malûlzâde Mehmed Efendi	1580 - 1582		İstifa
19	Çivizâde Hacı Mehmed Efendi	1582 - 1587		Vefat
20	Abdülkadir Şeyhî Efendi	1587 - 1589		Azil
21	Bostanzâde Mehmet Efendi	1589 - 1592	Birinci kez	İstifa

¹ Osmanlı Devleti'nde Görev Yapan Şeyhülislâmların listesi için bk. Zuhuri Danışman, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul: Yeni Matbaa, 1966, C. 13; Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", s. 39-68.

22	Bayramzâde Zekeriya Efendi	1592 - 1593		Vefat
23	Bostanzâde Mehmed Efendi	1593 - 1598	İkinci kez	Vefat
24	Hoca Sadeddin Efendi	1598 - 1599		Vefat
25	Hacı Mustafa Sunullah Efendi	1599 - 1601	Birinci kez	Azil
26	Hoca Sadeddinzâde Mehmed Efendi	1601 - 1603	Birinci kez	Azil
27	Hacı Mustafa Sunullah Efendi	1603	İkinci kez	Azil
28	Ebûlmeyamin Mustafa Efendi	1603 - 1604	Birinci kez	Azil
29	Hacı Mustafa Sunullah Efendi	1604 - 1606	Üçüncü kez	Azil
30	Ebûlmeyamin Mustafa Efendi	1606	İkinci kez	Vefat
31	Hacı Mustafa Sunullah Efendi	1606 - 1608	Dördüncü kez	Azil
32	Hoca Sadettinzâde Mehmed Çelebi Efendi	1608 - 1615	İkinci kez	Vefat
33	Hoca Sadettinzâde Esad Efendi	1615 - 1622	Birinci kez	Azil
34	Zekeriyaâde Yahya Efendi	1622 - 1623	Birinci kez	Azil
35	Hoca Sadettinzâde Esad Efendi	1623 - 1625	İkinci kez	Vefat
36	Zekeriyaâde Yahya Efendi	1625 - 1632	İkinci kez	Azil
37	Ahizâde Hüseyin Efendi	1632 - 1634		İdam
38	Zekeriyaâde Yahya Efendi	1634 - 1644	Üçüncü kez	Vefat
39	Ebusaid Mehmed Efendi	1644 - 1646	Birinci kez	Azil
40	Muid Ahmet Efendi	1646 - 1647		Azil
41	Hacı Abdürrahim Efendi	1647 - 1649		Azil
42	Bahâi Mehmet Efendi	1649 - 1651		Azil
43	Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi	1651		Azil
44	Ebûsaid Mehmed Efendi	1651 - 1652	İkinci kez	Azil
45	Bahâi Mehmet Efendi	1652 - 1654		Vefat
46	Ebûsaid Mehmed Efendi	1654 - 1655	Üçüncü kez	Azil
47	Hüsâmzâde Abdurrahman Efendi	1655 - 1656		İstifa
48	Memikzâde Mustafa Efendi	1656		Azil

49	Hocazâde Mesud Efendi	1656		İdam
50	Hanefî Mehmed Efendi	1656		Azil
51	Balizâde Mustafa Efendi	1656 - 1657		Azil
52	Bolevi Mustafa Efendi	1657 - 1659		Azil
53	Esiri Mehmet Efendi	1659 - 1662		Azil
54	Sunizâde Seyid Mehmet Emin Efendi	1662		Azil
55	Minkarizâde Yahya Efendi	1662 - 1674		Azil
56	Çatalcalı Ali Efendi	1674 - 1686	Birinci kez	Azil
57	Ankaravî Mehmet Emin Efendi	1686 - 1687		Vefat
58	Debbağzâde Mehmet Efendi	1687 - 1688	Birinci kez	Azil
59	Hacı Feyzullah Efendi	1688	Birinci kez	Azil
60	Debbağzâde Mehmet Efendi	1688 - 1690	İkinci kez	Azil
61	Ebûsaitzâde Feyzullah Feyzi Efendi	1690 - 1692	Birinci kez	Azil
62	Çatalcalı Ali Efendi	1692	İkinci kez	Vefat
63	Ebûsaitzâde Feyzullah Feyzi Efendi	1692 - 1694	İkinci kez	Azil
64	Sadık Mehmet Efendi	1694 - 1695	Birinci kez	Azil
65	İmam Mehmet Efendi	1695	Birinci kez	Azil
66	Hacı Feyzullah Efendi	1695 - 1703	İkinci kez	İdam
67	Paşmakçızâde Seyid Ali Efendi	1703	Birinci kez	Azil
68	Yekçeşm Hüseyin Efendi	1703		Azil
69	İmam Mehmet Efendi	1703 - 1704	İkinci kez	Azil
70	Paşmakçızâde Seyid Ali Efendi	1704 - 1707	İkinci kez	Azil
71	Sadık Mehmet Efendi	1707 - 1708	İkinci kez	Azil
72	Ebezâde Abdullah Efendi	1708 - 1710	Birinci kez	Azil
73	Paşmakçızâde Seyid Ali Efendi	1710 - 1712	Üçüncü kez	Vefat
74	Ebezâde Abdullah Efendi	1712 - 1713	İkinci kez	Azil
75	Mehmet Ataullah Efendi	1713		Azil

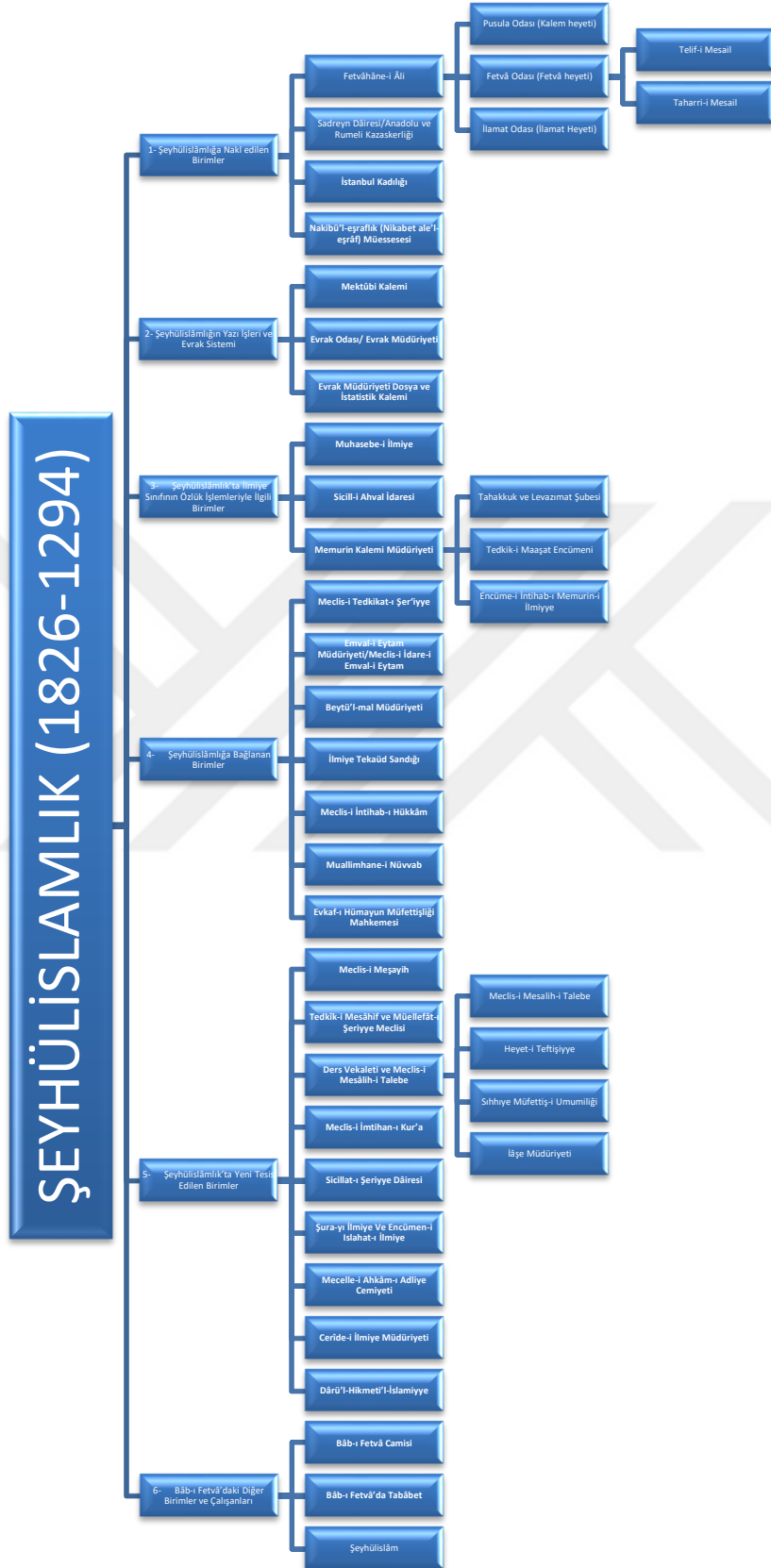
76	İmam Mahmut Efendi	1713 - 1714		Azil
77	Mirzâ Mustafa Efendi	1714 - 1715		Azil
78	Menteşzâde Abdürrahman Efendi	1715 - 1716		Vefat
79	Ebû İshak İsmail Efendi	1716 - 1718		Azil
80	Yenişehirli Abdullah Efendi	1718 - 1730		Azil
81	Mirzazâde Şeyh Mehmet Efendi	1730 - 1731		İstifa
82	Paşmakçızâde Abdullah Efendi	1731 - 1732		Azil
83	Damatzâde Ebulhayr Ahmet Efendi	1732 - 1733		Azil
84	Ebûishakzâde İshak Efendi	1733 - 1734		Vefat
85	Dürrî Mehmet Efendi	1734 - 1736		Azil
86	Seyid Mustafa Efendi	1736 - 1745		Vefat
87	Pirizâde Mehmed Sahib Efendi	1745 - 1746		Azil
88	Hayatizâde Mehmet Emin Efendi	1746		Azil
89	Seyid Mehmet Zeynelabidin Efendi	1746 - 1748		Azil
90	Ebuishakzâde Mehmet Esat Efendi	1748 - 1749		Azil
91	Mehmet Sait Efendi	1749 - 1750		Azil
92	Seyid Murtaza Efendi	1750 - 1755		Azil
93	Abdullah Vassaf Efendi	1755		Azil
94	Damatzâde Feyzullah Efendi	1755 - 1756	Birinci kez	Azil
95	Dürrizâde Mustafa Efendi	1756 - 1757	Birinci kez	Azil
96	Damatzâde Feyzullah Efendi	1757 - 1758	İkinci kez	Azil
97	Mehmet Salih Efendi	1758 - 1759		Azil
98	Çelebizâde İsmail Asım Efendi	1759 - 1760		Azil
99	Veliyyüddin Efendi	1760 - 1761	Birinci kez	Azil
100	Ebûbekirzâde Ahmed Efendi	1761 - 1762		Azil
101	Dürrizâde Mustafa Efendi	1762 - 1767	İkinci kez	Azil
102	Veliyyüddin Efendi	1767 - 1768	İkinci kez	Vefat

103	Pirizâde Osman Sahib Efendi	1768 - 1770		Vefat
104	Mirzazâde Seyid Mehmet Sait Efendi	1770 - 1773		İstifa
105	Şerifzâde Seyid Mehmet Şerif Efendi	1773 - 1774		Azil
106	Dürrizâde Mustafa Efendi	1774	Üçüncü kez	Azil
107	İvazpaşazâde İbrahim Bey Efendi	1774 - 1775	Birinci kez	Azil
108	Salihzâde Mehmet Emin Efendi	1775 - 1776		Azil
109	Vassafzâde Mehmet Esat Efendi	1776 - 1778		Azil
110	Esadzâde Mehmet Şerif Efendi	1778 - 1782	Birinci kez	İstifa
111	Seyid İbrahim Efendi	1782 - 1783		Vefat
112	Dürrizâde Seyid Mehmet Ataullah Efendi	1783 - 1785		Azil
113	İvazpaşazâde İbrahim Bey Efendi	1785	İkinci kez	Azil
114	Arapzâde Ahmed Ataullah Efendi	1785		Vefat
115	Dürrizâde Mehmed Arif Efendi	1785 - 1786	Birinci kez	Azil
116	Müftizâde Ahmed Efendi	1786 - 1787		Azil
117	Mekkî Mehmet Efendi	1787 - 1788	Birinci kez	Azil
118	Mehmed Kamil Efendi	1788 - 1789		Azil
119	Esadzâde Mehmed Şerif Efendi	1789	İkinci kez	Azil
120	Hamidîzâde Mustafa Efendi	1789 - 1791		Azil
121	Seyid Yahya Tevfik Efendi	1791		Vefat
122	Mekkî Mehmed Efendi	1791 - 1792	İkinci kez	Azil
123	Dürrizâde Mehmed Arif Efendi	1792 - 1798	İkinci kez	Azil
124	Mustafa Âşir Efendi	1798 - 1800		Azil
125	Sâmânizâde Ömer Hulûsi Efendi	1800 - 1803	Birinci kez	Azil
126	Salihzâde Ahmed Esad Efendi	1803 - 1806	Birinci kez	Azil
127	Şerifzâde Ataullah Mehmed Efendi	1806 - 1807	Birinci kez	Azil
128	Sâmânizâde Ömer Hulûsi Efendi	1807	İkinci kez	Azil
129	Şerifzâde Ataullah Mehmed Efendi	1807 - 1808	İkinci kez	Azil

130	Arapzâde Mehmed Arif Efendi	1808		Azil
131	Salihzâde Ahmed Esad Efendi	1808	İkinci kez	Azil
132	Dürrizâde Abdullah Efendi	1808-1810	Birinci kez	Azil
133	Sâmânizâde Ömer Hulûsi Efendi	1810 - 1812	Üçüncü kez	Azil
134	Dürrizâde Abdullah Efendi	1812 - 1815	İkinci kez	Azil
135	Mehmed Zeynelabidin Efendi	1815 - 1818		Azil
136	Mekkizâde Mustafa Asım Efendi	1818 - 1819	Birinci kez	Azil
137	Çerkez Halil Efendi	1819 - 1821		Azil
138	Yasincizâde Abdülvehhab Efendi	1821 - 1822	Birinci kez	Azil
139	Ahmed Reşid Efendi	1822 - 1823		Azil
140	Mekkizâde Mustafa Asım Efendi	1823 - 1825	İkinci kez	Azil
141	Kadıızâde Mehmed Tahir Efendi	1825 - 1828		Azil
142	Yasincizâde Abdülvehhab Efendi	1828 - 1833	İkinci kez	Azil
143	Mekkizâde Mustafa Asım Efendi	1833 - 1846	Üçüncü kez	Vefat
144	Ahmed Arif Hikmet Bey Efendi	1846 - 1854		Azil
145	Meşrepzâde Mehmed Arif Efendi	1854 - 1858		Vefat
146	Mehmed Sadeddin Efendi	1858 - 1863		Azil
147	Atıfzâde Hüsameddin Efendi	1863 - 1866		Azil
148	Mehmed Refik Efendi	1866 - 1868		Azil
149	Hasan Fehmi Efendi	1868 - 1871	Birinci kez	Azil
150	Ahmed Muhtar Molla Bey Efendi	1871 - 1872	Birinci kez	Azil
151	Turşucuzâde Ahmed Muhtar Efendi	1872 - 1874		Azil
152	Hasan Hayrullah Efendi	1874	Birinci kez	Azil
153	Hasan Fehmi Efendi	1874 - 1876	İkinci kez	Azil
154	Hasan Hayrullah Efendi	1876 - 1877	İkinci kez	Azil
155	Kara Halil Efendi	1877 - 1878		Azil
156	Ahmed Muhtar Molla Bey Efendi	1878	İkinci kez	Azil

157	Uryanizâde Ahmed Esad Efendi	1878 - 1889		Vefat
158	Bodrumlu Ömer Lütü Efendi	1889 - 1891		Azil
159	Mehmed Cemaleddin Efendi	1891 - 1909	Birinci kez	İstifa
160	Mehmed Ziyâeddin Efendi	1909	Birinci ve ikinci kez	İstifa
161	Mehmed Sahib Efendi	1909		İstifa
162	Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi	1910		İstifa
163	Musa Kazım Efendi	1910 - 1911	Birinci ve ikinci kez	İstifa
164	Abdurrahman Nesib Efendi	1911 - 1912		İstifa
165	Mehmed Cemaleddin Efendi	1912 - 1913	İkinci kez	İstifa
166	Mehmed Esad Efendi	1913 - 1914	Birinci ve ikinci kez	İstifa
167	Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi	1914 - 1916		İstifa
168	Musa Kâzım Efendi	1916 - 1918	Üçüncü ve dördüncü kez	İstifa
169	Ömer Hulûsi Efendi	1918		İstifa
170	Haydarizâde İbrahim Efendi	1918 - 1919	Birinci kez	İstifa
171	Mustafa Sabri Efendi	1919	Birinci kez	İstifa
172	Mustafa Sabri Efendi	1919	İkinci kez	İstifa
173	Mustafa Sabri Efendi	1919-1920	Üçüncü kez	İstifa
174	Haydarizâde İbrahim Efendi	1919 - 1920	İkinci üçüncü ve dördüncü kez	İstifa
175	Dürrizâde Abdullah Beyefendi	1920		İstifa
176	Mustafa Sabri Efendi	1920	Dördüncü kez	İstifa
177	Mehmed Nuri Medenî Efendi	1920 - 1922		Iskat

3.7. Şeyhülislâmlığın 1826-1924 Yılları Teşkilat Şeması

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAMLĞIN BÜROKRATİK YAPISI

1.1. 1826 YILINDA AĞAKAPISI'NA NAKLEDİLEN BİRİMLER

1.1.1. Fetvâhâne-i Âlî

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından itibaren toplumun dini meselelerini çözüme kavuşturmak için “müftülük” adı altında bir kurum oluşmuştur. Sonraki yıllarda “Şeyhülislâmlık” adını alacak olan bu kurumun tarihini Molla Fenari ile başlatmak mümkündür. Bu dönemlerde Şeyhülislâmların resmi daireleri bulunmadığından ikamet ettikleri konakların selamlık kısmında Fetvâ hizmetini yürütmüşlerdir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla onların kullandığı “Ağakapısı” Şeyhülislâmlığa tahsis edilmiştir. Şeyhülislâmlık, 22 Ekim 1827 tarihinde Ağakapısı'na taşınmış ve kaldırıldığı tarih olan 1924 yılına kadar bu mekânda faaliyet göstermiştir.¹

1.1.1.1. Fetvâhâne'nin Birimleri ve İşleyişi

Şeyhülislâmlık içerisinde ilk olarak Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi, Fetvâ işlemleriyle vazifeli hususi birimin oluşmasını sağlamıştır. Fetvâ eminlerinin sağlam karakterli, güvenilir kişilerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Zamanla içlerinde Şeyhülislâmlık makamına getirilenler de olmuştur.²

Fetvâhane, fetvâ odası, pusula odası ve ilâmât odası olmak üzere üç bölümden müteşekkildir. Pusula odasında soru soran ve fetvâ talebinde bulunanların soruları açık net bir şekilde yazılarak fetvâ odasına havale edilirdi. Burada sözlü veya yazılı olarak fetvâlar cevaplanırdı. Fetvâ odası, fetvâların toplanıp bir araya getirildiği Telif-i mesâil ve soru kalıplarının seçilerek Şeyhülislâmın cevabınının hazırlandığı Taharri-i mesâil şubesinden oluşmaktaydı. Şeyhülislâm, fetvâ emaneti tarafından kendisine takdim edilen fetvâları cevaplar yahut metnin değiştirilmesi için iade ederdi. İlâmât odasında ise şer'î mahkemelerden gelen ilâm ve hüccetlerin usulüne uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği tespit edilir, usulüne uygun bulunanlar fetvâ emini ve ilâmât müdürü tarafından onaylanarak mühürlenirdi.³

XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Pusula Odası (Kalem heyeti) ve Fetvâ Odası (Fetvâ heyeti) olarak iki bölümden oluşan Fetvâhane'ye, Tanzimat'tan sonra İlâmât Odası (İlâmât Heyeti) da ilave edilmiştir. Böylece Fetvâ Emaneti Dâiresine, Fetvâ hizmetiyle birlikte şer'î

¹ Ferhat Koca, “Fetvâhâne”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C. 12, s. 496-497.

² Talip Ayar, **Osmanlı Devleti'nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014, s. 85-86.

³ Koca, “Fetvâhane”, s. 498-500; **Düstûr**, II. Tertip, Dersâdet, 1334, C. VI, s. 950; **Cerîde-i İlmiye**, C. I, S. 4, s. 157; Nizamname maddeleri için bk. Ayar, **Fetvâ Eminliği**, s. 68-70.

mahkemeler tarafından düzenlenen resmi belgeleri inceleme ve onaylama görevi de verilmiştir.⁴

1.1.1.2. Fetvâhâne Görevlileri

Fetvâhâne-i Âlî Dâiresi'nde Fetvâ Emîni ve Muâvîni; **Heyet-i İftâiyye'de** Reisü'l-müsevvidîn,⁵ Müvezzi, Cevâb-ı Şifâhî Memuru, Müsevvidîn,⁶ Zabt-ı Dâvâ Memurları, Fetvâ Müvezzi'i, Murâfaa Memurları, Fetvâ Tahrîr Memurları, Dairelerden ve Vilayetlerden Gelen sorular için Görevli Memurlar, Müsted'iyât Memurları, İstihzâr ve Tahrîr-i Fetvâ Memurları, Hâfız-ı Kütüb, Mukayyid, Heyet-i Te'lîfiyye, İstiftâ Muharrirleri,⁷ **İlâmât-ı Şer'iyye Müdüriyeti'nde** İlâmât-ı Şer'iyye Müdürü, İlâmât-ı Şer'iyye Mümeyyizi, Taharri-i Mesâil Memuru, Mümeyyiz Muâvîni, Birinci, İkinci ve Üçüncü Sınıf Mümeyyiz,⁸ ilâmât umûr-ı tahrir memuru, ilâmât umûr-ı tahrir muavini, müsevvid, cevap memur muavini, ilâmât hulâsa memuru, cevap memuru, ilâmât-ı istinaf mukayyidi, ilâmât-ı istinaf muavini, müsevvid-i mülazimin, ilâmât-ı temyiz muavini, müsevvid mülazımı, müsevvid-i müdavimi, ilâmât mukayyidi, Huccet Mukayyidleri,⁹ **Pusula Odasında** pusula odası başmüsevvidi,¹⁰ baş mülâzım, Telhîs-i Muharrerât Memuru, Tatbîk ve Taharri-i Kuyûd Memurları, Hulâsâ-i İlâmât Memurları, Tebyîz Memurları, Evrak ve Harç Memurları,¹¹ Tatbik-i vesâik-i şer'iyye memuru, Telif-i mesâil şubesinde reis, azalar, başkâtip görev yapmıştır.¹²

1.1.1.3. Fetvâhâne'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Fetvâhane, Şeyhülislâmlığın Ağakapısı'na taşınmasından 1924 yılında kaldırılmasına kadar en uzun süre faaliyet gösteren bir birim olması sebebiyle Şeyhülislâmlığın temel unsuru sayılmaktadır.

Fetvâhâne, aslında şer'î ve hukukî bilgilerin en kıdemli uygulama alanı olmuştur. Bu bağlamda Fetvâhane, Osmanlı teşkilatında bir hukuk akademisi işlevini yürütmüştür.¹³

⁴ Bilgin Aydın v.dğr., **Şeyhülislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defter Kataloğu**, İstanbul: İSAM Yayınları, 2006, s. 74-82.

⁵ Sermüsevvid/Reisülmüsevvidîn, İstanbul mahkemelerinden fetvâ için gönderilen davaları kaydeder, gerekli incelemeyi yaptıktan sonra fetvâ eminine fetvâyı takdim eder, imzalandıktan sonra da fetvânın sahibine teslim edilmesini sağlardı. Sermüsevvid muavini ise sermüsevvidin tüm işlerine yardımcı olurdu.

⁶ İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 106-112.

⁷ Ayar, **Fetvâ Eminliği**, s. 86-100.

⁸ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-189.

⁹ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 106-112.

¹⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 106-112.

¹¹ Ayar, **Fetvâ Eminliği**, s. 99-100.

¹² Meşihat Arşivi, **MHC**, 64/58.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bk. Aydın, v.dğr., **Şeyhülislâmlık Defter Kataloğu**, s. 24; Ferhat Koca, "Osmanlılarda Meşihat Dâiresi İçinde Müstakil Bir Birim Olarak Fetvâhâne", **İlam Araştırma Dergisi**, C. II, S. 1 (Ocak-

Fetvâhane ile ilgili ayrıntılı bilgileri Meşîhat Arşivi'ndeki Şeyhülislâmlık belgelerinden bulmak mümkündür. Bu belgeler, Fetvâhane'nin işleyişi ile ilgili nizamnameleri,¹⁴ Fetvâhane kadrosuna alınacak görevlilerin imtihanlarını,¹⁵ fetvâhane görevlilerinin vazife alanlarını,¹⁶ Fetvâhane'de görev yapan fetvâ eminleri ve maiyyetinin tayin, azil ve terfilerini, maaşlarına yapılan zamları,¹⁷ Fetvâhane görevlilerinin ilmî kariyerlerini,¹⁸ fetvâ eminlerine tahsis edilen arpalıklarla ilgili bilgileri,¹⁹ Fetvâ Eminleri'nin liyakatleri ve güzel hizmetleri sebebiyle taltif edilmesini,²⁰ haklarındaki şikâyetleri,²¹ fetvâ eminlerinin ikrazat-ı ilmiye şubesinden aldığı borçları,²² mahkemelerden gönderilen kararların incelenmesi ve neticesini,²³ mahkemelerden incelenmesi için gönderilen evraklarda oluşan şüphelerle ilgili fetvâ emininin Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'de meseleyi müzakere etmesini,²⁴ yazılı ve sözlü sorulan fetvâları,²⁵ fetvâ emanetinin yönetimindeki vakıflarla ilgili işlemleri,²⁶ vakıfların muhasebe cetvellerini,²⁷ fetvâ eminlerinin kurduğu vakıfları ve yaptırdığı medreseleri,²⁸ fetvâ eminlerine ait vakıf arsalarının muhafaza edilmesini,²⁹ fetve eminlerinin kurdukları medreselerde öğrenim gören talebeler ve müderrisleri,³⁰ fetvâ eminlerinin ailelerine bağlanan maaşları,³¹ fetvâhane görevlilerinin emlak ve akar vergi borçlarını,³² İstanbul yangınlarında evleri zarar gören fetvâ eminlerine yapılan yardımlar ve verilen borçları,³³ tevliyeti Fetvâ Emanetine bağlı olup sonradan kapatılmış olan vakıflar ile ilgili yapılan işlemleri gösterir çizelgeleri,³⁴ Fetvâhane'ye havale edilen evrakın

Haziran 1997), s. 133-151; İlhami Yurdakul, **Osmanlı Devleti'nde Şer'î Temyîz Kurumları -Fetvâhâne-i Âlî, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ve Mahkeme-i Temyîz-i Şer'iyye Dâiresi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996, s. 31-45; İslâm Demirci, **Osmanlı Meşîhat Makamına Bağlı Te'lif-i Mesâil Şubesinin Kuruluşu ve İslam Hukuku Alanında Yaptığı Çalışmalar**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002; Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul: Eser Neşriyat, 1977, C. I, s. 222; Esra Yakut, **Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, s. 58-60; İlhami Yurdakul, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826-1876)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 54-60.

¹⁴ Meşîhat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî Tezkire Defterleri**, nr. 378, s. 83-89.

¹⁵ **Düstûr**, I. Tertip, İstanbul, 1299, C. IV, s. 76-77.

¹⁶ Meşîhat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî Tezkire Defterleri**, nr. 378, s. 4.

¹⁷ MŞH. EO. 136/97.

¹⁸ MŞH. SAİD. 93/8, 906/C; 1/5, 2/C; 1/9, 4/A; 1/10, 4/B.

¹⁹ MŞH. EO. 235/19.

²⁰ MŞH. EO. 611/110.

²¹ MŞH. EO. 696/37.

²² MŞH. MHB. 220/27.

²³ MŞH. EO. 66/53.

²⁴ MŞH. EO. 246/23.

²⁵ MŞH. EO. 103/33.

²⁶ MŞH. EO. 142/47.

²⁷ MŞH. EO. 255/16; 255/20.

²⁸ MŞH. EO. 457/61; 555/75.

²⁹ MŞH. EO. 585/22.

³⁰ MŞH. EO. 612/120.

³¹ MŞH. EO. 697/29.

³² MŞH. EO. 1145/73.

³³ MŞH. MHB. 222/16.

³⁴ MŞH. TC. 38/71.

muamelatıyla ilgili icmal cetvellerini,³⁵ Fetvâhane görevlilerinin geçirdiği rahatsızlıkları,³⁶ Fetvâhane'nin yıllık bütçe hesap defterlerini,³⁷ Fetvâ Emaneti ve maiyyetindekilerin kaza nâiblikleri, medrese ve vakıfların yönetimindeki görevlerini,³⁸ Fetvâhane kâtip ve müsevvidlerinin Mushafları Tedkîk Heyeti gibi Şeyhülislâmlık birimlerinin komisyonlarındaki görevlerini,³⁹ Fetvâhane'nin tamir, tefriş, yakacak ve diğer masrafları için bütçeden ayrılan tahsisatı,⁴⁰ Fetvâhane'nin tamir ve tadilatı için çizilen haritasını,⁴¹ mahkemelerden gönderilen ilâmların kayıtlarını⁴² ve fetvâhaneden istenen fetvâlar ile bu fetvâların cevaplarını⁴³ ihtiva etmektedir.

Ayrıca Fetvâhane'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁴⁴

1.1.1.4. Fetvâhane'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Fetvâhane-i Âlî Dâiresi, Fetvâ Emini Efendi Odası, Fetvâhane Namaz Odası, Fetvâhane Hademe Odası, Fetvâhane Misafir Odası, Fetvâhane Teneffüs Odası, Fetvâhane Fetvâ Odası, Fetvâhane Sermüsevvitlik Odası, Fetvâhane Kalem-i Mahsûs Odası, Fetvâhane Evrâk Odası, Fetvâhane Pusula Odası, Fetvâhane Misafir Odası, Fetvâhane Hademe Odası, Sofa, Fetvâhane Papuşluğu, Eski Telgrafhane Odası, Jandarma Odası, İlâmât Müdüriyeti Odası, İlâmât Odası, Heyet-i Te'lifiye Odası'ndan oluşmaktaydı.

Fetvâ Emini Efendi Odasında kırmızı zemin üzerine yeşil menevişli halı, yazıhâne, pandazut kanepesi, pandazut koltuk, pandazut sandalye, dâhili telefon, dört ayaklı masa, yazı masası, sigara iskemlesi, çini soba ile tabla ve sac boru, camekânlı dolap, paravana, avrupa ketenden mamûl boy perdesi ile keten perde, yazı levhası, billur yazı takımı, hezârân koltuk, kırmızı ve mihraplı seccâde, **Fetvâhane Namaz Odasında** firenk keçesi, hezârân sandalye, hasır sandalye, köhne muşamma perde, **Fetvâhane Hademe Odasında** kapaklı dolap, köhne koltuk, yazıhâne, komidin, **Fetvâhane Misafir Odasında** müstamel kırmızı renkli kilim,

³⁵ MŞH. EO. 47/37.

³⁶ MŞH. EO. 86/9.

³⁷ MŞH. MHB. 175/7.

³⁸ MŞH. MHB. 13/34.

³⁹ MŞH. EO. 60/81.

⁴⁰ MŞH. EO. 443/117; 551/2.

⁴¹ MŞH. EO. 482/78.

⁴² Meşihat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî İlamat Odası Vilayetler Merkez Temyiz İlam Hulasa Defterleri**, nr. 209-220.

⁴³ Meşihat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî Tezkire Defterleri**, nr. 399-402.

⁴⁴ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 1, s. 212.

köhne koltuk, tahta masa, köhne kanepa, çini soba, **Fetvâhâne Teneffüs Odasında** köhne koltuk, köhne minder, köhne yastık, tahta dolap, köhne keçe, **Fetvâhâne Fetvâ Odasında** orta katta uşak mamûlatından çiçekli halı, muhtelif şekilde müstamel koltuk, yazı masası, dört ayaklı büyük masa, ufak dolap, mermer taşlı konsol, masa, muşamma perde, beyaz soba ile sac boru, hasır sandalye, ufak sandık, büyük yazı levhası, havagazı lambası, duvar saati, mizanü'l-harare, **Fetvâhâne Sermüsevvitlik Odasında** büyük levha, kırmızı kilim, yazıhâne, yeşil kadife koltuk, müstamel pandazut koltuk, köhne farbala ile muşamma perde, küçük ceviz dolap, yeşil çini soba ile sac boru, köhne koltuk, havagazı lambası, halı seccâde, **Fetvâhâne Kalem-i Mahsûs Odasında** köhne adi kilim, yazıhâne, pandazut köhne koltuk, muhtelif renkte yünlü ve kırmızı kadifeden köhne koltuk, yeşil kadife koltuk, nefti renginde ince kadifeden mamûl fersûde boy perdesi, müstamel çini soba ile sac boru, ufak dolap, havagazı lambası, anadolu mamûlatından kırmızı renkte halı seccâde, **Fetvâhâne Evrâk Hıfzına Mahsûs Odada** siyah yazı masası, ufak dolap, büyük camekânlı dolap, camsız camekânlı dolap, camsız gözlü köhne dolap, köhne koltuk, odunluk, **Fetvâhâne Pusula Odasında** köhne kilim, yazı masası, pandazut köhne koltuk, kırmızı kadife köhne koltuk, muhtelif şekilde koltuk, muşamma perde ile farbala, hezârân sandalye, çini soba, ufak dolap, hasır sandalye, **Fetvâhâne Misafir Odasında** basma farbala, kahverengi çini soba, köhne koltuk, tahta kanepa, **Fetvâhâne Hademe Odasında** keçe müstamel, minder müstamel, koltuk müstamel, tahta dolap, çinko kova, bakır mangal, **Fetvâhâne Yukarı Katındaki Sofasında** camlı dolapta yangın borusu ve hortumu, çinko kova, **Merdiven Sahanlığında** çinko yangın kovanı, alt kattaki sofa, yere mefrûş muşamma müstamel, mini makas, camlı dolaba konulan yangın borusu ve hortumu, çinko kova, tahta kanepa, **Fetvâhâne Papuşluğunda** papuş vazına mahsûs dolap, kahve büfesi, köhne sandalye, köhne koltuk, **Fetvâhâne Havlusunda** yangın tulumbası, yangın kancası, **Eski Telgrafhane Odasında** yazıhâne, çinko soba, tahta raf, farbala ile muşamma perde, **Jandarma Odasında** büyük masa, yazıhâne, dört ayaklı masa, köhne koltuk, köhne hasır sandalye, çini soba, muşamma perde, **İlâmât Müdüriyeti Odasında** kırmızı zemin üzerine renkli kilim, yazıhâne, yeşil kadife koltuk, pandazut koltuk, ketenden mamûl boy perdesi ile muşamma perde, kitab masası, sigara iskemlesi, camekânlı dolap, beyaz renkte çini soba ile sac boru, büyük yazı levhası, halı seccâde, **İlâmât Odasında** yazıhâne, muhtelif renkte köhne kadife koltuk, ketenden mamûl köhne koltuk, pandazut koltuk, fersûde hezârân sandalye, küçük kıtadan dolap, müstamel kırmızı renkte çini soba ile sac borusu, köhne kırmızı renkte kilim, kırmızı ketenden mamûl köhne farbala ile muşamma perde, **Heyet-i Te'lifiye Odasında** yazıhâne,

sarı renkli keten kadife koltuk, kadife sarı renkte sandalye, camlı kütüphane, pandazut koltuk, kırmızı kilim, çini soba ile sac borusu, farbala kumaştan mamûl muşamma bulunmaktaydı.

1.1.1.5. Fetvâhâne Görevlilerinin İlmî Kariyerleri

Fetvâhâne çalışanları özellikle Fetvâ emini olarak görevlendirilecek kişiler âlim, fakîh ve sağlam kişilikli ulema arasından seçilmiştir.

Fetvâ eminliği görevinin öncesinde ve sonrasında, müderris, kadı ve kazasker gibi vazifeleri yürütenler ve hatta ilmiyenin en üst mertebesi olan Şeyhülslâmlığa kadar yükselenler de bulunmaktaydı.⁴⁵

Fetvâ eminlerine Fetvâ hazırlama, temyize gelen evrakı inceleme, Şeyhülslâmlık'ta Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye kurulduktan sonra mahkeme kararlarını bu meclise havele etme, Fetvâhane görevlilerinin tayin, terfi, maaş işlemleri, dini günleri tespit etme, memurların görev sürelerinin uzatılması, Anadolu ve Rumeli Teftiş Heyetlerinde tahkikat yapma,

⁴⁵ Vamık Şükrü Altınbaş, "Mehmed Muhyiddin Efendi", **Diyanet Aylık Dergi, (DAD)**, Ankara: Aralık 1963, C. II, S. 12, s. 17; a.mlf, "Veli Yegân Efendi-Âbâdî Mehmed Çelebi-Ahmed Çelebi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Şubat-Mart 1964, C. III, S. 2-3, s. 61; a.mlf, "Müderris-zâde Mehmed Efendi-Ali Efendi-Mustafa Bin Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Nisan 1964, C. III, S. 4, s. 123; a.mlf, "Sefer Efendi-zâde Yahyâ Efendi-Hüsâm Efendi-Osman Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mayıs 1964, C. III, S. 5, s. 155; a.mlf, "Ahmed Efendi-Mustafa Efendi-Esîrî Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Haziran-Temmuz 1964, C. III, S. 6-7, s. 187; a.mlf, "Esîrî Mehmet Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ağustos-Eylül 1964, C. III, S. 8-9, s. 220; a.mlf, "Baba-zâde Abdülkadir Sinâyî Efendi-Ahmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ekim-Kasım 1964, C. III, S. 10-11, s. 251; a.mlf, "Müvezzi-zâde Ahmed Efendi-Şeyh-zâde Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Aralık 1964, C. III, S. 12, s. 279; a.mlf, "Abdü'l-Fettah Efendi-Sarı Abdullah Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mart-Nisan 1965, C. IV, S. 3-4, s. 58; a.mlf, "Ankaravî Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mayıs-Haziran 1965, C. IV, S. 5-6, s. 93; a.mlf, "Mehmed Atâullah Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Temmuz-Ağustos 1965, C. IV, S. 7-8, s. 123; a.mlf, "Şeyhî Mehmed Efendi-Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Eylül 1965, C. IV, S. 9, s. 158; a.mlf, "Mahmud Efendi, İbn-i Mahmûd bin Mahmûd-Mehmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ekim-Kasım 1965, C. IV, S. 10-11, s. 188; a.mlf, "Ahmed Efendi-Mehmed Kâmi Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ocak-Şubat 1966, C. V, S. 1-2, s. 28-29; a.mlf, "Yenişehirli Abdullah Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mayıs 1966, C. V, S. 5, s. 112-113; a.mlf, "Yahyâ Kâmi Efendi-Ömer Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ekim 1966, C. V, S. 10, s. 283-284; a.mlf, "Ahmet Efendi-Ali Sâcidî Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mart 1967, C. VI, S. 3, s. 78; a.mlf, "Mehmed Selim Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mart-Nisan 1968, C. VII, S. 70-71, s. 83-85; a.mlf, "Mehmed Fikhî Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ekim 1968, C. VII, S. 77, s. 252; a.mlf, "Abdullah Vassâf Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Kasım-Aralık 1969, C. VIII, S. 90-91, s. 375-377; a.mlf, "Ebû İshak-zâde Mehmed Es'ad Efendi-Hâfız Halil Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Ocak-Şubat 1970, C. IX, S. 92-93, s. 41-42; a.mlf, "Mehmed Efendi-Ahmed Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mart-Nisan 1970, C. IX, S. 94-95, s. 119; a.mlf, "Ebû Bekir Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Mayıs-Haziran 1970, C. IX, S. 96-97, s. 187-188; a.mlf, "Osman Efendi", **Diyanet Aylık Dergi**, Ankara: Temmuz-Ağustos 1970, C. IX, S. 98-99, s. 253; Osman Şahin, "Fetvâ Emîni Fikhî Efendi'nin (1147/1735) Hayatı ve Eserleri", **Diyanet İlmî Dergi**, Temmuz-Ağustos-Eylül 2008, C. 44, S. 3, s. 129-142; Özlem Ercan, "Kâmi Mehmed Efendi ve Firûznâme", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (UÜFEFSBD)**, 2002, Y. 3, S. 3, s. 115-135; **Naima Tarih**, İstanbul 1280, C. V, s. 19, 344-346.

memurlara yemin ettirme, Fetvâhaneye gelen kitapların kaydedilmesi ve kütüphanelerin denetlenmesi görevleri de verilmiştir.⁴⁶

Fetvâhâne çalışanları Fetvâhane müsevvitlerinden Emin Efendi, Matbu mushafların tedkîki için kurulan hüffaz komisyonunda görev almıştır.⁴⁷ Fetvâ eminleri, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyeye ve Mecelle Komisyonu üyeliği de yapmışlardır.⁴⁸

1.1.1.6. Fetvâhâne ile İlgili Arşiv Kaynakları

Fetvâhâne ile İlgili Arşiv Defter ve Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde H.1298-1339/1880-1921 tarihlerini içeren Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Vilayetler Merkez Temyiz İlâm Hulâsa Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Vilayetler Merkez Temyiz İlâm Hulâsa Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Vilayetler Cinâyet Temyiz Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Varide Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası Karar (Temyiz) Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İstinaf Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İstinaf Cinâyet Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İstinaf Hulâsa Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İlâm Temyiz Fihrist Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İstinaf Cunha Defterleri, Fetvâhane-i Âlî İlâmât Odası İstinafa Mahsûs İstida Defteri, Fetvâhane-i Âlî Anadolu ve Rumeli Nakz Defterleri, Fetvâhane-i Âlî Tezkire Defterleri, Fetvâhane-i Âlî Fetvâ Odası Fetvâ Defterleri⁴⁹ bulunmaktadır.

Fetvâhâne ile İlgili Belgeler: Meşihat Arşivi'nde Fetvâ Emîni Ömer Hilmi Efendi,⁵⁰ Fetvâhane Müsteşarı İbrahim Evliya Efendi,⁵¹ Fetvâhane Müsevvitlerinden Ahmed Cemaleddin Efendi,⁵² Fetvâhane İlâmât-ı Şer'iyeye Müdürü Mustafa Asım Efendi,⁵³ Fetvâhane Müsevvitlerinden Mehmed Akif Efendi,⁵⁴ Fetvâhane Müsevvitlerinden Ahmed Esad Efendi,⁵⁵ Fetvâhane Müsevvitlerinden Mehmed Nureddin Kâmil Efendi,⁵⁶ Fetvâ Emaneti Muavini Hasan Hulki Efendi,⁵⁷ Fetvâhane Müsevvitlerinden Mehmed Faik Efendi,⁵⁸ İlâmât-ı

⁴⁶ Ayar, **Fetvâ Eminliği**, s. 178.

⁴⁷ MŞH. EO. 60/81.

⁴⁸ Oluşturulan bu komisyonda Fetvâ Emîni Halil Efendi, Fetvâ Emîni Ömer Hilmi Efendi ve Fetvâ Emîni Mehmed Nuri Efendi görev almışlardır. **Devlet Salnâmesi**, Y. 1288, s. 88; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1289, s. 95; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1290, s. 77; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1291, s. 76; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1292, s. 80; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1293, s. 82; **Devlet Salnâmesi**, Y. 1294, s. 170.

⁴⁹ Meşihat Arşivi, **Fetvâhane-i Âlî Defterleri**, nr. 209-402.

⁵⁰ MŞH. SAİD. 93/8, 906/C.

⁵¹ MŞH. SAİD. 1/5, 2/C.

⁵² MŞH. SAİD. 1/9, 4/A.

⁵³ MŞH. SAİD. 1/10, 4/B.

⁵⁴ MŞH. SAİD. 1/13, 5/B.

⁵⁵ MŞH. SAİD. 1/17, 6/C.

⁵⁶ MŞH. SAİD. 1/16, 6/B.

⁵⁷ MŞH. SAİD. 1/14, 5/C.

Şer'iyeye Mukayyidliğinden Mehmed Emin Efendi,⁵⁹ Fetyvahane Müsevvidlerinden Âdem Nuri Efendi,⁶⁰ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ali Rıza Efendi,⁶¹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Hasan Hüsnü Efendi,⁶² Fetvâhane Müsevvidlerinden Hüseyin Necmeddin Efendi,⁶³ Fetvâhane 1.Sınıf Müsevvidlerinden Mustafa Asım Efendi,⁶⁴ Fetvâhane Pusula Odası Müsevvidlerinden Mustafa Fehmi Efendi,⁶⁵ İlâmât-ı Şer'iyeye 3. Sınıf Kâtibi Abdullah Münib Efendi,⁶⁶ Fetvâhane Pusula Odası Müsevvidlerinden Abdurrahman Avni Efendi,⁶⁷ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Raif Efendi,⁶⁸ Fetvâhane Reisü'l-Müsevvidîn Ahmed Şükrü Efendi,⁶⁹ Fetvâhane Mülâzımlarından Azzâm Efendi,⁷⁰ Fetvâhane Pusula Odası Müsevvidlerinden Hüseyin Efendi,⁷¹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Samiüddin Efendi,⁷² Fetvâhane müsevvidlerinden Ahmed Hamdi Efendi,⁷³ Bâyezid Dersiâmlarından, Fetvâhane Müsevvidi Mehmed Şevketi Efendi,⁷⁴ İlâmât-ı Şer'iyeye Mümeyyiz Muâvin-i Sânîsi Mustafa Behçet Efendi,⁷⁵ İlâmât-ı Şer'iyeye Odası Kâtibi Süleyman Asaf Efendi,⁷⁶ Fetvâhane Müsevvidlerinden Hüseyin Avni Efendi,⁷⁷ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mustafa Sâfi Efendi,⁷⁸ Fetvâhane Cevâb-ı Şifâhi Memuru Şerefeddin Şerif Efendi,⁷⁹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ahmed Reis Efendi,⁸⁰ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ali Recâi Efendi,⁸¹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Esad Efendi,⁸² Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Râşid Efendi,⁸³ Fetvâhane Cevâb-ı Şifâhi Memuru Eyüb Sabri Efendi,⁸⁴ Fetvâhane Müsevvidlerinden

-
- ⁵⁸ MŞH. SAİD. 2/1, 7/B.
⁵⁹ MŞH. SAİD. 2/4, 8/B.
⁶⁰ MŞH. SAİD. 2/6, 9/A.
⁶¹ MŞH. SAİD. 2/8, 10/A.
⁶² MŞH. SAİD. 2/11, 12/A.
⁶³ MŞH. SAİD. 3/3, 13/C.
⁶⁴ MŞH. SAİD. 3/1, 27/A.
⁶⁵ MŞH. SAİD. 3-4, 14/A.
⁶⁶ MŞH. SAİD. 3/9, 15/C.
⁶⁷ MŞH. SAİD. 3/7, 15/A.
⁶⁸ MŞH. SAİD. 3/12, 16/A.
⁶⁹ MŞH. SAİD. 4/1, 17/A.
⁷⁰ MŞH. SAİD. 4/2, 17/B.
⁷¹ MŞH. SAİD. 4/4, 18/B.
⁷² MŞH. SAİD. 4/5, 18/C.
⁷³ MŞH. SAİD. 4/6, 19/A.
⁷⁴ MŞH. SAİD. 4/7, 19/B.
⁷⁵ MŞH. SAİD. 4/9, 20/A.
⁷⁶ MŞH. SAİD. 4/11, 21/A.
⁷⁷ MŞH. SAİD. 4/14, 23/A.
⁷⁸ MŞH. SAİD. 4/16, 24/A.
⁷⁹ MŞH. SAİD. 5/1, 25.
⁸⁰ MŞH. SAİD. 5/3, 27/A.
⁸¹ MŞH. SAİD. 5/6, 28/A.
⁸² MŞH. SAİD. 5/8, 29.
⁸³ MŞH. SAİD. 5/9, 30/A.
⁸⁴ MŞH. SAİD. 5/12, 31.

Ali Rıza Efendi,⁸⁵ Fetvâhane Pusula Odası Mümeyyizlerinden Süleyman Efendi,⁸⁶ Fetvâhane İlâmât-ı Şer'iyeye Mümeyyiz-i Evveli Mustafa Hasbi Efendi,⁸⁷ Fetvâhane Müsevvidlerinden Osman Şükrü Efendi,⁸⁸ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Fethullah Efendi,⁸⁹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mustafa Lebîb Efendi,⁹⁰ Fetvâhane Müsevvidlerinden İbrahim Edhem Efendi,⁹¹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Neşet Efendi,⁹² İlâmât Mukayyidlerinden Mustafa Asım Efendi,⁹³ Fetvâhane Müsevvidlerinden Hüseyin Hamid Efendi,⁹⁴ Fetvâhane Müsevvidlerinden İsa Şevki Efendi,⁹⁵ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Emin Efendi,⁹⁶ Fetvâhane Pusula Odası Baş Efendisi Mehmed Ziyaeddin Efendi,⁹⁷ İlâmât-ı Şer'iyeye Evrak Memuru Muâvini Mustafa Nâili Efendi,⁹⁸ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Emin Efendi,⁹⁹ İlâmât-ı Şer'iyeye Odası Mümeyyiz-i Muâvin-i Evveli Halil Efendi,¹⁰⁰ İlâmât-ı Şer'iyeye Müdürü İsmail Hakkı Efendi,¹⁰¹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ahmed Nureddin Efendi,¹⁰² Fetvâhane Müsevvidlerinden Ahmed Necâti Efendi,¹⁰³ İlâmât Evrak Memuru Hüseyin Sadettin Efendi,¹⁰⁴ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Şakir Efendi,¹⁰⁵ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mustafa Asım Efendi,¹⁰⁶ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Zeki Efendi,¹⁰⁷ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ahmed Nuri Efendi,¹⁰⁸ Fetvâhane Müsevvidlerinden Salih Efendi,¹⁰⁹ Fetvâhane İlâmât Odası Mukayyid Muavini Abdullah Münib Efendi,¹¹⁰ Fetvâhane Pusula Odası Müsevvidlerinden Mustafa Safvet Efendi,¹¹¹ Fetvâhane Memuru

⁸⁵ MŞH. SAİD. 5/13, 32/A.

⁸⁶ MŞH. SAİD. 5/15, 33/A.

⁸⁷ MŞH. SAİD. 5/19, 34/B.

⁸⁸ MŞH. SAİD. 5/18, 34/A.

⁸⁹ MŞH. SAİD. 6/2, 35/B.

⁹⁰ MŞH. SAİD. 6/1, 35/A.

⁹¹ MŞH. SAİD. 6/4, 36.

⁹² MŞH. SAİD. 6/5, 37/A.

⁹³ MŞH. SAİD. 6/6, 37/B.

⁹⁴ MŞH. SAİD. 6/8, 38.

⁹⁵ MŞH. SAİD. 6/9, 39/A.

⁹⁶ MŞH. SAİD. 6/10, 39/B.

⁹⁷ MŞH. SAİD. 6/11, 40/A.

⁹⁸ MŞH. SAİD. 6/14, 41/B.

⁹⁹ MŞH. SAİD. 7/1, 42.

¹⁰⁰ MŞH. SAİD. 7/2, 43.

¹⁰¹ MŞH. SAİD. 7/3, 44.

¹⁰² MŞH. SAİD. 7/5, 46/A.

¹⁰³ MŞH. SAİD. 7/9, 47/C.

¹⁰⁴ MŞH. SAİD. 7/10, 48/A.

¹⁰⁵ MŞH. SAİD. 7/12, 49/A.

¹⁰⁶ MŞH. SAİD. 8/1, 50/A.

¹⁰⁷ MŞH. SAİD. 8/3, 51.

¹⁰⁸ MŞH. SAİD. 8/9, 55/B.

¹⁰⁹ MŞH. SAİD. 8/12, 57/B.

¹¹⁰ MŞH. SAİD. 8/14, 58/B.

¹¹¹ MŞH. SAİD. 9/2, 60/B.

Osman Raşid Efendi,¹¹² Mahkeme-i Şer'iyye Terekeye Mütcellik İlâmât Telhis Mümeyyizi Ömer Nasuhi Efendi,¹¹³ Fetvâhane Meclis-i Mesail Memuru Hasan Efendi,¹¹⁴ Meşihat Dâiresi Müdürü Mehmed Efendi,¹¹⁵ Fetvâhane Hademesi İbrahim Efendi,¹¹⁶ Fetvâ Emaneti Hademesi Abdullah Efendi,¹¹⁷ Fetvâhane Odacısı Mustafa Efendi,¹¹⁸ Fetvâhane Hademesi Emin Efendi,¹¹⁹ Fetvâhane Hademesi Hüseyin Behzat Efendi,¹²⁰ Fetvâ Emini Muavini Zerka Efendi,¹²¹ Fetvâ Emânetinden Ahmed Hadi Efendi,¹²² Fetvâhane Müsevvidlerinden Hasan Fehmi Efendi,¹²³ İlâmât-ı Şer'iyye Mümeyyizi Mehmed Esad Efendi,¹²⁴ İlâmât-ı Şer'iyyeden Mustafa Fehmi Efendi,¹²⁵ Fetvâhane Pusula Odası Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi,¹²⁶ Fetvâhane Pusula Odası Kâtibi Ahmed Efendi,¹²⁷ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Servet Efendi,¹²⁸ Fetvâhane Müsevvidlerinden Mehmed Şükrü Efendi,¹²⁹ Fetvâhane Müsevvidlerinden Ali Nakib Efendi,¹³⁰ Fetvâhane Müsevvidlerinden Hasan Naimi Efendi,¹³¹ Fetvâhane Hademesi Ali Efendi,¹³² Fetvâhane Müsevvidi Şefî Efendi'nin¹³³ tercüme-i hâl/sicil dosyası bulunmaktadır.

1.1.2. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği

1.1.2.1. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin Kuruluşu

İlk kez Hz. Ömer döneminde ordudaki askerler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek amacıyla kurulan kazaskerlik müessesesi, Emeviler, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Harezmişahlar, Zengiler, Karamanoğulları, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve diğer İslam Devletlerinde de var olan bir kurumdur. Anadolu Selçuklu Devleti'nden tevarüs edilen kazaskerlik kurumunu, I. Murad döneminde Çandarlı ailesinden Çandarlı Kara Kalil'in ilk

¹¹² MŞH. SAİD. 9/7, 63/B.

¹¹³ MŞH. SAİD. 9/9, 64/B.

¹¹⁴ MŞH. SAİD. 23/6, 164/C.

¹¹⁵ MŞH. SAİD. 48/20, 317/C.

¹¹⁶ MŞH. SAİD. 49/11, 327/A.

¹¹⁷ MŞH. SAİD. 49/13, 327/C.

¹¹⁸ MŞH. SAİD. 52/16, 356/B.

¹¹⁹ MŞH. SAİD. 54/12, 390/B.

¹²⁰ MŞH. SAİD. 70/5, 623/E.

¹²¹ MŞH. SAİD. 72/27, 647/E.

¹²² MŞH. SAİD. 74/21, 661/C.

¹²³ MŞH. SAİD. 95/23, 926/E.

¹²⁴ MŞH. SAİD. 105/16, 1125.

¹²⁵ MŞH. SAİD. 110/15, 1208/A.

¹²⁶ MŞH. SAİD. 110/19, 1211/A.

¹²⁷ MŞH. SAİD. 110/26, 1214/A.

¹²⁸ MŞH. SAİD. 173/8, 2441/A.

¹²⁹ MŞH. SAİD. 216/1, 3396/B.

¹³⁰ MŞH. SAİD. 217/16, 3439/A.

¹³¹ MŞH. SAİD. 221/22, 3567.

¹³² MŞH. SAİD. 231/26, 4052.

¹³³ MŞH. SAİD. 251/11.

kazasker olarak tayiniyle resmiyet kazanmış ve Fatih Sultan Mehmet döneminde de bir müessesese haline gelmiştir.¹³⁴

Fatih Sultan Mehmet devrinde Rumeli ve Anadolu kazaskerliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde Arab ve Acem Kazaskerliği kurulmuş fakat bir süre sonra kaldırılarak bunlar Anadolu Kazaskerliğine dâhil edilmiştir.¹³⁵

Kazaskerlerin, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında sadece ordudaki askerler arasındaki hukukî anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma vazifeleri bulunmaktaydı. İlerleyen süreçte kadıların ve müderrislerin tayin ve azil işlemlerini yürütme vazifesi de kendilerine verilmiştir. Bunun dışında Divan'a başkanlık etme, davaları dinleme, askeri sınıfın terekesini yazma, kazaskerlik tezkirehanesinde Anadolu ve Rumeli kadılarının tayin işlemlerini yürütme,¹³⁶ Müftü, müderris ve kadı tayin işlemlerini ruznamçe defterlerine kaydetme,¹³⁷ gerekli görülen durumlarda ve miras ile ilgili hukuki anlaşmazlıkların çözümünde kassam görevlendirme,¹³⁸ ihtiyaç duyulduğunda kazaskerlik sicillerinden kayıt suretlerini çıkartma ve sicil defteri dolduğunda Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'ne teslim etme¹³⁹ gibi görevleri bulunmaktaydı.

Adalet ve eğitim alanında görev yükü sürekli artan kazaskerler, Şeyhülislâm ile görev taksimi yapmıştır.¹⁴⁰ Reform sürecinde kazaskerlerin görevlerinin bir kısmı Şeyhülislâmlık bünyesinde ihdas edilen bazı meclislere devredilmiştir. XIX. asırda ilmiye teşkilatının genişlemesiyle birlikte Rumeli ve Anadolu kazaskerlikleri de bir mahkeme haline getirilmiş ve bu mahkemeler Cumhuriyet dönemine kadar vazifelerini yürütmüştür.¹⁴¹

1.1.2.2. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Görevlileri

İlmiye teşkilatının üst kademesinde yer alan kazaskerlerin maiyyetinde işlerine yardımcı olmak üzere farklı görevliler bulunmaktaydı. Taşrada terekeleri kaydetmek ve davaları görmek askeri kassamlara tevdi edilmiştir. Kazaskerlerin Şeyhülislâmlık İçerisindeki

¹³⁴ Mehmet İpşirli, "Kazasker", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2002, C. 25, s. 140-142; Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform*, s. 93-94.

¹³⁵ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devletinde Kazaskerlik (XVII. Yüzyıla kadar)", *Belleten*, S. 61/232, 1998, (ss. 597-700), s. 609-610.

¹³⁶ Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform*, s. 117.

¹³⁷ Erhan Afyoncu, "Ruznamçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2008, C. 35, s. 278.

¹³⁸ MŞH. EO. 15/36.

¹³⁹ MŞH. EO. 444/98.

¹⁴⁰ İpşirli, "Kazasker", s. 142.

¹⁴¹ İpşirli, "Kazasker", s. 143.

dairelerine taşınmadan önce maiyyetinde kassam-ı askeri, tezkireci, berat ve ahkâm kâtibi, mirî kâtibi, muhızır, muhızırbaşı, şeriatci ve muhasebeci görev yapmıştır.¹⁴²

1836'dan sonra Rumeli kazaskerliği dâiresinde kazasker, müsteşar, sicillât-ı şer'iyeye müdürü, müsteşar muâvini,¹⁴³ Rumeli vakayi odasında vakayi kâtibi, ilâmât ve tezkirehane mukayyidi, vakayi kâtibi, mukayyid muavini, kâtipler,¹⁴⁴ Anadolu kazaskeri dâiresinde ise kazasker, vakayi kâtibi, tezkirehane mukayyidi, vakayi kâtibi, muavini, sicillât-ı şer'iyeye mukayyidi ve kâtipler görev yapmıştır.¹⁴⁵

1.1.2.3. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Anadolu veya Rumeli kazaskerliği payesi verilen ulemanın özlük bilgileri,¹⁴⁶ kazasker ve maiyyetinde çalışanlarından mahkemeye intikal edenlerin ailevi anlaşmazlıkları,¹⁴⁷ Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Dâiresi'nde (Sadreyn Dâiresi) çalışanların maaş cetvelleri,¹⁴⁸ kazaskerlerin ailesi, çocukları ve torunları ile ilgili bilgiler,¹⁴⁹ kazaskerlerin kurdukları vakıflar, bu vakıflarla ilgili davalar ve yapılan yazışmalar,¹⁵⁰ kazaskerlerin görevlendirilmesi ve görev sürelerinin uzatılması,¹⁵¹ Sadreyn Dâiresinin masrafları ve yıllık harcamaları,¹⁵² kazaskerlik mahkemesinin evrak harçları,¹⁵³ kazaskerlerin terekeleri ve miras paylaşımları,¹⁵⁴ Anadolu ve Rumeli kazaskerliği sandıklarından verilen borçlarla ilgili düzenlenen ilmühaberler,¹⁵⁵ “Kevâkibizâde” ve Dürriizâde gibi meşhur ulema ailelerinin kazaskerlik görevleri,¹⁵⁶ kazasker ve görevlilerinin ilmi kariyerleri ve aldıkları rütbelere,¹⁵⁷ kazaskerler tarafından görülen davalar,¹⁵⁸ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyede temyiz edilen davalar,¹⁵⁹ kazaskerlerin İlmiye Tekâüd Sandığı, Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Evkâf'tan aldıkları borçlar,¹⁶⁰ kazasker ailelerinin maaş sıkıntısı,¹⁶¹ kazaskerlerin yaptırdığı medreselerde okuyan

¹⁴² İstanbul Müftülüğü, Şer'iyeye Sicilleri Arşivi, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi sicilleri.

¹⁴³ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 139.

¹⁴⁴ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 143.

¹⁴⁵ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 145.

¹⁴⁶ MŞH. EO. 28/92.

¹⁴⁷ MŞH. EO. 30/3.

¹⁴⁸ MŞH. EO. 30/11.

¹⁴⁹ MŞH. TC. 22/11.

¹⁵⁰ MŞH. TC. 143/27; 143/101.

¹⁵¹ MŞH. THR. 1/12; 1/17.

¹⁵² MŞH. MHB. 59/13.

¹⁵³ MŞH. MHB. 32/37.

¹⁵⁴ MŞH. MHB. 28/33.

¹⁵⁵ MŞH. MHB. 27/81; 27/83.

¹⁵⁶ MŞH. MHB. 16/80, 16/91.

¹⁵⁷ MŞH. MHB. 15/30.

¹⁵⁸ MŞH. EO. 996/25.

¹⁵⁹ MŞH. EO. 982/38.

¹⁶⁰ MŞH. EO. 963/71.

¹⁶¹ MŞH. EO. 889/7.

talebeler,¹⁶² kazaskerler hakkında vuku bulan şikâyet ve iddialar,¹⁶³ kazaskerlerin akrabalık bağları sebebiyle yanlış davrandığı iddiaları,¹⁶⁴ vatandaşların kazaskerlik mahkemelerine ilettikleri sorunların çözümlenmediği ile ilgili şikâyetleri,¹⁶⁵ kazaskerlerin nizamiye mahkemelerinin kurulmasıyla görev ve yetkilerinin daralması,¹⁶⁶ Sadreyn Dâiresi'nin tamirat, tadilat ve tefrişatı için harcamalar,¹⁶⁷ kazaskerlerin gelirleri ve kendilerine arpalık tahsis edilmesi¹⁶⁸ ve kazaskerler tarafından düzenlenen hüccet ve ilamların aylık ve yıllık istatistiki verileri¹⁶⁹ ile ilgili tafsilatlı bilgiler Meşihat Arşivi belgeleri arasında bulunmaktadır.

Ayrıca Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.¹⁷⁰

1.1.2.4. Sadreyn Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadarki sürede muayyen bir çalışma mekânı olmayan Kazaskerler, Şeyhülislâm ve kadılar gibi konaklarının bir bölümünde resmi işlemlerini yürütmüşlerdir.¹⁷¹ Bu tarihten sonra “Fetvâhane” olarak kullanılmaya başlanan Ağakapısı, 1836 yılında kazaskerler ve İstanbul Kadısı'nın da buraya taşınmasıyla hukuki ve şerî birimlerin tek çatı altında toplandığı bir yer olmuştur.¹⁷²

Şeyhülislâmlık içerisinde yerini alan Sadreyn Dâiresi, erken tarihli birimlerden olması hasebiyle sonraki süreçte birçok defa tadilat geçirmiştir.¹⁷³ Aslında birimle ilgili bugün detaylı bilgilere sahip olmamız biraz da geçirdiği bu tadilat sebebiyledir. Çünkü tamir ve tadilat esnasında birimin keşfi yapıldığından ve en küçük ayrıntının bile keşif defterlerine kaydedilmiş olmasından mütevellit bu bilgilerden haberdar olmaktadır.

1837 yılındaki keşfe göre¹⁷⁴ Sadreyn Divanhane odası, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri odaları zikredilirken 1888 yılındaki keşifte Sadreyn (Anadolu ve Rumeli

¹⁶² MŞH. EO. 680/95; 680/97.

¹⁶³ MŞH. EO. 110/19.

¹⁶⁴ MŞH. EO. 379/66.

¹⁶⁵ MŞH. EO. 760/3.

¹⁶⁶ MŞH. EO. 122/53.

¹⁶⁷ BOA. HAT. 528/25985.

¹⁶⁸ MŞH. EO. 344/32.

¹⁶⁹ Meşihat Arşivi, **Vilayet Mahkemeleri Dava istatistikleri Defteri**, nr. 602.

¹⁷⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 2, s. 225.

¹⁷¹ BOA. HH. nr. 25985.

¹⁷² Mehmet İpşirli, “Bâb-ı Meşihat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, C. 4, s. 362-363.

¹⁷³ BOA. HAT. 528/25985.

¹⁷⁴ BOA, D.BŞM.BNE.d. 16465.

Kazaskerliği) Dâiresi, üç kattan oluşmakta; üst katta mescit, Meclis-i Tedkîkât Odası, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye Kalem Odası, Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm, Eytâm Sandık Odası, Rumeli Vakâyi Kalem Odası, Anadolu Kazaskeri Odası, Sadreyn Müsteşarı Odası, Anadolu Vakâyi Odası, Rumeli Kazaskerliği Teneffüs Odası, Rumeli Kazasker Odası, Hizmetli Odası, Abdesthane; alt katta abdesthaneler, Muhzır Odası, Zabıt Odası, Mahfel-i Şer'îyyât Odası, Mahfel-i Şer'îyyât Başefendi Odası, Anadolu Tezkirehanesi, Hanımlara Mahsus Oda ve Kassâm-ı Askerî Odası bulunmakta,¹⁷⁵ 1920 yılı tamir çalışmalarında ise Kazasker Müşavir Odası, Kazaskerlik Mahkeme Salonu, Kazaskerlik Kalemi, Kazaskerlik Makamı, Kazaskerlik Dosya Odası, Kazaskerlik Sofası, Anadolu Sadâreti Odası, Anadolu Vakâyi Odası, Anadolu Muhzırları Odası, Mahfel-i Şer'îyyatçı Odası, Mahfel Başkâtibi Odası, Tedkîkât-ı Şer'îyye Kalem Odası, Tedkîkât-ı Şer'îyye Meclis Odası, Eytâm Kalem Odası, Meclis-i Eytâm Odası ve mescidin bulunduğu kaydedilmiştir.¹⁷⁶

Kazasker Müşavir Odasında cevizden mamûl yazıhâne, camdan mamûl yazı takımı, sarı renkte yünlü kumaştan koltuk, yeşil kadife koltuk, sarı kadifeden yastık, sarı kadifeden minder, hezârân sandalye, iki gözlü dolap, uşak mamûlatından parçalı kilim, ma'a tabla boruları saçtan müstamel beyaz çini soba, şam mamûlatından boy perdesi ve ma'a muşamma perde, yeşil kadifeden müstamel kanepa, hasır sandalye, **Kazaskerlik Mahkeme Salonunda** cevizden mamûl kebîr yazıhâne, yazı masası, katiblere mahsûs masa, biri pandazut diğeri kadife müstamel koltuk, avrupakârî ketenden boy perdesi ma'a muşamma perde, hezeran koltuk, hezeran sandalye, sarı renkte sac boru, çini soba ve tabla, Anadolu malı halı, sigara iskemlesi, kebîr yazı levhası, **Kazaskerlik Kaleminde** yazıhâne, yünlü kumaştan müstamel koltuk, hezârân sandalye, anadolu malı müstamel halı, Avrupa ketenden mamûl boy perdesi ma'a muşamma perde, sarı renkli çini soba, tabla ve sac boru, ufak dolap, **Kazaskerlik Makamında** yazı masası ve kristal hokka takımı, kırmızı kadife koltuk, pandazut koltuk, pandazut sandalye, hezârân sandalye, sigara iskemlesi, uşak mamûlatından kırmızı zemin üzerine yeşil menevişli halı, telefon masası, ufak dolap, tabla, sac boru ve yeşil çini soba, Avrupa ketenden mamûl boy perdesi ve muşamma perde, müstatilü'ş-şekl yazı levhası, **Kazaskerlik Dosya Odasında** zemine mefrûş müstamel kof, müstamel koltuk, hasır sandalye, dosya dolabı, camekânlı dolap, tahta dolap, ufak sandık, muşamma perde, **Kazaskerlik Diğer Dosya Odasında** evrâk ve defatir vazına mahsûs tahta sandık,

¹⁷⁵ MŞH, EO, 203/93; bk. Ayhan Işık, "Şeyhülislâmlık Binalarının Yapımı Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Dönüşmesi", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, 2018, S. 34, s. 13-22.

¹⁷⁶ Meşihat Arşivi, **Muhasebe Defterleri**, nr. 3210.

Kazaskerlik Sofasında duvara mevzû camekân içerisinde harik musluk ve boru ve hortumu, mini makas bulunmaktaydı.

1.1.2.5. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği ile İlgili Arşiv Kaynakları

Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği ile İlgili Meşihat Arşivi'ndeki Defter ve Belgeler: Meşihat Arşivi'nde H. 952-1312 yıllarını ihtiva eden Anadolu ve Rumeli Kadıları Mahiye ve Maaş Defterleri, Rumeli Kazaskerliği Divan Defterleri, Mesbûkîn Defterleri, Rumeli Kadı Defterleri, Mehmet Ataullah Efendi'nin Kaymakam Tevcih Defteri, Nüvvâb Defterleri, Alay Tabur İmamları Defteri, Anadolu Kazaskerliği Divan Defterleri, Anadolu Kadı Defterleri, Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri, Anadolu Kazaskerliği Ruznamçeleri, Mühür Tatbik Defterleri, Sicil Dosyaları Kayıt Defterleri,¹⁷⁷ Rumeli Kazaskerliği Zabt-ı Dava Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Tescil-i Vekâlet Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Vekayi Odasına Mahsus Zabt-ı Dava Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Mahfel-i Şerîata Mahsus Zabt-ı Dava Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Mahfel-i Şerîata Mahsus Husûs Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Vekâyî Odası'na Mahsus Tescil-i Vekâlet Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Mahfel-i Şerîata Mahsus Tescil-i Vekâlet Cerîdeleri, Anadolu ve Rumeli Sadâreti Varide Defterleri, Rumeli Kazaskerliğine Mahsus Tezkere ve Müzekkire Defterleri, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesine Mahsus Husûs Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Vekayi Odasına Mahsus Husûs Cerîdeleri, Rumeli Kazaskerliği Tezkirehane Mukayyidliğine Mahsus Defter, Rumeli Kazaskerliği Harç Kayıtlarına Mahsus Defter, Rumeli Kazaskerliği Tezkiye Defteri, Rumeli Kazaskerliği Evâmîr Defterleri, Rumeli Sadâreti Vekâyî ve Mahfel-i Şerîat'tan Verilen Senedât ve İlâm İcmâli Defterleri, Kısmet-i Askeriye Tezkiye Mazbataları Defteri, Anadolu Kazaskerliği Zabt-ı Dava Cerîdeleri, Anadolu Kazaskerliği Vekâyî Odasına Mahsus Zabt-ı Dava Cerîdeleri, Anadolu Kazaskerliği Müsvedde Cerîdeleri, Anadolu Kazaskerliği Tescil-i Vekâlet Cerîdeleri, Anadolu Kazaskerlik Dâiresi'nde Vuku Bulan Tezkiye-i Aliyye Muamelatına Dair Cerîde Defterleri, Anadolu Kazaskerliği Tahrirat Defterleri, Anadolu Kazaskerliği Hücet Teslim Defterleri, Anadolu Kazaskerlik Dâiresi'ne Mahsus Husûs Cerîdesi, Anadolu Kazaskerliği'nden Yazılan Tezkire Müzekkire ve Derkenar Defterleri, Anadolu Kazaskerliği Dâiresi'ne Mahsus Aynen Kayıt Defteri, Anadolu Kazaskerlik Dâiresi'ne Mahsus Evâmîr Defteri, Anadolu Kazaskerlik Kalemine Mahsus Müsvedde Varakası, Anadolu Kazaskerliği Kayıt Defteri ve Anadolu Kazaskerliği Muharrerât Defterleri¹⁷⁸ olmak üzere oldukça geniş defter serisi bulunmaktadır. Şer'iyye Sicilleri

¹⁷⁷ Meşihat Arşivi, **Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Defterleri**, nr. 107-570.

¹⁷⁸ Meşihat Arşivi, **Rumeli Kazaskerliği Sicilleri**, nr. 1-274, 615-673; Meşihat Arşivi, **Kazaskerlik Mahkemesi Sicilleri**, 724-733.

Arşivi'nde H. 953-1332 yıllarına ait 644 adet Rumeli Sadâreti ve H. 1247-1341 yıllarını içeren 177 adet Anadolu Sadâreti Mahkemesine ait Şer'iyye sicil defterleri bulunmaktadır.¹⁷⁹

Ayrıca kazaskerlerin denetimindeki Kısmet-i Askeriye Mahkemesi'nin ve Mahfel-i Şeriyyat Mahkemesinin sicil defterleri de yine Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde yer almaktadır.¹⁸⁰

Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Rumeli Kazaskeri Dürrişâde Mehmed Efendi,¹⁸¹ Rumeli Kazaskeri Mahmud Kâmil Efendi,¹⁸² Anadolu Kazaskeri Mehmed Atâullah Efendi,¹⁸³ Rumeli Kazaskeri İbrahim Edhem Efendi,¹⁸⁴ Anadolu Kazaskeri Mustafa Fehmi Efendi,¹⁸⁵ Anadolu Sadâreti Müşavir Muâvini Salih Efendi,¹⁸⁶ Anadolu Kazaskerliği Kâtibi Mehmed Said Efendi,¹⁸⁷ Anadolu Sadâreti-i Aliyyesi Mukayyidi Hüseyin Hüsnü Efendi,¹⁸⁸ Anadolu Vakâyî Kâtibi Ahmed Hamdi Efendi,¹⁸⁹ Rumeli Sadâreti Vakâyî-i Şer'iyye Kâtibi Mehmed Arif Efendi,¹⁹⁰ Anadolu Tezkire Mukayyidi Osman Hilmi Efendi,¹⁹¹ Rumeli Kazaskerliği 1. Sınıf Kâtibi Mehmed Râsim Efendi,¹⁹² Anadolu Kazaskeri Mustafa İsmet Efendi,¹⁹³ Kazaskerlik Mahkemesi Mümeyyizi Mehmed Şerefeddin Efendi,¹⁹⁴ Kazaskerlik Mahkemesi Mümeyyizi Mehmed Cemil Efendi,¹⁹⁵ Rumeli Saderet-i Aliyye Kâtibi Mehmed Cemaleddin Efendi,¹⁹⁶ Kazaskerlik Mahkemesi 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Besim Efendi,¹⁹⁷ Kazaskerlik Mahkemesi Mukayyidi İbrahim Edhem Efendi,¹⁹⁸ Kazaskerlik Mahkemesi 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Nizameddin Efendi,¹⁹⁹ Anadolu Kazaskeri Mehmed Ziyaeddin Efendi,²⁰⁰ Rumeli Kazaskeri Ali Rıza Efendi,²⁰¹ Anadolu Kazaskerliği Muzırlarından Mehmed Ali Efendi,²⁰² Kazaskerlik Mahkemesi Muhzırı Mevlüd Efendi,²⁰³

¹⁷⁹ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, 20 ve 22 numaralı mahkemeler.

¹⁸⁰ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, 20 ve 22 numaralı mahkemeler.

¹⁸¹ MŞH. SAİD. 7/4, 45.

¹⁸² MŞH. SAİD. 7/6, 46/B.

¹⁸³ MŞH. SAİD. 7/8, 47/B.

¹⁸⁴ MŞH. SAİD. 7/11, 48/B.

¹⁸⁵ MŞH. SAİD. 7/13, 49/B.

¹⁸⁶ MŞH. SAİD. 8/2, 50/B.

¹⁸⁷ MŞH. SAİD. 8/4, 52.

¹⁸⁸ MŞH. SAİD. 8/5, 53/A.

¹⁸⁹ MŞH. SAİD. 8/7, 54.

¹⁹⁰ MŞH. SAİD. 8/8, 55/A.

¹⁹¹ MŞH. SAİD. 8/10, 56.

¹⁹² MŞH. SAİD. 8/11, 57/A.

¹⁹³ MŞH. SAİD. 25/1, 171/A.

¹⁹⁴ MŞH. SAİD. 32/2, 207/B.

¹⁹⁵ MŞH. SAİD. 32/9, 209/C.

¹⁹⁶ MŞH. SAİD. 32/16, 213/B.

¹⁹⁷ MŞH. SAİD. 33/3, 214/C.

¹⁹⁸ MŞH. SAİD. 33/6, 216/B.

¹⁹⁹ MŞH. SAİD. 33/16, 220/B.

²⁰⁰ MŞH. SAİD. 38/9, 254/B.

²⁰¹ MŞH. SAİD. 38/13, 256/B.

²⁰² MŞH. SAİD. 50/7, 335/A.

Rumeli Kazaskerliği Muâvinlerinden Ömer Hayri Efendi,²⁰⁴ Anadolu Kazaskerliği Hademesi Ahmed Efendi,²⁰⁵ Anadolu Kazaskeri İbrahim Edhem Efendi,²⁰⁶ Anadolu Kazaskeri Abdullah Şâkir Efendi,²⁰⁷ Anadolu Kazaskeri Ahmed Aziz Efendi,²⁰⁸ Anadolu Kazaskeri Ahmed Necib Efendi,²⁰⁹ Nakîbüleşrâf ve Rumeli Kazaskeri Mustafa Tevfik Efendi,²¹⁰ Rumeli Kazaskerliği Hademesi Hüseyin Efendi,²¹¹ Kazaskerlik Dâiresi Hademesi Şerif Efendi,²¹² Rumeli Kazaskerliği Vakâyi-i Şer'iyeye Kalemi Muâvini Mehmed Nizameddin Efendi,²¹³ Kazaskerlik Mahkemesi Muhzırı Derviş Efendi,²¹⁴ Kazaskerlik Mahkemesi Muhzırı Nuri Efendi,²¹⁵ Rumeli Kazaskerliği Hademesi Emin Efendi,²¹⁶ Anadolu Sadâreti Müşâviri Şakir Efendi,²¹⁷ Rumeli Sadâreti İlâmât-ı Şer'iyeye Mukayyidi Mehmed Kâmil Efendi,²¹⁸ Rumeli Sadâreti Hademesi Süleyman Efendi,²¹⁹ Anadolu Sadâreti Muhzırlarından Mehmed Emin Efendi,²²⁰ Rumeli Sadâreti Muhzırlarından Ahmed Şükrü Efendi,²²¹ Anadolu Sadâreti Muhzırlarından Mustafa Efendi,²²² Rumeli Sadâreti Odacısı Mehmed Salih Efendi,²²³ Rumeli Sadâreti Muhzırlarından İsmail Hakkı Efendi,²²⁴ Rumeli Sadâreti Hademesi Sıdkı Efendi,²²⁵ Rumeli Sadâreti Hademesi Mehmed Ata Efendi,²²⁶ Rumeli Sadâreti Muhzırlarından Ömer Şakir Efendi,²²⁷ Anadolu Sadâreti Muhzırlarından Mehmed Efendi,²²⁸ Rumeli Sadâreti Hademesi Emin Efendi,²²⁹ Rumeli Sadâreti Kâtibi Halil Rıfat Efendi,²³⁰ Rumeli Sadâreti Vakâyi Kalemi Kâtibi Şaban Efendi,²³¹ Rumeli Sadâreti Kapıağası Hüseyin Efendi,²³² Rumeli Sadâreti Mukayyidi Mehmed

²⁰³ MŞH. SAİD. 53/34, 382/B.

²⁰⁴ MŞH. SAİD. 63/6, 517/A.

²⁰⁵ MŞH. SAİD. 69/6, 612/B.

²⁰⁶ MŞH. SAİD. 91/6, 890/A.

²⁰⁷ MŞH. SAİD. 91/21, 894/A.

²⁰⁸ MŞH. SAİD. 91/39, 898/E.

²⁰⁹ MŞH. SAİD. 92/1, 899/A.

²¹⁰ MŞH. SAİD. 92/2, 899/B.

²¹¹ MŞH. SAİD. 92/13, 901/A.

²¹² MŞH. SAİD. 104/12, 1095/B.

²¹³ MŞH. SAİD. 106/5, 1136/A.

²¹⁴ MŞH. SAİD. 231/7, 4022.

²¹⁵ MŞH. SAİD. 231/8, 4023.

²¹⁶ MŞH. SAİD. 252/5.

²¹⁷ MŞH. SAİD. 19/5, 142/A.

²¹⁸ MŞH. SAİD. 23/2, 163/B.

²¹⁹ MŞH. SAİD. 45/15, 299/D.

²²⁰ MŞH. SAİD. 45/20, 300/D.

²²¹ MŞH. SAİD. 46/3, 301/C.

²²² MŞH. SAİD. 46/6, 302/C.

²²³ MŞH. SAİD. 46/9, 303/C.

²²⁴ MŞH. SAİD. 46/11, 304/B.

²²⁵ MŞH. SAİD. 46/14, 305/B.

²²⁶ MŞH. SAİD. 47/3, 306/C.

²²⁷ MŞH. SAİD. 49/16, 328/C.

²²⁸ MŞH. SAİD. 50/19, 339/B.

²²⁹ MŞH. SAİD. 52/7, 353/C.

²³⁰ MŞH. SAİD. 57/14, 440/B.

²³¹ MŞH. SAİD. 66/9, 581/B.

Şemseddin Efendi,²³³ Anadolu Sadâreti İlâmât-ı Şer'iyye Mukayyidi Hüseyin Hüsnü Efendi,²³⁴ Rumeli Sadâreti Kâtibi Ahmed Muhtar Efendi,²³⁵ Anadolu Sadâreti 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Cemil Efendi,²³⁶ Sadreyn Evrak Müdürü İsmail Murad Efendi,²³⁷ Şer'iyyât-ı Mahfil Mehmed Hilmi Efendi,²³⁸ Mahfel-i Şer'iyyât Kâtibi Mustafa Hazmi Efendi,²³⁹ Mahfel-i Şer'iyyât Kâtibi Mehmed Muhiddin Efendi,²⁴⁰ Mahfel-i Şer'iyyât Kâtibi İsmail Remzi Efendi,²⁴¹ Mahfel-i Şer'iyyât Kâtibi Mehmed Sinan Efendi,²⁴² Mahfel Kâtibi Mehmed Şâkir Efendi,²⁴³ Mahfel-i Şer'iyyât Kâtibi Mehmed Salih Efendi,²⁴⁴ Kassâm-ı Askerî Muâvini Salih Efendi,²⁴⁵ Muhallefât-ı Umûmiye Kassamlığı Muamelât Kalemi Müdürü Hüseyin Esad Efendi,²⁴⁶ Muhallefât-ı Umûmiye Kassamlığı Mümeyyizi İrfan Efendi,²⁴⁷ Kassâm-ı Umûmiye Kâtibi Kâmil Efendi,²⁴⁸ Kassâm-ı Umûmiye 3. Sınıf Kâtibi Mehmed Hulûsi Efendi,²⁴⁹ Kassam Baş Kâtibi Behçet Efendi,²⁵⁰ Kassâm-ı Umûmiye Kâtibi Hasan Fehmi Efendi,²⁵¹ Kassâm-ı Umumi Münâdilerinden İsmail Efendi,²⁵² Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Tahsin Efendi,²⁵³ Kassâm-ı Umûmi Muhzırı Hasan Efendi,²⁵⁴ Kassâm-ı Umûmi Hademesi Mehmed Ali Efendi,²⁵⁵ Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Ahmed Efendi,²⁵⁶ Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Mustafa Efendi,²⁵⁷ Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Mehmed Refet Efendi,²⁵⁸ Kassamlık Münâdisi Hasan Rıza Efendi,²⁵⁹ Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Mustafa Fuâd Efendi,²⁶⁰ Kassâm-ı Umûmi Münâdilerinden Mahmud Efendi,²⁶¹ Kassâm-ı

²³² MŞH. SAİD. 68/27, 601/C.

²³³ MŞH. SAİD. 106/4, 1132.

²³⁴ MŞH. SAİD. 110/1, 1196.

²³⁵ MŞH. SAİD. 181/3, 2575/B.

²³⁶ MŞH. SAİD. 248/22, 5596.

²³⁷ MŞH. SAİD. 66/11, 582/B.

²³⁸ MŞH. SAİD. 18/1, 136/A.

²³⁹ MŞH. SAİD. 54/11, 390/A.

²⁴⁰ MŞH. SAİD. 64/9, 549/A.

²⁴¹ MŞH. SAİD. 64/26, 561/A.

²⁴² MŞH. SAİD. 68/26, 609/B.

²⁴³ MŞH. SAİD. 69/2, 610/B.

²⁴⁴ MŞH. SAİD. 69/4, 611/B.

²⁴⁵ MŞH. SAİD. 17/13, 133/A.

²⁴⁶ MŞH. SAİD. 17/17, 134/B.

²⁴⁷ MŞH. SAİD. 35/13, 235/B.

²⁴⁸ MŞH. SAİD. 35/16, 236/B.

²⁴⁹ MŞH. SAİD. 36/11, 242/C.

²⁵⁰ MŞH. SAİD. 36/13, 243/B.

²⁵¹ MŞH. SAİD. 36/14, 243/C.

²⁵² MŞH. SAİD. 43/9, 284/C.

²⁵³ MŞH. SAİD. 43/14, 285/D.

²⁵⁴ MŞH. SAİD. 45/10, 298/C.

²⁵⁵ MŞH. SAİD. 48/32, 322/B.

²⁵⁶ MŞH. SAİD. 49/2, 324/B.

²⁵⁷ MŞH. SAİD. 49/4, 325/A.

²⁵⁸ MŞH. SAİD. 49/24, 330/C.

²⁵⁹ MŞH. SAİD. 49/27, 331/C.

²⁶⁰ MŞH. SAİD. 49/29, 332/B.

Umûmi Muhzırlarından Salih Efendi,²⁶² Kassâm-ı Umûmi Hademesi Raşid Efendi,²⁶³ Kassâm-ı Umûmi Hikmet Efendi,²⁶⁴ Muhallefât-ı Umûmiye Kassamlığı Hademesi Mehmed Emin Efendi,²⁶⁵ Muhallefât-ı Umûmiye Kassamlığı 2.Sınıf Kâtibi Şükrü Efendi,²⁶⁶ Kassâm-ı Asker-ı Kâtibi İsa Rüşdü Efendi,²⁶⁷ Kassâm-ı Askeriye Kâtibi Hasan Efendi,²⁶⁸ Kassâm-ı Umûmi Kâtibi İbrahim Hakkı Efendi,²⁶⁹ Kassâm-ı Askeriye Kâtibi Mehmed Efendi,²⁷⁰ Kassâm-ı Askeriye Kâtibi Seyyid İsmail Hakkı Efendi,²⁷¹ Kassâm-ı Umûmi Kâtibi Mehmed Akif Efendi,²⁷² Kısmet Mahkemesi Hademelerinden Ali Rıza Efendi,²⁷³ Kısmet-i Askeri Mahkemesi Muhzırlarından Ahmed Efendi,²⁷⁴ Kısmet-i Askeriye Mahkemesi Kâtibi Osman Fazıl Efendi,²⁷⁵ Kısmet Mahkemesi Kâtibi Mehmed Nâil Efendi,²⁷⁶ Kısmet Mahkeme-i Şer'iyeye Muhzırlarından Mehmed Necib Efendi'nin²⁷⁷ sicil dosyası bulunmaktadır.

Ayrıca Sadreyn birimine ayrılan bütçe ve Sadreyn görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Sadreyn Dâiresi için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri hazırlanmıştır.²⁷⁸

1.1.3. İstanbul Kadılığı

1.1.3.1. İstanbul Kadılığı'nın Kuruluşu

1453 yılında İstanbul'un feth edilmesinin akabinde kurulan Taht kadılığı, İstanbul Mollası yahut İstanbul Efendisi olarak da isimlendirilen İstanbul Kadılığı, İstanbul'un beledi, hukuki ve asayiş işlerini yürüten bir kaza teşkilatıdır. İstanbul ve bilâd-ı selâse ismiyle dört kadılık şeklinde teşkilatlanmıştır. İstanbul kadısının teşrifatta defterdarın önünde olması, mevlüt, bayram, sünnet ve cülus törenlerine iştirak etmesi, protokolde yer alması, İstanbul'un

²⁶¹ MŞH. SAİD. 50/3, 333/C.

²⁶² MŞH. SAİD. 50/4, 334/A.

²⁶³ MŞH. SAİD. 50/10, 336/A.

²⁶⁴ MŞH. SAİD. 50/20, 339/C.

²⁶⁵ MŞH. SAİD. 54/14, 391/B.

²⁶⁶ MŞH. SAİD. 55/9, 411/C.

²⁶⁷ MŞH. SAİD. 57/10, 439/A.

²⁶⁸ MŞH. SAİD. 64/13, 551.

²⁶⁹ MŞH. SAİD. 64/14, 552/A.

²⁷⁰ MŞH. SAİD. 64/16, 553/A.

²⁷¹ MŞH. SAİD. 64/18, 554.

²⁷² MŞH. SAİD. 233/7, 4254.

²⁷³ MŞH. SAİD. 45/2, 296/B.

²⁷⁴ MŞH. SAİD. 48/19, 317/B.

²⁷⁵ MŞH. SAİD. 64/12, 550/B.

²⁷⁶ MŞH. SAİD. 67/11, 591/B.

²⁷⁷ MŞH. SAİD. 92/9, 900/A.

²⁷⁸ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 123-127; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 197-221; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 170-176.

tüm hukukî, adlî, şerî, beledî ve inzibatî işlerini yürütmesi, ticari ve mali anlaşmazlıklarda çözüm mercii olması onun her zaman önemli ve etkin konumunu devam ettirmiştir.²⁷⁹

İstanbul Kadılığı tesis edildiği dönemde görev mahalli Rumeli kazaskerliğinin yetki alanında olduğundan tayin teklifleri Rumeli kazaskeri tarafından yapılmaktaydı. Ancak XVI. yüzyılın sonlarına doğru Şeyhülislamın bürokrasideki etkisi ve ilmiyenin teşkilatlanmasına paralel olarak bu teklif Şeyhülişlâm tarafından yapılmıştır.²⁸⁰

İstanbul Kadılığı da, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kazaskerlik ile birlikte Bâb-ı Fetvâ'ya taşınmıştır. Böylece şerî dairelerin bir mekânda toplanması hedeflenmiştir.²⁸¹ İstanbul Bab Mahkemesi, Kasımpaşa Mahkemesi, Galata Mahkemesi, Mahmutpaşa Mahkemesi, Davutpaşa Mahkemesi, Balat Mahkemesi ve Ahiçelebi Mahkemesi İstanbul Kadılığına bağlı şer'î mahkemelerdir.²⁸²

Şehremanetinin kurulması ve 1876 anayasası ile yetkileri kısıtlanan İstanbul Kadılığı, II. Meşrutiyet döneminde Adliye Nezareti'ne bağlı bir mahkemeye dönüşmüştür.²⁸³

1.1.3.2. İstanbul Kadılığı Görevlileri

İstanbul Kadılığı Dâiresi'nde 1836 yılında şer'iyatçı, vakâyi kâtibi, mürûr kâtibi, mahallât kâtibi, mukayyid, mühürdâr, muhızrlar; 1860'da şer'iyatçı, vakâyi kâtibi, mürûr kâtibi, mahallât kâtibi, mukayyid, mühürdâr, muhızrlar, müsteşâr, müşâvir;²⁸⁴ 1900'den sonra Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye kadısı, muâvini, vakâyi kâtibi, evrak memuru, vakayi kâtib muâvini, muhızır başı, postabaşı ve odacı görev yapmıştır.²⁸⁵

1.1.3.3. İstanbul Kadılığı'nın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

İstanbul Kadısı'nın bizzat davaları dinlemesi, ilam ve hüccet düzenlenmesinin yanı sıra mahkemenin teftiş, denetim ve tahkikat yetkisinin bulunması, çarşı Pazar denetiminden esnaf teftişine kadar birçok alanda yetkili olması bu kadılığın ilmiye teşkilatı içerisindeki önemini artırmıştır. Fetvâhaneye gelen ve İstanbul kadılığına havale edilen evrakların incelenmesi,²⁸⁶ Şeyhülişlâmlık içerisinde sorulan sorulara cevap verilmesi,²⁸⁷ düzenlenen hüccetlerin yıllık

²⁷⁹ Mehmet İpşirli, "İstanbul Kadılığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, C. 23, s. 305-307; Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform*, s. 150-159.

²⁸⁰ Şükrü Karatepe, *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*, 4. bs., İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s. 141.

²⁸¹ Aydın, v.dğr., *Şeyhülişlâmlık Arşivi Defter Kataloğu*, s. 19-21

²⁸² Ahmet Akgündüz, *Şer'iye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1980, C. 1, s. 87-93, 117-130.

²⁸³ İpşirli, "İstanbul Kadılığı", s. 305-307.

²⁸⁴ Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform*, s. 173.

²⁸⁵ Meşihat Arşivi, *Merkez Memurları Sicil Defterleri*, nr. 2054, s. 146

²⁸⁶ MŞH. EO. 231/74.

²⁸⁷ MŞH. EO. 350/63.

olarak cetvel halinde Şeyhülislâmlığa sunulması,²⁸⁸ İstanbul kadılığına yapılan tayin, terfi ve azilleri takip etmesi²⁸⁹ kadılığı birçok alanda yetkin kılmıştır.

Üç ayda bir nikâh ve izinnamelerle ilgili vukuat defterlerinin Sicill-i Nüfus İdaresine teslim edilmesi,²⁹⁰ Hicri ayların ve bayram günlerinin tespit edilerek Şeyhülislâm'a bildirilmesi,²⁹¹ rü'yet-i hilâl ile ilgili anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması,²⁹² kadılık binasında görevlendirilecek kişilerin tespit edilmesi,²⁹³ vakfiye suretlerini, vakıflarla ilgili görülmüş tevliyet ve evladiyet dava kayıtlarını ve mahkemeden verilen diğer karar suretlerinin temyiz talebi üzerine Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye'ye havale edilmesi,²⁹⁴ mahalle muhtarlarının nikâh için düzenledikleri izinnamelerin işleme alınması²⁹⁵ ve kadılık binasının ihtiyaçlarının tespit edilmesi²⁹⁶ İstanbul Kadılığının belli başlı görevleri arasındaydı.

İstanbul Kadılığı, Şeyhülislâmlıkta davaların temyiz edilmesi ve mahkeme kararlarının suretlerinin çıkartılması konusunda Fetvâhane İlâmât Odası ve Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye ile; şer'iyeye sicil defterlerinin muhafaza edilip arşivlenmesi hususunda da Sicillât-ı Şer'iyeye Dâiresi²⁹⁷ ile irtibat halinde olmuştur.

Ayrıca İstanbul Kadılığı'nın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.²⁹⁸

1.1.3.4. İstanbul Kadılığı'nın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

İstanbul Kadılığı Şeyhülislâmlığın cümle kapısından girişte sol tarafta Meşihat Kütüphanesi'nin yanında bulunmaktaydı. İstanbul Kadısı ve görevlileri, kadı odası, kalem odası, mümeyyizlik odası, evrâk odası, müşâvirlik odası, sofa, kiler, kahve ocağı, kömürlük ve abdesthanelerin bulunduğu üç katlı bir binada görev yapmaktaydı. Üst katta dokuz oda ve büyük bir sofa, orta katta yedi oda ve büyük bir sofa, alt katta ise kahve ocağı, aşçı odası,

²⁸⁸ Meşihat Arşivi, **Vilayet Mahkemeleri Dava İstatistikleri Defteri**, nr. 602; MŞH. MEC. 1/53.

²⁸⁹ MŞH. MHB. 10/39.

²⁹⁰ MŞH. EO. 207/51.

²⁹¹ MŞH. EO. 350/63.

²⁹² MŞH. EO. 414/49.

²⁹³ MŞH. EO. 1098/67.

²⁹⁴ MŞH. MEC. 1/71; MŞH. MEC. 1/53.

²⁹⁵ MŞH. EO. 231/74.

²⁹⁶ MŞH. MHB. 10/32; MŞH. EO. 139/30.

²⁹⁷ MŞH. EO. 281/70.

²⁹⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 3, s. 234.

odacı ve hademelerin odası ile abdesthaneler bulunmaktaydı.²⁹⁹ Ayrıca İstanbul Kadılığı'nın avlu tarafındaki kaldırımında da bir çeşmesi bulunmaktaydı.³⁰⁰

İstanbul Kadılığı Kalem Odasında yazıhâne, yere mefrûş müstamel kof, ufak dolap, ketenden mamûl köhne koltuk, hezârân sandalye, sac boru ve tabla, yeşil çini soba, hasır sandalye, **İstanbul Kadılığı Mümeyyizlik Odasında** yazıhâne, pandazut koltuk, ufak dolap, ketenden mamûl müstamel koltuk, müstamel acem halısı, taklidi Anadolu malı halı, defter koymağa mahsûs dolap, hasır sandalye, Avrupakari ketenden mamûl boy perdesi, sarı renkli çini soba ma'a tabla ve sac boru, tahta sandık, hezârân sandalye, **İstanbul Kadılığı Evrâk Odasında** köhne ipten mamûl ip, yazıhâne, dört ayaklı yazı masası, muhtelif renkte köhne koltuk, ufak dolap, müstamel yeşil renkte çini soba, beyaz tahta sandık, **İstanbul Kadılığı Müşâvirlik Odasında** zemini kırmızı uşak kilimi, pandazut koltuk, müstamel sarı renkte keten koltuk, ıhlamurdan mamûl yazıhâne, kitabet yazı masası, dava vekillerine mahsûs masa, ceviz renginde dolap, hezeran sandalye, sigara iskemlesi ve kâğıt sepeti, çini soba ve sac boru, tahta sandık, Avrupa ketenden mamûl boy perdesi, **İstanbul Kadılığı Odasında** cevizden mamûl yazıhâne, pandazut koltuk, ketenden mamûl müstamel koltuk, Avrupa ketenden mamûl boy perdesi, sigara iskemlesi, ceviz renginde ufak masa, katib masası, vekillere mahsûs masa, sac boru ve tabla beyaz çini soba, iskemle, müstamel acem halısı, yazı levhası, muşamma perde, **İstanbul Kadılığı Sofasında** sofadan çinko kova, tahta kanepe ve yazı tahtası bulunmaktaydı.³⁰¹

1.1.3.5. İstanbul Kadılığı ile İlgili Arşiv Kaynakları

İstanbul Kadılığı Defterleri: Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde İstanbul Kadılığı Mahkemesi'nin H. 1021-1342 yıllarına ait 334 adet şer'iyye sicil defteri bulunmaktadır.³⁰²

İstanbul Kadılığı'nın Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde İstanbul Vakâyi Odası Kâtibi Mehmed Sadullah Efendi,³⁰³ İstanbul Kadılığı Vakâyi Kâtibi Hüseyin Nafiz Efendi,³⁰⁴ İstanbul Kadılığı Hademesi İbrahim Efendi,³⁰⁵ İstanbul Kadılığı Hademesi Mustafa Remzi Efendi,³⁰⁶ İstanbul Kadılığı Mümeyyizi Mehmed Ziyâeddin Efendi,³⁰⁷ İstanbul Kadılığı

²⁹⁹ MŞH, MHB, 13/83; MŞH, MHB, 14/7.

³⁰⁰ MŞH, MHB, 14/40.

³⁰¹ MŞH, MHB, 14/14; MŞH, MHB, 13/45; MŞH, MHB, 14/18; MŞH, MHB, 14/18; MŞH, MHB, 14/40; MŞH, MHB, 14/33; MŞH, MHB, 13/83; MŞH, MHB, 13/111; MŞH, MHB, 14/11.

³⁰² Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Kataloğu*, s. 85-86.

³⁰³ MŞH. SAİD. 152/B.

³⁰⁴ MŞH. SAİD. 153/B.

³⁰⁵ MŞH. SAİD. 418/B.

³⁰⁶ MŞH. SAİD. 419/B.

³⁰⁷ MŞH. SAİD. 563/A.

Mahkemesinden Hüseyin Efendi,³⁰⁸ İstanbul Kadılığı Kâtibi Ali Vasfi Efendi'nin³⁰⁹ sicil dosyası bulunmaktadır.

İstanbul Kadılık binası ile ilgili keşif, tamir, tefriş ve tadilat masrafları,³¹⁰ İstanbul Kadısı ve kadılıktaki diğer görevlilerin tayin, terfi ve azilleri,³¹¹ maaş zamları,³¹² görevliler hakkındaki şikâyetler,³¹³ görevlilerin aldığı nişan ve beratlar, İstanbul Kadısı'nın Şeyhülislâmlık'taki diğer birimlerle irtibatı,³¹⁴ İstanbul Kadısı'nın düzenlediği hüccetler³¹⁵ ve temyiz edilen kararları,³¹⁶ Şeyhülislâm'ın hususi olarak İstanbul Kadısı'na sorduğu sorular³¹⁷ Meşihat Arşivi'nde evrak odası, muhasebe ve hukuk fonları arasında bulunmaktadır.

Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin İstanbul Kadılığı için ilmiye bütçesinden ayırdığı tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri ve İstanbul Kadılığı'ndaki görevlilerin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir.³¹⁸

1.1.4. Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi

1.1.4.1. Nakîbü'l-eşrâflığın Kuruluşu

Selçuklular, Zengiler, Fatımîler, Eyyûbîler, İlhanlılar ve Memlûkler gibi İslâm devletlerinde seyyid ve şeriflerin nesep şecerelerini kaydetme, gerektiğinde hal ve hareketlerini kontrol etme, uygunsuz olabilecek davranışlarını engellemek amacıyla kurulan bir müessesenin varlığı bilinmektedir.³¹⁹

Kuran-ı kerimde seyyidlere işaret eden ayetlerin³²⁰ varlığı, Hz. Peygamber'in hadislerinde³²¹ seyyidlere iyi muamelenin tavsiye edilmesi, Hulefa-yı Raşidin'in Ehl-i Beyt'e karşı saygılı davranmaları, seyyidlerin zekât malından men edilmesi, Hz. Ömer'in Haşimoğullarına maaş tahsis etmesi ve İslam tarihinde artık “seyyid-müteseyyid” kavramlarının oluşmaya başlaması gibi hususlar seyyidlerle ilgili bir müessesenin

³⁰⁸ MŞH. SAİD. 563/A.

³⁰⁹ MŞH. SAİD. 2906/A.

³¹⁰ MŞH. MHB. 14/11; MŞH. EO. 378/40.

³¹¹ MŞH. MHB. 7/78.

³¹² MŞH. MHB. 10/39.

³¹³ MŞH. EO. 281/70.

³¹⁴ MŞH. MEC. 1/53.

³¹⁵ MŞH. EO. 16/31.

³¹⁶ MŞH. EO. 87/11.

³¹⁷ MŞH. EO. 350/63.

³¹⁸ MŞH. MHB. 10/32.

³¹⁹ Rüya Kılıç, **Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 80.

³²⁰ Âl-i İmrân, 3/61; Ahzab, 33/33; Şûrâ, 42/23.

³²¹ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 61; Buhârî, Fezâilü'l-Ashâb, 27; Fezâilü's-Sahâbe, 37; Tirmîzî, Zekât, 25.

kurulmasının da temelini atmıştır.³²² Bundan dolayıdır ki seyyidlerin işleriyle ilgilenmek üzere Abbasiler döneminde “Nakîb”, “Nakîbü’l-Eşrâf” veya “Nakîbü’n-Nükabâ” adıyla görevliler tayin edilmiştir.³²³

Nakîbü’l-eşrâflığın kurulmasıyla birlikte seyyidlerle ilgili işlemleri yürütmek üzere vazifeli bir de memur tayin edilmiş oldu. *Nakîbü’l-Eşrâf* adı verilen bu görevli, İslâm devletlerindeki Hz. Peygamber’in neslinin her türlü işleriyle ilgilenen; neseplerini, doğum ve vefat kayıtlarını tutan, seyyidliklerinin ispatı için bulundurdıkları siyâdet hüccetlerini düzenleyen, onların şanlarına uymayan alelâde işlerde çalışmasına engel olan, aynı zamanda haklarını koruyup ganimetten alacakları hisselerin de aralarında dağıtılmasını sağlayan idareci konumundaki kimseydi.

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki İslâm devletlerindeki bu uygulamayı daha da sistemleştirerek bir üst seviyeye çıkarmıştır. İlk olarak Yıldırım Bâyezid zamanında (802/1400) “Nâzır-ı Sâdât” ismiyle bir nazırlık kurulmuştur. Sultan II. Bâyezid (1481–1512) döneminde de Seyyid Mahmud’un 900/1494 yılında Nakîbü’l-eşrâf tayin edilmesiyle hem bu ünvan kullanılmaya başlanmış hem de artık seyyidlerle ilgili bir müessese oluşmuştur.³²⁴ Seyyid Mahmud’dan sonra Muhammed Muhterem Efendi, Nakîbü’l-eşrâf olarak tayin edilmiştir.

Sultan II. Mahmut döneminde ilmiye teşkilatının tek çatı altında toplanması gayesiyle Ağakapısı Şeyhülsıslâmlığa tahsis edilmiş, kazasker, İstanbul Kadısı ve Nakîbü’l-eşraf maiyetiyle birlikte buraya taşınmıştır. Böylece evlerinin konaklarında idari faaliyetleri yürüten Nakîbü’l-eşrafların da artık sabit bir mekânı olmuştur.

1.1.4.2. Nakîbü’l-eşrâflığın Görevlileri

Nakîbü’l-eşrâflık’ta İstanbul’da Nakîbü’l-eşrâf ve Nakîbü’l-eşrâf kâtibi; vilayet, sancak ve kazalarda Nakîbü’l-eşrâf kaymakamları ve sâdât çavuşları görev yapmıştır.³²⁵

Nakîbü’l-eşrâf: Seyyid ulema arasından seçilen ve İstanbul’da görev yapan Nakîbü’l-eşrâf, Hz. Peygamber nesline mensup seyyid ve şeriflerin neseb bilgilerini kaydeden, şecerelerini düzenleyerek tasdikleyen, seyyidler arasındaki davalarda gerektiğinde

³²² Ayhan Işık, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü’l-eşrâflık Müessesesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013, s. 55-60.

³²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 161.

³²⁴ Kâtip Çelebi, *Takvîmü’t-Tevârîh*, s. 206.

³²⁵ MŞH, MHB, 16/87; 32/81; 40/38; 40/46; 41/10; 64/53; 64/58.

mahkemelerdeki hukuki süreci takip eden, belli zamanlarda seyyidleri teftiş eden ve müteseyyidlere engel olan, hukuki olarak suçları sabit olanların cezalarını tatbik eden resmi görevlidir.

Nakîbü'l-eşrâfın bayramlaşma ve kılıç kuşanma gibi resmi merasimlerde protokolde bulunması, salgın hastalık, doğal afet gibi toplumsal olaylarda halkla birlikte dua etmesi, savaşa çıkan ordunun muzaffer olması için alemdarlık vazifesini yürüterek seyyidlerle birlikte savaşa iştirak etmesi de teamüldendir.³²⁶

Vilayet ve sancaklarda Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları görev yapmıştır. Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları ilmiye sınıfına mensup itibarlı seyyid ailelerinden seçilmekle birlikte birçoğunun kaymakamlık vazifesi yanında, bulundukları bölgelerde müftülük, kadılık, naiblik, postnişinlik ve zâviyedârlık görevleri de bulunmaktadır.³²⁷

Nakîbü'l-eşrâf Kâtibi, Şeyhülislâmlık'ta Nakîbü'l-eşrâf'ın yazışmalarını yürüten ve seyyidler için düzenlenen siyadet hüccetlerini Nakîbü'l-eşrâf Defterine kaydeden görevlidir.

Nakîbüleşrâflığın müfettişi sayılan Sâdât Çavuşları ise seyyidlerin bulunduğu bölgelerde siyadet teftişi yapan ve suçu sabit olan seyyidlerle ilgili verilen hükmü uygulayan görevlidir.³²⁸

Nakîbüleşrâflık'taki görevlilerin sayıları, tayin ve azilleri, maaş terfi ve tenzilleri, düzenledikleri hüccetler, Nakîbü'l-eşrâf ve Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı olmanın şartları, Osmanlı Devleti'nde görev yapan Nakîbü'l-eşrâf ve kaymakamlarının sayısı, doğum ve vefat tarihleri, görev süreleri, vefatlarından sonra ailelerine bağlanan maaşlar ve daha pek çok bilgi ve belgeye Meşihat Arşivi belgelerinden ulaşmak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde 1530-1924 yılları arasında İstanbul'da 66 Nakîbü'l-eşrâf görev yapmıştır. Devletin doğusundan batısına kuzeyinden güneyine seyyidlerin bulunduğu her bölgeye de Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı atanmıştır.³²⁹

Nakîbü'l-eşrâflık Görevlilerinin Sicil Dosyaları: Meşihat Arşivi'nde Nakîbü'l-eşrâf Mustafa İzzet Efendi'nin oğlu Ahmet Tevfik Efendi,³³⁰ Nakîbü'l-eşrâf Mustafa Tevfik

³²⁶ Işık, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi*, s. 112-115.

³²⁷ Ayhan Işık, "Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2015, S. 10, s. 185-228.

³²⁸ Işık, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi*, s. 161-163.

³²⁹ Ayhan Işık, "Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2015, S. 10, s. 185-228.

Efendi'nin oğlu İbrahim Celaleddin Efendi,³³¹ Çerkeş Şeyhizâde Mehmet Tevfik Efendi'nin oğlu Nakîbü'l-eşrâf Ahmet Muhtar Efendi,³³² Abdurrahman Efendi'nin oğlu Nakîbü'l-eşrâf Mustafa Tevfik Efendi,³³³ Nakîbü'l-eşrâf Mehmet Tevfik Efendi'nin oğlu Ahmet Fevzi Efendi,³³⁴ Seyyid Hüseyin Efendi'nin oğlu Nakîbü'l-eşrâf Mehmet Nurettin Efendi,³³⁵ Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı Raşit Efendi,³³⁶ Mahmut Efendi'nin oğlu Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı Mustafa Kamil Efendi,³³⁷ Nakîbü'l-eşrâf Mehmet İlmi Efendi'nin oğlu Mehmet Sabit Efendi³³⁸ ve Hasan Efendi'nin oğlu Nakîbü'l-eşrâf İbrahim Rüştü Efendi'nin³³⁹ tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi Görevlilerine ve Seyyidlere Ayrılan Tahsisat: Nakîbü'l-eşrâf, Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı ve Seyyidlere ayrılan maaş ve tahsisat cetvellerinde Şeyhülislâmlığın seyyidlere ve bu kuruma ayırdığı bütçe gözükmektedir.

Nakîbü'l-eşrâf Kâtibi Safvet Efendi,³⁴⁰ Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mehmet Ali Rıza,³⁴¹ Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mehmet Nurettin Efendi,³⁴² Nakîbü'l-eşrâf Kâtibi İbrahim Rüştü Efendi,³⁴³ Nakîbü'l-eşrâf Mustafa Tevfik Efendi,³⁴⁴ Kale-i Sultaniye Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı Mehmet Kâmil Efendi,³⁴⁵ Kudüs Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı Takiyyüttin Efendizâde Mehmet Salih Efendi,³⁴⁶ Şam Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı Takiyyüttin Efendizâde Mehmet Salih Efendi³⁴⁷ ve Nakîbü'l-eşrâf Hacı İbrahim Rüştü Efendi'ye³⁴⁸ tahsis edilen maaşlardan yıllara ve aylara göre Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesine ayrılan tahsisatın istatistiğini çıkarmak mümkündür.³⁴⁹

³³⁰ MŞH. SAİD. 10/7, 11; 250/4.

³³¹ MŞH. SAİD. 64/A

³³² MŞH. SAİD. 224/A

³³³ MŞH. SAİD. 899/H.

³³⁴ MŞH. SAİD. 1094.

³³⁵ MŞH. SAİD. 1378/C.

³³⁶ MŞH. SAİD. 1656/C.

³³⁷ MŞH. SAİD. 1677/B.

³³⁸ MŞH. SAİD. 2541/A.

³³⁹ MŞH. SAİD. 268/A.

³⁴⁰ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 164.

³⁴¹ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 112.

³⁴² Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 345.

³⁴³ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 365.

³⁴⁴ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 322.

³⁴⁵ Meşihat Arşivi, **Memurin Tediye Defteri**, nr. 2566, s. 185.

³⁴⁶ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2569, s. 209.

³⁴⁷ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2570, s. 211.

³⁴⁸ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2605, s. 151.

³⁴⁹ Meşihat Arşivi, **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3168, s. 8, 20, 63; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3169, s. 9-11; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3175, s. 6.

Seyyidlerin İdari İşlemlerde Yetkinliği: Seyyidler sosyal hayatta itibarlı kişiler olması sebebiyle devletin resmi görevlilerinin seçiminde tercihlerinin dikkate alındığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse: Yemen vilayeti Sana müftüsü Hasan Ekva' Efendi'nin vefatıyla yerine ulema ve seyyidlerin seçimi ile oğlu Muhammed Ekva' Efendi'nin tayin edilmesi talep edilmiş, fakat Hanefî mezhebi üzerine fetvâ vermeye salahiyeti olan Muhammed b. Muhammed Cağman Efendi'nin tayini uygun bulunmuştur.³⁵⁰ Yine Siirt Livası Nâibi Abdülaziz Halis Efendi'nin hüsn-i hâl ve hizmetinden dolayı münasip bir rütbe ile taltif edilmesi için ulema, seyyidler ve belde ileri gelenlerinin tavassutta bulunduğu, Siirt Livası Meclis İdaresi mazbatasıyla birlikte dilekçelerini Şeyhülislâmlığa gönderdikleri görülmektedir.³⁵¹

Hudeyde sancağına bağlı Beytülhakîh kazası müftüsü Müsâvî Efendi'nin vefatı sebebiyle yerine kardeşi Şeyh Musa Efendi'nin tayini hakkında yine seyyidler ve ulemâ tarafından tanzim edilen mahzar (dilekçe) Şeyhülislâmlığa sunulmuştur.³⁵² Tüm bu ve benzer örnekler seyyidlerin yaşadıkları bölgelerde etkin olduğunu ve tayinlerde de tercihlerinin dikkate alındığını göstermektedir.

1.1.4.3. Nakîbü'l-eşrâflığın Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Nakîbü'l-eşrafların Şeyhülislâmlık'ta Fetvâhane-i Âlî binası içerisinde bir odası bulunmaktaydı. "Nikabet ale'l-eşraf" isimli bu birim, Müsteşarlık Odası, Evak Müdüriyeti Odası, Sıhhiye Müfettişliği, Mektupçu Odası Dosya Kalemi, Mektûbî İstirahat Odası, Mektûbî Kalemi Odası ve aralığı, Evrâk Kalemi Odası, Müsteşarlıkta bulunan büyük sofa, Ders Vekâleti heyet odası, Heyet-i Teftişye Odası, Ders Vekâleti Kalem odası, Ders Vekâleti sofası, Heyet-i Teftişyye Kalem odası, İâşe Müdüriyeti ve Kalem Odası, Telefon Odası, Memûrîn Kalemi Odası, Memûrîn Müdüriyet Odası, Maişet ve Levâzım Kalemi birimlerinin olduğu dairedeydi. Odasında Nakîbü'l-eşrâfın uyması gereken kaideleri içerir bir levhası bulunmaktaydı. Ayrıca Nakîbü'l-eşrâfın odasında altı metre uzunluğunda dört metre genişliğinde Hereke mamûlatından halı, cevizden mamûl yazıhâne, cevizden mamûl üzeri mermer taşlı dolap, mavi renkte yünlü tomardan mamûl bir kanepe, iki koltuk, yünlü tomardan mamûl boy perdesi ve keten perde, kırmızı kadife koltuk, boruları sacdan yapılmış çini soba, üç lambalı havagazı ve fanus, Hezârân sandalye, tahtadan yapılmış dört ayaklı masa ve üç gözlü ufak dolap bulunmaktaydı.

³⁵⁰ MŞH. EO. 478/84.

³⁵¹ MŞH. EO. 995/67.

³⁵² MŞH. EO. 839/66.

1.1.4.4. Nakîbü'l-eşrâflığın İşleyişi, Yetki ve Hizmet Alanları

Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin Tarih Sahnesindeki ve Osmanlı Bürokrasisindeki

Yeri: Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi ve seyyidlerle ilgili yapılan yazışmalar, Meşihat Arşivi belgeleri içerisinde önemli bir yer tutar.

Meşihat Arşivi belgeleri incelendiğinde Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin işleyişi, Nakîbü'l-eşrâf ve Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamlarına verilen nişan ve rütbeler,³⁵³ Hz. Peygamber nesline mensup seyyid ve şeriflerin hüccetleri,³⁵⁴ siyâdet teftişi yapılarak müteseyyidlerin tespit edilmesi ve haklarında gerekli cezanın tahkiki,³⁵⁵ seyyidlerin siyadetiini ispatlama yöntemleri,³⁵⁶ Seyyidlere verilen imtiyazlar ve cezalar, seyyidlerin toplum nezdindeki konumu,³⁵⁷ seyyidlere verilen görevler, seyyidlerin idari, ilmî ve siyasi vazifeleri,³⁵⁸ Nakîbü'l-eşrâf, Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları ve seyyidlerin terekeleri, seyyidlerle ilgili görülen davalar,³⁵⁹ ilmiye teşkilatında görevli seyyidlerin sicil dosyaları, seyyidlerin yazdığı eserler, seyyidlerle ilgili yazılan eserler, seyyidliğin hangi kollardan geldiği, seyyidlerin yıllara ve bölgelere göre sayısı, seyyid yoğunluğu olan bölgelerin özelliği, seyyidlerin tasavvuf ve tarikat alanındaki etkinliği, önemli seyyid aileleri, seyyidlik hüccetlerinin tasdik edilme aşamaları, seyyidlerin milli mücadelede aldıkları vazifeler, seyyidlere saygısızlık yapmanın cezası ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.³⁶⁰

Ayrıca Nakîbü'l-eşrâflığın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.³⁶¹

Seyyidlerin İlmi Kariyerleri: Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin görevlilerinden Nakîbü'l-eşrâf ve Nakîbü'l-eşrâf kaymakamları bu vazifelerinin yanında ilmiye teşkilatında

³⁵³ MŞH. EO. 328/3.

³⁵⁴ MŞH. EO. 466/19; Ayhan Işık, “Siyâdet Hüccetleri ve İrşâd İcâzetnâmelerinin Semantik ve Sembolik Tahlili”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2016, S. 11, s. 129-179.

³⁵⁵ Ayhan Işık, “Mühimme Defterlerinde Ehl-i Beyt ve Nakîbü'l-Eşrâflıkla İlgili Hükümler”, *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi 23-25 Kasım 2018, Bildiri Kitabı*, 2018, s. 125-144.

³⁵⁶ Işık, “Siyâdet Hüccetleri ve İrşâd İcâzetnâmelerinin Semantik ve Sembolik Tahlili”, s. 129-179.

³⁵⁷ Ayhan Işık, “Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Meşihat Arşivindeki Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2014, S. 8, s. 213-285.

³⁵⁸ Ayhan Işık, “Sinop'un Manevi Mimarları: Sinop Seyyidleri ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2018, C. II, s. 933-950.

³⁵⁹ Işık, “Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları”, s. 185-228.

³⁶⁰ bk. Esra Yıldız, *Şeyhülislâmlık Belgelerinde Hz. Peygamber'in İlmi Mirası (1879-1924) yılları Seyyid Ulema Biyografileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.

³⁶¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 4, s. 241.

kazaskerlik, müftülük, kadılık, naiblik, kâtiplik, postnişinlik, zâviyedarlık ve vakıflarda idarecilik görevlerini de üstlenmişlerdir.³⁶²

Ankara Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı Hocaîade Seyyid Ahmet Tefvik Efendi'nin vefatıyla yerine seyyidlerden Hacı Bayram Veli Dergâhı postnişini Seyyid Mehmet Tayyip Efendi tayin edilmiştir.³⁶³ Yine Bağdat vilayeti Necef-i Eşref kazasında İmam Ali Kiliddârı Seyyid Cevat ve Kâzimiye kazasındaki İmam Musa el-Kâzım Kiliddârı Şeyh Abdülhamit efendilerin sâdât-ı kirâmdan olmaları sebebiyle Necef-i Eşref ve Kâzimiye kazaları Nakîbü'l-eşrâf kaymakamlığına tayin edilerek³⁶⁴ kaymakamlık ve kiliddarlık vazifelerini birlikte yürütmüşlerdir.

Seyyidlerin Üstlendikleri Görevler: Seyyidler resmi görevlerin yanı sıra fahri olarak bir takım vazifeler de yürütmüşlerdir. Örneğim Hakkâri ulemazâdesinden ve seyyidlerden Abdülhalim Efendi, Başkale'de dedelerinin inşa ettirdiği mescidin yanına yaptırdığı medresede fahri olarak talebelere ilim öğretmiştir.³⁶⁵ Sultan II. Mahmut'un vakıflarından olan Mahmudiye Medresesi Müderrisi Hasan Sabri Efendi'nin vefatıyla yerine sâdât-ı Berzenciyyeden Seyyid Ahmed Efendi tayin edilmiştir.³⁶⁶

Seyyid Ulemanın Özlük Dosyaları: 5 Şubat 1879 tarihinde memurların sicil dosyalarını tutarak personelin bilgilerine daha kolay ulaşmak amacıyla Sicill-i Ahvâl idaresinin kurulmasıyla Şeyhülislâmlık'ta da Sicill-i Ahvâl Şubesi tesis edilmiştir.³⁶⁷ Zengin muhtevaya sahip Şeyhülislâmlık Arşivi'ndeki ulemaya ait sicil dosyalarında Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi kaydedilmiş şecere ve nesepnamelerin yanı sıra icazet, şehadetname, tezkire-i Osmaniye, sağlık raporları, tayin ve azil belgeleri, yazdıkları eserlerin bir nüshası, haklarında yapılan tahkikat ve fezleke dosyası, hizmet ve maaş cetvelleri, berat ve ruûs kayıtları ve kendileriyle ilgili yapılan yazışmaları bulmak mümkündür.³⁶⁸

Ulemanın özlük dosyasında herhangi bir belge eksik olduğunda Sicill-i Ahvâl İdaresi tarafından bu belgelerin tamamlanması talep edilmiştir. Örneğim Baalbek kazası naibi Seyyid Mehmet Sadeddin Efendi'nin Sicill-i Ahvâl Şubesi'ne gönderdiği tercüme-i hal varakasinda beyan ettiği vazifelerine ait evrak-ı resmîyeleri olmadığından Hama Sancağı Tahsîl-i bakâyâ

³⁶² Ayhan Işık, "Maraş'ın Manevi Mimarları: Maraş Seyyidleri ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları", **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, 2018, S. 15, s. 53-106.

³⁶³ MŞH. EO. 926/12.

³⁶⁴ MŞH. EO. 1106/39.

³⁶⁵ MŞH. EO. 135/89.

³⁶⁶ MŞH. THR. 1/6.

³⁶⁷ Gülden Sarıyıldız, **Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)**, İstanbul: Der Yayınları, 2004, s. 4-28.

³⁶⁸ bk. Esra Yıldız, **Şeyhülislâmlık Belgelerinde Hz. Peygamber'in İlmî Mirası**.

Memurluğu'ndaki hizmet bilgilerinin Hama Mutasarrıflığı'ndan, Sinaniye ve Meydan nahiyeleri niyabetleriyle Şam Tahkîk-i Meclis azalığına tayin ve infisal tarihleriyle aldığı maaş miktarlarının Suriye Valiliği'nden istenmesi ve yayınladığı *Riyazü'l-miskiye* adlı eserinden bir nüshasının ruhsatnamesini ve sahip olduğu müderrislik ruûsları, icazetname, nüfus tezkiresi ve nesebine ait silsilenamenin birer suretini göndermesi gerektiği Nâib Seyyid Mehmet Sadeddin Efendi'ye bildirilmiştir.³⁶⁹

Suriye vilayeti dâhilindeki Duma Kazası Naibi Mehmet Efendi'nin Hicri 1250 yılında başladığı memuriyet hayatı ve bulunduğu görevlere ilişkin Sicill-i Ahvâl şubesindeki terceme-i hal varakasında bazı bilgilerin eksik olduğu görülmüştür. Tercüme-i halinde beyan ettiği bilgilerin resmi evrakları eksik olduğundan silsilenamesinin aslını veya bir suretini Şeyhülislâmlığa göndermesi gerektiği kendisine tebliğ edilmiştir.³⁷⁰ Tosya müftüsü Halil Hilmi Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında belirttiği silsilenamesi sicil dosyasında çıkmadığından Sicill-i Ahvâl Şubesi'ne göndermesi gerektiği kendisine bildirilmiştir.³⁷¹

Hindiye Nâibi Mehmet Marûf Efendi'nin tercüme-i hâl varakalarında bir miktar maaşla tayin olunduğunu belirttiği Samarra kazasındaki müderrislik ve vaizlik hizmetlerine tayin edilme ve görevden ayrılma tarihleriyle almış olduğu maaş miktarının Bağdat Valiliği'nden öğrenilerek Tezkire-i Osmaniye ve nesebine dair silsilenamesinin aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesi gerektiği kendisine tebliğ edilmiştir.³⁷² Salahiye nâibi Mehmet Arif Hikmet Efendi'nin tercüme-i hal dosyasında silsilenamesi mevcut olmadığından tasdikli bir suretinin Sicil-i Ahvâl Şubesi'ne gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir.³⁷³ Yine Şemdinan kazası nâibi Abdülkadir Efendi'nin Berzenciye seyyidlerine mensup olduğuna dair silsilenamesinin ve resmi bir mahalden alınmış diğer belgelerin Sicill-i Ahvâl Şubesi'ne gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir.³⁷⁴

Seyyidlerin Nesep Bilgileri: Meşîhat Arşivi'nde Osmanlı'daki meşhur seyyid ailelerinin isimlerini, sayılarını, hangi silsile ile neseplerinin Hz. Peygamber'e ulaştığına dair bilgileri bulmak mümkündür.

Meşîhat Arşivi Sicill-i Ahvâl İdaresi defter ve belgelerindeki 7.554 ulema arasında 340 tanesinin Hz. Peygamber'in, 94 tanesinin de Sahabe-i kiram nesline mensup olduğu tespit

³⁶⁹ MŞH. EO. 490/38.

³⁷⁰ MŞH. EO. 532/90.

³⁷¹ MŞH. EO. 541/21.

³⁷² MŞH. EO. 541/94.

³⁷³ MŞH. EO. 550/51.

³⁷⁴ MŞH. EO. 585/11.

edilmiştir. Bunlar: Keyyâlî,³⁷⁵ Kevâkibî,³⁷⁶ Seyyid İdrisî,³⁷⁷ Seyyid Ahmet el-Bedevî,³⁷⁸ Seydi Abdüsselam el-Esmer,³⁷⁹ Hz. Pîr Seyyid Nasûhî,³⁸⁰ Harîrî ailesi (Sâdât-ı Harîrî),³⁸¹ Bennûrî sülâlesi,³⁸² Seyyid Ahmed Hüsameddin Dağistanî,³⁸³ Seyyid Alaeddin Ali es-Semerkindî,³⁸⁴ Keziri/Kizirî sülâlesi,³⁸⁵ Abdülkâdir Geylânî,³⁸⁶ Şeyh Seyyid Sadeddin el-Cebâvî,³⁸⁷ Şems-i Bitlisî,³⁸⁸ Şems-i Bitlisî Sülâle-i tâhiresinden Müştâk Baba,³⁸⁹ Sâdât-ı Hüseyiniyyeden Kayseri’de medfun İbrahim et-Tennûrî,³⁹⁰ Çerkeşizâde sülâlesi,³⁹¹ Ebû Said el-Hâdimî,³⁹² Şeyh Saadeddin el-Cebâvî’nin evlâdından Şeyh Şemseddin,³⁹³ Seyyid Ahmed Rifâî sülâlesi,³⁹⁴ Muhammed Ebu’l-Hüdâ ailesi,³⁹⁵ Ahmed ed-Dücânî sülâlesi,³⁹⁶ Evlâd-ı Hazret-i Zeynelabidin’e mensup Sâdât-ı kiramdan Abdurrahman Horasânî sülâlesi,³⁹⁷ Seyyid Ali b. Ömer el-Ehdel el-Hüseyinî sülâlesi,³⁹⁸ Sâdât-ı Berzenciye,³⁹⁹ Seyyid Harun Veli sülâlesi,⁴⁰⁰ Birifkan seyyidleri,⁴⁰¹ Sinop’ta medfun Seyyid Bilâl,⁴⁰² Sâdât-ı Rükaliye,⁴⁰³ Sayyâdî,⁴⁰⁴ Saade’de medfûn İmam Yahya b. el-Hüseyin el-Hâdî sülâlesi/Yemen’deki el-Hâdi Yahya b. el-Hüseyin Sülâle-i mutahharası,⁴⁰⁵ Sâdât-ı kirama mensup Dârende’de medfûn Şeyh Hamid Veli sülâlesi/Somuncu Baba,⁴⁰⁶ Alûsîzâde, Abdüsselam b. Meşîş Sülâle-i tâhiresi⁴⁰⁷ ve sâdât-ı

³⁷⁵ MŞH. SAİD. 131/16, 1688.

³⁷⁶ MŞH. SAİD. 7/8, 47/B.

³⁷⁷ MŞH. SAİD. 240/23, 4964.

³⁷⁸ MŞH. SAİD. 92/10, 900/B.

³⁷⁹ MŞH. SAİD. 243/15, 5200.

³⁸⁰ MŞH. SAİD. 254/34.

³⁸¹ MŞH. SAİD. 157/8, 2175/B.

³⁸² MŞH. SAİD. 164/7, 2309/B.

³⁸³ MŞH. SAİD. 95/13, 924/A.

³⁸⁴ MŞH. SAİD. 57/10, 439/A.

³⁸⁵ MŞH. SAİD. 225/9, 3727/A; Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Defterleri**, nr. 61, vr. 160.

³⁸⁶ MŞH. SAİD. 94/18, 917/C.

³⁸⁷ MŞH. SAİD. 9/5, 62/B; Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Defterleri**, nr. 63, vr. 1

³⁸⁸ MŞH. SAİD. 95/9, 922/C.

³⁸⁹ MŞH. SAİD. 95/9.

³⁹⁰ MŞH. SAİD. 57/24, 444/B.

³⁹¹ MŞH. SAİD. 24/13, 169/A.

³⁹² MŞH. SAİD. 191/11, 2758.

³⁹³ MŞH. SAİD. 152/15, 2075.

³⁹⁴ MŞH. SAİD. 153/12, 2092/A.

³⁹⁵ MŞH. SAİD. 92/4, 899/D.

³⁹⁶ MŞH. SAİD. 204/1, 3054/A; 103/4, 1062/A; C. I, vr. 25.

³⁹⁷ MŞH. SAİD. 171/2, 2418/B.

³⁹⁸ MŞH. SAİD. 197/22, 2867/B.

³⁹⁹ MŞH. SAİD. 210/16, 3231/B.

⁴⁰⁰ MŞH. SAİD. 78/11, 722/A.

⁴⁰¹ MŞH. SAİD. 188/26, 2716/B.

⁴⁰² MŞH. SAİD. 179/4, 2541/A.

⁴⁰³ MŞH. SAİD. 95/13, 924/A.

⁴⁰⁴ MŞH. SAİD. 92/4, 899/D.

⁴⁰⁵ MŞH. SAİD. 212/34, 329.

⁴⁰⁶ MŞH. SAİD. 221/13, 3553.

⁴⁰⁷ MŞH. SAİD. 120/8, 1398/A.

kirâmdan Arvâsîzâde⁴⁰⁸ sülâlesi Osmanlı Devleti'nde seyyid olarak kabul edilen meşhur seyyid aileleridir.

Sahabe-i kiramdan Hz. Ebûbekir,⁴⁰⁹ Hz. Ömer,⁴¹⁰ Hz. Osman,⁴¹¹ Hz. Abbas,⁴¹² Hz. Halid b. Velid,⁴¹³ Temim ed-Dârî,⁴¹⁴ Zübeyr b. Avvâm,⁴¹⁵ Ebû Mûsa el-Eşârî,⁴¹⁶ Ebû Said el-Hudrî,⁴¹⁷ Hz. Ebâ Eyyüb-i Ensârî sülâlesi,⁴¹⁸ Ayyâşîzâde sülâlesi,⁴¹⁹ Fazl b. Abbâs,⁴²⁰ Ebû Ubeyde Âmir b. el-Cerrâh,⁴²¹ Cafer et-Tayyar b. ibn-i ammi'l-Mustafa,⁴²² Akşemseddin Hazretleri (Fatih Sultan Mehmed'in hocası),⁴²³ Hz. Ömer el-Fâruk'un Râbiatü'l-veled Şeyh Ali es-Semerkindi,⁴²⁴ Abdülkays (r.a.) hazretleri sülâlesi,⁴²⁵ Lice'de medfûn tarikat-i Kadiriyyeden Şeyh İsmail Kürevî hazretleri sülâlesi⁴²⁶ ve Sülâle-i Abbasiyeden Tillo'da medfûn Şeyh İsmail Fakirullah'ın⁴²⁷ Meşîhat Arşivi'nde sahabe neslinden olduklarına dair dosyaları bulunmaktadır.

1.1.4.5. Nakîbü'l-eşrâf ve Seyyidlere Tanınan İmtiyazlar

Seyyid ve şeriflere askerlik ve vergi muafiyeti ile yeşil sarık sarınma gibi bazı imtiyazlar sağlanmıştır.⁴²⁸ Maddi imkânı iyi olmayan seyyidlere maaş bağlanmış, bazılarında vakıflardan yardımda bulunulmuştur. Meşîhat Arşivi'ndeki belgelere baktığımızda bu uygulamanın örneklerini görmek mümkündür. Örneğin Şeyh Ebulvefa Medresesi'nde talebe olan Osmanpazarlı muhacir Seyyid Ali Efendi maddi imkânı iyi olmadığından seyyidlik şeresine istinaden kendisine maaş tahsisi talebinde bulunmuştur.⁴²⁹ Yine Konargöçer bir seyyid olan Urfalı Şeyh Hâfız Mehmed'in tekâliften muaf olduğu halde kendisinden vergi

⁴⁰⁸ MŞH. EO. 958/1.

⁴⁰⁹ MŞH. SAİD. 212/29, 3294.

⁴¹⁰ MŞH. SAİD. 115/22, 1317/A.

⁴¹¹ MŞH. SAİD. 101/26, 1041/A.

⁴¹² MŞH. SAİD. 28/4, 184/B.

⁴¹³ MŞH. SAİD. 188/24, 2715/B.

⁴¹⁴ MŞH. SAİD. 114/13, 1304/A.

⁴¹⁵ MŞH. SAİD. 213/23, 3322/A.

⁴¹⁶ MŞH. SAİD. 205/24, 3084/B.

⁴¹⁷ MŞH. SAİD. 193/16, 2802/A.

⁴¹⁸ MŞH. SAİD. 215/3, 3367.

⁴¹⁹ MŞH. SAİD. 127/23, 1607/A.

⁴²⁰ MŞH. SAİD. 154/16, 2131.

⁴²¹ MŞH. SAİD. 116/1, 1318/A.

⁴²² MŞH. SAİD. 112/2, 1247.

⁴²³ MŞH. SAİD. 21/2, 152/B.

⁴²⁴ MŞH. SAİD. 30/12, 199/A.

⁴²⁵ MŞH. SAİD. 108/6, 1169/A.

⁴²⁶ MŞH. SAİD. 149/21, 2036/A.

⁴²⁷ MŞH. SAİD. 244/5, 5239.

⁴²⁸ Işık, *Meşîhat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi*.

⁴²⁹ MŞH. EO. 163/9.

talep edildiği ve baskıya maruz kaldığı şikâyeti üzerine gerekli tahkikatın yapılmasına karar verilmiştir.⁴³⁰

Bursa müderrisliği Süleymaniye'ye tahvil edilen Hamzavîzâde Abdülkadir Efendi'nin torunu Hasan Efendi'nin, Şeyh Ebülhüdâ es-Sayyâdî'nin şifahi ricası ve nesebinin Hz. Peygamber'e ve Hz. Ömer'e dayanması gerekçesiyle terfi talebi karşılanmıştır.⁴³¹ Halep'teki rifaiye tarikatından seyyid olanların sıhhat-ı nesepleri araştırılmış ve nesepleri sahih olanlar askerlikten muaf tutulmuşlardır.⁴³² Hz. Hüseyin neslinden olan ve İstanbul, Çemberlitaş'ta ikamet eden muhtaç durumdaki Şam-ı şerif ahalisinden Nasrîzâde Seyyid Salih b. Abdülkadir'in dilekçesi üzerine yapılan incelemede şeceresinin sahih olması sebebiyle kendisine maaş tahsis edilmesi uygun görülmüştür.⁴³³

Seyyidlere Rütbe ve Nişan Verilmesi: Seyyid ve şeriflere ilmî çalışmalarından veya savaşta gösterdikleri gayretlerinden dolayı teşvik ve taltif amaçlı nişanlar verilmiştir. Örneğin sâdât-ı kiramdan Rifaiyye dergâhı postnişini ve Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı Şeyh Hacı Abdullah Efendi yaptığı çalışmalardan ötürü nişanla taltif edilmiştir.⁴³⁴ Ayrıca Hakkâri'nin Başkale kasabasından Arvasîzâde Seyyid Taha Efendi İzmir payesi ile Vaaz ve tedris vazifesinden dolayı Seyyid Ali Galip Efendi dördüncü rütbeden Mecidî nişanı taltif edilmiştir.⁴³⁵ Mahmut Celaledin Efendi'nin ise rütbesinin Musıla-i Süleymaniye Mahrec payesine terfisi sağlanmıştır.⁴³⁶ Gelibolu müftüsü ve Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı İbrahim Fevzi Efendi'nin, vazifesindeki hüsn-i hali ve gayretinden dolayı devriye müderrisliği tevcih talebi olumlu karşılanmıştır.⁴³⁷ Başkale'de dedelerinin inşa ettirdiği mescidin yanına bir medrese ilave ederek burada fahri olarak ilim öğreten Hakkâri ulemazâdesinden ve seyyidlerden Abdülhalim Efendi'nin payesi Bursa Müderrisliğine yükseltilmiştir.⁴³⁸ Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Seyyidlerle İlgili Yapılan Tahkikatlar: Seyyid ve şeriflerin yeşil sarık sarınma, askerlik ve vergi muafiyeti gibi bazı istisnaları olsa da hukuk önünde herhangi bir ayrıcalıkları bulunmamaktadır. Seyyidlerin herhangi bir ihmali söz konusu olduğunda veya haklarında bir şikâyet vuku bulduğunda gerekli tahkikat yapılmıştır. Örneğin Hama Nakîbü'l-eşrâf

⁴³⁰ MŞH. EO. 1020/9.

⁴³¹ MŞH. EO. 926/1.

⁴³² MŞH. EO. 938/37; MŞH. EO. 883/35.

⁴³³ MŞH. EO. 322/21.

⁴³⁴ MŞH. EO. 1068/26.

⁴³⁵ MŞH. EO. 958/1.

⁴³⁶ MŞH. EO. 1068/98.

⁴³⁷ MŞH. EO. 889/5.

⁴³⁸ MŞH. EO. 135/89.

Kaymakamı Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin gayrı meşru hareketi ihbar edilmiş, yapılan tahkikat neticesinde suçu sabit olduğundan görevinden azlederek yerine sâdât-ı kiramdan Haririzâde Seyyid Mehmet Efendi tayin edilmiştir.⁴³⁹

Seyyidlerin Teftiş edilmesi ve Mütseyyidlerle Mücadele: İstanbul'da Nakîbü'l-eşrâf, vilayet ve sancaklarda Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları bölgelerindeki seyyidler teftiş etmektedir. Sahte şecere düzenleyen, sahte belge ile yeşil sarık sarınan, ayrıca seyyid olmadığı halde seyyidlik iddiasıyla vergi ve askerlik yükümlülüğünden kaçmaya çalışanlar ağır cezalara çarptırılmıştır. Hatta sahte şecere düzenleyenlere el kesme cezası dahi verilmiştir.⁴⁴⁰

Mekke, Medine, Bağdat ve Nəcəf gibi Arap bölgelerinden onaylanmış seyyidlik hüccetlerinin resmîyette kabul edilmeyeceği, seyyidlik belgesini yani siyadet hüccetini tasdik yetkisinin sadece İstanbul Nakîbü'l-eşrâf'ına ait olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.⁴⁴¹

Suriye'nin Nablus kasabasındaki "Zeyd" ailesinin ahaliye eziyet ettiği ve taşkınlığıyla meşhur olduğu, askerlikten kaçmak için sülale-i Kadiriye'den olduklarına dair sahte belge sundukları⁴⁴² gerekçesiyle haklarında gerekli tahkikat yapılmıştır.

1.1.4.6. Seyyidlerin İlim Dünyasına Katkıları

Seyyid ve şerifler Fıkıh, Kelam, Akaid ve Tasavvuf gibi Temel İslam Bilimleri alanında birçok eser kaleme almışlardır. İlmiye teşkilatı içerisinde yer alan seyyidler, yazdıkları eserlerin orijinal bir nüshasını özlük dosyasında muhafaza edilmek üzere Sicill-i Ahvâl İdaresi'ne teslim etmişlerdir. Bu eserleri özlük dosyaları içerisinde görmek mümkündür. Ayrıca eserlerin basılabilmesi için Şeyhülislâmlık bünyesindeki Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye meclisinde tesdiklenmesi gerektiğinden, bu meclisin defter ve belgeleri içerisinde de seyyidlere ait yayın bilgilerine ulaşılmaktadır.

Meşîhat Arşivi'ndeki Tercüme-i hâl dosyalarında Nasıra Nâibi Seyyid Abdurrahman Efendi'nin *Ed-Dürretü's-Seniyye ve Hülasatü'l-Ferâiz*,⁴⁴³ Divâniye Nâibi Şeyh Abdülkadir Vasfi Efendi'nin *Nihayetü'l-İman fî Şerhi Hulâsati'l-Akval fî'l-vud'u ve'l-İğtisal*,⁴⁴⁴ Gazze Müftüsü Seyyid Ahmed Arif Efendi'nin *Ferâizü'n-Neseb*,⁴⁴⁵ Hindiye Müftüsü Seyyid Ahmed

⁴³⁹ MŞH. EO. 432/54.

⁴⁴⁰ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, **Mühimme Defterleri**, nr. 96, hüküm nr. 92/466.

⁴⁴¹ Meşîhat Arşivi, **Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri**, nr. 99, vr. 189a.

⁴⁴² MŞH. EO. 139/83.

⁴⁴³ MŞH. SAİD, 155/12.

⁴⁴⁴ MŞH. SAİD, 58, s. 123.

⁴⁴⁵ MŞH. SAİD, 203/11, 3048/A; Meşîhat Arşivi, **Sicil-i Ahval Defterleri**, nr. 58, vr. 215.

Esad Efendi'nin *Şerâit-i Siyâm*⁴⁴⁶ ve Talebeler için *Kütüb-i Sarf ve Nahiv* eseri,⁴⁴⁷ Kastamonu Nâibi Seyyid Ahmed FaizEfendi'nin⁴⁴⁸ *Ravzatü'l-Ezhâr fi Şerhi Gâyeti'l-İhtisar, Hülasatü'l-Akide fi Şerhi Dürreti'l-Feride, Enfesü'l-Fevâid fi Şerhi'l-Ferâid*⁴⁴⁹, *es-Seyfû'l-Meslûl fi'l-Kati Biticâti Usulî'r-Resul, Tuhfetü'l-İhvan fi Şerh-i Fethi'r-Rahman* ve Haşiyesi *Behcetü'l-Bünyân, Hayru'l-Eser fi'n-Nususi'l-Vâride fi Hakkı Âli Seyyidi'l-Beşer, Nassu'l-Kuran fi Vücub-i İtâati's-Sultan, ed-Dürü'l-Manzûm fi İzah-ı mâ İştemele alâ Sebati Ulûm, Teshilât-ı Berzenciyye der Avâmil-i Cedveliyye*,⁴⁵⁰ *Celaü't-Taraf fi İhtisari's-Sarf, Hamidiyye fi İhtisari's-Sarf ve'n-Nahv bi'l-Lügati't-Türkiyye*,⁴⁵¹ *el-Bedrü'l-Kâmil fi İhtisari't-Tasrif ve'l-Avâmil, Zübdetü'l-Âmâl fi Tercemeti Nususi'l-âl, el-Hablü'l-Metin fi Tatbiki'l-Kanuni'l-Esasî Mea's-şer'i-Mübîn*,⁴⁵² Beypazarı müderrisi Nâimzâde Seyyid Ahmed Nazif Efendi'nin⁴⁵³ *Şeceretü'l-envâr*,⁴⁵⁴ *Hayrû'l-Enba fi ma Şeri'l-Enbiyâ*,⁴⁵⁵ *Etyabü's-Semerâti'l-Beypazariyye fi Şerhi's-Salati'n-Nariyye*,⁴⁵⁶ *El-Asaru'l-Vahdaniyye ve'l-Envaru's-Samadaniyye*,⁴⁵⁷ Fasato Nâibi Halidzâde Ahmed Nesimi Efendi'nin *Nebzetü'l-Ezhâr, Zeynü'l-Mecâlis bi-Fevâidi'n-Nefâis, Mecmuatü'l-Fetâvâ*,⁴⁵⁸ İskenderun Nâibi Seyyid Ahmed Nureddin Efendi'nin *Avâmil*,⁴⁵⁹ Hazreti Pir Seyyid Nasûhi Dergâhı postnişini Kirameddin Efendi mahlaslı Ahmed Mehmed Efendi'nin *Şemsü'n-Nusus fi Menâkıbı Pîr Nasûh*,⁴⁶⁰ Yafa Müftüsü Seyyid Ali Efendi'nin *Hediyetü'l-Mürîd fi İlmi't-Tevhîd, Ferâidü's-Seniyye bi-Nazmi's-Sirâciyye, İcâbetü's-Sâil fi mâ Leyleti Nısfı Şaban mine'l-Fadâil*,⁴⁶¹ Safed Müderrisi Şeyh Seyyid Esad Efendi'nin *er-Risaletü'l-Akdiyye fi Hülasâti Akvâli'l-Farîza*,⁴⁶² Tokat Müftüsü Hacı Hasan Hilmi⁴⁶³ Efendi'nin *Ravzatü's-süedâ, Hidâyetü's-sâlikîn*,⁴⁶⁴ Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişi

⁴⁴⁶ İBB, Atatürk Kitaplığı, YRY_Osm_00446/02.

⁴⁴⁷ MŞH. SAİD, 151/12, 2054/B.

⁴⁴⁸ BOA, BEO, 1175/88110; İ.MF, 5/1316; BEO, 1191/89316; MF.MKT., 416/2; BOA, DH.MUİ., 25/14; ŞD., 2795/10; MŞH., SAİD, 43/7, 284/A; C. I, vr. 209-210.

⁴⁴⁹ İstanbul Müftülüğü, Meşihat Kütüphanesi, nr. 1467.

⁴⁵⁰ İBB, Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_O.00968.

⁴⁵¹ İBB, Atatürk Kitaplığı OE_TK_00677.

⁴⁵² İBB, Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_K.07964.

⁴⁵³ MŞH., SAİD, 244/22, 5267.

⁴⁵⁴ İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_03241, 811.41 AHM 811.41 AHM 1318 H/1900 1; BOA, MF.MKT, 507/2.

⁴⁵⁵ İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_00303, 297.971 NAİ 297.971 NAİ 1335 R/1919 1; İstanbul Müftülüğü, Meşihat Kütüphanesi nr. 1571/1

⁴⁵⁶ İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_Arp_0050, 1337 H/1918-19; İstanbul Müftülüğü, Meşihat Kütüphanesi nr. 1571/2.

⁴⁵⁷ BOA, MF.MKT., 481/7, 20/Ş /1317

⁴⁵⁸ MŞH. SAİD, 85/5, 810.

⁴⁵⁹ MŞH. SAİD, 114/11, 1303/A.

⁴⁶⁰ MŞH. SAİD, 254/34.

⁴⁶¹ MŞH. SAİD, 103/4, 1062/A; I/25; 204/1, 3054/A.

⁴⁶² MŞH. SAİD, 234/13, 4434.

⁴⁶³ BOA, İ.ML., 24/1315; BOA, MF.MKT., 233/23; BOA, BEO, 1046/78406, Tokad Müftü-i sabıkı el-Hac Hasan Efendi'ye tahsis olunmak üzere münhalattan dört yüz kuruş kadar bir karşılık bulunması. (Maliye), 05/B /1315; BOA, BEO, 1069/80144, Tokad Müftü-i sabıkı El-Hac Hasan Efendi'ye maaş tahsisi.

Kadıızâde Seyyid Hasan Hüsnü Efendi'nin *Şerh-i Şemsiyye, Kasîde-i Râiyye, Kitabı Tenvirü'l-Burhân*⁴⁶⁵, “*Fethü'r-Rahmân fî Tefsiri'l-Kur'ân*”, “*Divân-ı Şiir*”, “*Mine'l-Musûlî'z-Zâhira ilâ Diyarbakır el-Âmira*”,⁴⁶⁶ Tedkîk-i Müellefât azası Seyyid Hasan Sabri Efendi⁴⁶⁷'nin *İkazu'l-Müminîn fî Reddi's-Salibîn*⁴⁶⁸; Midyat Müderrisi Ulemâzâde Seyyid Hüseyin Hüsnü Efendi'nin *Usul-i Hadis*,⁴⁶⁹ Seyyid Hüseyin Nâci Efendi'nin *Nahiv ve Fıkıh*,⁴⁷⁰ Trablusşam Müderrisi Şeyh Hüseyin Mehmed Efendi'nin İlm-i usûlde *Ferdetü'l-Usûl*⁴⁷¹ isimli eserler seyyid ulemanın kaleme aldığı yüzlerce eserden sadece bir kaçıdır.

Seyyidlerle ilgili Yazılan Eserler: Dini içerikli bir eserin basımının yapılması için Şeyhülislâmlık bünyesindeki mecliste incelenip basım onayı verilmesi gerekmektedir. Basım ve neşrine ruhsat talep edilen silsile-i nebeviyye-i Muhammediye'yi havi *Şeceretü'n-Nebeviyye el-Muhammediye* isimli Arapça ibareli risalenin tedkîk için Marif Nezareti bünyesindeki Encümen-i Teftiş ve Muayene heyetine gönderildiği, eser dini içerikli olduğundan Şeyhülislâmlık bünyesindeki Tedkîk-i Müellefât Heyeti'ne havale edilmiş ve tedkîk neticesinde basımına izin vermiştir.⁴⁷² *İzâhu Esrâri'l-Ulviyye ve Minhâcû's-Sâdâtî'l-Aleviyye* ismiyle cem ve tertip ettiği kitabının basımını talep eden Sait Efendi'nin kitabı asar-ı makbuleden görüldüğünden tab ve neşrine ruhsat verildiği Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir.⁴⁷³

Yine Hz. Peygamber'in nesebi ile ilgili “*el-Unsuru't-Tayyib fî Nesebi Ebi't-Tâhir ve't-Tayyib*”⁴⁷⁴ ve “*Ravzatü'z-Zâhide fî's-Silsileti't-Tâhire*”⁴⁷⁵ isimli eserler de kaleme almışlardır.

Seyyidlerin Topluma Katkıları: Seyyid ve şerifler suyuolları yaptırmak, fakir ve yoksulları doyurmak, yetimleri okutmak, yolcular için kervansaraylar inşa etmek, medreseler yaptırmak ve müderrislerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi topluma ciddi katkılar sunmuşlardır.

Meşîhat Arşivindeki belgelere baktığımızda Seyyid Mehmet Nazif b. Seyyid Hasan'ın Beyceğiz'de Kur'ân-ı Kerîm okunması için,⁴⁷⁶ Seyyid Mehmet Zeynelâbidin'in Nakîbü'l-

⁴⁶⁴ MŞH., SAİD, 164/16, 2315/A.

⁴⁶⁵ İhsan Fazlıoğlu, “İsmail Efendi (Gelenbevi)”, *Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, (ss. 666-669), İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999, s. 667.

⁴⁶⁶ MŞH., SAİD, 18/4, 137/A.

⁴⁶⁷ BOA, İ.İLM.

⁴⁶⁸ Dersâadet: Matbaa-i Ahmed Kamil, 1331; İBB, Atatürk Kitaplığı, nr. Bel_Osm_K.03365.

⁴⁶⁹ MŞH., SAİD, 62, s. 6.

⁴⁷⁰ MŞH., SAİD, 214/31, 3363.

⁴⁷¹ MŞH., SAİD, 208/23, 3192/B.

⁴⁷² MŞH. EO. 1020/9.

⁴⁷³ MŞH. EO. 247/19.

⁴⁷⁴ MŞH., SAİD, 110/5, 1199; C. I, vr. 384.

⁴⁷⁵ MŞH., SAİD, 155/10, 2151.

⁴⁷⁶ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *İstanbul Kadılığı Sicilleri*, nr. 190, 25/a

eşrâf'a,⁴⁷⁷ Emine bt. Seyyid Mehmet'in Kur'ân-ı Kerîm hocasına ve şeyhine,⁴⁷⁸ Seyyid Seyfullah b. Seyyid Hibetullâh'ın medrese,⁴⁷⁹ Seyyid Mehmet b. Seyyid Abdullah'ın medrese ve tekke tamirine,⁴⁸⁰ Seyyid Hacı Mustafa b. Seyyid Osman'ın ihtiyaç sahibi fakir fukaraya,⁴⁸¹ Seyyid Hüseyin b. Seyyid Ömer'in vâizlere,⁴⁸² Şerîfe Hatice bt. Seyyid Abdullah'ın Hırka-i şerif şeyhlerine,⁴⁸³ Seyyid Ahmet b. Abdullah'ın talim-i sıbyana,⁴⁸⁴ Seyyid Ali b. Hacı Hüseyin'in Medrese ve vakfın tamirine,⁴⁸⁵ Şerîfe Hatun bt. Seyyid Mehmet'in İstanbul'daki akrabalarına,⁴⁸⁶ Şerîfe Atike bt. Seyyid Hüseyin'in çeşmelerin tamirine,⁴⁸⁷ Seyyid Burhaneddin b. Mehmet'in müderrisler için kurulan vakıflara⁴⁸⁸ ve "Ehl-i beyt" ile Hz. Peygamber âşıklarını koruyup gözetin vakıflara maddi destek sağladıkları görülmektedir.⁴⁸⁹

Seyyidlerin Osmanlı Coğrafyasındaki Dağılımı: Seyyidlerin hangi bölgelerde yoğun olarak yaşadıklarına ve yapılan seyyidlik teftişi neticesinde "müteseyyid" olanların kayıtlarına Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbü'l-eşrâf Defterlerinden ulaşmak mümkündür. Ayrıca Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı atama oranlarına ve sayılarına bakarak da bölgedeki seyyid yoğunluğu hakkında bir bilgi sahibi olunabilir.

1.1.4.7. Nakîbü'l-eşrâflık ile İlgili Arşiv Kaynakları

Nakîbü'l-eşrâflığın Literatürü: Seyyid, kelimesinin lügat anlamı "efendi, mâlik, reis, faziletli, şerif, insanların önderi"; Şerif kelimesi ise "şeref, ululuk, soylu, şerefli, onurlu" anlamına gelmektedir.⁴⁹⁰ Terim olarak Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyyid" ve Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere şerif unvanı verildiği belirtilse de bu kelimelerin kullanımı yıllara ve bölgelere göre farklılık göstermiştir. Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbü'l-eşrâf defter ve belgelerinde ise nesebi baba tarafından Hz. Peygamber'e ulaşanlara seyyid, anne tarafından olanlara ise şerif dendiği görülmektedir.

⁴⁷⁷ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 142, 85/a,

⁴⁷⁸ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 148,132/b

⁴⁷⁹ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 175, 19/b.

⁴⁸⁰ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 193, 49/b.

⁴⁸¹ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 280, 36/b.

⁴⁸² Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 358, 72/a.

⁴⁸³ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 482, 32/a.

⁴⁸⁴ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 364, 4/b.

⁴⁸⁵ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 392, 14/a.

⁴⁸⁶ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Kadılığı Sicilleri**, nr. 207, 26/b.

⁴⁸⁷ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **Kasımpaşa Mahkemesi Sicilleri**, nr. 78, 8b.

⁴⁸⁸ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, 128, 19/b.

⁴⁸⁹ MSH, **Kösem Valide Sultan Vakfı Sadat Tahsisat Defteri**, nr.1692; BOA, EV, 577, 33.

⁴⁹⁰ İbn Ebi Bekr, Muhammed b. Ebi bekr b. Abdilkadir er-Râzî (313/925), **Muhtârû's-Sıhah**, thk. Mahmut Hâtîr, Beyrut, 1415/1995, C. 1, s. 134; El-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub eş-Şîrâzî (ö. 817/1414), **Kamûsü'l-Muhit**, Dimeşk: Mektebetü'n-Nur Yayınları, ts., C. 1, s. 304; Ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed el-Hüseynî el-Vâsiû el-Haneffî (ö. 1205/1790), **Tâcü'l-arûs min Cevâhiri'l-Kamûs**, Beyrut: Dârü'l-fikr Matbaası, 1307, C. II, s. 384.

Meşihat Arşivi'ndeki Nakîbü'l-eşrâflığa ait defter ve belgeler, bu kurumun kuruluş amacını, işleyişini ve seyyidlerin istatistiki bilgilerini vermesi açısından temel kaynaklardır.

Nakîbü'l-eşrâf Defterleri: Meşihat Arşivi'nde seyyidlerin seyyid olduğunun delili sayılan seyyidlik hüccetlerinin kaydedildiği “Siyâdet Hücceti Defterleri”, Nakîbü'l-eşrâfın seyyidlerin isimlerini alfabetik olarak kaydettiği “İcmâl ve İsim Fihrist Defterleri”, Nakîbü'l-eşrâfın seyyidleri teftiş ettiğine dair bilgileri içerir “Teftiş Defterleri”, Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamlarının isim, tayin yeri ve tayin bilgilerini gösterir “Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamı Atama Defterleri” ve seyyidlere verilen maaşlar ve tahsisatlarının kaydedildiği “Maaş Defterleri” olmak üzere beş bölümde toplanan 47 tane Nakîbü'l-Eşrâf defteri bulunmaktadır.⁴⁹¹ Bu defterlerde ayrıca kurumun tarihi ile ilgili bazı önemli notlar, seyyidlerle ilgili Fetvâlar, Nakîbü'l-eşrâfların mühür tatbikleri, ensab zincirleri ve nikâbet menşûr suretleri de bulunmaktadır.⁴⁹²

Meşihat Arşivi'ndeki Şeyhülislâmlık dönemine ait belgeler, Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin işleyişi, görevlileri ve nizamıyla ilgili birincik kaynaktır. Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesiyle ilgili belgelerin muhtevasını şu şekilde açıklayabiliriz:

Nakîbü'l-eşrâflıkla İlgili Belgeler ve Muhtevası: Osmanlı Devleti diplomatikasında seyyid ve şerifler için kullanılan bazı özel ifadeler, Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin ayrı bir literatürünün oluşmasını sağlamıştır.

“Seyyid, Şerif, ehl-i beyt, silsiletü'z-zeheb, Hasenî,⁴⁹³ Hüseyinî,⁴⁹⁴ emânet-i kübrâ,⁴⁹⁵ sülâle-i tâhire,⁴⁹⁶ sülâle-i tâhiriyye-i Veysiyye,⁴⁹⁷ İmâm Mûsa Kâzım sülâle-i tâhiresi,⁴⁹⁸ sülâle-i tâhiriyye-i Fâtımiyye,⁴⁹⁹ Hazret-i Rasulullah sülâle-i mutahharası,⁵⁰⁰ sâdât-ı kirâm,⁵⁰¹ izhâr-ı alâmet-i hadrâ,⁵⁰² sülâle-i Nebeviyye,⁵⁰³ silsile-i siyâdet,⁵⁰⁴ kıdvetü's-sadâti'l-kirâm ve sâdât-ı

⁴⁹¹ Meşihat Arşivi, **Nakîbüleşraf Defterleri**, nr. 68-106.

⁴⁹² Ayhan Işık, “Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Meşihat Arşivindeki Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, 2014, S. 8, s. 213-285.

⁴⁹³ MŞH. SAİD. 95/13, 924/A.

⁴⁹⁴ MŞH. SAİD. 249/34.

⁴⁹⁵ MŞH. SAİD. 155/21, 2160/B

⁴⁹⁶ MŞH. SAİD. 156/10, 2168/A

⁴⁹⁷ MŞH. SAİD. 54/21, 397/A

⁴⁹⁸ MŞH. SAİD. 152/20, 2078/B

⁴⁹⁹ MŞH. SAİD. 43/6, 283/C

⁵⁰⁰ MŞH. SAİD. 160/26, 2239/B

⁵⁰¹ MŞH. SAİD. 155/21, 2160/B

⁵⁰² MŞH. SAİD. 174/34, 2464/A

⁵⁰³ MŞH. SAİD. 213/5, 3307/B

⁵⁰⁴ MŞH. SAİD. 198/14, 2889/A

kirâmın da'vât-ı hayriyyelerin isticlâbı⁵⁰⁵ gibi ifadeler bu müessesesinin literatürünü zenginleştirmiştir.

Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin Nizamnâmesi: Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin Şeyhülişlâmlıktaki diğer meclisler gibi yayınlanmış müstakil bir nizamnamesi bulunmamaktadır. Ancak gerek sadaretle yapılan yazışmalar ve gerekse padişahın hususi fermanları bu kurumun nizam ve işleyiş kaideleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Seyyidlerin nesep bilgilerini içerir şecerelerinin düzenlenmesi, seyyidlerin yeşil sarık sarınmaları, müteseyyidlerin sarıklarının alınması, Nakîbü'l-eşrâf ve Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamlarının seyyidlerin haklarını savunması, seyyidlerin vergi ve askerlik gibi mükellefiyetlerden muaf tutulmaları, seyyidlerin izzet-i nefslerini incitecek işlerde çalıştırılmamaları, seyyidlerin devletin dini teşvik anlayışına destek olmaları, ilim dünyasına katkı sağlayan seyyidlerin taltif edilmeleri, fakir ve düşkün olan seyyidlere maddi destek sağlanması gibi birçok hususta padişah iradesi ve fermanlar bulunmaktadır.⁵⁰⁶

Değerlendirme

Meşîhat Makamı; fetvâhane-i âlî, hey'et-i iftâiyye, îlâmât-ı şer'iyye, meclis-i tetkîkât-ı şer'iyye, ders vekâleti ve meclis-i mesâlih-i talebe, tetkîk-i mesâhif ve mükellefât-ı şer'iyye meclisi, meclis-i meşâyih, mektûbî dâiresi, ilmiyye muhâsebât dâiresi, emvâl-i eytâm ve beytü'l-mal müdüriyeti, memûrîn müdüriyeti, sicill-i ahvâl müdüriyeti, evrak müdüriyeti, Dâire-i celîle-i fetvâ penâhi tabâbeti, şer'î mehâkim, çeşitli encümenler ve medreseler olmak üzere geniş bir teşkilat yapısına sahip olmuştur.

1827 yılında Şeyhülişlâmlık makamının Ağa Kapısı'na nakledilmesiyle birlikte Fetvâ hizmeti de bu mekânda yürütülmüştür. 1836'da kazaskerlik ve İstanbul Kadıları Fetvâhâne'nin bulunduğu Bâb-ı Meşîhat'e taşınmıştır. Şeyhülişlâmlık, Ağakapısı'na taşındıktan sonra Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı ve Nakîbü'l-eşrâflığı bünyesine dâhil etmiş; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, Muallimhâne-i Nüvvâb ve Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği gibi bazı birimler faaliyet alanına taşınmıştır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ MŞH. SAİD. 130/1, 1656/A.

⁵⁰⁶ Meşîhat Arşivi, **Nakîbü'l-eşrâf Defterleri**, nr. 5, vr. 45b; Meşîhat Arşivi, **Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri**, nr. 2, vr. 26a.

⁵⁰⁷ **İlmiyye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-189.

İstanbul Müftülük binasının bulunduğu mekân Osmanlı Dönemi'nde Yeniçeri Ağası'nın konağı/sarayı olarak kullanılmakta iken Sultan II. Mahmut döneminde 1241 (1826) yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Bâb-ı Meşihat/Fetvâhâne ismini alarak Şeyhüslâmlığa tahsis edilmiştir. Şuan İstanbul Müftülüğünün hizmet verdiği bina Şeyhüslâmlığın sadece Fetvâhâne bölümüdür. Müftülüğün cümle giriş kapısının sağ tarafında Şeriyeye Sicilleri Arşivi ve sol tarafında ise Meşihat Arşivi yer almaktadır. 3 Mart 1924 tarihinde Şeyhüslâmlığın kaldırılmasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, Bâb-ı Meşihat ve müstemilatı da İstanbul Müftülüğü'ne tahsis edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂMLIĞIN EVRAK SİSTEMİ VE İLMİYE SINIFININ ÖZLÜK İŞLERİYLE İLGİLİ BİRİMLERİ

2.1. ŞEYHÜLİSLAMLĞIN YAZI İŞLERİ VE EVRAK SİSTEMİ

Şeyhülislamlığın yazı işlerini Mektûbi Kalemi, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi birimleri yürütmüştür. İlmi Teşkilatı görevlilerinin sicil ve özlük işlemlerini ise Muhasebe-i İlmiye, Tahakkuk ve Levazımat Şubesi, Sicill-i Ahval Şubesi ayrıca Tedkik-i Maaşat Encümeni ve Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye'den oluşan Memurin Kalemi Müdüriyeti yerine getirmiştir.

Ayrıca Şeyhülislamlığın dini ve hukuki bir müessese halini alma sürecinde Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Muallimhâne-i Nüvvâb ve Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği gibi birçok birimi kendi bünyesine dâhil etmiştir.

2.1.1. Mektûbi Kalemi

2.1.1.1. Mektûbi Kalemi'nin Kuruluşu

Sadaret'ten çeşitli nezaret ve makamlara yazılan resmî yazılar ve emirler, Sadrazam'ın özel mektupçusu olan "Mektûbî Efendi" tarafından yazılırdı. Şeyhülislâmlık'ta ise bu görevi Şeyhülislâm mektupçusu yürütmekteydi. "Mektûbî-i Meşihat-penâhi" olarak tesmiye edilen bu görevli, Şeyhülislâmlık ile Bâb-ı Âlî/Sadaret arasındaki yazışmaları yürütürdü. "Mektupçu", Sadaret'ten Şeyhülislâmlığa gelen yazı ve emirleri kaydeden, Şeyhülislâm'a takrir ve telhisleri aktaran, gerektiğinde kanun ve nizamnameleri hususi defterine kaydeden ve konuyla ilgili makama bilgi veren bir nevi Şeyhülislâm'ın özel kalem müdürü sayılmaktadır.¹

2.1.1.2. Mektûbi Kalemi'nin Görevlileri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra bürokrasideki hızlı yükseliş Şeyhülislâmlıktaki yazışmaların artmasına ve iş yükünün ağırlaşmasına sebep olmuştur. Şeyhülislâm'ın özel kalem müdürü sayılan mektupçunun görevleri de çoğalmış, ilk olarak kendisine yardımcı olmak üzere kâtip ve muâvinler tayin edilmiş ve zamanla mektupçuluğun bir daire halinde teşkilatlanması sağlanmıştır.

1276/1859 yılında mektupçuya yardımcı olmak üzere bir muâvin tayin edilmiş, sonraki yıllarda bu sayı arttırılmıştır. 2 Recep 1288/17 Eylül 1871 tarihinde ise muâvin sayısı 6'ya çıkarılmıştır. 1294/1878 yılında ise Mektûbî Dâiresi: Mektûbî, Mektûbî Muâvin-i evveli, Mektûbî Muâvin-i sâni ve Mektûbî Muâvin-i sâlisinden teşekkül etmiştir.²

¹ Yurdakul, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform**, s. 66-70.

² Bk. İlhami Yurdakul, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Yenileşme Süreci (1826-1878)**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004, s. 44-47.

1917 yılında ise Mektûbî Dâiresinde Mektûbî ve Mektûbî Muâvini; Mektûbî Kaleminde Mümeyyiz, Marûzât Kâtibi, Mukâbelecisi, Müstacele Kâtibi, Mühimme Kâtibi, Şifre Memuru, İkinci ve Üçüncü sınıf Kâtipler görev yapmıştır.³

Sadaret'te olduğu gibi Şeyhülislâmlık'ta da mühim meselelerle uğraşanlar mühimme kâtibi/mümeyyizi olarak görevlendirilmiştir.⁴

2.1.1.3. Mektûbi Kalemi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Şeyhülislâmlık'taki yayın faaliyetleri Meşihat mektupçuluğu tarafından yürütülmüştür. Şeyhülislâmlığın şer'i ve dinî meselelerle ilgili fetvâ, hüküm ve kararları ile Meşihat birimleri hakkındaki talimat ve nizamnamelerin duyurulması amacıyla 1914-1923 yılları arasında yayımlanan Cerîde-i İlmiyenin 1-44. sayıları Mektubî kalemi tarafından yayımlanmıştır. 1918 yılında Dârü'l-hikmeti'l-İslamiyye'nin kuruluşuyla bu derginin yayım faaliyetleri de Dârü'l-hikmeti'l-İslamiyye başkitaletine devredilmiştir.⁵

Meşihat mektupçuluğu tarafından yürütülen diğer bir yayın ise *İlmiye Salnamesi*'nin hazırlanmasıdır. Meşihat Mektupçusu olan Ebulûlâ Mardin,⁶ Şeyhülislâmlığın tarihçesi, teşkilât ve işleyişine dair bilgileri ihtiva eden ve alanının ilk örneğini teşkil eden İlmiye Salnamesini derleyip neşre hazırlamıştır.⁷

Mektûbî kalemi görevlilerinin Meşihat Arşivi'ndeki sicil dosyaları incelendiğinde birçoğunun ailesinin ilmiye sınıfına mensup ve nesep bakımından meşhur ailelerden oldukları ve özellikle Meşihat Mektupçusu olanların bizzat baba ve dedelerinin Şeyhülislâmlıkta üst düzey görevlerde bulundukları görülmektedir. Meşihat Mektupçu ve muâvinlerinin eser telif etmek, tercümeler yapmak ve kütüphaneler kurmak suretiyle ilme katkı sağladıkları arşiv belgelerine yansımıştır.

Ayrıca Mektûbi Kalemi'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁸

³ MŞH. MHC. 64/58; *İlmiye Salnâmesi*, İstanbul 1334, s. 140-189.

⁴ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Haz. Yusuf İhsan Genç v.dğt., 3. bs., İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2010, s. 313.

⁵ Nesimi Yazıcı, "Cerîde-i İlmiye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 1993, C. 7, s. 407-408; Bilgin Aydın, **Osmanlı Yenileşme Döneminde Bâb-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi**, Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1996, s. 45-46.

⁶ MŞH. SAİD. 90/B.

⁷ Cevdet Yavuz, "Ebül'ulâ Mardin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 1994, C. 10, s. 363-364.

⁸ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 5, s. 247

Mektûbî Kalemi Görevlilerinin İlmi Kariyerleri ve İlim Dünyasına Katkıları

Meşîhat Mektupçusu İstanbullu Mehmet Şükrü Efendi'nin⁹ babası Atâullah Efendi, Şeyhülislâm Mekkizâde'nin arzuhalcisidir. Baba mesleğini devam ettiren Şükrü Efendi, Gelenbevizâde Rıfat Efendi'nin damadı olmasıyla da yakınlığı bulunmaktadır. Kaside-i âmâli hakkında *Keşfü'l-meâli fi şerhi'l-emâli* isimli eseri basılmış ve ayrıca Hızır Bey'in manzumesine Uryanizâde'nin yazdığı şerhini de tercüme etmiştir.

Nakşibendi halifesi Nuruosmaniye Cami'si Cuma Vaizi Şeyh Hasan Efendi'nin iki oğlu da Şeyhülislâmlık Mektûbî Kaleminde görev almıştır. Oğulları Mektûbî Muâvini İstanbullu Mehmed Nuri Efendi¹⁰ ve Mektûbî Kalemi Hulefası Ahmed Şemseddin Efendi,¹¹ Nakşibendi şeyhlerinden Gümüşhaneli Hacı Ahmed Ziyâeddin Efendi başta olmak üzere dönemin önde gelen âlimlerinden ders okumuştur.

Sâdât-ı Berzenciye'den ve Rumeli Kazaskeri ve Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mustafa Tevfik Efendi'nin oğlu Mektûbî Kaleminden İstanbullu İbrahim Celaleddin Efendi,¹² *Avâmil* isimli eser telif etmiştir.

Mektûbî Muavini Adalı Hoca Mehmed Efendizâde Tevfik Efendi'nin oğlu olan Mektûbî Kalemi Hulefasından İstanbullu Ahmed Fevzi Efendi,¹³ anne tarafından sâdât-ı Berzenciye'den ve Rumeli Kazaskeri Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mustafa Tevfik Efendi'nin torunudur.

Mektûbî Kaleminden İstanbullu Mehmed Servet Efendi,¹⁴ İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi Reisi Yesârizâde'nin torunu Mustafa Efendi'nin oğludur.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye Azası Yusuf Sıtkı Efendi'nin oğlu Meşîhat Mektupçusu Ebulûlâ Ali Zeynelabidin Efendi,¹⁵ hukukçu, yazar ve siyaset adamıdır. Babasının Fâtih Camisi haziresindeki kitâbesinde yer alan nesep bilgisine göre soyu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Eşref Edip ile birlikte Sırat-ı Müstakim Kütüphanesi kuran Ebulûlâ Mardin, Meşîhat'teki görevi esnasında *İlmiye Salnamesi*'ni hazırlamıştır. Ayrıca arazi ve medeni hukuk alanında eserleri bulunmaktadır.¹⁶

⁹ MŞH. SAİD. 59/A.

¹⁰ MŞH. SAİD. 60/A.

¹¹ MŞH. SAİD. 62/A.

¹² MŞH. SAİD. 64/A.

¹³ MŞH. SAİD. 1094.

¹⁴ MŞH. SAİD. 66.

¹⁵ MŞH. SAİD. 90/B.

¹⁶ Yavuz, "Ebül'ulâ Mardin", s. 363-364.

Mülkiye Tekâüd Sandığı Nezâreti Mektupçusu Mehmed Bey'in oğlu Mektûbî-i Meşîhat Muâvini İstanbullu Hüseyin Nafiz Efendi,¹⁷ Mekteb-i Mülkiye'de Fransızca ve Ermeni lisanlarını öğrenmiş, Maliye Nezâreti ve Evkaf Müdüriyeti'nin Mektûbî kalemlerinde görev almıştır.

Mektûbî Kalemi 3. Sınıf Kâtibi İranlı Abdülahad Davud Efendi,¹⁸ eğitim süresinde İngiltere ve İtalya'ya giderek İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Farsça öğrenmiştir. Yine Mektûbî Kalemi Kâtibi İstanbullu Mehmed Emin Efendi,¹⁹ Karacaali Kumandanı Mirliya Ahmed Zeki Paşa'nın oğludur. Rumeli Kazaskeri Dürriâde Mehmed Dürri Efendi'nin oğlu Mektûbî Kalemi Hulefasından İstanbullu Abdullah Efendi'nin²⁰ dedesi Şeyhülislâm Dürri Mehmed Efendi'dir. Bu aile de Hz. Peygamber'in nesebine mensup seyyid ailelerindendir.

2.1.1.4. Mektûbî Kalemi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Şeyhülislâmlık Müsteşar odası, Mektûbî Efendi odası ve kalem odaları Şeyhülislâmlık içerisinde aynı dairede bulunmaktaydı.

Mektupçu odasında uşak halısı, kırmızı kadifeden mamûl muşammalarıyla beraber boy perdesi, cevizden mamûl yazıhâne, camdan mamûl üç hokkalı yazı takımı, pandazuttan ve cevizden mamûl iki koltuk ve dört sandalye, büyük dolap, pandazut yaylı koltuk, telefon masası, sigara iskemlesi, halı seccâde, erikson marka telefon, fanus duvara asılı elektrik lambası, bir metre yüksekliğinde boruları sacdan yapılmış sarı renkte çini soba, odunluk ve takım, kâğıt sepeti, duvara asılı harita, tertîb-i sâni mücelled düstûr, tertîb-i sâni mücelled düstûr, mücelled Cerîde-i İlmiye, mücelled İlmiye Salnamesi, mücelled kavanin-i maliye mecmuası, Mektûbî İstirahat odasında köhne avrupa kilimi, ipekli fersûde boy perdesi ve muşamma perde, yazıhâne, ufak dolap, büyük dolap, fersûde koltuk, sandalye, sigara iskemlesi, havagazı lambası, fanus ve şişe, Mektûbî Kalemi odasında köhne kilim, farbala muşamma perde, cevizden mamûl yazıhâne, üç ve dört gözlü küçük yazıhâne, kâğıtlık, müstamel koltuk, hasır sandalye, bir metre yüksekliğinde sarı renkte çini soba ve sac boru, küçük dolap, kâğıt sepeti, havagazı lambası, duvara asılı fanus ve şişe, çinko kova, şapograf makinesi, Mektûbî Kalemi aralığında büyük camekânlı dolap, kumaştan mamûl fersûde sandalye ve dört ayaklı tahta masa bulunmaktaydı.

¹⁷ MŞH. SAİD. 91/A.

¹⁸ MŞH. SAİD. 101.

¹⁹ MŞH. SAİD. 1121/B.

²⁰ MŞH. SAİD. 1225/A.

2.1.1.5. Mektûbî Kalemi ile İlgili Arşiv Kaynakları

Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemi Defterleri: Mektûbî Kalemi'nin Meşîhat Arşivi'nde Mektûbî Kalemi Tevcihat Pusulaları Kartonlu Defterleri, Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemi, Meşîhat-i İslâmiye Tebliğat ve Tamîm Müzekkire ve Tezkireleri, Sadaret ve Nezaret Evâmîr-Nizamname Defterleri olmak üzere 1305-1341/1887-1923 tarihlerine ait 41 defteri bulunmaktadır.²¹

“Müzekkire”, “muharrerat müsvedde” ve “evrak hulâsa” kayıt defterleri olmak üzere üç başlıkta toplanan Mektûbî Kalemi defterlerinde, Mektûbî Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık'taki yazışmalarının kayıtları ve işlem gören evrakın özeti yer almaktadır.

Mektûbî Kalemi defterleri, kanun maddeleri,²² nizamnamelerin matbu suretleri,²³ kararname suretleri,²⁴ ilmi erkânın tayinleri,²⁵ Şeyhülislâmlık birimlerinin kadro ve görevlilerinin isim ve maaş bilgileri,²⁶ Anadolu ve Rumeli'deki vilayet, sancak ve kazara tayin edilen müftülerin maaş listeleri,²⁷ görevliler hakkındaki tahkikat dosyaları,²⁸ müderrislerin tayin, rütbe ve maaşları,²⁹ ulemanın ilmi payesi, maaş cetveli,³⁰ ruûs-ı hümayûn dereceleri,³¹ Huzûr-ı Hümayûn dersi mukarrir ve muhatablarının³² tayin bilgilerini içermesi açısından oldukça zengin bir muhtevaya sahiptir. Ayrıca tayin kararlarında önceki safhaya ait yazışmaların da bulunuyor olması, konuyla alakalı ayrıntılı bilgiye ulaşma imkânı sunmaktadır.

Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemi Arşiv Belgeleri: Meşîhat Arşivi'nde Meşîhat Mektupçusu İstanbullu Mehmet Şükrü Efendi,³³ Ebulûlâ Mardin,³⁴ İstanbullu Tevfik Efendi,³⁵

²¹ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1619-1659.

²² Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1622, s. 79, 81, 82, 83, 86, 102; nr. 1623, s. 18, 50; nr. 1624, s. 13.

²³ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1624, s. 19a, 20-21, 54-59; nr. 1627, s. 54-57.

²⁴ Meşîhat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Mektubi Kalemi**, nr. 1635, s. 4.

²⁵ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1627, s. 17.

²⁶ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1628, s. 11, 52, 53, 89, 122, 169, 236, 320.

²⁷ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1628, s. 64-65.

²⁸ Meşîhat Arşivi, **Meşîhat-i İslâmiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1628, s. 153-154, 197.

²⁹ Meşîhat Arşivi, **Mektubi Kalemi Tevcihat Pusulaları Kartonlu**, nr. 1630, s. 2-5.

³⁰ Meşîhat Arşivi, **Mektubi Kalemi Tevcihat Pusulaları Kartonlu**, nr. 1630, s.18-99; nr. 1631, s. 1-71; nr. 1632, s. 1-83; nr. 1633, s. 1-53.

³¹ Meşîhat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Mektubi Kalemi**, nr. 1635, s. 44-46; 128-131, 192-193.

³² Meşîhat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Mektubi Kalemi**, nr. 1637, s. 78-83.

³³ MŞH. SAİD. 59/A.

³⁴ MŞH. SAİD. 90/B.

³⁵ MŞH. SAİD. 58/B.

Mektûbî Muâvini İstanbullu Mehmed Nuri Efendi,³⁶ Mektûbî Kalemi Mümeyyiz-i Sâîsi İstanbullu Hasan Hayri Efendi,³⁷ Mektûbî Kalemi Hulefasından İstanbullu Ahmed Şemsettin Efendi,³⁸ Mektûbî Kaleminden İstanbullu İbrahim Celaleddin Efendi,³⁹ Mehmed Kâmil Medeni Efendi,⁴⁰ İstanbullu Mehmed Servet Efendi,⁴¹ Muâvin İstanbullu Hüseyin Nafiz Efendi,⁴² Mümeyyiz İstanbullu Mehmed Fuat Efendi,⁴³ Mektûbî Kalemi 1. Sınıf Kâtibi İstanbullu Mehmed Nuri Efendi,⁴⁴ Ahmed Nuri Efendi,⁴⁵ Mektûbî Kalemi 3. Sınıf Kâtibi Abdülahad Davud Efendi,⁴⁶ Mektûbî Kalemi Kâtibi İstanbullu İsmail Hakkı Efendi,⁴⁷ Odacı Tahsin Ağa,⁴⁸ Mektûbî Kalemi Hulefasından İstanbullu Ahmed Fevzi Efendi,⁴⁹ İstanbullu Ahmed Şemseddin Efendi,⁵⁰ Mektûbî Kalemi Mümeyyizi İstanbullu Hasan Hayri Efendi,⁵¹ Hademe Bolulu İzzet Efendi,⁵² Mektûbî Kalemi Kâtibi İstanbullu Mehmed Emin Efendi,⁵³ İstanbullu İbrahim Celaleddin Efendi,⁵⁴ Muâvin İstanbullu Mehmed Nuri Efendi,⁵⁵ Mektûbî Kalemi Hulefasından İstanbullu Abdullah Efendi⁵⁶ ve Mektûbî Kalemi Başmüevvidi Abdülkadir Efendi'nin⁵⁷ tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Ayrıca Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemi birimine ayrılan bütçe ve Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemi görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir.⁵⁸ Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Mektûbî Kalemi görevlilerinin yıllık maaş çizelgeleri hazırlanmıştır. Bu çizelgeler sayesinde çalışanların isimlerini, sayılarını ve maaşlarını görmek mümkündür.

³⁶ MŞH. SAİD. 60/A.

³⁷ MŞH. SAİD. 61.

³⁸ MŞH. SAİD. 62/A.

³⁹ MŞH. SAİD. 64/A.

⁴⁰ MŞH. SAİD. 65/A.

⁴¹ MŞH. SAİD. 66.

⁴² MŞH. SAİD. 91/A.

⁴³ MŞH. SAİD. 97/B.

⁴⁴ MŞH. SAİD. 98/C.

⁴⁵ MŞH. SAİD. 99/A.

⁴⁶ MŞH. SAİD. 101.

⁴⁷ MŞH. SAİD. 152/B.

⁴⁸ MŞH. SAİD. 293/C.

⁴⁹ MŞH. SAİD. 1094.

⁵⁰ MŞH. SAİD. 1095/A.

⁵¹ MŞH. SAİD. 1120/A.

⁵² MŞH. SAİD. 348/A.

⁵³ MŞH. SAİD. 1121/B.

⁵⁴ MŞH. SAİD. 1199/A.

⁵⁵ MŞH. SAİD. 1204/B.

⁵⁶ MŞH. SAİD. 1225/A.

⁵⁷ MŞH. SAİD. 5272.

⁵⁸ MŞH. MHB. 8/77; 8/ 82; 8/107; 9/41; 10/16; 11/62.

Mektûbî-i Meşîhat Mehmet Emin ve Mümeyyiz Ahmet Fevzi Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Mümeyyizi Ahmet Nuri ve Aziz Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Hulefası Mehmet Fuat ve Sivaslı Mehmet Nuri Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Hulefası İsmail Hakkı ve Emrullah Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Hulefası Sabir ve Abdülkadir Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Hulefası İsmail Hakkı ve Emrullah Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Hulefası Hüdayi Efendi,⁵⁹ Mektûbî-i Meşîhat Mustafa Tevfik ve Mehmet Nuri Efendi, Mektûbî Kalemi Müdürü Mustafa Fevzi ve Mümeyyiz Ömer Fahrettin Efendi, Mektûbî Kalemi Hulefası Ahmet Hamdi Efendi, Ahmet Fevzi Efendi, Mehmet Hikmet ve Hâfız Mehmet Emin Efendi, Mehmet Lütfü Efendi, Mehmet Nuri Efendi, Mehmet Safiyyüttin ve Mehmet Rıfat Efendi, Emrullah Hulûsi Efendi, Yusuf Suat Efendi, Ahmet Efendi, Mehmet Nuri Efendi, Mehmet Ali ve Mehmet Aziz Efendi, Ahmet Hüdayi, Mehmet Rıza Efendi, Ali Necmettin, Ahmet Nuri Efendi, İbrahim Rüştü Efendi ve Mehmet Lebip Efendi, Mehmet Emin Nail Efendi,⁶⁰ Mektûbî-i Meşîhat Emin, Mehmet Zeki ve Mümeyyiz Ahmet Fevzi Efendi, Mektûbî Kalemi Mümeyyizi Ahmet Nuri, Eşref ve Aziz Efendi, Mektûbî Kalemi Hulefası Mehmet Fuat Efendi, Nuri Efendi, İsmail Hakkı Efendi, Emrullah Efendi, Hüdayi ve Abdülkadir Efendi, Süleyman Şevket Efendi,⁶¹ Mektûbî Kalemi Ahmet Nuri ve Mümeyyizi Ahmet Nuri Efendi, Mektûbî Mühimme Kâtibi Aziz ve Mektûbî Kalemi hulefasından Nuri Efendi, Mektûbî Kalemi hulefasından İsmail Hakkı ve Hüdayi Efendi, Mektûbî Kalemi hulefasından Süleyman Şevket ve Abdülkadir Efendi, Mektûbî Kalemi hulefasından Emrullah ve Hayrettin Efendi, Mektûbî Kalemi hulefasından Bedrettin Efendi,⁶² Mektûbî-i Meşîhat Ebulûlâ Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Muavini Nafiz Efendi, Mektûbî-i Meşîhat Mümeyyizi Mehmet Emin Efendi, Mektûbî Maruzat Kâtibi Fevzi Efendi, Mektûbî Şifre Memuru Nuri Efendi, Mektûbî Mühimme Kâtibi Aziz Efendi, Mektûbî Mukabelecisi Mehmet Nuri Efendi, Mektûbî Müstacele Kâtibi Necmettin Efendi, Mektûbî Kalemi Hulefası Mehmet Fuat Efendi, Mehmet Nuri Efendi, Mektûbî Kalemi Hulefası Safiyyüttin Efendi, Süleyman Şevket Efendi, Mektûbî Kalemi Hulefası Hüdayi Efendi, Emrullah Efendi ve Ekrem Efendi'nin⁶³ Şeyhülislâmlık İlmiye Dâiresi'nce düzenlenen maaş cetvelleri bulunmaktadır.

Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Mektûbî-i Meşîhat'e ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisatı ve yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri hazırlanmıştır.⁶⁴

⁵⁹ Meşîhat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 64-72.

⁶⁰ Meşîhat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 5-16.

⁶¹ Meşîhat Arşivi, **Daire-i Meşîhat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 33-38.

⁶² Meşîhat Arşivi, **Daire-i Meşîhat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2928, s. 34-39.

⁶³ Meşîhat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2879, s. 83-97.

⁶⁴ Meşîhat Arşivi, **İlmiye Aidat-ı Tekauüdiye Defterleri**, nr. 3164, s. 3; nr. 3166, s. 242; nr. 3100, s. 3.

2.1.2. Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti

2.1.2.1. Evrak Odası'nın Kuruluşu

Şeyhülislâmlık Evrak Odası Şeyhülislâmlığın Sadaret, nezaretler ve taşra teşkilatıyla yaptığı yazışmaların yürütüldüğü bürokratik bir birimdir. Evrak Odası'nda Şeyhülislâmlığa gelen evrak kontrol edildikten sonra evrak numarası verilmek suretiyle deftere kaydedilmiş ve ilgili birime havale edilmiştir.

Tanzimat'tan sonra daha düzenli bir evrak kayıt sistemi oluşturulmuştur. Bu dönemden sonra Evrak Odası'nda evrakın hem işlem görmesi hem de muhafazası sağlanmıştır.⁶⁵ Günümüzdeki resmi yazışmalarda uygulanan paraflı ikinci nüsha evrakın ilgili kurumda muhafaza edilmesi işlemine benzer şekilde, Şeyhülislâmlığın yaptığı yazışmalarda evrakın kurumda kalacak müsveddesine müteselsil bir numara verilerek takibi de bu numaradan sağlanmıştır. Ayrıca, aynı konu ile ilgili belgeler birleştirilerek dosyalanmış,⁶⁶ bu sayede evrakın önce ve sonrasıyla irtibatı kopartılmadan bir bütünlük oluşturulmuştur. Evrak sistemindeki bu uygulama ufak değişikliklerle Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde devam etmiştir.

12 Haziran 1851 tarihinde Bâb-ı Âlî'de kurulan Evrak Müdüriyeti'ndeki evrak kayıt işlemlerinde uygulanan usul ile Şeyhülislâmlıktaki evrak sistemi benzerlik arz etmektedir. Böylece kurumlar kendi birimlerinde oluşturdukları evrak kayıt ve işlem düzeni ile diğer müesseseler arasında da ortak bir yapı oluşturmuşlardır.⁶⁷

Evrak Odası tarafından tutulan günlük kayıt ve muamelelerin kaydedildiği yevmiye defterlerinin ilki 1873 yılına aittir. Şeyhülislâmlıktaki evrak işleyişinde, birimlerin birbirleriyle evrak alışverişi yine Evrak Odası aracılığıyla yapılmakta ve kurum içerisindeki her bir dairenin muamelesini tamamladığı evrakı Evrak Odası'na teslim etmesi gerekmektedir. Bir evrak müteselsil olarak birden fazla daireyi ilgilendiriyor ise ilgili birimde muamelesi tamamlandıkça evrak odasında evrakın üzerine gerekli kayıt bilgileri not düşülmüştür.⁶⁸

Gayri resmi evrak veya eksik belgesi olan yazışmaların işlem yapılmaksızın dosyada hıfzı,⁶⁹ ataması yapılmayan ulemanın sonradan değerlendirilmek üzere önceden yapılan sınav evrakının muhafazası,⁷⁰ dosyanın tekrar incelenmesi gerektiğinde veya tahkikat yapılması

⁶⁵ MŞH. EO. 270/32; 276/37.

⁶⁶ MŞH. EO. 268/11.

⁶⁷ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, s. 207.

⁶⁸ Bk. Aydın, **Bâb-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı**, s. 39-45.

⁶⁹ MŞH. EO. 275/20.

⁷⁰ MŞH. EO. 278/92.

durumunda evrakların dosyasından çıkartılması,⁷¹ gelen evrakların konusuna göre önceki tarihlerdeki işlem görmüş evrakıyla birleştirilmesi⁷² Evrak Odası'nın asli vazifeleri arasındaydı.

Şeyhüslâmlık'taki evrak kayıt işlemi, arşivcilik kaideleri ve bilgi belge yönetiminin metodları ve sistemi ile ilgili mühim bilgiler sunmaktadır. Evrak Odası'ndaki bu sistem çok az bir değişiklikle günümüze kadar devam etmiştir.

Ayrıca Evrak Odasının ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁷³

2.1.2.2. Evrak Odası'nın Görevlileri

Evrak Odası'nın adı belgelerde Evrak Müdüriyeti, Evrak Odası, Evrak Kalemi, Evrak ve Dosya Kalemi şeklinde geçmektedir.⁷⁴

Şeyhüslâmlığa gelen tezkire, tahrirat ve dilekçeleri veya kurum tarafından yapılan yazışmaları dosya usûlüne göre kaydetmek ve dağıtımını sağlamak üzere Evrak Müdüriyeti'nde müdür, müdür muâvini, mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf hulefâ görev yapmıştır.⁷⁵

2.1.2.3. Evrak Odası'nın Şeyhüslâmlık İçerisindeki Konumu

Evrâk Müdüriyeti, Şeyhüslâmlığın Fetvâhane binasındaki giriş katında yer almaktaydı.

Evrâk Kalemi Odası'nda Uşak cinsinden köhne keçe, yazıhâne, küçük dolap, kâğıtlık, ketenden yapılmış koltuk, dördü hasır biri hezârân sandalye ile hezârân iki koltuk, farbala ve muşamma perde, cevizden yapılmış musanna, bâlâsı tuğralı yine tuğralı kebîr sürmeli defter dolabı, koyu mavi renkte tabla ve sac borulu çini soba, biri kırmızı diğeri yeşil kadife koltuk, dâhili telefon ve masa, fersûde kâğıt sepeti, tahtadan yapılmış defterlik raf, anadolu mamûlatından mihraplı halı seccâde ve Evrâk Müdüriyeti odasında kırmızı zeminli uşak halısı, yünlü tomardan yapılmış boy perdesi ve muşamma perde, yazıhâne, camdan yapılmış bir hokkalı yazı takımı, birer adet kadife kanep ve koltuk ve bir adet yeşil kadife koltuk, tomardan yapılmış bir adet müstamel kanep ile iki koltuk, bir adet çiçekli kadife koltuk, sigara iskemlesi, erikson marka telefon, kitap koymaya mahsûs kafesli ejater, bir metre seksen santim uzunluğunda bir metre ve on santim genişliğinde Anadolu mamûlatından zemini yeşil

⁷¹ MŞH. EO. 323/70.

⁷² MŞH. EO. 326/7.

⁷³ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 6, s. 254.

⁷⁴ MŞH. MHC. 64/58; MŞH. SAİD. 68; MŞH. SAİD. 116/C.

⁷⁵ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-152; MŞH. MHC. 64/58.

menevişli seccâde, seksen santim yüksekliğinde sac borulu ve tabla, mücedded soba, tertûb-i sâni mücelled düstur bulunmaktaydı.

2.1.2.4. Evrak Odası'nın Arşiv Kaynakları

Şeyhülislâmlık Evrak Odası'nın Defterleri: 1305-1341/1887-1923 tarihlerine ait Şeyhülislâmlık Merkez İstida Defterleri, Şeyhülislâmlık Taşra İstidâ Defterleri, Vilâyat İstidâ İlâm Vâride Defterleri, Gelen Evrak Hülâsa Kayıt Defterleri, Dersâadet Hülâsa İstidâ Defterleri, Gelen Evrak Hülâsa (Müzekkire) Defterleri, Merkez Hülâsa Muhasebe Defterleri, Meşihat-ı Ulyâ Mektûbî Kalemi Gelen Evrak Kayıt Defterleri, Şeyhülislâmlık Tahrirat Kalemi Kayıt Defterleri, Evrak Kalemi Derkenar Defterleri, Vâride Telgraf Defterleri, Mektûbî Kalemi Evrak Makbuz Defterleri, Eytâm Makbuz Defterleri, Muhasebe Evrak Makbuzu Defterleri, Fetvâhane Evrak Makbuz Defterleri, Meclis-i Tetkîkât Makbuz Defterleri, Meclis-i İntihâb Evrak Makbuz Defterleri, Memûrîn Kalemi Makbuz Defterleri, İstanbul Mahkemesi Makbuz Defterleri, Müteferrik Makbuz Defterleri, Müteferrik Kalemlerin Evrak Makbuz Defterleri, Ders Vekâleti Evrak Defterleri, Kalemlere Ait Karar Makbuz Defterleri, Meşihat'ten Gönderilen Tezkirelerin Kayıt Defterleri, Devâire Muhavvel Evrakın Makbuz Defterleri, Muhasebe Makbuz Kayıt Defterleri, Tedkîk-i Maâşât-ı İlmiyye Encümeni Makbuz Defterleri, Müteferrik Evrak Makbuz Defterleri, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ve Fetvâhane'den Muhavvel Evrakın İâdesine Ait Makbuz Defterleri, Postahaneye Tevdî Edilen Evrakın Makbuz Defterleri, Gelen Evrak Kayıt Defterleri, Vilâyet Mahkemelerinden Gelen Evrak Kayıt Defterleri, Anadolu ve Rumeli Mahkemelerinden Gelen Evrak Kayıt Defterleri, Mahkemelere Gelen Evrak Defterleri, Muharrerât Defterleri, Gelen Muharrerât Hülâsa Kayıt Defterleri, Müteferrik Vâride Defterleri, Aynen Kayıt Defterleri, Sâdıra Defterleri, Vilâyetler Reft/Giden Defterleri, Nezâret Reft Defterleri, Müteferrik Reft Defterleri, Vilâyet Amed/Gelen Defterleri, Nezâret Amed, Müteferrik Amed, Karışık Reft-Amed ve Evrak Kayıt Defterleri Meşihat Arşivi'ndeki en kapsamlı defter serileridir.⁷⁶

Şeyhülislâmlık Evrak Odası'nın Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Şeyhülislâmlık Evrak Müdürü Ali Rıza Efendi,⁷⁷ Evrak Kalemi Müdürü Mehmed Asâf Efendi,⁷⁸ Evrak Müdür Muâvini Mehmed Hasib Efendi,⁷⁹ Evrak Odası Kâtibi Mehmed Tevfik Efendi,⁸⁰

⁷⁶ Meşihat Arşivi, **Evrak Odası Defterleri**, nr. 705-1618.

⁷⁷ MŞH. SAİD. 1203.

⁷⁸ MŞH. SAİD. 278/A.

⁷⁹ MŞH. SAİD. 67.

⁸⁰ MŞH. SAİD. 68.

Şeyhülislâmlık Evrak Kalemi Kâtibi Mustafa Cânib Efendi,⁸¹ Evrak Kalemi Müdür Muâvini Ahmed Said Efendi,⁸² Evrak Kalemi Hulefasından İsmail Zühdü Efendi,⁸³ Şeyhülislâmlık Evrak Kalemi Hulefasından Hüseyin Hüsnü Efendi,⁸⁴ Evrak Kalemi 3. Sınıf Kâtibi Ahmed Zühdü Efendi,⁸⁵ Evrak Müdüriyeti 4. Sınıf Kâtibi Osman Efendi,⁸⁶ Evrak Kalemi 1. Sınıf Kâtibi Salih Eşref Efendi,⁸⁷ Evrak Kalemi Kâtibi Ferid Osman Efendi,⁸⁸ Evrak Kalemi Mümeyyizi İsmail Rıfkı Efendi,⁸⁹ Evrak Kalemi Kâtibi Ahmed Rasim Efendi,⁹⁰ Evrak Kalemi Müvezzilerinden Hüseyin Hüsnü Efendi,⁹¹ Evrak Odası Kâtibi Mehmed Cemaleddin Efendi,⁹² Şeyhülislâmlık Evrak Odacısı Osman Nuri Efendi,⁹³ Evrak Kalemi Kâtibi Mustafa Cânib Efendi,⁹⁴ Evrak Kalemi Mümeyyizi Ahmed Said Efendi,⁹⁵ Evrak Kalemi Kâtibi Mehmed Tevfik Efendi,⁹⁶ Evrak Kalemi Kâtibi Osman Nuri Efendi,⁹⁷ Evrak Kalemi Kâtibi Mehmed Hikmet Efendi,⁹⁸ Evrak Odası Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi,⁹⁹ Evrak Kalemi Hulefâsından Ali Hilmi Efendi,¹⁰⁰ Evrak Kalemi Kâtibi Mehmed Cemaleddin Efendi,¹⁰¹ Evrak Kalemi Kâtibi Abdullah Kâmil Efendi,¹⁰² Evrak Müdüriyeti Hademesi Mehmed Efendi,¹⁰³ Evrak Kalemi Odacısı Saadeddin Efendi,¹⁰⁴ Evrak Kalemi Mümeyyizi Ahmed Hilmi Efendi,¹⁰⁵ Evrak Kalemi Mümeyyizi İbrahim Rüşdü Efendi,¹⁰⁶ Evrak Kalemi Kâtibi Mehmed Alaaddin Efendi,¹⁰⁷ Evrak

⁸¹ MŞH. SAİD. 69.

⁸² MŞH. SAİD. 108/A.

⁸³ MŞH. SAİD. 109/A.

⁸⁴ MŞH. SAİD. 111/A.

⁸⁵ MŞH. SAİD. 114/A.

⁸⁶ MŞH. SAİD. 116/C.

⁸⁷ MŞH. SAİD. 119.

⁸⁸ MŞH. SAİD. 120/B.

⁸⁹ MŞH. SAİD. 171/C.

⁹⁰ MŞH. SAİD. 175/C.

⁹¹ MŞH. SAİD. 295/B.

⁹² MŞH. SAİD. 298/D.

⁹³ MŞH. SAİD. 396/A.

⁹⁴ MŞH. SAİD. 1100/B.

⁹⁵ MŞH. SAİD. 1129/A.

⁹⁶ MŞH. SAİD. 1149.

⁹⁷ MŞH. SAİD. 1160/B.

⁹⁸ MŞH. SAİD. 1165/B.

⁹⁹ MŞH. SAİD. 1197/B.

¹⁰⁰ MŞH. SAİD. 1207/B.

¹⁰¹ MŞH. SAİD. 1224/C.

¹⁰² MŞH. SAİD. 1227/A.

¹⁰³ MŞH. SAİD. 4020.

¹⁰⁴ MŞH. SAİD. 4024.

¹⁰⁵ MŞH. SAİD. 4354.

¹⁰⁶ MŞH. SAİD. 5250.

¹⁰⁷ MŞH. SAİD. 5283.

Kalemi 4. Sınıf Kâtibi Ömer Faik Efendi,¹⁰⁸ Evrak Tevzi Memuru Mehmed Efendi'nin¹⁰⁹ tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Şeyhülislâmlık Evrak Müdüriyeti birimine ayrılan bütçe ve Şeyhülislâmlık Evrak Müdüriyeti görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nce ilmiye bütçesinden Evrak Müdüriyeti için ayrılan tahsisatı gösterir belgeler ile yıllık harcamaların hesap cetvelleri de bu arşivdedir.¹¹⁰

2.1.3. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi

2.1.3.1. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde istatistiklerin hazırlanması ve bunların derlenip toparlanmasına yönelik çalışmalar, 1875 yılında Ticaret Nezareti bünyesinde kurulan İstatistik Kalemi ile başlamıştır. İstatistik hazırlama çalışmalarının yaygınlaşması için 17 Ocak 1880 tarihinde çıkarılan nizamname ile vilayet, liva ve kaza merkezlerinde istatistik komisyonları oluşturulmuştur.¹¹¹

II. Meşrutiyet ile birlikte istatistik hazırlama çalışmalarına hız verilmiş ve her resmi dairede olduğu gibi Bâb-ı Meşihat bünyesinde de Dosya ve İstatistik Kalemi teşekkül etmiştir. Safer 1330/Ocak 1912 yılında Şeyhülislâmlık'ta şer'iyye mahkemelerinin dava istatistik cetvelleri ve Bâb-ı Fetvâ'nın personel bütçe istatistik cetvellerini hazırlanmıştır.¹¹²

Dosya ve İstatistik Kalemi Kâtibi İsmail Yaşar Efendi, tercüme-i hâl dosyasındaki belgelerde bu birimin 15 Cemâziyelevvel 1329/14 Mayıs 1911 tarihinde teşkil edildiğini ifade etmiştir. Fakat Meşihat Arşivi'ndeki dosya istatistik defter ve belgeleri 1330/1912 yılına tesadüf etmektedir.¹¹³

2.1.3.2. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi'nin Görevlileri

Şeyhülislâmlık Dosya ve İstatistik Kalemi'nde mümeyyiz ve üçüncü sınıf kâtip görev yapmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁸ MŞH. SAİD. 5290.

¹⁰⁹ MŞH. SAİD. 5327/A.

¹¹⁰ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568; s. 76-82; Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 18-24; Meşihat Arşivi, Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri, nr. 2870, s. 113-125.

¹¹¹ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Sayısallaşma ya da Çağdaş İstatistiğin Doğuşu," (ss. 95-112), **Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik**, Ankara; Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 97-102.

¹¹² MŞH. MHC. 64/53.

¹¹³ MŞH. SAİD. 253/43.

¹¹⁴ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2865, s. 126-129; nr. 2879, s. 111-114; nr. 2884, s. 102-105; Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 84; **Daire-i**

2.1.3.3. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi'nin Şeyhülslâmlık

İçerisindeki Konumu

Dosya ve İstatistik Kalemi, Şeyhülslâmlık'ta Fetvâhane binasının girişinde Evrak Müdüriyetine bağlı birim olarak müstakil bir odada faaliyetlerini yürütmüştür.

Dosya ve İstatistik Kalemi'nde müstamel Uşak kilimi, cevizden yapılmış yazıhâne, yeşil çuha örtülü dört ayaklı masa, siyah kumaştan yapılmış üç metre on santim uzunluğunda bir metre yirmi santim genişliğinde seccâde, kırmızı kumaştan yapılmış yarım korniş ve muşamma perde, cevizden yapılmış dolap, üstü camlı kütüphâne, tahtadan yapılmış küçük dolap, fersûde koltuk, sandalye, koyu renkte müstamel maa tabla, sac boru ve çini soba, dokuz metre uzunluğunda iki metre on üç santim genişliğinde camlı defter ve dosya dolabı, tahtadan yapılmış dört ayaklı masa, fanus havagazı lambası ve şişesi bulunmaktadır.

2.1.3.4. Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kalemi ile ilgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'ndeki İstatistik defterleri serisi,¹¹⁵ şer'iyye mahkemelerinin dava istatistik defterleri, Maliye muvazene istatistik defteri, Maarif Nezareti'ne ait istatistik cetveli, tahkikat ve tahsilat istatistik cetveli, ceza maddelerine ait istatistik cetveli, Telgraf ve Posta Nezareti'ne ait istatistik cetveli, arazi istatistik cetveli, malzeme istatistik defteri, kereste alış-satış fiyatlarını gösterir istatistik defteri, muhasebe istatistik defteri, yevmiye tevziatı istatistik cetveli ve müzekkire istatistik cetveli defterlerinden oluşmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde Bâb-ı Meşihat birimlerinin hazırladığı personel, bütçe gelir-gider ve masraf istatistik cetvelleri ile vilayet şer'iyye mahkemeleri tarafından hazırlanan ve Şeyhülslâmlığa gönderilen dava istatistik cetvelleri¹¹⁶ bulunmaktadır. Dosya ve İstatistik Kalemi 3. Sınıf Kâtibi Ahmed Efendi¹¹⁷ ile Dosya ve İstatistik Kalemi Kâtibi İsmail Yaşar Efendi'nin¹¹⁸ tercüme-i hâl dosyası da yine arşivde mevcuttur.

Evrak Müdüriyeti Dosya ve İstatistik Kaleminin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.¹¹⁹

Meşihat Merkez Maaş Defteri, nr. 2926, s. 45; **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-152; MŞH. MHC. 64/53.

¹¹⁵ Meşihat Arşivi, **Vilayet Mahkemeleri Dava İstatistikleri Defteri**, nr. 602; Meşihat Arşivi, **İstatistik Defterleri**, nr. 3179-3196

¹¹⁶ MŞH. MHC. 55-170; MŞH. MEC. 70-72.

¹¹⁷ MŞH. SAİD. 16/6, 122/B.

¹¹⁸ MŞH. SAİD. 253/43.

¹¹⁹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 7, s. 261.

2.2. ŞEYHÜLİSLAMLIK'TA İLMİYE SINIFININ ÖZLÜK İŞLERİYLE İLGİLİ BİRİMLER

2.2.1. Muhasebe-i İlmiye

2.2.1.1. Muhasebe-i İlmiye'nin Kurulması

XIX. yüzyılın sonlarında kadı, naip ve diğer ilmiye sınıfı görevlileri için düzenli bir maaş sistemi oluşturma çalışmaları, Şeyhüslâmlık'ta bu işlemleri takip edecek bir birimin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmaların sonucunda Muhasebe-i İlmiye Dâiresi teşekkül etmiştir.¹²⁰

2.2.1.2. Muhasebe-i İlmiye'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Muhasebe-i İlmiye Dâiresi, Osmanlı Devleti'nin tüm vilayet sancak, kaza ve nahiyelerine yapılan ulema atamaları ve onlara yapılan tahsisatı tespit etme açısından önemli bir birimdir.¹²¹

Muhasebe-i İlmiye'nin maaş ödemesini yürütmesi hasebiyle Şeyhüslâmlık'taki tüm birimlerle irtibatı bulunkala birlikte ulemanın isimleri ile maaş ve sicil kayıtlarının tutulması ve doğru bilgiye ulaşılması için Sicill-i Ahvâl İdâresi, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye¹²² ve Ders Vekâletiyle daha etkin bilgi alışverişi içerisinde olduğu görülmektedir.¹²³

Taşradaki ulema, müderris, vaaz ve irşad görevlilerinin maaşlarının ödenmesi,¹²⁴ izinsiz görev mahallini terk eden ulemanın maaşının kesilmesi,¹²⁵ emekliliğe ayrılan veya vefat edip ailesine maaş bağlanması gereken ulemanın muhasebe işlemlerinin takip edilmesi ve İlmiye Tekâüd Sandığı ile birlikte gerekli muamelenin yapılması,¹²⁶ Şeyhüslâmlığın su, elektrik ve havagazı faturalarının ödenmesi,¹²⁷ ulemanın maaşlarını içeren defterlerin düzenlenerek belli aralıklarla Maliye Hazinesi'ne gönderilmesi,¹²⁸ maddi sıkıntı içerisindeki ulemanın maaşlarının erken ödenmesi,¹²⁹ Şeyhüslâmlık tarafından istimlak edilen, satın alınan veya kiralanan arsa ve binalarla ilgili yapılan işlemlerin takibi ve bu yerlerden elde

¹²⁰ Aydın v.dğr., Şeyhüslâmlık Arşivi Defter Kataloğu, s. 181.

¹²¹ MŞH. EO. 1085/123.

¹²² MŞH. EO. 866/88.

¹²³ MŞH. EO. 1088/98.

¹²⁴ MŞH. EO. 1089/3.

¹²⁵ MŞH. EO. 1083/62.

¹²⁶ MŞH. EO. 1081/49; 1083/85.

¹²⁷ MŞH. EO. 1084/22.

¹²⁸ MŞH. EO. 1085/70

¹²⁹ MŞH. EO. 1086/47; 1086/106.

edilen gelirlerle ilgili muhasebe kayıtlarının tutulması,¹³⁰ Şeyhülslâmlık görevlilerinin Hamidiye-Hicaz Demiryolu inşaatına katkı sağlamak için maaşlarından yapılan kesintilerin Hicaz Demiryolu İâne Komisyonu Başkanlığı'na gönderilmesi¹³¹ Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin vazifeleri arasındaydı.

Muhasebe-i İlmiye Dâiresi, Defter-i Kebir'in teşkil edilmesi ve bütçe vukuat defterinin tanzimi hususundaki sıkıntılar ve Maliye Nezareti ile muhasebe muamelelerinin icrası hususunda görülen zorluklarla ilgili çözüm önerileri sunmuştur.¹³² Yine bu birim Şeyhülslâmlığa ilave edilecek birimler için keşif yapılması ve hasarlı binaların tamir ve tadilatı için gerekli bütçe hazırlıklarını yapmıştır. Şeyhülslâmlık binalarının yapımı ile ilgili ihaleler, alınan malzemeler ve çalışan ustalarla ilgili kayıtlar da yine muhasebe-i ilmiye tarafından tutulmuştur.¹³³ Hatta Meşihat binasının tamiratında hizmetleri geçen mühendis ve muhasebe-i ilmiye kâtipleri nişan ile taltif edilmiştir.¹³⁴ Şer'iyye mahkemelerinin tamir, tefriş, kırtasiye ve yakacak masraflarıyla ilgili tüm harcamalar Muhasebe-i İlmiye tarafından yapılmıştır.¹³⁵ Vilayetlerden gönderilen keşif evrakları incelenmek suretiyle gerekli görülen harcamalar onaylanmıştır.¹³⁶ İlmiye Muhasebecisi, Muhasebe-i İlmiye Müdürü ve Müdür Muavini ile teftişler yaparak hesapların düzgün tutulup tutulmadığını denetlemiş, hazırlanan raporlar Şeyhülslâma takdim edilmiştir.¹³⁷ Yine İlmiye Muhasecisi Meclis-i Eytâm başkâtibi ve Muhasebe-i İlmiye taşra mümeyyizi ile yaptıkları teftiş raporlarını da Şeyhülslâmlığa sunmuştur.¹³⁸

Muhasebe-i İlmiye memurları ehliyet, liyakat ve düzenli çalışmaları sebebiyle nişanla taltif edilmiştir.¹³⁹ Vazifelerinde ihmalkâr davranan ve sorumluluklarını yerine getirmeyenler hakkında ise gerekli tahkikat yapılmıştır. Örneğin Muhasebe-i İlmiyye Kâtibi Ahmet Hilmi Efendi'nin bir ay süreli izinli olarak memleketine gitmesi neticesinde dört ay geçmesine rağmen görevine dönmemesi sebebiyle memuriyetle ilişkisi kesilmiştir.¹⁴⁰ Yine Muhasebe-i

¹³⁰ MŞH. EO. 713/81.

¹³¹ MŞH. EO. 1101/21.

¹³² MŞH. EO. 1079/63.

¹³³ MŞH. MHB. 13/1-20.

¹³⁴ MŞH. EO. 1080/14.

¹³⁵ MŞH. EO. 1088/129; 1128/64; 1095/106

¹³⁶ MŞH. EO. 1102/79.

¹³⁷ MŞH. EO. 1110/56.

¹³⁸ MŞH. EO. 1092/5.

¹³⁹ MŞH. EO. 752/1; EO. 777/11

¹⁴⁰ MŞH. EO. 485/74.

İlmiye Kâtibi Şaban Efendi'nin Beyoğlu Bidayet Mahkemesi tarafından üç gün hapsine karar verildiğinden Beyoğlu Mutasarrıflığınca hükmün icrası sağlanmıştır.¹⁴¹

Ayrıca Muhasebe-i İlmiye'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.¹⁴²

2.2.1.3. Muhasebe-i İlmiye'nin Görevlileri

Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin kadrosu: bir muhasebecinin nezaretinde muhasebe müdürü, muhasebe müdür muavini, merkez mümeyyizi ve taşra mümeyyizinden teşekkül etmiştir.¹⁴³ Fakat zamanla artan iş yükü sebebiyle Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin kadrosu müdür, müdür muavini, mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kâtip, ilmiye mutemedi¹⁴⁴ ve bütçe mümeyyizi¹⁴⁵ şeklinde genişlemiştir.

2.2.1.4. Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Muhasebe-i İlmiye Dâiresi, Muhâsebe Müdüriyeti Odası, hademe odası, Muhâsebe Sofası ve Muhâsebe Kalemi odasından oluşmaktaydı.

Muhâsebe Müdüriyeti Odasında Anadolu mamûlatından zemini kırmızı kebîr halı, ipekli kumaştan yapılmış boy perdesi ve korniş, muşamma perde, maroken koltuk, pandazut koltuk, pandazut sandalye, mücedded cevizden yapılmış yazıhâne, dört ayaklı masa, üç gözlü etajer, telefon iskemlesi, biri dâhili diğeri şirket telefonu, sigara iskemlesi, billur sigara tablası, havluluk, beyaz çini soba ve sac boru, tabla, odunluk ve maşalık, camlı dolap, yazıhâne, hezârân sandalye, mücelled tertîb-i sâni düstûr, mücelled takvim-i vekâyi kolleksiyonu ve gayr-i mücelled aksamı, Hademe Odasında yazıhâne, camlı dolap, fersûde koltuk, fersûde sandalye, eski masa, perde ve farbala köhne, oda kapısı ittisalinde camlı dolap içinde yangın hortum ve borusu, Muhâsebe Sofasında kapaklı evrâk dolabı, çinko yangın kovası, komidin, yazıhâne, kapı perdesi, tahtadan yapılmış kanep, Muhâsebe Kaleminde yazıhane, camlı dolap, müstamel kadife koltuk, yünlû tomar koltuk, döner koltuk, hezârân koltuk, hezârân sandalye, döner defterlik, komidin, avrupa ve asya haritası, mesafe haritası, billur yazı takımı, duvara asılı fanus elektrik lambası, tertîb-i evvel mücelled düstûr, müstamel kebîr beyaz soba ve sac boru, maşa ve odunluk, fersûde halı parçası seccâdelik, uşak

¹⁴¹ MŞH. EO. 385/51.

¹⁴² Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 8, s. 266.

¹⁴³ **Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1315, s. 168-169.

¹⁴⁴ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-152.

¹⁴⁵ MŞH, MHB. 64/58.

mamûlatından fersûde kilim, müstamel yarım perde ve korniş, fersûde muşamma perde, dâhili telefon, kâğıt sepeti, müstamel Avrupa mamûlatından paspas ve su küpü bulunmaktaydı.

2.2.1.5. Muhasebe-i İlmiyye ile İlgili Arşiv Kaynakları

Muhasebe-i İlmiyye'nin Defterleri: Meşîhat Arşivi'nde Muhasebe-i İlmiyye Dâiresiyle ilgili Rûmî 1307-1337 yıllarına ait İlmiye Muhasebe Dâiresi Müzekkire Defterleri, R. 1293-1304 yıllarına ait Devriye Tediye Defterleri, R. 1291-1296 Devriye-Mevleviyet Defterleri, R. 1308-1324 İstanbul İdâre-i Merkeziye Maaş Defterleri, R. 1307-1324 yıllarına ait Memûrîn İdâre-i Merkeziye Maaş Defterleri, R. 1299-1301 Memûrîn Tediye Defteri, R. 1308-1325 Sudûr Maaş defterleri, R. 1307-1325 Defter-i Kebîr Yevmiye Defterleri, R. 1307-1326 Defter-i Kebirler, R. 1325-1339 Taşra Bütçesine Ait Defterler, R. 1324-1332 Deyn Defterleri, R. 1321-1324 Tahsisât Defterleri, R. 1334-1335 Hükâm-ı Şer'i Maaş Defterleri, R. 1330-1335 Taşra Muvâzene Defterleri, R. 1325-1338 Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri, R. 1325-1336 Taşra Memûrîn Maaş Defterleri, R. 1305-1331 Havâlât ve Sergi Defterleri, R. 1325-1338 Avans Defterleri, R. 1307-1308 Taşra Tevkifât Defterleri, R. 1297-1326 Tereke Defterleri, R. 1324-1325 Taşra İrsalât ve Sarfiyatıyla İrâde Kılınanlara Mahsus İcmâl Defterleri, R. 1322-1325 İkrazât Defterleri, R. 1323-1325 Maaş İcmâl Defterleri, R. 1307-1325 Dâire-i İlmiye Sarfiyat-Tahsilât Yevmiye Defterleri, R.1307-1327 İdâre-i Merkeziye Dersiâm Maaş Defterleri, R. 1320-1333 Dâire-i İlmiye Merkez Dersiâm Maaş Müfredât Defterleri, R. 1326-1327 Talebe-i Ulûm Tahsisât Defterleri, Yevmiye Defteri-Tahsilât-Sarfiyât, Dâire-i İlmiye Maaş Tahakkuk Cetveli Defterleri, Dâire-i Meşîhat Merkez Maaş Defterleri, Yevmiye Defterleri, Tekâüd Sandığı Yevmiye Defterleri, Sandık Muâvene Defterleri, Makbuz Defteri, Tevkifât Defteri, Dersiâm Maaş Tahakkuk Defterleri, Dâire-i Meşîhat Defter-i Kebir-i Umûmi Yevmiyesi, Emânet Muâyene Defterleri, Emânet İcmâl Defterleri, Dâire-i İlmiye Merkez Maaşât Defterleri, İmâret Ayniyat Defterleri, Hükâm-ı Şer'i Devâir-i Merkeziye Maaş Defterleri, Şeyhülislâmlık Merkez Maaş Defterleri, Dersiâm Maaş Defterleri, İstanbul Müderrisleri Maaş Defterleri, Bâb-ı Meşîhat İstanbul Memur ve Müderris Maaşları Defterleri, Müstahikkîn-i İlmiye Maaş Defterleri, İtâ Emrine İktiran Eden Mebâliğ Mahsus Kayıt Defterleri, Muhasebe-i İlmiye Tediye Defterleri, İlmühaber Müfredât Defterleri, Yevmiye Muhallefât Defterleri, Kuyûd-ı Esâsiye Nukûd Defterleri, İtâ Emrine Mahsus Bordrolar, Emanet Muâvene Defterleri, İlmiye Aidât-ı Tekâüdiye Defterleri, İstatistik Defterleri, Muhasebe Defterleri¹⁴⁶ bulunmaktadır.

¹⁴⁶ Meşîhat Arşivi, **İlmiye Muhasebe Dâiresi Müzekkire Defterleri**, nr. 2353-3232.

Görüldüğü üzere, Muhasebe-i İlmiye Dâiresi Şeyhülislâmlık'tan günümüze ulaşan en kapsamlı defter serisine sahip Şeyhülislâmlık birimleri arasındadır.

Muhasebe-i İlmiye'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'ndeki Muhasebe-i İlmiye Dâiresi görevlilerinin sicil dosyalarının bulunduğu SAİD fonu, dairenin yaptığı yazışmaları içeren EO ve THR fonu, ayrıca dairenin yürüttüğü muhasebe işlemlerini içeren MHB fonu Muhasebe-i İlmiye'nin ilmiye bürokrasisindeki yerini ve işlevlerini tespit etme açısından birincil kaynaklardır.

Meşihat Arşivi'nde Muhasebe-i İlmiye Müdürü İstanbullu Râkım Efendi,¹⁴⁷ Muhasebe-i İlmiye Mümeyyizi Hüseyin Hüsnü Efendi,¹⁴⁸ Muhasebe-i İlmiye Mümeyyizi Mustafa Enver Efendi,¹⁴⁹ Muhasebe-i Evrak Mukayyidi Mehmed Ali Efendi,¹⁵⁰ Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Abdullah Hayri Efendi,¹⁵¹ Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Mehmed Hikmet Efendi,¹⁵² Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Mustafa Kadri Efendi,¹⁵³ Muhasebe-i Yevmiye Kâtibi Ahmed Şâkir Efendi,¹⁵⁴ Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Ahmed Hilmi Efendi,¹⁵⁵ Muhasebe Kâtibi Mehmed Şükrü Efendi,¹⁵⁶ Muhasebât Müdürü Yusuf Ziyâeddin Efendi,¹⁵⁷ Muhasebe Mümeyyizi Mehmed İhsan Efendi,¹⁵⁸ Muhasebe Kalemi 1.sınıf Kâtibi Mehmed Tahir Efendi,¹⁵⁹ Muhasebe Kalemi Kâtibi Mustafa Sadık Efendi,¹⁶⁰ Muhasebe 2. Sınıf Kâtibi Ali Rıza Efendi,¹⁶¹ Muhasebe Kalemi Kâtibi Mehmed Hamdi Efendi,¹⁶² Muhasebe Kalemi 1. Sınıf Kâtibi Mehmed Lütfi Efendi,¹⁶³ Muhasebe Hademesi Ahmed Efendi,¹⁶⁴ Muhasebe 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Refik Efendi,¹⁶⁵ Muhasebe Kalemi Odacısı Maksud Efendi,¹⁶⁶ Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Mehmed Bahaeddin Efendi,¹⁶⁷ Muhasebe Evrak Kalemi 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Nuri Efendi,¹⁶⁸

¹⁴⁷ MŞH. SAİD. 106.

¹⁴⁸ MŞH. SAİD. 107.

¹⁴⁹ MŞH. SAİD. 109/B.

¹⁵⁰ MŞH. SAİD. 111/B.

¹⁵¹ MŞH. SAİD. 112.

¹⁵² MŞH. SAİD. 113.

¹⁵³ MŞH. SAİD. 114/B.

¹⁵⁴ MŞH. SAİD. 115/A.

¹⁵⁵ MŞH. SAİD. 116/A.

¹⁵⁶ MŞH. SAİD. 118/A.

¹⁵⁷ MŞH. SAİD. 123/B.

¹⁵⁸ MŞH. SAİD. 125/B.

¹⁵⁹ MŞH. SAİD. 129/C.

¹⁶⁰ MŞH. SAİD. 131/C.

¹⁶¹ MŞH. SAİD. 132/A.

¹⁶² MŞH. SAİD. 134/C.

¹⁶³ MŞH. SAİD. 174/C.

¹⁶⁴ MŞH. SAİD. 307/B.

¹⁶⁵ MŞH. SAİD. 325/B.

¹⁶⁶ MŞH. SAİD. 368/A.

¹⁶⁷ MŞH. SAİD. 501/A.

Muhasebe Kalemi Kâtibi Mehmed Eşref Efendi,¹⁶⁹ Muhasebe-i Evrak Mukayyidi Mehmed Ali Efendi,¹⁷⁰ Muhasebe-i İlmiye Evrak Mukayyidi Mehmed Ali Efendi,¹⁷¹ Muhasebe Kalemi Kâtibi Mehmed Receb Efendi,¹⁷² Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Mustafa Enver Efendi,¹⁷³ Muhasebe-i İlmiye Maaş ve Masârif Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi,¹⁷⁴ Muhasebe-i İlmiye Vilâyet Baş Kâtibi Mehmed Hatemi Efendi,¹⁷⁵ Muhasebe-i İlmiye Kalemi Kâtibi Ahmed Şakir Efendi,¹⁷⁶ Muhasebe-i İlmiye Kâtibi Abdullah Hayri Efendi,¹⁷⁷ Şeyhülislâmlık Muhasebe Kâtibi Mustafa Hulûsi Efendi,¹⁷⁸ Muhasebe-i İlmiye Kalemi Kâtibi Mustafa Kadı Efendi,¹⁷⁹ İsmail Rıfkı Efendi,¹⁸⁰ Mehmed Celaleddin Efendi,¹⁸¹ Muhasebe Kalemi 1. Sınıf Hulefasından Ahmed Hamdi Efendi,¹⁸² İstanbul Müftülüğü Muhasebe Müsevvidi Mehmed Said Efendi,¹⁸³ Muhasebe-i Vilayet Kâtibi Hasan Zihni Efendi,¹⁸⁴ Muhasebe Kalemi Kâtibi Mehmed Receb Efendi,¹⁸⁵ İstanbul Merkez Müftülüğü Muhasebe Mesullüğü Veznesinden Osman Efendi,¹⁸⁶ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Mesullüğü Veznesinden Hüseyin Efendi,¹⁸⁷ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Mesullüğü Kâtibi Kâzım Efendi,¹⁸⁸ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Mesullüğü Kâtibi Mehmed Seyfeddin Efendi,¹⁸⁹ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Kâtibi Ahmed Mithat Efendi,¹⁹⁰ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Kâtibi Asâf Efendi,¹⁹¹ İstanbul Müftülüğü Muhasebe Mesullüğü Vezne Mutemedi Mehmed Sâim Efendi¹⁹² ve İstanbul Müftülüğü Muhasebe

¹⁶⁸ MŞH. SAİD. 507/B.

¹⁶⁹ MŞH. SAİD. 583/C.

¹⁷⁰ MŞH. SAİD. 1091/A.

¹⁷¹ MŞH. SAİD. 1096/A.

¹⁷² MŞH. SAİD. 1120/B.

¹⁷³ MŞH. SAİD. 1122/C.

¹⁷⁴ MŞH. SAİD. 1137.

¹⁷⁵ MŞH. SAİD. 1143.

¹⁷⁶ MŞH. SAİD. 1145.

¹⁷⁷ MŞH. SAİD. 1148/A.

¹⁷⁸ MŞH. SAİD. 1194/C.

¹⁷⁹ MŞH. SAİD. 1223/B.

¹⁸⁰ MŞH. SAİD. 1212/B.

¹⁸¹ MŞH. SAİD. 1213/C.

¹⁸² MŞH. SAİD. 3244/B.

¹⁸³ MŞH. SAİD. 5318.

¹⁸⁴ MŞH. SAİD. 5581.

¹⁸⁵ MŞH. SAİD. 5597.

¹⁸⁶ MŞH. SAİD. 5599.

¹⁸⁷ MŞH. SAİD. 5612.

¹⁸⁸ MŞH. SAİD. 5648.

¹⁸⁹ MŞH. SAİD. 5651.

¹⁹⁰ MŞH. SAİD. 5654.

¹⁹¹ MŞH. SAİD. 5656.

¹⁹² MŞH. SAİD. 5661.

Mesullüğü Vazife Mukayyidi Ahmed Hâşim Efendi'nin tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.¹⁹³

Şeyhülslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresine ayrılan bütçe ve Muhasebe-i İlmiye Dâiresi görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi görevlileri adına düzenlenen yıllık maaş çizelgeleri sayesinde çalışanların isimlerini, sayılarını ve maaş miktarlarını görmek mümkündür.¹⁹⁴ Ayrıca Şeyhülslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresine ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.¹⁹⁵

2.2.2. Sicill-i Ahvâl İdaresi

2.2.2.1. Şeyhülslâmlık Sicill-i Ahvâl İdaresi'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra bürokrasinin farklı alanlarındaki gelişmeler diplomatik açıdan bir takım düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Memurların özlük haklarının iyileştirilmesi konusundaki çalışmalar bu yeniliklerin başında gelmektedir.

Sultan II. Abdülhamit döneminde 5 Şubat 1879 tarihindeki irade-i seniyye ile Sicill-i Ahvâl Komisyonu kurulmuştur. İrade'de “Sicill-i Ahlak” ifadesi kullanılsa da daha sonrasında Sicill-i Ahvâl şeklini almıştır. Sicill-i Ahvâl varakalarının basımı, kağıtların kalitesi ve defterlerin kağıt ve cilt sağlamlığının kontrolü, evrakların kurumlara dağıtım işlemleri Sicill-i Ahvâl Komisyonu tarafından yürütülmüştür. Devlet ve ilmiye salnamelerinde Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun umûmi heyeti, komisyonları ve şubeleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.¹⁹⁶ Memurlar, Müslüman ve gayr-i müslim şeklinde ayırım gözetilmeksizin Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun hazırladığı matbu formları doldurarak bağlı olduğu kuruma teslim etmiştir.¹⁹⁷

Şeyhülslâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi: Sicill-i Ahvâl Komisyon'unun kurulmasının akabinde tüm idari birimler ve nezaretler kendi bünyelerinde sicil şubelerini tesis etmişlerdir.¹⁹⁸ Şeyhülslâmlık bünyesinde kurulan sicil şubesi ise “Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi” ismini almıştır.¹⁹⁹

¹⁹³ MŞH. SAİD. 5662.

¹⁹⁴ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 25-42; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 486-500; nr. 2557, s. 73-119.

¹⁹⁵ Meşihat Arşivi, **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3166, s. 243.

¹⁹⁶ Atilla Çetin, , “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, **Vakıflar Dergisi**, (ss. 87-104) S. 29, Y. 2005; BOA, İ.D., 63473; BOA, İ.D., 64406.

¹⁹⁷ BOA, SAİD fonu defterleri.

¹⁹⁸ Atilla Çetin, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları”, s. 89-93.

¹⁹⁹ Bk. Sarıyıldız, **Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu**, s. 4-28.

Şeyhülislâmlık'taki Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin tuttuğu dosyaların içerisinde memur/âlimin kendisinin doldurması gereken 'doğum tarihi, lakabı, nesebi, baba adı, babasının görevi, mezun olduğu medreselerin isimleri, mezuniyet tarihleri, devlette hizmete başladığı tarih, aldığı maaşlar, aldığı nişan ve rütbelere' ait bilgilerin bulunduğu tercüme hâl varakası;²⁰⁰ âlimin eşkâlini ve nüfus bilgilerini içerir günümüzdeki nüfus cüzdanı mahiyetindeki tezkire-i Osmanîsi;²⁰¹ âlimin yıllara göre aldığı maaş ve bulunduğu hizmetleri gösterir maaş ve hizmet cetveli;²⁰² İslami ilimler sahasında okuduğu dersleri ve yeterliliğini gösterir icazetnâmesi;²⁰³ hüsn-i hat alanında yeterliliğini gösterir hüsn-i hât icazetnâmesi;²⁰⁴ tarikat şeyhliği sahasında ehil olduğunu gösterir tarikat icazetnâmesi;²⁰⁵ padişah tarafından yapılan atama bilgisini gösterir menşûru;²⁰⁶ memurun hastalık gerekçesiyle doktordan aldığı sağlık raporlarını;²⁰⁷ bir göreve tayin veya her hangi bir muafiyeti için verilmiş olan beratını;²⁰⁸ medreseden mezun olduğunu gösterir diploma hükmündeki şehadetnâmesini;²⁰⁹ ulemanın seçiminde seçilenin isminin yazıldığı veya işaretlendiği oy pusulasını;²¹⁰ ulemanın yazdığı eseri matbaada bastırmak için aldığı izin belgesi veya eser basım ruhsatını;²¹¹ ulemanın yazdığı kitap veya risalelerin suretini; âlimin hizmet süresince olumsuz bir durumunun olmadığını gösterir hüsn-i hâl mazbatasını;²¹² ulemanın kendisinin yazısıyla soru ve cevapları yazdığı imtihan varakasını;²¹³ âlim hakkında herhangi bir şikâyet sebebiyle hazırlanmış tahkikat ve fezleke dosyasını;²¹⁴ memurun zimmet veya borcunun bulunmadığını gösterir beraet-i zimmet mazbatasını;²¹⁵ âlimin yaptığı hizmetler veya takdire şayan çalışmalar sebebiyle padişah tarafından verilen madalyalarını;²¹⁶ emekliliğe ayrılan ulemanın maaş bilgilerini içeren Tekâüd çizelgesini²¹⁷ ihtiva etmesi açısından birincil kaynak durumundadır.

²⁰⁰ MŞH, SAİD, 244/22, 5267.

²⁰¹ MŞH, SAİD, 94/17, 917/B

²⁰² MŞH, SAİD, 8/15, 59/A

²⁰³ MŞH, SAİD, 242/29, 5162

²⁰⁴ MŞH, SAİD, 145/19, 1976/B

²⁰⁵ MŞH, SAİD, 247/1, 5358.

²⁰⁶ Abdülkerim Özeydin, "Menşûr", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2004, C. 29, s. 148-149.

²⁰⁷ MŞH, SAİD, 113/13, 1295

²⁰⁸ MŞH, SAİD, 156/2, 2163/A; IV/10.

²⁰⁹ MŞH, SAİD, 156/2, 2163/A

²¹⁰ MŞH, SAİD, 152/25, 2083

²¹¹ MŞH, SAİD, 18/4, 137/A

²¹² MŞH, SAİD, 156/6, 2165

²¹³ MŞH, SAİD, 209/38, 3218/B

²¹⁴ MŞH, SAİD, 225/14, 3730

²¹⁵ MŞH, SAİD, 155/22, 2161

²¹⁶ MŞH, SAİD, 247/1, 5358

²¹⁷ Meşihat Arşivi, SAİD, nr. 1373/118/33/1.

Tercüme-i hal varakalarında memurların kendi beyanları esas alınmış ve öz geçmişleri ile ilgili bilgiler zamanla güncellenmiştir.²¹⁸ 1888 yılından itibaren tercüme-i hâl varakalarındaki bilgilerin doğruluğu resmi belgeler incelenmek suretiyle kontrol edilmiştir.²¹⁹

2.2.2.2. Şeyhüslâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi Görevlileri

Sicill-i Ahvâl Müdüriyeti'nin kadrosu: müdür, mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf hulefâsından,²²⁰ oluşmaktadır. Zamanla iş yükünün artmasıyla müdür muavini, tescilat mümeyyizi, kâtip, mübeyyiz, evrak memuru, mukayyid ve kuyudat mümeyyizi gibi kadrolar da eklenmiştir.²²¹

2.2.2.3. Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin Şeyhüslâmlık İçerisindeki Konumu

Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi, Şeyhüslâmlık içerisinde, alt katta sağ taraftaki blokta yer almaktadır. Şubenin Sicil Müdüriyeti Odası, Sicil Kalem Odası ve Sicil Dosya Odası bulunmaktadır. Sicill-i Ahvâl Müdüriyetinde Müdür, mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf hulefâ ve kâtipler bahsedilen bu bölümde faaliyetlerini yürütmüşlerdir.²²²

Sicil Müdüriyet Odasında Uşak mamûlatından kırmızı zemin üzerine menevişli halı, ceviz kaplama ıhlamur yazıhâne, döner koltuk ve minder, üç billur hokka ve bir cam hokkadan ibaret yazı takımı, tampon, döner kitaplık, kitap koymaya mahsûs masa, iki raflı telefon masası, bir sigara iskemlesi, iki adet sigara tablası, şirket telefonu, pandazut yarım koltuk, camekânlı dolap, yeşil çini soba ve sac boru, tabla, hezârân sandalye, duvara asılı elektrik ve havagazı lambası, kahverengi paravana, farbala ve muşamma perde, harita, kâğıt sepeti, odunluk, tertîb-i sâni mücelled düstûr, Sicil Kalem Odasında camekânlı dolap, dökme soba ve boru, yazıhâne, sağır dolap, müstamel koltuk, hezârân döner koltuk, hezârân sandalye, fersûde muşamma perde ve farba, uşak cinsinden müstamel kırmızı zemin üzerine yeşil menevişli kilim, elektrik lambası, soba kovası, su testisi ve tabla, Sicil Dosya Odasında fersûde koltuk, tahta sandık, sağır camlı dolap, muhtelif şekilde yazı masası, konsol masası, muşamma perde ve korniş, sabit dosya dolabı, merdiven, kapı perdesi, kapaklı bakır mangal bulunmaktaydı.

²¹⁸ **Ayten Ardel**, “Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki 19.Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde Üsküdar Doğumlu Osmanlı Bürokratlar”, **Üsküdar Sempozyumu II, Bildiriler**, İstanbul, 2005, C. II, s. 514.

²¹⁹ Kemal Daşcıoğlu, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Buldanlı Memurlar”, **Buldan Sempozyumu**, (ss. 561-570), Denizli, 2006, s. 564; Mübahat Kütükoğlu, “Sicill-i Ahvâl Defterlerini Tamamlayan Arşiv Kayıtları”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 1988, S. 12, s.141-157.

²²⁰ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-152.

²²¹ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 140-145; Meşihat Arşivi, **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2515, s. 185-195; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2561, s. 209-223; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2562, s. 209-244;

²²² MŞH, MHC, 64/53.

2.2.2.4. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Sicil-i Ahvâl İdaresi'nin en temel vazifesi nizamname gereği ulemanın kendi el yazısıyla doldurması gereken tercüme-i hâl varakasını eksiksiz ve usulüne uygun şekilde doldurup doldurulmadığını kontrol etmek, tercüme-i hâl varakasındaki bilgilerin resmi evraklarla mukayesesini sağlamak ve ilerleyen süreçte ulemanın sicil dosyasındaki bu belgeleri güncellemektir.²²³ Bu konuda Şeyhülislâmlık'taki Sicill-i Ahvâl Şubesi, ulemanın sicil dosyasındaki evrakları tamamlamak için ciddi bir mesai harcadığı görülmektedir. Ulemanın, Şeyhülislâmlığa tercüme-i hâl dosyasını sunarken karşılaştığı en büyük sıkıntı ise sahip oldukları icazetname ve şecerelerin zamanla kaybolduğu ve bunların asıllarını bulmada zorluk çektikleridir.²²⁴

Sicill-i Ahvâl Şubesinin yazışmalarından İlmiye teşkilatı içerisindeki ulemanın sayısal verilerini tespit etmek de mümkündür. 2 Zilhicce 1319/12 Mart 1902 tarihinde Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin Şeyhülislâmlığa sunduğu raporda, Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin kuruluşundan itibaren 1319 yılına kadar Şeyhülislâmlığa tercüme-i hâl varakası sunanlardan 1166 kişiden 728'inin dosya muamelesinin tamamlandığı geri kalan 408 ulemanın tercüme-i hâl varakasındaki bilgilerin teyidi için resmi evrakların beklendiği ifade edilmiştir.²²⁵

Sicil-i Ahvâl Şubesi, tercüme-i hâl varakalarına pul yapıştırılarak gönderilmesi,²²⁶ tercüme-i hâlî tedkîk ve tasdik edilmeyen memurların işe başlatılmaması,²²⁷ icazetnâme, tezkire-i Osmanî gibi belgelerin orijinal nüshası bulunmaması durumunda bu belgelerin resmi makamlardan tasdik ettirilmesi gerektiği²²⁸ hususunu sıklıkla belirtmiştir.

Ayrıca ulemanın dosyasında maaş ve hizmet süresi gibi her hangi bir evrakın eksik olması halinde gerekli tüm birimlerle yazışma yaparak sicil dosyasının tamamlaması,²²⁹ Bâb-ı Fetvâ memurları ile vilayet, müstakil liva ve kazalardaki naiblerin isimleri ile rütbe ve nişanlarını gösterir listeler hazırlayarak yayınlanacak salnamelerdeki bilgilerin doğru ve eksiksiz olmasını temin etme,²³⁰ matbaada basılan matbu sicil varakalarının kontrolden sonra gerekli birimlere dağıtılması,²³¹ Sicill-i Ahvâl Şubesinde ulemanın dosyaları hakkında verilen

²²³ Tercüme-i hal varakalarının arka yüzündeki nizamname ve ihtar kısmı, örnekler için bk. Meşihat Arşivi Said fonundaki belgeler.

²²⁴ MŞH, EO, 429/83.

²²⁵ MŞH, EO, 1011/35.

²²⁶ MŞH, EO, 415/82.

²²⁷ MŞH, EO, 437/50.

²²⁸ MŞH, EO, 443/50.

²²⁹ MŞH, EO, 429/83.

²³⁰ MŞH, EO, 410/19.

²³¹ MŞH, EO, 404/73.

kararları kayıt altına alma,²³² ulemanın teslim ettiği evraklar doğrultusunda hazırlanan sicil dosyasından istifade edilerek ulemanın sicil hülâsa kaydını hazırlama,²³³ tercüme-i hâl varakalarındaki sorulara ulemanın vereceği cevaplarda ortak, anlaşılabilir resmi bir dil kullanılmasını sağlamak,²³⁴ Şeyhülislâmlığın ve nezaretlerin diğer birimlerinden, ulemanın maaşı, hizmeti ve aile bireyleri ile ilgili sorduğu sorulara cevap vermek²³⁵ Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin özenle yürüttüğü görevlerdendir.

Sicil-i Ahvâl Nizamnamesi'nin tercüme-i hâl varakalarını vermeyen memurlar ile ilgili bu evrakları teslim edinceye kadar maaşlarının kesilmesi hakkındaki tamimi gereği yapılacak maaş işlemlerini takip etme,²³⁶ Sicill-i Ahvâl ve Memûrîn Nizamnamesi gereğince memur ve müstahdemler hakkındaki takrir, şikâyet ve vukuatın sicillerine kaydedilmesini²³⁷ sağlamak yine Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin görevleri arasındadır. Zamana zaman komisyonun iş yoğunluğuna göre toplantı gün ve saatleri artırdığı²³⁸ ve ilmiye memurlarının özlük ilgilerini resmi işlemler haricinde başka bir kurum ve kişilerle paylaşmayarak kişilik haklarına saygı gösterdikleri de belgelere yansımıştır.

Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi kendi döneminde, günümüz resmi kurumlarındaki insan kaynakları biriminin faaliyetlerini yürütmüştür. Tercüme-i hâl dosyaları, içerisinde icazetname, şehadetname ve tercüme-i hal gibi günümüze ışık tutan oldukça zengin belgeler içermesi Şeyhülislâmlık sahasında çalışacaklar için birinci elden kaynaklardır.

Ayrıca Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.²³⁹

2.2.2.5. Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi ile İlgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahvâl Defterleri ve belgeleri, muhteva açısından arşivin en zengin koleksiyonudur. Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin kaynakları, sadece memur/âlimin biyografisi ile ilgili değil âlimin yetiştiği mahalli mektepler, mekteplerin sayısı ve isimleri, bölgenin diğer ilim adamları, ulemanın yabancı dil eğitimi, maddi imkânları, sağlık durumu, aldığı nişanlar, idari birimlerle ilişkisi, siyasete yaklaşımı gibi oldukça kıymetli bilgiler

²³² Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Şubesi Müsvedde Varakası Defterleri**, nr. 403-582,

²³³ Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Defterleri**, nr. 57-64.

²³⁴ Meşihat Arşivi Said fonundaki belgeler.

²³⁵ MŞH, EO, 287/22.

²³⁶ BOA, DH.MB..HPS.M., 19/60.

²³⁷ BOA, DH.MB..HPS., 156-17.

²³⁸ BOA, İ..DH., 1314/14.

²³⁹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 9, s. 272.

içermektedir.²⁴⁰ Sicill-i Ahvâl defter ve belgeleri, müesseselerin kuruluş ve kaldırılış tarihleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Ayrıca memurların maaş bilgilerinden dönemin mali imkânlarına dair ipuçları elde edilmektedir.²⁴¹

Sicill-i Ahvâl dosyaları, ulemanın nesep bilgileri, ilim tedrisi için yaptığı seyahatler, ders aldığı hocalar, ders verdiği bölgeler, telif ettiği eserler ve icazet verdiği talebeler o âlim için itibar ve saygınlık kaynağı olmuştur.²⁴² Bundan dolayıdır ki Sicill-i Ahvâl İdaresi'nin muhteva olarak biyografi türüne benzeyen arşiv kaynakları, Osmanlı bürokrasi ve diplomatikasının son dönemine ışık tutmaktadır.

Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin Arşiv Defterleri: Osmanlı Devleti'nde ilmiye teşkilatı içerisindeki görevlilerden kadı, naib, müftü, müderris, kâtip, dersiâm ve merkez memurlarının tercüme-i hâl dosyalarındaki bilgilerin bir özetini ihtiva eden Sicill-i Ahvâl Defterleri,²⁴³ Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl İdaresi'nin 1306-1340/1888-1922 yıllarına ait kararlarını içeren tezkire ve derkenar defterleri²⁴⁴ olmak üzere 192 adet defter, tüm vilayet, liva, kaza, sancak ve nahiyelelerindeki ulemanın biyografilerine dair bilgiler sunması sebebiyle Meşihat Arşivi'nin en önemli defter serisidir.

Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivinde son yapılan tasnifle yeni ulema dosyaları da kataloglara ilave edilmiştir. Son haliyle arşivde 6.554 ulemanın sicil dosyası bulunmaktadır.

Sicil-i Ahvâl-i Umûmi Kalemi Kâtibi Bafralı Mustafa Hâzım Efendi,²⁴⁵ Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Kalemi Kâtibi Mehmed Arif Vehbi Efendi,²⁴⁶ Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Şube Müdürü Konyalı Ahmed Remzi Efendi,²⁴⁷ Sicill-i Ahvâl Müdür-i Umûmisi İstanbullu

²⁴⁰ Hüseyin Saraç, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Arabsun (Gülşehir) Doğumlu Osmanlı Devlet Adamları”, **Cappadocia Journal**, 2016, s. 67; Yunus Özger, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Bazı Yahudi Memurların Sosyo-Kültürel Durumları” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (ss. 384-401), 2011, s. 384; Hüseyin Saraç, “Osmanlı Bürokrasisinde İstihdam Edilen Kayseri Doğumlu Gayrimüslim Devlet Adamları (1838-1883)”, **Karadeniz Araştırmaları (KARAM)**, (ss. 232-260), XV/59, Güz 2018, s. 235.

²⁴¹ İbrahim Yılmazçelik, Enes Mutluay, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi'nde Görev Yapan Palulu Memurlar”, **Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Elazığ, 2018, s. 74.

²⁴² Oğuzhan Şahin, “İlmî Seyahatler Perspektifinden Biyografik Metinlerdeki Prestij İmgelerine Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (ss. 515-538), C. 6, S. 26, Bahar 2013, s. 516.

²⁴³ Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Defterleri**, nr. 57-64.

²⁴⁴ Meşihat Arşivi, **Sicil-i Ahval Şubesi Müsvedde Varakası Defterleri**, nr. 403-568.

²⁴⁵ MŞH. SAİD. 1109.

²⁴⁶ MŞH. SAİD. 1129/B.

²⁴⁷ MŞH. SAİD. 1221/A.

Mehmed Reşad Efendi,²⁴⁸ Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Müdürü İstanbullu Mehmed Said Bey'in²⁴⁹ Meşihat Arşivi'nde tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde ayrıca Sicil-i Ahvâl Şubesi Müdürü İzzettin ve Kuyûdât Mümeyyizi İbrahim Ethem Efendi, Sicil-i Ahvâl Şubesi Tescilat Mümeyyizi Ahmet Rakım ve Evrak Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi, Sicil-i Ahvâl Kâtibi Ali ve Süleyman Efendi, Sicill-i Ahvâl Kâtibi Yahya Hilmi ve Mahmut Celalettin Efendi, Sicil-i Ahvâl Kalemi Mübeyyizi İbrahim Niyazi ve Kâtip Mehmet Cemalettin Efendi, Sicil-i Ahvâl Kâtibi Abdülkadir ve Hüseyin Hüsnü Efendi,²⁵⁰ Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Şubesi Kâtibi Ali Vahit Efendi, Sicil-i Ahvâl Şubesi Evrak Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi,²⁵¹ Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Şubesi Müdürü Mehmet Şerefettin Efendi, Sicil-i Ahvâl Şubesi Müsevvidi Ziya Efendi Sicil-i Ahvâl Şubesi Mukayyidi Nuri Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Mukayyidi Hüsnü Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Mübeyyizi Niyazi Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Mübeyyizi Mahmut Efendi, Sicill-i Ahvâl Müdür Muavini Ahmet Halit Efendizâde Neşet Efendizâde Mehmet Sait Efendi,²⁵² Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi Müdürü Sait Efendi, Sicillât-ı Şer'iyye Muhafaza Memuru İsmail Efendi, Sicillât Dâiresi Müdür Muâvini Mustafa Âsım Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Evrak Memuru Hüseyin Hüsnü Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Kâtibi Hâfız Ali Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Tescilat Mümeyyizi Ahmet Rakım Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Kâtibi Hilmi Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Kâtibi Mehmet Arif Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Mukayyidi Hüsnü Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Kâtibi Derviş Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Kuyûdât Mümeyyiz Muâvini Ziyaettin Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Mukayyidi Nuri ve Mahmut Celalettin Efendi, Sicill-i Ahvâl Şubesi Evrak Memuru Hasan Efendi ve Sicill-i Ahvâl Şubesi Mübeyyizi Mahmut Efendi'nin²⁵³ yıllara göre maaş cetvelleri bulunmaktadır.

ŞeyhüIslâmlık Sicill-i Ahvâl Şubesi Tahsisatı: ŞeyhüIslâmlık'taki Sicill-i Ahvâl Şubesi için çalışanların maaşları, şube binasının tamir, tadilat ve tefrişatı ile kırtasiye masrafları için bütçeden pay ayrılmıştır. Bu birimin ŞeyhüIslâmlığın diğer birimleriyle mukayese edildiğinde arşivcilik faaliyetlerinin daha yoğun olması sebebiyle kağıt, iplik, cilt ve dosya masraflarının daha fazla olduğu görülmektedir.²⁵⁴

²⁴⁸ MŞH. SAİD. 1924.

²⁴⁹ MŞH. SAİD. 5373.

²⁵⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, 2743, s. 140-145

²⁵¹ Meşihat Arşivi, **Devriye Maaş Defterleri**, 2515, s. 185-195.

²⁵² Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, 2561, s. 209-223.

²⁵³ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, 2562, s. 209-244.

²⁵⁴ Meşihat Arşivi, **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3164, s. 13.

2.2.3. Memûrîn Kalemi Müdüriyeti

2.2.3.1. Memûrîn Kalemi Müdüriyeti'nin Kuruluşu

Şeyhülislâmlık külliyesi içerisinde satın alınan yeni arsalar ve kurulan yeri birimler ile iş yoğunluğu ve evrak akışı da ivme kazanmıştır. Teşkilat yapısındaki genişlemeyle birlikte memur sayısının da bir artış gözlemlenmiştir. 1909 yılında insan kaynaklarıyla ilgilenecek Memûrîn Kalemi Müdüriyeti ismiyle yeni bir birim kurulmuştur.²⁵⁵ Mart 1327 tarihinde “Meclis-i İntihâb ve Sicill-i Memûrîn” ismiyle kurulan meclis 3 ay sonrasında Memûrîn Kalemi Müdüriyeti ismini almıştır.²⁵⁶

Memûrîn Kalemi Müdüriyetine bağlı olarak merkez ve taşra ilmiye personelinin sicil, tayin, izin ve maaş işlemlerinin yürütüldüğü Tahakkuk ve Levazımât Şubesi, maaş tahsisi ile ilgili görüşmelerin yapıldığı Tedkîk-i Maâşât Encümeni ve ilmiye memurlarının seçim ve tayin işlemlerinin yapıldığı Encüme-i İntihab-ı Memûrîn-i İlmiyye Şubesi bulunmaktadır.²⁵⁷

1909 yılında ilmiye personelinin seçimi, tayini ve maaş işlemlerinin takibi amacıyla oluşturulan Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i İlmiyye'nin işleyişi, üyeleri ve bu üyelerin görev alanları 26 Nisan 1913 tarihli “Hükkâm-ı Şer’î ve Memûrîn-i Şer’iyye Hakkında Kanûn-ı Muvakkat” ile belirlenmiştir. İlâmât-ı Şer’iyye, Medresetü'l-Kuzât, Tahrirât, Memurîn ve Sicil müdürlerinden oluşan Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i İlmiyye'nin görevi ise ilmiye ve şer’î memurların seçimi, terfisi ve görev değişiklikleri ile ilgili kararları almak ve bu kararı Şeyhülislâmlık Sicill-i Ahvâl İdaresi'ne bilirmektir.²⁵⁸

Memûrîn Kalemi Müdüriyetindeki Tahakkuk ve Levazımât Şubesi, Tedkîk-i Maâşât Encümeni ve Encüme-i İntihâb-ı Memûrîn-i İlmiyye şubelerine ait arşiv defter ve belgeleri incelendiğinde Şeyhülislâmlık birimlerinde görev yapanların isim ve maaş listeleri,²⁵⁹ dersiamların isim ve maaş cetvelleri,²⁶⁰ medreselerdeki müderrislerin isim ve maaşları,²⁶¹ müftülerin isim ve görev yeri listeleri,²⁶² Şeyhülislâmlık birimlerine ayrılan bütçe ile ilgili

²⁵⁵ Yakut, *Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, s. 78-79; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, İstanbul: Hilal Matbaası, 1334, s. 140-2.

²⁵⁶ Meşihat Arşivi, *Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri*, nr. 2870, s. 169-170.

²⁵⁷ Meşihat Arşivi, *Bâb-ı Fetvâ Memurin Kalemi Defterleri*, nr. 569-704.

²⁵⁸ Yakut, *Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, s. 78-79.

²⁵⁹ Meşihat Arşivi, *Tahakkuk ve Levazım Şubesi Müteferrik Defterleri*, nr. 580, s. 1.

²⁶⁰ Meşihat Arşivi, *Tahakkuk ve Levazım Şubesi Müteferrik Defterleri*, nr. 579, s. 8.

²⁶¹ Meşihat Arşivi, *Memurin Kalemi Tezkire Defterleri*, nr. 626, s. 1.

²⁶² Meşihat Arşivi, *Memurin Kalemi Tezkire Defterleri*, nr. 607, s. 8.

hesaplamaları,²⁶³ Şeyhülislâmlığın su, elektrik ve havagazı masrafları²⁶⁴ ve Şeyhülislâmlık birimlerinin kadrosunu²⁶⁵ ihtiva ettiği görülmektedir.

Şeyhülislâmlıktaki Sicill-i Ahvâl Müdüriyeti, Muhasebe-i İlmiyye ve Memûrîn Kalemi Müdüriyeti Osmanlı Devleti'ndeki ulemanın isimleri, maaş miktarları ve görev yerlerini tespit etmede ve hatta ilmiye görevlilerinin bütünüyle bir haritasını çıkarmada birincil kaynak özelliği taşımaktadır.

Memûrîn Kalemi Müdüriyetine, Şeyhülislâmlık içerisinde muhtelif kurul ve heyetlerde görevler de verilmiştir. Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın kaldırılmasından sonra ulemanın tayin, azil ve terfisi için Şeyhülislâmlık müsteşarının başkanlığında mekteb-i kuzât müdürü, fetvâhane-i âlî ilâmât müdürü, meclis-i emvâl-i eytâm reisi, memûrîn kalemi müdürü ve sicil müdüründen oluşan bir heyet oluşturularak haftada iki kez toplanmaları kararlaştırılmıştır.²⁶⁶ Bu sebeple Memûrîn kalemi müdüriyeti defterlerinde vilayet, sancak ve kazalara atanan kadı ve naiblerin isim, görev yeri, atama tarihleri²⁶⁷ ve Mahkeme-i Şer'iyye görevlilerinin isim ve maaş listeleri de kaydedilmiştir.²⁶⁸ Ayrıca ilmiye memurlarıyla ilgili teftiş varakaları ve tahkikat sonucu alınan kararlar da müdüriyetin defter serisi içerisinde yer almaktadır.²⁶⁹

Ayrıca Memûrîn Kalemi Müdüriyeti'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.²⁷⁰

2.2.3.2. Memûrîn Kalemi Müdüriyeti'nin Görevlileri

Memûrîn Müdüriyeti'nde müdür, mümeyyiz, birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf hulefâ görev yapmıştır.²⁷¹

Memûrîn Müdüriyeti'ne 1328 yılında Tahakkuk ve Levâzım ve 1336 yılında Maâşât ve Levâzım Kalemi olarak isimlendirilen iki birim daha bağlanmıştır. Bu birimlerdeki işlemler kâtip ve mümeyyizler tarafından yürütülmüştür.²⁷²

²⁶³ Meşihat Arşivi, **Tahakkuk ve Levazım Şubesi Müteferrik Defterleri**, nr. 579, s. 28-29

²⁶⁴ Meşihat Arşivi, **Tahakkuk ve Levazım Şubesi Müteferrik Defterleri**, nr. 579, s. 52.

²⁶⁵ Meşihat Arşivi, **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 622, s. 1-21.

²⁶⁶ Meşihat Arşivi, **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 583, s. 7.

²⁶⁷ Meşihat Arşivi, **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 583, s. 25, 325, 356; **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 600, s.2, 45.

²⁶⁸ Meşihat Arşivi, **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 607, s. 54.

²⁶⁹ Meşihat Arşivi, **Memurin Kalemi Tezkire Defterleri**, nr. 607, s. 232-237, 240.

²⁷⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 10, s. 278.

²⁷¹ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul 1334, s. 140-152.

2.2.3.3. Memûrîn Kalemi'nin Şeyhülişlâmlık İçerisindeki Konumu

Memûrîn Müdüriyeti Odasında Uşak mamûlatından zemini kırmızı ortası yeşil halı, rikâbiye, kayseri seccâdesi, göbekli Anadolu mamûlatından halı seccâde, biri dâhili biri erikson mamûlatından şirket telefonu, siyah ve mavi renkte çatmadan yapılmış farbala ve muşamma perde, cevizden yapılmış yazıhâne, ufak kıtada üzeri etejerli dolap, beş gözlü köşe rafı, telefon iskemlesi, duvar saati, döner koltuk üzerinde kadife minder, cevizden yapılmış kristal yazı takımı, ıhlamurdan yapılmış kâğıtlık, kâğıt üzerine koymaya mahsûs billur parça, tek cam hokka, rikdanlık ve kaşık, altı siyah üstü beyaz mermerli hatıra taşı, billurdan yapılmış süngerlik ve kalemlik, tampon, camdan yapılmış sigara tablası, duvar haritası, siyah pandazuttan yapılmış koltuk, hezârân sandalye, tertîb-i sâni mücelled düstûr, beyaz çini soba ve sac boru, dökme tabla, kahverengi paravana, **Memûrîn Kalemi Odasında** bazı yerleri yırtık uşak kilimi, yazıhâne, camdan yapılmış hokka takımı, yeşil renkte rikdanlık ve hokka takımı, üç adet kristal hokka, bir rikdanlık siyah renkte, dâhili telefon, sigara iskemlesi, beyaz renkte sac borulu ve tabla, çini soba, ikisi kadife biri tomar koltuk, tampon, hezârân sandalye, bir adet hezârân koltuk, üç adet camekânlı dolap biri üzeri taşlı diğeri ufak, muşamma perde ve farbala, duvara asılı elektrik lambası, harita, **Maaşât ve Levâzım Kalemünde** iki adedi ceviz kaplama beş adedi ıhlamur yazıhâne, dâhili telefon, ufak dolap, defter koymaya mahsûs dolap, dördü kadife beşi fantezi müstamel koltuk, ikisi kadife biri pandazut müstamel koltuk, camdan yapılmış yazı takımı, cevizden yapılmış ufak kıtada duvara yaslı dört gözlü raf, ufak kıtada duvar saati, bir metre yüksekliğinde sarı çini soba, sac boru ve tabla, birisi hasır biri tahta sandalye, elektrik lambası ve fanus, kırmızı çuhadan yapılmış boy perdesi ve muşamma perde, **alt kat sofada** camlı dolap içerisinde yangın boru ve hortumu, duvara asılı harita, duvar saati, ilan tahtası, zemine mefrûş hereke mamûlatından yol keçesi bulunmaktaydı.

2.2.3.4. Memûrîn Kalemi Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları

Şeyhülişlâmlık Memûrîn Kalemi Müdüriyeti Defterleri: Meşihat Arşivinde Memûrîn Kalemi'nin R.1330-1337/M.1914-1921 yıllarına ait Tahakkuk ve Levâzım Şubesi

²⁷² Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2865, s. 177-189; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2869, s. 79-91; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2879, s. 156-173; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2884, s. 150-161; **İlmiye Aidat-ı Tekauüdiye Defterleri**, nr. 3129, s. 31; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 54-60; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2928, s. 55-60.

Müteferrik Defterler, Memûrîn Kalemi Tezkire Defterleri²⁷³ ve Memûrîn Müdüriyeti Tahakkuk ve Levâzımât Kayıt Defteri,²⁷⁴ olmak üzere muhtelif defter serileri bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde ayrıca Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i İlmiyye ile ilgili H. 1329-1340/M. 1911-1922 yıllarına ait 33 adet defter bulunmaktadır.²⁷⁵ Bu defterler H. 1331-1334/M. 1912- 1916 yıllarını içeren Encümen-i İntihâb-ı İlmiye Müderris Defteri ve Ders Vekâleti defterleri arasında tasnif edilmiştir.²⁷⁶

Şeyhülislâmlık Memûrîn Müdüriyeti Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Memûrîn Kalemi Müdürü Hasırızâde Hafidi Hüsnü Efendi,²⁷⁷ Memûrîn Kalemi 3. Sınıf Kâtibi Süleyman Namık Efendi,²⁷⁸ Memûrîn Kalemi 1. Sınıf Kâtibi Mehmed Cemaleddin Efendi,²⁷⁹ Memûrîn Kalemi Mümeyyizi Ahmed Sadeddin Efendi,²⁸⁰ Memûrîn Levâzım Kısmı Kâtibi Cevdet Efendi,²⁸¹ Memûrîn Kalemi Kâtibi Mehmed Hikmet Efendi,²⁸² Memûrîn Kalemi Mülâzımı Mehmed Tevfik Efendi,²⁸³ Memûrîn Kalemi 2. Sınıf Kâtibi Fuâd Efendi,²⁸⁴ Memûrîn Kalemi Kâtibi İsmail Hakkı Efendi,²⁸⁵ Osman Nuri Efendi,²⁸⁶ Osman Seyfeddin Efendi,²⁸⁷ Mustafa Hilmi Efendi,²⁸⁸ Memûrîn Kalemi 1. Sınıf Hulefasından Ahmed İlhami Efendi,²⁸⁹ Mehmed Aziz Efendi,²⁹⁰ Memûrîn Kalemi Odacısı Mustafa Efendi,²⁹¹ Memûrîn Kalemi Levâzım ve Tahakkuk-i Maâşât Memuru Mahmud Muammer Efendi,²⁹² Memûrîn Kalemi Harcırah Masası Refiki Mehmed Tevfik Efendi,²⁹³ Memûrîn Kalemi İdâre-i Merkeziye Masası Mukayyidi Halil Hakkı Efendi,²⁹⁴ Memûrîn Kalemi Kâtibi Mehmed İhsan

²⁷³ Meşihat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Memurin Kalemi Defterleri**, nr. 569-704.

²⁷⁴ Meşihat Arşivi, **Evrak Kayıt Defterleri**, nr. 1578.

²⁷⁵ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1812-1844.

²⁷⁶ Meşihat Arşivi, **Dersiam, Muallim ve Medrese Personeli Defterleri**, nr. 2168.

²⁷⁷ MŞH. SAİD. 182/C

²⁷⁸ MŞH. SAİD. 74/B.

²⁷⁹ MŞH. SAİD. 173/B.

²⁸⁰ MŞH. SAİD. 295/A

²⁸¹ MŞH. SAİD. 2925/A.

²⁸² MŞH. SAİD. 115/B.

²⁸³ MŞH. SAİD. 118/B.

²⁸⁴ MŞH. SAİD. 162/A.

²⁸⁵ MŞH. SAİD. 166/C.

²⁸⁶ MŞH. SAİD. 168/D.

²⁸⁷ MŞH. SAİD. 175/F.

²⁸⁸ MŞH. SAİD. 178/B.

²⁸⁹ MŞH. SAİD. 182/A.

²⁹⁰ MŞH. SAİD. 182/C.

²⁹¹ MŞH. SAİD. 341/C.

²⁹² MŞH. SAİD. 421/B

²⁹³ MŞH. SAİD. 488/B.

²⁹⁴ MŞH. SAİD. 497/B.

Efendi,²⁹⁵ Memûrîn-i Tahakkuk Kalemi Kâtibi Mahmud Celaleddin Efendi,²⁹⁶ Memûrîn Kaleminden Macid Efendi,²⁹⁷ Memûrîn Müdüriyeti Levâzım Kalemi 2. Sınıf Kâtibi Bilal Efendi,²⁹⁸ Memûrîn Kalemi Kâtibi Mehmed Efendi,²⁹⁹ Memûrîn Kaleminden Ahmed Celaleddin Efendi,³⁰⁰ Levâzım Memuru Ahmed Şükrü Efendi,³⁰¹ Levâzım ve Tahakkuk Kalemi Kâtibi Burhaneddin Efendi,³⁰² Levâzım Kısmı Kâtibi Hasan Efendi,³⁰³ Memûrîn Tahakkuk ve Levâzım Kalemi Kâtibi Mustafa Hakkı Efendi'nin³⁰⁴ tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde, Şeyhülislâmlık Evrak Müdüriyeti birimine ayrılan bütçe ve Şeyhülislâmlık Memûrîn Kalemi Müdüriyeti görevlilerinin maaş çizelgeleri Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Memûrîn Kalemi Müdüriyeti için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de bu arşivdeki defterler arasındadır.³⁰⁵

2.3. SON DÖNEMDE ŞEYHÜLİSLAMLığA BAĞLANAN BİRİMLER

2.3.1. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye ve Temyîz-i Şerîyye Dâiresi

2.3.1.1. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye'nin Kuruluşu

19. yüzyılda Avrupa'da köklü yeniliklerin yaşanması Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Devletin ticari, iktisadi ve hukuki alanlarda etkilendiği, monotonluk ve yeknesanlıktan çıktığı bu dönem, Tanzimat devri olarak isimlendirilmektedir.³⁰⁶ Özellikle

²⁹⁵ MŞH. SAİD. 523/B.

²⁹⁶ MŞH. SAİD. 525.

²⁹⁷ MŞH. SAİD. 1061/B.

²⁹⁸ MŞH. SAİD. 1245/C.

²⁹⁹ MŞH. SAİD. 5325.

³⁰⁰ MŞH. SAİD. 5375.

³⁰¹ MŞH. SAİD. 14/2, 108/B.

³⁰² MŞH. SAİD. 27/10, 179/C.

³⁰³ MŞH. SAİD. 27/16, 181/D.

³⁰⁴ MŞH. SAİD. 101/5, 1025/B.

³⁰⁵ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defterleri**, nr. 2568, s. 98-114; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 54-69; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2865, s. 169-189.

³⁰⁶ Mehmet Âkif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, 8. bs. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2013, s. 419; Aslıhan Nesli, "Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyîz" Adlı Makale Bağlamında Mehmed Ârif'in Temyiz Mahkemesi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (YBHD)**, (ss.159-186), Y. 4, 2019/1, s. 162-163; Gülnihâl Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996, s. 39.

adliye teşkilatında yaşanan gelişmeler Şeyhülislâmlık bünyesindeki ilmî ve hukukî işleyişi de büyük ölçüde etkilemiştir.³⁰⁷

Osmanlı Devleti'nde mahkeme kadılarının kararlarının temyiz edildiği bir üst mahkemenin bulunmadığı dönemlerde, itiraz edilen davalar Veziriazamın başkanlığında İkinci Divanında, kazaskerin katıldığı Cuma Divanında veya İstanbul kadılarının iştirak ettiği Çarşamba Divanında huzur murafaasında görüşülmekteydi. 1838 yılında Şeyhülislâmın huzurunda Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin sırayla katıldığı “Deâvî Divânı” yapılmaya başlanmıştır. Şeyhülislâmlığa havale edilip divanda görüşülmesi gereken davaların sayısı zamanla artmış, buna paralel olarak Şeyhülislâmın iş yükü de çoğalınca sorunların çözüme kavuşturulması uzun zaman almıştır. Bu durum halkın memnuniyetsizliğine ve şikâyetine sebep olmuştur. Yaşanan bu gecikme ve aksaklıkların giderilmesi için Şeyhülislâmlığa bağlı Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye isminde bir meclis kurulmuştur.³⁰⁸

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye, kadıların verdiği kararların temyiz edildiği şerî bir üst mahkemedir. Şeyhülislâmlık’ta 1278/1861 yılında Rumeli kazaskerinin başkanlığında geçici olarak kurulmuştur. Bu meclis, 21 Ekim 1862 tarihinde daimi olarak vazifelendirilmiştir. Rumeli Kazaskerinin başkanlığında Anadolu kazaskerinin azalık vazifesini üstlendiği meclisin on üç azası bulunmaktaydı. Üye sayısında zamanla değişiklikler yapılmış, 21 Muharrem 1290/20 Mart 1873 tarihinde de meclisin teşkilatlanması tamamlanarak faaliyete geçmiştir.³⁰⁹

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye kurulduğu ilk tarihlerde hafta iki kez toplanmaktaydı. Zamanla iş yükünün artmasıyla toplantı sayısı çoğalmıştır. Mecliste görüşülüp karara bağlanan konuların müsvedde olarak tutulan evrakları reis ve üyeler tarafından imzalanarak defterlere kaydedilmiştir. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye’nin aldığı kararların müsveddeleri Meşihat Arşivi’ndeki Meclis fonunu evrakı içerisinde tasnif edilmiş, temize çekilen kararlar ise Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye’nin defter serisi içerisinde yer almaktadır.³¹⁰

Şerî mahkemelerin 1335/1917 yılında Adliye Nezareti’ne bağlanmasıyla meclisin adı Temyiz-i Şer’iyye Dâiresi olarak değiştirilmiştir. Mahkeme-i Temyiz-i Şer’iyye Dâiresi’nin kadrosu, kaldırılan Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye’nin üyelerinden oluşmaktaydı. Aslında bir

³⁰⁷ Ekrem Buğra Ekinci, ‘Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri’, **Ankara Barosu Dergisi**, 2001, S. 1, s. 61-65; Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat Sonrası)**, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2004, s. 27-50.

³⁰⁸ Aydın v.dğr., **Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu**, s. 64.

³⁰⁹ Yurdakul, **Osmanlı Devleti’nde Şer’î Temyiz Kurumları -Fetvâhâne-i Âli, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer’iyye Dâiresi**, s. 45-48.

³¹⁰ Meşihat Arşivi, Meclis fonu (MEC).

isim değişikliği şeklinde meclis ufak bir değişiklikle yine aynı kadrosuyla faaliyetine devam etmiştir.

Mahkeme-i Temyiz-i Şer’iyye Dâiresinde reis, altı üye, baş mümeyyiz, terekeye ait ilâmât telhis mümeyyizi, mesâil-i vakfiyeye ait ilâmât telhis mümeyyizi, münakahat ve ona müteallik ilâmât telhis mümeyyizi, terekeye ait ilâmât taharri mümeyyizi, muâmelât-ı tahririye masası mümeyyizi, münakahat ve ona müteallik taharri mümeyyizi ve kayıt mümeyyizi görev yapmıştır.³¹¹

Şer’i mahkemelerin 14 Şaban 1338/3 Nisan 1920 tarihinde yeniden Şeyhülislâmlığa bağlanmasıyla meclisin ismi eskiden olduğu gibi Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye olarak değiştirilmiştir. Bu tarihteki kadrosunda reis, azalar, başkatib,³¹² meclis-i tedkîkât kaleminde başkatip muâvini, müdür, mukayyid, mümeyyiz, sermüsevvid, mukayyid muâvini, kâtip, müsevvid, mukabeleci ve mülâzım³¹³ bulunmaktaydı.

2.3.1.2. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye’nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye, iki kalem odası, kalem sofası ve meclis odasından oluşmaktaydı.

Tedkîkât-ı Şer’iyye Kalem Odasında müstamel kilim, yazıhâne, kadife ve ketenden yapılmış koltuk, hasır sandalye, farbala ve muşamma perde, ufak dolap, camekânlı dolap, üzeri mermerli konsol, siyah renkte tahtadan yapılmış kebîr dolap, hezârân sandalye, sigara iskemlesi, müstamel tahta masa, **Tedkîkât-ı Şer’iyye’nin diğer Kalem Odasında** yazıhâne, izmir mamûlatından yeşil zemin üzerine kırmızı menevişli halı, mütenevvi köhne koltuk, hezârân sandalye, müdevvere yeşil renkte çini soba, sac boru ve tabla, yeşil renkte çini soba, sac boru ve tabla, farbala ve muşamma perde, kâğıt sepeti, cam yazı takımı, sac mangal, sigara iskemlesi ve su küpü, **Tedkîk Kalem Sofasında** duvara yaslı camekân içinde yangın boru ve hortumu, çinko yangın su kovası, mini makas, **Tedkîkât-ı Şer’iyye Meclis Odasında** cevizden yapılmış ufak yazıhâne, uşak mamûlatından zemini kırmızı yeşil menevişli halı, üç gözlü dolap, odaya göre minder ve yastık, camekânlı dolap, siyah üzeri yeşil çuhali heyet masası, hezârân sandalye, sarı renkte çini soba, sac boru ve tahta tabla, farbala ve muşamma perde, hademe odasında dolap, hasır sandalye, koltuk, kapaksız ve göbeksiz ayaklı bakır mangal bulunmaktaydı.

2.3.1.3. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer’iyye ile İlgili Arşiv Kaynakları

³¹¹ Aydın v.dğr., Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu, s. 65.

³¹² Meşihat Arşivi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri, nr. 2057, s. 116.

³¹³ Meşihat Arşivi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri, nr. 2057, s. 117-118.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'nin Defterleri: Meşihat Arşivi'nde Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ile ilgili H. 1279-1341/M. 1862-1923 yıllarına ait Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Müzekkire Defterleri serisi bulunmaktadır.³¹⁴

Meclisin, H. 1335-1338/M.1917-1920 yıllarında Adliye Nezareti'ne bağlandığı döneme ait Temyiz-i Şer'î Mahkemesi İlâmât Sicili Defterleri de yine Meşihat Arşivi'ndedir.³¹⁵

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Defterlerinde Dersâadet ve taşra mahkemelerinde görülen davalarla ilgili itirazların yanı sıra ferman suretleri,³¹⁶ Kararname suretleri,³¹⁷ Şûrâ-yı Devlet, Adliye Nezareti ve diğer nezaretlerin mazbata suretleri,³¹⁸ Hanedân-ı Âl-i Osman hakkındaki kararlar³¹⁹ ve meclisin kırtasiye harcamalarını³²⁰ gösterir belgeler yer almaktadır.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kalemi Müsevvidi Mehmed Cemaleddin Efendi,³²¹ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Reisi Yahya Reşid Efendi,³²² Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azasın Ali Rıza Efendi,³²³ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Reisi Mahmud Hamdi Efendi,³²⁴ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası ve Sudûrdan Ahmed Ramiz Efendi,³²⁵ Meclis-i Tedkîkât Azası Sudûrdan Süleyman Vehbi Efendi,³²⁶ Meclis-i Tedkîkât Azası Ahmed Hamdullah Efendi,³²⁷ Meclis-i Tedkîkât Azası Mustafa Necâti Efendi,³²⁸ Meclis-i Tedkîkât Reisi Kâmil Efendi,³²⁹ Meclis-i Tedkîkât Kâtibi Mehmed Vehbi Efendi,³³⁰ Meclis-i Tedkîkât Azası Mehmed Halis Efendi,³³¹ Meclis-i Tedkîkât Azası Ömer Fahreddin Mekki Efendi,³³² Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Mehmed Cemal Efendi,³³³ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kâtibi Ali Haydar Efendi,³³⁴ Meclis-i Tedkîkât-ı

³¹⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 1-203.

³¹⁵ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 204-208.

³¹⁶ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 1, s. 44.

³¹⁷ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 203, s. 3.

³¹⁸ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 203, s. 3-5.

³¹⁹ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 203, s. 6-9.

³²⁰ Meşihat Arşivi, **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Defterleri**, nr. 1, s. 117.

³²¹ MŞH. SAİD. 10/1, 72.

³²² MŞH. SAİD. 10/7, 75/B.

³²³ MŞH. SAİD. 10/8, 76.

³²⁴ MŞH. SAİD. 10/9, 77/A.

³²⁵ MŞH. SAİD. 10/11, 78/A.

³²⁶ MŞH. SAİD. 11/1, 79/A.

³²⁷ MŞH. SAİD. 11/3, 80.

³²⁸ MŞH. SAİD. 11/4, 81/A.

³²⁹ MŞH. SAİD. 11/6, 82/A.

³³⁰ MŞH. SAİD. 11/8, 83/A.

³³¹ MŞH. SAİD. 17/19, 135/A.

³³² MŞH. SAİD. 18/12, 140/C.

³³³ MŞH. SAİD. 19/11, 144/C.

³³⁴ MŞH. SAİD. 20/11, 150/B.

Şer'iyye Mukayyidi Ahmed Nuredin Efendi,³³⁵ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kâtibi Şekip Efendi,³³⁶ Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Tevfik Efendi,³³⁷ Meclis-i Tedkîkât Azası Halil Cevad Efendi,³³⁸ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Reisi Ömer Hulûsi Efendi,³³⁹ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Odacısı Mehmed Efendi,³⁴⁰ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye 3. Sınıf Kâtibi Mehmed Tahir Efendi,³⁴¹ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kalemi 3. Sınıf Kâtibi Mustafa Efendi,³⁴² Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Mehmed Rıza Efendi,³⁴³ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Mukayyidi Ahmed Memdûh Efendi,³⁴⁴ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kâtibi Ali Haydar Efendi,³⁴⁵ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Mehmed İsmet Efendi,³⁴⁶ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Baş Kâtibi Mehmed Cemil Efendi,³⁴⁷ Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Mahmud Cemal Efendi,³⁴⁸ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Kâtibi Mehmed Salahaddin Efendi,³⁴⁹ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye Azası Ömer Kâşif Efendi,³⁵⁰ Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Azası Mehmed Ali Emin Efendi,³⁵¹ Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresinden Mehmed Zeki Efendi,³⁵² Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Muamelât-ı Kaydiye Masası Mukayyidi Hüseyin Rıfat Efendi,³⁵³ Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi Muamelât-ı Kaydiye Masası Mukayyidi Yakup Nureddin Efendi,³⁵⁴ Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Kâtibi Ahmed Tevfik Efendi,³⁵⁵ Temyiz Mahkemesi Kayıt Masası Birinci Sınıf Kâtibi Ahmed Masum Efendi,³⁵⁶ Mahkeme-i Temyiz Şer'iyye Dâiresi Muamelât Kâtibi Mustafa Haydar Efendi,³⁵⁷ Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi 2. Sınıf

³³⁵ MŞH. SAİD. 21/9, 154/D.

³³⁶ MŞH. SAİD. 21/18, 157/C.

³³⁷ MŞH. SAİD. 22/3, 158/C.

³³⁸ MŞH. SAİD. 30/11, 198/C.

³³⁹ MŞH. SAİD. 46/16, 305/D.

³⁴⁰ MŞH. SAİD. 49/8, 326/A.

³⁴¹ MŞH. SAİD. 61/10, 489.

³⁴² MŞH. SAİD. 63/14, 524/B.

³⁴³ MŞH. SAİD. 87/1, 839/A.

³⁴⁴ MŞH. SAİD. 104/16, 1099.

³⁴⁵ MŞH. SAİD. 106/3, 1131/C.

³⁴⁶ MŞH. SAİD. 108/15, 1174/A.

³⁴⁷ MŞH. SAİD. 109/23, 1191/A.

³⁴⁸ MŞH. SAİD. 114/14, 1304/B.

³⁴⁹ MŞH. SAİD. 214/5, 3333.

³⁵⁰ MŞH. SAİD. 249/2, 5629/A.

³⁵¹ MŞH. SAİD. 5/11, 30/C.

³⁵² MŞH. SAİD. 6/12, 40/B.

³⁵³ MŞH. SAİD. 20/4, 148/B.

³⁵⁴ MŞH. SAİD. 20/8, 149/C.

³⁵⁵ MŞH. SAİD. 21/15, 156/C.

³⁵⁶ MŞH. SAİD. 22/11, 160/C.

³⁵⁷ MŞH. SAİD. 22/16, 162/C.

Kâtibi Ali Rıza Efendi³⁵⁸ ve Temyiz Mahkemesi Zabıt Kâtibi Ali Rıza Efendi'nin³⁵⁹ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye birimine ayrılan bütçe ve Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye görevlilerinin maaş çizelgeleri Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisatı ile meclisin yıllık harcamalarını gösteren hesap cetvelleri Meşîhat Arşivi'ndeki defterler içerisinde³⁶⁰.

Meşîhat Arşivi'nde Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyeye Dâiresi görevlilerinin tayin, terfi ve azılları,³⁶¹ davaların temyiz işlemlerinin mahiyeti ile ilgili izahat layihaları,³⁶² eytâm ve erâmil gibi bazı hususi davaların temyizi konusunda uyulması gereken usûl ve esaslara dair talimatlar,³⁶³ vilayet mahkemelerinde görülen davalar ve vilayetlerden temyiz için gelen davaların istatistikleri,³⁶⁴ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyeye Dâiresi görevlilerinin terekelerinden idanât sandığına teslim edilen meblağın makbuzları,³⁶⁵ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyeye Dâiresi görevlileri için düzenlenen maaş cüzdanları,³⁶⁶ ailelerine bağlanan maaş ile ilgili cetveller,³⁶⁷ temyiz dosyalarının ikmal edilmesi için Şeyhülislâmlığın talepleri,³⁶⁸ mahkeme kararının temyizi için gerekli olan evrakların listesi,³⁶⁹ mahkeme harç masrafları ve harç pusulaları,³⁷⁰ ilamın temyizini kabul etmeyip karşı çıkanlar hakkında yapılacak muameleler,³⁷¹ ilamların uzun süre temyiz edilememesi ile ilgili yapılan şikâyetler ve halkın mağduriyeti,³⁷² temyiz başvurusunun engellendiğine dair gelen şikâyetler,³⁷³ davacıların temyiz için mahkeme kararının suretini naiblerin kendilerine vermediği yönünde şikâyetleri,³⁷⁴ taraflara temyiz

³⁵⁸ MŞH. SAİD. 248/4, 5440.

³⁵⁹ MŞH. SAİD. 253/6.

³⁶⁰ Meşîhat Arşivi, **Daire-i Meşîhat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2931, s. 1-8; **Daire-i Meşîhat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2928, s. 76-85; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 147-170; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 47-58.

³⁶¹ MŞH. EO. 28/10.

³⁶² MŞH. EO. 30/34.

³⁶³ MŞH. EO. 32/76.

³⁶⁴ MŞH. MHC fonu.

³⁶⁵ MŞH. MHB. 233/33.

³⁶⁶ MŞH. MHB. 258/11.

³⁶⁷ MŞH. MHB. 244/20.

³⁶⁸ MŞH. EO. 1154/22.

³⁶⁹ MŞH. EO. 1154/107.

³⁷⁰ MŞH. EO. 1155/23.

³⁷¹ MŞH. EO. 56/57.

³⁷² MŞH. EO. 61/37; 62/12; 77/60; 85/50.

³⁷³ MŞH. EO. 98/67.

³⁷⁴ MŞH. EO. 169/34.

kararının cevabı gönderilse bile bölge kadısı tarafından kararın uygulanmadığı ile ilgili şikâyetler,³⁷⁵ temyiz kararının lehinde neticelenen tarafların temyiz sonucunun uygulanmamasından dolayı karşı tarafla yaşadığı çekişmeler,³⁷⁶ temyiz kararının uzaması sonucu taraflarının başka birisiyle evliliklerinin geciktiğine dair yaptığı şikâyetler³⁷⁷ ve temyiz neticesini beklemeden ilam kararını uygulamaya çalışan taraflara yapılan tenbihler³⁷⁸ ile ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'ndeki Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi defter ve belgeleri incelendiğinde davaların uzun süre temyiz edilmemesi ile ilgili gelen şikâyetlerin bir hayli fazla olduğu görülmektedir.³⁷⁹ Hatta temyiz talebinde bulunan taraflar Şeyhülslâmlıktan bir cevap alamayınca ikinci kez temyiz talebinde bulunmuşlardır.³⁸⁰ Özellikle boşanma davalarında eşlerin, temyiz sonucunu beklemeden başka birisiyle evlendirilmeleri³⁸¹ ayrıca mehir ve nafaka icrasının başlatılması³⁸² ciddi ailevi sıkıntılara sebep olmuştur. Vakıflarla ilgili yapılacak işlemlerde temyiz sonucunun uzun süre beklenmesi vakfın muhasebe işlemleri açısından olumsuz neticelere yol açmıştır.³⁸³ Tarafların ilamı/mahkeme kararını aylar sonrasında temyiz için Şeyhülslâmlığa göndermesi ise mirasçılar arasındaki gerginliğin bir kat daha artmasına sebep olmuştur.³⁸⁴ Temyizin neticesi beklenilmeden borçluların hapsedilmesi,³⁸⁵ terekelerin hacz edilmesi,³⁸⁶ emlakın müzayedeye çıkartılması,³⁸⁷ memurların görevinden azledilmesi,³⁸⁸ mirasların taksim edilmesi³⁸⁹ veya cezai müeyyidenin uygulanması vatandaşın mağduriyetine sebebiyet verdiği gibi hukuka güveni de zedelemektedir.³⁹⁰

³⁷⁵ MŞH. EO. 344/92; 511/54.

³⁷⁶ MŞH. EO. 568/72.

³⁷⁷ MŞH. EO. 592/30.

³⁷⁸ MŞH. EO. 682/59.

³⁷⁹ MŞH. EO. 102/40; 111/46; 128/83; 136/18; 136/46.

³⁸⁰ MŞH. EO. 153/13.

³⁸¹ MŞH. EO. 238/15; 327/97.

³⁸² MŞH. EO. 426/96.

³⁸³ MŞH. EO. 246/62.

³⁸⁴ MŞH. EO. 248/25.

³⁸⁵ MŞH. EO. 305/64.

³⁸⁶ MŞH. EO. 401/116.

³⁸⁷ MŞH. EO. 500/101; 510/118.

³⁸⁸ MŞH. EO. 635/118.

³⁸⁹ MŞH. EO. 639/23.

³⁹⁰ MŞH. EO. 252/21.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dâiresi'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.³⁹¹

2.3.2. Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti

2.3.2.1. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nin

Kuruluşu

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren İslam dininin prensipleri gereği³⁹² yetim, öksüz, kimsesiz ve dullara sahip çıkmış, onların mallarını muhafaza etmiş, paralarını işletmiş, barınak, yeme içme ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya özen göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce yetim malları, kişiler ve vakıflar yoluyla işletilmiş ve himaye edilmiştir. Tanzimat'tan sonra ise müesseseleşmenin daha sistematik hale geldiği dönemde yetimlerle ilgili olarak Dârüleytâm, Dârüşşafaka, Dârülaceze, Dârü'l-hayri'l-âlî ve Himâye-i Etfâl Cemiyeti gibi ıslahhaneler kurulmuştur.³⁹³

Yetim mallarının iyi bir şekilde muhafaza ve idare edilmesi, bu husustaki yolsuzlukların önlenmesi için 31 Aralık 1851 tarihli Eytâm Nizamnamesiyle Eytâm Nezareti kurulmuş ve böylece kurumsallaşma süreci başlamıştır.³⁹⁴

1851 yılında Emvâl-i Eytâm Nezareti'nin kuruluşu, taşrada eytâm müdürlüklerinin oluşturulmasıyla başlayan sürecin nihayetinde 1874 yılında Şeyhülislâmlık bünyesinde yetim mallarıyla ilgilenmek üzere “Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm” ismiyle bir meclis açılmıştır.³⁹⁵

Vefat edenlerin terekeleri yazıldıktan sonra yetimlerin isim ve künye bilgileri yazılarak mallarının kayıt altına alınması, muhafaza edilmesi, işletilmesi, rüşet çağına geldiklerinde mallarının kendilerine teslim edilmesi ve sandıktan borç talebinde bulunanlara

³⁹¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 11, s. 284.

³⁹² Bakara 2/83; 2/177, 2/215; 2/220; Nisa 4/2-3, 6, 8, 10, 36, 127; En'am 6/152; Enfal 8/41; İsrâ 17/34; Haşr 59/7; İnsan 76/8.

³⁹³ Furkan Şahin, **Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017, s. 22; Mustafa Taşar, **İslam Hukuk Tarihinde Eytâm Sandıkları (Kurumsallaşma Süreci)**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019, s. 53-54; Salih Özkan, “Türkiye’de Dârüleytâmın Gelişimi ve Niğde Dârüleytâmı”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (ss.211-229), S. 19, Bahar 2006, s. 213-214.

³⁹⁴ İzzettin As, **Bir Sosyal Kurum Olarak Dârüleytâm**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020, s. 162-163; Eytâm Nizamnamesi için bk. **Düstur** I. Tertib, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1289, s. 270-275.

³⁹⁵ Elif Yılmaz, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezinde Bulunan Girit Belgelerinin Uluslararası Arşiv Standartlarına Göre Tanımlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010, s. 10-15; “Bâ İrâde-i Seniyye Teşkil Eden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizamnamedir”, **Düstur**, H. 1293, Tertip I, C. III, s. 551; Yurdakul, **Osmanlı İlmiye Teşkilatı**, s.188-189.

belirli şartlar çerçevesinde borç verilmesi için 14 Ekim 1866 tarihinde yetim sandıkları oluşturulmuştur. Ayrıca meclis bünyesinde ilmiye sınıfının yetim ve dul olanlarına maaş tahsis edilmesi amacıyla “Muhtâcîn-i Erâmil ve Eytâm-ı İlmiyye Sandığı” tesis edilmiştir.³⁹⁶

28 Nisan 1906 tarihli yetimlerle ilgili düzenlenen nizamnameye göre Dersâadet ve taşrada yetim sandıklarının bir merkezden idare edilmesi için Dersâadet Emvâl-i Eytâm İdâresi kurulmuştur.³⁹⁷

Eytâm Müdüriyeti veya Eytâm İdâresi olarak anılan bu kurum, 1914 yılında “Dersâadet Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti” adını almıştır. Eytâm idaresindeki yeni düzenlemelere göre “Eytâm İdanat Sandığı” isminde bir sandık oluşturulmuş ve böylece kredi ve borç verme işlemleri bu sandık aracılığıyla yürütülmüştür.³⁹⁸

Eytâm idaresi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da faaliyetlerini sürdürmüştür. Takvimler 1926 yılını gösterdiğinde bu birimin faaliyetleri “Eytâm ve Erâmil Bankası”na devredilmiştir. 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası ve 1988’de Türkiye Emlak Bankası adını alan bu bankanın 2001 yılında faaliyetlerine son verilerek yetkileri Türkiye Ziraat Bankasına devredilmiştir.³⁹⁹

2.3.2.2. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti Görevlileri

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’da reis, aza, başkâtip, kalemde başkâtip muavini, sermüsevvid, mukayyid, mübeyyiz, mukayyid refiki,⁴⁰⁰ tevkifat kâtibi, müstekraz kâtibi, maaş kâtibi, defter-i kebir kâtibi ve kapıçukadarı görev yapmıştır.⁴⁰¹

Dersâadet Emvâl-i Eytâm müdüriyetinde müdür, muhasebeci, başkâtip, sandık emini, mümeyyiz, başkatib muavini, idane memuru, idane kâtibi, sandık emin muavini, defter-i kebir kâtibi, muavini, kuyud-ı esasiyye mukayyidi, maaş kâtibi, ikrazat-ı muhasebe kâtibi, ikrazat

³⁹⁶ “Memalik-i Mahsure-i Şahanede Küşad Olunacak Eytâm Sandıklarının Suret-i İdare ve Muhafazası Hakkında Nizamnamedir”, **Düstur**, 1. Tertib, C. I, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1289, s. 276281.

³⁹⁷ Abdullah Taha Yıldız, **Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdâresi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017, s. 38-39; “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Tâdilen Kaleme Alınan Nizamname”, **Düstur**, M. 1943, Tertip I, C. VIII, s. 515-548; **Düstur**, Tertip I, C. VIII, s. 797-798, Tertip II, C. VII, s. 758-760, 761-762.

³⁹⁸ “Umum-u Emvâl-i Eytâmın Sureti İdâresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname”, **Düstur**, 1. Tertib, C. 8, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1943, s. 515-548; “Eytâm İdarelerinde koçanlı makbuz senedâtı isti’mâli lüzumuna dair”, **Ceride-i İlmiye**, Safer 1333, Y. 1, S. 8, s. 502-503; “Tecdîd-i idânâtta resm-i tahsil namıyla devâir-i icrâiyyeye hare mutâlebesine mahal olmadığı hakkında Adliye Nezâretine”, **Ceride i İlmiye**, Rabûlâhîr 1333, Y. 2, S. 10, s. 661-662.

³⁹⁹ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 14, Y. 2006, ss. 103-121.

⁴⁰⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 123-124.

⁴⁰¹ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 68-84.

kâtibi, muhasebe-i yevmiyye kâtibi, ‘vezne, tereke ve çek kâtibi’, mübeyyiz, mukayyid muavini,⁴⁰² sertahsildar ve tahsildar⁴⁰³ görev yapmıştır.⁴⁰⁴

2.3.2.3. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti’nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’ın çalışma usulü, reis ve azalarının görevleri, görevlilerin tayin, terfi ve azilleri,⁴⁰⁵ maaş cetvelleri,⁴⁰⁶ tereke memurlarının teftiş edilmesi, şikâyetler olduğunda tahkikat yapılması, Emvâl-i Eytâm İdaresi’nin işleyişi ile ilgili nizamnameler,⁴⁰⁷ nizamnameye istinaden alınan kararlar,⁴⁰⁸ nizamnamedeki değişiklikler ve ilaveler,⁴⁰⁹ yetimlerle ilgili nizamnamelerin taşraya gönderilmesi,⁴¹⁰ yetimlerin vasîlerinin hesaplarının kontrol edilmesi, eytâm sicillerinin muhafaza edilmesi, yetimlerin gayrimenkullerinin işletilmesi, sandıktan borç alınma usullerinin belirlenmesi, borçluların isimleri,⁴¹¹ vadesi dolan paraların tahsil edilmesi, yetim haklarıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılması,⁴¹² tereke kayıtlarının yazımında standart belirlenmesi, sandık muhasebe işlemlerinin zamanında yürütülmesi, yetimlerin işlemleriyle ilgili yazışmaların yapılması, eytâm kâtipleri ile ilgili yolsuzluk iddiaları,⁴¹³ borçlulara çekilen ihtarnameler,⁴¹⁴ borçlulara uygulanan haciz işlemleri,⁴¹⁵ eytâm sandıklarının gelir gider ve masraf cetvelleri,⁴¹⁶ taşra eytâm idare görevlileri ve maaş cetvelleri,⁴¹⁷ Emvâl-i Eytâm İdaresi’nin esâmi-i hesabât, zimmet-i gayr-i sâfiye, matlub-ı gayr-i sâfi, zimmet-i sâfiye, matlub-ı sâfi ve bakiyyeyi gösterir hesap çizelgeleri,⁴¹⁸ Emvâl-i Eytâm İdaresi tarafından sigorta ettirilen yetim gayrimenkullerine ait makbuzlar,⁴¹⁹ Emvâl-i Eytâm İdaresi tarafından yapılan keşif kayıtları,⁴²⁰

⁴⁰² Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 127-129.

⁴⁰³ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2866, s. 3-8.

⁴⁰⁴ Veli İnanç, **Eytâm İdaresi Sandıkları ve Marmaris Örneği (1885-1911)**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2002, s. 25-31.

⁴⁰⁵ MŞH. MHB. 191/74; 191/76.

⁴⁰⁶ MŞH. MHB. 237/33.

⁴⁰⁷ MŞH. EO. 72/37; 74/18; 79/7; 176/14.

⁴⁰⁸ MŞH. EO. 115/32; 118/60; 278/93.

⁴⁰⁹ MŞH. EO. 254/23; 261/80.

⁴¹⁰ MŞH. EO. 211/44.

⁴¹¹ MŞH. MHB. 193/6; 193/13.

⁴¹² MŞH. HUK. 31/35.

⁴¹³ MŞH. EO. 128/91; 144/11; 194/60; 235/37.

⁴¹⁴ MŞH. MHB. 240/3.

⁴¹⁵ MŞH. EO. 663/19.

⁴¹⁶ MŞH. MHB. 190/1-30.

⁴¹⁷ MŞH. MHB. 64/68; 96/32; 89/14.

⁴¹⁸ MŞH. MHB. 55 ve 56 numaralı dosyalar.

⁴¹⁹ MŞH. MHB. 39/25-74.

⁴²⁰ MŞH. MHB. 38/5; 35/98; 35/103.

taşra eytâm sandıklarının yıllık cetvellerinin tertibi,⁴²¹ kâtiplerin muhasebe işlemlerinin tedkik edilmesi için muhasebe divan heyetinin toplanması,⁴²² sandık görevlilerinin liyakatli olup dürüst ve düzgün çalışanlarının rütbe ile taltifi⁴²³ gibi hususlar Şeyhülslâmlık bünyesindeki Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti defter ve belgelerinde detaylı olarak görülmektedir.

Ayrıca Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ve Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm'ın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁴²⁴

2.3.2.4. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Dersâadet Eytâm Müdüriyeti'nin Şeyhülslâmlık İçerisindeki Konumu

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın çalışma odası, Şeyhülslâmlık içerisindeki Sadreyn Dâiresindeydi.⁴²⁵ Eytâm İdaresi'nin eytâm sandık odası, emvâl-i eytâm müdüriyetinin akçe mahzeni⁴²⁶ ve sandık mahzeni de burada bulunmaktaydı.⁴²⁷ Sandıkların ve sandıktaki paraların, Eytâm İdaresi'nin çalışma mekânının dışında fakat Şeyhülslâmlık içerisinde müstakil bir mahzende muhafaza edilmesi düşünülmüştür.⁴²⁸

2.3.2.5. Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nin Defterleri: Meşihat Arşivi'nde Meclis-i Emvâl-i Eytâm Kalemi Defterleri, Emvâl-i Eytâm İdaresine Mahsus Müsvedde Defterleri, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti Defterleri, Emvâl-i Eytâm İdaresine Mahsus Müsvedde Defterleri, Eytâm Defterleri, Emvâl-i Eytâm Muamelâtına Ait Sicillât, Emvâl-i Eytâm Yevmiye Defterleri, Emvâl-i Eytâm Sandıklarının Celbine Dair İcmâl Defterleri, Hazine-i Celile İkrâzâtının Te'diyât Defterleri, Emvâl-i Eytâm Hazine-i Celile Faizi Olmak Üzere Alınan Meblağın Sarfiyat Defterleri, Emvâl-i Eytâm Sandığından İstidâne Olunan Meblağa Mahsus Esas Defterleri, İdâre-i Emvâl-i Eytâm Hulâsa Defterleri, Emvâl-i Eytâmın Hazine-i Celileye İfraz Olunan Meblağının Mübadelesi için Zabt Cerîdeleri, İdâre-i Emvâl-i Eytâm İdanât Defterleri, Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı Defterleri, Emvâl-i Eytâm

⁴²¹ MŞH. EO. 659/67.

⁴²² MŞH. EO. 661/88.

⁴²³ MŞH. EO. 671/5.

⁴²⁴ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 12, s. 291.

⁴²⁵ MŞH, EO, 203/93.

⁴²⁶ BOA, İ.İMM, 3725.

⁴²⁷ BOA, ŞD., 434/10, MALİYE 18/362; OA, İ.İML, 2381.

⁴²⁸ BOA, ŞD., 434/10, MALİYE 18/362 25 Receb 1325 ve fi 21 Ağustos 1323/[3 Eylül 1907].

Maaş Defterleri, Nukûd-ı Mevkûfe Defterleri, Mütferrik Emvâl-i Eytâm Defterleri, Kâtipler İdaresindeki Eytâm Sandıkları, Emvâl-i Eytâm Sandıkları İkrâzât ve Tediya Defterleri, Mahkemelere Ait Eytâm Sicilleri, Emvâl-i Eytâm'a Ait Muhtelif Defterler, Emvâl-i Eytâm'a Ait Muhtelif Muhasebe Defterleri ve Eytâm İdâne Defterleri bulunmaktadır.⁴²⁹

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ile İlgili Arşiv

Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Emvâl-i Eytâm Reisi Ahmed Nureddin Efendi,⁴³⁰ Meclis-i Eytâm Azası Mustafa Mâlik Efendi,⁴³¹ Meclis-i Eytâm Azası Hüseyin Nureddin Efendi,⁴³² Eytâm Müdüriyeti 1. Sınıf Kâtibi Kâzım Efendi,⁴³³ Emvâl-i Eytâm Reisi Süleyman Sırrı Efendi,⁴³⁴ Meclis-i Eytâm Şube Muallimi Ahmed Şakir Efendi,⁴³⁵ Meclis-i Eytâm Azası Mehmed Hilmi Efendi,⁴³⁶ Meclis-i Eytâm Azası Mehmed Râşid Efendi,⁴³⁷ Meclis-i Eytâm Azası Abdussamed İsmet Efendi,⁴³⁸ Meclis-i Eytâm Kâtibi Mehmed Feyzullah Efendi,⁴³⁹ Meclis-i Eytâm Azası Ahmed Rıfat Efendi,⁴⁴⁰ Emvâl-i Eytâm Sandık Emin Muavini Cemaleddin Efendi,⁴⁴¹ Meclis-i Eytâm Kâtibi Mehmed Mâil Efendi,⁴⁴² Emvâl-i Eytâm Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi,⁴⁴³ Meclis-i Eytâm Azası Mustafa Efendi,⁴⁴⁴ Meclis-i Eytâm Birinci Sınıf Kâtibi Ahmed Latif Efendi,⁴⁴⁵ Meclis-i Eytâm Hademesi Salahaddin Efendi,⁴⁴⁶ Meclis-i Eytâm Kâtibi Ömer Fâik Efendi,⁴⁴⁷ Eytâm Müdüriyeti Odacısı Hasan Efendi,⁴⁴⁸ Meclis-i Eytâm 2. Sınıf Kâtibi Hüsnü Efendi,⁴⁴⁹ Meclis-i Eytâm Baş Kâtibi Ömer Fahreddin Efendi,⁴⁵⁰ Eytâm Müdüriyeti 2. Sınıf Kâtibi Şevket Efendi,⁴⁵¹ Eytâm Müdüriyeti 3. Sınıf Kâtibi Mehmed Cevdet Efendi,⁴⁵² Eytâm Müdüriyeti Muhammeni Mustafa Efendi,⁴⁵³ Eytâm Müdüriyeti Kâtibi

⁴²⁹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Talebe Emval-i Eytam Kalemi Defterleri**, nr. 3313-3635.

⁴³⁰ MŞH. SAİD. 11/11, 85.

⁴³¹ MŞH. SAİD. 11/12, 86/A.

⁴³² MŞH. SAİD. 11/14, 87.

⁴³³ MŞH. SAİD. 11/16, 88/B.

⁴³⁴ MŞH. SAİD. 12/1, 89/A.

⁴³⁵ MŞH. SAİD. 12/3, 90/A.

⁴³⁶ MŞH. SAİD. 12/5, 91/A.

⁴³⁷ MŞH. SAİD. 12/8, 93.

⁴³⁸ MŞH. SAİD. 12/9, 94.

⁴³⁹ MŞH. SAİD. 12/10, 95/A.

⁴⁴⁰ MŞH. SAİD. 12/14, 97/B.

⁴⁴¹ MŞH. SAİD. 13/2, 98/B.

⁴⁴² MŞH. SAİD. 15/7, 117/B.

⁴⁴³ MŞH. SAİD. 17/14, 133/B.

⁴⁴⁴ MŞH. SAİD. 27/4, 177/D.

⁴⁴⁵ MŞH. SAİD. 28/13, 187/C.

⁴⁴⁶ MŞH. SAİD. 48/24, 319/A.

⁴⁴⁷ MŞH. SAİD. 49/14, 328/A.

⁴⁴⁸ MŞH. SAİD. 54/4, 385/B.

⁴⁴⁹ MŞH. SAİD. 61/3, 482.

⁴⁵⁰ MŞH. SAİD. 61/6, 484.

⁴⁵¹ MŞH. SAİD. 61/7, 474.

⁴⁵² MŞH. SAİD. 61/11, 490.

Ahmed Ziya Efendi,⁴⁵⁴ Meclis-i Eytâm Kâtibi Abdullah Efendi,⁴⁵⁵ Meclis-i Eytâm 2. Sınıf Kâtibi Mehmed Şükrü Efendi,⁴⁵⁶ Meclis-i Eytâm Azası Mehmed Arif Efendi,⁴⁵⁷ Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Azası Mahmud Kemaleddin Efendi,⁴⁵⁸ Meclis-i Eytâm Kâtibi Mehmed Kemaleddin Efendi,⁴⁵⁹ Meclis-i Eytâm Kâtibi Yusuf Ziya Efendi,⁴⁶⁰ Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Azası Mehmed Vefa Efendi,⁴⁶¹ Meclis-i Eytâm 3. Sınıf Kâtibi Hüseyin Avni Efendi,⁴⁶² Eytâm Müdüriyeti Kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendi,⁴⁶³ Eytâm Müdüriyeti Kalemi Mülâzımlarından Mehmed Zâim Efendi,⁴⁶⁴ Meclis-i Emvâl-i Eytâm Azası Hasan Tâib Efendi,⁴⁶⁵ Emvâl-i Eytâm İdaresi Kâtibi Hilmi Efendi,⁴⁶⁶ Meclis-i Eytâm 3. Sınıf Kâtibi İbrahim Niyazi Efendi,⁴⁶⁷ Meclis-i Eytâm Müdürü Ahmed Reşid Efendi,⁴⁶⁸ Meclis-i Eytâm Müdürü Ahmed Efendi,⁴⁶⁹ Bâyezid Dersiâmlarından-Meclis-i Eytâm Azası Mustafa Şükrü Efendi⁴⁷⁰ ve Meclis-i Eytâm Azası İbrahim Sami Efendi'nin⁴⁷¹ tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Dersâadet Eytâm Müdüriyeti birimine ayrılan bütçe ve Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Ayrıca Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ve Erâmil ve Eytâm Sandığı için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.⁴⁷²

2.3.3. Beytûlmâl Müdüriyeti

2.3.3.1. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Kuruluşu

⁴⁵³ MŞH. SAİD. 61/12, 491/A.

⁴⁵⁴ MŞH. SAİD. 61/14, 492.

⁴⁵⁵ MŞH. SAİD. 62/1, 497/A.

⁴⁵⁶ MŞH. SAİD. 62/5, 498/B.

⁴⁵⁷ MŞH. SAİD. 62/7, 500.

⁴⁵⁸ MŞH. SAİD. 62/22, 510.

⁴⁵⁹ MŞH. SAİD. 62/24, 513/A.

⁴⁶⁰ MŞH. SAİD. 63/2, 515/A.

⁴⁶¹ MŞH. SAİD. 66/18, 585/B.

⁴⁶² MŞH. SAİD. 66/21, 586/C.

⁴⁶³ MŞH. SAİD. 68/24, 607.

⁴⁶⁴ MŞH. SAİD. 92/24, 903/B.

⁴⁶⁵ MŞH. SAİD. 110/3, 1198/A.

⁴⁶⁶ MŞH. SAİD. 113/5, 1280/A.

⁴⁶⁷ MŞH. SAİD. 125/20, 1516/B.

⁴⁶⁸ MŞH. SAİD. 133/4, 1752/A.

⁴⁶⁹ MŞH. SAİD. 199/6, 2914.

⁴⁷⁰ MŞH. SAİD. 222/19, 3590.

⁴⁷¹ MŞH. SAİD. 249/27.

⁴⁷² Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 68-84; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2868, s. 5, 15, 17, 19, 29, 33, 47, 49; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 257-299; **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2510, s. 137.

Osmanlı Devleti'nde tereke yazımı ve taksimi, “askerî” ve “beledî” olarak ikiye ayrılmıştır. Askeri erkânın tereke işlemleri kassam-ı askerî, reayanınki ise kassam-ı beledî tarafından yürütülmüştür. Yeniçeri Ocağı askerleri ve sonrasında ismi Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye olan ordunun mensupları ile varisi olamayanların terekeleri Beytûlmâl Kassamlığı tarafından yazılmıştır.⁴⁷³

Miras işlemlerinde vefat eden kişinin malı tespit edilir ve varsa borçları ödenerek defin masrafları hesaplanırdı. Akabinde geride bıraktığı mirası varisleri arasında paylaştırılırdı.⁴⁷⁴ Varisi bulunmayan veya mirasçıları arasında mecnun ve yaşı küçük çocuk varsa tereke Beytûlmal'e yani devlet hazinesine intikal ederdi. Sonrasında mirasçılar çıkar ise de mahkeme kararıyla terekeden hissesine düşen kısmı yine alabilirdi.⁴⁷⁵

Beytûlmâl Kassamlığı'nın “muhallefât, metrukât ve kassam” gibi isimlerle de anılan tereke defterlerinde ilk sırada vefat eden kişinin ikamet ettiği yer, ismi, ünvanı, mesleği, vefat yeri, vefat sebebi ve tarihi kaydedilir, ardından kassam tarafından mallarının sayı ve bedelleri yazılarak hesaplanırdı.⁴⁷⁶

11 Muharrem 1269/25 Ekim 1852 tarihinde Emvâl-i Eytâm Nezâreti Şeyhülislâmlık bünyesine alınmış, “Emvâl-i Eytâm Nazırı” unvanı kaldırılmış ve bunun yerine Emvâl-i Eytâm Müdürü kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁷⁷

Emvâl-i Eytâm ile ilgili birçok nizamname yayınlanmıştır. Bunlardan 4 Rebûlevvel 1324/28 Nisan 1906 tarihli en ayrıntılı olanıdır. Nizamnamede, Dersâadet Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nin kurulması, taşra eytâm idarecileri ve görevleri, işlemlerden alınacak harçlar detaylı olarak izah edilmiştir. Yeni teşkil edilen Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti'nin görevlileri ile vazifeleri de sıralanmıştır. Bu şekilde Taşrada Emvâl-i Eytâm İdare meclisleri, Şeyhülislâmlıkta da Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti kurulmuştur.⁴⁷⁸ Böylece

⁴⁷³ Aydın v.dğr., *Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu*, s. 224.

⁴⁷⁴ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2005, C. 30, s. 406-407.

⁴⁷⁵ Mehmet Erkal, “Beytûlmâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1992, C. 6, s. 92.

⁴⁷⁶ Özcan, “Muhallefât”, s. 407.

⁴⁷⁷ Aydın v.dğr., *Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu*, s. 225.

⁴⁷⁸ bk. Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (ss. 103-121), S. 14, Y. 2006, s. 114-115; Umum Emvâl-i Eytâmın Suret-i İdaresi Hakkında Tadilen Kaleme Alman Nizamname, [4 Rebiyülevvel 1324 ve 15 Nisan 1322/1906 tarihli] *Düstûr*, Tertip I, C. 8, s. 515-548.

Tanzimat'tan sonra kurulmuş olan Beytûlmâl Kassamlığı'nın ismi "Beytûlmâl Müdüriyeti" olarak değiştirilmiştir.⁴⁷⁹

2.3.3.2. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Görevlileri

Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti'nde Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdürü, Müdür Muâvini, Tahrirat Kalemi, Muhasebe Kalemi, İdânât, Vezne, Beytûlmâl ve Tahsildar,⁴⁸⁰ Yevmiye Kâtibi, Tereke Kâtibi ve Mübeyyiz⁴⁸¹ görev yapmıştır.

2.3.3.3. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Beytûlmâl sandığından verilen meblağın senetleri,⁴⁸² Beytûlmâl sandığına konulan paraların senetleri,⁴⁸³ Beytûlmâl sandığının masrafları,⁴⁸⁴ Beytûlmâl Müdüriyeti tarafından yazılıp satılan terekeler,⁴⁸⁵ İstanbul mahkemelerinin Beytûlmâl idaresi tarafından yazılan terekelerle ilgili aldığı kararlar,⁴⁸⁶ Beytûlmâl idaresi'nin terekelerle ilgili aldığı kararların değiştirilmesi,⁴⁸⁷ tereke yazımı ile ilgili murislerin kâtipler hakkındaki şikâyetleri,⁴⁸⁸ mirasçıların Beytûlmâl idaresinden talep ettikleri miras paylarının verilmemesi ile ilgili yaptıkları şikâyetler,⁴⁸⁹ Beytûlmâl idaresi tarafından ölen kişilerin mirasçısının olup olmadığı ile ilgili yapılan tahkikatlar,⁴⁹⁰ sandıklardan borç alanların fazla faiz talep edildiğine dair yaptığı şikâyetler,⁴⁹¹ Beytûlmâl idaresinin ölen kişinin vasiyetine riayet etmediğine dair şikâyetler,⁴⁹² kassamların mirasçılara kötü muamelede bulunduğuna dair şikâyetler,⁴⁹³ Beytûlmâl idaresi görevlileri aleyhinde açılan davalar,⁴⁹⁴ terekelerin eksik yazıldığına dair murisler şikâyetleri,⁴⁹⁵ Beytûlmâl idaresi görevlilerinin tayin, terfi, azil ve maaşları,⁴⁹⁶

⁴⁷⁹ Özcan, "Muhallefât", s. 407.

⁴⁸⁰ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul, 1334, s. 140-152.

⁴⁸¹ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; defter nr. 2864, s.15.

⁴⁸² MŞH. MHB. 215, 220, 230, 238, 239, 240.

⁴⁸³ MŞH. MHB. 28-37,

⁴⁸⁴ MŞH. MHB. 29/55.

⁴⁸⁵ MŞH. HUK. 81/35.

⁴⁸⁶ MŞH. HUK. 80/82; 45/32; 46/24; 56/57; 80/66; 80/77.

⁴⁸⁷ MŞH. HUK. 45/26.

⁴⁸⁸ MŞH. EO. 234/78; 279/74

⁴⁸⁹ MŞH. EO. 391/48.

⁴⁹⁰ MŞH. EO. 820/12; 336/76

⁴⁹¹ MŞH. EO. 405/29.

⁴⁹² MŞH. EO. 521/41.

⁴⁹³ MŞH. EO. 445/1.

⁴⁹⁴ MŞH. EO. 516/92.

⁴⁹⁵ MŞH. EO. 579/23.

⁴⁹⁶ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; **İdare-i Merkeziye Dersiam Maaş Defterleri**, nr. 2864, s. 15.

Beytûlmâl Sandığının yönetimi, sandığın gelir-gider ve masrafları, faiz oranları,⁴⁹⁷ muhalledât yazımı ve idarenin işleyişi ile ilgili yayınlanan nizamnameler,⁴⁹⁸ hac yolunda, hastanede veya hapishanede vefat edenlerin terekeleri,⁴⁹⁹ nizamname maddelerine atıf yapılarak alınan kararlar,⁵⁰⁰ Beytûlmâl idaresinin yıllık bütçe cetvelleri,⁵⁰¹ Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm, Dersâadet Emvâl-i Eytâm İdaresi ve Beytûlmâl İdaresi'nin aldığı kararların müsveddeleri⁵⁰² Meşihat Arşivi'ndeki defter ve belgelerde ayrıntılı olarak geçmektedir.

Ayrıca Beytûlmal Müdüriyeti'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁰³

2.3.3.4. Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Şeyhülslâmlık İçerisindeki Konumu

Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti'nin kurulmasıyla bu müdüriyetin yazışmalarını yapmak, evrak ve sicillerini muhafaza etmek amacıyla Şeyhülslâmlık binaları içerisinde, Eytâm İdaresi'nin bulunduğu bölümde kendilerine bir oda tahsis edilmiştir.

2.3.3.5. Beytûlmâl Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları

Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Defterleri: Meşihat Arşivinde Rûmî 1260-1331/M. 1844-1916 yıllarına ait Beytûlmâl Kassamlığı Terekât Defterleri, Beytûlmâl İdaresi Yevmiye Defterleri, Beytûlmâl Defter-i Kebirleri, Defter-i Kebîr Müsveddesi, Beytûlmâl İdaresi Evrak Defterleri, Beytûlmâl Kassamlığı İsbât-ı Verâset, Zabt-ı Vekâyi, Zabt-ı Dava, Terekât Defterleri, Beytûlmâl Kassamlığı Zabt-ı Dava Esas Defterleri, Beytûlmâl Kassamlığı Tescil-i Vekâlet Cerîdeleri, Beytûlmâl İdaresi Sandık Yevmiesi Defterleri, Beytûlmâl İdaresi Tahvilât Yevmiesi Defterleri, Beytûlmâl İdaresi Usûl-i Murafaa Kontrol Defterleri, Beytûlmâl İdaresi Yevmiye Defteri, Beytûlmâl İdaresi Murafaa Yevmiye Defteri, Beytûlmâl İdaresi Verese Defteri, Beytûlmâl İdaresi Muhasebe İcmâl Defteri, Beytûlmâl İdaresi Vezne Yevmiye Defteri, Beytûlmâl Kassam Muktezâ, Zabt-ı Dava, İlâm Defteri⁵⁰⁴ ve H. 1299-1324/1881-1907 yıllarına ait Beytûlmâl Kassamlığı Defterleri⁵⁰⁵ bulunmaktadır.

⁴⁹⁷ Meşihat Arşivi, **Beytûlmal Kassamlığı Terekat Defterleri**, nr. 3233

⁴⁹⁸ MŞH. EO. 680/33; 772/46

⁴⁹⁹ Meşihat Arşivi, **Beytûlmal Kassamlığı Terekat Defterleri**, nr. 3240.

⁵⁰⁰ MŞH. EO. 832/61; 910/61; 305/42.

⁵⁰¹ Meşihat Arşivi, **Beytûlmal İdaresi Yevmiye Defterleri**, nr. 3252.

⁵⁰² MŞH. MEC. 121-132.

⁵⁰³ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 13, s. 297.

⁵⁰⁴ Meşihat Arşivi, **Beytûlmal Kassamlığı Terekat Defterleri**, nr. 3233-3312.

⁵⁰⁵ Meşihat Arşivi, **Beytûlmal Kassamlığı Defterleri**, nr. 585-596.

Ayrıca Beytûlmâl Kassamlığı Mahkemesine ait Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde H. 1254-1327/M. 1838-1910 yıllarına ait 105 şer'iyye sicili bulunmaktadır.⁵⁰⁶

Beytûlmâl Müdüriyeti'nin Arşiv Belgeleri: Beytûlmâl İdaresi Muhasebe Mümeyyizi Mustafa Rüşdü Efendi,⁵⁰⁷ Beytûlmâl Veznedarı Osman Nuri Efendi,⁵⁰⁸ Beytûlmâl Müdüriyeti Kâtibi Ahmed Cemal Efendi,⁵⁰⁹ Maliye Beytûlmâl Kassamlığı Baş Kâtibi İbrahim Edhem Efendi,⁵¹⁰ Beytûlmâl İdaresi Mümeyyizi Yusuf Mazhar Efendi,⁵¹¹ Beytûlmâl Kassamlığı Kâtibi Halil Efendi,⁵¹² Beytûlmâl İdaresi Tereke Kâtibi Mehmed Emin Efendi,⁵¹³ Beytûlmâl İdaresi Tereke Kâtibi Abdüllatif Efendi,⁵¹⁴ Beytûlmâl İdaresi Tereke Kâtibi Ahmed Remzi Efendi,⁵¹⁵ Beytûlmâl Müdüriyeti Hademesi Ahmed Efendi,⁵¹⁶ Beytûlmâl Hademesi Ahmed Necib Efendi,⁵¹⁷ Beytûlmâl Müdürü Mehmed Tevfik Efendi'nin⁵¹⁸ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Ayrıca Beytûlmâl Müdüriyeti birimine ayrılan bütçe ve Beytûlmâl Müdüriyeti görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Beytûlmâl Müdüriyeti için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.⁵¹⁹

2.3.4. İlmiye Tekâüd Sandığı

2.3.4.1. İlmiye Tekâüd Sandığı'nın Kuruluşu

Tekâüd yani emeklilik, ilmiye mensupları arasında yaygın olmakla birlikte ilk dönemlerdeki uygulama Şeyhülislâm'a ve ilmiye sınıfına taşradaki bazı köy ve kasabaların gelirleri "arpalık" olarak tahsis edilmek suretiyle yapılmıştır. Bu uygulamanın

⁵⁰⁶ Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, s. 165.

⁵⁰⁷ MŞH. SAİD. 12/12, 96.

⁵⁰⁸ MŞH. SAİD. 16/12, 126/A.

⁵⁰⁹ MŞH. SAİD. 18/2, 136/B.

⁵¹⁰ MŞH. SAİD. 20/7, 149/B.

⁵¹¹ MŞH. SAİD. 44/7, 291/D.

⁵¹² MŞH. SAİD. 44/10, 292/C.

⁵¹³ MŞH. SAİD. 45/7, 297/D.

⁵¹⁴ MŞH. SAİD. 45/11, 298/D.

⁵¹⁵ MŞH. SAİD. 45/16, 299/E.

⁵¹⁶ MŞH. SAİD. 48/12, 315/A.

⁵¹⁷ MŞH. SAİD. 48/30, 321/C.

⁵¹⁸ MŞH. SAİD. 65/5, 567.

⁵¹⁹ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; **İdare-i Merkeziye Dersiam Maaş Defterleri**, nr. 2864, s. 15.

kaldırılmasından sonra ilmiye sınıfından emekli olanlara tarik maaşı verilmeye başlanmış,⁵²⁰ Tanzimat döneminde birçok alanda yapılan dönüşüme paralel olarak emeklilik sisteminde de düzenlemeler yapılmıştır. 1860’larda askeri ve mülkî erkânın emeklilerine ve ailelerine; 1880’lerde diğer devlet görevlilerine yönelik “Tekâüd Sandığı” teşkil edilmiştir.⁵²¹

İlmiye sınıfı için tekâüd sandığı, ilk önce “Eytâm ve Erâmil-i İlmiye İâşe Sandığı” adı altında kurulmuş ve zamanla bu sandığın yetersiz kalmasıyla Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm tarafından “Mülkiye Tekâüd Sandığı Nizamnamesi” hükümlerine bağlı kalmak suretiyle bazı maddelerin ilmiye sınıfına özel düzenlenmesi sağlanmıştır. İlmiye Tekâüd Sandığı Nizamnamesi hazırlanarak 6 Ekim 1894’te müstakil bir tekâüd sandığı kurulmuştur. Bu tarihten sonra Eytâm ve Erâmil-i İlmiye İâşe Sandığı’nın adı “İlmiye Tekâüd Sandığı” olmuştur.⁵²²

2.3.4.2. İlmiye Tekâüd Sandığı’nın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

İlmiye sınıfına ait müstakil bir sandık kuruluşu, Askeri Tekâüt Sandığı (1866), Bahriye Tekâüt Sandığı (1869), Posta ve Telgraf Memurları Tekâüt Sandığı (1876), Rümûsat Mensupları Tekâüt Sandığı (1878), Asâkir-i Berriye Tekâüt Sandığı (1880), Mülkiye Tekâüt Sandığı (1881) ve Umûm Askeri Tekâüt Sandığından (1886) daha sonra olmuştur.⁵²³

İlmiye Tekâüd Sandığı, Bedesten’de muhafaza edilmiştir.⁵²⁴ İlmiye Tekâüd Sandığı’nın işleyişi ile ilgili yazışmalar ise Şeyhülislâmlık bünyesindeki Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm tarafından yürütülmüştür.⁵²⁵

İlmiye Tekâüd Sandığı’nın yönetimi, sandık idaresi görevlileri, maaşların dağıtımı, Divân-ı Muhasebât ve Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’a gönderilmek üzere hazırlanan raporlar, ulemânın maaşından kesilen aidatlar, sandık sermayesinin arttırılması, emekliye sevk işlemlerinin aşamaları, emekli maaşının hesaplanması, emeklilik türleri,⁵²⁶ ulemanın tekâüde sevk edilme sebepleri, ulemanın bazı rahatsızlıklarının emekliliğe ayrılma sebebi olup

⁵²⁰ Sadettin Orhan, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri”, **İş ve Hayat**, (ss. 193-210), 2020, C. 10, S. 1, s. 196.

⁵²¹ Mehmet İpşirli, “Tekâüt”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2011, C. 40, s. 340-341.

⁵²² Nazire Doğan, **Osmanlı İlmiye Sınıfının Emekliliği İlmiye Tekâüt Sandığının Kuruluşu ve Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, 2013, s. 47-48; “Tarik-i İlmiye Tekâüd Nizamnamesi”, **Mâb’ad-i Lâhika-i Kavânin Yahud Mecma-ı Lâhika-i Kavanin’in İkinci Cildi**, Mürettibi: Arisdakis Kasparyan, İstanbul 1312.

⁵²³ Orhan, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri”, s. 200-201.

⁵²⁴ Doğan, **Osmanlı İlmiye Sınıfının Emekliliği**, s. 49.

⁵²⁵ Meşihat Arşivi, II. Bölüm, **Tekâüd Sandığı Yevmiye Defterleri**, nr. 2939-2948, 3079-3081, 3173.

⁵²⁶ BOA. A.DVNS.NZAM.d, nr. 00006, s. 255.

olmayacağı,⁵²⁷ Tekâüd-i İlmiye ile ilgili nizamnameler,⁵²⁸ nizamname maddelerinin uygulanışı,⁵²⁹ Osmanlı Devleti vilayet, liva, sancak ve kazaları hesabından İlmiye Tekâüd Sandığına gönderilen meblağlar,⁵³⁰ İlmiye Tekâüd Sandığı'ndan borç alanların isimleri ve borç olarak verilen paraların hesap cetvelleri,⁵³¹ İlmiye Tekâüd Nizamnamesi'nin neşrinden önce vefat edenlerle ilgili uygulamalar,⁵³² İlmiye Tekâüd Sandığı'nın gelir giderleri,⁵³³ İlmiye Tekâüd Sandığı görevlilerinin isimleri, tayin, terfî ve azilleri,⁵³⁴ İlmiye Tekâüd sandığına borçları sebebiyle maaşlarından kesinti yapılanların isim listesi,⁵³⁵ İlmiye Tekâüd Sandığından maaş bağlanan ulemanın isim ve maaş bilgilerini gösterir cetveller,⁵³⁶ ulema ailelerine İlmiye Tekâüd Sandığı'ndan bağlanan maaşlar,⁵³⁷ İlmiye Tekâüd Sandığı'ndan maaş alan ulema ailelerinin hayatta olup olmadığı ve evlenip evlenmediklerine dair her altı ayda bir mahallinden bildirilen ilmühaberler,⁵³⁸ ulemanın geçirdiği rahatsızlıklar⁵³⁹ ve ulemanın maluliyet derecesi,⁵⁴⁰ taşradaki ilmiye mensuplarının ailelerine yıllık tahsis edilen maaşların miktarlarını gösterir pusulalar,⁵⁴¹ ulemanın emeklilik maaşının tam eksiksiz ödenmediğine dair şikâyetler,⁵⁴² Emvâl-i Eytâm İdaresi kararıyla ulema aileleri hakkında yapılan tahkikat neticesinde İlmiye Tekâüd Sandığından maaş alıp alamayacaklarına dair verilen kararlar⁵⁴³ ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belgeler Meşîhat Arşivi evrakları arasındadır.

Ayrıca Fetvâhâne'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşîhat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁴⁴

İlmiye Tekâüd Sandığı heyeti, 15 Haziran 1911 tarihinde İlmiye Tekâüd Sandığı Nizamnamesi'nin yürürlükten kaldırılmasıyla Mülkiye Tekâüd Sandığında oluşturulan

⁵²⁷ MŞH. EO. 503/51.

⁵²⁸ MŞH. EO. 516/69; 541/85; 541/91; 541/96.

⁵²⁹ MŞH. EO. 522/111.

⁵³⁰ MŞH. EO. 523/117.

⁵³¹ MŞH. EO. 524/114.

⁵³² MŞH. EO. 526/4.

⁵³³ MŞH. EO. 536/41.

⁵³⁴ MŞH. EO. 542/65; 543/109.

⁵³⁵ MŞH. EO. 550/36.

⁵³⁶ MŞH. EO. 565/93.

⁵³⁷ MŞH. EO. 596/32; 611/11; 613/14.

⁵³⁸ MŞH. EO. 1154/111.

⁵³⁹ MŞH. EO. 1148/113.

⁵⁴⁰ MŞH. EO. 1141/15.

⁵⁴¹ MŞH. EO. 1148/100.

⁵⁴² MŞH. EO. 945/15; 1104/15.

⁵⁴³ MŞH. EO. 804/14; 890/84.

⁵⁴⁴ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 14, s. 303.

Muhassessat-ı Zatiye Müdirriyeti'ne nakledilmiştir. İlmiye Tekâüd Sandığı'ndan borç alanların tahsilat işlemleriyle ilgilenilmek üzere iki kâtip bırakılmıştır.⁵⁴⁵

2.3.4.3. İlmiye Tekâüd Sandığı'nın Görevlileri

İlmiye Tekâüd Sandığı idaresinde “muhasabe-i mesûl” sıfatıyla bir idareci,⁵⁴⁶ sandık emini, müstekrizât kâtibi, umûr-ı hesabiye ve maaş mukayyidi, yevmiye kâtibi, muamelat memuru, muhasabe mümeyyizi, mübeyyiz, kapıçukadarı, hademe ve odacı görev yapmıştır.⁵⁴⁷

2.3.4.4. İlmiye Tekâüd Sandığı ile ilgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'nde Rûmî 1313-1327/M. 1897-1911 yıllarına ait Tekâüd Sandığı Yevmiye Defterleri, R. 1324 ve 1335 yıllarına ait İlmiye Aidat-ı Tekâüdiye Defterleri ve R. 1317 yılına ait İlmiye Tekâüd Sandığı Maaş Defteri bulunmaktadır.⁵⁴⁸

Meşihat Arşivi'nde İlmiye Tekâüd Sandığı Tahsil Memuru Hasan Efendi,⁵⁴⁹ İlmiye Tekâüd Sandığı Maaş Kâtibi Mehmed Reşadeddin Efendi,⁵⁵⁰ İlmiye Tekâüd Sandığı Tevkifat Kâtibi Ahmed Hayri Efendi,⁵⁵¹ İlmiye Tekâüd Sandığı Tevkifat Kâtibi Mehmed Galib Efendi,⁵⁵² İlmiye Tekâüd Sandığı 3. Sınıf Kâtibi Mustafa Nuri Efendi,⁵⁵³ İlmiye Tekâüd Sandığı 3. Sınıf Kâtibi İlyas Zeki Efendi,⁵⁵⁴ İlmiye Tekâüd Sandığı 3. Sınıf Kâtibi İsmail Hakkı Efendi⁵⁵⁵ ve Tekâüd Sandığı Maaş Kâtibi Mehmed Tefvîk Efendi'nin⁵⁵⁶ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

2.3.5. Meclis-i İntihâb-ı Hükûkâm

2.3.5.1. Meclis-i İntihâb-ı Hükûkâm'ın Kuruluşu

⁵⁴⁵ Doğan, **Osmanlı İlmiye Sınıfının Emekliliği**, s. 52; BOA. BEO. nr. 4013/300918, 1 Kânûn-ı evvel 1327 / 14 Aralık 1911 tarihli Şura-yı Devlet Tanzimat Dâiresi mazbatası.

⁵⁴⁶ Aydın v.dğr., **Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Karaloğu**, s. 182.

⁵⁴⁷ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defteri**, nr. 2743, s. 80, 179, 180; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 413, **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2515, s. 169; **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2527, s. 121; defter nr. 2557, s. 545; defter nr. 2558, s. 275, 591; defter nr. 2560, s. 325-351; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2601, s. 335-363; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2880, s. 22; **İlmiye Aidat-ı Tekâüdiye Defterleri**, nr. 3129, s. 86.

⁵⁴⁸ Meşihat Arşivi, **Tekâüd Sandığı Yevmiye Defterleri**, nr. 2939-2948, 3079-3081, 3173.

⁵⁴⁹ MŞH. SAİD. 13/4, 99/A.

⁵⁵⁰ MŞH. SAİD. 45/19, 300/C.

⁵⁵¹ MŞH. SAİD. 60/25, 479.

⁵⁵² MŞH. SAİD. 60/26, 480/A.

⁵⁵³ MŞH. SAİD. 61/2, 481/B.

⁵⁵⁴ MŞH. SAİD. 61/4, 483/A.

⁵⁵⁵ MŞH. SAİD. 61/15, 494/A.

⁵⁵⁶ MŞH. SAİD. 68/18, 604/B.

Osmanlı Devleti'nde kadıların tayin ve terfî işlemleri XIX. yüzyıla kadar kazaskerlerin maiyetinde yürütülmüştür. Tanzimat'tan önce ilmiye teşkilatının yaşadığı en büyük sıkıntıların başında da naiblik konusu gelmektedir. 1838 yılı tarik-i ilmiyeye dair ceza kanunnamesi ile kadı olma şartlarıyla ilgili birtakım yeni düzenlemeler yapılmış, mesleğe başlamada imtihan şartı getirilmiş, fakat uygulamadaki sıkıntılar sebebiyle kanunnameye zeyl yapılmıştır. Ayrıca 24 Ocak 1840 yılında Talimname-i Hükkâm ile başta kadılara maaş bağlanması konusu olmak üzere yeni bir takım düzenlemeler de hayata geçirilmiştir.⁵⁵⁷

17 Recep 1271/5 Nisan 1855 tarihinde mahkemenin işleyişi, kazaların ve naiplerin sınıflandırılması, naiplerin tayin ve terfileri ile ilgili olmak üzere kadılık sistemine şekil verecek üç temel düzenleme yapılmıştır.⁵⁵⁸

Şeyhülislâmlık'ta kazaskerlikten bağımsız olarak kadı ve naiplerin tayin işlemlerini yürütmek üzere "Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm" adıyla bir birim kurulmuştur. 15 Şevval 1290/6 Aralık 1873 tarihinde bu meclisin vazife alanı yeniden tanımlanmıştır.⁵⁵⁹

2.3.5.2. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Görevlileri

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'da reis, aza, kâtip, mukayyid ve odacı görev yapmıştır.⁵⁶⁰

Görevlilerin İlmî Kariyerleri: Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ve Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye Reisi Sermüneccim Tarsûsîzâde Seyyid Hacı Osman Kamil Efendi, Fatih Camisi Dersiâmı ve Sultan II. Mahmut zamanında Huzûr-ı Hümâyûn muhataplığı yapmış Hacı Mehmed Raşid Efendi'nin oğludur. Usûl-i Hadis'te *Birgivi Tercümesi*, ilm-i Belagatte *Zübde-i Kütübü'l-kavîm* isimli Arapça eserleri kaleme alarak Sultan II. Mahmut'a takdim etmiştir. İstanbul Beşiktaş'taki Yahya Efendi Türbedarı ve *Miftahu'l-kulûb* eserinin müellifi Seyyid Hacı Mehmed Nuri Şemseddin Efendi'ye intisap ederek ondan istihlafname almıştır.⁵⁶¹

Seyyid Hacı Osman Kamil Efendi'nin oğlu Mehmed Nuri Medenî Efendi,⁵⁶² babasının ilim yolculuğunu devam ettirerek Şeyhülislâmlığa kadar yükselmiştir.⁵⁶³ Şam Naibi Çankırlı Abdullah Efendi'nin oğlu Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye Kâtibi⁵⁶⁴ Ali Nureddin Efendi,

⁵⁵⁷ Jun Akiba, "Kadılık Teşkilâtında Tanzimat'ın Uygulanması: 1840 Tarihli Ta'limnâme-i Hükkâm", **Osmanlı Araştırmaları**, (ss. 9-40), S. 29, 2007, s. 11.

⁵⁵⁸ Aydın v.dğr., **Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Karaloğu**, 154.

⁵⁵⁹ Yurdakul, **Osmanlı İlmîye Merkez Teşkilatı**, s. 139-145.

⁵⁶⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, 2556; **Medresetü'l-Kuzat Muallim Maaş Defterleri**, nr. 3098.

⁵⁶¹ MŞH, SAİD, nr. 1155/A.

⁵⁶² MŞH. SAİD. 768/C; BOA. DH.SAİDd.47/291.

⁵⁶³ Tahsin Özcan, "Mehmed Nuri Medeni Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 503-504.

⁵⁶⁴ MŞH, SAİD, nr. 1226/B.

Mustafa Siret Efendi ile birlikte *Cevâhirü 'z-zevâhir* isimli üç ciltlik bir eser kaleme almış ve ayrıca *Kelâmü 'l-mülûk* isimli bir kitap yazmıştır.

Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye Kâtibi Siret Efendi, Fen bilimleri üzerine *Bedâyi* ismiyle haftalık bir risale çıkarmıştır.⁵⁶⁵

2.3.5.3. Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Meşihat Arşivi içerisinde en zengin belge koleksiyona sahip olan birim, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'dır. Belgelerin çoğunluğu, kadıların tayin, terfi ve azilleri ile ilgilidir. Bunun haricinde Meclis-i İntihâb-ı Hükâm defter ve belgelerinde kadılara maaş tahsisi, maaşlarına yapılan zam ve tenzilat, kadılar ile ilgili şikâyetler, yapılan tahkikatlar, soruşturma dosyaları, Molla Fenari'den başlamak suretiyle tüm Şeyhülislâmların isim ve tayin tarihleri, Şeyhülislâmlık birimlerindeki reis ve azaların isimleri ile İstanbul mahkemelerindeki görevlilerin isim listeleri,⁵⁶⁶ kadı, naib, mahkeme başkâtibi görevlilerin tayinleri,⁵⁶⁷ tahkik heyetinin kadı ve naiblerle ilgili verdikleri kararlar,⁵⁶⁸ kadıların hazırladığı teftiş lâyhaları,⁵⁶⁹ mahkemelerin işleyişi ile ilgili alınan kararları ihtiva eden kararnamelerin müsveddeleri,⁵⁷⁰ ulemâya maaş tahsisi,⁵⁷¹ kadı ve nâiblerin özlük dosyalarındaki eksik veya yanlış ibraz edilen evrakların düzeltilerek tamamlanması,⁵⁷² taşraya tayin edilen kadı ve naiblerin isim fihrist listeleri,⁵⁷³ kadılarla ilgili şikâyetler,⁵⁷⁴ kadı, müftü ve ulema arasındaki anlaşmazlıklar,⁵⁷⁵ kadı ve naiblerin yıllık maaş cetvelleri,⁵⁷⁶ Dersâadet ve taşra mahkeme görevlilerinin isim ve maaş cetvelleri,⁵⁷⁷ kadılara yapılan uyarılar ve verilen cezalar, kadıların emeklilik işlemleri, kadıların tayini için yapılan sınavlar, imtihan varakaları ve notları, kadıların sağlık sorunları, meşhur nüfuzlu kadı sülaleleri, kadıların ilmi kariyerleri, maddi sıkıntıları, kadıların halkla ve yerel idareyle yaşadıkları problemler, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın işleyişi, nizamnamesi, tamim, layihalar ve kararlarda atıf yapılan nizamname maddeleri olmak üzere oldukça detaylı

⁵⁶⁵ BOA. DH.MKT. 2084/64.

⁵⁶⁶ Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 1-215; Meşihat Arşivi, **Kadı Defterleri**, nr. 1859, 1861.

⁵⁶⁷ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1812-1813.

⁵⁶⁸ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1814, s. 22.

⁵⁶⁹ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1820, s. 10-13, 57-62.

⁵⁷⁰ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1820, s. 67.

⁵⁷¹ Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1821, s. 44-57.

⁵⁷² Meşihat Arşivi, **Encümen-i İntihab-ı Memurin-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları**, nr. 1844.

⁵⁷³ Meşihat Arşivi, **Kadı Defterleri**, nr. 1864, 1865, 1866.

⁵⁷⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i İntihab-ı Kükkam-ı Şer'in Karar Defterleri**, nr. 1881, s. 5.

⁵⁷⁵ Meşihat Arşivi, **Meclis-i İntihab-ı Kükkam-ı Şer'in Karar Defterleri**, nr. 1881, s. 11.

⁵⁷⁶ Meşihat Arşivi, **Kadı Maaş Defterleri**, nr. 2018-2028.

⁵⁷⁷ Meşihat Arşivi, **Taşra Mahkemeleri Memurin-i İlmiye Ketebe ve Hademe Defterleri**, nr. 2046, 2048.

bilgiler mevcuttur. Bu belgelerde Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın işleyişini görmenin yanı sıra kadıların ilmiye bürokrasisindeki yeri ve Osmanlı ulemasının görev yaptığı tüm coğrafyayı da tespit etmek mümkündür.

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm kadı ve naib atamalarında bölgenin diline hâkim ulemanın seçimine özen göstermiştir. Örneğin Arabistan vilayetine tayin edilecek nüvvabın Arapça'yı ileri düzeyde konuşup yazabilecek seviyede olmasını şart koşturmuştur.⁵⁷⁸

Nizamnameler kabul edilip yayınlandıktan sonra ihtiyaca binaen bir takım değişiklikler de yapılmıştır. Meclis-i İntihâb için yürürlükte olan nizamname ve talimatname gereği bazı hizmet-i şerîyede istihdam olunanların bütün niyabetten mahrumiyetleri gerektiği, bu durumun ise insanların maslahatına uygun olmadığı gerekçesiyle nizamnamenin bu konudaki maddesinin düzeltilmesi hususu Şeyhülislâmlığa arz edilmiştir.⁵⁷⁹

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, nizamnamelerin maddelerine atıf yaparak kararları izah etmiş ve nizamnamede geçmeyen hususlara açıklık getirmiştir. Örneğin Edirne payesine sahip Abdülmecit Efendi'nin daha önce bir niyabete tayin edilmediği kayıtlardan tespit edildiğinden ve bu şekilde niyabet görevinde bulunmamış olanların tayinine dair Hükkâm-ı Şer'iyye Nizamnamesinde açık bir hüküm bulunmadığı belirtmiştir.⁵⁸⁰

Kadı ve naibler askerlikten muaf tutulmuştur. Halid Hıfzı Efendi'nin imtihanla Mekteb-i Nüvvâb'a girdiği, naib olarak Beypazarı'na tayin edildiği ve askerlikten muaf tutulduğu belirtilmiştir.⁵⁸¹ Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, üç aylık ve yıllık olmak üzere yapılan işlemlerin ve yazışmaların istatistiğini hazırlayarak Şeyhülislâmlığa sunmuştur.⁵⁸² Bu sayede meclisin tüm işlemlerini topluca görme ve inceleme fırsatı bulunmaktadır.

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm ile ilgili Meşîhat Arşivi'ndeki evraklar incelediğinde kadı ve naiblerin maaş, tayin ve azillerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunlardan sonraki sırada ise kadıların halka karşı uygunsuz davranışları, evrakta sahtecilik, rüşvet ve usulsüzlük gibi şikâyetler yer almaktadır.

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, haklarında şikâyet olan kadı ve naiblere önce uyarı mahiyetinde ihtarname göndermiş, şikâyetler devam ettiği takdirde soruşturma açılacağı

⁵⁷⁸ BOA. BEO. 3609/270621.

⁵⁷⁹ MŞH. EO. 24/91.

⁵⁸⁰ MŞH. EO. 61/67.

⁵⁸¹ MŞH. EO. 76/7.

⁵⁸² MŞH. EO. 282/89.

bildirilmiştir. Örneğin Trablusşam Nâibi Mesut Efendi'nin kanunsuz hareketlere devam etmesi halinde kendisine cezai müeyyidenin uygulanacağı ihtar edilmiştir.⁵⁸³

Tahkikat sonucu suçsuz oldukları anlaşılanlar görevlerine iade edilmiştir. Örnek vermek gerekirse defter-i kassama sahte pul yapıştırdığı yönündeki şikâyet üzerine hakkında tahikat yapılan ve tebriye-i zimmet eden Elmalı kazası bidayet mahkemesi reis-i sabıkı Mehmet Emin Efendi'nin naibliğe mani bir durumu olmadığından görevine iade edilmiştir.⁵⁸⁴

Meşihat Arşivi belgelerinde haklarında soruşturma açılan naib sayısının bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Örneğin Siirt sancağına tâbi Şirvan Kazâsı Nâibi İbrâhim Hakkı Efendi bazı kötü tasarruflarından dolayı muhâkeme edilerek görevinden uzaklaştırılmış ve yerine Siirtli Ömer Efendizâde İbrâhim Efendi tayin edilmiştir.⁵⁸⁵ Geylan Nâibi Bekir Sıtkı Efendi'nin görevinde sû-i istimali olduğu gerekçesiyle görevinden azledilmiş,⁵⁸⁶ Aydın'ın Marmaris Kazâsı Nâibi Hayrettin Efendi'nin rüşvet ve usulsüzlükten dolayı yerine bir vekil tayin edilerek muhâkeme edilmiş,⁵⁸⁷ Görice niyabetine tayin edilen Nuri Efendi'nin yolsuzluk ve mahpusiyeti bölge halkınca bilindiğinden görev yerinin değiştirilmesi talep edilmiş,⁵⁸⁸ Halep merkez naibi Ahmet Pir Efendi'nin yolsuzluğu nedeniyle vazifesinden azledilmiş,⁵⁸⁹ Avlonya Naibi Yahya Sezai ve Loros Naibi Abdullah Efendi'nin izinsiz görev yerini terk etmeleri sebebiyle haklarında tahkikat⁵⁹⁰ yapılmıştır. Bu örnekler Meclis-i İntihâb-ı Hükâm defter ve belgelerine yansıyanlardan sadece bir kaçıdır.

Kadı ve naibler hakkındaki şikâyetlerde iddiaların bir kısmının ise asılsız olduğu görülmektedir. Örneğin Burdur Mutasarrıfılığı, Burdur naibi Laz Mustafa Rüşdi Efendi'nin sû-i hali ve liyakatsizliğine dair şikâyetle bulunmuş fakat yapılan tahkikatta bölge halkı iddiaların asılsız olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹¹ Bazen de görevden alınmış olan bir naibin hal ve hareketlerinin değiştiğine dair hüsn-i halde bulunulmasıyla tekrar mesleğe dönenler de olmuştur. Horasan Naibi Nafi Efendi, kötü ahlakından dolayı görevinden azledilerek ismine

⁵⁸³ MŞH. EO. 275/57.

⁵⁸⁴ MŞH. EO. 272/70.

⁵⁸⁵ MŞH. EO. 68/29.

⁵⁸⁶ MŞH. EO. 164/12.

⁵⁸⁷ MŞH. EO. 68/32.

⁵⁸⁸ MŞH. EO. 272/63.

⁵⁸⁹ MŞH. EO. 256/36.

⁵⁹⁰ MŞH. EO. 74/44.

⁵⁹¹ MŞH. EO. 115/17.

şerh konulmuş, sonraki süreçte bazı muteber kişilerin ıslah-ı nefis ettiğine dair şهادeti üzerine Şeyhülişlâmlıkça görevine iade edilmiştir.⁵⁹²

Kadı ve naibler şikâyet üzerine hemen görevlerinden alınmamış, tahkikatın neticelenmesi beklenmiştir. Aslında bu sayede naiblerin mağduriyeti önlenmeye çalışılmıştır. Örneğin Hakkâri Naibi İslam Efendi'nin kötü ahlakı ve hukuka aykırı hareketleri sebebiyle Hakkâri İdare Meclisi'nce görevine son verilmesi talep edilmişse de tahkikat neticelene kadar görevine devam etmesine,⁵⁹³ Sivas Naibi Mehmet Mekki Efendi'nin adaletsizliği sebebiyle göreve devam etmemesi talebine de tahkikat sonuçlanana kadar kendisiyle ilgili bir muamele yapılamayacağına karar verilmiştir.⁵⁹⁴ Edirne Valisi Seyyid Ahmet İzzet b. Osman'ın Mürefte kazası Naibi ve Bidayet Mahkemesi Reisi Mehmet Fevzi Efendi'nin kötü ahlaklı olması sebebiyle görevden azledilerek yerine bir başkasının tayin edilmesi talebi üzerine, Edirne valiliğine konunun tahkik ettirilmeden böyle bir kararın verilemeyeceği bildirilmiştir.⁵⁹⁵ Ürgüp Nâibi Mustafa Neşat Efendi'nin görev süresinin uzatılması için rüşvet verdiği iddialarının ise Ürgüp Kaymakamlığınca tahkik ettirilmesi istenmiştir.⁵⁹⁶

Ayrıca Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁹⁷

2.3.5.4. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Şeyhülişlâmlık İçerisindeki Konumu

Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, Şeyhülişlâmlık kompleksi içerisinde Harem Dâiresi'nin bulunduğu hizada Haliç tarafında yer almaktaydı.⁵⁹⁸

2.3.5.5. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Eğitim Kurumları ile İrtibatı/ Muallimhane-i Nüvvâb

Bir devleti ayakta tutan en temel hususların başında eğitim ve yargı gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde yargı kazaskerler ve kadılar aracılığıyla yürütülmüştür. Tanzimat'ın

⁵⁹² MŞH. EO. 271/9.

⁵⁹³ MŞH. EO. 293/63.

⁵⁹⁴ MŞH. EO. 293/18.

⁵⁹⁵ MŞH. EO. 257/52.

⁵⁹⁶ MŞH. EO. 238/63.

⁵⁹⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 15, s. 309.

⁵⁹⁸ MŞH, MHB, 13/9.

ilanına kadar diğer ilmiye görevlileri gibi aynı medreselerde yetişen kadılar, bu tarihten sonra özel kurulan medreselerde eğitim görmüşlerdir.⁵⁹⁹

Şer'î mahkemelerde görevli kadıların daha iyi bir eğitim almaları, tüm nizam ve kanunlara vakıf olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla 1855'te Muallimhane-i Nüvvâb açılmıştır. Bu medresenin adı 1885'te Mekteb-i Nüvvâb, 1908'de Mekteb-i Kuzât ve 1909'da ise Medresetü'l-kuzât olarak değiştirilmiştir. En temel özelliği ise eğitiminin İslam fıkı üzerine olması ve öğrencilere mahkemelerde staj yapma imkânı sağlamasıdır.⁶⁰⁰

Bu medresede Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın reis ve azaları da ders vermiştir. Eğitim süresi ve ders programının belirlenmesi, öğrenci sayısının tespiti, hoca ve talebelerle ilgili sıkıntı ve şikâyetlerin çözülmesi, mezun öğrencilerin liyakat ve derecelerine göre naibliklere tayin edilmesi, icazetnamelerin ve diplomaların tasdik edilmesi, burada ders veren müderrislere maaşlarının ödenmesi, maaş cetvellerinin hazırlanması, müderrislerin özlük dosyalarının muhafaza edilmesi ve medreselerde ıslahat çalışmalarının yapılması Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın izin ve denetimindeydi.⁶⁰¹

Dönemin önemli ilim erbabı bu medresede yetişmiştir. Örnek verecek olursak Ömer Nasuhi Bilmen, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Ali Haydar Efendi, Süleyman Hilmi Tunahan, Ali Himmet Berki, Ahıskalı Ali Haydar Efendi, Mehmed Nuri Medeni Efendi, Şeyhülislâm Ömer Hulûsi Efendi, Bekir Haki Yener, Mustafa Hayri Efendi, Dursun Nuri Feyzi Güven, Mustafa Namık Çankı, Emced Zehâvi ve Rahmi Efendi Medresetü'l-Kuzat'ın meşhur mezunları arasındadır.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Mehmet İpşirli, “Medresetü'l-Kudât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 343-344.

⁶⁰⁰ Kemal Yıldız, Ferda Esengün Hasekioğlu, “Muallimhane-i Nüvvâb'dan Medresetü'l-Kudât'a Osmanlı'nın Son Döneminde Kadı Yetiştiren Okullar”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, (ss. 411-442), S. 34, 2019, s. 413.

⁶⁰¹ “Medresetü'l-Kudât Nizamnamesi”, **Düstur**, II. Tertip, C. VI, 146-150; **İlmiye Salnâmesi**, s. 674-678; **Takvîm-i Vakâyi**, s. 1693,

⁶⁰² Yıldız- Hasekioğlu, “Muallimhane-i Nüvvâb”, s. 433; **İlmiye salnamesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 577-619; Şakir Berki, “Berki, Ali Himmet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, C. 5, 509-510; Yusuf Şevki Yavuz, “Elmalılı Muhammed Hamdi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C. 11, s. 57-62; Mehmet Akif Aydın, “Ali Haydar Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 396; Rahmi Yaran, “Bilmen, Ömer Nasuhi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, C. 6, s. 162-163; Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, C. 41, s. 377; Mehmet Akif Aydın, “Ali Haydar Efendi, Küçük”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 396-397; Cemal Bayak, “Haydar Efendi, Ahıskalı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, C. 17, s. 27-28; Tahsin Özcan, “Mehmed Nuri Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 503-504; Tahsin Özcan, “Ömer Hulusi Efendi”,

2.3.5.6. Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ile İlgili Arşiv Kaynakları

Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın Defterleri: Meşihat Arşivi'nde H. 1329-1340/M. 1911-1922 tarihli Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i İlmiye Karar Müsvedde Varakaları Defteri, H. 1328-1338 tarihli Meclis-i İntihâb Karar Hulâsa Defterleri, H. 1307-1334 tarihli Kadı Defterleri, H. 1296-1329 tarihli Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'î Karar Defterleri, H. 1329-1339 tarihli Evrak-ı Vâride Defterleri, H. 1322-1335 tarihli Müftü Defterleri, H. 1299-1335 tarihli Nüvvâb İsim ve Maaş Defterleri, H. 1285-1329 tarihli Meclis-i İntihâb Müzekkire ve Munfasıl Nüvvâb Vâride Defterleri, H. 1329-1339 tarihli Kadı Sicil ve Esâmi Defterleri, R. 1309-1324 tarihli Kadı Maaş Defterleri, H. 1290-1337 tarihli Kadı Tevcihât Defterleri, H. 1325-1336 tarihli Taşra Mahkemeleri Memûrîn-i İlmiye, Ketebe ve Hademe Defterleri ve H. 1282-1333 tarihli Merkez Memurları Sicil Defterleri, H. 1314-1329 tarihli Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Karar Makbuz Defterleri ve H. 1329-1337 tarihli Hükâm-ı Şer'îye Maaş Defterleri olmak üzere 259 adet defter bulunmaktadır.⁶⁰³

Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın, Şeyhülislâmlık'taki diğer birimlerle mukayese edildiğinde kuruluşundan kaldırıldığı döneme kadar en kapsamlı ve düzenli defter serisine sahip olduğu söylenebilir.

Meclis-i İntihâb-ı Hükâm'ın Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îye Reisi İstanbullu Osman Kâmil Efendi,⁶⁰⁴ Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Baş Kâtibi İstanbullu Mehmed Şâkir Efendi,⁶⁰⁵ Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Baş Kâtibi İstanbullu Mehmed Said Efendi,⁶⁰⁶ Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Kalemi Kâtibi İstanbullu Mehmed Ekrem Efendi,⁶⁰⁷ Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Kâtibi İstanbullu Ali Nureddin Efendi,⁶⁰⁸ Mekteb-i Nüvvâb Müdürü Abdüllatif Efendi'nin oğlu Mahkeme-i Temyiz-i Şer'îye Dâiresi Muamelât-ı Kaydiye Masası Mukayyidi Yakup Nureddin Efendi,⁶⁰⁹ Mekteb-i Nüvvâb Müdürü İstanbullu

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, C. 34, s. 71-72; Mahmut Kaya, "Bekir Hâkî Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, C. 5, s. 361-362; Yusuf Şevki Yavuz, "Güven, Dursun Nuri Feyzi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, C. 14, s. 328-329; Ahmet İnan, "Mustafa Hayri Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, C. 31, s. 302-303; Recep Alpyağıl, "Çankı, Mustafa Namık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2016, C. Ek-1, s. 284-285; Osman Said el-Anî, "Emced Zehavî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2013, C. 43, s. 179-180; Tahsin Özcan, "Rahmi Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, C. 34, s. 423-424.

⁶⁰³ Meşihat Arşivi, **Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îye Defterleri**, nr. 1812-2056.

⁶⁰⁴ MŞH, SAİD, nr. 1155/A.

⁶⁰⁵ MŞH, SAİD, nr. 1118/A.

⁶⁰⁶ MŞH, SAİD, nr. 1124/A.

⁶⁰⁷ MŞH, SAİD, nr. 105/B.

⁶⁰⁸ MŞH, SAİD, nr. 1226/B.

⁶⁰⁹ MŞH, SAİD, nr. 149/C.

Osman Nuri Efendi,⁶¹⁰ Mekteb-i Nüvvâb İnşâ Muallimi İstanbullu Ali Vasfi Efendi,⁶¹¹ Mekteb-i Nüvvâb Mecelle Muallimi Hafikli Mustafa Vehbi Efendi,⁶¹² Mekteb-i Nüvvâb Muallimi Sinoplu Ahmed Nazif Efendi,⁶¹³ Mekteb-i Nüvvâb Müdürü Rizeli Yunus Vehbi Efendi,⁶¹⁴ Mekteb-i Nüvvâb Kâtibi ve Mecelle Muallimi Bağdatlı Mehmed Şakir Efendi,⁶¹⁵ Mekteb-i Nüvvâb Hat Muallimi İstanbullu Mustafa Lütfi Efendi,⁶¹⁶ Mekteb-i Nüvvâb Odacısı Ömer Ağa,⁶¹⁷ Mekteb-i Nüvvâb Hademesi Eğinli Ahmed Hamdi Efendi,⁶¹⁸ Mekteb-i Nüvvâb Müdür Muâvin-i Evveli Bolvadinli Mustafa Asım Efendi,⁶¹⁹ Mekteb-i Nüvvâb Müdürü İstanbullu Osman Nuri Efendi,⁶²⁰ Medresetü'l-Kuzât Mubassırî Ömer Yaver Efendi,⁶²¹ Medresetü'l-Kuzât Mubassırî Kayserili Rıfat Efendi,⁶²² Medresetü'l-Kuzât Mezunu Tirebolulu Yahya Efendi,⁶²³ Medresetü'l-Kuzât Müdürü Burdurlu Ömer Lütfi Efendi,⁶²⁴ Medresetü'l-Kuzât Mubassırî Safranbolulu Ahmed Efendi,⁶²⁵ Medresetü'l-Kuzât Hatt-ı Talik Muallimi İstanbullu Mehmed Hulûsi Efendi,⁶²⁶ Dârül-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası-Medresetü'l-Kuzât Muallimi Elmalılı Mehmed Hamdi Efendi,⁶²⁷ Medresetü'l-Kuzât Mubassırî İstanbullu Mehmed Fahreddin Efendi⁶²⁸ ve Medresetü'l-Kuzât Kâtibi Sadık Efendi'ye⁶²⁹ ait tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Azası Ahmet Selami ve Ahmet Muhtar Efendi, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Kâtibi Mehmet Sait Efendi, Ali Rıfat Efendi, İbrahim Ethem, Mustafa Saim Efendi, Mustafa Siret Efendi, Süleyman Efendi, İsmail Hakkı Efendi, Rıfat Efendi, Mehmet Refik Efendi, Ahmet Sadettin Efendi, Hüseyin Hilmi Efendi,⁶³⁰ Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye Başkâtibi Mehmet Esat Efendi, Başkâtib Başçıklı Ali Efendi'nin

⁶¹⁰ MŞH, SAİD, nr. 173/C.

⁶¹¹ MŞH, SAİD, nr. 174/B.

⁶¹² MŞH, SAİD, nr. 175/E.

⁶¹³ MŞH, SAİD, nr. 176/A.

⁶¹⁴ MŞH, SAİD, nr. 181/E.

⁶¹⁵ MŞH, SAİD, nr. 225/C.

⁶¹⁶ MŞH, SAİD, nr. 227/C.

⁶¹⁷ MŞH, SAİD, nr. 312/C.

⁶¹⁸ MŞH, SAİD, nr. 349/A.

⁶¹⁹ MŞH, SAİD, nr. 1158/C.

⁶²⁰ MŞH, SAİD, nr. 1168/C.

⁶²¹ MŞH, SAİD, nr. 352/B.

⁶²² MŞH, SAİD, nr. 364/A.

⁶²³ MŞH, SAİD, nr. 1179/B.

⁶²⁴ MŞH, SAİD, nr. 1413.

⁶²⁵ MŞH, SAİD, nr. 1509/A.

⁶²⁶ MŞH, SAİD, nr. 2912/B.

⁶²⁷ MŞH, SAİD, nr. 3727/B.

⁶²⁸ MŞH, SAİD, nr. 5223.

⁶²⁹ MŞH, SAİD, nr. 5271.

⁶³⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 60-73.

hafidi Mehmet Sait Efendi, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'îyye Kâtibi Mehmet Şakir Efendi, Ali Nurettin Efendi, Mehmet Hamdi Efendi, Saim Efendi, Mustafa Siret Efendi, Tevfik Efendi, İsmail Efendi,⁶³¹ Muallimhane-i Nüvvâb Müdürü Osman Efendi, Atâi Efendizâde Mehmet Şükrü Efendi, Atâi Efendizâde Ali Şükrü Efendizâde Mehmet Esat Efendi, Gümüşhaneli Ömer Efendizâde Mustafa Reşit Efendi, Hemşinli Mehmet Salim Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Müdür Muâvini Mustafa Âsım Efendi, Şakir Efendi, Muhtar Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Muallimi Mustafa Vehbi Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Ferâiz Muallimi Ahmet Nazif Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Mazabıt Musahhihi Vasfi Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb ve Şeyhülislâmlık Talik Muallimi Hasan Hüsnü Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Kapıcısı Mehmet Ziyaettin Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Odacısı Ömer Efendi,⁶³² Muallimhane-i Nüvvâb Mecelle Muallimi Mustafa Vehbi Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Mazabıt Musahhihi Vasfi Efendi, Muallimhane-i Nüvvâb Kapıcısı Mehmet Ziyaettin Efendi,⁶³³ Medresetü'l-kuzât Müdürü Hasan Lütfü Efendi, Bahri Efendi, Bağdatlı Mehmet Şakir Efendi, Medresetü'l-kuzât Kâtibi Kavalalı Mehmet Ali Efendi, Dürer Muallimi Musa Kâzım Efendi, Medresetü'l-kuzât Dürer Muallimi Bafralı Ahmet Hamdi Efendi, Elmalılı Mehmet Hamdi Efendi, Medresetü'l-kuzât Dürer Muallimi Yusuf Efendi, Mecelle Muallimi Ali Haydar Efendi, Medresetü'l-kuzât Mecelle Muallimi Hasan Bahri Efendi, Arif Fazıl Efendi, Medresetü'l-kuzât Mecelle Muallimi Bağdatlı Mehmet Şâkir Efendi, Sakk-ı Şer'î Muallimi Hüseyin Halis Efendi, Medresetü'l-kuzât Tatbikat-ı Şer'îyye Muallimi Ali Haydar Efendi, Defter-i Kassâm Muallimi Hüseyin Halis Efendi, Medresetü'l-kuzât Hukûk-ı Aile Muallimi Mustafa Rıza Efendi, Ferâiz Muallimi Karlovalı Hulûsi Efendi, Medresetü'l-kuzât Ahkâm ve Nizamât-ı Evkâf Muallimi Elmalılı Mehmet Hamdi Efendi, Arazi Kanunu Muallimi İbrahim Evliya Efendi, Medresetü'l-kuzât Usûl-i Muhakemât-ı Hukûkiyye Muallimi Mustafa Fevzi Efendi, Tanzim-i İlâmât-ı Hukûkiyye Muallimi Ali Rıza Efendi, Medresetü'l-kuzât Ceza Kanunu Muallimi Mustafa Reşit Efendi, Usûl-i Muhakemât-ı Cezaiyye ve Sulh Kanunları Muallimi Şakir Efendi, Medresetü'l-kuzât Hukûk-ı Düvel Muallimi Kemal Atıf Efendi, İdare Hukuku Muallimi Şâkir Efendi, Medresetü'l-kuzât Ticaret-i Beriyye Kanunu Muallimi Seniyyüttin Efendi, Tanzim-i İlâmât-ı Cezâiyye Muallimi Şakir Efendi, Medresetü'l-kuzât İcra Kanunu Muallimi Mustafa Fevzi Efendi, Ticaret-i Bahriyye Muallimi Seniyyüttin Efendi, Medresetü'l-kuzât Tatbikat-ı Hukûkiyye ve Cezaiyye Muallimi Ali Rıza Efendi, Medhal-i İlm-i Hukûk Muallimi Abdullah Efendi, Medresetü'l-

⁶³¹ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 160-175.

⁶³² Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 176-194.

⁶³³ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 205-213.

kuzât İktisat Muallimi Hasan Tahsin Efendi, Kitâbet-i Resmiye Muallimi Tevfik Efendi, Medresetü'l-kuzât Talik Hattı Muallimi Mehmet Aziz Efendi, Hulûsi Efendi, Medresetü'l-kuzât Sakk-ı Şer'î Muallimi Mustafa Rıza Efendi, Ferâiz Muallimi Şevket Efendi, Medresetü'l-kuzât Nikâh ve Vasiyet Muallimi Seydişehirli Hasan Fehmi Efendi, Malûmât-ı Kanûniyye Muallimi Mustafa Reşit Efendi, Medresetü'l-kuzât Kitâbet Muallimi Hüseyin Nafiz Efendi, Mehmet Sait Efendi, Hesap Muallimi Yusuf Ziya Efendi, Medresetü'l-kuzât Ahkâm-ı Evkâf Muallimi Elmalılı Mehmet Hamdi Efendi, Defter-i Kassâm Muallimi Sadık Efendi, Medresetü'l-kuzât Usûl-i Muhakemât-ı Şer'iyye Muallimi Hüseyin Kâmil Efendi, Hasan Lûtfü Efendi, Harç Kanunları Muallimi Halil Cemalettin Efendi, Medresetü'l-kuzât Usûl Defteri Muallimi Mehmet Sadettin Efendi, Hatt-ı Talik Muallimi Mehmet Aziz Efendi, Medresetü'l-kuzât Mubassırî Ahmet Rıfat Efendi, Fahrettin Efendi, Mehmet İzzet Efendi, Medresetü'l-kuzât Mubassırî Ömer Yâver Efendi ve Mehmet Ziya Efendi⁶³⁴ adlarına düzenlenmiş maaş cetvelleri bulunmaktadır.

Ayrıca Meclis-i İntihâb-ı Hükâm birimine ayrılan bütçe ve Meclis-i İntihâb-ı Hükâm görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Meclis-i İntihâb-ı Hükâm için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.⁶³⁵

2.3.6. Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi

2.3.6.1. Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde şer'î, hukukî ve idarî alanda yapılan yenileşme hareketiyle birlikte 1826 yılında vakıfların idari işlemlerini tek elden yürütmek için Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti kurulmuştur. Mütevellileri kadılar tarafından tayin edilen vakıfların idaresi de nezarete devredilmeye başlayınca nezaretin iş yükü de zamanla fazlasıyla artmıştır.⁶³⁶

1831 yılına kadar Evkâf-ı Hümâyûn vakıflarının denetimi Evkâf-ı Haremeyn Müfettişliği tarafından yürütülmekteydi. Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği'nin kurulmasıyla Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bağlı vakıfların denetimi ve vakıflarla ilgili davaların görülmesi Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği'ne devr edilmiştir. 1834'te ise Haremeyn

⁶³⁴ Meşihat Arşivi, *İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri*, nr. 3098, s. 1-29.

⁶³⁵ Meşihat Arşivi, *Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri*, nr. 2743, s. 60-73; *Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri*, nr. 2554, s. 176-194.

⁶³⁶ Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform*, s. 46-50.

vakıflarının denetim görevi de yine Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği'ne verilmiştir.⁶³⁷ Ayrıca Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin idaresinde bulunan tekke vakıflarının denetimi de Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesine devr edilmiştir.⁶³⁸

2.3.6.2. Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Dergâhlara vakfiyesine uygun olarak şeyhlerin tayin edilmesi, tekke, dergâh ve zâviye vakıflarıyla ilgili gelen şikâyetlerin teftişi,⁶³⁹ Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği görevlileri adına nizama uygun bir şekilde kefalet senetlerinin düzenlenmesi,⁶⁴⁰ medreselerde müderrislerle ilgili yapılan şikâyetler üzerine vakfiyesi gereği liyakatli kişilerin tayin edilmesi için imtihan varakalarının kontrol edilmesi,⁶⁴¹ vakıf tekkelerine vakfiye gereği kişilerin tayin edilmesi için Meclis-i Meşâyih ile birlikte gerekli takibin yapılması,⁶⁴² iki vakıf arasındaki arazisi anlaşmazlıklarının çözülmesi,⁶⁴³ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe'ce cihet-i ilmiye imtihanları yapıldıktan sonra evrakın tasdiklenmesi,⁶⁴⁴ Şeyhülislâmlık'ta başka bir birime tayin edilen Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği görevlilerinin maaş ve sicil bilgilerinin hazırlanması,⁶⁴⁵ temyizi talep edilen kararların incelenmek üzere Meclis-i Tedkîkâ-ı Şer'iyye'ye gönderilmesi,⁶⁴⁶ Evkâf kadısının tuttuğu sicillerin sayfası bittiğinde muhafazası için Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'ne teslim edilmesi⁶⁴⁷ Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin yürüttüğü belli başlı görevler arasındadır.

⁶³⁷ Elif Genca, “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İUHFM), Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan**, (ss. 531-554), S. 72, C. 1, 2014, s. 545-546.

⁶³⁸ Bilgin Aydın, “Meclis-i Meşâyih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 247-248.

⁶³⁹ MŞH. EO. 66/47: Hacıbektaş Dergâhı postnişini Şeyh Yahya Efendi'nin İstanbul'da bulunduğu sırada vekil bıraktığı Hâfız Ali'nin yolsuzluğuna, dergâhın muhasebesinin görülmesine ve dergâhta devam eden münazaaya ve Evkaf Müfettişliğince yapılan teftişe dair tahrirat.

⁶⁴⁰ MŞH. EO. 205/38: Evkaf-ı Hümâyûn Beytûlmâl Kassam Muavinliği'ne tayin edilen Ali Rıza Efendi'ye kefil olan Karaköy'deki hamamın hissedarı Atıf Efendi'nin kefalet senedinin nizama uygun olarak tanzim edilmiş olduğunun Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği'ne bildirilmesi.

⁶⁴¹ MŞH. EO. 110/75: Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği tarafından Kayseri'de bulunan Pervâne Bey Medresesi Müderrislik cihetinin yarım hissesine sâhip olan Seyyid Abdullah Efendi'nin vefat etmesi ve diğer yarısının sahibi İsmail Hakkı Efendi'nin dahi liyakatsiz olduğu için boşaldığından bahisle mezkûr cihetin tevcih olunması teklif edilen Bâyezid dersiâmlarından Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin yapılan imtihanda başarılı olduğu, Mehmet Hilmi Efendi'nin ise davete icâbet etmediğinin cevâben bildirildiği.

⁶⁴² MŞH. EO. 511/94, 104.

⁶⁴³ MŞH. EO. 562/42: Anadolu Kavağı'nda Hz. Yuşa civarında Sütlüce'de Bezm-i Âlem Vakfı'na ait arazi, bağ ve bağ evi bulunan arazinin, Tophane-i Amire'deki Yahya Efendi Vakfı'na ait olduğu iddiasıyla Beneklizâde Vakfı mütevellisinin açtığı davada aleyhinde verilen karara itirazla, davanın Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği'ne havalesine dair Tarikat-ı Şabaniye'den Seyyid Şeyh Ahmet Efendi'nin talebi.

⁶⁴⁴ MŞH. EO. 337/23.

⁶⁴⁵ MŞH. EO. 992/22; 992/28.

⁶⁴⁶ MŞH. MEC. 2/90.

⁶⁴⁷ MŞH. TC. 23/3.

Meşihat Arşivi'ndeki evrak fonları, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin görevlilerinin vazifelerini düzgün yapmadıklarına dair şikâyetler,⁶⁴⁸ aldıkları ilmi paye ve rütbelere,⁶⁴⁹ görevli ve ailelerine bağlanan emeklilik maaşları,⁶⁵⁰ evkâf sandıklarının gelir giderlerini gösterir aylık ve yıllık düzenlenen hesap cetvelleri,⁶⁵¹ evkaf sandığından borç alanların listeleri,⁶⁵² Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği görevine seçilecek olanların ilmi payelerinin belirlenmesi,⁶⁵³ görevlilerinin tayin, terfi, azil ve maaş miktarları,⁶⁵⁴ Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmal Kassamlığı'na müzayede edilen terekelerin satışı,⁶⁵⁵ Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi tarafından verilen ilamın temyizi,⁶⁵⁶ ailevi şikâyetler⁶⁵⁷ Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi çalışanları, mahkemenin işleyişi ve ilmiye bürokrasisindeki etkinliği konusunda önemli belgeler içermektedir.

Ayrıca Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁶⁵⁸

2.3.6.3. Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi Dâiresi, Evkaf kadısı, müşâvir-i evvel, müşâvir-i sâni odası, kalem odası, dosya ve evrak kalemi, hademe odası ve sofadan oluşmaktadır.

Evkâf Kadılığı Odasında zemini kırmızı uşak mamûlatından halı, kadife koltuk, pardozut koltuk, pandazut sandalye, hezârân sandalye, müstatil muhakeme masası, sigara iskemlesi, kebîr yazıhâne, billur hokka takımı, kâğıtlık, tampon, yazı levhası, üzeri camekânlı dolap, tahta kanepa, çini soba ve sac boru, kırmızı yünlü boy perdesi ve keten perde, Anadolu mamûlatından kırmızı halı seccâde, **Evkâf Kadılığı Müşavir-i Evvellik Odasında** Anadolu

⁶⁴⁸ MŞH. EO. 399/81: Ohrili Hacı Osman Ağa ile cereyan eden muhakemelerinde şahitler dinlenmiş iken hükmün tehir edildiği şikâyetini havi Resneli Ahmet Murat'ın arzuhalı üzerine vakıf münazaasına ilişkin olan mezkûr davanın selefi zamanında görülürken mahkemede hazır bulunmasına ihtiyaç duyulan evkaf müfettişinin bulunamaması ve sair gerekçelerle ertelenmiş olduğuna dair bazı ifadeyi havi Ohri naibi İsmail Hulusi Efendi'nin arizası.

⁶⁴⁹ MŞH. EO. 356/87.

⁶⁵⁰ MŞH. EO. 1062/11.

⁶⁵¹ MŞH. MHB. 190/6-10.

⁶⁵² MŞH. MHB. 225/23.

⁶⁵³ MŞH. THR. 1/13.

⁶⁵⁴ MŞH. EO. 568/85.

⁶⁵⁵ MŞH. EO. 671/72.

⁶⁵⁶ MŞH. EO. 1007/81.

⁶⁵⁷ MŞH. EO. 180/67.

⁶⁵⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 16, s. 315.

mamûlatından müstamel zemini kırmızı halı, müstamel koltuk birisi pandazut ikisi kırmızı kadife, müstamel kırmızı kadife sandalye, köhne kırmızı kadife kanepeler, yazıhâne, sigara iskemlesi, hezeran sandalye, çini soba ve sac boru, yünl  kumaştan müstamel farbala ve keten perde, kırmızı y nl  kumaştan farbala ve korniş, **Evkâf Mahkemesi Kaleminde** müstamel kırmızı kadife koltuk, y nl  kumaştan yapılmış köhne koltuk, ikisi pandazut birisi adi kırmızı ketenden yapılmış sandalye, hezârân sandalye, yazıhâne, kütüphane, köhne perde, demir soba ve sac boru, defterlik altı gözlü raf, tahta sandık, **Evkâf Mahkemesi M ş vir-i S n lik Odasında** kırmızı kilim müstamel, kırmızı halı, yazıhâne, yeşil kadife müstamel koltuk, yeşil kadife müstamel kanepeler, yeşil kadife müstamel sandalye, kırmızı ketenden köhne koltuk, ufak masa, köhne kırmızı renkte y nl  farbala ve keten perde, çini soba ve sac boru, tahta sandalye, sarı renkte halı seccâde, **Evkâf Mahkemesi Dosya ve Evrâk Kaleminde** kırmızı renkte fersûde kadife koltuk, kırmızı y nl  kumaştan koltuk, kebîr kıtada dolap, yazıhâne, komidin, küçük kıtada iki gözlü dolap, beyaz renkte çini soba ve sac boru, kırmızı y nl  kumaştan yapılmış müstamel farbala ve keten perde, yazı levhası, hezârân sandalye, hasır sandalye, dolap, defterlik raf, **Evkâf Mahkemesi Hademe Odasında** Anadolu mamûlatından halı, kırmızı renkte köhne kanepeler, biri kırmızı kadife diğeri kırmızı ketenden köhne koltuk, müstamel hezârân sandalye, köhne perde, uşak mamûlatından seccâde, **Evkâf Mahkemesi Sofasında** tahta evrâk sandığı, kırmızı ketenden köhne koltuk ve tahta kanepeler bulunmaktadır.

2.3.6.4. Evkâf-ı Hümâyûn M fettişliğı Mahkemesi ile İlgili Arşiv Kaynakları

Evkâf-ı Hümâyûn M fettişliğı Mahkemesi'nin Defterleri: Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde Evkâf-ı Hümâyûn M fettişliğı Mahkemesine ait H. 888- 1342 yıllarını içeren 801 adet şer'iyye sicili bulunmaktadır.⁶⁵⁹

Evkâf-ı Hümâyûn M fettişliğı Mahkemesi'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişi Hasan Hüsnü Efendi,⁶⁶⁰ Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf Müsteşarı Mehmed Mekki Efendi,⁶⁶¹ Evkâf-ı Hümâyûn Kassam Muâvini Mustafa Zühdü Efendi,⁶⁶² Evkâf-ı Hümâyûn Mektûbî Kalemi K tibisi Mehmed Gülşen Efendi,⁶⁶³ Mahkeme-i Evkâf K tibisi Azîz Mahmud Efendi,⁶⁶⁴ Evkâf-ı Hümâyûn K tibisi Süleyman Efendi,⁶⁶⁵ Evkâf Muhzırı

⁶⁵⁹ Akgündüz, **Şeriye Sicilleri Toplu Kataloğı**, s. 93-99.

⁶⁶⁰ M H. SA D. 18/4, 137/A.

⁶⁶¹ M H. SA D. 18/8, 139/A.

⁶⁶² M H. SA D. 18/10, 140/A.

⁶⁶³ M H. SA D. 47/1, 306/A.

⁶⁶⁴ M H. SA D. 65/A, 564.

⁶⁶⁵ M H. SA D. 75/9, 669/C.

Abdi Efendi,⁶⁶⁶ Evkâf Mahkemesi Sicil Mukayyidi Mehmed Cemaleddin Efendi,⁶⁶⁷ Evkâf-ı Hümâyûn Kassamı Mehmed Zühdü Efendi,⁶⁶⁸ Evkaf Mahkemesi Mümeyyizi Mehmed Şevki Efendi,⁶⁶⁹ Evkâf Mahkemesi Kâtibi Hüseyin Halis Efendi,⁶⁷⁰ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Salih Seyda Efendi,⁶⁷¹ Mahkeme-i Teftiş Sınıf-ı Evvel Kâtibi Abdülkadir Efendi,⁶⁷² Mahkeme-i Teftiş Kâtibi İbrahim Halil Efendi,⁶⁷³ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Ahmed Cevdet Efendi,⁶⁷⁴ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mutafta Âsım Efendi,⁶⁷⁵ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Ramazan Saim Efendi,⁶⁷⁶ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mehmed Şemseddin Efendi,⁶⁷⁷ Mahkeme-i Teftiş Mümeyyizi Süleyman Gani Efendi,⁶⁷⁸ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mustafa Nazmi Efendi,⁶⁷⁹ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Hüseyin Azîz Efendi,⁶⁸⁰ Mahkeme-i Teftiş Evrak Memuru Ahmed Fevzi Efendi,⁶⁸¹ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mehmed Nazif Efendi,⁶⁸² Mahkeme-i Teftiş Mümeyyizi Ali Rıza Efendi,⁶⁸³ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Şerafeddin Mahmud Efendi,⁶⁸⁴ Mahkeme-i Teftiş Ser Hademesi Ömer Lütü Efendi,⁶⁸⁵ Mahkeme-i Teftiş Muhzırı Mehmed Sadık Efendi,⁶⁸⁶ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mehmed Sıddık Efendi,⁶⁸⁷ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mehmed Hidâyet Efendi,⁶⁸⁸ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi İsmail Hakkı Efendi,⁶⁸⁹ Mahkeme-i Teftiş 2. Sınıf Kâtibi İsmail Hakkı Efendi,⁶⁹⁰ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mustafa Hilmi Efendi,⁶⁹¹ Mahkeme-i Teftiş Mukayyidi İbrahim Abid Efendi,⁶⁹² Mahkeme-i Teftiş Muhzırı

⁶⁶⁶ MŞH. SAİD. 75/10, 670/A.
⁶⁶⁷ MŞH. SAİD. 84/11, 800/B.
⁶⁶⁸ MŞH. SAİD. 127/26, 1609.
⁶⁶⁹ MŞH. SAİD. 248/1, 5430/A.
⁶⁷⁰ MŞH. SAİD. 248/3, 5431.
⁶⁷¹ MŞH. SAİD. 19/7, 143/A.
⁶⁷² MŞH. SAİD. 19/9, 144/A.
⁶⁷³ MŞH. SAİD. 19/13, 145/B.
⁶⁷⁴ MŞH. SAİD. 19/15, 146/B.
⁶⁷⁵ MŞH. SAİD. 20/2, 147/B.
⁶⁷⁶ MŞH. SAİD. 63/20, 530.
⁶⁷⁷ MŞH. SAİD. 63/21, 531.
⁶⁷⁸ MŞH. SAİD. 63/22, 532.
⁶⁷⁹ MŞH. SAİD. 64/2, 535.
⁶⁸⁰ MŞH. SAİD. 64/3, 537/A.
⁶⁸¹ MŞH. SAİD. 74/6, 658/A.
⁶⁸² MŞH. SAİD. 75/1, 667/A.
⁶⁸³ MŞH. SAİD. 75/4, 668/A.
⁶⁸⁴ MŞH. SAİD. 75/17, 671/D.
⁶⁸⁵ MŞH. SAİD. 75/18, 672/A.
⁶⁸⁶ MŞH. SAİD. 76/2, 673/B.
⁶⁸⁷ MŞH. SAİD. 76/8, 674/C.
⁶⁸⁸ MŞH. SAİD. 76/9, 675/A.
⁶⁸⁹ MŞH. SAİD. 76/12, 676/A.
⁶⁹⁰ MŞH. SAİD. 76/19, 678/A.
⁶⁹¹ MŞH. SAİD. 76/22, 679/A.
⁶⁹² MŞH. SAİD. 77/1, 680/A.

Mehmed Efendi,⁶⁹³ Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mustafa Âsım Efendi⁶⁹⁴ ve Mahkeme-i Teftiş Kâtibi Mehmed Efendi'nin⁶⁹⁵ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi birimine ayrılan bütçe ve Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'ndeki Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Ayrıca Şeyhüslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.⁶⁹⁶

Değerlendirme

Şeyhüslâmlığın Osmanlı Devleti'ndeki konumuna ve tarihi süreçte geçirdiği dönüşümlere bakıldığında önemli bir yeri ve ağırlığı olduğu görülmektedir. Hem adliye hem de ilmiyenin en üst konumunda olan Şeyhüslâm, verdiği fetvâlar ışığında din ve hukuk anlayışının şekillendiği bir mevkidir. Padişah değişiminde, mahkemede görülen davalarda Şeyhüslâmın fetvâsının alınması konumlarını güçlü kılmıştır.⁶⁹⁷

Şeyhüslâmlık Müessesesinde 1826-1900 yıllarında bazı birimleri revize edilmiş ve II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise merkezîyetçi anlayışla birlikte birçok yeni birim tesis edilmiştir.

Şeyhüslâmlığa nakl edilen birimlerin yanında Şeyhüslâmlığın yazı işleri ve evrak sistemi ile ilgili olarak Mektûbi Kalemî, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Dosya ve İstatistik Kalemî; Şeyhüslâmlığın/ilmiye sınıfının özlük işleriyle ilgili Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi, Memûrîn Kalemî Müdüriyeti kurulmuştur. Ayrıca Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytül-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesini son dönemde Şeyhüslâmlığa bağlanmıştır.

Şeyhüslâmlık bünyesinde teşekkül eden bu birimler ile evrak sisteminde birtakım yenilik ve ilerlemeler kaydedilirken diğer yandan ilmiye sınıfı mensuplarının sicil

⁶⁹³ MŞH. SAİD. 77/4, 681/A.

⁶⁹⁴ MŞH. SAİD. 84/13, 801/B.

⁶⁹⁵ MŞH. SAİD. 247/29, 5421.

⁶⁹⁶ Meşihat Arşivi, **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3096, s. 185; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3129, s. 10-17, 29-30; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3152, s. 90.

⁶⁹⁷ Mehmet Akif Aydın, “Şeyhüslâmlıktan Diyanet İşleri Başkanlığı'na Din Devlet İlişkileri”, **Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel Dinamikleri Açısından 3 Mart 1924 Yasaları ve Günümüze Yansımaları Sempozyumu Bildirileri**, (ss. 221-226). Ankara, 2007.

dosyalarının hazırlanması, ulemanın bilgilerine daha hızlı ulaşılması ve ulemanın maaş yazışmalarının daha düzenli hale getirilmesi hususunda ciddi adımlar atılmıştır.

Şeyhülislamlık Müessesesi, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesini ilmiye teşkilatına dâhil etmek suretiyle yetimlerin işlemlerini takip etme, kadıların tayin, terfi ve maaşla ilgili yazışmalarını yapma, vakıflarla ilgili mali ve idari işlemlerin yürütülmesi alanındaki nüfuzunu arttırmayı hedeflemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞEYHÜLİSLAMLİK'TA YENİ KURULAN BİRİMLER

Şeyhülislamlık bünyesine bazı birimler dâhil edilirken ihtiyaca binaen farklı alanlarda yeni meclisler kurulmuştur. Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur’a, Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, Bâb-ı Fetvâ Camisi, Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti ve Müneccimbaşılığını bu birimler arasında saymak mümkündür.

3.1. ŞEYHÜLİSLAMLIK’TAKİ BİRİMLER

3.1.1. Meclis-i Meşâyih

3.1.1.1. Meclis-i Meşâyih’in Kuruluşu

Osmanlı Devleti’nde cami, medrese ve tekkeler toplumun dinî ve ictimai hayatının temelini oluşturmaktadır.¹ Özellikle tekkeler, devletin en ücra köşelerine kadar etkisini gösteren toplumun her kesimine ve her kademesine ulaşabilen bir etkiye sahiptir.

Devletin tekkeler üzerinde otoritesi bulunmakla birlikte 19. yüzyıla kadarki süreçte direk bir müdahalesi söz konusu değildi. Bunlardan ilki sayılabilecek olanı tekke ve dergâhların kontrolü ile ilgili 1793 yılında çıkarılan bir fermanla itikadı düzgün olmayan şeyh ve dervişlerin tespit edilmesi amacıyla şeyhlerden oluşturulan bir meclisin kurulmasıdır.²

Gelişen bürokrasiyle birlikte 1812 yılında tekke vakıfları, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’ne ve tekkelerin postnişin seçimi ise Şeyhülislamlığın denetimine tabi tutulmuştur. Bu tarihteki fermanla tekkeler, bir nevi kendi içlerindeki özerkliklerini kaybetmiş ve devletin denetimine tabi olmuştur.³

1836 yılında Sultan II. Mahmut’un fermanıyla tüm tarikat mensuplarının uymaları gereken kaideler tespit edilmiştir. Tarikat ehlinin kıyafetleri ve kullanacağı mühürler, dervişlere verilecek icazetnamelerin düzenlenme şekli, vakıf tekkelerine şeyh tayin edilirken vakfiye şartlarına uyulması, tekkelerin demirbaş kayıtlarının tutulması gibi birçok husus belirlenmiştir. Aslında bu fermanla Meclis-i Meşâyih’in de temelleri atılmıştır.⁴

¹ Bilgin Aydın, “Osmanlı Devleti’nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih’in Şeyhülislamlık’a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi”, *İstanbul Araştırmaları*, 1998, S. 7, s. 93-109.

² Osman Sacid Arı, *Meclis-i Meşâyih müessesesi, kuruluşu ve faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003, s. 11-15.

³ BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 11874.

⁴ BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 18014.

1866 yılında tekkelerin denetimiyle ilgili önemli bir adım daha atılmış ve Meclis-i Meşâyiḥ kurulmuştur. Böylece devletin ve Şeyhülislâmlığın tekke ve zâviyeler üzerindeki denetim mekanizması sağlamlaşmıştır. Meclis-i Meşâyiḥ'in kurulmasıyla ilgili çalışmalar 1864 yılında başlamış fakat meclisin görev ve amacını izah eden layihanın hazırlanarak nizamnamesinin yürürlüğe girmesi ancak 15 Kasım 1866 tarihinde olmuştur. Meclis-i Meşâyiḥ, 1868 yılında Kadiriye, Halvetiye, Sünbüliye, Sadiye ve Nakşibendiye tarikatlerinin şeyhlerinden olmak üzere beş azadan oluşmuştur. Buna 1874'te Rûfaiye de eklenerek aza sayısı altıya çıkarılmıştır.⁵

Meclis-i Meşâyiḥ'in kurulması, devletin merkezileşme ve modernleşme sürecinde tekkeler üzerindeki en sistematik kontrol mekanizmasını oluşturmuştur.⁶ Tekke ve zâviyelerin Şeyhülislâmlığın denetimine tabi tutulması sadece kontrol için değil 19. ve 20 yüzyıldaki merkezileşme ve modernleşme girişimlerinin de bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir.⁷

Meclis-i Meşâyiḥ'in Nizamnâmesi: Nizamname yayınlandıktan sonra nizamnamenin tatbiki, merkez tekkeleri, taşra Meclis-i Meşâyiḥ heyetlerinin görevleri, tekkelerin temizliği, meşâyihe verilecek icazetnameler ve tekkelerin teftişi ile ilgili talimatnameler hazırlanmıştır.⁸

Devletin her yerindeki tekke ve zâviyeler, Şeyhülislâmlık bünyesindeki Meclis-i Meşâyiḥ'e bağlanmıştır. Taşrada ise Encümen-i Meşâyiḥler kurulmuş, komisyon başkanlığına müftü getirilirken diğer üyeler mahalli ulema ve tarikat şeyhleri arasından seçilmiştir. Şeyhülislâmlığın her biriminde olduğu gibi Meclis-i Meşâyiḥ'in de nizamnamesi hazırlanmış, ilerleyen süreçte ihtiyaca binaen yeni maddeler ilave edilmiş ve bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu nizamname ile “tarikat, şeyh ve halife, derviş ve mürîd, muhîb, tekke, ihvân” gibi kelimelerin anlam sınırları çizilmiş, Meclis-i Meşâyiḥ'in görevleri ve yetki alanları da sıralanmıştır.⁹

3.1.1.2. Meclis-i Meşâyiḥ'in Görevleri

Meclis-i Meşâyiḥ'in temel görevi tekkelerin huzuru, güvenliği ve asayişini temin etmektir.

⁵ Ayhan Işık, “Meclis-i Meşâyiḥ ve Seyyidlerin Tasavvuf Hayatındaki Etkinliği”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, 2019, C. 1, S. 17, ss. 115-154.

⁶ Mustafa Kara, “Tanzimat Dönemi ve Tasavvufi Hayat”, **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, 1991, s. 306.

⁷ İsmail Kara, “Meclis-i Meşâyiḥ ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zâtın Kendi Kaleminden Tercüme-i Halleri”, **Kutadgu Bilig**, S. 1, Ocak 2002, s. 186.

⁸ Arı, **Meclis-i Meşâyiḥ müessesesi, kuruluşu ve faaliyetleri**, s. 9-10; Mustafa Kara, **Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, 3. bs., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990, s. 389-416.

⁹ **Meclis-i Meşâyiḥ Nizamnamesi**, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1337, TBMM Kütüphanesi nr. 73-3283.

Meşihat Arşivi'ndeki Meclis-i Meşâyih defter ve belgelerine baktığımızda tekkelerin huzurlu bir ortam olması için çalışıldığı görülmektedir. Örneğin tekke ve zâviyelerin güvenliği ve huzuru için Zabtiye Nezareti ile iletişime geçilerek gerektiğinde olumsuz durumlara müdahale edilmiştir.¹⁰ Şeyh ve Dervişlerin haysiyetlerine yakışmayacak yerlerde gezmeleri ve böyle ortamlarda bulunmaları yasaklanmıştır.¹¹ Tarikate mensup olmadıkları halde, sûfî kıyafetleri giyip kendilerine derviş süsü vererek toplumda uygunsuz hareketlerde bulunanların önlemesi için Meclis-i Meşâyih müfettişleri görevlendirilmiştir.¹² Tekke ve zâviye şeyhlerinin, şeriat ve tarikata uymayan hâllerinin tespiti durumunda azledileceklerinin¹³ sıklıkla kendilerine tebliğ edildiği belgelere yansımaktadır.

Meclis-i Meşâyih'in faal olarak görev yaptığı ve dergâhlarla ilgili şikâyetleri titizlikle inceleyerek gerekli tahkikatı yaptırdığı Şeyhülislâmlık belgelerine yansımaktadır. Örneğin Üsküdar Merdivenköy'deki Şahkulu Sultan Zâviyesi Postnişini Ahmet Baba, müstahdem Hacı Nûri Baba, meydancı İbrahim Baba ve dergâhta sakin olan diğer kişilerin içki içtiklerine dair ihbarda bulunulması üzerine gerekli tahkikat yapılmıştır. Dergâha içki getirildiği zabıta tarafından tespit edildiğinden Şeyh Ahmed Baba azledilerek yerine uygun bir postnişin tayin edilmiştir.¹⁴ Eyüp Sultan'daki Şeyhülislâm Feyzullah Efendi Dergâhı'nda dergâh adabına aykırı olarak köçek oynatma ve çalgı çalma gibi bir takım uygunsuz hareketler yaşandığı, bunlara engel olamadığı için Şeyh Rasih Efendi görevinden alınarak yerine muktedir bir vekil tayin edilmiştir.¹⁵ Aynî Ali Baba Dergâhı postnişini Mehmet Ensârî Efendi uygunsuz davranışlarından dolayı Meclis-i Meşâyih'çe ikaz edilmiştir.¹⁶

Tekke ve zâviyelerdeki postnişin ve dervişlerin halka güzel örnek olmaları beklenmiştir. Uygunsuz davranışlarda bulunan ve kötü örnek olanlar şeyhlikten alınmıştır. Abdüsselâm Dergâhı Postnişini Yahya Efendi, Tarîk-i Halvetiye'den Salkım Söğüt'teki Aydınoglu Dergâhı Şeyhi Fehmi Efendi, Tarîk-i Kâdiriye'den Tophâne'deki Karabaş Dergâhı Şeyhi Ahmet Efendi ve Tarîk-i Sadiye'den Fındızkâde Dergâhı Şeyhi Şemsettin Efendi bu gerekçelerle postnişinlikten alınmıştır.¹⁷

¹⁰ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1735, s. 69.

¹¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1736, s. 110.

¹² Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1736, s. 155.

¹³ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1737, s. 7.

¹⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1737, s. 37.

¹⁵ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1741, s. 32.

¹⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1747, s. 186.

¹⁷ Meşihat Arşivi, **Tekke ve Zaviye Defterleri**, nr. 1769, s. 108.

Ankara'daki Hacı Bayrâm Veli Hangâhı meşîhatı ile tevliyet ve diğer cihetlerin Şeyh Hamid Efendi'den alınarak evlâd-ı vâkıftan Tayyip Baba'ya tevcihinin Padişah'ın iradesi olduğu Mâbeyn Başkitâbeti tarafından bildirilmiştir. Ancak meşîhat cihetinin Hamid Baba'dan alınarak resmen tevcih edildiğinde vakfın gelirlerinin israf edileceği, dergâhın meyhâne haline döneceği, Tayyip Baba'ya tevcihinin şer'-i Şerîfe ve Padişahın rızasına uygun olmayacağı Meclis-i Meşâyih tarafından ifade edilmiştir.¹⁸ Tarikatle ilgisi olmayan meşâyih ve dervişlere mahsus tac ve arakiye giyip sokaklarda dolaşan, şüpheli yerlerde gezen, kahvehanelerde oturup çalgı dinleyen, kâğıt ve tavla oynayan uygunsuz kişilerin başlarından taçları alınarak kendilerine engel olunmuştur.¹⁹

Meclis-i Meşâyih'çe tekkelerde, tekkenin kuruluş amacına ve islamın ruhuna aykırı hareketlerin olmasına da engel olunmuştur. Örneğin Dersâadet ve Bilâd-ı selâse'deki bazı dergâhlarda düğün münasebetiyle çalgı çalındığı, gazel ve şarkı söylendiği şikâyetleri üzerine bu durumun tekkelerin ruhuna aykırı olduğu belirtilmiştir. Engellenmesi yönünde de Meclis-i Meşâyih'çe tekke şeyhlerine tamim gönderilmiştir.²⁰

Tekke ve dergâhlarda tarikat ehli olmayan kişilerin ikameti yasaklanmıştır. Dersâadet ve Bilad-ı Selâse'deki bazı tekkelerde dergâhla alâkası olmayan ve orada ikamet eden kişiler Polis Müdüriyet-i Umûmiyesi vâsıtasıyla dergâhtan tahliye edilmiştir.²¹

İstanbul'da tekkelerle ilgisi olmayan bazı ahlâksız ve tembel kişilerin tarik ehli ile hiçbir ilgileri olmadığı hâlde onların kıyafetlerini giyerek cenâze arkasında dolaştıkları, çarşı pazarda kitap satarak halkı dolandırdıklarından bu kişilere cezai işlem uygulanması için Zabtiye Nezareti'ne bildirilmiştir.²² Tarikat ehli olmayanların meşâyih ve dervişlere mahsus kıyafetler giymesi ve halkı istismar etmesi önlenmeye çalışılmıştır.

Meclis-i Meşâyih tarafından tasavvuf ve tasavvuf terimleriyle ilgili eser ve makaleler yazılarak halkın bilinçlenmesi hedeflenmiştir. Bu alanda "Tasavvuf'un Tarihi Gelişimi"ne dair bir makale yazılmıştır.²³ Tarikatların usûl, erkân, âdâb ve seyr u sülûku'na dair telif edilecek kapsamlı bir eser için meşâyih-i kirâm tarafından birer risâle yazılarak Meclis-i Meşâyih'e gönderilmesi istenmiştir.²⁴

¹⁸ Meşîhat Arşivi, **Tekke ve Zaviye Defterleri**, nr. 1769, s. 35.

¹⁹ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1745, s. 145.

²⁰ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1742, s. 34.

²¹ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1745, s. 81.

²² Meşîhat Arşivi, **Tekke ve Zaviye Defterleri**, nr. 1777, s. 96.

²³ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1745, s. 135 ve 191.

²⁴ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1739, s. 159.

Tekke ve zâviyelerin toplumun maneviyatını sağlamlaştırma vazifesi de bulunmaktadır. Düşman tarafından Osmanlı memleketine haksız yere yapılan saldırılardan dolayı memleketin ve Osmanlı tebaasının zarar görmemesi ve afetlere marûz kalmaması için tekke, dergâh ve zâviyelerde daha önce okunmakta olan Kur'an-ı Kerîm ve dualara devam edilmesi tenbih edilmiştir.²⁵ Aynı şekilde Osmanlı devletinin muzafferiyeti ve başarısı için Kur'an-ı Kerîm okunması ve dua edilmesi, Osmanlı memleketine düşman tarafından yapılan saldırılar dolayısıyla tekke ve zâviyelerde “Hasbünallahü ve nime'l-vekil” kelime-i celîlesinin okunması tekke, zâviye ve dergâhlara umumen tebliğ edilmiştir.²⁶

Asâkir-i İslâmiye'nin muzafferiyeti için yetmiş bin ‘kelime-i tevhid’ okunması ve Hüdâyi Dergâhı'nda yapılacak toplu duaya katılmaları için Hüdâyi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi, Nasûhî, Selimiye, Yahya Efendi ve Kelâmî dergâhlarına haber verilmiştir.²⁷ Şeyhlerin ve dervişlerin uygun günlerde tekke merkezlerinde toplanarak Padişah'ın sıhhat ve âfiyeti, milletin selâmet ve saâdeti, İslam askerlerinin muzafferiyeti için tehlilât ve dua etmeleri gerektiği hususu bildirilmiştir.²⁸

Meclis-i Meşâyih'in bir diğer görevi ise dergâhların postnişinliği için yapılacak sınavların sorularını hazırlamaktır. Hazırlanan sorulara baktığımızda “Tarikat, Adâb-ı Tarikat ve Merâtib-i Nefs” tabirlerinin ne anlama geldiğine dair tasavvufla ilgili sorular sorulmuştur.²⁹ Yine abdestin farzları, Cuma namazının farziyeti, teyemmümün caiz olacağı zaman, kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığı, vücûd-ı bârîye delil-i şer'inin anlamı, enbiyâ'nın bi'setlerindeki hikmet, tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiye'nin âyîn ve erkânı, hatm-i hâcegân usulünün ne olduğu gibi fıkıh, kelam ve tasavvuf alanında soruların sorulduğu imtihan varakalarına yansımıştır.³⁰

Tekkelerin temizliği Meclis-i Meşâyih'in gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Tekke ve zâviyelerde sâkin olanların ve ziyaretçilerin uymaları gereken sağlık ve temizlik kuralları il hıfzıssıhhanın görüşleri doğrultusunda tamimen tekkelere bildirilmiştir.³¹

Meclis-i Meşâyih, şeyh tayininde tekkenin vakfiye şartlarına mutabık kalınmasına özen göstermiştir.³² Tekke ve zâviyelerden, tevliyet ve meşîhatın şartlarının tespiti için

²⁵ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1735, s. 230.

²⁶ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1735, s. 233 ve 307.

²⁷ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, 1736, s. 99.

²⁸ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1736, s. 109.

²⁹ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1736, s. 78.

³⁰ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 146.

³¹ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 67 ve 68.

³² Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1737, s. 139.

vakfiye suretlerinin Meclis-i Meşâyih'e gönderilmesi istenmiştir.³³ Örneğin Şeyh Ebu'l-Vefa Camii'nde Halvetiye tarikatı usûlünce mukabele okunması şartının bulunduğu iddiaları üzerine vakfiyenin sureti talep edilmiştir.³⁴

Meclis-i Meşâyih'in sayılanların dışında daha farklı görevleri de vardır. Hatta postnişinler ihtiyaç olduğu dönemlerde belli aralıklarla Askerlik şubelerinde de görevlendirilmiştir.³⁵ Ayrıca "tarikat-ı aliyye, tekke, şeyh, derviş ve muhib" gibi kavramlar tanımlanmış, bu şahısların görevleri belirlenerek boş vakitlerinde topluma faydalı meslek ve sanatları öğrenmeleri ve bu sanatlarda başarılı olmaları teşvik edilmiştir.³⁶ Dersâdet ve Bilâd-ı selase'deki tekkelerin kütüphanelerinde dağınık halde bulunan kitapların ayrıntılı listelerinin tutulması,³⁷ Meclis-i Meşâyih azalarının dergâhların mukabele günlerinde vaaz etmek üzere İstanbul'daki tekkelerde görevlendirilmesi,³⁸ İstanbul'daki yangınlarda binaları yanmış olan tekke ve zâviyelerin metruk arsalarının kaybolmaması için tasdikli bir haritalarının çıkartılması,³⁹ Turuk-ı Aliyye meşâyih-i kirâmının halifelerine verecekleri icâzetnâmelerin, Meclis-i Meşâyih'çe de geçerli olması için uyulması gereken kaidelerin hazırlanması⁴⁰ Meclis-i Meşâyih'in yürüttüğü hizmetlerdendir.

Dergâhlardaki görevlilerin sadece kendi vazifeleriyle ilgilenmeleri gerektiğinden siyasetle meşgul olmalarına engel olunması,⁴¹ postnişinler hakkındaki şikâyetlerin incelenmesi, keramet gösterdiğini iddia eden şeyhlerle ilgili araştırma yapılması, tekke ve vakfın gelirlerinde yolsuzluk yapıldığı iddialarının tahkik edilmesi, Meclis-i Meşâyih'ten ruhsat almadan tekke ve zâviyelerde zikir ve ayin yapılmasına engel olunması, ehliyetsiz şeyhlerin tarikat ayini yapmalarının engellemesi,⁴² meclisin öncelikli görevlerindendir.

Meclis-i Meşâyih tarafından izin verilmeden hiç kimseye tarikat icazetnâmesi verilmemesi, izin alınmadan mescidlerde ayin yapılmaması,⁴³ Meclis-i Meşâyih'in bilgisi

³³ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1735, s. 75.

³⁴ Meşihat Arşivi, **Tekke ve Zaviye Defterleri**, nr. 1777, s. 71.

³⁵ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1736, s. 119a.

³⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 66.

³⁷ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 90.

³⁸ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1739, s. 154.

³⁹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 16.

⁴⁰ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 59.

⁴¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1735, s. 342.

⁴² BOA, DH.MKT., 119/47.

⁴³ BOA, ZB., 350/50.

olmadıkça tekke ve zâviyelere yangınzedelerin yerleştirilmemesi⁴⁴ Meclis-i Meşâyih'in sıklıkla ikaz ettiği konular arasındadır.

Meclis-i Meşâyih'in Hizmet Alanları: Tekke ve zâviyelerdeki şeyhlerin özlük dosyalarının düzenlenmesi; tekkelerin vakıf kayıtlarının muhafaza edilmesi,⁴⁵ tekkelerin halkın faydasına olacak şekilde ilimle meşgul olmalarının sağlanması,⁴⁶ tekke şeyhliğine ehliyet sahibi kişilerin tayin edilmesi,⁴⁷ dervişlere Tasavvuf ilminin yanında Kelam, Fıkıh ve Akaid derslerinin de verilmesi, Kur'ân talimi, dini bilgiler ve medeni bilgiler dersleri ile güncel konulara da öncelik verilmesi,⁴⁸ ihvanlar arasında sohbet halkalarının oluşturulması,⁴⁹ tekke şeyhlerinin sıkıntılı insanlara yardım etmesi ve onlara kol kanat gererek manevi danışmanlık yapmasının teşvik edilmesi, şeyhlerin halktan sadaka toplamalarına müsaade edilmemesi, şeyhlerin dini görevlerinin yanında vakfiye şartlarının da yerine getirip getirmediğinin takip edilmesi,⁵⁰ dervişlerin tekkede kendilerine verilen görevi yerine getirdikten sonra halkın yararına olacak uygun bir meslek ve zanaat öğrenmesinin sağlanması, her tarikatın kendi usul ve ayinini izah eden bir risale yazarak meclisi bu konuda haberdar etmesinin sağlanması, her tarikatın belli sürelerle toplantılarına iştirak ederek onlarla sohbet edilmesi, her altı ayda bir taşradaki komisyonlardan gelen raporların değerlendirilmesi, tekkelerin isimleri, kurucuları ve mensup olduğu tarikatleri içeren bilgilerin derlenip toparlanması ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması,⁵¹ dergâhların ayin yerlerinin temizliğinin denetlenmesi, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına engel olmak için hasta olan dervişlerin ayine katılmasına müsaade edilmemesi, derah şeyhlerinin hilafet icazetnamesi için düzenledikleri icazetname törenlerine iştirak edilmesi Meclis-i Meşâyih ve taşradaki Encümen-i Meşâyih Komisyonlarının belli başlı görevleri arasındadır.⁵²

3.1.1.3. Meclis-i Meşâyih'in Görevlileri

Meclis-i Meşâyih ilk kurulduğu dönemde reis, aza ve kâtipten oluşurken⁵³ sonraki yıllarda bu sayı artmış bir reis, altı aza, ikinci sınıf hulefa, üçüncü sınıf hulefa, kâtip, müfettiş ve hademedden oluşan bir kadroya ulaşmıştır.⁵⁴

⁴⁴ BOA, BEO, 4532/339863.

⁴⁵ MŞH. EO. 862/24.

⁴⁶ MŞH. EO. 366/77.

⁴⁷ MŞH. EO. 398/91.

⁴⁸ MŞH. EO. 352/61.

⁴⁹ MŞH. EO. 1139/29.

⁵⁰ MŞH. EO. 1734, s. 96

⁵¹ MŞH. TCC. 30/17, 184/11, 184/15, 184/17 ve 185 numaralı dosyalar.

⁵² BOA, İ.DUİT., 58/81, 82 ve 83.

⁵³ **İlmiye Salnamesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-152.

Meclis-i Meşâyih'te reislik görevini üstlenmiş Çerkeş Şeyhizâde Seyyid Mehmet Tevfik Efendi,⁵⁵ Şeyh Şerif Ahmet Muhyittin Efendi,⁵⁶ Şeyh Mehmet Esad Efendi,⁵⁷ Mehmet Gülşen Efendi,⁵⁸ Şeyh Mehmet Elif Efendi,⁵⁹ Hacı Mustafa Safvet Efendi,⁶⁰ Sükûtizâde Seyyid Mehmet Şerif Efendi,⁶¹ Meclis-i Meşâyih'te aza olan Şeyh Abdülbaki Efendi,⁶² Şeyh Mehmet Sadık Efendi,⁶³ Hasan Fehmi Efendi,⁶⁴ Şeyh Mehmet Vahyi Efendi,⁶⁵ Şeyh Ali Rıza Efendi,⁶⁶ Hasan Efendi,⁶⁷ Şeyh Mehmet Cevdet Efendi,⁶⁸ Mustafa Sabri Efendi,⁶⁹ Nasûhizâde Kerameddin Efendi,⁷⁰ Mehmet Haşim Efendi,⁷¹ Mustafa Hâki Efendi,⁷² Şeyh Ahmet Remzi Efendi,⁷³ Vâni Dergâhı Postnişini Seyyid Mehmet Emin Efendi,⁷⁴ Kâtip Mahmut Nurettin Efendi⁷⁵ ve Mustafa Siret Efendi,⁷⁶ Mukayyit Seyyid Mehmet Şemsettin Efendi'nin⁷⁷ Meşîhat Arşivi'nde tercüme hâl dosyaları bulunmaktadır.

Meclis-i Meşâyih reis ve azalarının tercüme-i hâl dosyaları incelendiğinde kadronun ilim, soy, nesep ve kariyer noktasında oldukça seçkin ailelerden seçildiği görülmektedir.

Meclis-i Meşâyih Görevlilerinin Nesep Bilgileri: Meclis-i Meşâyih Reisi Çerkeş Şeyhizâde Seyyid Mehmet Tevfik Efendi,⁷⁸ Şeyh Şerif Ahmet Muhyittin Efendi,⁷⁹ Meclis-i Meşâyih azası Vâni Dergâhı Postnişini Seyyid Mehmet Emin Efendi,⁸⁰ Şeyh Ali Rıza Efendi⁸¹

⁵⁴ MŞH. MHB. 32/81.

⁵⁵ MŞH. SAİD. 24/13, 169/A.

⁵⁶ MŞH. SAİD. 25/4, 171/D.

⁵⁷ MŞH. SAİD. 46/17, 305/E.

⁵⁸ MŞH. SAİD. 47/1, 306/A.

⁵⁹ MŞH. SAİD. 49/9, 326/B.

⁶⁰ MŞH. SAİD. 118/33, 1373/C.

⁶¹ MŞH. SAİD. 244/4, 523/B.

⁶² MŞH. SAİD. 47/7, 307/D.

⁶³ MŞH. SAİD. 65/4, 566/B.

⁶⁴ MŞH. SAİD. 88/19, 867/B.

⁶⁵ MŞH. SAİD. 114/15, 1304/C.

⁶⁶ MŞH. SAİD. 117/17, 1343/B.

⁶⁷ MŞH. SAİD. 119/3, 1375/A.

⁶⁸ MŞH. SAİD. 131/1, 1403.

⁶⁹ MŞH. SAİD. 124/1, 1466/C.

⁷⁰ MŞH. SAİD. 230/18, 3975/B.

⁷¹ MŞH. SAİD. 232/3, 4096.

⁷² MŞH. SAİD. 244/9, 5247.

⁷³ MŞH. SAİD. 246/25, 5348.

⁷⁴ MŞH. SAİD. 25/6, 172/B.

⁷⁵ MŞH. SAİD. 3/10, 15D.

⁷⁶ MŞH. SAİD. 235/7, 4470.

⁷⁷ MŞH. SAİD. 24/15, 170/A.

⁷⁸ MŞH. SAİD. 24/13, 169/A.

⁷⁹ MŞH. SAİD. 25/4, 171/D.

⁸⁰ MŞH. SAİD. 25/6, 172/B.

⁸¹ MŞH. SAİD. 117/17, 1343/B.

ve Nasûhizâde Kerameddin Efendi⁸² Hz. Peygamber'in ve Hacı Mustafa Safvet Efendi⁸³ ise Hz. Ebubekir nesebine mensuptur.

Meclis-i Meşâyih Görevlilerinin Şecereleri: Şeyhülslâmlık Sicil-i Ahvâl Şubesi'nce tutulan ilmiye görevlilerinin özlük dosyalarında şecere/nesebnâme/siyâdet hücceti gibi soy ağacını gösterir belgelerin de bulunması gerekmektedir. Meclis-i Meşâyih Azası Nasûhizâde Seyyid Ahmed Mehmed Kerâmeddin Efendi, özlük dosyasındaki tercüme-i hâl varakasında nesebini belirterek İstanbul Nakîbü'l-eşrâfından seyyidlik hücceti aldığını belirtmiştir.⁸⁴

3.1.1.4. Taşra Meclis-i Meşâyih Encümenleri

Şeyhülslâmlık bünyesindeki Meclis-i Meşâyih'in gün geçtikçe iş yoğunluğunun artması, taşradan gelen taleplerin çoğalması ve şikâyetlerin araştırılması zorunluluğu Meclis-i Meşâyih'e bağlı Bursa, Selanik, Edirne, Girit, Şam ve Trabzon'da Meclis-i Meşâyih Encümenleri'nin kurulmasını gerektirmiştir.⁸⁵ Taşradaki Encümen-i Meşâyih'ler müftünün başkanlığında ve meşâyih'ten iki azadan müteşekkildi. Encümen-i Meşâyih'in taşradaki Meşihat imtihanlarını yapmak, sınav neticesini bildirmek, taşradaki tekke ve zâviyelerin durumlarını, şeyh ve dervişlerle ilgili şikâyetleri araştırarak Meclis-i Meşâyih'e bildirilmek başlıca görevlerindendi.⁸⁶

3.1.1.5. Meclis-i Meşâyih'in Görevlilerinin İlmi Kariyerleri ve İlim Dünyasına Katkıları

Meclis-i Meşâyih Reisi Şeyhizâde Seyyid Mehmet Tevfik Efendi, Çerkeşi sülâlesine mensup Kayseri, Çankırı, Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok yerde kadılık yapmış, *İcmâl-i ilm-i nahiv* ve *Tahkîk-i İdrâkât*, Sarf'dan *Nüzhetü't-taraf*, fâkîd-ı vakt hakkında *kazâ-yı salâtın lüzûm ve adem-i lüzûmuna dâir* bir risâle, mâhiyetin mec'ûle olup olmadığına dâir diğer bir risale, *Miftâhu'l-akâid* isimli bir eser, Şeyh-i Ekber hakkında Türkçe ve Arapça iki risâle, Türkçe Sarf'tan *Hediyetü's-sıbyân*, Nahiv'den Türkçe *Tuhfetü's-sıbyân*, *Meziyyet-i İslâmiyye*, Mantık'tan *Gâyetü'l-beyân*, Fıkıh'tan Nefy Üzerine *Şehâdet* hakkında bir risale

⁸² MŞH. SAİD. 230/18, 3975/B.

⁸³ MŞH. SAİD. 118/33, 1373/C.

⁸⁴ MŞH. SAİD. 254/34.

⁸⁵ Mine Durmuş, **Meclis-i Meşâyih'in kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016, s. 87-88.

⁸⁶ Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih'in Şeyhülslâmlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", s. 97.

olmak üzere kelim, mantık, akaid ve tasavvuf alanlarında çok kıymetli eserler yazarak ilim dünyasına kazandırmıştır.⁸⁷

Hasırcı Şeyh olarak da bilinen Meclis-i Meşâyih Reisi Şeyh Mehmet Elif Efendi, Sadiye tarikatının Şeybânî kolundan icâzet almış, dergâhta *Mesnevî* okutmuş, Osman Selahattin Dede'den Mesnevihan icâzeti almıştır. Şair ve hattat olan Elif Efendi, İlm-i Nahiv'den Hurûf-ı Ma'ânî'den bâhseden *Muhtârü'l-enbâ fî'l-hurûf ve 'z-zurûf ve ba'zi'l-esmâ*, Türkçe ecel konusunda bir risale, Türkçe ve Arapça mantıktan İsagoçi risâlesi üzerine *el-Mebde* isimli bir şerh, *Semeretü'l-hadis fî'l-ma'rîfeti'n-nefs* ve *El-Bârikât*⁸⁸, *Tenşîtü'l-muhibbîn bi-menâkıbi Hâce Hüsâmeddîn*, *el-Kelimâtü'l-mücmelle fî şerhi't-Tuhfeti'l-mürsele*, *ed-Dürrü'l-menşûr fî (min) hizâneti esrâri'n-nûr*, *et-Tenbîh*, *İrşâdü'l-gâvîn bi-reddi nazariyeti Darvîn* ve *Divan* isimli tasavvuf, mantık, gramer ve edebiyat alanlarında pek çok eser yazmıştır.⁸⁹

Meclis-i Meşâyih Reisi Hacı Mustafa Safvet Efendi, Tasavvuf isimli bir eser kaleme almış ve Urfa Mebusluğu yapmıştır.

Meclis-i Meşâyih Azası Nasûhizâde Kerameddin Efendi, Üsküdar'da Pir Nasûhi Tekkesi Postnişinliği yapmış ve *Şemsü'n-Nusûs fî Menâkıb-ı Pîr Nasûh* isimli tarikat usul ve adabını izah eden bir eser yazmıştır. Meclis-i Meşâyih Azası Mustafa Haki Efendi'nin oğlu Mehmet Bahaeddin Efendi de *Tasavvuf ve Menâkıb* isimli eser yazmıştır.⁹⁰

Arapça, Farsça, Türkçe ve Çağatay dillerine hâkim olman Özbekler Dergâhı şeyhi ve Meclis-i Meşâyih Azası Şeyh Sadık Efendi, Çağatay lisanı ile ilgili ve bir de *Üss-i Lisân-ı Türkî* isimli bir eser kaleme almıştır.

Tasavvuf ve tarikatlerle ilgili eserler yazan meşâyihde vardır. Bâb-ı cubul müftüsü Seyyid İsa Nurullah Efendi, Şâzeli tarikatı hakkında *Zennü'r-Riyaz fî Nefyi'l-İtiraz*⁹¹ ve Rumeli ve Anadolu kazaskeri Sayyâdizâde Muhammed Ebulhüda Efendi, *Kılâdetü'l-cevâhir* isminde Ahmed er-Rifâî'ye ve Rifâiyye tarikatı tarihiyle⁹² ilgili eser telif etmiştir.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Işık, "Safranbolu Nâibi Mehmet Tevfik Efendi ve Kelâm Eserleri", **Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu**, Karabük Üniversitesi Yayınları- 51, (ss. 132-166), Karabük, 2019, s. 132.

⁸⁸ MŞH. SAİD. 49/9.

⁸⁹ Nihat Azamat, "Elif Efendi, Hasîrizâde", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C. 11, s. 37-38.

⁹⁰ **Mehmed Bahaeddin Efendi Tasavvuf ve Menakıb**, Der. Halil İbrahim Şimşek, Nasihat Yayınları, 2019.

⁹¹ MŞH. SAİD. 156/3, 2163/B

⁹² MŞH. SAİD. 92/4, 899/D

Meclis-i Meşâyih Görevlilerine Verilen Rütbe ve Nişanlar: Devlete üstün hizmet ve sadakatleri sebebiyle zaman zaman şeyhlerin taltif edildiği görülmektedir.⁹³ Örneğin Meclis-i Meşâyih Başkâtibi Hayri Efendi Mecidî Nişanı,⁹⁴ Meclis-i Meşâyih Reisi Ahmed el-Kadri Efendi Osmanî Nişanı,⁹⁵ Meclis-i Meşâyih Azası Ali Vasfi Efendi gümüş imtiyaz madalyası⁹⁶ ve Meclis-i Meşâyih Reisi Şeyh Muhyiddin Efendi nişan ile taltif edilmiştir.⁹⁷

Tekke ve Zâviyelerin Tahsisatı: Devlet yaptıkları hizmetlerden dolayı tekkelere maddi destek sağlamıştır. İstanbul, Üsküdar, Eyüb ve Galata'daki tekke ve zâviyeleri yanmış olan şeyhlerin harp sebebiyle erzakları az miktarda verildiğinden maddi sıkıntıya düştükleri, bu sıkıntıdan kurtarılmaları için memurlar gibi onlara da erzak verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁸

3.1.1.6. Meclis-i Meşâyih'in İlmiye Bürokrasisindeki Konumu

Meclis-i Meşâyih, Şeyhülislâmlık kompleksinin Haliç'e bakan kısmında yer almaktaydı. 1926 yılı yangınında tarihî binaların ve içerisindeki eserlerin yanmasıyla Meclis-i Meşâyih'e ait birçok kayıt da yok olmuştur.

Meclis-i Meşâyih, heyet toplantı odası, kalem odası ve teneffüs odasından oluşmaktaydı. Meclis-i Meşâyih reis ve azaları haftanın belirli günlerinde toplantılarını bu birimde yapmakta ve gerektiğinde Meşîhat kütüphanesindeki eserlerden de istifade etmekteydi.

Şeyhülislâmlığın kaldırılmasından sonra Meşîhat'ın birimlerdeki eşyalar demirbaş defterine kaydedilmiştir. Meclis-i Meşâyih biriminde Anadolu mamûlatından mücedded zemini kırmızı göbekli ve kenarları mavi halı, müstamel kadife koltuk, müstamel kadife sandalye, müstamel kadife kanepeler, etrafı cevizden yapılmış kadife sandalye, cevizden yapılmış üzeri muşammalı kebîr masa, çift hokkalı kristal yazı takımı, tek hokkalı kristal yazı takımı, tampon, yeşil renkte çini soba ve sac boru, tabla ve odunluk, camlı kütüphane, kâğıt sepeti, ketenden yapılmış Avrupakârî boy perdesi, sigara iskemlesi, parça parça Avrupa ve yerli keçelerinden eklenmiş hasır yerine mefrûş fersûde keçe; Meclis-i Meşâyih Kalem Odasında Yazîhâne, çift hokkalı kristal yazı takımı, pandazut koltuk, etrafı cevizden yapılmış kadife sandalye, kâğıdın üzerine koymağa mahsûs billur, yünlü kumaştan etrafı ceviz sandalye, komidin, hezeran sandalye, içi ve dışı ketenden yapılmış boy perdesi, koltuk

⁹³ BOA, DH.KMS., 41/42.

⁹⁴ BOA, İ.TAL., 98/25.

⁹⁵ BOA, İ.TAL., 274/26.

⁹⁶ BOA, İ.TAL., 227/3.

⁹⁷ BOA, İ.TAL., 274/48.

⁹⁸ Meşîhat Arşivi, **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, nr. 1738, s. 15.

minderi, tampon; Teneffüs Odasında camlı dolap, yazıhane, hezeran koltuk, kadife ve pandazut koltuk, hasır sandalye ve sigara iskemlesi bulunmaktaydı.⁹⁹

Meclis-i Meşâyih biriminden günümüze “Meclis-i Meşâyih” yazılı levhası, Meclis-i Meşâyih defterleri ve görevlilerin mühürleri ulaşmıştır.

3.1.1.7. Meclis-i Meşâyih’in Şeyhülislâmlık İçerisindeki İşlevi

Meşihat Arşivi’ndeki Meclis-i Meşâyih defter ve belgeleri incelendiğinde tarikatlar arasındaki uygulamada farklılıklar, şeyhlerin liyakat tespiti, şeyh atamalarındaki şikâyetler, tekke görevlilerinin talepleri, tekkede iskân eden dervişlerin istek ve ihtiyaçları, zikir ve ayinlerin usul ve esasları, meclisin nizamnamesi ve nizamnameye yapılan ilavelere göre işleyişteki yenikler, tekkelerin dini, siyasi, ictimai fonksiyonları, tekkelerin vakfiyeleri ve vakfiyelerine göre yapılan işlemler, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti ile Meclis-i Meşâyih arasındaki görev dağılımı ve ikisinin yetki sınırlarının belirlenmesi, devle-tekke ilişkileri, devletin bazı tarikatlara yönelik uyguladığı politika, padişahların ve valide sultanların tekkelere yaptığı yardımlar, devletin tarikatlara yaptığı destekler, devlet erkânının ve ilmiye sınıfındaki ulemanın tarikatlarla ilişkisi, ulemanın mensup olduğu tarikat kolları, tekke ve dergâhlardaki şeyh ve dervişlerin isim ve sayıları, Şiiliğin etkin olduğu bölgelerde devlet tarafından tekke ve zâviye görevlilerinin desteğinin alınması, devletin tekke görevlilerini taltifi, Meclis-i Meşâyih görevlileri hakkında yapılan tahkikatlar, şeyh, tekke, zâviye ve poşnişinler hakkında yapılan tahkikatlar, tekke ve zâviyelerin denetimi, tekke ve zâviyelerin Osmanlı coğrafyasındaki konumu ve dağılımı, Meclis-i Meşâyih görevlilerinin devletin siyasi görüş ve politikasına karşı duruşları gibi birçok hususta bilgi ve belge bulmak mümkündür.¹⁰⁰

Ayrıca Meclis-i Meşâyih’in ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.¹⁰¹

3.1.1.8. Meclis-i Meşâyih ile İlgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi’ndeki Meclis-i Meşâyih defter ve belgeleri hakkında şu şekilde bilgi verebiliriz:

Meclis-i Meşâyih’in Defterleri: Meşihat Arşivi’nde H. 1326-1340 yıllarına ait Meclis Meşâyih’te görüşülen hususları, müzakere edilerek alınan kararları ihtiva eden 14 adet

⁹⁹ Meşihat Arşivi, **Fotokopi Nüsha**, nr. 5445.

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. Osman Sacit Arı, a.g.t., s. 83-90.

¹⁰¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 17, s. 322.

Meclis-i Meşâyih müzekkire ve derkenar defteri, H. 1328-1337 yıllarına ait Kürsü Meşâyih defterleri, H. 1301-1340 yıllarına ait Meclis-i Meşâyih'e gelen makbuzların kaydedildiği evrak makbuz defterleri, H. 1300-1337 yıllarına ait Meclis-i Meşâyih'e havale edilen evrakların kaydedildiği evrak kayıt defterleri, H. 1337-1340 yıllarına ait Meclis-i Meşâyih'in zabıt ve kararlarını içeren zabıt ve karar defterleri, H. 1316-1326 yıllarına ait İstanbul'daki tekkelerden taşraya giden meşâyih ve dervişlerin yevmiye defteri, H. 1307-1337 yıllarına ait tekkelerin vakfiyelerini içeren vakfiye defteri, H. 1304-1311 yıllarına ait dergâhların ve dergâhtaki postnişinlerini gösterir dergâh isim defteri, Meşâyih silsile defteri ve 1924-1926 yıllarına ait Türkiye Cumhuriyeti Umûr-ı Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti meşâyih maaş defteri olmak üzere 50 adet defter bulunmaktadır.¹⁰²

Meclis-i Meşâyih'in Arşiv Belgeleri: Meclis-i Meşâyih görevlilerin ilmi kariyerlerini, görev yerlerini, tayin ve maaş bilgilerini, icazetname, şehadetname ve ruûs kayıtlarını içeren Sicill-i Ahvâl İdaresi tarafından tutulan özlük dosyaları Meclis-i Meşâyih görevlileriyle ilgili detaylı bilgiler içeren kaynaklardır.¹⁰³ Meclis-i Meşâyih birimine ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisatı gösterir çizelgeler, meclisin gelir-giderini ve yaptığı harcamaları göstermesi açısından önemlidir.¹⁰⁴ Tekke, zâviye ve dergâh isimleri ile görevlilerine verilen maaşları gösterir maaş cetvelleri, Osmanlı Devleti'nde tekkelerin sayısı, tekkelerin bölge olarak dağılımı, görevlilerinin isimleri ve ünvanlarını tespit etme açısından mühim belgelerdir.¹⁰⁵

Meclisin diğer birimlerle yaptığı yazışmalar, tekke şeyhlerine verilen hilafet icazetnâmeleri, tekkelerde yapılan teftişler, teftişler sonucu hazırlanan raporlar, tekke görevlilerine verilen cezalar, meclis tarafından görevden alınan tekke şeyhlerinin yerine yapılan atamalar, devlet tarafından desteklenen tasavvufi kollar, meclisin kendi içerisindeki gelişimi, meclisin siyasetteki etkinliği gibi daha pek çok hususta yapılan yazışmalar Meclis-i Meşâyih'in tarih sahnesindeki yerini konumlandırmada mutlaka incelenmesi gereken belgelerdir.¹⁰⁶

3.1.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi

3.1.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin Kuruluşu

¹⁰² Aydın v.dğr., **Bâb-ı Meşihat Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu**, İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.

¹⁰³ Meşihat Arşivi Sicill-i Ahvâl İdaresi defter ve belgeleri.

¹⁰⁴ Meşihat Arşivi Maaş çizelgeleri.

¹⁰⁵ Meşihat Arşivi TC evrak fonu.

¹⁰⁶ Meşihat Arşivi EO ve THR fonu.

Osmanlı Devleti'ndeki matbaacılık serüveni Museviler'in faaliyetiyle ilk olarak 1493'te İstanbul ve Selanik'te başlamıştır. Ermeniler 1567 yılında, Rumlar 1627'de matbaalar kurarak kitap basmaya başlamıştır. Türklerin matbaa kurması ise İbrahim Müteferrika ve Yirmisekizçelebizâde Said Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Said Efendi ve İbrahim Müteferrika'ya basım izni veren Şeyhülislâm Fetvâsı ve 15 Zilkâde 1139 tarihli ferman ile Osmanlı Devleti'nin matbaa macerası da başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde matbaanın kullanılmaya başlanmasından 152 yıl sonra Kur'ân-ı Kerîm basılabilmiştir.¹⁰⁷ Matbaanın bu kadar Osmanlı hayatına geç girmesinin sebebi ulemanın bu husustaki tutumu ve ortaya attıkları iddialar olmuştur. Ancak yabancıların bastıkları Mushafları incelemek ve dağıtımını kontrol etmek daha zor hale gelince Mushaf-ı şerifin basımının devlet kontrolü ile yapılmasına karar verilmiştir.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti'nde basım çalışmalarının bir sistem içerisinde yapılması amacıyla bir takım düzenlemeler yapılmıştır. 1857 yılı Matbaa Nizamnamesi, 1857'deki Telif Nizamnamesi, 1858 Ceza Kanunnamesi, 1864 Matbuat Nizamnamesi ve 1867 yılı Kararname-i Âlî ile matbaa alanında ciddi düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰⁹

Basılan eserlerin sayılarının artması ve eserlerin içerikleriyle ilgili şikâyetlerin ortaya çıkması üzerine Şeyhülislâmlık'ta 1889 yılında dini içerikli eserleri tedkik etmek üzere Tedkîk-i Müellefât Encümeni kurulmuştur. Bu encümen, dini içerikli olmayan eserlerin kontrolünü sağlayan Maarif Nezareti ile sürekli irtibat halinde olmuştur. Zamanla matbu Mushafların incelenmesi zorunluluğu da ortaya çıkmış, 1892 yılında Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe'ye bu görev verilmiştir.¹¹⁰ 1890'da resmen kurulan Mushafları inceleyen bu meclis 1892'de ise müstakil hale getirilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ Osman Keskinoglu, "Türkiye'de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı", **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Y: 1967, C. XV, s. 130-141.

¹⁰⁸ Muhammed Abay, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Mushaf Basımı", **Osmanlı'dan Günümüze Kuran ve Hüsn-i Hat**, Ankara: DİB Yayınları, 2017, s. 99-100; Ayşe Polat, "Osmanlı'da Matbu İslam'ın Onay ve Denetimi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi", **Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, (ss. 87-120), S.11, 2018.

¹⁰⁹ Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876)", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, (ss.139-155), S. 1, 2006, s. 139-140.

¹¹⁰ Filiz Dıgıroğlu, "Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi Kütüphanesi'ndeki Mushaflar", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 150-155), S. 34, 2018, s. 150-152.

¹¹¹ Ayhan Işık, "Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Muellefat-ı Şer'iyye Defterleri ve Taş Baskı Kur'an-ı Kerimler", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, Haziran 2007, s. 135; Necmettin Gokkır, **Tanzimat'tan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İFAV), 2015, s. 31.

Şeyhülislâmlık'daki bu meclisin ismi, 1911'de Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât Meclisi, 1912'de Teftîş-i Mesâhif-i Matbua ve Tedkîk-i Müellefât-ı Diniyye Meclisi, 1918'de Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi olarak kayıtlarda yer aldığı görülmektedir.¹¹²

Meclis-i Teftîş-i Masâhif-i Şerîfe ve Meclis-i Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye isimleriyle teşkil edilmiş olan iki heyet birleştirilmiş, Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi ismi verilerek iki azanın Tedkîk-i Mesâhif kısmına, dört azanın da Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye kısmına ayrılmasıyla altı aza ile bir reis ve iki kâtipten müteşekkil bir heyete dönüştürülmüştür.¹¹³

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin Nizamnamesi: Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin kurulduğu tarihten itibaren kuruluş amacı ve işleyişi ile ilgili birçok nizamname ve lâyiha yayınlanmıştır.¹¹⁴ Bunlardan en kapsamlısı ise yirmi üç maddeden oluşan meclisin işleyişi ve esbâb-ı mûcibesi (gerekçesi) ile birlikte yayınlanan nizâmname layihasıdır.¹¹⁵

3.1.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin Görevlileri

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin kadrosu Reis, Azâ ve Kâtiplerden oluşmaktaydı.¹¹⁶ Meclis, kuruluşunda az sayıda üye ile göreve başlasa da iş yoğunluğunun artmasıyla bir reis, yedi aza, başkâtip ve kâtipler olmak üzere görevli sayısı zamanla arttırılmıştır.¹¹⁷

3.1.2.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi Görevlilerinin İlim Dünyasına Katkıları

Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi reis ve azaları, birçok camide imam hatiplik yapmış, medreselerde Kur'ân-ı Kerîm ve kıraat dersleri vermiştir.¹¹⁸

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi Reisi Safvet Efendi, *Ulûm-ı Şer'iyye ve Asrî Dinî Müceddidlerimiz*¹¹⁹; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye azâsından Mehmed Cemaleddin Efendi, *el-İrşâd ilâ Sebîli'r-Reşâd*;¹²⁰ Meclis-i Tedkîk-i Müellefât Reisi Safvet Efendi, *Ulûm-ı*

¹¹² Filiz Dıgıroğlu, "II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat", **II. Abdülhamid Han ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul, 22-24 Eylül 2016; **Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, Selanik Matbaası (1327-1328), 1327 s. 124; 1328 s. 119, 1333-34 s. 139-140.

¹¹³ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5295, s.52.

¹¹⁴ BOA, MF. MKT, 524/38.

¹¹⁵ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293

¹¹⁶ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-152; MŞH, MHC, 64/58.

¹¹⁷ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s.100.

¹¹⁸ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 302- 316.

¹¹⁹ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 222

¹²⁰ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 27.

Şer'îyye ve Asrî Müceddidlerimiz;¹²¹ Meclis-i Meşâyih Reisi Gülşen Efendi, *Külliyât-ı Hüdâi* isimli eseri;¹²² Tedkîk-i Müellefât Encümeni riyâsetini fahri olarak yürüten Çerkeş Şeyhizâde Mehmet Tevfik Efendi'nin Tasavvuf, Nahiv, Arap dili, Akâid, Sarf, Mantık, Kelâm, Fıkıh ve diğer İslami ilimler alanında birçok eser kaleme almıştır.¹²³

Meclis reis ve azalarının kaleme aldığı eserlerin tamamı meclis üyeleri tarafından incelenmiş ve onay gördüğü takdirde yayınlanması için izin verilmiştir. Seyyid Mehmed Tevfik Efendi'nin *Tevbe Risalesi* isimli eseri basım için meclis tarafından onaylanmayınca eserini Mısır'da bastırması ve akabinde de hakkında tahkikat yapılmasına sebep olmuştur.¹²⁴ Çerkeş Şeyhizâde meclisin reisi olmasına rağmen eserinin basımının reddedilmesi aslında meclisin herhangi bir ulema veya müellife iltimas tanımadığını göstermektedir.

3.1.2.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nin Şeyhüislâmlık İçerisindeki Konumu

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı şer'îyyenin çalışma odası, Sicil müdüriyeti Odası, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Heyeti Odasının bulunduğu binada Bâb-ı Meşihat'ın alt bölümünde sağ tarafındaki blokta yer almaktaydı.

Tedkîk-i Müellefât Heyeti Odasında yazıhâne, hokka takımı, sarı ketenden yapılmış koltuk, sigara iskemlesi, üzeri yeşil örtülü kebîr masa, fersûde kilim, camekânlı dolap, tahta masa, çini soba ve kapaksız bakır göbek mangal, yeşil sandık, hasır sandalye, ufak küp, kadifeden yapılmış farbala ve muşamma perde, ufak yazıhâne, ufak dolap, hezârân sandalye, camekânlı dolap, kanepa, kadife koltuk, adi keçe seccâde bulunmaktaydı.

Kurulduğu tarihten itibaren haftada üç gün toplanan, diğer günlerde ise kütüphanelerde ilmî incelemelerde bulunan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi heyetinin artan iş yoğunluğu sebebiyle her gün mesaiye devamları kararlaştırılmış ise de ilmî araştırmaların kesintiye uğramaması için yine haftada üç gün bütün azaların toplanması, diğer günler ise nöbetleşe olarak sadece ikişer azanın mesaiye devam etmesi uygun görülmüştür.¹²⁵

¹²¹ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, nr. 5296, s. 71A.

¹²² Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, nr. 5296, s. 68a

¹²³ Meşihat Arşivi, *Sicill-i Ahvâl Dosyaları*, nr. 24/13, 169A.

¹²⁴ Ayhan Işık, Safranbolu Nâibi Mehmet Tevfik Efendi ve Kelâm Eserleri, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu*, Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları- 51, 2019, s. 132; BOA, Y.PRK, 5/19; MŞH, EO, 253/81; 333/30; 103/47.

¹²⁵ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, nr. 5293, s. 223.

1926 yılı Şeyhülislâmlık yangınında Meclisin binası ile birlikte içindeki eşyalar ve kütüphanesindeki kitapların tamamı yanmıştır.¹²⁶

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi’nin Bütçesi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi binası, Haliç tarafında olması, rüzgâra maruz kalması sebebiyle tamirata ihtiyaç duymuştur. Meclis üyeleri, yağmur yağdığına tavanından sular akması ve kütüphanedeki eserlerin zarar görmesi gerekçesiyle odalarının tamir edilmesi talebinde bulunmuştur.¹²⁷

Meclisin tamir masrafları dışında tahsisatı kırtasiye malzemelerine ayrılmıştır. Takrirlik kağıt, zarf, kalem, mürekkep, ıstampa, ıstampa boyası ve bezir isi gibi kırtasiye malzemelerine¹²⁸ ayrıca tedkîki mecburi olan yazma mushafların letafetini muhafaza etmek şartıyla bazı secavendin kırmızı renkte yazılması gerektiğinden kaliteli kırmızı mürekkeplere sıklıkla ihtiyaç duyulmuştur.¹²⁹

3.1.2.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi’nin İlmiye

Bürokrasisindeki İşlevi

Matbaalarda basılacak ana nüshanın hatasız olmasına dikkat edilmesi, basıma nezaret etmesi için matbaada Hâfızlardan oluşan bir komisyonun bulundurulması, Kur’ân-ı Kerim basan matbaalarda Hristiyan işçi çalıştırılmamasına dikkat edilmesi, hatalı Mushaflar için yanlış-doğru cetveli oluşturulması,¹³⁰ fahiş hatalı mushafların piyasadan satın alınarak kaldırılması,¹³¹ Matbaa-i âmirenin resmi mührü bulunmayan ve imla hataları olan Mushafların basımına müsaade edilmemesi,¹³² basılacak Mushafların kağıt, cilt ve yazı kontrolünün yapılması,¹³³ Mushafların sağlam ve kaliteli kağıtlara basılmasının kontrolü,¹³⁴ yurt dışından özellikle Rusya, Mısır ve İran’dan getirilen hatalı Mushafların piyasadan toplattırılması,¹³⁵ camilerde şiraze ve ciltleri dağılan, yazısı tashihe ihtiyaç duyan Mushafların toplatılarak tamir

¹²⁶ Son yangında, Tedkîk-i Mesâhif Meclisi’nin zayıyatını gösteren liste, bu yangında, meclisin zayıyatının beş kalem eşya ile muhtelif boyda yedi yüz otuz beş adet mushaf-ı şerif ve yirmi yedisi ikişer nüsha olmak üzere toplam yüz kırk dokuz adet kitap ve risaleden ibaret olduğu. Bkz. Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri**, nr. 5295, s. 118.

¹²⁷ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 67

¹²⁸ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri**, nr. 5295, s. 97.

¹²⁹ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 82.

¹³⁰ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri**, nr. 1788, s. 4.

¹³¹ MŞH, EO, 254 /45.

¹³² MŞH, EO, 328/23.

¹³³ MŞH, EO, 648/109.

¹³⁴ MŞH, EO, 756/43.

¹³⁵ MŞH, EO, 926/58.

ve tashih ettirilmesi,¹³⁶ İbtidai mekteplerde mecburi olan kur'ân-ı kerim, tecvid ve ilmi hal dersleri kitaplarının tedkik edilmesi,¹³⁷ sokağa veya metruk yerlere atılan Mushafların toplanması ve bu hususta gerekli araştırmanın yapılması,¹³⁸ Mushafların kontrolü için doğru-yanlış cetvellerinin hazırlanması ve Kur'ân-ı Kerim'in hattı ile ilgili risaleler kaleme alınması¹³⁹ Tedkîk-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi'nin aslî vazifelerindendir.

Tedkîk-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe, Mekteb-i Sinaî matbaasında basılan kur'ân-ı kerim ayetleri ve dua içeren kitapların uygunsuz kişilere satılıp dağıtımının teftişi,¹⁴⁰ Mushaf basımında devletin uygun gördüğü basım imtiyazı bulunan matbaaların basımına izin verilmesi,¹⁴¹ dini içerikli eserlerin tedkikin yapılması,¹⁴² matbaa sahiplerinin meclise numune olarak kaliteli kağıtlara bastıkları mushafı sonrasında adi ve kalitesiz kağıtlara basmamaları için gerekli kontrolün sağlanması¹⁴³ ve tefsirli mushaf ayetlerinin sonuna rakam konulmasının kontrolü¹⁴⁴ gibi hususları da yürütmüştür.

Meclisten dini içerikli Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça eserlerin tedkîkinin yanında Çağatayca¹⁴⁵ ve Flemenkçe eserlerin incelenmesi de talep edimiştir. Komisyonunda Flemenkçe diline hâkim bir üye olmadığı için eserin tedkiki kabul edilmemiştir.¹⁴⁶ Tercüme eserlerin incelenmesinde eserin orijinal dilinde yazılan nüshasının da gönderilmesine ihtiyaç duyulmuştur.¹⁴⁷ Mushaf cüzlerinin basımdan önceki tedkikinde matbaanın cüzlerin tamamını göndermesi ve tamamının incelendikten sonra ruhsat verilmesi prensip olarak belirlenmiştir.¹⁴⁸

Devlet, matbaacının hak ve hukukunu da muhafaza etmiştir. Matbaacı İsmail Efendi'nin hatalı olarak bastığı iddia edilen 80.000 adet mushaftan 62.100 adedinin tashih edilerek mühürlendiği, geriye kalanının ise tashihi yapıldıktan sonra mühürlenmediği takdirde açılacak tazminat davasında doğacak zarardan Meşihat'ın sorumlu olacağı bildirilmiştir.¹⁴⁹ Kendi matbaasında basılan Kur'ân-ı Kerimlerin maarif memurlarınca toplatılması üzerine matbaacı İsmail Hakkı Bey'in şikâyeti üzerine herhangi bir yasağın olmadığına karar

¹³⁶ MŞH, EO, 955/64.

¹³⁷ MŞH, EO, 69/16.

¹³⁸ MŞH, EO, 734/97.

¹³⁹ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s.132

¹⁴⁰ MŞH, EO, 174/1

¹⁴¹ MŞH, EO, 255/43.

¹⁴² MŞH, EO, 414/88.

¹⁴³ MŞH, EO, 709/115.

¹⁴⁴ MŞH, EO, 452/7.

¹⁴⁵ MŞH, EO, 490/77.

¹⁴⁶ MŞH, EO, 520/3.

¹⁴⁷ MŞH, EO, 493/49.

¹⁴⁸ MŞH, EO, 643/70.

¹⁴⁹ MŞH, EO, 894/21.

verilerek toplatılan kitaplar kendisine iade edilmiştir.¹⁵⁰ Bazı matbaa sahipleri ise mushafın basımı için gerekli tüm izinleri aldıktan sonra basılan Mushafların bir kısmını Tedkîk-i Mesâhif'e hediye etmiştir.¹⁵¹

Meclis, padişahın emriyle bazı hususlarda eser basımına müsaade etmemiştir. İslam âleminin maddi manevi çöküşü ile ilgili Abdullah Cevdet imzasıyla kaleme alınan eserin çöküş sebepleri arasında gösterilen hükümdarların diktatörlüğü, din âlimlerinin gafleti, kadınların garip şekilde örtünmeleri ve kader inancının yanlış yorumlanması gibi hususların Müslümanların kalplerine şüphe düşüreceği endişesiyle tab ve neşri uygun görülmemiştir.¹⁵²

Mushaf-ı şerifin matbaada basılmasıyla pek çok kişi ve talebeye ulaşması kolaylaşmış olsa da zaman zaman halktan bazı kişilerin Kuran-ı Kerim'in matbaada basılmaması yönünde Şeyhülislâmlıktan talepleri de olmuştur.¹⁵³

Meclisin mührü olmadan basılan mushafların piyasadan toplanması ve bu hususta kanuni müeyyidenin uygulanması da ruhsatsız Mushaf basımının önüne tam manasıyla geçememiştir. Örneğin Şam'da tashihsiz ve tasdiksiz olarak bastırdığı mushafların sonlarına "*Bâb-ı Vâlâ-yı Fetvâpenâhî'de Meclis-i Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyeye'de bi't-tashih tab-ı sâni*" ibaresini yazan ve sahte mühür ile mühürleyen Şamlı Muhammed Haşim hakkında kanuni işlem yapılmıştır.¹⁵⁴

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi'nde basımı uygun görülmeyen veya yanlış basılıp piyasadan toplatılan Mushaflar, yıllar içerisinde meclisin kütüphanesini doldurmuş ve yer sıkıntısına sebebiyet vermiştir. Binada biriken mushaf ve cüzlerin Müslüman mevtası gibi temiz bir bez içine konularak temiz bir yere gömülmesi ile ilgili Şeyhülislâmın fetvâsı üzerine bez çuvallar temin edilmiştir.¹⁵⁵ Ancak bezlerin yeterli miktarda alınması hususunda umursamaz tavrın sergilenmesi sebebiyle çuval giderlerinin meclis çalışanlarının maaşlarından karşılanması gündeme gelmiştir.¹⁵⁶ Meclis çalışanları Kuran-ı kerime hürmetsizlik olmaması için maaşlarından kesinti yapılarak bu malzemenin temin edilmesini talep etmişlerdir.

¹⁵⁰ MŞH, EO, 809/11.

¹⁵¹ MŞH, EO, 652/74.

¹⁵² Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 5293, s.214.

¹⁵³ MŞH, EO, 414/93.

¹⁵⁴ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 5293, s. 5.

¹⁵⁵ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 5293, s. 95.

¹⁵⁶ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 5293, s. 96.

Kur'ân-ı Kerim'in kitap şeklinde basılmasıyla birlikte günlük gazete ve mecmualarda Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin basılmasına müsaade edilmemiştir. Günlük gazetelerde Kur'ân ayetlerinin aynen yer alması uygun görülmediğinden Bahriye Matbaası'nda basılan kenarları Türkçe tefsirli mushaf esas alınıp sadece surenin ismi ve ayet numarasının verilmesi gerektiği Matbuat-ı Umûmiye Müdiriyyeti'ne bildirilmiştir.¹⁵⁷

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi'nin eserleri incelemek için istifade ettiği kaynak eserlerden oluşan bir kütüphanesi de bulunmaktaydı. Dürr-i Mensûr, Tefsîr-i Kebîr, Alûsî, Hatib Şerbînî, Aynî, Kastalânî, Münâvî, Hindiye, Ali Efendi, Behce, Netice, Feyziye, Tahtavî-i Kebîr, Tahtavî-i Sağîr, Bedâyi, Bahr-ı Râik, Câmiu'l-Fusûleyn, Eşbâh ve Nezâir, Şerh-i Akâid, Şerh-i Makâsîd, Şerh-i Mevâkîf, Husûn-ı Hamîdiyye, Risâletü't-Tevhîd, Şerh-i Metâlî, Kâmûs, Tâcü'l-Arûs, Lisânü'l-Arab, Akrebü'l-Mevârid, El-Müncid, İbn-i Abidîn, Takrîr ve Tebhîr, Nûrû'l-İzâh isimli eserler kaynak olarak kullanılmak üzere temin edilmiştir.¹⁵⁸

Meclis, yeri geldiğinde mektep ve medreselerde okutulan dini içerikli kitapları da incelemiştir. Doktor Cevdet Nasûh'un Dârü'l-Muallimîn Mektebi konferans salonunda dini akideler aleyhinde sunduğu makalesini Tedrisat Mecmuası'nda yayınlayanların cezalandırılmaları ve bu gibi dinî makalelerin de incelenmeden matbuâta verilmemesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁵⁹

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi ayrıca Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi İslami ilimlere ait dinî eserlerin kilo ile alınıp satılarak adi evrak muamelesi görmelerinin engellenmesi hususunu Adliye Nezareti'ndeki komisyona bildirilmiştir.¹⁶⁰

Ayrıca Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azılları, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.¹⁶¹

3.1.2.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi'nin Şeyhülişlâmlık İçerisindeki Birimlerle İrtibatı

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi, eserleri inceleme aşamasında Şeyhülişlâmlık'taki özellikle Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, Meclis-i Meşâyih, Fetvâhane-i Âli,

¹⁵⁷ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellifât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 101.

¹⁵⁸ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellifât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 106.

¹⁵⁹ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellifât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 163.

¹⁶⁰ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellifât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 125.

¹⁶¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 18, s. 329.

Cerîde-i İlmiye Komisyonu ve Mecelle Heyeti ile istişare halinde olmuştur. Meclis ayrıca Maarif Nezâreti, Adliye Nezareti ve Şûrâ-yı Devlet ile de sürekli irtibat halinde olmuştur.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi, “Bir kimsenin Tasavvuf ve ahlak kitaplarında hadis olarak rivayet edilen sözler hadis değildir. Belki pek çoğu din büyüklerinin veya mutasavvıfların sözleridir. Eğer böyle değil ise kölelerim azad olsun” demesi durumunda uygulanacak hükmün ne olacağı hususu ile ilgili Şeyhülislâmlık’tan fetvâ talep etmiştir.¹⁶²

Lisan ve Edebiyatımız isimli risalenin içeriği tasavvuf ve tekkelerle ilgili bilgiler ihtiva etmesi sebebiyle öncelikle Meclis-i Meşâyih’e havale edilerek meclisin bu konudaki görüşü alınmıştır.¹⁶³

Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye’nin üyeleri Şeyhülislâmlığın yüksek rütbeli âlimlerinden oluşsa da onların yazmış olduğu eserler de incelenmiş ve onay verildikten sonra basılmıştır. Örneğin Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye Azası Said Kürdî (Said Nursî)’nin telif ettiği *İşârâtü’l-İ’câz fî Mezânni’l-Îcâz, Noktatün min Marifeti Nûrullâh, Şuâât-i Marifeti’n-Nebî, Sünûhât, Kızıl Îcâz, Rümûz, Tulûât ve Hakikat çekirdekleri* isimli kitap ve risaleleri Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi’nce incelendikten sonra içeriğinde bir sakınca görülmemesi üzerine basımına müsaade edilmiştir.¹⁶⁴

Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye heyetinin yüksek ilmî seviyeli azalardan oluşuyor olması bu kuruma yayınlarında ayetleri yanlış yazma yetkisi vermeyeceği, bu gibi durumlarda tashih etmek ve tashih teklifinde bulunmak Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi’nin dini vazifesi olduğu heyete bildirilmiştir.¹⁶⁵ Cerîde-i İlmiye’deki bazı ayetlerin hatalı yazılması sebebiyle tashih edilmesi için Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisince yapılan yazılı tekliflerin Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye tarafından reddedildiği görülmektedir.¹⁶⁶

Şûrâ-yı Devlet kararı uyarınca ayet ve hadislerin lafzen veya meâlen yayınlandığı eserlerin ve süreli yayınların da aynı şekilde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye

¹⁶² Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, nr. 5293, s. 117.

¹⁶³ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, nr. 5293, s. 67.

¹⁶⁴ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, nr. 5293, s. 160.

¹⁶⁵ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, nr. 5293, s. 131.

¹⁶⁶ Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, nr. 5293, s. 131.

Meclisi'nde incelenmesi için Sansür Heyeti'nden bir azanın Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nde görevlendirilmesi talep edilmiştir.¹⁶⁷

3.1.2.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi ile İlgili Arşiv

Kaynakları

Meşihat Arşivi'ndeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'ne ait defter ve belgelerde, Sultan II. Abdülhamid dönemi yayın politikası, içerik olarak yasaklı eserleri, devletin ve meclisin yayın konusunda dikkat ettiği hususlar, Mushaf basımı, yıllara göre revaçta olan Mushaf hattatları, devletin acem Mushaflarının basımı ve dağıtımı konusundaki tutumu, Osmanlı Devleti'ne yurt dışından Kur'ân-ı Kerim getirilen ülkeler, yurt dışından gelen Mushafların imla noktasında güvenilirliği, Osmanlı ulemasının kaleme aldığı veya tercüme ettiği eserler, fıkıh, akaid, tefsir kelim gibi İslami ilimler açısından dikkat edilen hususlar, basımı uygun görülmeyen eserlerin reddedilme gerekçeleri, ulemanın eser yazdığı konular, devletin yıllara göre çalıştığı matbaalar, matbaaların yoğun olarak bulunduğu yerler, basım gerekçesiyle ceza alan matbaa sahipleri, matbaalarda basılan dini eserlerin sayıları ve isimleri, meclise vakıf ve hediye edilen Mushafların sayıları, meclisin kütüphanesine hediye edilen kitapların konuları ve sayıları,¹⁶⁸ yıllara göre en çok basılıp dağıtılan hutbe, duâ ve sure mecmuâları¹⁶⁹ ve meclisin kütüphanesindeki kitapların listeleri¹⁷⁰ gibi konularda oldukça detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin Defterleri: Meşihat Arşivi'nde H. 1309 yılına ait Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'ne mahsus zimmet defteri, H. 1330-1337 evâmîr ve mazbata kayıt defteri, H. 1336 yılına ait Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye'nin basılmadan önce incelenecek risale ve kitapların isim listesi ve meclis kütüphanesindeki kitapların listesini içeren defter, H. 1327 yılına ait Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'ne gönderilen cüzlerin tedkikini içerir defter, H. 1332-1337 yıllarına ait Mektûbî Kaleminden Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'ne gönderilen evâmîr, tezâkir ve tamimlerin kaydedildiği defter, H. 1332-1340 tarihli Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin karar Hulâsa Defteri, H. 1306-1341 yılları evrak kayıt defterleri, H. 1315-1320 yılları Maarif Nezareti'nden Şeyhülislâmlığa gönderilen evrakın kayıt defteri olmak üzere

¹⁶⁷ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5293, s. 218.

¹⁶⁸ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 1788, s. 1.

¹⁶⁹ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 1784, s. 125.

¹⁷⁰ Meşihat Arşivi, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 5291, s. 25.

toplamda 15 adet Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi'nin işleyiş ve kararlarıyla ilgili defter bulunmaktadır.¹⁷¹

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Tedkîkât-ı Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Reisi Esad Efendi,¹⁷² Tedkîk-i Müellefât Azası Eğinli Mehmed Rahmi Efendi,¹⁷³ Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Odacısı Çankırlılı Hüseyin Efendi,¹⁷⁴ Tedkîk-i Müellefât Azası Batumlu Mehmed Said Efendi,¹⁷⁵ Tedkîk-i Müellefât Kâtibi Abdulkadir Efendi,¹⁷⁶ Tedkîk-i Mesâhif Azası İbrahim Hakkı Efendi,¹⁷⁷ Kütüb-i Diniyye ve Şer'iyeye Tedkîk Heyeti Reisi Süleyman Hulûsi Efendi,¹⁷⁸ Tedkîk-i Müellefât Odacısı Kemahlı Hüsnü Ağa,¹⁷⁹ Tedkîk-i Müellefât Reisi İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi,¹⁸⁰ Tedkîk-i Müellefât Azası Receb Cudi Efendi,¹⁸¹ Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Meclis-i Baş Kâtibi Harun Hilmi Efendi,¹⁸² Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası İbrahim Hakkı Efendi,¹⁸³ Tedkîkât-ı Mesâhif-i Şerîfe Azası Hüseyin Efendi,¹⁸⁴ Tedkîk-i Müellefât Azası Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed Emrullah Efendi,¹⁸⁵ Tedkîk-i Müellefât Meclisi Azası-Fatih Dersiâmı Salih Nazım Efendi,¹⁸⁶ Tedkîk-i Mesâhif Meclisi Azası Ayasofya Dersiâmı İbrahim Zühdü Efendi,¹⁸⁷ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Dramalı İbrahim Efendi,¹⁸⁸ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Reisi İstanbullu İsmail Hakkı Efendi,¹⁸⁹ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Kâtibi Aydınlı Mehmed Emin Efendi,¹⁹⁰ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Trabzonlu Hüseyin Efendi,¹⁹¹ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Bursalı Süleyman Vehbi Efendi,¹⁹² Meclis-i Mesâhif Azası Midillili Bekir Hâzım Efendi,¹⁹³ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Kâtibi Yenişehirli Halil Hilmi

¹⁷¹ MŞH, **Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri**, nr. 1784, 1785, 1786, 1509, 3194, 5290-5299.

¹⁷² MŞH, SAİD, nr. 196/B.

¹⁷³ MŞH, SAİD, nr. 180/B

¹⁷⁴ MŞH, SAİD, nr. 15/C.

¹⁷⁵ MŞH, SAİD, nr. 102.

¹⁷⁶ MŞH, SAİD, nr. 204/A.

¹⁷⁷ MŞH, SAİD, nr. 197/B

¹⁷⁸ MŞH, SAİD, nr. 270/C

¹⁷⁹ MŞH, SAİD, nr. 360/C

¹⁸⁰ MŞH, SAİD, nr. 516/A

¹⁸¹ MŞH, SAİD, nr. 518.

¹⁸² MŞH, SAİD, nr. 592/A

¹⁸³ MŞH, SAİD, nr. 1110.

¹⁸⁴ MŞH, SAİD, nr. 1141

¹⁸⁵ MŞH, SAİD, nr. 3396/A.

¹⁸⁶ MŞH, SAİD, nr. 3595/B

¹⁸⁷ MŞH, SAİD, nr. 3608.

¹⁸⁸ MŞH, SAİD, nr. 100.

¹⁸⁹ MŞH, SAİD, nr. 103/B.

¹⁹⁰ MŞH, SAİD, nr. 104/B.

¹⁹¹ MŞH, SAİD, nr. 105/A.

¹⁹² MŞH, SAİD, nr. 201/C.

¹⁹³ MŞH, SAİD, nr. 202/A.

Efendi,¹⁹⁴ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Mehmed Fehmi Efendi,¹⁹⁵ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası İstanbullu Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi,¹⁹⁶ Tedkîk-i Müellefât Azası İzmirli İsmail Hakkı Efendi'nin¹⁹⁷ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Meşihat Arşivinde ayrıca Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Nazım Efendi,¹⁹⁸ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Reisi Hâfız Aziz Vafî ve Aza Mehmet Hulûsi Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Süleyman ve Bekir Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası Mustafa Nuri ve Osman Besim Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Azası İsmail ve Başkâtip Mehmet Fehmi Efendi,¹⁹⁹ Teftiş-i Mesâhif ve Tedkîk-i Müellefât Reisi Ahmet Râmiz ve Aza İbrahim Zühtü Efendi, Teftiş-i Mesâhif ve Tedkîk-i Müellefât Azası Ali Nazmi, Recep ve Mehmet Sait Efendi, Teftiş-i Mesâhif ve Tedkîk-i Müellefât Azası Hasan, Ömer Hayri ve Hâfız Süleyman Efendi, Teftiş-i Mesâhif ve Tedkîk-i Müellefât Azası Hâfız Bekir Hâzım ve Kâtip Hâfız Halil Hilmi Efendi,²⁰⁰ Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Reisi Reisü'l-Kurrâ Seyyid İsmail Hakkı Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Mehmet Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Humbarahane Camisi İmamı Hâfız Süleyman Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Ahmet Şükrü Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Zeyrek Camisi Hatibi Hacı Hüseyin Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Mehmet Neşet Efendi, Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi Azası Üçmihraplı Camisi İmamı Hâfız İbrahim Efendi,²⁰¹ Meclis-i Tedkîk-i Mesâhif Reisi Esat eş-Şakir ve Aza Halil Cevat Efendi, Meclis-i Tedkîk-i Mesâhif Azası Mehmet Fehmi ve İbrahim Efendi,²⁰² Mushafları Tedkîk Heyeti Reisi Mehmet Besim Tanrısever, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası Batumlu İbrahim Halil Toros, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası Bursalı Emin Dinç, Mushafları Tedkîk Heyeti Başkâtibi Gemlikli Ali Yekta Sundu, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası İstanbullu Ahmet Hamdi Efendi,²⁰³ Mushafları Tedkîk Heyeti Azası İsmail Efendi, Mushafları Tedkîk Heyeti Başkâtibi Abdülkadir Efendi, Mushafları Tedkîk Heyeti Hademesi Mustafa Efendi,²⁰⁴ Mushafları Tedkîk Heyeti Reisi Ömer Aköz, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası Salahattin Uslu, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası

¹⁹⁴ MŞH, SAİD, nr. 203/A.

¹⁹⁵ MŞH, SAİD, nr. 1216/A.

¹⁹⁶ MŞH, SAİD, nr. 386/B.

¹⁹⁷ MŞH, SAİD, nr. 5401.

¹⁹⁸ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defterleri**, nr. 2568, s.234

¹⁹⁹ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 107-110.

²⁰⁰ Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s.189-191

²⁰¹ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 302- 316.

²⁰² Meşihat Arşivi, **Memurin-i Şeriyenin Maaş Müfredat Defteri**, nr. 33, s. 89-92.

²⁰³ Meşihat Arşivi, **İlmiye Şubesi Maaş Müfredat Defteri**, nr. 48, s. 3-18.

²⁰⁴ Meşihat Arşivi, **İstanbul Müftülüğü Muhasebesi'nden Tediye Edilen Maaşata Mahsus Defter**, nr. 2, s.32-61.

Mehmet Şefik Eryuvası, Mushafları Tedkîk Heyeti Başkâtibi Şefik Yaka Mercan,²⁰⁵ Mushafları Tedkîk Heyeti Baş Kâtibi Cevat Yazan, Mushafları Tedkîk Heyeti Reisi Fikri Aksoy, Mushafları Tedkîk Heyeti Azası Nuri Yeprem ve Tevfik Yakaveran²⁰⁶ adına İstanbul Müftülüğü Muhasebeciliği tarafından düzenlenen maaş cetvelleri bulunmaktadır.

3.1.3. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe

3.1.3.1. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Kuruluşu

Ders Vekilliği ilk olarak II. Bâyezid döneminde Şeyhülislâm'ın Bâyezid medresesinde ders vermesiyle ortaya çıkmıştır. Şeyhülislâm, idari işlerinin artmasıyla medresede ders vermek için yerine, zamanla “Ders Vekili” unvanını alacak olan bir ulamayı görevlendirmiştir. Eğitim öğretim sisteminin düzenlenmesi ve denetimi de Ders Vekili'ne verilerek cami ve medreselerdeki bu gelenek devam ettirilmiştir.²⁰⁷

Ağakapısı, Bâb-ı Meşihat'e tahsis edilip Şeyhülislâmlık teşkilatlanmaya başladığında müderris ve talebelerin işlemlerini takip etmek amacıyla 1878 yılında Meclis-i Talebe-i Ulûm kurulmuştur. Şeyhülislâmlık'taki bu meclis bazı düzenlemeler sonucunda yetki alanındaki bir takım değişikliklerle Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe adını almıştır.²⁰⁸

Osmanlı Devleti'nde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe kuruluncaya kadar medrese ve müderrislerin denetimi Kazasker ve Şeyhülislâm tarafından yapılmıştır. Fakat bu uygulamada bir takım sıkıntılara yol açmış ve tam manasıyla müesseseseleşme olmamıştır. Medreselerle ilgili ıslahat faaliyetleri, Dârü'l-hilafeti'l-aliyye medreselerin kurulması, ıslahat layihaların yayınlanması ve uzmanlık alanlarına göre medreselerin açılmasıyla eğitim alanında yenilikler yapılmıştır.²⁰⁹

Ders Vekâleti, medrese ve müderrislerle ilgili kararların alındığı “Meclis-i Mesâlih-i Talebe”, medreselerin teftişinin yapıldığı “Heyet-i Teftiş-iyye” ve medreselerin sağlık ve tıbbî açıdan denetlenmesi görevini yürüten “Sıhhiye Müfettiş-i Umûmiliği” şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca medreselere erzak temin eden “İâşe Müdüriyeti” de Ders Vekâleti bünyesinde bulunmaktadır.²¹⁰

3.1.3.2. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Görevlileri

²⁰⁵ Meşihat Arşivi, Memurin, Dersiam, Vaiz, Kâtip, Odacılara Ait Maaş Defteri, nr. 5, s. 10-13

²⁰⁶ Meşihat Arşivi, Maaş Defteri, nr. 7, s. 4-7.

²⁰⁷ Mehmet İpşirli, “Ders Vekâleti”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, C. 9, s. 183-184.

²⁰⁸ Aydın v.dğr., Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu, s. 166.

²⁰⁹ Yurdakul, Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı, s. 20-26.

²¹⁰ Meşihat Arşivi, Medrese İmaretler İhracat Defterleri, nr. 2134-2138.

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe’de Ders Vekili, muâvin, azâ ve kâtip; Ders Vekâleti Kaleminde ise mümeyyiz, birinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kâtipler görev yapmıştır.²¹¹

3.1.3.3. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe’nin Görevlilerinin İlim Dünyasına Katkıları

Ders Vekili Gümülcineli Mehmed Efendi’nin oğlu Ahmed Asım Efendi, Hamidiye Medresesi imtihanları için soru ve cevapları içeren *Risaletü’l-İmtihani’l-Hamidiyye* isimli sınav kitabı hazırlamış ve huzur dersleri verdiği tarihlerde Huzûr-ı Hümayûnda takrîr olunan *Ramazan Mev’izeleri* isimli bir eser yazmıştır.²¹²

3.1.3.4. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe’nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Eğitim ve öğretim ile ilgili ders programları düzenlemek ve medreselerin durumlarının iyileştirilmesiyle ilgili ıslahat çalışmalarını yürütmek Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe’nin temel vazifelerindendi.²¹³

Ders Vekâleti, ulemanın tayin, terfî, azil ve maaş tahsisi işlemlerinin dışında maaş alamaması sebebini araştırmak,²¹⁴ terfî veya nişanla taltif edilecek ulemanın durumuyla ilgili bilgi vermek,²¹⁵ Üç aylarda taşraya gidecek ilim talebelerinin gidiş dönüş ücretinin yarısının devlet tarafından karşılanmasını sağlamak,²¹⁶ yaz dönemlerinde ahalisi yazlık bağ ve bahçeye giden ve vaize ihtiyaç duyulmayan bölgeleri tespit etmek,²¹⁷ icazetnâmeleri tasdik etmek,²¹⁸ icazetnameleri veren müderrisin ismi ve icazetname tarihlerini özel defterine kaydetmek,²¹⁹ üç aylarda camilerde vaaz için tayin edilen kürsü şeyhleri ve onları teftişe memur edilen müfettişlere ödenmesi gereken meblağın takibini yapmak,²²⁰ medrese ve medresedeki

²¹¹ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaba-i Amire, 1334, s. 140-189; MŞH. MHB. 64/58.

²¹² MŞH. SAİD. nr. 128/A.

²¹³ Nesimi Yazıcı, “Osmanlıların Son Döneminde Din görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler”, **Diyanet Dergisi**, (ss.55-123), C. 27, S. 4, Ankara, 1991, s. 72.

²¹⁴ MŞH. EO. 522/41: Aksaray’daki Pertevniyal Valide Sultan Camii Buharihanlık cihetinin vekâletle yürütülmesi vâkıf şartına uymadığından bahisle, Süleymaniye Camii Dersiamlarından Bursalı Mehmet Raif Efendi’nin bu ciheti talep etmesi üzerine; aslında cihetin Ermenekli Mehmet Ayni üzerinde olduğu, kayıtlarda bulunamama sebebini ise kendisinin berat almamış olmasından ileri geldiğine dair Ders Vekâlet-i Aliyyesi’nin derkenarı.

²¹⁵ MŞH. EO. 544/67: Berlin Sefareti İmamı Hâfız Yahya Efendi’nin erBâb-ı iktidar ve sadakatinden dolayı haiz olduğu rütbesinin Dersaadet ruusuna tahviliyle taltifi talebini havi Berlin Sefareti’nin Şeyhülislâmlığa arzuhalî; adı geçen şahsın ruûs-ı hümayûna nailiyet için dört sene tedris etmesi gerektiğine dair Meşihat-i İslamiye Ders Vekâleti kararı.

²¹⁶ MŞH. EO. 610/99.

²¹⁷ MŞH. EO. 716/25.

²¹⁸ MŞH. EO. 868/2.

²¹⁹ Meşihat Arşivi, **Ders Vekâleti Defterleri**, nr. 2190.

²²⁰ MŞH. EO. 888/73.

müderriş, talebe ve çalışanların yangın, sel gibi doğal afetlerden muhafazası için tedbirler almak²²¹ Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin görevlerindendir.

Medreselerin ıslahı için İstanbul'da uygulanan usulün taşrada da uygulanabilmesi için müderrişliğin imtihan ile ehil olanlara verilmesi, daha önce ortaya çıkan karışıklığın giderilmesi, tarafsız kişilerden bir imtihan heyetinin oluşturulması, Ders Vekâleti'nden görevlendirilecek bir kişinin de sınavlara nezaret etmesi ve mevcut medreselerin durumlarıyla ilgili raporların hazırlaması,²²² müderrişlik sınavları ile ilgili çıkabilecek ihtilafların çözülmesi,²²³ medreselerde öğrenci sayısının azalma sebebini araştırmak ve gerekli görülürse o bölgeye ders vekili tayin edilmesi,²²⁴ vaaz tayininde mahalli lisan ve lehçeye aşina ulemanın seçilmesi,²²⁵ Talebe-i ulumun pasaportlarının ücretsiz vize ettirilmesi,²²⁶ vaizlerin maaşlarını düzenli olarak mağduriyet yaşamalarına engel olunması,²²⁷ İlim tahsil eden talebelerin askere alınmaması, askere alınan talebelerin durumlarının araştırılması,²²⁸ askere alınmayacak talebelerin Seraskeri'ye bildirilmesi,²²⁹ talebelerin vaaz için köylere dağıtımında bölge müftüsü ve naib ile koordineli çalışılması,²³⁰ bölge müftüsü tarafından yetersizliği bildirilen vaizler hakkında araştırma yapılması,²³¹ medrese yakınlarında talebeler için barakalar inşa edilmesi ve şehrin görüntüsünün bozulmasına engel olunması,²³² camide görev alacaklar için vakfiyedeki vâkıfın şartlarının araştırılması,²³³ bölge müftüsü ile müderrişleri arasındaki ihtilafların çözülmesi²³⁴ de yine Ders Vekâleti'nin sorumluluğundaydı.²³⁵

²²¹ MŞH. EO. 896/47.

²²² MŞH. EO. 920/10.

²²³ MŞH. EO. 928/40.

²²⁴ MŞH. EO. 35/8.

²²⁵ MŞH. EO. 987/76.

²²⁶ MŞH. EO. 997/51.

²²⁷ MŞH. EO. 1004/76; 1019/83; 1047/74; 1056/56; 1059/36; 1072/87; 1072/19; 1079/92; 1088/98

²²⁸ MŞH. EO. 1054/71.

²²⁹ MŞH. EO. 1064/8.

²³⁰ MŞH. EO. 1055/79.

²³¹ MŞH. EO. 1064/1.

²³² MŞH. EO. 1092/28.

²³³ MŞH. EO. 522/41

²³⁴ MŞH. EO. 1138/89: Sinop kasabasında meclis-i İdâre-i liva marifetiyle Mehmetağa Medresesi'ne müderriş tayin edildiği ve medrese müştemilatına meşruta hücrenin kendisine tahsis edildiği, mutasarrıf ve müftünün hücreyi fetvâhane ittihaz edilmek üzere kendisinden cebren aldıkları ve polis zoruyla oradan çıkardıklarından hücrenin tekrar kendisine tahsisi için lazım gelenlere emir verilmesi talebini havi Seyyid İbrahim Hilmi Efendi'nin Şeyhülislâmlığa sunduğu arzuhalî; İbrahim Hilmi Efendi'ye zikredilen hücrenin tahsis edilerek şikâyet ve sızlanmalara mahal bırakılmaması için mutasarrıflığa emir verilmesi hususunda Ders Vekâleti kararı.

²³⁵ Bz. Talip Ayar, **Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe**, Ankara: Fecr Yayınları, 2018, s. 73-87.

Ders Vekâleti, talebelerin şahsi meseleleriyle de ilgilenmiştir. Örneğin İstanbul'da ilim tahsil eden Metroviçeli İsmail Efendi'nin vefat eden babasının terekesinin yazılması için Metroviçe'ye gidemeyeceğinden Ders Vekâleti tarafından gerekli işlemler yapılmıştır.²³⁶

Her yıl üç aylarda halkı irşad etmek ve bir nevi staj yapmak için medrese talebeleri taşraya gönderilmiştir. Bu şekilde vaaz ve nasihatte bulunan talebelerin mesleki tecrübe kazanmaları hedeflenmiştir. Ders Vekâleti, talebelere kolaylık ve hürmet gösterilmesi konusunda bölge kadılıklarıyla yazışmalar yapmıştır.²³⁷

Ders Vekâleti ayrıca medreselerdeki talebelerin kurulan komisyon vasıtası ile denetlenmesi, talebelerle ilgili isim, memleket ve gördükleri derslerin belirtildiği defterlerin düzenlenmesi, medreselerdeki talebelerin kontrol edilmesi için bir kapıcı ile ders vekilinin tayin edilmesi ve aynı zamanda medreselere uygunsuz kişilerin girmesinin önlenmesi konusunda da faaliyet yürütmüştür.²³⁸

Necef, Kerbela ve Kâzımiye kasabalarındaki Caferî mezhebi ahalisi tarafından kurulan ve hükümetçe onaylı olmayan bu medreselerde okuyanlara ilim talebesi ve medresenişin nazarıyla bakılıp bakılmayacağı hususu Meclis-i Mesâlih-i Talebe tarafından araştırılmıştır.²³⁹

Sınavda başarılı olan talebelerin rütbelerinin yükseltilmesi,²⁴⁰ müderrislik talebinde bulunanların dilekçelerinin değerlendirilmesi,²⁴¹ uygunsuz hareketlerde bulunanların tutuklanması ve sicili temiz olmayan kişilerin medreselerde kalmasına müsaade edilmemesi,²⁴² eğitimden vaz geçerek memleketine dönmek isteyenlerin harcırahının sağlanması,²⁴³ üç aylar münasebetiyle cerre çıkacak talebenin yol ve katık ücretlerinin temin edilmesi,²⁴⁴ talebeye tahsis edilen muayyenat ile ilgili şikâyetlerin tahkiki²⁴⁵ ve medresede kalacak kişilerin belirlenmesi²⁴⁶ Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin görev ve yetki alanındaydı.

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin bölge halkının dini konulardaki anlaşmazlıklarında hakem görevi üstlendiği de görülmektedir. Meclis-i Mesâlih-i Talebe

²³⁶ MŞH. EO. 229/34.

²³⁷ MŞH. EO. 311/89.

²³⁸ MŞH. EO. 316/17.

²³⁹ MŞH. EO. 1128/75.

²⁴⁰ MŞH. EO. 32/122.

²⁴¹ MŞH. EO. 39/15; 55/74; 95/26.

²⁴² MŞH. EO. 279/40; 369/55.

²⁴³ MŞH. EO. 463/2.

²⁴⁴ MŞH. EO. 611/38.

²⁴⁵ MŞH. EO. 546/53.

²⁴⁶ MŞH. EO. 973/64.

tarafından bölge ulemasının başkanın müftü olduğu açıkça vurgulanmış ve halkın başka birisini hakem seçmesine müsaade edilmemiştir.²⁴⁷

İmtihân-ı Kur'a ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe üyeleri maaşlarının az olması ve zamanında ödenmemesinden maddi sıkıntıya düştüklerini belirterek Şeyhülislâmlığa şikâyetlerini iletmışlerdir.²⁴⁸ Ayrıca Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin yazışmalarının büyük çoğunluğunun ulemanın tayin, terfi ve maaşlarıyla ilgili olduğu da belgelere yansımıştır.

Ayrıca Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.²⁴⁹

3.1.3.5. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Eğitim Faaliyetleri

Medreseler, Ders Vekâleti'nin denetiminde vaiz, müftü, müderris, imam, hatip ve müezzin gibi dini alanda ihtiyaç duyulan görevlilerin yetişmesini sağlamıştır. Aslında Ders Vekâleti, din görevlisi yetiştirmekle kalmamış din görevlisi yetiştirecek ulema için de ihtisas medreseleri açmıştır.²⁵⁰

Ders Vekâleti'nin başkanlığında Medresetü'l-Mütehassısîn, Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ, Medresetü'l-İrşâd ve Medresetü'l-Vâizîn gibi dini alanda uzman yetiştiren medreseler kurulmuştur.²⁵¹ Dârü'l-Hilafeti'l-aliyye Medresesi'nin nizamnamesine göre de medresenin idaresi, müderris ve talebelerin programlarının belirlenmesi, icazetnamelerin tasdiki gibi hususlar Ders Vekâleti tarafından yürütülmüştür.²⁵²

Hazırlanan layihalar ve yapılan ıslahatlar neticesinde, Ders Vekâleti'nin sorumluluğu ve iş yükü de artmıştır. Medrese eğitiminin düzenlenmesi ve seviyesinin yükseltilmesi için çalışan, bir nevi bugünkü Talim Terbiye Kurulu ile Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'nün benzeri olan Ders Vekâleti'nin vazifelerini Cumhuriyet'in ilanından sonra Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti üstlenmiştir.²⁵³

²⁴⁷ MŞH. EO. 386/41.

²⁴⁸ MŞH. EO. 458/13.

²⁴⁹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 19, s. 335.

²⁵⁰ Yazıcı, "Osmanlıların Son Döneminde Din görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", s. 73.

²⁵¹ Bk. Yazıcı, "Osmanlıların Son Döneminde Din görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", s. 73-75; Tuğba Yalçın Aydeniz, "Osmanlı'da İlk Vaiz Yüksek Okulu: Medresetü'l Vaizin", **3. Osmanlı Sempozyumu**, S.7, 2015, s. 597-621; Mehmet İpşirli, "Medrese", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 332.

²⁵² Mübahat Kütükoğlu, "Dârü'l-Hilafeti'l-aliyye Medresesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, C. 8. S. 507-508.

²⁵³ İpşirli, "Ders Vekâleti", s. 184.

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe üyelerinin kendilerini ilme adadıkları görülmektedir. Örneğin Huzur dersi mukarrir ve muhataplığı, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye azalığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm azalığı, Rumeli Kazaskerliği²⁵⁴ görevlerinde bulunan Ahmed Asım Efendi, kırk altı yıl ara vermeden medreselerde ders vermiştir.²⁵⁵ Ders vekili Halil Efendi Arapça bir risale telif etmiş, oğlu Hayri Efendi tarafından bu eseri Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁵⁶

3.1.3.6. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin İâşe ve Sağlık Hizmetleri

1914 yılında İstanbul'daki medreselerin Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi ismiyle tek çatı altında toplanmasından sonra talebeler için Üsküdar, Nuruosmaniye, Şehzâde ve Fatih'te taamhaneler açılmış ve talebelerin yeme içme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir. Taamhanelerin işleyişi ile ilgili düzenlemeler, Ders Vekâleti başkanlığında Meclis-i Mesâlih-i Talebe'de görüşülmüştür.²⁵⁷

Şeyhülslâmlık ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti idaresinde bulunan taamhanelerle ilgili anlaşmazlıkların ortadan kaldırması için 18 Şubat 1335/18 Şubat 1919'da İâşe Müdüriyeti'nin kurulması için görüşmelere başlanmış ve 1 Mart 1335/1 Mart 1919 tarihinde bu müdürlük kurulmuştur.²⁵⁸ Böylece taamhanelerin bütçesi Evkâf Nezâreti'nden Şeyhülslâmlığa geçmiştir. Taâmhânelerin idaresi ve düzeni, öğrencilerin yeme-içme işlerinin sevk ve idaresi, Meşihat bünyesindeki Ders Vekâleti'ne bağlı İâşe Müdüriyeti'nce sağlanmıştır. Tesis edilen birimin tam ismi Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi İâşe Müdüriyeti'dir.²⁵⁹

İâşe Müdüriyetinde müdür, müfettiş, mümeyyiz, birinci ve ikinci sınıf kâtipler, ambar ve imâret memurları, imâret kâtipleri, aşçılar ve hademeler görev yapmıştır.²⁶⁰

Taamhanelerle ilgili şikâyetlerin araştırılması, sıkıntı ve aksaklıkların giderilmesi, Taamhaneye devam edenlerin listelerinin hazırlanması Şeyhülslâmlık bünyesindeki Meclis-i

²⁵⁴ MŞH. EO. 476/11

²⁵⁵ Nihat Engin, "Ahmed Asım Efendi, Gümülcineli", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 44-45.

²⁵⁶ MŞH. EO. 26/65; 99/73.

²⁵⁷ Talip Ayar, "II. Meşrûtiyet Sonrası İstanbul Medreselerinde Talebeye Sunulan İâşe Olanakları", **Bilimname: Düşünce Platformu**, (ss.131-158), S. 41, 2020/1, s. 138-140.

²⁵⁸ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2093, s. 25.

²⁵⁹ Ayar, "II. Meşrûtiyet Sonrası İstanbul Medreselerinde Talebeye Sunulan İâşe Olanakları", s. 147-150.

²⁶⁰ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2093, s. 18.

Mesâlih-i Talebe tarafından yürütülürken,²⁶¹ Medreselere yemek hazırlayıp dağıtan imaretlerin denetimi, erzak bütçe çizelgelerinin ve kullanılan erzak listelerinin hazırlanması, ambarlarda belli periyodlarla erzak sayımının yapılması ise Ders Vekâleti İâşe Müdüriyeti'nin sorumluluk alanındaydı.²⁶² Üsküdar, Nuruosmaniye, Şehzâde ve Fatih'te bulunan imaretler için Ders Vekâleti İâşe Müdüriyeti tarafından erzak ithalat ve ihracat defterleri hazırlanmıştır.²⁶³

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Sağlık Hizmetleri: Şeyhülislâmlıkta Sıhhiye Müfettişi'nin bulunması, Dârü'l-Hilafeti'l-aliyye medreselerini teftiş ederek Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve Ders Vekâleti'ne gerekli raporları sunma ve bu meclisle irtibatlı çalışması medreselerdeki sağlık hizmeti açısından önemlidir.²⁶⁴

Dârü'l-Hilafeti'l-aliyye medreselerinin yemekhanelerini denetlemek, verilen yemek listelerini ve dersliklerinin sıhî şartlara uygunluğunu kontrol etmek, gerektiğinde raporlar hazırlayarak Şeyhülislâmlığa takdim etmek, talebelerin sağlık problemlerini araştırmak,²⁶⁵ gerektiğinde sağlık hizmeti sunmak ve sağlık eğitimi vermek, Şeyhülislâmlık tababetiyle irtibat kurarak doktorları medreselerde görevlendirmek, Ders Vekâleti bünyesindeki Sıhhiye Müfettişliği'nin temel vazifelerindendir.²⁶⁶

3.1.3.7. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Ders Vekâleti, Şeyhülislâmlık içerisinde Haliç'e bakan binaların bulunduğu kısımda yer almaktaydı. Ders Vekâleti heyet odası, sofa, kalem odası, heyet-i teftişiyeye odası, heyet-i teftişiyeye kalem odası, sıhhiye müfettişliği ve iâşe müdüriyeti odasından oluşmaktaydı.

Ders Vekâleti Heyet Odasında Uşak halısı, Hereke halısı, halı seccâde, halı seccâde parçası, Avrupa mamûlatından yol keçesi, üzeri kırmızı çuhalı büyük orta masası, hezârân sandalye, hezârân koltuk, yazıhâne, billur hokka takımı, keten yastık, keten örtülü ot minder, kırmızı kadifeden yapılmış koltuk, etrafı tahta içerisi pembe saten paravana, sigara iskemlesi,

²⁶¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2082, s. 21; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2096, s. 17; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2094, s. 220.

²⁶² Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2093, s. 16-17.

²⁶³ Meşihat Arşivi, **Medrese İmaretler İhracat Defteri**, nr. 2134-2138; **İmaret Ayniyat Defterleri**, 2974, 2975; MŞH. MHB. 44/33, 64/71, 65/1, 65/2, 65/22, 65/28, 65/36, 65/37, 202/13, 238,27.

²⁶⁴ Hasan Yıldız, **Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nde Eğitim ve Öğretim**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017, s. 372.

²⁶⁵ Ayar, "II. Meşrûtiyet Sonrası İstanbul Medreselerinde Talebeye Sunulan İâşe Olanakları", s.147-150.

²⁶⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2067, s. 9; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2069, s. 175-176; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defteri**, nr. 2197, s. 208; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defteri**, nr. 2202, s. 37, 40, 53.

erikson mamûlatından şirket ve dâhili telefon, pandazut koltuk, duvara asılı elektrik fanusu, duvara asılı havagazı fanusu, duvara asılı harita, duvar saati, köşe etejeri, esvaplık, üstü camekânlı kütüphane, bir metre yirmi santim yüksekliğinde sac boru ve tabla kahverenginde çini soba, kalem ile görüşmek için dâhili telefon, **Heyet-i Teftişîye Odasında** Uşak halısı, kırmızı kadifeden yapılmış koltuk, keten koltuk, keten farbala ve keten perde, yazıhâne ve hokka takımı, açılır, kapanır cevizden yapılmış orta masası, hezârândan koltuk sandalye, sac borulu kahverengi çini soba, kırmızı zemin üzerine mihraplı seccâde, elektrik lambası, erikson mamûlatından telefon, duvara asılı harita, duvara asılı yazı levhası, sigara iskemlesi, elektrik lambası, ufak yazıhâne, tahtadan yapılmış paltoluk, **Ders Vekâleti Kalem Odasında** fersûde Avrupa kilimi, camekânlı kütüphane, ufak dolap, üç gözlü kitaplık, yazıhâne, billur hokka takımı, dâhili telefon, kumaştan yapılmış fersûde koltuk, hezârân koltuk, elektrik lambası, sigara iskemlesi, döner raf, tertûb-i sâni mücelled düstûr, **Ders Vekâleti Sofasında** köhne kanepeler, yan minderi, kırık sandalye, köhne koltuk, yastık, yazı tahtası, üstü camekânlı kütüphane, Avrupa mamûlatından sofaya mefrûş yol keçesi, pamuklu kapı perdesi ve farbala perde, sofaya mefrûş mısır hasırı, camlı dolap içerisinde mevrû harik boru ve hortumu, su koğası, **Heyet-i Teftişîye Kalem Odasında** Uşak halısı, yazıhâne, yünlû kumaştan yapılmış fersûde koltuk, üçü hezârân biri hasır sandalye, hezârân koltuk, dört ayaklı siyah büyük masa, harita, sac borulu ve yeşil renkte çini soba, büyük dolap, elektrik lambası, büyük yazı tahtası, **Sıhhiye Müfettişliğinde** Uşak kilimi, muşamma perde, yazıhâne, üç hokkalı kristal yazı takımı, biri maroken pandazut koltuk, kırmızı kadife koltuk, koltuk sandalye, hasır sandalye, üzeri yeşil örtülü dört ayaklı masa, camlı kütüphane, seksen santim yüksekliğinde sac borulu mavi çini soba, kâğıt sepeti, **İâşe Müdüriyeti Kalem Odasında** ceviz kaplama yazıhâne, imaret halı, dâhili telefon, sigara iskemlesi, bir adedi kristal ve kırık yazı takımı, bir metre yüksekliğinde sac borulu beyaz çini soba, koltuk ikisi kadife ve biri pandazut, koltuk hezârân sandalye, hasır sandalye, hezârân sandalye, havagazı lambası, keten farbala ve muşamba perde, asma saat, imaret halı ve ufak yazı masası bulunmaktaydı.

3.1.3.8. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Birimlerle İrtibatı

Ders Vekâleti, cami, medrese, tekke ve zâviyelerin durumu, talebe sayısı,²⁶⁷ medrese odalarında misafir kalanlar,²⁶⁸ müderris²⁶⁹ ve Dârü'l-hadis tayini²⁷⁰ gibi hususlarda Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti ile istişare yaparak ortak karar almıştır.

²⁶⁷ MŞH. EO. 983/7: Sultan Bayezid İmaretinde günlük yirmi iki çift fodelası olan Çarşamba civarında Ömer Hulusi Efendi'nin dergâhının dergâh olmayıp medrese olduğu ve içinde talebe bulunduğu ihbar edildiği, fakat

Meclis-i Mesâlih-i Talebe, medreselerden uzaklaştırılması gereken müderris, talebe ve misafirlerle ilgili de Zabtiye Nezâretiyle irtibat halinde olmuştur.²⁷¹

3.1.3.9. Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe ile İlgili Arşiv Kaynakları

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Defterleri: Meşihat Arşivi'nde Rûmî 1328-1341 yıllarına ait Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsûs Müsvedde Varakaları Defteri, Dersâadet ve Taşra Talebe İstidâ Defterleri, Medrese Sâdıra Defterleri, Medrese Vâride Defterleri, Medrese İmâretler İhracat Defterleri, Talebe Künye Defterleri, Dersîâm, Muallim ve Medrese Personeli Defterleri, Talebe-i Ulûm İmtihan Defterleri, Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi Kısım-ı Âlî Müdürlüğü'nden Gelen Yazılara Mahsûs Defterler, Ders Vekâleti Defterleri, Meclis-i Mesâlih-i Talebe Defterleri, Talebe Yoklama Defterleri, Medrese Talebeleri Kayıtları ve Taşraya Giden Talebeler, Talebe-i Ulûm Tahsisat Defterleri, Talebe Künye ve İmtihan Defterleri, Talebe Yoklama Defterleri, Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Hey'et-i Teftişîye Müsvedde ve Sadıra Defterleri, Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi Muharrerât Defterleri, İstanbul Medreseleri Talebe Kayıt Defterleri, Talebe Künye Defterleri Müderris, Muallim ve Medrese Kadrosu ve Taşra Medrese Defterleri²⁷² bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'ndeki Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe Defterleri medreselere kabul edilen talebenin isimleri,²⁷³ medreselerde ikamet eden şahıslar,²⁷⁴ medreselerin teftişi,²⁷⁵ müderrislerin izinlerinin takibi,²⁷⁶ huzûr-ı hümâyûn mukarrir ve

vakfiyede İstanbul'da Sultan Mehmet Camii yakınında Otlukçu yokuşunda Kalenderhane denen Zaviye-i Nakşibendi bina eylediği yazıldığı ve fodula defterinde de o miktarda fodula Şeyhülislâm Ömer Hulusi Efendi Zaviyesi adına kayıtlı olduğundan dergâh olarak mı yoksa medrese olarak mı kaydının yapılacağına dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şeyhülislâmlığa gönderdiği tezkire; bu konuda tartışma açılmasının uygun olamayacağına dair Ders Vekâleti kararı.

²⁶⁸ MŞH. EO. 466/49: Şam ahalisinden Hâfız Ahmet b. Mahmut'un nafaka davası için geldiği ve perişan hâlde sokakta kaldığından bahisle Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nden kendisine davası sonuçlanıncaya kadar bir medresede oda verilmesine dair talebi; Ders Vekâlet-i Âli'sine ait bir konu olduğundan Şeyhülislâmlığa danışılmasına dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin derkenarı.

²⁶⁹ MŞH. EO. 544/12: Balıkesir'de Yıldırım Bayezit Han Medresesi Müderrisi müteveffa Yağcılarlı Ali Efendi'nin yerine tayin edilen küçük oğlu Halil Efendi'nin görevi bırakmak istemesi üzerine göreve talip olan büyük biraderi Ahmet Nafiz Efendi tarafından verilen üç kıta arzuhal ile görevlendirmesine karşı çıkan naib efendi ile Evkâf Muhasebeciliği'nden gelen tahriratın, Karesi Mutasarrıfı tarafından gönderilerek bir karar verilmesi talebi; niyabetten ve Evkâf Muhasebeciliği'nden verilen cevabın uygun bulunduğu ve Ahmet Bey'e bu yönde cevap verilmesine dair Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabî kararı.

²⁷⁰ MŞH. EO. 861/45: İstanbul'da Kadıçeşmesi yakınındaki Abid Çelebi mahallesinin Sultan Süleyman Cami Vaiz-i Kıbrısı Şeyh Hacı Abdullah Efendi darü'l-hadis müderrislik görevinin kime tevcih edildiğinin bildirilmesine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin tezkiresi; müderrislik cihetinin Fatih Cami dersiamlarından Osman Yazarî Hamdi Efendi'nin uhdesinde olduğuna dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabî kararı.

²⁷¹ MŞH. EO. 482/23; 602/12.

²⁷² Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2057-2352.

²⁷³ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2097, s. 8-11.

²⁷⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2097, s. 30.

²⁷⁵ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2097, s. 32-34.

²⁷⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2098, s. 1

muhataplarının isimleri,²⁷⁷ müderrislerin maaş zamları,²⁷⁸ medreselerin ders programları,²⁷⁹ Ders Vekâletine alınan malzemeler,²⁸⁰ medreselerin şubeleri,²⁸¹ üç aylar münasebetiyle yapılan dersler,²⁸² üç aylarda taşraya gönderilen talebeler,²⁸³ camilerdeki görevli vaizlerin isim ve maaşları,²⁸⁴ taşradaki medreselerle yapılan yazışmalar,²⁸⁵ talebelerin künye ve ders notları cetvelleri,²⁸⁶ tabur imamları, müftü, dersiâm, muallim, müderris, huzûr-ı hümâyûn muhatapları, buharihan, şifahane ve medrese görevlilerinin isim, maaş ve tayin bilgileri,²⁸⁷ talebelerin imtihan sonuçları,²⁸⁸ icazetnâme veren ve alanların isimleri,²⁸⁹ talebelerin yoklama çizelgeleri,²⁹⁰ Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin nizamnâmeleri,²⁹¹ teftiş heyetinin hazırladığı raporlar,²⁹² Medresetü'l-hutebâ talebelerinin künyeleri,²⁹³ İstanbul İmam Hatip Mektebi'nin yoklama çizelgeleri²⁹⁴ ve Medresetü'l-irşâd talebelerinin isim listelerini²⁹⁵ ihtiva etmesi açısından İstanbul ve taşradaki medrese ve ulemanın haritasını gösteren birincil kanaktır.

Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Ders Vekili Ali Zeynelabidin Efendi,²⁹⁶ Ders Vekili Ahmed Âsım Efendi,²⁹⁷ Ders Vekâleti Kâtibi Mehmet Refet Efendi,²⁹⁸ Hasan Hadi Efendi,²⁹⁹ Ali Niyâzi Efendi,³⁰⁰ Ders Vekâleti 3. Sınıf Kâtibi Ali Kemâl Efendi,³⁰¹ Ders Vekâleti Müfettişi Hüseyin Efendi,³⁰² Ders Vekâleti Danışmenti Mehmed Tevfik Efendi,³⁰³ İsmail Hakkı Efendi³⁰⁴ ve Osman Efendi,³⁰⁵ Ders

²⁷⁷ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2098, s. 13, 31.

²⁷⁸ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2098, s. 33

²⁷⁹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2100, s. 2.

²⁸⁰ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2100, s. 24.

²⁸¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2100, s. 29.

²⁸² Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2101, s. 5.

²⁸³ Meşihat Arşivi, **Medrese Talebeleri Kayıtları ve Taşraya Giden Talebeler**, nr. 2215-2218.

²⁸⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2101, s. 125-128.

²⁸⁵ Meşihat Arşivi, **Dersaadet ve Taşra Talebe İstida Defterleri**, nr. 2102, s. 3-25.

²⁸⁶ Meşihat Arşivi, **Talebe Künye Defterleri**, nr. 2139-2149.

²⁸⁷ Meşihat Arşivi, **Desiam, Muallim ve Medrese Personeli Defterleri**, nr. 2150-2171.

²⁸⁸ Meşihat Arşivi, **Talebe-i Ulum İmtihan Defterleri**, nr. 2172-2184.

²⁸⁹ Meşihat Arşivi, **Ders Vekâleti Defterleri**, nr. 2190.

²⁹⁰ Meşihat Arşivi, **Talebe Yoklama Defterleri**, nr. 2204.

²⁹¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2203.

²⁹² Meşihat Arşivi, **Dârü'l-Hilafeti'l-Âliyye Heyet-i Teftiye Müvedde ve Sadıra Defteri**, nr. 2249-2253.

²⁹³ Meşihat Arşivi, **Taşra Medrese Defterleri**, nr. 2338-2339.

²⁹⁴ Meşihat Arşivi, **Taşra Medrese Defterleri**, nr. 2340-2343,

²⁹⁵ Meşihat Arşivi, **Taşra Medrese Defterleri**, nr. 2343.

²⁹⁶ MŞH. SAİD. nr. 75/A.

²⁹⁷ MŞH. SAİD. nr. 128/A.

²⁹⁸ MŞH. SAİD. nr. 82/B.

²⁹⁹ MŞH. SAİD. nr. 84.

³⁰⁰ MŞH. SAİD. nr. 116/B.

³⁰¹ MŞH. SAİD. nr. 129/A.

³⁰² MŞH. SAİD. nr. 130/B.

³⁰³ MŞH. SAİD. nr. 131/B.

³⁰⁴ MŞH. SAİD. nr. 320/A.

³⁰⁵ MŞH. SAİD. nr. 905/E.

Vekâleti Odacısı Hüseyin Efendi,³⁰⁶ Mustafa Efendi³⁰⁷ ve Hüseyin Efendi,³⁰⁸ Ders Vekâleti 1. Sınıf Kâtibi İbrahim Hakkı Efendi,³⁰⁹ Ders Vekâleti Hademesi Mehmed Efendi,³¹⁰ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Mehmed Ayni Efendi'nin oğlu Fetvâhane İlâmât Odası Mukayyid Muâvini Abdullah Münib Efendi,³¹¹ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Receb Rüşdü Efendi,³¹² Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası İbrahim Nuri Efendi,³¹³ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Hasam Hilmi Efendi,³¹⁴ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Kâtibi Mustafa Şevki Efendi,³¹⁵ Meclis-i Mesâlih-i Talebe 3. sınıf Kâtibi Mehmed Efendi,³¹⁶ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Ebû Lütfi Efendi,³¹⁷ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Mehmed Şâkir Efendi,³¹⁸ Mehmed Sadık Efendi,³¹⁹ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası İbrahim Edhem Efendi,³²⁰ Meclis-i Mesâlih Kâtibi Abdulkâdir Tâci Efendi,³²¹ Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve İmtihan-ı Kur'a Baş Kâtibi Mehmed Hulûsi Efendi,³²² Talebe-i Ulûm-ı Muhassesât Kalemi Kâtibi Mustafa Niyazi Efendi,³²³ Talebe-i Ulûm Tevzî Kalemi Kâtibi Kazım Efendi,³²⁴ Fatih Dersiâmlarından ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Abdürrahim Efendi,³²⁵ Meclis-i Mesâlih-i Talebe Azası Bâyezid Dersiâmi Ahmed Cevdet Efendi,³²⁶ Talebe-i Ulûm Veznedarı Mehmed Refik Efendi,³²⁷ Meclis-i İmtihan-ı Kur'a Azası Ahmed Hilmi Efendi,³²⁸ Meclis-i İmtihan-ı Kur'a Azası Mahmud Celaleddin Efendi,³²⁹ Medâris-i İlmiye Müfettişi Mehmed Esat Efendi,³³⁰ Medâris-i İlmiye İâşe Kalemi Mümeyyizi Mustafa Şükrü Efendi,³³¹ Medâris İâşe Kalemi Kâtibi Mustafa

³⁰⁶ MŞH. SAİD. nr. 318/B.
³⁰⁷ MŞH. SAİD. nr. 383/B.
³⁰⁸ MŞH. SAİD. nr. 662/A.
³⁰⁹ MŞH. SAİD. nr. 469/A.
³¹⁰ MŞH. SAİD. nr. 397/B.
³¹¹ MŞH. SAİD. nr. 58/A.
³¹² MŞH. SAİD. nr. 121.
³¹³ MŞH. SAİD. nr. 124.
³¹⁴ MŞH. SAİD. nr. 125/A.
³¹⁵ MŞH. SAİD. nr. 81/B.
³¹⁶ MŞH. SAİD. nr. 86/B.
³¹⁷ MŞH. SAİD. nr. 126/A.
³¹⁸ MŞH. SAİD. nr. 127/A.
³¹⁹ MŞH. SAİD. nr. 503/B.
³²⁰ MŞH. SAİD. nr. 504.
³²¹ MŞH. SAİD. nr. 506.
³²² MŞH. SAİD. nr. 589/A.
³²³ MŞH. SAİD. nr. 613/B.
³²⁴ MŞH. SAİD. nr. 616/A.
³²⁵ MŞH. SAİD. nr. 3401.
³²⁶ MŞH. SAİD. nr. 3616.
³²⁷ MŞH. SAİD. nr. 5353.
³²⁸ MŞH. SAİD. nr. 122/B.
³²⁹ MŞH. SAİD. nr. 123/A.
³³⁰ MŞH. SAİD. nr. 83/A.
³³¹ MŞH. SAİD. nr. 130/C.

Efendi,³³² Medâris İâşe Kalemi Müdürü Hasan Fehmi Efendi,³³³ Medâris-i Aliyye Kâtibi Zeynelabidin Efendi,³³⁴ Medâris Kâtibi Ahmed Hulûsi Efendi,³³⁵ Medâris-i İlmiye İâşe Kalemi Mümeyyizi Ali Rıza Efendi,³³⁶ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Santral Memuru Ali Efendi,³³⁷ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi İbtidâ-i Dâhil Kâtibi Aziz Mahmud Efendi,³³⁸ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medâris Kâtibi İsmail Hakkı Efendi,³³⁹ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Müfettiş-i Umûmisi Mustafa Münif Efendi,³⁴⁰ Medâris Müfettişi Mehmed Nurullah Efendi,³⁴¹ Müfettiş Muâvini Mehmed Vehbi Efendi,³⁴² Medâris Müfettişi Mehmed Sadullah Efendi,³⁴³ Medâris Müfettişi Zühdü Efendi,³⁴⁴ Medâris İâşe Müdürü Tahir Efendi,³⁴⁵ Medâris İâşe Müdürü Yusuf Bahri Efendi,³⁴⁶ Medâris İâşe Müfettişi Bahaeddin Efendi,³⁴⁷ Medâris İâşe Müdür Kâtibi Süleyman Saim Efendi,³⁴⁸ Medâris İâşe Müdürlüğü 2. Kâtibi Ömer Lütfi Efendi,³⁴⁹ Medâris İâşe Müfettişi Kemal Efendi³⁵⁰ ve Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medâris Müfettiş Muâvini Hasan Marûf Efendi'nin³⁵¹ tercme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Ayrıca Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe birimine ayrılan bütçe ile Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir.³⁵² Ayrıca Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Ders Vekâleti, Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve İmtihan-ı Kur'a için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri Meşihat Arşivi'ndeki defterler içerisinde dir.³⁵³

³³² MŞH. SAİD. nr. 216/C.

³³³ MŞH. SAİD. nr. 1421/C.

³³⁴ MŞH. SAİD. nr. 2194/C.

³³⁵ MŞH. SAİD. nr. 1115/A.

³³⁶ MŞH. SAİD. nr. 2940/A.

³³⁷ MŞH. SAİD. nr. 141/B.

³³⁸ MŞH. SAİD. nr. 149/A.

³³⁹ MŞH. SAİD. nr. 151/C.

³⁴⁰ MŞH. SAİD. nr. 1087/A.

³⁴¹ MŞH. SAİD. nr. 5303.

³⁴² MŞH. SAİD. nr. 5311.

³⁴³ MŞH. SAİD. nr. 5312.

³⁴⁴ MŞH. SAİD. nr. 5313.

³⁴⁵ MŞH. SAİD. nr. 5314.

³⁴⁶ MŞH. SAİD. nr. 5319.

³⁴⁷ MŞH. SAİD. nr. 5320.

³⁴⁸ MŞH. SAİD. nr. 5321.

³⁴⁹ MŞH. SAİD. nr. 5322.

³⁵⁰ MŞH. SAİD. nr. 5326.

³⁵¹ MŞH. SAİD. nr. 5358.

³⁵² MŞH. MHB. 8/45; 8/48; 8/69; 8/96; 8/130; 10/165; 16/19; 16/17; 16/19

³⁵³ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 58-62; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 75; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2923, s. 162; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 29-32; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş**

3.1.4. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a

3.1.4.1. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde Tanzimatla birlikte teşkilatlanma ve eğitim alanındaki ıslahat çalışmalarına askeri alandaki faaliyetler de eklenmiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının bölgelere ayrılması, askerlik süresinin belirlenmesi ve asker alımında kura usulünün getirilmesi bunlardan bazılarıdır. 1843'teki düzenleme ile kura sistemi getirilmiş, 1846-1869 yılları arasında yürürlükte kalan kanunname ile İstanbul ve taşradaki medreselerde eğitim gören talebe sınava tabi tutulmuştur. Başarılı olanların eğitime devam etmesine müsaade edilmiş, başarı gösteremeyenler askere alınmıştır. İstanbul'daki talebeler Şeyhülislâmlık'ta, taşradakiler ise ordu merkezlerinde sınava tabi tutulmuştur. Böylece sadece medresede kayıtlı olmak askerlikten muafiyet sağlamayacaktır.³⁵⁴

Askeri alanda daha sonraki süreçte birçok nizamname çıkarılsa da medrese talebeleriyle ilgili bu sistem belli bir süre kesintisiz devam etmiştir. Kura sisteminin asıl amacı, medreseleri askerlikten kaçmak isteyenlerin bir sığınak olarak görmesini engellemektir.³⁵⁵ Ders Vekâleti'nin kurulmasıyla Harbiye Nezâreti arasında birlikte yürütülülen bu imtihanlar, medreselere her sene sınıf geçme şartı getirildiğinden ihtiyaç kalmadığı gerekçesiyle 1892 yılında kaldırılmıştır. Fakat 1908'de yeniden kura imtihan sistemine geçilmiştir.³⁵⁶

Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın faaliyetleri esnasında evrak sistemindeki yavaşlık, kura defterlerinin ordu merkezlerine geç gelmesi sıkıntı ve şikâyetlere sebep olmuştur. Evrak muamele akışının hızlanması ve Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile Harbiye Nezareti arasındaki ihtilafların çözülmesi amacıyla yeni düzenlemeler yapılarak tedbirler alınmıştır.³⁵⁷

Taşra medrese talebelerinin imtihan sonuçlarını içeren cetvellerin hazırlanarak merkeze gönderilmesi,³⁵⁸ yapılan şikâyetler üzerine medrese talebesi olarak gösterilen kişilerin resmiyette talebe olup olmadıklarının tahkik edilmesi,³⁵⁹ bazı talebelerin birkaç medreseye

Müfredat Defterleri, nr. 2886, s. 95-104; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2887, s. 77-88.

³⁵⁴ Talip Ayar, **Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe**, s. 219; Osman Köksal, **Mükellefiyet-i Askeriyye Kanun-u Muvakkati 29 Nisan 1330 (Osmanlı Devleti'nde Askere Almada Son Durum)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1987, s. 8-10.

³⁵⁵ Mehmet Fatin, "Tedrisat ve Medaristen İmtihanlar", **Beyanülhak**, İstanbul: Cemiyet-i İlmiyye-i İslamiyye, 5 Kanûn-i sâni 1324/18 Ocak 1909, C. 1, S. 16, s. 359-360.

³⁵⁶ Ayar, **Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe**, s. 222-223.

³⁵⁷ Yurdakul, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform**, s. 215-220;

³⁵⁸ MŞH. EO. 47/17.

³⁵⁹ MŞH. EO. 258/56.

kaydı olması sebebiyle durumun araştırılması,³⁶⁰ mükellef yaşa girenlerin imtihan edilmeden askere alınması gerektiğinden yaşı büyük olanların araştırılması,³⁶¹ geçici süre ile eğitim amacıyla İstanbul'a gelen talebelerin askere alınmaması ve daimi olarak İstanbul'a yerleşen talebenin durumu ile ilgili Muhacirin Komisyonundan bilgi alınması,³⁶² askerlik mükellefiyetine dâhil olduktan sonra medreseye kayıt yaptıranların imtihana alınmayacağı,³⁶³ imtihana alınmadan askere gönderilenlerle ilgili şikâyetler üzerine gerekli tahkikatın yapılması,³⁶⁴ imtihan süresini geçiren talebenin imtihanın telafisi olmadığından askere sevkinin yapılması,³⁶⁵ kura isabet eden talebelerin askere celb edilmesi,³⁶⁶ kura imtihanına sağlık sorunları sebebiyle giremeyenlerin sağlık raporlarının incelenmesi,³⁶⁷ kura imtihanlarının taşrada liva merkezlerinde yapılmasının sağlanması,³⁶⁸ kura isabet etmesiyle ilgili yanlışlıkların olduğuna dair Şeyhülislâmlığa yapılan başvuruların incelenmesi,³⁶⁹ tezkire-i osmaniyesini kaybeden talebenin imtihan hakkından mahrum bırakılmaması için çalışmalar yapılması³⁷⁰ ve Meclis-i İmtihan-ı Kura üyelerinin pâyelerinin yükseltilmesi³⁷¹ Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın başlıca görevleri arasındadır.

Meclis-i İmtihan-ı Kura üyelerinin maaşlarının az olması sebebiyle sıkıntıda oldukları,³⁷² maaşlarına zam yapılması³⁷³ ve ailelerine maaş bağlanması talepleri,³⁷⁴ Meclis-i İmtihan-ı Kura üyelerinin belgelere yansıyan gündem maddelerinden bazılarıdır.

Ayrıca Meclis-i İmtihan-ı Kura'nın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.³⁷⁵

3.1.4.2. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a Görevlileri

³⁶⁰ MŞH. EO. 260/17.

³⁶¹ MŞH. EO. 260/21, 260/25.

³⁶² MŞH. EO. 262/3.

³⁶³ MŞH. EO. 268/38; 393/116.

³⁶⁴ MŞH. EO. 271/29.

³⁶⁵ MŞH. EO. 302/44, 302/47.

³⁶⁶ MŞH. EO. 388/33.

³⁶⁷ MŞH. EO. 360/78.

³⁶⁸ MŞH. EO. 374/28.

³⁶⁹ MŞH. EO. 337/2.

³⁷⁰ MŞH. EO. 329/31.

³⁷¹ MŞH. EO. 122/32.

³⁷² MŞH. EO. 458/13.

³⁷³ MŞH. MHB. 8/35, 8/45, 8/48, 8/75, 8/77, 9/103, 10/121, 13/59, 14/66, 15/113, 16/85, 236/60; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293.

³⁷⁴ MŞH. EO. 98/100.

³⁷⁵ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 20, s. 342.

Meclis-i İmtihan-ı Kur'a kadrosu, reis, aza, mukayyid, odacı ve hademededen oluşmaktadır.³⁷⁶

Rûmî 1318-1325 yıllarında Meclis-i İmtihan-ı Kura ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe isimleri birlikte zikredilmiş ve görevlilerinin de aynı kişiler olduğu görülmektedir.³⁷⁷

3.1.4.3. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın Şeyhülslâmlık İçerisindeki Konumu

Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın reis ve azaları, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin bulunduğu birimde görev yapmış, ayrıca İstanbul'daki talebenin sınavları da meclisin sınav salonunda yapılmıştır.

3.1.4.4. Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile ilgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'nde Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile ilgili defterler Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe defterleri içerisinde tasnif edilmiştir. Hicri 1319-1334 yılları talebe imtihan defteri³⁷⁸ ile Hicri 1326-1327 yıllarına ait Kur'a İmtihanı defteri arşivde bulunmaktadır.³⁷⁹

Meşihat Arşivi'nde Meclis-i İmtihan-ı Kura Azası Ahmet Hilmi Efendi,³⁸⁰ Mahmut Celalettin Efendi³⁸¹ ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve İmtihan-ı Kur'a Baş Kâtibi Mehmet Hulûsi Efendi'nin³⁸² tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Meclis-i İmtihan-ı Kur'a görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'ndeki Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Ayrıca Şeyhülslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Meclis-i İmtihan-ı Kura için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamalarını gösteren hesap cetvelleri Meşihat Arşivi'ndeki defterler arasındadır³⁸³

3.1.5. Sicillât-ı Şer'îye Dâiresi

3.1.5.1. Sicillât-ı Şer'îye Dâiresi'nin Kuruluşu

³⁷⁶ MŞH. MHB. 8/35, 8/45, 8/48, 8/75, 8/77, 9/103, 10/121, 13/59, 14/66, 15/113, 16/85, 236/60; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293; MŞH. EO. 966/49, 602/113, 704/ 44, 764/80, 987/6, 381/79, 382/64.

³⁷⁷ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2606, s. 157-182; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2561, s. 361-363.

³⁷⁸ Meşihat Arşivi, **Talebe-i Ulûm İmtihan Defterleri**, nr. 2172-2183.

³⁷⁹ Meşihat Arşivi, **Talebe-i Ulûm İmtihan Defterleri**, nr. 2184.

³⁸⁰ MŞH. SAİD. 16/5, 122/A.

³⁸¹ MŞH. SAİD. 16/7, 123/A.

³⁸² MŞH. SAİD. 67/7, 589/B.

³⁸³ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293; MŞH. EO. 966/49, 602/113, 704/ 44, 764/80, 987/6, 381/79, 382/64.

Sultan II. Abdülhamid'in emriyle 1310/1892 yılında İstanbul'daki şer'iyye sicillerinin muhafaza edilmesi amacıyla yaptırılan³⁸⁴ "Sicillât-ı Şer'iyye Mahzeni", İstanbul'daki 26 mahkeme ile Bilâd-ı Metrûke (Varna, Kosava, Şumnu) Mahkemesi'ne ait 9.872 adet şer'iyye sicilini ihtiva etmektedir.³⁸⁵

"Sicillât-ı Şer'iyye Mahzeni"nin Bâb-ı Meşihat'e bağlı bir birim olarak tesis edilmesiyle birlikte mahkeme sicillerinin arşive intikalini sağlamak ve arşiv işlerine yürütmek üzere Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi isimiyle bir meclis teşkil edilmiştir. Şer'iyye Sicilleri Arşivi'deki siciller ve evrakın muhafaza ve depolama işlemlerinin idaresi Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'ne verilmiştir.³⁸⁶

Sicillât-ı Şer'iyye'nin kuruluş gayesi şer'iyye sicillerini muhafaza etmek olsa da sicillerin tasnifi, kataloglanması, numaralandırılması ve sicillerden istifade edilmesi noktasında mükemmel bir arşivcilik sistemi olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde Şeyhülislâmlık'ta bu tarz katalog, fihrist ve istatistik defterlerinin hazırlanması arşivcilik alanında önemli çalışmaların yapıldığını göstermektedir.³⁸⁷

3.1.5.2. Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin Görevlileri

Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nde müdür, müdür muâvini, mahzen memuru, muhafız, kâtip ve sicillerin taşınmasında bir hamal görev yapmaktaydı.³⁸⁸

3.1.5.3. Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Şer'iyye mahkemelerinde muamelesi tamamlanmış sicilleri teslim alıp, gerekli evrak kayıt işlemlerini yaptıktan sonra arşivdeki dolap ve rafına yerleştirmek, sicillât dâiresindeki sicil defterlerinden ihtiyaç duyulduğunda suretini çıkartmak,³⁸⁹ arşive teslim edilmiş olan şer'iyye sicillerinin tarihi, türü, defteri tutan kadının ismi gibi katalog bilgilerini hazırlamak,³⁹⁰

³⁸⁴ Dersaadet ve Bilâd-ı selase'de bulunan mahkemelerin müteferrik ve değişik mekânlarda bulunan Şer'iyye sicillerinin bir araya toplanması ve iyi bir şekilde muhafaza edilmesi irade-i seniyye gereği olduğundan Bâb-ı Meşihat'te yeni bir arşiv binası yapıldığı, mahkeme-i teftiş sicillât-ı atıkasının dahi teslim olunmasının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bildirilmesi ve gerektiğinde kayıt çıkarılmasının bundan önce olduğu gibi mahkeme mukayyidine ait olacağı. MŞH. EO. 556/88.

³⁸⁵ Ayhan Işık, "Şer'iyye Sicilleri Arşivi", **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, Ankara: TDV Yayınları, 2019, s. 233-243.

³⁸⁶ Bilgin Aydın-İlhami Yurdakul, "Şeyhülislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defterleri", **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 100-107), S. 24, 2015, s. 103.

³⁸⁷ Meşihat Arşivi, **İstatistik Defterleri**, nr. 3185-3190.

³⁸⁸ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-152; Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 453.

³⁸⁹ Meşihat Arşivi, **Deyn Defterleri**, nr. 1704-1718.

³⁹⁰ Meşihat Arşivi, **Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi Sicil Kayıt Defterleri**, nr. 571-602.

kırtasiye ihtiyaçlarının takibini yapmak,³⁹¹ ihtiyaı olan mahkemelere boş sicil temin etmek, sicillerin sayfalarını mühürleyerek kâtiplerine teslim etmek, sicillerin kağıtlarının yıpranıp zayi olmaması için güzel bir şekilde muhafazasını sağlamak,³⁹² Sicillât-ı Şer’iyye binasının tamir ve onarımı için gerekli takibi ve yazışmaları yapmak,³⁹³ teslim aldığı sicillerin künye bilgilerinin listesini hazırlamak³⁹⁴ Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi’nin başlıca görevleri arasındaydı.

Boş sicillerin basım ve cilt masraflarının tesviyesi için muhasebe işlemlerinin takibi,³⁹⁵ İstanbul mahkeme-i şer’iyyelerinde görevli kadıların isimleri ile tuttukları sicillerin cinsi ve tarihlerini kaydetmek, vilayet mahkemelerine ait davaların istatistiklerini hazırlamak da Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi’nin yürüttüğü vazifeler arasındadır.

Sicil defterlerinin kaybolmasını önlemek amacıyla naiblerin görev süreleri dolduğunda yerlerine halefleri gelene kadar beklemeleri ve geldiklerinde nizamnameye göre sicillât-ı mahkeme ve sair evrakı usulen mahkeme huzurunda ve düzenli şekilde teslim-tesellümle devrini yapmaları gerektiği talimatla kadılara bildirilmiştir.³⁹⁶

Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi, kadı ve naiblerin tamamladığı sicilleri teslim alarak arşiv binasında muhafaza etmiş ve gerektiğinde mahkeme kararlarının suretlerinin çıkartılması noktasında sicillere müracaat ederek mahkemelerle yazışmalar yapmıştır.³⁹⁷

Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi’nde görev yapanlar liyakatli ve başarılı olduklarında takdir edilirken vazifenin gerektirdiklerini yerine getiremeyenler görevden alınmıştır.³⁹⁸ Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi Müdürü Hâfız İsmail Efendi görevindeki başarısından dolayı terfi ettirilmiştir.³⁹⁹

Ayrıca Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi’nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁴⁰⁰

3.1.5.4. Sicillât-ı Şer’iyye Dâiresi’nin Şeyhülslâmlık İçerisindeki Konumu

³⁹¹ Meşihat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Sicillat-ı Şeriyye Dâiresi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defterleri**, nr. 1719, s.1, 10

³⁹² Meşihat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Sicillat-ı Şeriyye Dâiresi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defterleri**, nr. 1719, s. 12

³⁹³ Meşihat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Sicillat-ı Şeriyye Dâiresi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defterleri**, nr. 1719, s. 13, 14.

³⁹⁴ Meşihat Arşivi, **Siciller Mevrudat İcmali**, nr. 1729, s. 1-195.

³⁹⁵ Meşihat Arşivi, **Bâb-ı Fetvâ Sicillat-ı Şeriyye Dâiresi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defterleri**, nr. 1719, s. 20.

³⁹⁶ MŞH. EO. 42/11.

³⁹⁷ MŞH. EO. 556/88.

³⁹⁸ MŞH. EO. 1108/37.

³⁹⁹ MŞH. EO. 622/79.

⁴⁰⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 21, s. 348.

Şeyhülislâmlığın cümle kapısının sağ tarafında Şer'iyye Sicilleri Arşivi ve Zabtiye Memurları odası bulunmaktaydı.

Sicillât-ı Şer'iyye Mahzeni'nde kebîr uzun orta masası, hezârân koltuk, hezârân sandalye, yeşil çini soba ve sac boru, tabla, kırmızı boy perdesi ve muşamma perde, sofada kırmızı boy perdesi ve muşamma perde, hezârân sandalye, ikinci odada uzun ve kebîr masa, kırmızı boy perdesi ve muşamma perde, hezârân koltuk, hezârân sandalye, merdiven, masa, diğer sofada mehâkime ait sicil sandığı, odaların her birisinde sicillâtın hıfzına mahsûs karşılıklı ve parmaklıklı geçme ve kıymetdar dolap, daire müdürü odasında yazıhâne, ufak dolap, köşe minderi ve yastık, etrafı tahta pandazut kanepeler, kırmızı kilim, çini soba ve sac boru, odunluk ve tabla, maşalık, farbala ve tül, muşamma perde, hezârân koltuk ve minder, duvar telefonu, kırık hezârân sandalye, sarı mangal ve göbek, bakır semaver, elektrik lambası, siyah billur yazı takımı, köhne kapı perdesi, Anadolu malı halı seccâde, sigara iskemlesi bulunmaktaydı.

3.1.5.5. Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin Günümüzdeki Önemi

Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Şeyhülislâmlık kompleksi içerisinde binası ve arşiv malzemesiyle birlikte günümüze kadar ulaşan tek birimdir. Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresini Şeyhülislâmlık içerisindeki diğer birimlerden ayrıcalıklı kılan husus ise içerisindeki arşiv malzemesidir.

Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi, kuruluş amacı doğrultusunda sadece şer'iyye sicillerini muhafaza etmekle kalmamış, o dönemde sunduğu arşivcilik hizmeti ile günümüze de ışık tutmuştur. Ayrıca arşiv binasının içerisindeki tarihi dolaplar, şer'iyye sicilleri, duvar ve tavanlarını tezyin eden kalemîşi, kitabesi ve armasıyla “Şer'iyye Sicil Müzesi” mahiyetindedir.

3.1.5.6. Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi ile İlgili Arşiv Kaynakları

Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin Defterleri: Sicillât-ı Şer'iyye dâiresiyle ilgili Meşihat Arşivi'nde Şer'iyye Sicilleri Kayıt Defterleri, Şer'iyye Sicilleri Paket Kayıt Defterleri, Şer'iyye Sicilleri Türkçe Kayıt Defterleri, Vilâyet Mahkemeleri Dava İstatistikleri Defteri⁴⁰¹ ile Bâb-ı Fetvâ Hazine-i Sicillâtına Verilecek Müzekkire Defteri, Bâb-ı Fetvâ Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defterleri, Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi Defterleri, Evrak-ı Muhavvele Hulâsası, Siciller Mevrudat İcmâli, İstanbul Vakıflar

⁴⁰¹ Meşihat Arşivi, **Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi Sicil Kayıt Defterleri**, nr. 571-602.

Başmüdürlüğü'nden Gelen Vakfiyelere Ait Kayıt Defteri, Sicillerde Mevcut Vakfiyelerin Fihrist Defteri⁴⁰² bulunmaktadır.

Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde İstanbul'daki 26 şer'î mahkeme ile Bilâd-ı Metrûke mahkemesinin 9.872 adet şer'iyye sicili bulunmaktadır.⁴⁰³

Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin Arşiv Belgeleri: Meşîhat Arşivi'nde Sicillât-ı Şer'iyye Müdür Muâvini Mustafa Âsım Efendi,⁴⁰⁴ Sicillât-ı Şer'iyye Mahzen Memuru Abdullah Lütfi Efendi,⁴⁰⁵ Sicillât-ı Şer'iyye Mahzen Memur Muâvini Ahmed Rıfat Efendi⁴⁰⁶ ve Sicillât-ı Şer'iyye Hamalı Osman Efendi'nin⁴⁰⁷ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'nin bütçe evrakı ile görevlilerinin maaş çizelgeleri Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Ayrıca Şeyhülslâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi'ne ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşîhat Arşivi'ndeki defterler arasındadır.⁴⁰⁸

3.1.6. Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye

3.1.6.1. Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye'nin Kuruluşu

Şeyhülslâmlık'taki meclislerin nizamnamelerini hazırlamak, bu husustaki ihtilafları incelemek, kanunların uygulanmasında karşılaşılan zorlukların çözümüne yardımcı olmak, Emvâl-i Eytâm ve İntihab-ı Memûrünün işlemlerini takip etme konusundaki usulleri belirlemek üzere 18 Eylül 1909 tarihinde Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat-ı İlmiye kurulmuştur.⁴⁰⁹

Şûrâ-yı İlmiye reis ve azalarının Şeyhülslâmlık'taki meclis ve birimlerin nizamnameleri ile şer'î hükümlere ve kanunlara azamî derecede vukûfiyetinin bulunması gerekmektedir.

Şûrâ-yı İlmiye kanun ve nizamnameleri hazırlaması açısından Şeyhülslâmlık'taki diğer birimler üzerinde bir denetim yetkisine sahiptir. Yürürlüğe konulan nizamnamelerin

⁴⁰² Meşîhat Arşivi, **Bab- Fetvâ Hazine-i Sicillatına Verilecek Müzekkireler**, nr. 1704-1733.

⁴⁰³ Akgündüz, **Şer'iyye Sicilleri Toplu Kataloğu**, s. 85-165.

⁴⁰⁴ MŞH. SAİD. 73/B.

⁴⁰⁵ MŞH. SAİD. 256/B.

⁴⁰⁶ MŞH. SAİD. 314/A.

⁴⁰⁷ MŞH. SAİD. 374/A.

⁴⁰⁸ Meşîhat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2561, s. 211-214; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2562, s. 211-213; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2596, s. 177, 179, 205; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2744, s. 113-133.

⁴⁰⁹ **Düstûr**, I. Tertib, C. II, s. 675-676.

uygulanmasında yaşanan sıkıntıları çözmesi açısından da bir istişare kurulu mahiyetindedir. Böylelikle Şeyhülislâmlığın tüm birimleri ile irtibat halinde olmuştur.

Şûrâ-yı İlmiye aslında kurumun idari ve hukuki işleyişini düzenleyen, memurların mesai sistemi ve hakları ile ilgili çalışma yapan, Şeyhülislâmlık'taki memurlar ile birimler arasındaki irtibatı yasal metinlerle sağlayan bir üst kuruldur. Şûrâ-yı İlmiye'ye Şeyhülislâmlığın bir istişare meclisi de denilebilir. Şûrâ-yı İlmiye, Şeyhülislâmlığın teşrii yani yasama fonksiyonunu icra etmiştir.

Şûrâ-yı İlmiye, Şûrâ-yı Devlet kadar yetki ve otorite sahibi olmasa da görev ve icraatleri bakımından paralellik göstermektedir. Şûrâ-yı İlmiye, Şûrâ-yı Devlet gibi yasa ve tüzükleri hazırlama ve inceleme, yasalarla ilgili sorunların yorumlanıp çözümlenmesi ve memurların problemlerinin incelenmesi yönünden benzerlik göstermektedir.⁴¹⁰

Şûrâ-yı İlmiye'nin Şeyhülislâmlık'taki diğer birimlerden ayrılan en önemli özelliği de kanun, emir ve nizamnamelerle ilgili kararları alarak kaydetmiş olmasıdır. Meşihat Arşivi'ndeki Şûrâ-yı İlmiye defterlerinde Şeyhülislâmlığın tüm birimlerin nizamnamelerini ve nizamnamelerde yapılan değişiklikleri görmek mümkündür.

3.1.6.2. Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Şûrâ-yı İlmiye ile ilgili Meşihat Arşivi'ndeki belgelere baktığımızda Şeyhülislâmlık birimlerinin nizamnamelerinin basımı ve ilgili birimlere gönderilmesi,⁴¹¹ nizamname maddeleri ile ilgili değişiklikler,⁴¹² mahkeme hasılatları, gelirleri ve giderleri,⁴¹³ ulemanın tarik maaşları, ilmiye sınıfının maaşlarına zam yapılması,⁴¹⁴ taşra Eytâm sandıkları⁴¹⁵ ve ilmiye Tekâüd sandığının işleyişi,⁴¹⁶ Şeyhülislâmlığın yıllık bütçe görüşmeleri,⁴¹⁷ Emvâl-i Eytâm sandığının işleyişi ve sandıktan borç alımı,⁴¹⁸ harcırahların ödenmesi⁴¹⁹ ve mahkeme dava ve

⁴¹⁰ Rifat Günelan, "Şûrâ-yı Devlet Arşiv Mahzeni", *Arşiv Dünyası*, (ss.58-63), S. 12, 2009, s. 59-60.

⁴¹¹ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 119.

⁴¹² Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1797, s. 63.

⁴¹³ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 23.

⁴¹⁴ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 36.

⁴¹⁵ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 13.

⁴¹⁶ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 32.

⁴¹⁷ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1794, s. 62.

⁴¹⁸ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1796, s. 26.

⁴¹⁹ Meşihat Arşivi, *Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri*, nr. 1797, s. 9.

hüccet harçlarının tahsilinin uygulanma yöntemleri⁴²⁰ gibi konuların öncelikli olduğu görülmektedir.

Şûrâ-yı İlmiye Meclisi'nin kararlarını ihtiva eden defterlerde Tensik-i maaşat kararnamesi,⁴²¹ Medâris-i ilmiye nizamnamesinin müzakeresi,⁴²² Cemiyet-i İslamiye Meclisi'nin teşkili ile ilgili nizamname sureti,⁴²³ Emvâl-i Eytâm ile nukûd-ı mevkufenin idaresi hakkındaki talimatname sureti,⁴²⁴ şeyhlerin dersiam vazifelerini yürütmeleri ile ilgili nizamname,⁴²⁵ İdâre-i umumiyye-i vilayat nizamnamesinin müsveddesi,⁴²⁶ medrese talebelerine dağıtılacak tahsisatla ilgili talimatname sureti,⁴²⁷ Arnavutluk'ta yapılacak ıslahat-ı esasiyye ve Irak bölgesine gönderilmesi planlanan vaizlerin seçimi ilgili talimatname sureti,⁴²⁸ vazife-i tedrisiyye ile meşgul olan dersiam ve müftülerin hizmet-i askeriyeden istisna edildiklerine dair kanun maddesi,⁴²⁹ Rumeli'ye mukabil Anadolu'da istinaf mahkemesi kurulması kararı maddeleri,⁴³⁰ muhtelif muhasebe komisyonlarının kurulması ile reis ve üyelerinin seçimi,⁴³¹ müftülerin seçimi ve görevlendirilmesi ile ilgili talimatnamenin sureti⁴³² olmak üzere birçok nizamname ve talimatnamenin ilk suretlerini bulmak mümkündür.⁴³³

3.1.6.3. Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiye'nin Şeyhülislâmlık'taki Diğer Birimlerle İrtibatı

Şûrâ-yı İlmiye Şeyhülislâmlık'taki tüm meclislerle irtibatı vardır.⁴³⁴ Meşîhat Arşivi'ndeki belgelere yansıdığı şekliyle örnek verecek olursak: Yemen'e tayin edilecek Şaffî ve Malikî mezheplerine mensup kadıların tayini hakkındaki mesele⁴³⁵ ve Beyrut naibinin kisasın kılıç veya ipe mi olacağı konusundaki sorusunda Fetvâhane,⁴³⁶ medreselerle ve talebe ile ilgili konularda Ders Vekâleti,⁴³⁷ Ecnebi devletlerden gayr-i müslim kadınların Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman erkeklerle evlenmesi ile ilgili evrak işlemleri hususunda İstanbul

⁴²⁰ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 42.

⁴²¹ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 2.

⁴²² Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 44.

⁴²³ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 84.

⁴²⁴ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 95.

⁴²⁵ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 120.

⁴²⁶ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 49.

⁴²⁷ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 5.

⁴²⁸ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 6-8.

⁴²⁹ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 85.

⁴³⁰ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 33.

⁴³¹ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 40.

⁴³² Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 97.

⁴³³ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 21.

⁴³⁴ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1797, s. 17.

⁴³⁵ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 137.

⁴³⁶ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 51.

⁴³⁷ Meşîhat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 8.

Kadıllığı,⁴³⁸ Meclis-i Tedkîk-i Mesâhifin matbuat nizamnamesine göre tasdikli ve mühürlü olmayan Mushafların müsadere edilmesi ile ilgili hususta Şura-yı Devlet ve Fetvâhane,⁴³⁹ Benişeybe sülalesine mensup olduğuna dair neseb ilamı bulunan Şeyh Mehmed'in kendisine maaş tahsisi talebinde Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti⁴⁴⁰ ile irtibatlı çalışmıştır.

Şûrâ-yı İlmiye ayrıca Bağdat'ta *Kitabülhidâye fi Dârı Babi'l-Gavâye* isimli Amerikan papazları tarafından telif edilen eserin İslam dinini hedef alan tahrifler içermesi sebebiyle basımının ve dağıtımının yasaklanması konusunda Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye'nin derkenarı üzerine, dersiamların bu bölgede her sene değiştirilerek muciz dersiamların görevlendirilmesi konusunda Ders vekâletiyle,⁴⁴¹ sicil dosyalarında evrakları eksik olan ulemanın bilgilerinin tamamlanması hususunda da Sicill-i Ahvâl Şubesiyle⁴⁴² irtibatlı olmuştur.

Şûrâ-yı İlmiye'nin kuruluş amacı ve görevleri arasında Şeyhülislâmlığa bağlı birimlerin nizamnamelerinin hazırlanması, Emvâl-i Eytâm ve İntihab-ı Memûrînin işlemlerinin takip edilmesi belirtilmiş olsa da, bunların dışında daha pek çok konuda meclisin görüşü alınmıştır.

Meşihat Arşivi'ndeki belgelere baktığımızda Kerbela'ya gönderilen Vaiz Şeyh Hasan Efendi isimli ulemanın Rusya ajanı olması şüphesi ile ilgili Dâhiliye Nezâreti'nin durumun Şeyhülislâmlıktan tahkikini istemesi,⁴⁴³ Yunan tebaasından ihtida edip akraba ve tanıdıklarına bunu duyurmayan kişi hakkında Mezahib Nezâreti'nin tahkikatı üzerine Şeyhülislâmlığın Müslüman olduğuna dair belgeyi göndermesi,⁴⁴⁴ Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı olan sülale-i Abbasiyeden birisine maaş bağlanması talebinin karşılanması,⁴⁴⁵ Halep mevlevihanesi postnişinliğine Sadettin Çelebi'nin azliyle kimin tayin edileceğinin belirlenmesi,⁴⁴⁶ fuşşiyatta bulunan kadınlar hakkındaki muamelenin tahkiki,⁴⁴⁷ Vakfın hasılatını kendi hususi harcamaları için kullanan postnişinin görevden azledilmesine karar verilmesi,⁴⁴⁸ mahkeme azalarının yemin esnasında mushafa el basması gerektiğinden gayr-i Müslimlerin aza olarak

⁴³⁸ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 41.

⁴³⁹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 73.

⁴⁴⁰ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 96.

⁴⁴¹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 49.

⁴⁴² Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 3.

⁴⁴³ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1797, s. 52.

⁴⁴⁴ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1797, s. 62.

⁴⁴⁵ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1797, s. 63.

⁴⁴⁶ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 6.

⁴⁴⁷ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 71.

⁴⁴⁸ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 74.

seçilmemesi,⁴⁴⁹ Beyanülhak gazetesinin 123 numaralı nüshasının hilaf-ı vaki neşriyat olması sebebiyle basımına müsaade edilmemesi,⁴⁵⁰ talebe-i ulumun ilmiye kisvesiyle kahvehanelerde gezip dolaşmasının yasaklanması,⁴⁵¹ Nakîbü'l-eşrâf kaymakamlıklarına maaş tahsisi,⁴⁵² postnişinlerle ilgili şikâyetlerin tahkiki,⁴⁵³ memuriyet sınıflarına göre verilecek harcırah miktarlarının belirlenmesi,⁴⁵⁴ Çin'e tayin edilen vaizlerin maaş ve yevmiyelerinin düzenlenmesi,⁴⁵⁵ tekkenişin olan meşâyihzâdelerin durumunun değerlendirilmesi,⁴⁵⁶ Şeyhülislâmlık'taki birimlerin evraklarını tamamlayarak dosyalarını düzenlemesi gerektiği konusu,⁴⁵⁷ ilmi erkânın birbirine hakaretleri sonucunda durumun tahkiki⁴⁵⁸ gibi konuların Şûrâ-yı İlmiye'de incelendiği ve karara bağlandığı görülmektedir.

Mecellenin maddelerine atıf yaparak kararlar alan⁴⁵⁹ Şûrâ-yı İlmiye, devletin diğer birimleriyle de irtibatlıdır. Örneğin tebdil-i tabiiyyet etmeksizin Niş müftülüğüne tayin edilen kişinin Sırbistan hükümeti tarafından atamasının kabul edilmemesi üzerine Şûrâ-yı İlmiye tarafından konu Meclis-i Vükela'ya⁴⁶⁰ taşınmıştır. Duma'da Hanbeli ve Kudüs'te Maliki mezhebine mensup müftülerin tayin edilmesi konusunu Şurayı Devlet uygun görse de nihai kararın verilmesinde durum yine Meclis-i Vükalâ'dan⁴⁶¹ sorulmuştur.

Hadide Naibi tarafından Yemen Mebusu Ahmed el-Kebşi'ye Yemen'in ıslahı hakkında layiha hazırlanmasının Sadaret'e,⁴⁶² vakıflarla ilgili alınan kararların incelenip müzakere edilmesi konusu Meclis-i Mebusân'a⁴⁶³ havale edilmiştir.

Şûrâ-yı İlmiye, Erzincan Mevlevi Şeyhi Hacı İbrahim Efendi'nin telif ettiği risaleden dolayı tevkif edilmesi üzerine serbest bırakılması hakkındaki dilekçeyi,⁴⁶⁴ İhtida ettikten sonra irtidat eden Yahudi Fitnat Hanım ile ilgili yapılacak muamele hakkındaki Selanik naibinin tahriratını,⁴⁶⁵ Şirvan Kaymakamı Şevket Efendi'nin Kurân-ı Kerim ayetlerini tercüme ederek

⁴⁴⁹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 83.

⁴⁵⁰ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 124.

⁴⁵¹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1796, s. 34.

⁴⁵² Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 121.

⁴⁵³ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1796, s. 32.

⁴⁵⁴ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 118.

⁴⁵⁵ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1801, s. 75.

⁴⁵⁶ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 4.

⁴⁵⁷ MŞH. TC. 43/58.

⁴⁵⁸ MŞH. TC. 43/2.

⁴⁵⁹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 30.

⁴⁶⁰ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 78.

⁴⁶¹ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 49.

⁴⁶² Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 144.

⁴⁶³ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1794, s. 48.

⁴⁶⁴ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 169.

⁴⁶⁵ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 176.

okuduğu yönündeki şikâyet telgrafını her hangi bir işlem yapmadan dosyada hıfzına karar vermiştir.⁴⁶⁶

Ayrıca Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁴⁶⁷

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Şûrâ-yı İlmiye, Şeyhülslâmlık'taki birimlerin ihtiyaç duydukları nizamnameleri hazırlama, kanun ve nizamnamelerin uygulanmasındaki sıkıntıları çözme, ilmi erkânın ataması, maaş zamları, tekke ve zâviyelere postnişin tayini, kısas ve irtidat gibi sorunlar yaşanan mühim konularda bir nevi istişare görevi yürütmüştür.

3.1.6.4. Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye'nin Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'nde Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat-ı İlmiye'nin H.1328-1339 yıllarına ait 18 adet karar, mazbata ve varide defteri bulunmaktadır.

3.1.7. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti

3.1.7.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Kuruluşu

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Osmanlı Devleti'nde borçlar, eşya ve yargılama hususu usul ve esaslarını ihtiva eden 1868-1876 yılları arasında hazırlanan kanundur. Mecellenin hazırlanması yönündeki ilk girişim, 1855'te İslam hukukuna dayalı bir kanun metni ortaya konulması için ilmî bir cemiyetin kurulmasıyla başlamıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın da üye olarak yer aldığı heyetin başkanlığını Rüşdü Molla üstlenmiştir. Birinci kitap kaleme alındıktan sonra bu cemiyet dağılmıştır.

Millî bir kanunnamenin hazırlanması ağır bastığı için Fransız Medeni kanununun alınmasından vazgeçilerek İslam hukukunun hükümlerinin kanunlaştırılmasına karar verilmiş ve Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında Mecelle Cemiyeti oluşturulmuştur. Mecelle Cemiyeti, "Kitabu'l-buyû" isimli birinci kitabı hazırlayarak Şeyhülslâmlığa sunmuştur. Bir takım düzeltmelerin akabinde Padişahın onayıyla 19 Nisan 1869'da yürürlüğe girmiştir.⁴⁶⁸

Ahmet Cevdet Paşa'nın Divan-ı Ahkâm-ı Adliye nazırlığından Bursa valiliğine tayin edilmesinden sonra Mecelle Cemiyeti Şeyhülslâmlığa bağlanmış, cemiyetin başkanlığına da

⁴⁶⁶ Meşihat Arşivi, Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri, nr. 1798, s. 181.

⁴⁶⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 22, s. 353.

⁴⁶⁸ Mehmet Akif Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, 2003, C. 28, s. 231-235.

Gerdankıran Ömer Efendi getirilmiştir. Şeyhülslâm ile bir takım ihtilafların sonucunda Ahmet Cevdet Paşa tekrar mecelle cemiyetinin başına getirilmiştir.

Mecelle, bir mukaddime ve on altı kitaptan oluşmakta, toplam 1851 madde içermektedir. Günümüzde mecellenin farklı kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmakla birlikte Meşihat Arşivi kütüphanesinde Ahmet Cevdet Paşa tarafından piyasadan toplattırılan “Kitabü'l-Vedia” başlıklı kitap dâhil tüm nüshalar mevcuttur.⁴⁶⁹

3.1.7.2. Mecelle Cemiyeti'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Heyeti, Mecelle'nin maddeleri üzerinde sürekli mütalaalar yapmış⁴⁷⁰ ve yanlış anlaşılmalara önüne geçilmesi için bazı istisnalarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁷¹ Mahkemede görülmekte olan davalarla ilgili bazı durumlarda Mecelle heyetinin fikri alınmıştır.⁴⁷²

Mecelle hilafına fetvâ verildiğinde Şeyhülslâmlığa şikâyetle bulunulmuştur.⁴⁷³ Hatta mecelle, müftülerin fetvâlarda ihtilafa düştükleri durumlarda hakem rolü üstlenmiştir. Örneğin Kuşadası'na tabi Çirkince karyesinden Çevirenoğlu Yanako ile biraderzâdesi Kirbiçe arasındaki irs davasından Kuşadası Müftülüğü ve Aydın Müftülüğü'nce verilen iki fetvânın farklı olmasıyla Kuşadası Müftülüğü'nce nasıl muamele yapılacağı Şeyhülslâmlığa sorulmuştur. Alınan cevapta mecellenin 1660 ve 1663. maddelerine müracaat edildiğinde ihtilafın giderileceği belirtilmiştir.⁴⁷⁴

Mecelle heyeti tarafından kararlaştırılan maddeler, Padişahın iradesiyle gazetelerde yayınlanmasıyla vilayet mahkemelerine tebliğ edilmiştir.⁴⁷⁵ Kadı ve naiblerin mecellenin maddelerine aykırı davranmamaları gerektiği bildirilmiştir. İstavra Naibi Mehmed Raif Efendi'nin mecellenin 1801 ve 1829. maddeleri gereği patrikhane imtiyazlarına muhalif hareket ettiğinden hakkında tahkikat yapılmıştır.⁴⁷⁶

Mecelle kanunlarına hakaret edip uygunsuz sözler sarf edenler hakkında soruşturma başlatılmıştır. İnegöl Kazası Nâibi ve Bidâyet Mahkemesi Reisi İsmail Efendi'nin icra ettiği

⁴⁶⁹ **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**, İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi, nr. 352-368.

⁴⁷⁰ MŞH. EO. 24/46; 24/49.

⁴⁷¹ MŞH. EO. 22/75.

⁴⁷² MŞH. EO. 29/90: Musul'da görülmekte olan bir davada önceden şahit gösteremeyip sonradan şahit çıkması durumunda uygulanacak usule dair Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 1253. maddesinin uygulanmasına dair.

⁴⁷³ MŞH. EO. 701/14.

⁴⁷⁴ MŞH. EO. 388/1.

⁴⁷⁵ MŞH. EO. 153/1.

⁴⁷⁶ MŞH. EO. 1139/50.

bir mahkeme esnasında Mecelle ve Teşkilat-ı Mahakim Kanunu hakkında uygunsuz sözler söylediği hususundaki ihbarın yapılan tahkikat sonucunda asılsız olduğu anlaşılmıştır.⁴⁷⁷ Tokat Naibi Ömer Efendi'nin şariat-i mutahharaya ait Mecelle'ye küfretmesi ve "nizâmı tanımam" demesi üzerine gerekli tahkikat başlatılmıştır.⁴⁷⁸ Şikâyetler üzerine görevden ayrılan Ömer Hıfzı Efendi'nin ilerki tarihlerde tekrar göreve getirildiğinde bu konuda uyarılmıştır.⁴⁷⁹ Sivas Aziziye naibinin Mecelle hükümlerine aykırı şekilde hareket etmesi sebebiyle halkın huzurunu bozma gerekçesiyle Şeyhülislâmlığa edilmiştir.⁴⁸⁰

Mahkemeler tarafından mecellenin anlaşılmayan veya açıklanması istenilen maddeleri mecelle cemiyetine sorulmuştur. Örnek vermek gerekirse, Karakaşzâde Küçük Hacı Mehmet Ağa Vakfı mütevellisi, Bergama'nın Ayazma nahiyesinden evlad-ı vâkıftan İsmail Hakkı Bey b. Halil ile Manisa'dan Rum Karakaşoğlu Sarraf Odisa veled-i Dimitri arasındaki davada, Mecelle'nin 1667. maddesinin bir fıkrasındaki "batn-ı evvel mevcut iken batn-ı sâninin davaya salahiyeti yoktur." şeklindeki ifadelerin vakıf davalarında nasıl yorumlanacağı konusu Manisa Mahkeme-i Şer'iyyesi'nce Şeyhülislâmlık'tan sorulmuştur.⁴⁸¹ Yine bir erkeğin kadın aleyhine açtığı akd ve nikâh davasında, kadının mahkeme tarafından çağrılmasına rağmen gelmemesi durumunda, vekil tayini mi yoksa kadının mahkemeye zorla mı getirilmesi gerekeceği Şile Naibi Mehmet Tevfik Efendi tarafından sorulmuş, bu konuda da Mecelle'nin 1833. ve 1834. maddelerine göre hareket edilmesi gerektiği Fetvâhane-i Âlî tarafından kendisine bildirilmiştir.⁴⁸²

Mecelle maddelerine atıfta bulunularak mahkeme kararına itiraz edildiği durumlarda olmuştur. İstanbul'da eğitim gören Trabzonlu Ahmed b. Durmuş'un İnegöl'ün Kıran köyünden Ayşe bt. Hasan ile nikâhlanmak üzere imam efendi tarafından 400 kuruş mihr-i müeccel belirlenerek nikâhları kıyılacak iken Ayşe'nin nikâhtan vazgeçtiği, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1703. Maddesi gereği Ayşe'nin nikâhının sahih olmadığına dair itiraz dilekçesi gönderilmiştir.⁴⁸³

Mecellede olmayan bir hususla ilgili sorular geldiğinde ise herhangi bir açıklama yapılmamış ve kanunda sarahat olmadığı belirtilmiştir. Nizamiye mahkemelerinden açılan

⁴⁷⁷ MŞH. EO. 974/23.

⁴⁷⁸ MŞH. EO. 396/34.

⁴⁷⁹ MŞH. EO. 412/72.

⁴⁸⁰ MŞH. EO. 149/65.

⁴⁸¹ MŞH. EO. 199/8.

⁴⁸² MŞH. EO. 455/22.

⁴⁸³ MŞH. EO. 219/46.

davanın görülmesi esnasında isimleri haber verilen kişilerin mahkemeye katılamamaları halinde dava hakkındaki şahadetlerinin diğerine intikali için Mecelle’de bir sarahat görülemediği;⁴⁸⁴ asıl zimmetinde olan alacağını isbatta borçlunun kefiline hasm olacağına dair de yine Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de bir sarahat bulunmadığı⁴⁸⁵ ifade edilmiştir.

Vilayet, sancak ve kazalara Mecelleye vukufiyeti olan kadılar seçilmiştir. Kudüs sancağı Gazze kazası niyabetinin ehemmiyetinden dolayı Mecelle’ye vakıf Halilürrahman kazası naibi Davudizâde Kemaleddin Efendi’nin tayin değerlendirilmiştir.⁴⁸⁶

İhtiyaç ve uygulamada yaşanan bazı sıkıntılar üzerine mecelleye ilaveler yapılmıştır. Örneğin bazı kişilerin Patrikhane imtiyazına bakıp yanlış yorumlayarak tereke tahrir edilmeyeceğini düşünerek bu konuda memurlara engel çıkardıkları görülmektedir. Konu Şeyhülislâmlığa iletildiğinde memurlara yardımcı olmadıkları takdirde nizama muhalif hareketten muhtar, ihtiyar heyeti ve meclis azalarının cezalandırılacaklarına dair mecelle maddesine açıklık getirilmiştir.⁴⁸⁷

Mecelle Cemiyeti, Şeyhülislâmlık’ta bir nevi Şûrâ-yı Devlet’in vazifesine benzer bir görev yürütmüştür. Emvâl ve Eytâmın idaresi hakkında Fetvâhane tarafından kaleme alınan lâyiha, tedkîk için Mecelle Cemiyetine gönderilmiş,⁴⁸⁸ Mecelle Cemiyeti’nin kaldırılmasından sonra bu kanunlar, Şûrâ-yı Devlet’e havale edilmiştir.⁴⁸⁹ Mecelle tamamlandıktan sonra Şeyhülislâmlık’tan tüm vilayetlerdeki şer’î memurlara *Tafsîl-i Mecelle* ve *Mirat-ı Mecelle* gönderilmiştir.⁴⁹⁰

Mecelle yazıldığı dönemde başta İngilizce olmak üzere farklı dillere tercüme edilmiştir. Kıbrıs Baf Bidâyet Mahkemesi reisi Mösyö Grills tarafından İngilizce’ye çevrilmiş, basım öncesinde bir kez de Şeyhülislâmlık tarafından tedkîki yapılmıştır.⁴⁹¹

Mehmet Kemalettin Efendi,⁴⁹² Mahkeme-i Temyiz Azası Ali Haydar Efendi⁴⁹³ ve Atıf Bey⁴⁹⁴ gibi dönemin önde gelen uleması tarafından da şerh edilmiştir. Hatta İstanbul’da

⁴⁸⁴ MŞH. EO. 167/53.

⁴⁸⁵ MŞH. EO. 56/88.

⁴⁸⁶ MŞH. EO. 283/43.

⁴⁸⁷ MŞH. EO. 354/12.

⁴⁸⁸ MŞH. EO. 426/59.

⁴⁸⁹ MŞH. EO. 427/76.

⁴⁹⁰ MŞH. EO. 32/12.

⁴⁹¹ MŞH. EO. 625/81.

⁴⁹² MŞH. EO. 831/66.

⁴⁹³ MŞH. EO. 936/73.

⁴⁹⁴ MŞH. EO. 1136/93.

ikamet eden Kala-i sultaniyeli Türkcâde Ziyâeddin Efendi tarafından şerhli cep mecellesi de basılmıştır.⁴⁹⁵ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi şerh eden âlimler taltif edilmiştir. Örneğin Kayseri Müftüsü Mesud Efendi'nin Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin mehası olan fıkıh kitaplarından cem ve tertip ettiğı kitabının basımına ruhsat verilmiş ve kendisine ilmi faaliyetlerinden dolayı Kudüs pâyesi verilmiştir.⁴⁹⁶

Mecelle'yi şerh eden ulemanın eserlerinin basılabilmesi için Mecelle Heyeti'nden izin alınması şarttır. Bu izni almamış olanların eserlerinin basımına ruhsat verilmemiştir. Örneğin eski Akka naibi Ahmet el-Babidi Efendi'nin eserinin Mecelle Cemiyeti'nce onaylandığına dair bir kayıt görülemediğinden kendisine basım izni verilmeyerek kitapları teslim edilmiştir.⁴⁹⁷

3.1.7.3. Mecelle Cemiyeti'nin Şeyhülslâmlık İçerisindeki Konumu

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye heyetinin toplantılarını yapması, mecelle maddelerinin tartışılması ve yazışmaların yapılması için kendilerine Şeyhülslâmlık'ta bir oda tahsis edilmiştir. Ayrıca mecelle heyeti, mecelle bölümlerinin yazım aşamasında fıkıh, fetvâ, akaid ve tefsir başta olmak üzere temel İslam bilimleri alanında yazma eserlerin bulunduğu Şeyhülslâmlık kütüphanesinden istifade etmiştir.

3.1.7.4. Mecelle Cemiyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları

Mecelle heyetinin mecellenin yazım aşamasında Şeyhülslâmlık'taki diğer birimlerle yaptığı yazışmaları, Meşihat Arşivi defter ve belgelerinde incelemek mümkündür.

Mecelle Cemiyeti'nin Defterleri: Meşihat Arşivi'nde H. 1298-1303 yıllarını ihtiva eden Mecelle Cemiyeti hulâsa kayıt defteri bulunmaktadır.⁴⁹⁸

Mecelle Cemiyeti'nin Belgeleri: Meşihat Arşivi'ndeki belgelerde Mecelle'nin yazım aşamasında üzerinde tashih edilen müsveddeler, yapılan değişiklik ve düzeltmeler, maddelerle ilgili izahlar, ıstılahların anlamları ve mecelle heyetinin açıklamalarını görmek

⁴⁹⁵ MŞH. EO. 600/36.

⁴⁹⁶ MŞH. EO. 31/26.

⁴⁹⁷ MŞH. EO. 304/65.

⁴⁹⁸ Meşihat Arşivi, **Mecelle Cemiyeti Müzekkire Kayıt Defteri**, nr. 1791.

mümkündür.⁴⁹⁹ Ayrıca Mecelle cemiyeti üyeleri ve muallimlerine ayrılan tahsisat için hazırlanan hesap ve maaş cetvelleri de arşivdeki defterlerde bulunmaktadır.⁵⁰⁰

Ayrıca Mecelle Cemiyeti'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁰¹

3.1.8. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti

3.1.8.1. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Kuruluşu

Cerîde-i İlmiye, Fetvâhane ve şer'î mahkemelerin dini konularla ilgili fetvâlarını, başta Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye olmak üzere Şeyhülislâmlık'taki birimlerin talimat ve nizamnamelerini halka duyurmak amacıyla 1914-1922 yılları arasında Bâb-ı Meşihat tarafından çıkarılan süreli yayındır.⁵⁰²

Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi'nin katkılarıyla yayın hayatına başlayan Cerîde-i İlmiye'nin dokuz yılda yetmiş dokuz sayısı çıkmıştır. Cerîde-i İlmiye'nin yayın faaliyeti ilk olarak Şeyhülislâmlık'taki Meşihat Mektupçuluğu tarafından yürütülmüş, 1918 yılında Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kurulmasıyla çalışmalar bu meclisin baş kitabeti tarafından devam ettirilmiştir. Bu tarihten itibaren Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin reis ve azalarının makale ve yazıları dergide yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁰³

1914 yılından önce Cerîde-i İlmiye'nin yayınlanması ile ilgili Şeyhülislâmlığa birçok defa teklifler yapılmış olmasına rağmen müspet karşılanmamıştır. Örneğin 06.08.1899 tarihinde Seyyid Mahmud Celalettin Efendi'nin Şeyhülislâmlıkça naip ve öğrencilerin istifade edebileceği “Cerîde-i İlmiye” isimli bir gazetenin çıkarılması talebi uygun görülmemiştir.⁵⁰⁴ Yine 09.12.1900 tarihinde Midye kazası naibi Mehmed Sadık Efendi'nin haftalık bir Cerîde-i İlmiye çıkarılması teklifi de aynı şekilde olumsuz değerlendirilmiştir.⁵⁰⁵

⁴⁹⁹ MŞH. EO. 22/75; 24/49.

⁵⁰⁰ Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 149, 155; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 235-240; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2876, s. 150-153; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr.2923, s. 188-190.

⁵⁰¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 23, s. 360.

⁵⁰² Nesimi Yazıcı, “Cerîde-i İlmiye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: TDV Yayınları, 1993, C. 7, s. 407-408.

⁵⁰³ Aydın, **Bâb-ı Meşihat'ın Bürokratik Yapısı**, s. 45-46.

⁵⁰⁴ MŞH. EO. 858/16, 05.08.1899.

⁵⁰⁵ MŞH. EO. 941/97, 08.12.1900.

Meşihat makamının resmi yayın organı olan Cerîde-i İlmiye'nin hazırlanması, basım ve dağıtım işlemlerinin takibi ve yazarlara telif ücreti ödenmesi gibi resmi işlemlerin takibinin yapılması amacıyla Şeyhülislâmlık'ta Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti kurulmuştur.

Mehmet Akif Ersoy'un başkâtipliğini üstlendiği derginin yayın dili Türkçe olsa da içerisinde Arapça, Farsça, Tatarca ve hatta Urduca yazılar da yayınlanmıştır.⁵⁰⁶

Cerîde-i İlmiye, Meşihat makamının bürokratik yapısını, devlet müesseseleri arasındaki yerini, ulemanın ilmî, siyasî ve ictimai konulardaki düşüncelerini, halkın ilmî seviyesini, savaş ve mütareke dönemlerinde toplumun yaşadığı sıkıntıları ve kültürel değişimini ortaya koyması açısından sadece dini ve şer'î makalelerin yayınlandığı standart bir derginin ötesindedir.⁵⁰⁷ Aslında Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye azalarının yazılarıyla birlikte bu dergi, toplumdaki dini sorunları tespit ederek çözüm yolları da sunmuştur.

3.1.8.2. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Görevlileri

Cerîde-i İlmiye Müdüriyetinde müdür ve odacı görev yapmıştır.

3.1.8.3. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Şeyhülislâmlık'ta Cerîde-i İlmiye Müdüriyetine derginin basım ve dağıtım işlemlerinin takibi için bir oda tahsis edilmiştir.

Cerîde-i İlmiye Müdüriyetinde yazıhâne, masa, ufak dolap, tahta sandık, demirden yapılmış orta kasa, ikisi kadife diğerleri tomardan köhne koltuk, keten perde, hezârân koltuk, hasır sandalye, kırmızı renkte Anadolu malı kilim, çini soba, sac boru ve tabla, telefon, yazı takımı, kâğıtlık, tampon, dört mührü havi mühürlük, parçalı köhne kilim, kâğıt sepeti, sabit cemakanlıkta uşak mamûlatından köhne kilim bulunmaktaydı.

3.1.8.4. Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi'nde Cerîde-i İlmiye'nin alım satım ve dağıtım ile ilgili kayıt defteri,⁵⁰⁸ Cerîde-i İlmiye Müdürü Hasan Celaleddin Efendi⁵⁰⁹ ve Cerîde-i İlmiye Odacısı Hüseyin Ağa'nın⁵¹⁰ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

⁵⁰⁶ İsmail Cebeci, "Meşihat Makamının Dergisi: Cerîde-i İlmiye", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi [Türk Hukuk Tarihi Sayısı]*, (ss. 745-753), C. III, S. 5, 2005, s. 745-746.

⁵⁰⁷ *Cerîde-i İlmiye*, S. 63, s. 2025; S. 74-75, s. 2421.

⁵⁰⁸ Meşihat Arşivi, *İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri*, nr. 3086.

⁵⁰⁹ MŞH. SAİD. 234/25.

⁵¹⁰ MŞH. SAİD. 234/26.

Cerîde-i İlmiye Müdüriyetine ayrılan bütçe ve Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti görevlilerinin maaş çizelgeleri Meşihat Arşivi'nde Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir.⁵¹¹ Ayrıca Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi'nin, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'ne ilmiye bütçesinden ayırdığı tahsisatı, müdüriyetin masrafları, derginin telif ve dağıtımını için yapılan harcamalara dair hesap cetvelleri de arşivdeki defterler içerisinde.⁵¹²

Ayrıca Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti'nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵¹³

3.1.9. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye

3.1.9.1. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Kuruluşu

Şemseddin Günaltay ve Urfa mebusu Şeyh Saffet Yetkin'in teklifiyle Şeyhülislâmlık bünyesinde 25 Şubat 1918 tarihinde, halkın dini alandaki sorularına cevap vermek, İslam aleyhinde ortaya atılan meseleleri görüşmek ve gerektiğinde reddiye yazmak amacıyla fıkıh, kelam ve ahlak komisyonlarından oluşan bir İslam Akademisi kurulmuştur.⁵¹⁴

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin 5 Mart 1918 tarihli 17 maddelik nizamnamesi 13 Mayıs 1918'de Sultan Reşad'ın iradesiyle *Takvîm-i Vekâyi*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi tarafından 12 Ağustos 1918'de resmi olarak açılışı yapılmıştır.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye, başkan ve en az dokuz, en fazla yirmi bir üyeden oluşan kadroya sahipti. Ayrıca bu mecliste başkâtip, birinci ve ikinci sınıftan oluşan yedi kâtip görevlendirilmiştir.⁵¹⁵

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye, açıldıktan sonra Reis vekili Fetvâ Emîni Muğlalı Ali Rıza Efendi, üyelerden Şevketî Efendi, Bergamalı Ahmet Cevdet, Muhammed Hamdî (Yazır), Haydarîzâde İbrahim, Bediüzzamân Said (Nursî) Efendi göreve başlamıştır.⁵¹⁶ Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin

⁵¹¹ MŞH. MHB. 41/22; 221/29; 221/31; 224/38; Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2568, s. 168, **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 96; **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2928, s. 114; **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2931, s. 61.

⁵¹² Meşihat Arşivi, **Merkez Memurları Maaş Masraf ve Müfredat Defteri**, nr. 2744, s. 143; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2885, s. 141-148; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3111, s. 18, 44; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3155, s. 97; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3158, s. 29-30; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3163, s. 30-40.

⁵¹³ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 24, s. 366.

⁵¹⁴ Aydın v.dğr., **Şeyhülislâmlık Arşivi Defter Kataloğu**, s. 151.

⁵¹⁵ BOA, DÜİT, No: 37-2.

⁵¹⁶ Meşihat Arşivi, **Dârü'l-hikmeti'l-islamiye Müzekkire Defteri**, nr. 1787, s. 3-4.

kuruluşundan kaldırılışına kadarki dört yıllık sürede 27 kişi başkan ve üye olarak bu mecliste görev yapmıştır.⁵¹⁷

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Mehmed Akif Ersoy başta olmak üzere bazı üyelerinin 1922’de Anadolu’ya geçerek Ankara’da görev almaları üzerine Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye dağılmıştır. 21 Ekim 1922’de nihaî toplantılarıyla meclisin faaliyetlerine son verilmiştir.⁵¹⁸

3.1.9.2. Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye’nin Görevlileri

Dârü’l-hikmeti’l-islamiye heyeti reis, azalar, kâtip, odacı ve hademedden oluşmaktaydı.

Şeyhülislâmlık bünyesinde en etkili ve ses getiren bir meclis olan Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, bu gücünü heyetin reis ve azalarının ilmi, siyasi ve ictimai birikimlerinden, onların açık sözlülüğü ve duruşundan almaktadır.

Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye üyeleri arasında Ali Rıza Köseoğlu, Tireli Hüseyin Kâmil Efendi, Karamehmetoğlu Hüseyin Avnî Efendi, İzmirli İsmail Hakkı Bey, Mustafa Asım Efendi, Ahmet Cevdet Efendi, Ahmet Râsim Avni Efendi, Ahmet Şiranî Efendi, Haydarizâde İbrahim Efendi, Hâfız İsmail Efendi, Mehmet Necip Efendi, Mehmet Şevketî Efendi, Muhammed Rabii Molla, Mustafa Refik Efendi, Mustafa Sabri Efendi, Mustafa Saffet Efendi, Mustafa Tevfik Efendi, Ömer Ferit Kam, Recep Hilmi Efendi, Sadreddin Efendi, Said Efendi, Bediüzzaman Said Nursî, Seyyid Nesîb Efendi, Şerif Sadeddin Paşa, Şeyh Bedreddin Efendi, Şeyh Beşir Efendi, kâtipleri arasında Başkâtibi Mehmet Akif Efendi, Başkâtib Hâfız İsmail Efendi,⁵¹⁹ Şakir Efendi, Bayındırlı Mustafa Efendi, Şeyh Fahrettin Efendi, Zileli Bekir Efendi,⁵²⁰ Sabir Efendi, Mustafa İsmet Efendi, Ali Rıza Efendi, Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye Hademesi Osman Efendi, Ali Efendi, Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye Odacısı Hüseyin Efendi⁵²¹ ve Divriğili Mustafa Efendi⁵²² bulunmaktadır.

⁵¹⁷ Cerîde-i İlmiye, S. 63, s. 2005; Cerîde-i İlmiye, S. 64, s. 2039.

⁵¹⁸ Sadık Albayrak, “Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, C. 8, s. 506; Sadık Albayrak, **Son Devrin İslâm Akademisi Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1973.

⁵¹⁹ MŞH, MHB, 222,21.

⁵²⁰ MŞH, EO, 1078, 18.

⁵²¹ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 142-162; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dâiresi Merkez memurları Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 82-113; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2931, s. 46-58.

⁵²² Bk. Metin Yurdagör, “Arapkirli Hüseyin Avni”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, C. III, s. 329; Diyanet İşleri Başkanlığı, Sicil Arşivi, Dosya nr. 230148; Sâkib Yıldız, “Bergamalı Cevdet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, C.V, s. 495.

3.1.9.3. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Yayın Organı ve Yayın Faaliyetleri

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye reis ve azaları, Şeyhülislâmlığın resmi yayın organı Cerîde-i İlmiye'de fıkıh, kelam ve akaid alanında makaleler, ramazan, oruç, işret, ıskat-ı cenin, gençlik, ahlaksızlık, kadir gecesi ve beraat kandili hakkında beyannameler ile kurumun taşra encümenlerinin faaliyetlerini yayınlamıştır. Ayrıca Cerîde-i İlmiye'nin idaresini 1919 yılından itibaren Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye yürütmüştür.⁵²³

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye azalarından bazı konulara özel makale yazmaları da istenmiştir. Ferit Bey ve Hâfız İsmail Efendi'ye Angalikan Kilisesi'nden gelen sorulara cevap yazma vazifesi verilmiştir.⁵²⁴

3.1.9.4. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin İlmiye Bürokrasisindeki İşlevi

Şeyhülislâmlığın yetki ve nüfuzunun gittikçe azaldığı ancak yapısı ve fonksiyonlarının ıslahı üzerinde çok sayıda tartışmanın yapıldığı bir dönemde, İslam dininin doğru bir şekilde tebliğ edilmesi, yerel ve dış basında İslamiyet'e karşı yapılan itham ve saldırılara karşı reddiyelerin yazılması, toplumun birlik ve beraberlik ruhunun canlı tutulması, toplumun ilmî, fikrî ve ahlakî yapısını sağlamlaştırma adına yayınlar yapılması ve vaazlar verilmesiyle halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Savaş halinde olan bir ülke halkının yanlış bölücü fikrî akımlara karşı korunması, halkın itikadî alanda birbirine kenetlenmesini sağlayarak ülkenin kötü gidişatının durdurulması, medreselerin ıslah edilmesi, fakihlerin içtihatlarının tedkik edilmesi, ulema ile sürekli irtibat halinde olunması, dini bilinçlenme alanında eserler kaleme alınması, dinî müesseselerin muhafaza edilmesi, nitelikli din görevlilerinin yetiştirilmesi, din eğitiminin koordine edilmesi amacıyla Meşihat'te akaid, fıkıh ve ahlak alanındaki üç komisyondan müteşekkil Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye kurulmuştur.⁵²⁵

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye reis ve azalarının Cerîde-i İlmiye'de makalelerinin yayınlanması,⁵²⁶ üyelerin on beş günde bir camilerde vaazlar vermesi,⁵²⁷ bu vaazların Cerîde-i

⁵²³ Nesimi Yazıcı, "Cerîde-i İlmiye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, c. VII, s. 407.

⁵²⁴ Meşihat Arşivi, **Dârü'l-hikmeti'l-islamiye Müzekkire Defteri**, nr. 1787, s. 52.

⁵²⁵ Zekeriya Akman, "Osmanlı Son Dönem Kurumlarından Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin Din Eğitimi ve Öğretimi Alanındaki Faaliyetleri", **İslâmî Araştırmalar**, (ss. 85-94), C. XX, S. 1, 2007, s. 86; Ayşe Polat, "Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Bünyesinde Kurulan Bir Mütareke Medresesi: Medresetü'l-İrşad", **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Uluslararası Sempozyum**, 5-7 Ekim 2012, (ss. 277-296), C. I, Muş: M.Ş.Ü. Yayınları, 2013.

⁵²⁶ **Cerîde-i İlmiye**, S. 72, s. 2352-56; **Cerîde-i İlmiye**, S. 74-75, s. 2465-69.

İlmiye’de yayınlanması,⁵²⁸ Cami çevrelerindeki kiraathanelerde eğlence düzenlenmesine engel olunması,⁵²⁹ cami, mescit ve mektep bulunmayan yerlerde bu dini müesseselerin yapılmasına öncülük edilmesi,⁵³⁰ namaz kılınmasına imkân kalmayan mescitlerin temizletilip ibadete açılması,⁵³¹ dini mabetlerin yakınlarında içki satışına engel olunması,⁵³² ahlaki zaafı bulunan din görevlileri hakkında gerekli tahkikatın yapılarak gerekirse görevlerine son verilmesi⁵³³ gibi hizmetlerle Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye toplumun ahlaki dinamiklerini ayakta tutmaya çalışmıştır.

Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, Medresetü’l-irşâd idarecilerinin tayin, terfi ve azilleri ile maaşlarının belirlenmesi,⁵³⁴ İslam ahlakına riayet eden imam ve müezzinlerin tayininin sağlanması,⁵³⁵ İslami değerlere hakaret edenlerin Adıye Nezareti’ne bildirilmesi,⁵³⁶ İslam geleneğine muhalif evliliklere müdahale edilmesi⁵³⁷ ve itikadı bozma amacıyla faaliyet gösteren bazı tarikatlerin faaliyetlerine karşı çıkılması⁵³⁸ yönünde de faaliyette bulunmuştur.

Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, kurulduğu yıldan itibaren bölge müftüsü başkanlığındaki encümenlerle taşrada örgütlenerek koordineli bir şekilde faaliyet yürütmüştür.⁵³⁹

Ayrıca Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye’nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁴⁰

3.1.9.5. Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye’nin Şeyhülislâmlık İçerisindeki Konumu

Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiyye, Şeyhülislâmlığın Haliç’e bakan kısmında yer almaktaydı. Burada meclis heyeti odası, teneffüs odası, kalem odası ve meclisin kütüphanesi bulunmaktaydı.

⁵²⁷ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 55.

⁵²⁸ *Cerîde-i İlmiye*, İstanbul, 1338, S. 54, s. 1729.

⁵²⁹ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 21.

⁵³⁰ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 43.

⁵³¹ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s.13-14.

⁵³² Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 45.

⁵³³ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 20.

⁵³⁴ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1787, s. 57.

⁵³⁵ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1786, s. 48.

⁵³⁶ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1786, s. 31.

⁵³⁷ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1786, s. 82.

⁵³⁸ Meşihat Arşivi, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Müzekkire Defteri*, nr. 1786, s. 28.

⁵³⁹ Zekeriya Akman, *Dârü’l-hikmeti’l-islamiye Kurumu (1918-1922)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006, s. 134.

⁵⁴⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 25, s. 370.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye heyet odasında kırmızı zemin üzerine yeşil menevişli halı, sekiz gözlü kebîr masa, üzeri kahverengi muşamma kapı perdesi, hokka takımı, altı siyah kristalden yapılmış tek hokkalı, kâğıt üzerine koymaya mahsûs billur, yedisi yeşil ve biri kırmızı kadifeden yapılmış koltuk, pandazuttan mamûl sandalye, camlı kütüphane, ikisi büyük ikisi küçük kıymetdar yazı levhaları, çift hokkalı kristal siyah yazı takımı, kristal hokka takımı, rikdan tabağı ve tabla, erikson cinsinden dâhili telefon, telefon masası, camdan yapılmış sigara tabağı, ceviz kaplama küçük dolap, üstü sarı kadifeden yapılmış erkân minderi yastığı, üstü sarı kadifeden mamûl boy minderi, kadifeden yapılmış boy perdesi, korniş ve muşamma perde, kebîr mavi çini soba, sac boru ve tabla, hezârân sandalye, kâğıt sepeti, su küpü, ufak bakır maşraba, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye teneffüs odasında uşak mamûlatından müstamel kırmızı zemin mavi, cevizden yapılmış yazıhâne, sarı kadifeden mamûl koltuk, maroken koltuk, hezârân sandalye, sigara iskemlesi, yünlü tomardan yapılmış kornişli boy perdesi, muşamma perde, sarı renkte çini soba, yazıhâne, odunluk, yazı levhası, duvara yaslı paltoluk, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye kalem odasında ceviz kaplama yazıhâne, hezârân koltuk, yünlü kumaştan yapılmış fersûde koltuk, köhne farbala, müstamel muşamma perde, camekânlı dolap, uşak mamûlatından keçe, hasır sandalye, hezârân sandalye, yazı takımı, tampon ve kâğıt sepeti bulunmaktaydı.

1926 yılı Şeyhü'lislâmlık yangında meclisin binasıyla birlikte kütüphanesi ve kütüphanedeki eserler de yanmıştır. Günümüze ise Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin, "Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye"⁵⁴¹ yazılı levhası ulaşmıştır.

3.1.9.6. Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İlgili Arşiv Kaynakları

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile ilgili Defterler: Meşihat Arşivi'nde meclise ait 1786 ve 1787 demirbaş numaralı 1336-1922 yıllarına ait Dârü'l-hikmeti'l-islamiye müzekkire defteri bulunmaktadır.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin Arşiv Belgeleri: Meşihat Arşivi'nde Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Reisi Mustafa Âsım Efendi, Mehmet Hamdi Efendi, Hüseyin Avni Efendi, Şerif Sadettin Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Azası Cevdet Efendi, Mehmet Rebi Efendi, Mustafa Refik Efendi, İstanbullu Şevketî Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Azası Mehmet Hamdi, Ferit Efendi, İstanbullu Seyyid Nesîp Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Azası Mustafa Sabri Efendi, Karahisarlı Râsim Efendi, İsmail Hakkı Efendi Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Azası Mustafa Tevfik Efendi, Rebi Efendi, Bediüzzamân Sait Efendi,

⁵⁴¹ Bu levha günümüzde İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nin deposundadır.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Başkâtibi Mehmet Akif Efendi, Kâtip Şakir Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Kâtibi Bayındırlı Mustafa Efendi, Şeyh Fahrettin Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Kâtibi Zileli Bekir Efendi, Sabir Efendi, Mustafa İsmet Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Kâtibi Ali Rıza Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Hademesi Osman Efendi, Ali Efendi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye Odacısı Hüseyin Efendi ve Divriğili Mustafa Efendi⁵⁴² adına düzenlenmiş maaş cetvelleri bulunmaktadır.

Meşihat Arşivi'nde Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası İzmirli İsmail Hakkı Efendi,⁵⁴³ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası Sadreddin Efendi,⁵⁴⁴ Tireli Hüseyin Kâmil Efendi,⁵⁴⁵ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası İstanbullu Ömer Ferid Bey,⁵⁴⁶ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası-Bâyezid Dersiâmı Humuslu Mehmed Nesib Efendi,⁵⁴⁷ Dârül-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası-Bâyezid Dersiâmı Sivaslı Mehmed Necib Efendi,⁵⁴⁸ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası Şeyh Beşir Efendi,⁵⁴⁹ Dârül-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası-Medresetü'l-Kuzât Muallimi Elmalılı Mehmet Hamdi (Yazır) Efendi,⁵⁵⁰ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası Karahisar-ı Şarkîli Rasim Efendi,⁵⁵¹ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası Mekkeli Şerif Saadeddin Efendi,⁵⁵² Ahmed Şirâni Efendi,⁵⁵³ Mustafa Safvet Efendi,⁵⁵⁴ Hâfız Mustafa Tevfik Efendi,⁵⁵⁵ Recep Hilmi Efendi,⁵⁵⁶ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Kâtibi Serezli Ali Rıza Efendi,⁵⁵⁷ Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye 2. Sınıf Kâtibi İstanbullu Tevfik Efendi,⁵⁵⁸ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye 1. Sınıf Kâtibi Osman Cemâl Efendi,⁵⁵⁹ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Baş Kâtibi Mehmed Necmeddin Efendi,⁵⁶⁰

⁵⁴² Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 142-162; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defteri**, nr. 2926, s. 82-113; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dâiresi Merkez Memurları Maaş Defteri**, nr. 2931, s. 46-58.

⁵⁴³ MŞH, SAİD, nr. 88/A.

⁵⁴⁴ MŞH, SAİD, nr. 421/D.

⁵⁴⁵ MŞH, SAİD, nr. 137C.

⁵⁴⁶ MŞH, SAİD, nr. 2270/D.

⁵⁴⁷ MŞH, SAİD, nr. 3411.

⁵⁴⁸ MŞH, SAİD, nr. 3615.

⁵⁴⁹ MŞH, SAİD, nr. 4500.

⁵⁵⁰ MŞH, SAİD, nr. 3727/B.

⁵⁵¹ MŞH, SAİD, nr. 5249.

⁵⁵² MŞH, SAİD, nr. 5327/B.

⁵⁵³ MŞH, SAİD, nr. 659/E.

⁵⁵⁴ MŞH, SAİD, nr. 1373/C.

⁵⁵⁵ MŞH, SAİD, nr. 3917.

⁵⁵⁶ MŞH, SAİD, nr. 1015/C.

⁵⁵⁷ MŞH, SAİD, nr. 79/A.

⁵⁵⁸ MŞH, SAİD, nr. 418/C.

⁵⁵⁹ MŞH, SAİD, nr. 904/D.

⁵⁶⁰ MŞH, SAİD, nr. 944/D.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Baş Kâtibi Mehmed Âkif Efendi⁵⁶¹ ve Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye 2. Sınıf Kâtibi İstanbullu Mustafa İsmet Efendi'nin⁵⁶² tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye birimine ayrılan bütçe ve Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye görevlilerinin maaş çizelgeleri Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye için ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri de Meşihat Arşivi'ndeki defterler içerisinde⁵⁶³.

3.2. ŞEYHÜLİSLAMLİK'TAKİ DİĞER BİRİMLER

3.2.1. Şeyhülislâmlık Câmisi

3.2.1.1. Şeyhülislâmlık Câmisi'nin Yapılması

Şeyhülislâmlık kadrosunun zamanla artması üzerine Bâb-ı Fetvâ'nın girişinin sol tarafındaki İstanbul Kadılığı ile Sadreyn Dâiresi'nin arasındaki mekâna bir cami/mescit yapılması uygun görülmüştür.⁵⁶⁴

18 Ramazan 1305/29 Mayıs 1888 tarihinde yeni bir mescidin inşa edilmesi talebi üzerine yapılan keşifler doğrultusunda haritalar çizilmiş, keşif defterleri ve raporlar hazırlanmıştır.⁵⁶⁵ Mescidin kullanıma hazır hale gelmesi, 6 Rebiülevvel 1306/10 Kasım 1888 tarihidir.⁵⁶⁶ Şeyhülislâmlığın Ağakapısı'na taşınmasıyla birlikte mescit için bir imam ve bir müezzin tayin edildiği görülmektedir. Caminin altındaki dükkânların kira gelirleriyle cami görevlileri ve bahçıvanın maaşı verilmiş ve yine caminin masrafları da buradan karşılanmıştır.⁵⁶⁷

Şeyhülislâmlık Camisinin görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁶⁸

3.2.1.2. Şeyhülislâmlık Camisi Görevlileri

Fetvâhane imamı, Şeyhülislâmlık kadrosunda ilk yerini alan çalışanlardandır. 1 Mayıs 1877'te Fatih Dersiâmi Kemahlı Mustafa Efendi'nin vefatıyla kendisinden münhal maaşın

⁵⁶¹ MŞH, SAİD, nr. 5218.

⁵⁶² MŞH, SAİD, nr. 5284.

⁵⁶³ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 142-162.

⁵⁶⁴ “Sadreyn ve İstanbul Kadılığı dâireleri arasında her iki cihetteki dâirelerden girilecek şekilde iki yüz zirâ mimarı sath-ı murabbada bir bâb mescid-i şerif” Bk. BOA, İ.İMM, 3725; Meşihat Arşivi, **Muhasebe Defterleri**, nr. 3210, s. 56; MŞH, MHB, 13/50; MŞH, MHB, 13/104.

⁵⁶⁵ MŞH, EO, 203/93.

⁵⁶⁶ BOA, İ.İMM, 3725.

⁵⁶⁷ BOA, BEO, 124/93.

⁵⁶⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 26, s. 374.

Fetvâhane İmamı Midillili Hâfız Ebûbekir Efendi'ye tahsis edilmesi,⁵⁶⁹ Fetvâhane'de bir odanın mescit olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Meşîhat Arşivi'nde Meşîhat Dâiresi İmamı Ömer Faruk Efendi,⁵⁷⁰ Fetvâhane Müezzini İsmail Hakkı Efendi,⁵⁷¹ Dâire-i Meşîhat Müezzini Osman Hilmi Efendi,⁵⁷² Dâire-i Meşîhat Müezzini Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin⁵⁷³ tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

1918 yılında Meşîhat Dâiresi'ndeki imam ve müezzinin maaşına baktığımızda kapıcı ve bahçıvanın maaşından daha az olduğu görülmektedir. Meşîhat imamı 300 kuruş ve müezzin 200 kuruş maaş alırken, kapıcı 350 kuruş, bahçıvan ise 700 kuruş maaş almaktaydı.⁵⁷⁴

3.2.1.3. Şeyhüslâmlık Câmisi'ndeki Teberrükât Eşyası

Sadreyin Dâiresinin üst katındaki Câmî-i şerifte Lihiye-i saâdet, Anadolu mamûlatından yekpâre sarı ve kırmızı renkte halı, mihraba mefrûş kırmızı halı seccâde, muşamma perde, tahta rahle, kebîr ve sağır yazı levhası, kebîr oturtma saat ve bir sehpa bulunmaktaydı.

3.2.2. Şeyhüslâmlık Tabâbeti

3.2.2.1. Şeyhüslâmlık Tabâbeti'nin Kuruluşu

Osmanlı İlmiye bürokrasisinde tabiblerin yeri oldukça farklıdır. Ulema için sağlık raporu hazırlanması,⁵⁷⁵ ilk tayin veya becâyış talebinde bulunanların atamasının doktor raporuna bağlı olması,⁵⁷⁶ ulemanın geçirdiği rahatsızlıklar,⁵⁷⁷ sağlık hizmetinin yeterliği

⁵⁶⁹ MŞH. MHB. 9/11, 12.

⁵⁷⁰ MŞH. SAİD. 311/C, 632/B.

⁵⁷¹ MŞH. SAİD. 74/B.

⁵⁷² MŞH. SAİD. 312/C.

⁵⁷³ MŞH. SAİD. 2540/C.

⁵⁷⁴ MŞH. MHC. 64/58 ve 53.

⁵⁷⁵ MŞH. EO. 949/100: Hızan Naibi Hüseyin Ruhi Efendi'nin hastalığı sebebiyle başka bir mahalle tayin edilmesi gerektiğine dair tabib raporu; MŞH. EO. 974/8: Hille Müderrisi Ömer Hulusi Efendi'ye, Belediye Tabibi Mustafa Efendi'nin raporu üzerine Irak'ın havasıyla uyum sağlayamayıp hasta olan ailesini memleketi Bandırma'ya götürmesi için izin verilmesi.

⁵⁷⁶ MŞH. EO. 482/106: Sinop sancağı Ayancık naibi ile Drama sancağı Sarışaban naibinin becayış edebilmeleri için görev yaptıkları bölgenin hava ve suyu ile uyuşmadıklarına dair tabib raporu almaları gerektiğine dair Meşîhatin kararı.

⁵⁷⁷ MŞH. EO. 644/106: Sabık Cebel-i Garbiye naibi Ali Vehbi Efendi'nin kızı Hatice Hanım'ın kansızlık ve zayıflıkla birlikte verem hastalığına yakalandığını, sıcak ve rutubetli mahallerde bulunmaması gerektiği, üzüntü ve yolculuk meşakkatine dayanıklı bulunmadığına dair Bursa Mekteb-i İdadi-i Şahane tabip kolağası Ali Galip b. Kamil'in raporu;

MŞH. EO. 591/45: Karaferye Naibi Kasım Efendi'nin bir süredir müptela olduğu romatizmanın tedavisi için yirmi gün kadar Karaferye civarında bulunan Lankaza Kaplıcaları'na gitmesine müsaade edilmesi talebine dair arzuhalı üzerine tabip raporunun mütalaa olunduğu ve görev yerinden ayrılmasında mahallince bir mahzur yoksa talep ettiği iznin verilmesinin onaylandığı;

MŞH. EO. 577/100: Terme kazası naibi Hüseyin Hüsnü Efendi'nin bünyesi zayıf, asabi, sekr ve mide hastalıklarına دچار olduğu, tebdil-i hava edilmezse hastalığının artacağına dair Terme kazası tabip vekili Salih Kazım'ın raporu;

olmaması sebebiyle sıkıntı yaşanan kaza ve nahiyeler,⁵⁷⁸ tababet raporunun Bâb-ı Meşihat'teki tüm birimler tarafından itibar edilmesi,⁵⁷⁹ sağlık raporlarının şer'i mahkemelerde delil kabul edilmesi⁵⁸⁰ Fetvâ makamında tabiblere olan gerekliliği ve güveni açıkça ortaya koymaktadır.

Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısının genişlemesi ve personel sayısının artmasıyla dairede bir doktora ihtiyaç duyulmuştur. Bu alandaki ilk girişimler 13 Eylül 1910 tarihinde başlamıştır. Şûrâ-yı İlmiye tarafından kabul edilse de 30 Kasım 1910'da ilmiye bütçesinden tahsisat ayrılmadığı için teklifler rafa kaldırılmış ancak çok geçmeden bir doktor alınmasına karar verilmiştir. Şûrâ-yı İlmiye'nin ısrarları üzerine 12 Nisan 1911'de daireye bir tabib alınması kabul edilmiştir.⁵⁸¹

Şeref Eczanesi'nde görevli Hamdi Bey, Şeyhülislâmlık tabipliği için uygun görülse de bu kadroya başka taliplilerinde çıkması üzerine yarışma sınavı yapılmasına karar verilmiştir. Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiyye Nezâreti tarafından düzenlenen sınava Hamdi Bey, Askeri Tabib Binbaşılığından emekli Ömer Fevzi Bey, Doktor Galip Ata Bey ve Doktor Ahmet Şevki Efendi katılmıştır. Yapılan imtihan sonucunda adaylardan Doktor Ahmet Şevki Efendi birinci olmuş⁵⁸² ve 3 Eylül 1911'de Şeyhülislâmlık Tabipliğine tayin edilmiştir.⁵⁸³

MŞH. EO. 1076/100: Hasbeya Naibi Mehmet Ali Efendi'nin, vücudunda çıkan egzamaların tedavisi için Hasbeya belediye tabibi vekilinin tavsiyesiyle Beyrut'a bağlı Taberya hamamlarına gitmesine izin verildiği.

⁵⁷⁸ MŞH. EO. 217/21: Karamürsel naibi Recep Efendi'nin kazada memleket tabibi olmadığı cihetle muayene ve tedavisi için İstanbul'a gitmek üzere bir hafta izin talebi; MŞH. EO. 665/1: Ailece hasta olmaları ve Koçana'da tabip bulunmaması sebebiyle görev yerinin vekâletle idare olunan Komanova Kazası Niyabeti'yle değiştirilmesi talebine dair Koçana Kazası Naibi Ahmet Rifat Efendi dilekçesi ve Komanova'ya daha önce başka biri tayin kılındığından talebin kabul edilemeyeceği.

⁵⁷⁹ MŞH. EO. 1073/14. Divriği Naibi Tevfik Efendi'nin, tedavi maksadıyla iki ay süre ile Sivas'a gitmek için izin talebine tabib raporu göndermesi gerektiği hususunda Meclis-i İntihab-ı Hükkam-ı Şer'iyye'nin cevabı kararı.

⁵⁸⁰ MŞH. EO. 1143/74: Validesinin bunaklığı belediye tabibi raporuyla belgelendiği halde çocuklarının, validesi adına bir takım muamelelerde bulunduklarından hukukunun muhafazası ve hüccetin hükmünün icrası hususunda Giresun Niyabeti'ne emir verilmesi talebini havi İmamoglu'nun kızı Hacı İbrahimzâde Hacı Ömer zevcesi Zeynep Hanım'ın oğlu Hüseyin'in Şeyhülislâmlığa arzuhalı üzerine, bahsedilen raporun garaz sahibi kimlerin ihbarıyla alındığı diğer doktorların raporlarıyla belgelendiğinden eski raporun kaldırılıp kaldırılmayacağını bildirilmesi talebini havi Evrak Müdüriyeti kararı.

⁵⁸¹ MŞH. SAİD. 48/13, 315/B.

⁵⁸² Ahmet Şevki Efendi'nin sicil dosyası için bk. MŞH. SAİD. 48/13, 315/B; Ahmet Şevki Efendi'nin maaş cetvelleri için bk. Meşihat Arşivi, **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2880, s. 26; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2886, s. 87; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2869, s. 289; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2870, s. 505; Meşihat Arşivi, **İstanbul Müftülüğü Maaş Müfredat Defteri**, nr. 33, s. 177.

⁵⁸³ MŞH. SAİD. 48/13, 315/B.

Şeyhülislâmlık'ta doktor ve kâtibi için bir oda tahsis edilmiştir. Muayenehane dışında kiler tarafında eczahane olarak kullanılmak üzere bir de oda tefriş edilmiştir.⁵⁸⁴ Temmuz 1917 tarihinde doktora tahsis edilen maaş 1500 kuruştur. Bu miktar Şeyhülislâmlık'taki müneccimbaşı, müsevvid, mümeyyiz ve Kıbrıs Müftüsü'nün aldığı maaşla denktir.⁵⁸⁵

Meşihat tabibliği Şeyhülislâmlık memurlarının muayenesi yanında medrese talebelerinin sağlık kontrolleri ve hastaneye yatış işlemleri gibi birinci basamak sağlık hizmetlerini de yürütmüştür. Medreselerin sağlık açısından teftişi, salgın hastalıklar ve sebepleri üzerinde çalışmışlardır.⁵⁸⁶ Dairede tababetin ve sıhhiye müfettişliğinin kurulması Şeyhülislâmlığın hıfzıssıhha konusuna verdiği önemi ve medreselerdeki sıhhi açıdan yaşanan sorunlara çözüm üretildiğini göstermektedir.⁵⁸⁷

Ders Vekâleti Medâris Heyet-i Sıhhiyyesi medreselerin sağlık açısından denetlenmesi için Şeyhülislâmlık Tabibi Ahmet Şevki Bey'i Fatih tabhane ve Medresetü'l-Mütehasısın Medreselerini, Doktor Vasaf Bey'i Sinanpaşa ve Şehzâde medresesini, Doktor Naki Celalettin Bey'i Sultanahmet ve Bâyezit medresesini⁵⁸⁸ ve Doktor Galip Bey'i de Üsküdar'daki medreseleri denetlemesi, talebelerin muayenesinin yapılması ve yemeklerinin kontrol edilmesi için görevlendirmiştir.⁵⁸⁹

Şeyhülislâmlık Tabâbeti, Ders Vekâletindeki Sıhhiye Müfettişliği ile irtibat halinde olmuş⁵⁹⁰ ve "Hıfzı's-sıhha" ile ilgili raporlar hazırlayarak Ders Vekâleti'nin değerlendirmesine sunmuştur.⁵⁹¹ Medreselerdeki sağlık sorunları araştırılarak gerekli sıhhi

⁵⁸⁴ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 10.

⁵⁸⁵ MŞH. MHC. 64/53 ve 58.

⁵⁸⁶ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2069, s. 176; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2072, s. 315; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2068, s. 205; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, 2073, s. 148-149.

⁵⁸⁷ Hasan Yıldız, **Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nde Eğitim ve Öğretim**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017, s. 372-375.

⁵⁸⁸ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 148-149.

⁵⁸⁹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2068, s. 205.

⁵⁹⁰ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2067, s. 9; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2069, s. 175-176; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2197, s. 208; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 37, 40, 53; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 53; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2260, s. 52; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2067, s. 6; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 83; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2071, s. 336.

⁵⁹¹ Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 160a-b.

çalışmalar yapılmış, yemek listelerinin hazırlanmasında doktorların tavsiyelerine dikkat edilmiştir.⁵⁹²

Şeyhülislâmlık Tababeti meşihatın iş, çevre, personel, gıda sağlığı ve denetimi hizmetlerini yürüterek bir nevi “Temel Sağlık Hizmetleri” faaliyetini yürütmüştür.

3.2.2.2. Şeyhülislâmlık Tabâbet Görevlileri

Dâire-i Celîle-i Fetvâpenâhî Tabâbeti’nde tabib ve kâtip görev yapmıştır.⁵⁹³

3.2.2.3. Şeyhülislâmlık Tabâbeti ile ilgili Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi’nde Şeyhülislâmlık tabibi olarak görev yapanların tercüme-i hâl dosyaları bulunmaktadır.⁵⁹⁴

Şeyhülislâmlık’taki tabâbet birimine ayrılan bütçe ve tababet görevlilerinin maaş çizelgeleri Muhasebe fonu içerisinde tasnif edilmiştir. Ayrıca Şeyhülislâmlık Muhasebe-i İlmiye Dâiresi tarafından Şeyhülislâmlık’taki tabâbet birimine ilmiye bütçesinden ayrılan tahsisat ile yıllık harcamaları gösteren hesap cetvelleri Meşihat Arşivi’ndeki defterler içerisinde.⁵⁹⁵

Ayrıca Şeyhülislâmlık Tabâbeti’nin ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfî ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁵⁹⁶

Şeyhülislâmlık’ta bu birimlerin dışında Telgraf Odası, Jandarma Odası ve Müneccimbaşının odası da bulunmaktadır.⁵⁹⁷

3.2.3. Müneccimbaşılık

3.2.3.1. Şeyhülislâmlık Müneccimbaşılığının Kuruluşu

1876 yılından sonra Şeyhülislâmlık içerisinde yerini alan bir diğer birim de müneccimbaşılıktır. Sermüneccim veya Reisü’l-müneccimîn gibi isimlerle de anılmış olan bu mecliste bir müneccimbaşı ve bir kâtip görev yapmaktadır.⁵⁹⁸

⁵⁹² Meşihat Arşivi, **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2070, s. 147.

⁵⁹³ **İlmiye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 140-152.

⁵⁹⁴ MŞH. SAİD. 48/13, 315/B.

⁵⁹⁵ Meşihat Arşivi, **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2880, s. 26; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2886, s. 87; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2869, s. 289; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2870, s. 505; Meşihat Arşivi, **İstanbul Müftülüğü Maaş Müfredat Defteri**, nr. 33, s. 177.

⁵⁹⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 27, s. 379.

⁵⁹⁷ MŞH. MHC. 64/53.

Yer ve gök hadiselerinin önceden tahmini, takvim ve imsakiyelerin hazırlanması, zayıç ve uğurlu saatin tespit edilmesi ilmiye sınıfı içerisindeki müneccimbaşının vazifeleri arasındadır.⁵⁹⁹

Şeyhülislâmlık'ta görev yapan müneccimbaşı, kendisine diğer birimlerde verilen görev ile birlikte müneccimbaşılık vazifesini yürütmüşlerdir.⁶⁰⁰ Bu sebeple ilk yıllarda müneccimbaşılığına müstakil bir oda veya çalışma alanı tahsis edilmemiştir.⁶⁰¹

Müneccimbaşı ve müneccimlerin tercüme-i hâl dosyaları incelendiğinde şer'î ve dinî ilimlerin yanında ilm-i nücûm, küre-i semâi, ilm-i heyet⁶⁰² ve ilm-i mikât⁶⁰³ alanında ihtisas sahibi oldukları ve bu alanda eserler yazdıkları görülmektedir.

Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îye Reîsi ve Sermüneccim Osman Kâmil Efendi, Reisü'l-müneccimîn Hüsnü Efendi'nin talebesi Mekteb-i Münecimîn Mümeyyizi Eşref Efendi'den ilm-i hesap, ilm-i heyet, ilm-i mikât ve ilm-i nücûm derslerini okumuştur.⁶⁰⁴

Müneccimbaşı Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Azası Hüseyin Nureddin Efendi⁶⁰⁵ Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne'de hikmet-i tabiiyye, kimyâ-yı tıbbî ve teşrih derslerini almış, Bağdatlı Hacı Ahmet Efendi'den de küre-i semâi, ilm-i heyet ve ilm-i mikât derslerini okumuştur. Kendisi de zamanla "İstılahat-ı ilm-i nücûm" isimli bir eser yazmıştır.

Şeyhülislâmlık Münecimbaşılığı'nın ilmiye bürokrasisindeki etkinliği, görevlilerinin tayin, terfi ve azilleri, birimin işleyişi ile ilgili detaylı bilgileri Meşihat Arşivi belgeleriyle analiz etmek mümkündür.⁶⁰⁶

3.2.3.2. Şeyhülislâmlık Münecimbaşılığının Görevlileri

Müneccimbaşılıkta Kazasker Reîsülmüneccimîn Seyyid Ahmed Tâhir Efendi,⁶⁰⁷ Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye Reisi Sermüneccim Osman Kâmil Efendi,⁶⁰⁸ Münecimbaşı

⁵⁹⁸ MŞH. MHB. 8/97; MŞH. MHC. 64/58; MŞH. MHC. 64/53.

⁵⁹⁹ Salim Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Münecimbaşılık ve Münecimbaşılar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993, s. 74-113.

⁶⁰⁰ MŞH. SAİD. 107/1, 115/A.

⁶⁰¹ **Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi**, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334, s. 138-143.

⁶⁰² İlm-i heyet yani ilm-i felek, İslam bilim tarihinde "astronomi" karşılığında kullanılan terimdir. Bk. Tevfik Fehd, "İlm-i Felek", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, C. 22, s. 126.

⁶⁰³ İlm-i Mikat, namaz vakitlerini belirleme ilmidir. Bk. Mustafa Helvacı-Yavuz Unat, "İlm-i Mikât", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, C. 22, s. 133.

⁶⁰⁴ MŞH. SAİD. 107/1, 115/A.

⁶⁰⁵ MŞH. SAİD. 11/14, 87.

⁶⁰⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. tablo: 28, s. 384.

⁶⁰⁷ MŞH. MHB. 10/178.

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Azası Hüseyin Nureddin Efendi,⁶⁰⁹ Müneccimbaşı Mehmet Ârif Efendi,⁶¹⁰ Dersiâm Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi,⁶¹¹ Müneccim İbrahim Zühtü Efendi,⁶¹² Müneccim Hüseyin Hüsnü Efendi⁶¹³ ve Müneccimbaşı Kâtibi Hafız İbrahim Ethem Efendi⁶¹⁴ görev yapmıştır.

Değerlendirme

Şeyhülislâmlık'ta teşekkül eden Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a, Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye, Bâb-ı Fetvâ Câmisi ve Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti gibi Şeyhülislâmlığın birimlerinin kuruluş amacı, görevlileri ve birimlerin işleyişi ele alınarak devletin bürokratik yapısı içerisindeki etkinliği izah edilmiştir.

Şeyhülislâmlık bünyesinde oluşan birimler ile birlikte değerlendirildiğinde sadece fetvâ veren bir kurum olmadığı açıkça görülmektedir. Mecelle-i Ahkam-ı Adliye Cemiyeti ile mecelle maddelerinin hazırlanması aşamasında; Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi ile şer'iyye sicil defterlerini tasnif ve muhafaza etmek suretiyle arşiv alanında; Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Dâiresi ile mushafların ve dini içerikli eserlerin incelenmesi suretiyle basım ve matbaa alanında; Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İslam dini aleyhinde yapılan propagandalara cevap verilmesi ve reddiyeler yazılması suretiyle dini müdafaa alanında; Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile Şeyhülislâmlığın yazılı ve basılı organlarının devreye konulması suretiyle yayın alanında; Şûrâ-yı İlmiye ve Encüme-i Islahât-ı İlmiye ile Şeyhülislâmlığın ihtiyaç duyduğu kanun, nizamnâme ve talimatnâmelerin hazırlanması, takip ve kontrolü alanında; Meclis-i İntihab-ı Kur'a ile talebelerin askerlik işlemlerinin takibinde; Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ile yetimlerin işlemlerinin takip edilmesi ve yetim mallarının işletilmesinde; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ile huzur murafaasında görülen davaların tedkik edilmesi suretiyle temyiz alanında olmak üzere dini, idari, hukuki, siyasi, eğitim, basım, yayın ve iletişim sahalarında etkinliğini arttırmak için ilmiye bürokrasisinde yeni birimlere yer vermiştir.

⁶⁰⁸ MŞH. SAİD. 107/1, 115/A.

⁶⁰⁹ MŞH. SAİD. 11/14, 87.

⁶¹⁰ Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2562.

⁶¹¹ Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defterleri**, nr. 2568.

⁶¹² Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2544, 2545, 2547, 2548, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558.

⁶¹³ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2569-2575.

⁶¹⁴ Meşihat Arşivi, **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2605; **İlmiye Dâiresi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, 2866.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti, tarih sahnesinde varlık gösterdiği andan itibaren dini işlemlerin yürütülmesi için bir müesseseye ihtiyaç duymuştur. Halkın dini konulardaki sorularına cevap bulmak amacıyla kendisinden önceki İslam devletlerinden tevarüs ettiği Şeyhülislâmlığı, teşkilatlandırarak bir müessese haline getirmiştir.

Şeyhülislâmlığın İdari Yapısı Açısından: Osmanlı modernleşmesinin temel olgularından biri olan bürokrasinin Şeyhülislâmlığın bir müessese haline gelerek kendi içerisinde kurumsallaşmasında etkili olduğu görülmüştür. Şeyhülislâmlığın bir müessese haline gelerek bürokratik teşkilat içerisinde yerini alması süreci, Tanzimat ile başlamış Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Şeyhülislâmlığa müstakil bir yer tahsisi ile devam etmiştir. Şeyhülislâmlık, bünyesindeki birimleri yenileme, müstakil birimler kurma veya önceden var olan birimleri Bâb-ı Meşihat'e nakletmek suretiyle kurumsallaşma aşamalarını gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Şeyhülislâmlığın 1827 yılında Ağa Kapısı'na taşınmasıyla birlikte fetvâ hizmeti de bu mekânda yürütülmüş ve 1836'da kazaskerlik ve İstanbul Kadıları Fetvâhâne'nin bulunduğu Bâb-ı Meşihat'teki yerlerini almıştır. Osmanlı ilmiye sınıfı ve din bürokrasisini meydana getiren bu kurum, tarihi süreçte “Şeyhülislâmlık”, “Bâb-ı Meşihat”, “Bâb-ı Fetvâ”, “Dâire-i İlmiye”, “Meşihat”, “Dâire-i Meşihat”, “Makâm-ı Meşihat”, “Meşihat-i İslâmiyye”, “Fetvâhâne” ve “Fetvâhâne-i âlî” gibi çeşitli isimlerle anılmıştır.

Şeyhülislâmlık, İstanbul'un ulema semti sayılan Süleymaniye'de adli ve idari hizmetleri yürüten “Kadılık”, dinî ve hukukî danışmanlık hizmeti sunan “Müftülük” ve eğitim hizmeti veren “Medrese” sistemini bünyesinde toplamıştır. Böylece Şeyhülislâmlık müessesesinin sadece dinî alanda değil idari, siyasi, ictimai ve eğitim alanında oldukça etkin olduğu görülmüştür.

Bâb-ı Meşihat'te, Tanzimat ile birlikte bürokratik yapının değişim aşamasında devletin siyasi, dini ve sosyal dinamiklerine paralel olarak farklı birimler kurulmuştur. İlerleyen süreçte Şeyhülislâmlığın siyasi, dini, sosyal ve kültürel alanda bazı meclislerinin etkinliği artarken bir kısmının da nüfuzunun azaldığı görülmüştür.

Şeyhülislâmlık Binaları ve Mimari Yapısı Açısından: Bâb-ı Fetvâ'da yeni birimlerin kurulması aşamasında mekânın önceki sakinleri olan Yeniçeri Ocağı'nın binalarına

ilaveler yapılarak Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısıyla birlikte mekânsal dönüşüm ve gelişimi birlikte tamamlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı ve Şeyhülislâmlığın bulunduğu bu mekân, 1924 yılından sonra İstanbul Müftülüğü, İstanbul Kız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsü'ne ev sahipliği yaptığından tarihin birçok önemli sahnesine tanıklık yapmıştır.

Şeyhülislâmlığın Bürokratik Yapısı Açısından: Şeyhülislâmlık Ağakapısı'na taşındıktan sonra Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı ve Nakîbü'l-eşrafılığı bünyesine dâhil etmesi; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm, Muallimhâne-i Nüvvâb ve Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği gibi bazı birimleri faaliyet alanına taşıması; Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a, Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ve Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye gibi yeni birimlerin açılması ilmiye teşkilatında ciddi bir reform sürecinin yaşandığını göstermektedir.

Şeyhülislâmlık bünyesinde oluşan birimler ile birlikte değerlendirildiğinde sadece fetvâ veren bir kurum olmanın ötesinde Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi ile şeriyye sicil defterlerini tasnif ve muhafaza etmek suretiyle arşiv alanında; Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Dâiresi ile mushafların ve dini içerikli eserlerin incelenmesi suretiyle basım ve matbaa alanında; Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İslam dini aleyhinde yapılan propagandalara cevap verilmesi ve reddiyeler yazılması suretiyle dini müdafaa sahasında; Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile Şeyhülislâmlığın yazılı ve basılı organlarının devreye konulması suretiyle yayın alanında; Şûrâ-yı İlmiye ve Encüme-i Islahât-ı İlmiye ile Şeyhülislâmlığın ihtiyaç duyduğu kanun, nizamnâme ve talimatnâmelerin hazırlanması, takip ve kontrolü alanında; Meclis-i Meşâyih ile tekke, zaviye ve tarikatların denetlenmesi suretiyle tasavvuf alanında; Muallimhâne-i Nüvvâb ve Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ile kadı ve nâiblerin yetiştirilmesi, mezun olanların göreve tayini alanında; Nakibü'l-eşraflık ile seyyid ve şeriflere şecere düzenlenmesi, seyyidlerin işlemlerinin takibiyle Hz. Peygamber'in neslinin umumi vasiliğinde; Meclis-i İntihab-ı Kur'a ile talebelerin askerlik işlemlerinin takibinde; Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm ile yetimlerin haklarının korunması ve yetim mallarının işletilmesinde; Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye ile huzur murafaasında görülen davaların tedkik edilmesi

suretiyle temyiz alanında olmak üzere dini, idari, hukuki, siyasi, eğitim, basım, yayın ve iletişim sahalarında söz sahibi olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislâmlık gelişen ihtiyaç ve taleplere göre teşkilatlanmış ve müesseseleşmiştir. Günümüzle mukayese edildiğinde Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerini yürüten bir teşkilat işlevinde olduğu kanaatine varılmıştır. Şeyhülislâmlık kurumsallaşma sürecini tamamladıktan sonra zamanla bazı yetki ve görevlerini devletin diğer kurum ve nezaletlerine devretmiştir. 1839 yılında Şûrâ-yı Devlet'in kurulmasıyla Şeyhülislâmlığın siyaset ve idare üzerindeki etkinliği, 1879 yılında Adliye Nezâreti'nin kurulmasıyla hukuk, Evkâf Nezâreti'nin kurulmasıyla vakıflar ve Maarif Nezâreti'nin kurulmasıyla da eğitim alanındaki nüfuzu azalmıştır.

Şeyhülislâmlık bünyesinde zaman içerisinde ihtiyaca binaen yeni birimler açılmış, birimlerdeki personel sayısı arttırılmış ancak yoğun evrak akışı ve yazışmalarda yaşanan ciddi aksaklıklara çözüm bulunamamıştır. Özellikle davaların uzun süre temyiz edilmemesi ile ilgili gelen şikâyetlerin bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Hatta temyiz talebinde bulunan taraflar Şeyhülislâmlıktan bir cevap alamayınca ikinci kez temyiz talebinde bulunmuşlardır. Özellikle boşanma davalarında eşlerin, temyiz sonucunu beklemeden başka birisiyle evlendirilmeleri ayrıca mehir ve nafaka icrasının başlatılması ciddi ailevi sıkıntılara sebep olmuştur. Vakıflarla ilgili yapılacak işlemlerde temyiz sonucunun uzun süre beklenmesi vakfın hukukunun korunması açısından olumsuz neticelere yol açmıştır. Tarafların ilamı/mahkeme kararını aylar sonrasında temyiz için Şeyhülislâmlığa göndermesi ise mirasçılar arasındaki gerginliğin bir kat daha artmasına sebep olmuştur. Temyizin neticesi beklenilmeden borçluların hapsedilmesi, terekelerin hacz edilmesi, emlakin müzayedeye çıkartılması, memurların görevinden azledilmesi, mirasların temyiz kararından önce taksim edilmesi veya cezai müeyyidenin uygulanması vatandaşın mağduriyetine sebebiyet verdiği gibi hukuka güveni de zedelemiştir.

Şeyhülislâmlık bünyesinde evrak akışı ile ilgili aksaklıkların olduğu diğer birim ise Sicill-i Ahval İdaresi'dir. İlmiye mensuplarının yangın, sel, doğal afet gibi sebepler yüzünden evraklarının tahrip olmasını gerekçe göstererek icazetname, şehadetname, berat, ruus, nesebname ve diğer resmi evraklarını Sicill-i Ahval İdaresi'ne teslim edememeleri tayin, terfi ve emeklilik işlemlerinin yavaşlamasına sebep olmuştur.

Ayrıca Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın faaliyetleri esnasında evrak sistemindeki yavaşlık, kura defterlerinin ordu merkezlerine geç gelmesi sıkıntı ve şikâyetlere sebep olmuştur. Evrak

muamele akışının hızlanması ve Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile Harbiye Nezareti arasındaki ihtilafların çözülmesi amacıyla yeni düzenlemeler yapılarak tedbirler alınmıştır.

Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısında tespit edilen problemlerden bir diğeri de birimler arasındaki uyuşmazlıklardır. Özellikle Darü'l-hikmeti'l-İslamiyye ve Meclis-i Meşayih reis ve azalarının yazdıkları eserlerin tedkik edilmeden yayınlamak istemeleri Tedkik-i Mesâhif ve Müellefat-ı Şer'iyye meclisi tarafından uygun görülmemiştir. Ayrıca Darü'l-hikmeti'l-İslamiyye tarafından çıkartılan Ceride-i İlmiyye'deki ayet ve hadislerin yanlış veya eksik yazılmasına Tedkik-i Mesâhif ve Müellefat-ı Şer'iyye meclisi reis ve azaları ciddi tepki göstermiştir.

Şeyhülislâmlık Belgeleri Açısından: Şeyhülislâmlığın günümüze intikal eden en kıymetli hazinesi İstanbul'un ulema semtlerinden birisi olan Süleymaniye'deki Şer'iyye Sicilleri ve Meşihat Arşivi'dir.

Meşihat Arşivi'ndeki defter ve belgeler, bir arşiv malzemesi olmanın ötesinde bir müessesenin hukuki, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve bürokratik yapısını ortaya koyan, nesiller arasında köprü vazifesi gören, geçmişin bürokratik ve diplomatik tecrübelerini gelecek nesillere aktaran kaynaklardır.

Şeyhülislâmlık'tan miras kalan "Hazine-i Meşihat", Şeyhülislâmlığın birimlerinin kuruluş amacı, görevlileri, görevlilerinin ilmi kariyerleri ve biyografileri, meclislerin icraatları, birimlerin birbiri ile olan irtibatı, yazışma usulleri, halkın dini sorularına verilen cevaplar, Şeyhülislâmlığın etkili olduğu alanlar ve nüfuzunu kaybettiği sahalara, Şeyhülislâmlık bünyesindeki dini, ictimai ve siyasi temayüllere göre teşekkül etmiş hususi birimler hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmesi açısından dönemin hafızası hükmündedir.

Şeyhülislâmlıktaki defter ve belgelerin, Osmanlı Devleti'ndeki ulemanın isimleri, maaş miktarları ve görev yerlerini tespit etmede ve hatta ilmiye görevlilerinin bütünüyle bir haritasının çıkarılmasında birincil kaynak özelliği taşıdığı açıkça görülmektedir.

Şeyhülislâmlık'taki birimlerin kuruluş amacı, işleyişi, yetki ve hizmet alanları, Şeyhülislâmlık içerisindeki konumu, görevlilerin sayısı, ilmî kariyerleri ve ilim dünyasına katkıları, birimlerin ilmiye bürokrasisindeki işlevi ve birbirleriyle irtibatının orta konulmasında Meşihat Arşivi belgelerinin temel kaynak olduğu görülmüştür.

Netice itibariyle, çalışmamızın temelini teşkil eden şeyhülişlâmlık Arşivi belgeleri araştırmamızı orijinal kılmakla birlikte birçok yeni bilginin ęün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. şeyhülişlâmlığa bağlı birimlerin birincil kaynaklardan tanıtılmış olması daha önce yazılmış bazı hatalı ve eksik bilgilerin de düzeltilmesine imkân tanımıştır. Ayrıca şeyhülişlâmlık bünyesindeki birimlerin işleyişi, ęörevlileri ve arşiv kaynakları ayrıntılı izah edildiğinden tezimiz bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

TABLÖLAR

Tablo 1: Fetvâhâne-i Âlî ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0271_0019	25 Rebûlâhir 1307	18.12.1889
Yakova'nın Hacı Yunus mahallesinden Ziba Hatun'un, boşandığı eşi Preşova eski naibi Murtaza Efendi'deki mahir alacağıyla ilgili Yakova Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden verilen hüccetin Kosava vilayetinden Şeyhülslâmlığa gönderildiği; hüccetin onaylı olmaması sebebiyle tedkikinin usule aykırı olacağına dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin derkenarı ile tahriratın birleştirilerek evrak odasında hıfzı hususunda Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'ie'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0276_0004	01 Cemâziyelâhir 1307	22.01.1890
Halebli Hatibzâde Hacı Abdullah'ın vakıf tevliyeti davasında aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Haleb vilayetinden Şeyhülslâmlığa gönderildiği; temyizi istenen ilamda bahsedilen vakfiyenin aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesi için mahalli niyabete tahrirat yazılması gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0275_0089	30 Cemâziyelevvel 1307	21.01.1890
Sayda Mahkeme-i Şer'iyyesi tarafından Sayda tüccarlarından Hacı Derviş ve Hacı Mahmut'un aleyhine verilen kararın temyizi için Beyrut vilayetinden gönderilen ilamın eksiklerinin tamamlanması için Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0276_0019	02 Cemâziyelâhir 1307	23.01.1890
Adapazarı'nda sakin Agba v. Karabet ve oğulları Ohannes ve Karabet ile Galata'da Büyük Halil Paşa Hanı'nda sakin Ohannes Şişmanyan arasındaki miras davasında			

aleyhine karar verilen Ohannes Şişmanyar'ın kararın temyizini Adliye Nezareti'nden talebi üzerine, ilamın mühürlerinin okunamadığı, bu şekilde tedkikinin usule aykırı olduğu gerekçesiyle okunabilir surette tekrar mühürlenerek gönderilmesine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0276_0025	03 Cemâziyelâhir 1307	24.01.1890
Haleb vilayetinin İdlîb kazası ahalisinden Patris Efendi ile müteveffa Ahmet b. Derviş'in mirasçıları arasındaki alacak davasında İdlîb Mahkeme-i Şer'iyyesi tarafından mirasçılar aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi ve ilam suretinin İdlîb niyabetinden Şeyhülislâmlığa gönderildiği; temyizi istenen ilam eksik evrakların tamamlanması için Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0276_0027	03 Cemâziyelâhir 1307	24.01.1890
İzmit'in Çukurbağ mahallesinden Kerim oğlu Mustafa ile kayınbiraderi Hacı Ahmet oğlu Osman arasındaki alacak davasında İzmit Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Mustafa'nın aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının İzmit Mutasarrıflığı'ndan Şeyhülislâmlığa gönderildiği; temyizi istenen ilamın mühürlerinin okunamadığından okunabilir şekilde düzenlenerek tekrar gönderilmesi için İznik Mutasarrıflığı'na tahrirat yazılmasına dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0276_0041	04 Cemâziyelâhir 1307	25.01.1890
Balıkesir'in Halkapınar karyesinden müteveffa Hacı Ali'deki alacağı ile ilgili Balıkesir'in Marlı mahallesinden Aleksan oğlu Agob'un Karesi Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde açtığı davada aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Karesi Mutasarrıflığı'ndan Şeyhülislâmlığa gönderildiği; temyizi talep edilen ilamın eksik evraklarının tamamlanması için Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0276_0044	04 Cemâziyelâhir 1307	25.01.1890
Erzincan'ın Yaln�zba� karyesinden Abbas oğlu Molla Yusuf ile Abdullah oğlu Mustafa arasındaki alacak davasında Erzincan Mahkeme-i �er'iyyesi'nden Mustafa aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Erzincan Mutasarrıflı�ı'ndan �eyh�lisl�mlı�a gönderildiği; temyizi istenen ilamda bahsedilen senedin aslı veya onaylı suretinin de gönderilmesi gerektiğinden ilgili evrakların Fetvâhane-i ��l� D�airesi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0276_0045	04 Cemâziyelâhir 1307	25.01.1890
Humuslu Hacı İsmail b. Fakih İbrahim'in arazi davası ile ilgili Humus Mahkeme-i �er'iyyesi'nden aleyhine verilen kararın temyizi için zabt-ı dava suretleri ve eksik olan evrakların tamamlanarak Trablusgarb Valisi Ahmet Rasim Bey tarafından �eyh�lisl�mlı�a gönderildiği; ilamın tedkikinin tamamlanarak zahrına gereğinin yazıldı�ına dair Fetvâhane-i ��l� D�airesi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0301_0065	19 Zilkâde 1307	06.07.1890
Trablusgarb Mahkeme-i �er'iyyesi'nden Cenzur nahiyesinde ikamet eden Mehmet b. Ebiliyd aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz layıhası, onaylı ilam sureti ve harç pusulasının Trablusgarb Valisi Ahmet Rasim Bey tarafından �eyh�lisl�mlı�a gönderildiği; ilamdaki mührün okunamamasından dolayı okunabilir şekilde tekrar mühürlenerek gönderilmesi için ilgili evrakların Fetvâhane-i ��l� D�airesi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0301_0070	19 Zilkâde 1307	06.07.1890
Prizrenli müteveffa Bayram b. İbrahim'in mirasçılarından Kamile Hanım'ın alacak davasında aleyhine verilen kararın tetkik ve temyizi için ilam sureti ve harç pusulasının Prizren Mutasarrıflı�ı'ndan �eyh�lisl�mlı�a gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın Fetvâhane-i ��l� D�airesi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0301_0077	19 Zilkâde 1307	06.07.1890
Yakova'nın Mahmut Paşa Mahallesi'nden müteveffa Hacı Ahmet'in kızları Zümrüt ve Fatma Hatun ile Prizren'den Yakovalı Hasan b. Hacı Sadık arasındaki alacak davasında Hasan'ın aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için ilam, itiraz layihası ve harç pusulasının Kosova Valisi Eyüb Ahmet b. Şakir Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; evrakın ekleriyle birlikte Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0302_0010	20 Zilkâde 1307	07.07.1890
Mahmutpaşa Daye Hatun mahallesinden Hatice Maide Hatun ile Nakşizer Hatun arasındaki alacak davasında, Hatice Hatun'un mahcure olduğundan dolayı mahkeme tarafından verilen ilamın usulen temyiz edilmesinin Nakşizer Hatun tarafından talebi üzerine; Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden tedkik edilerek dilekçe sahibine iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0309_0051	10 Muharrem 1308	25.08.1890
Giresun'un Hacı Hasan mahallesinden Moravizâde müteveffa Hasan Efendi'nin zevcesi Sadiye Hatun'un mihr-i müccel ve muaccel davasında aleyhine verilen kararın temyizi için ilam ve tedkik harcının Giresun Naibi Mehmet Şefik b. Behcet Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0317_0065	25 Safer 1308	09.10.1890
Musullu Casim b. Mehmet'in Musul Mahkeme-i Şer'iyyesi'ndeki nikâh davasında aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz dilekçesi, ilam ve temyiz harcının Musul Valisi Tahir Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilgili evrakların Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0317_0078	25 Safer 1308	09.10.1890
Sivas'ın Şemsi mahallesinden Ağcaoğlu Bekir ile boşandığı eşi Kezban arasındaki mihr ve nafaka davasında Bekir'in aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Sivas Valisi Mehmet Memduh Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilgili evrakların Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0318_0011	26 Safer 1308	10.10.1890
Geredeli Mehmet b. Osman'ın arazi davası ile ilgili Gerede Bidâyet Mahkemesi'nden verilen ilamın Şeyhülislâmlıktan tasdikini talebi üzerine; bu ilamın Nizamiye Mahkeme'sinden verildiği ve dolayısıyla Fetvâhane'yi ilgilendiren bir yönü bulunmadığından Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nce iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0325_0094	13 Rebûlâhir 1308	25.11.1890
“Zeyd, kızım Hind'i eğer Amr'a nikâhlarsam zevcem ile üç talakla boş olayım” deyip daha sonra Zeyd'in izni olmadan Amr ile Hind nikâhlanırsa talakın gerçekleşip gerçekleşmediğine dair Batumlu Vefik Salih'in sorusu üzerine; talep edilen fetvanın müstedîye gönderildiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabi yazısı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0325_0097	13 Rebûlâhir 1308	25.11.1890
Bitlis'te Hersanlı müteveffa Rüstem'in yetimleri ile Mahbube bt. Halid arasındaki davada Bitlis Mahkeme-i Şer'iyesi'nden Mahbube Hatun aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Bitlis Valisi Mehmet Rauf Şerif Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilgili evrakların Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0325_0101	14 Rebûlâhir 1308	26.11.1890
Yahudi Simsar Arvete ile zevcesi Cera Hatun arasındaki Hahamhanede görülen nafaka davasında aleyhinde verilen karara itiraz eden Arvete'nin Şeyhülslâmlıktan hükmün temyizini ve icrasının tehirini talebi üzerine, konunun Hahamhanede karara bağlanması sebebiyle Fetvâhane ile alakası bulunmadığına dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0326_0010	15 Rebûlâhir 1308	27.11.1890
Haleb Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Mustafa b. Hacı Tahir aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Haleb Valisi Arif Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; ilamda bahsedilen vakfiyenin aslı veya suret-i musadakkasının da gönderilmesi gerektiği yönünde mahalli niyabete tahrirat yazılmasına dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0326_0019	16 Rebûlâhir 1308	28.11.1890
Safed Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Terşiha karyeli Nasır Alaaddin'in aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz layihası, ilam sureti ve harç pusulasının Akka Mutasarrıfı Seyyid İsmail Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; temyizi talep edilen ilamın asıl naib tarafından mühürlenmediği için mahalline iade edildiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0336_0018	14 Cemâziyelâhir 1308	24.01.1891
Bağdat'tan Emine Hanım'ın müstakillen mülk edindiği iki adet vakıf bahçesinin vakıfnamesinin tasdik edilmesi için Bağdat Valisi Bezmi Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; vakıfnamenin Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden onaylanarak mahalline iade edildiği.			

Sıra	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

No			
24	EO., 0336_0020	14 Cemâziyelâhir 1308	24.01.1891
Sivas'ın Sarı Şeyh mahallesinden Küçükzâde Necmeddin ve Hasan Vehbi Efendi'nin vakıf dükkânı hakkında Sivas Mahkemesi'nden verilen ilamın tedkiki için ilamın tasdikli sureti, itiraz layihası ve harç pusulasının Sivas Valisi Mehmet Memduh Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilamın aslı veya onaylı suretinin eksikliğinden dolayı Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nce mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0340_0092	19 Receb 1308	28.02.1891
Ödemiş Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Kırakola ve diğerlerinin aleyhlerindeki ilamın temyizi için üç kıta ilam, hüccet ve vakfiyenin suret-i tasdikliasının Aydın Valisi Rıfat Halil b. İbrahim Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilgili evraklar Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
26	EO., 0340_0098	19 Receb 1308	28.02.1891
Emine Hanım'ın katili Mehmet Ağa ile maktûlün varisleri arasındaki davada varislerin aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi ve evrak-ı temyiziyeinin Midilli Mutasarrıfı Seyyid Mustafa Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın temyiz edilebilmesi için bahsedilen ilam ve vakfiyenin aslı veya onaylı suretlerinin de gönderilmesi gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
27	EO., 0340_0100	19 Receb 1308	28.02.1891
Adapazarı Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Hasan Hüsnü Efendizâde Mehmet Said'e rüşd ispatı için verilen ilamın tasdik edilmek üzere Şeyhülislâmlığa gönderildiği; tasdik edilerek müsted'îye iade edildiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
28	EO., 0354_0013	19 Şevvâl 1308	27.05.1891
Tekirdağ'ın İskender Çavuş mahallesinden Mehmet b. Hasan'ın zevcesi Sahibe bt. Ömer ile arasındaki talak ve mihr-i müeccel davasında Tekirdağ Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden			

Mehmet aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Şeyhülslâmlığa gönderildiği; temyizi talep edilen ilamın naib vekili tarafından mühürlenmesinden dolayı asıl naib tarafından mühürlenerek gönderilmesi gerektiğinden Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nce mahalline iade edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
29	EO., 0354_0030	20 Şevvâl 1308	28.05.1891
Antalya'nın Elmalı mahallesinden müteveffa Mısırlı Ali Ağa'nın kızı Esmâ'ya verilen ilamın tasdik edilmesi için Teke Mutasarrıfı ve Kumandanı Seyyid Mehmet Edib Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; ilamın Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden onaylanarak müstedîye iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
30	EO., 0354_0034	20 Şevvâl 1308	28.05.1891
Malatya'nın Sancaktar mahallesinden Hacı Mehmet'in kızları Raziye ve Safiye ile Malatya'nın Akpınar mahallesinden Hacı Cumalı'nın zevcesi Emine ve kızı Hatice'nin arasındaki davada Emine ve kızı Hatice aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Malatya Mutasarrıfı'ndan Şeyhülslâmlığa gönderildiği; ilam mührünün okunamamasından dolayı düzeltilmesi için Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
31	EO., 0354_0046	21 Şevvâl 1308	29.05.1891
Şehzâde Ebulfazıl Mirza ile kayınbiraderi Mirza Musa arasındaki miras davasına Nusret Paşa'nın müdahil olduğu ve bunun önlenmesine dair Ebulfazıl Mirza'nın arzuhalî ve Hariciye Nezareti'nin tahriratı üzerine gereğinin yapılmasına dair Sadrazam Cevad Paşa'nın Şeyhülslâmlıktan talebi; gereği için evrak Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'ne havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
32	EO., 0363_0056	17 Zilhicce 1308	23.07.1891
Erzurum Hasan Basri mahallesinden Ayşe Hatun ile Salih Zeki arasındaki miras			

davasında Erzurum Mahkemes-i Şer'yyesi'nden Ayşe Hatun aleyhine verilen ibra hüccetinin temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti, cevap layihası ve harç pusulasının Erzurum Valisi Hasan Hayri Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; verilen hüccetin vekil tarafından mühürlendiğinden asıl naib tarafından mühürlenmesi gerektiğinden Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nce mahalline iade edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
33	EO., 0369_0086	23 Muharrem 1309	28.08.1891
Karesi vilayetinden Mütevelli Bezciolu Hafız Osman'ın, müteveffa Demirci Mehmet b. Halil ile arasındaki alacak davasından dolayı Karesi Mahkeme-i Şer'yyesi'nden verilen ilamın tasdiki için arzuhal, ilam ve harç pusulasının Karesi Merkez Naibi Mehmet Saadeddin Efendi tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; Fetvâhane-i Âlî Dairesinden müsted'îye iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
34	EO., 0370_0019	25 Muharrem 1309	30.08.1891
Tekirdağ'ın Benados köyünden Seyyid Mustafa b. Halil ile İstirati arasındaki arazi davasında Tekirdağ Mahkeme-i Şer'yyesi'nden İstirati'nin aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi ve harç pusulasının Tekirdağ Mutasarrıfı Mehmet Necib Bey tarafından Şeyhülslâmlığa gönderildiği; ilamın aslı veya suretinin eksikliğinden dolayı Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
35	EO., 0370_0020	25 Muharrem 1309	30.08.1891
Düzce'nin Yeniköy karyesinden Selime Hatun bt. Mustafa'nın zevci Muratoğlu Süleyman'ın, kendisini terk ederek Rumeli-i şarkî dâhilindeki Karinabad kasabası Taraş karyesine gitmesinden sonra Düzce müftüsünün Karinabad niyabetiyle yazışmaları sonucunda Selime'yi boş saymasının kabûl edilip edilemeyeceğine dair Düzce Naibi Abdullah Fehmi Efendi'nin sorusu üzerine, boşanmanın bir hüccetle sağlamaştırılması gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

36	EO., 0401_0096	09 Şaban 1309	08.03.1892
Ürgüp'ün Zelil köyünden Rum Hacı Vasilesi ile Hacı İlsavid arasındaki miras davasında Ürgüp Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde Hacı Vasilesi aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz layıhası ve ilam suretinin Ürgüp Naibi Abdurrahman Vehbi Efendi tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; bahsedilen hüccet ve ibranamenin aslı veya suretlerinin gönderilmesi gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
37	EO., 0401_0097	09 Şaban 1309	08.03.1892
Suriye Vilayeti Şam Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde görülen 'vakıf tevliyetinin değişimi sırasında yaşanan anlaşmazlık için' taraflardan yemin talep edilmesinin uygun olup olmayacağına dair Şam Naibi İbrahim Burhaneddin Efendi'nin Şeyhülislâmlık'tan bilgi talebi üzerine; yemin etmesinin zorunlu olmadığı ancak davacının talebiyle davanın çözülmesi için yemin ettirilebileceğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
38	EO., 0404_0046	05 Ramazan 1309	02.04.1892
Ankara Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde Advıye Hanım ile zevci Ejderzâde Hasan Ağa arasındaki alacak davasında Edviye Hanım aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, temyiz layıhası, ilam ve harç pusulasının Ankara Valisi Abidin Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; evrakların Fetvâhane-i Âlî Dairesi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
39	EO., 0411_0049	13 Zilkâde 1309	08.06.1892
Samsun'un Pazar mahallesinden Arap Alizâde Hacı Hafız Efendi'nin zevcesi Emine Hanım'ın torunu Salih Efendi'nin, aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Canik Mutasarrıfı Mehmet Cavid Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın aslı veya onaylı suretinin gönderilmesi gerektiğinden mahalline iade edildiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
40	EO., 0415_0027	17 Zilhicce 1309	12.07.1892
Cebel sancağının Kasır köyünden Mehmet Beyri'nin Cebel Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde görülen emlak davasında aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz layihası, onaylı ilam sureti ve harç pusulasının Trablusgarb Valisi Ahmet Rasim Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilamda bahsedilen hüccetin aslı veya onaylı suretinin de gönderilmesi gerektiğine dair mahalli niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
41	EO., 0423_0061	22 Safer 1310	14.09.1892
Adana Ermeni Katolik murahhasıyla aralarındaki mülk menzil davasında Adana Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden aleyhine verilen ilamın temyizini talep eden Saçlı Hamid mahallesinden Kazzazoğlu Çilingir Haçer'in arzuhalı, ilam, temyiz layihası ve temyiz harcının Adana Valiliği'nden Şeyhülislâmlığa gönderilmesi üzerine; konu ile alakalı vakfiyenin asıl veya tasdikli suretinin de gönderilmesi gerektiği yönünde vilayete tahrirat yazılmasına dair Fetvâhane-i Âlî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
42	EO., 0429_0089	05 Rebûlâhir 1310	26.10.1892
Salihli Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde görülen Hacı Osman oğlu Mehmet ile Elif bt. Mustafa arasındaki nikâh davasında Elif Hanım aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, iki kıta ilam sureti, zabıtname ve harç pusulasının Kula Kaymakamı Ahmet Said Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilgili evrakların Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline iade edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
43	EO., 0429_0097	06 Rebûlâhir 1310	27.10.1892
Rize'nin Huc köyünden Hacısakaoğlu Fatma'nın, sütkardeşi Mehmet ile evliliğinin şeriate aykırı olmasından dolayı Lazistan mahkemesi tarafından boşandığına dair verilen ilamın Romanya'da yaşayan Hacısakaoğlu Mehmet'e tebliğ edilemediğinden ve temyiz süresinin dolduğundan ilamın tasdiki için Lazistan Mutasarrıfı Abdurrahman Bey			

tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilamın Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden onaylanarak mahalline iade edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
44	EO., 0435_0052	17 Cemâziyelevvel 1310	06.12.1892
Taşköprü'nün Kızılca mahallesinden Molla Mustafaoğlu Hacı Salih'in, Tokadlıoğlu İbrahim ile arasındaki cihet-i verâset davasından dolayı verilen ilamın temyizi için itiraz dilekçesi, onaylı ilam sureti ve harç pusulasının Taşköprü Kaymakam Vekili Mehmet Faik Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nden mahalline tahrirat yazıldığına dair derkenar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
45	EO., 0439_0069	24 Cemâziyelâhir 1310	12.01.1893
Şehr-i zor civarında yarı hissesi annesi Ayşe Hatun'a ait olan bağ hakkında Necd Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Abdülaziz Ebulşahab aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz layıhası, ilam ve harç pusulasının Basra Valisi Hafız Mehmet b. Yusuf Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; ilamda bahsedilen vakfiyenin aslı veya onaylı suretinin de gönderilmesi gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
46	EO., 0439_0073	24 Cemâziyelâhir 1310	12.01.1893
Üsküp Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde görülen İshak Bey Evkaf'ı tevliyeti davasında mütevellî Hacı Abdülhalim Efendi'nin torunu Ahmet Bey aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Kosova Valisi ve Kumandanı Ferik İbrahim Edhem Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın aslı veya onaylı suretinin de gönderilmesi için niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
47	EO., 0447_0035	24 Şaban 1310	12.03.1893
Yanya Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde Yanyalı Şeyh Haşimzâde Razi Efendi ve Müftü Hacı Ali Efendizâde Mehmet Ataullah Efendi aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz			

dilekçesi, ilam, cevap layihası ve harç pusulasının Yanya Vali Vekili Abdullah Necib Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; bahsedilen vakfiyenin aslı veya onaylı suretinin gönderilmesi gerektiği yönünde Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin cevabi kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
48	EO., 0453_0036	14 Şevvâl 1310	30.04.1893
Konya'nın Zenbûrî ve Sandık Mahallesi ahallisinden bazı kişiler ve Ata Bey Medresesi müderrisi Bekir Efendi ile Kara Hafız Medresesi müderrisi Abdurrahim Efendi arasındaki mecra davasında Konya Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden Abdurrahim aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Konya Valisi Seyyid Hasan Hilmi Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın aslı veya onaylı suretinin gönderilmesi gerektiği yönünde Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
49	EO., 0453_0041	14 Şevvâl 1310	30.04.1893
Aslen İlbasanlı olup Şam'da vefat eden emekli Mirliya Ali Haydar Paşa'nın mirasçılarının, Şam'daki müteveffanın boşandığı zevcesinin sınırlandırıldığına dair İlbasan Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden aldıkları ilamın tasdik ve icrasına dair taleplerinin İlbasan Naibi Abdülmuin Efendi tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; gönderilen ilamın tarihinde yanlışlık olduğundan düzeltilmesi veya sicilden muhrec ise beyan ve terkimi gerektiğine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
50	EO., 0498_0035	09 Cemâziyelâhir 1311	17.12.1893
Mardin'in Sultan Hamza-i sagir Zaviyesi Mütevellisi Mustafa b. Hacı İsmail ile Şehidiye mahallesinden Şeyh Abdurrahman Efendi arasındaki davada Mardin Mahkeme-i Şer'iyyesi'nin Şeyh Abdurrahman aleyhine verilen kararının temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının Mardin Mutasarrıfı Mehmet Enis Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; vakfiyenin aslı veya onaylı suretinin gönderilmesine dair Fetvâhane-i Âlî Dâiresi'nin derkenarı.			

Tablo 2: Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0112_0015	23 Rebûlâhir 1303	28.01.1886
Rumeli Kazaskeri Seyyid Mehmet Necip Efendi'nin müteveffa Tüccar Tantavî Ömer Efendi'nin terekesini görev süresinde yazdığından dolayı resm-i kısmet bedelinin ödenmesi hususundaki talebi ve konuyla ilgili Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0129_0022	25 Şevvâl 1303	26.07.1886
Vefat eden Rûşenîde Hanım'ın küçük kızı Rabia Adeviye Hanım'ın velisi olan babası Şerefüddin Bey tarafından vekil tayin edilen Hacı İbrahim Edhem Efendi, Rûşenîde Hanım'dan kızına intikal eden Tarsus'daki emlak gelirlerini tahsil edip Rumeli Kazaskerliği'ndeki ilgili eytam sandığına emanet olarak teslim ettiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0139_0008	15 Muharrem 1304	13.10.1886
Paşaoğlu'nda Doğru Yol'da Rusya Sefarethanesi caddesinde vefat eden Ressam Paskal Sabah isimli kişinin terekesinin, belirli bir meblağ üzerinde olduğundan nizama aykırı olarak Galata Kadılığı tarafından yazıldığı yönündeki şikâyetin soruşturulmasına dair Rumeli Kazaskerliği'nin tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0140_0012	23 Muharrem 1304	21.10.1886
Fatih Hoca Hayreddin mahallesinde ikamet eden Rumeli Kazaskerliği Divan muhızı müteveffa Mehmed Ağa'nın hanımı Emine Hanım'ın engelli kızı Cemile ile muhtaç durumda olduklarından kocasının yaptığı hizmetlere mukabil kendilerine uygun bir maaş bağlanması talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0140_0041	27 Muharrem 1304	25.10.1886

Müteveffa Hacı Rüstem Ağa zevcesi Zekiye ile Avram Mihail zevcesi Rumele arasındaki akar davasına ait kayıtların çıkarılması istendiğinden Köstence Mahkeme-i Şer'iyyesi sicilleri Topkapı Sarayı mahzeninde bulunamadığından, Hacıoğlu Pazarcığı ve Babadağı kazaları mahkemelerinin sicil sandıklarının memur vasıtasıyla Fetvâhâne'ye getirildiğinden incelemek üzere Rumeli Kazaskerliği'ne gönderilmesi talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0140_0042	27 Muharrem 1304	25.10.1886
Tophane Cihangir Mahallesi'nde helvacı esnafından Hacı İsmail Ağa ile eşinin vefatı üzerine reşit olmayan çocukları Tevfik'e tayin edilen vasînin ihaneti üzerine Rumeli Kazaskerliği tarafından ecnebi bir vasî tayin edilmiş, müteveffa İsmail Ağa'nın amcazâdesi Salih Ağa'nın kendileri var iken mülklerinin yabancı tasarrufunda bulunmasının kabul edilemeyeceğinden bahisle kendisinin vasî tayin edilmesi talebi üzerine, Tevfik Efendi'ye Mahfel-i Şeriyyat'tan Başkâtip Mehmet Arif Efendi'nin hücceti gereği yabancı bir vasî tayin edildiğinin kendilerine tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0165_0066	09 Şaban 1304	02.05.1887
Nakîbüleşrâf ve Sadr-ı Rumeli Tevfik Efendi'nin, Rumeli Kadıaskerliği'ne tayin edildikten sonra zatî maaşının kesildiği ve kadıaskerlik varidatından da istifade edemediğinden zati maaşıyla tahsisat-ı ilmiyeden verilen maaşının düzenli olarak ödenmesine dair talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0198_0066	20 Receb 1305	02.04.1888
Rumeli Kazaskerliği'nde Muhzır Seyyid Hasan b. Seyyid Mehmet'in hüsnü rızasıyla kasr-ı yedinden görevin Meclis-i Tedkîkat-ı Şer'iyye'de erbâb-ı istihkaktan Ahmet b. Osman'a ve Rumeli Sadareti Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi'nde Muhzır Abidin Ağa b. Abdurrahman'ın vefatıyla da görevin ketebeden İsmail Şevki Ağa b. Hacı Ahmet'e tevcih edilerek kendilerine berat verildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

9	EO., 0236_0062	23 Receb 1306	25.03.1889
Meşihat Başkâtibi Arif Efendi'nin Rumeli Kazaskerliği Vekâyi Kitâbeti'ne tayin edileceğinden yerine dışardan birinin değil de ehliyetli ve merâtib-i silsile gözetilerek Meşihat'teki kâtiplerden birisinin tayin edilmesi talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0246_0003	18 Şevvâl 1306	16.06.1889
Rumeli Kazaskerliği Beytûlmâl Kassamlığı'nın talebi üzerine Maliye Hazinesi Beytûlmâl Müdürlüğü'nün İstanbul Kumkapı'daki Tülbentci Hüsameddin mahallesinde vefat eden Rum milletinden Bakkal Mihal v. Yorgi'nin terekesiyle ilgili zevcesi Makrine bt. Vasil'e açılan davada Makrine'nin lehine şahitlik yapan mahalle imamı Ferhad Efendi b. Abdullah ile Meşihat çukadarlarından Kasım Ağa b. Ebûbekir'in adil ve şahadetleri makbul şahıslar olduğunun mahalle muhtarlığınca tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0253_0015	17 Zilhicce 1306	13.08.1889
İstanbul Sultanahmet Camisi civarında Kapağası Mahmud Ağa Mahallesi ahalisinden İzmit'in Kandıra kazasına bağlı Kaymas nahiyesinin Sinanlı köyünde tebdil-i hava için ikamet ettiği sırada vefat eden Mehmet Cemil Efendi'nin Hacı Mustafa Efendi zimmetindeki alacağını talep eden amcasının veraset davasında şahitlik yapacak olan Rumeli Kadiaskeri Kapağalarından Hacı İbrahim Ağa b. Ali'nin makbul ve adil olduğunun Haydarpaşa mahallesi imam ve muhtarı tarafından tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0256_0074	15 Muharrem 1307	10.09.1889
Daha önceki görevlerinden kalan süresini tamamlamak üzere naklen Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti Merkez Niyabeti'ne tayin edilen mahreç mevalisinden Başmakçızâde İbrahim Zühdü Efendi'nin görev yeri olan Rodos'a gitmesinin kendisine bildirilmesi ve müddeti bitiminde yerine de Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Müsteşar Muavini Haremeyn-i muhteremeyn payelisi Şemî Efendizâde Seyyid Mustafa Seyfeddin Satı Efendi'nin tayin edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0266_0034	17 Reb�ulevvel 1307	10.11.1889
Davudpa�a Mahkeme-i �er'iyesi Ba�k�tibi müteveffa Hafız Süleyman Efendi'nin Rumeli kad�larından olduğu için e�i Saliha Saniye Hanım'a nizamname gereği maaş ba�lanamayaca�ı, fakat 60 sene ilmiye hizmetinde bulunan bir kişinin eşinin sefalette bırakılamayaca�ından kendisine muhtacin tertibinden maaş ba�lanaca�ı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0286_0034	13 �aban 1307	03.04.1890
N�fız Paşa'nın e�i merhume Nevres Hanım Vakfı'nın, emval-i eytama dâhil edilmesinin i�leyi� olarak uygun olup olmayaca�ının Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm'da görüşülmesine dair Rumeli Kazaskeri Ahmet Hulusi Efendi'nin talebi; vakfın emval-i eytama dâhil edilerek Maliye Nezareti'ne bildirilmesi yönünde Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm'ın cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0297_0050	21 Şevvâl 1307	09.06.1890
Rumeli'nin Köstence kazası dâhilinde �mer �ah karyesi ahalisinden vefat eden Kurt Molla'nın terekesinin evlatları Akif, Latif ve Hüseyin'e intikal ettiği ve terekeye dair kassamın düzenlediği senedin adı geçenlerin küçük yaşta olmalarından dolayı �zmir'de mukim amcaları Bavbek �elebi'ye verilmiş olduğundan bahisle, bu senedin kayıtlardan çıkarılıp gerekli �er'� muamelenin yapılmasına dair yetimlerin vekilleri Mehmet tarafından verilen arzuhal.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0298_0010	24 �evv�l 1307	12.06.1890
�stanbul Mimar Sinan mahallesinde vefat eden mülkiye kaymakamlarından Feyzullah Efendi b. Hacı Mehmet'in zevce-i menkuha-i metrukesi G�lfiraz Hanım'ın mehr-i m�eccelesini aldığına dair Mehmet'in oğlu Ahmet'in gösterdiği şahitlerin güvenilir olup olmadığı Rumeli Kazaskerliği Beyt�lm�l Kassamlı�ı'ndan soruldu�undan, �ahitlerin Hatice Sultan mahallesinde ikamet ettikleri ve güvenilir olduklarının Hatice Sultan			

Muhtarlığı'ndan bildirildiği.			
Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0334_0075	06 Cemâziyelâhir 1308	16.01.1891
Mekteb-i Nüvvâb kapıcısı Hafız Abdülhalim Efendi'nin emval-i eytam sandığına borçlu olarak vefat ettiği, çocuklarının da maddi sıkıntıda bulunması sebebiyle bu borcu ödeyemediği, babalarının hayatta iken mutasarrıf bulunduğu sitte mansıbından Siroz kazasının beş ay müddetle uzatılmasına dair oğulları Seyyid Mehmet Ziya ve Hüseyin Hüsnü'nün talepleri, Rumeli Kazaskerliği'nden böyle bir işlemin geçmişte vaki olmadığından uygun görülmediğine dair cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0363_0062	17 Zilhicce 1308	23.07.1891
Hüdavendigar Vilayeti Reji Nazırı iken vefat eden Kâni Paşazâde Ahmet Rıfat Bey'in vilayetteki tüm terekesinin vilayet niyabeti maarifetiyle tahrir edilerek elde edilen hasılanın Kısmet-i Askeriye Mahkemesi'ne gönderilmesi gerektiği yönünde niyabete Şeyhülislâmlık'tan bir emirname yazılmasına dair Rumeli Kazaskerliği'nin talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0375_0084	25 Safer 1309	29.09.1891
Gazi Sultan Mahmut Han'ın evkafından Humbarahane kurbundaki sıbyan mektebinin altındaki dükkânların davasının yedi senedir sürüncemede bırakıldığından şikâyet eden Süleyman Efendi'nin arzuhalı ve davanın safahatına dair Rumeli Kazaskerliği'nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0390_0010	07 Cemâziyelevvel 1309	08.12.1891
Mülga Meclis-i Vâlâ azasından Mehmet Nurullah Efendi'nin oğlu damad-ı hazret-i şehriyariden ve Şûrâ-yı Devlet azasından müteveffa Hamid Bey'in terekesinden alacak iddiasında bulunan Ali Ağa'nın sunduğu ilamın Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye tarafından iptal edilmesi sebeplerinin mahkemeye bildirilerek bu konudaki karışıklığın giderilmesi gerektiğinden davanın yeniden görülmek üzere Rumeli Kazaskerliğine havale edilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0392_0017	18 Cemâziyelevvel 1309	19.12.1891
��er'iyye mahkemelerinde görülen zevciyet ve diğer davalarda birçok yalancı şahit ikame edildiğinin tespit edilmesi �zerine Me��ihat'ın isteğiyle son iki senede görülen davalarda şahitlik yapanlar ile �ahitlikleri reddedilenlerin isim ve ikamet mahalleri ile mesleklerini gösteren defterin ��sk�dar Mahkeme-i üçer'iyyesi ve Rumeli Kazaskerliği'nden Me��ihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0401_0099	09 �aban 1309	08.03.1892
Fatih Sultan Mehmet Han Camisi yakınında Mimar Sinan mahallesinde Kitapçı soka�ında �� numaralı hanenin Pey akçesi olarak altı Osmanlı lirasının, Lokantacı esnafından Sofyalı Aziz A�a tarafından sandı�a teslim edildiğine dair Rumeli Kazaskerliği'nden Seyyid Mehmet Hamdi Efendi'ye verilen sened.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0427_0019	18 Reb�ulevvel 1310	09.10.1892
Rumeli Kazaskerliği Beyt�lm�l Kassamlı�ı'nın talebi �zerine, İstanbul Kumkapı'da vefat eden Bedros v. Kozmos'un varislerinden olduğunu iddia eden E�in kazasında ikamet eden Serkez v. Ohan'ın veraset davasında gösterdiği �ahitlerden Mercan �ar�ısında �ivici d�kk�nında ikamet eden Bogos v. Asador'un adil ve �ehadeti makbul ki�i olduğunun Kundura malzemesi satışı yapan esnaf kethüdası Begos tarafından tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0427_0047	20 Reb�ulevvel 1310	11.10.1892
Rumeli Kazaskerliği Beyt�lm�l Kassamlı�ı'nın talebi �zerine, İstanbul'da Kadır�a kurbunda Bostani Ali mahallesinde vefat eden Maarif Nezareti Ta�ra Muhasebe Kaleme kâtiplerinden Mustafa Nesimi Efendi'de mehir bedeli alacağı olduğu iddiasıyla hanımı tarafından, terekeyi elinde bulunduran Beyt�lm�l Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye açığı davada hanımı lehine şahitlik yapan aynı mahalleden Ayasofya-i sagir Müezzini Mehmet Sabit Efendi b. Ali Efendi ile Mülazım Mehmet �zzet Efendi b. Hüseyin'in adil ve �ehadetleri makbul kişiler olduğunun Bostani Ali Mahallesi Muhtarlı�ı'ndan tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0427_0054	21 Reb�ulevvel 1310	12.10.1892
Vefat eden Jandarma Alayı'nın Beşinci Bölük Mülazım-ı evveli Mehmet Efendi b. Hasan'ın zevcesi Fatma Hanım bt. Mehmet'in terekeyi elinde bulunduran Beyt�lm�l M�d�rl��'ne açtığı davada kendi lehine şahitlik yapan Bozdoğan Kemerı civarında Mollah�srev mahallesinden Arzuhalci Mustafa Nuri Efendi b. Mahmut'un Mollah�srev mahallesinin Acı�e�me soka�ında ikamet ettiği, adil ve �ehadeti makbul bir kişi olduğunun Mollah�srev Mahallesi Muhtarlı�ı'ndan tasdik edilerek Rumeli Kazaskerliği Beyt�lm�l Kassamlı�ı'na bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
26	EO., 0429_0045	03 Reb��l�hir 1310	24.10.1892
Rumeli Kazaskerliği Beyt�lm�l Kassamlı�ı'nın talebi �zerine, Kumrulumescid mahallesinde vefat eden Hacı Süleyman A�a b. Mustafa'nın büyük oğlu Mehmet Cemal Efendi'nin validesi Nesibe Hanım bt. Abdullah'a açtığı miras davasında Nesibe Hanım'ın lehine şahitlik yapan Kumrulumescid Mahallesi Muhtar-ı evveli Hacı Ali b. Ali'nin adil ve �ehadeti makbul bir kişi olduğunun Kumrulu Mescid Mahalle Muhtarlı�ı'ndan tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
27	EO., 0433_0018	01 Cemâziyelevvel 1310	20.11.1892
Mektûbî-i Hariciye hulefasından İbrahim Edhem Efendi'nin K������mece kazası sınırlarında babası Mehmet Sadık'tan kendisine ve kardeşi Fatma Hanım'a intikal eden Kapanarya �iftli�i hududuna ait Barut�ba�ı veresesiyle olan anlaşmazlıkta, Rumeli Kazaskerliği'nde görülen davada haksız yere ve evrakların tahrif edilmek suretiyle aleylerine karar verildiğinden kararın incelenerek yeniden görülüp ma�duriyetlerinin giderilmesi talebi üzerine, kendisine daha önce konuyla ilgili tashih-i dava talebinde bulunması gerektiğinin birkaç kere hatırlatıldı�ı ve bu sefer de kendisine aynı tenbihin yapıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
28	EO., 0439_0021	19 Cemâziyelâhir 1310	07.01.1893

Rumeli Kazaskerliği Beytûlmâl Kassamlığı'nın talebi üzerine, İstanbul Horhor civarında Sofular mahallesinden vefat eden Ayşe Sıdka Hanım bt. Ali'nin varisleri olan oğulları Tosun ve Bolu'da ikamet eden Binbaşı Salim Bey'in veraset iddiasıyla Beytûlmâl Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye açtıkları davada lehlerine şahitlik yapan Maliye Hazinesi Vergi Dairesi kâtiplerinden Biga Muhasebecisi Şükrü Eendi'nin oğlu Nazmi Bey'in adil ve şehadeti makbul bir kişi olduğunun Tahrir-i Vergi Tahsil İdaresi Muhasebesi'nden tastik edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
29	EO., 0439_0026	20 Cemâziyelâhir 1310	08.01.1893
Rumeli Kazaskerliği Beytûlmâl Kassamlığı'nın talebi üzerine, İstanbul Gedikpaşa'da Eminsinan mahallesinde vefat eden Mehmet Bey b. Abdurrahman'ın zevcesi Hasibe Hanım bt. Mehmet'in mehir bedeli alacak davasında Hasibe Hanım lehine şahitlik yapan Atik Alibey mahallesinden Nişli Hacı İsmail Bey b. İbrahim Bey ile Gedikpaşa'da sakin Mekteb-i Mülkiye talebesi Nişli İbrahim Bey b. Mustafa Bey'in adil ve şahadetleri makbul kişiler olduklarının Eminsinan Mahallesi Muhtarlığı'nca tastik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
30	EO., 0439_0055	23 Cemâziyelâhir 1310	11.01.1893
İstanbul Mercan'da Çakmakçılar Yokuşu'daki Valide Han'da sakin Ermeni Manifaturacı Karagözyan Oseb Efendi'nin, müteveffa Aziz Mahmud Efendi vereseleri aleyhine açtığı alacak davasında Rumeli Kazaskerliği'nden aleyhine verilen ilamın temyizi için ilgili evrakların Şeyhülislâmlığa gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
31	EO., 0448_0025	27 Şaban 1310	15.03.1893
Rumeli Kazaskerliği Vekâyi-i Şer'iyye Kalemi Muâvini Seyyid Ahmet Nâil Efendi'nin geçim sıkıntısı çektiğinden müstahdem sınıfına dâhil edilerek Konya veya Ankara'ya bağlı kaza niyâbetlerinden birisinde istihdam edilmesine dair talebinin münhal olmadığından kabul edilmediği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

32	EO., 0460_0014	20 Zilkâde 1310	04.06.1893
Rumeli Kazaskerliği Mahfel-i Şer'iyat Klemi ve Bâlâ Mahkeme-i Şer'iyye kâtiplerinden Seyyid Mehmet Emin'in Çubukabat, Avanos veya Mecidiye kazalarından birisine tayin edilmesi talebi üzerine, Sivas veya Konya vilayetlerinden herhangi birisine atanabileceğinin kendisine bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
33	EO., 0466_0058	25 Zilhicce 1310	09.07.1893
Davutpaşa mahallesinde yetmiş altı numarada sakin �ehremaneti �avuşu Ali Hakkı Efendi b. Osman'ın güvenilir şahit olduğunun Davutpaşa mahallesi muhtarlığından Rumeli Kazaskerliği'ne bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
34	EO., 0468_0011	01 Muharrem 1311	14.07.1893
Kadri Pa�az�deler ile tereke davasından dolayı vekilini değiştirmek zorunda kalan K���kmustafapa�a G�l Camisi Mahallesi'nde sakin Mısır �ar�ılı müteveffa İsmail Efendi'nin zevcesi Safiye Hanım'ın zabt-ı dava suretinin Rumeli Kazaskerliği'nden Beyt�lm�l Kassamlığı'na gönderilmesi hususundaki arzuhali üzerine, zabt-ı dava sureti verilmesinin usulen uygun olmadığının kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
35	EO., 0470_0034	13 Muharrem 1311	26.07.1893
Rumeli Kazaskerliğinde görülecek Sadr-ı esbak merhum Re�id Pa�az�de Mazhar Paşa'nın mirasından müdahalenin menine dair Rumeli Kazaskerliği'nde görülecek davanın taraflarına tebliğ varakalarının gönderildiği ancak h�l� iade edilmediğinin Yenişehir-i Fenar Naibi Abdullah Hasan Efendi tarafından �eyh�lisl�mlığa bildirildiği; davet varakalarının tebliğ edilip imza ve tasdik ettirilerek gönderilmesine dair Meclis-i Tedkîkat-ı �er'iyye'nin kararı.			

Tablo 3: İstanbul Kadılığı ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0106_0072	07 Rebûlevvel 1303	13.12.1885
Adviye Hanım'ın babasının izni olmadan nikâh kıydığı ve babasının davacı olmaya devam etmesinden dolayı davanın İstanbul Kadılığı'na icra edileceğinin bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0113_0010	02 Cemâziyelevvel 1303	05.02.1886
Rusçuk'ta Ayşe bt. Şelak Hafız Hüsmen'e Rusçuk Müftüsü Ahmet Murad Efendi tarafından verilen nafaka hüccetinin İstanbul Kadılığı tarafından kabul edilmemesi sebebiyle müftünün tatbik mührü ile tayin tarihinin Fetvâhane tarafından mahallinden istendiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0139_0015	15 Muharrem 1304	13.10.1886
İstanbul Kadılığı'na bağlı fesci, eskici, bakkal, ekmekçi ve tütüncü esnafından terekeleri yazılmış olan ve bazı vakıf sandıklarından Sandal Bedesteni'nde mahfuz bulunan on yedi sandığın bir komisyon kurularak incelenmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0181_0012	23 Muharrem 1305	10.10.1887
Laleli'de sakin mahdumu Mustafa Vamık'ın emval ve akarını zapt etmek için kendisini vesayet altına almak istediğinden umur ve hususunu görmeye muktedir olduğundan bahisle icabının icrasını müstedi Bağdadlı Abdülkadir Paşazâde Abdullah Nafiz Efendi'nin arzuhalı ve bu hususta İstanbul Kadılığı'nın cevabi yazısı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0207_0051	27 Şevvâl 1305	06.07.1888
Nikâh için verilmekte olan izinnameler gereğince şer'î hâkimler tarafından her üç ayda			

bir kere Sicill-i Nüfus İdareleri'ne gönderilmesi gereken vukuat defterlerinin İstanbul Kadılığı ile Galata ve Eyüp mahkemelerinden gönderilmediği tespit edilmiş olduğundan vukuat defterlerinin düzenli olarak Sicill-i Nüfus İdareleri'ne gönderilmesine dikkat edilmesi gerektiğinin ilgili kadılıklara bildirildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0224_0005	21 Rebûlâhir 1306	24.12.1888
İngiltere tebasından Mösyü Kalorin ile Ada-i Kebir'de ikamet eden Tabip Dimitraki Benyakoli arasındaki gedik münazaasından İstanbul Kadılığı Mahkemesi'nce tabip aleyhine verilen gıyabi ilamın tasdiki talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0228_0020	28 Cemâziyelevvel 1306	29.01.1889
İstanbul Balat'ta Hacıisa mahallesinde Sinançeşmesi caddesinde ikamet eden müteveffa Mustafa Ağa'nın zevcesi Seher Hanım'ın talibi olan Kalaycı Süleyman b. Mehmet ile nikâhlanmasında hiçbir mani olmayıp nikâhları için izinname verilmesi yönünde mahalle muhtarlığından tanzim edilen ilmuhaberin İstanbul Kadılığı'na gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0236_0026	19 Receb 1306	21.03.1889
İstanbul'da Fenerkapısı civarında Abdisubaşı mahallesinde ikamet eden Kayıkçı Abdullah Ağa ile boşanmış olan Havva Hanım bt. Mehmet'in talibi olan Telgraf Muhabere Memuru Osman Efendi b. Ali'yle izdivaç yapacaklarından gereken nikâh izinnamesinin verilmesi için muhtarlıktan tanzim edilen ilmuhaberin İstanbul Kadılığı'na gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0278_0076	18 Cemâziyelâhir 1307	08.02.1890
Müvekkili İngiliz Ceymis Kalorin ile Büyükada'da Tabip Dimitraki Benyakoli arasındaki davanın İstanbul Kadılığı Mahkemesi'ne havale edildiği ve buradan tabip aleyhine verilen ilamın iki aydır Fetvapenahi'de olduğu halde müdahale hakkı olmayan Azaryan Aristaki Efendi'nin kanunsuz müdahalede bulunduğu, mağduriyetinin			

giderilmesi için gereğinin yapılması yönünde Kalorin'in müseccel vekili Sahran Şirbinyan'ın dilekçesi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0331_0006	13 Cemâziyelevvel 1308	24.12.1890
İstanbul Demirkapı civarında sakin müvekkilesi Hacı Şem'i Efendi kerimesi Latife Hanım'ın tahkik-i nikâhı için Dersaâdet İstinaf Mahkemesi Hukuk Kısmı ketebesinden Fehmi Efendi'nin polis marifetiyle İstanbul Kadılığına getirilmesi hakkındaki teşebbüslerden netice alınamadığından bahisle adı geçen polis zoruyla irsalini müstedi Veliyyüddin imzasıyla verilen dilekçe üzerine, Zabtiye Nezareti ile Meşihat arasındaki yazışma.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0332_0071	24 Cemâziyelevvel 1308	04.01.1891
İstanbul Kadılığı Vekayi-i Şer'iyye Muâvinliği ve Rumeli Sadareti Vekayi Muâvinliği görevlerinden sonra Malkara, Baba-yı atik ve Sultanyeri kazalarında naiblik yapan, Pirlepe kazası niyabeti sırasında şuuruna hâlel gelip vefat eden Ahmet Hamdi Efendi'nin küçük çocuklarıyla birlikte kimsesiz ve muhtaç durumda kalan eşi Hatice Niyazi Hanım'a maaş tahsisi talebine dair dilekçenin mütalaa edildiği ve maaş tahsisinin nizamden mümkün olmadığına kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0349_0081	19 Ramazan 1308	27.04.1891
Tarik-i ilmiyyeden olup İstanbul Kadılığı'nda çalışan ve aslen Ayasofya-i kebir dersiamlarından olan İbrahim Hulusi Efendi'nin tahsisat-ı ilmiyeden haftalık verilen maaşı düşük olduğundan artırılması talebine dair Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi; tahsisat-ı ilmiyye ve tarike mahsus maaşı bulunan İbrahim Hulusi Efendi'nin talebinin uygun görüldüğüne dair Muhasebe-i İlmiyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0369_0081	23 Muharrem 1309	28.08.1891
Beylerbeyi'nde vefat eden Fatma Zehra Hanım'ın amcasının oğlu Mehmet Şükrü			

Efendi'nin, müteveffatın terekesinin tahririnde ve sonrasında açılan nafaka davasında eksiklik ve usulen hata yapıldığından dolayı İstanbul Kadılığı'ndan verilen ilama itirâz ederek, davanın Rumeli Kazaskerliği Kısmeti Askeriye veya Meclis-i Tedkîkat-ı Şer'iyye'de görülmesini talebi üzerine, davanın Meclis-i Tedkîkat-ı Şer'iyye'de görülebileceği yönünde İlamât Mümeyyizliği'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0400_0024	24 Receb 1309	23.02.1892
Selanik'teki evinden kızı Rabia'yı kaçıran Sayıs Feyzullah'a dava açsa da İstanbul kadısı huzurunda kızının nikâhı kıyılmış olup sonradan butlân-ı nikâh davasından dahi sonuç alamadığından bahisle yardım talebinde bulunan Şeşbeş damadı Surre Emînzâde'lerden Ali Rıza'nın dilekçesi üzerine, Fetvâhâne'den nikâh akdinin tasdik edildiği, Feyzullah'ın eşi olan Rabia'dan men edilemeyeceği yönünde İstanbul Kadılığı'nın cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0415_0089	22 Zilhicce 1309	17.07.1892
Eyüpsultan'da sadr-ı esbak Reşit Paşa'nın ikinci kavası müteveffa Mehmet Ağa'dan intikalen sahip oldukları fırına, orada bakkal gediği var iddiasıyla yapılan müdahalenin menini talep eden Atiye, Ayşe Tayyibe ve Hatice Hayriye hanımların bir ay arayla Sadaret'e verdikleri dilekçelerin Meşîhata havalesi üzerine, zikredilen fırın hakkında 14 Şevvâl 1291 tarihinde İstanbul kadılığınca verilen ilamın hükmünün sabit olduğuna dair Dârü'l-Hilafetü'l-Aliyye Kadılığı'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0474_0052	07 Safer 1311	19.08.1893
Boşanma ve nafaka davasından dolayı İstanbul'a getirilen Çatalca İstihkamatına memûr Topçu İkinci Alay İkinci Taburu Kamacı Ustası İbrahim Ağa'nın ifadesinin Hassa-i Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Rauf Paşa tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; Seher Hanım ile olan davası için İbrahim Ağa'nın gönderilmesine dair İstanbul Kadılığı'nın cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

17	EO., 0585_0027	29 Zilhicce 1312	22.06.1895
Mekteb-i Nüvvâb Müdüriyeti'ne Haremeyn-i muhteremeyn payelilerinden Mustafa Reşid Efendi, Üsküdar Naibliği'ne Mekteb-i Nüvvâb Müdürü Esad Efendi, İstanbul Kadılığı Muavinliği'ne Mahfel Şer'iyyatçısı Abdullah Saib Efendi ve Mahfil Şer'iyyatçılığı'na da Üsküdar naibi Hilmi Efendi'nin tayin edildikleri.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0647_0055	05 Safer 1314	15.07.1896
Mahkeme-i Temyiz-i Cezâ-i İdaresi mümeyyizlerinden müteveffa Mehmet Fehim Efendi'nin tercüme-i hâl varakasındaki İstanbul Bâb Mahkemesi ile Bodrum, Akhisar ve Saruhan kazalarında görev yaptığı bilgisinin teyit edilmesine dair Adliye Nezareti'nin talebi; İstanbul Kadılığı'ndan İstanbul Bâb Mahkemesi'nde görev yaptığının bildirildiği derkenar ile birlikte tezkiresiz mesbukinden olan Mehmet Efendi'nin Bodrum ve Akhisar kazalarında görev aldığı süre ile maaş bilgilerine ulaşıldığına dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0759_0055	27 Şevvâl 1315	20.03.1898
Ertuğrul Süvari Alayı'nın talim muallimi Miralay Mehmet Ali Bey'in, kızı Hayriye'yi tatlik ettiği ve nafakasını temin etmediği için İstanbul Kadılığı'nda ikame ettiği davaya adı geçen yaverandan olduğu gerekçesiyle katılmadığından bahisle icabının icrasını talep eden Şarki Karaağaç Reji müdir-i sabıkı Hüseyin Rıfkı Efendi'ye Mabeyn'e müracaat etmesi gerektiğinin bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0899_0110	07 Zilhicce 1317	07.04.1900
Kurban Bayramı'nın hangi gün olduğuna dair İstanbul Kadılığı'ndan tanzim edilen ilamın takdimi, mübarek bayram gecesinde cami ve mescit minarelerinin kandillerle süslenmesi gerektiğine dair ilam.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0965_0083	04 Safer 1319	22.05.1901

Encümen-i Teftiş ve Muayene azasından ve sâdât-ı Berzenciye'den Seyyid Abdülkadir Nuri Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında İstanbul Bâb Mahkemesi kâtipliğine tayin edildiği yazılmış, fakat bunun resmi belge ile teyidi yapılmadığından tayin, ayrılış tarihi ve aldığı maaş miktarının bildirilmesine dair Maarif Nezareti'nin Meşihat'e gönderdiği tezkire üzerine, Abdülkadir Efendi'nin 4 Zilkâde 1310'da tayin edildiği muhtelif miktardaki aidat ile çalıştıktan sonra kendi isteğiyle görevinden ayrıldığı yönünde İstanbul Kadılığı'nın cevabi yazısı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0966_0054	09 Safer 1319	27.05.1901
Dersaâdet Cinayet Mahkemesi'nden değişik tarihlerde hüküm altına alınıp Rumeli Kazaskerliği ve İstanbul Kadılığı'na gönderilen Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi kararlarının cevaplarının gelmediğine dair Adliye Nezareti'nin tezkiresi üzerine bu gibi davaların dava sahipleri tarafından takip edilmesi gerektiği, iddia sahipleri tarafından takip edilmeyen bir davanın görülemeyeceği hususunda Rumeli Kazaskerliği'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 1089_0046	30 Muharrem 1321	27.04.1903
Hapishane-i Umumi gardiyanlarından Mehmet b. İbrahim'in, aynı hapishanede hırsızlıktan dokuz seneye mahkûm olan Kalaycı Mustafa'nın nihaklı zevcesi Topal Servet diğer adıyla Hasibe'yi Atikalipaşa imamı marifetiyle nikâhladığı tahkikat sonunda anlaşılmış, Mehmet hakkında nasıl muamele yapılacağına bildirilmesi talebini havi Zaptiye Nezareti'nin Şeyhülslâmlığa tezkiresi üzerine, bahsi geçen Servet ve Mehmet aleyhine Mustafa tarafından dava açılırsa gereğinin yapılacağına dair İstanbul Kadılığı'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 1119_0001	22 Cemâziyelâhir 1321	14.09.1903
Yunan tebasından Kostanti Endipan'ın müteveffa Teologos veresesini zimmetindeki alacağı ile ilgili müteveffanın terekesini tahrir eden Evkâf-ı Hümayûn Kassamlığı'na hükmün infaz edilmesi gerektiğinin beyan edildiği, Adliye Nezareti'nden yazılan tezkire, ilamın leffi ve İstanbul Kadılığı'na yazılan buyuruldunun Sadaret'çe Şeyhülslâmlığa gönderildiği; buyuruldu haricindeki tezkirenin melfufu ilam ile birlikte iade ve takdim			

kılındığına dair İstanbul Kadılığı'nın kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	MEC.,0001_0053	18 Receb 1296	07.07.1879
Ayasofya-i kebîr Vakfı'ndan olup Kazlıçeşme'deki mumhâne arsası hakkında İstanbul Kadılığı'ndan verilen ilâmın kaydından sûretinin çıkartılıp tasdik edilerek Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'ye gönderilmesi.			

Tablo 4: Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0389_0046	04 Cemâziyelevvel 1309	05.12.1891
Tekirdağ Naibi Mehmet Sabit Efendi'nin ahalinin işlerinde kanunlara uygun şekilde muamele yaptığı için umumun hoşnutluğunu kazandığından bahisle görev süresinin altı ay uzatılması talebine dair müftü ile gayrimüslim cemaatleri ruhanî reisleri ve Nakîbüleşrâf Kaymakamı'nın imzalarıyla Şeyhülislâmlığa gönderilen telgraf.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0418_0105	15 Muharrem 1310	08.08.1892
Ankara Valiliği'nin, Ankara Nakîbüleşrâf Kaymakamı Osman Refik Efendi'nin görev müddeti sona ereceğinden Sivrihisar Niyabet-i Şer'iyyesi'ne tayin edilmesi talebinin, oraya başka bir kişinin tayin edildiği ve münhal bir naiblik bulunmadığından uygun görülmediği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0432_0053	27 Rebûlâhir 1310	17.11.1892
Hama Nakîbüleşrâf Kaymakamı Geylanizâde Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin uygunsuz hallerinin bulunduğu iddiasıyla azledilmesi muhalif-i madelet olduğundan hakkında tahkikat yapılarak görevine iadesi talebini havi ahalinin Hama'dan çektikleri telgraf.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0437_0048	05 Cemâziyelâhir 1310	24.12.1892
Urfalı Şeyh Mehmet ve Şeyh Eyüb'ün, Zeynelabidin evladından oldukları ve ellerinde tekâlif-i miriyeden muaf bulundukları ve kendilerine maaş tahsis edildiğine dair fermanları olduğu iddiaları üzerine; Nakîbüleşrâflık tarafından yapılan araştırmada böyle bir ferman kaydına rastlanmadığının kendilerine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0461_0088	28 Zilkâde 1310	12.06.1893
Nak�b�le�r�f müteveffa Hasan Tahsin Efendi'nin kızı Emine Subhiye Hanım'ın merak hastalığına m�btela olduğundan vasi tayin edilmesine dair oğlu Mekteb-i Harbiye Lisan muallimi Said Efendi'nin �eyh�lisl�mlığa sunduğu arzuhalı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0472_0101	27 Muharrem 1311	09.08.1893
Nak�b�le�r�f müteveffa Tahsin Bey Vakfı'nın gelirinden, varislerinden ihtiya�ı olanlara borç verilmesi hususunda şart olduğu halde Tahsin Bey'in kızı Hatice Nazire Hanım'ın borç isteğinin yerine getirilmediği yönündeki �ik�yeti.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0480_0011	06 Reb��levvel 1311	16.09.1893
�mam Zeynelabid'in neslinden geldiklerini iddia ederek ellerindeki �ecerelerin tecdidini talep eden Adana'nın Haçın kazasının Tapan köyü ahalisi hakkında Adana Nak�b�le�r�f kaymakamı tarafından mahallinde yapılan tahkikatın neticesinin �eyh�lisl�mlığa takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0517_0092	29 Şevvâl 1311	04.05.1894
Denizli Nak�b�le�r�f Kaymakamı �eyh Hacı Osman Efendi'nin yakalandığı hastalıktan dolayı vefat ettiği Denizli Mutasarrıflığı'nca bildirildiğine dair Aydın Valiliği'nin �eyh�lisl�mlığa arzı üzerine, münhal Nak�b�le�r�f kaymakamlığına erbab-ı liyakat ve sadakatten münasip birinin intihabıyla mahalli meclis idaresi ve vilayet meclis idaresi mazbatalarıyla bildirilmesi gerektiği hususunun vilayete i�ar kılındığına dair Nak�b�le�r�flığın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0540_0010	18 Reb��levvel 1312	18.09.1894
Hz. Hüseyin neslinden Musul Nak�b�le�r�f Kaymakamı Seyyid Hasan Efendi'ye maaş tahsisine dair Musul Vilayeti �dare Meclisi mazbatası üzerine, kendisine muhtacin			

tertibinden uygun bir miktar maaş tahsis edileceğine dair Nakîbüleşrâflığın kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0687_0052	13 Ramazan 1314	14.02.1897
Trablusşam'da Rufai tarikatı postnişini ve Nakîbüleşrâf kaymakamı Sayyadizâde Ahmet Şahabeddin Efendi'nin hüsn-i halinden ve diğer ruhani reislerin yüksek mertebede nişan sahibi olduklarından bahisle Mecidi nişanı tevcihi talebini havi Trablusşam mutasarrıflığının tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0763_0122	16 Zilkâde 1315	07.04.1898
Gelibolu Müftüsü ve Nakîbüleşrâf Kaymakamı Hacı İbrahim Fevzi Efendi'nin terfi ettirilmesine dair Gelibolu Mutasarrıfı İbrahim Sârim Bey'in Meşihat'e arzı üzerine; müftüye müceddeden musıla-i sahn derecesinden Edirne müderrisliği tevcih edildiği kayıtlardan anlaşıldığından uygun bir şekilde terfiine karar verildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0780_0014	09 Safer 1316	28.06.1898
İkinci rütbeden nişanları hamil belde müftüsü ile Nakîbüleşrâf kaymakamının Beyrut'un ehemmiyetine istinaden kendilerine Haremeyn payesi tevcihi talebini havi Beyrut Valiliği'nin Şeyhülslâmlığa arzı üzerine, Beyrut Nakîbüleşrâf Kaymakamı Seyyid Abdurrahman Efendi'ye bilâd-ı hamse payesi ve Beyrut Müftüsü Abdülbasit Efendi'ye de İzmir paye-i mücerredi tevcih edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0926_0012	08 Cemâziyelevvel 1318	02.09.1900
Ankara Nakîbüleşrâf kaymakamı Hocaizâde Seyyid Ahmet Tevfik Efendi'nin vefatıyla yerine muttaki bir kişi olan sâdâttan Hacı Bayram Veli Dergâhı postnişini Seyyid Mehmet Tayyip Efendi'nin tayin edildiğine dair Nakîbüleşrâflık'tan gönderilen tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

14	EO., 1047_0101	04 Cemâziyelâhir 1320	07.09.1902
Kudüs Nakîbüleşrâf Kaymakamı Hüseyinîzâde Abdüllatif Efendi'nin sahip olduğu rütbe-i salisenin İzmir paye-i mücerredîye yükseltilmesinin münasip görüldüğüne dair Sadaret'in tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 1143_0086	21 Zilkâde 1321	07.02.1904
Trabzon ulemasından Nakîbüleşrâf Kaymakamı ve Trabzon Müftüsü Seyyid Mahmut İmadüddin Efendi'nin hüsn-i hizmet ve liyakatinden dolayı kendisine Haremeyn-i muhteremeyn payesi tevcihi, olmadığı takdirde bilad-ı hamse payesi ihsanı talebini havi Trabzon Valiliği'nin Şeyhülislâmlığa tahriratı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	MHB.,0016_0031	01 Nisan 1308	13.04.1892
Reisü'l-ulemâ Mehmet Ali Rıza Efendi'nin maaşının Kevakibizâde Sait Efendizâde Seyyid Mehmet Ataullah Efendi, Dürriizâde Mehmet Dürri Efendi, Nakibü'l-eşraf Tevfik Efendi, İmam Yusuf Efendi, Kasidecizâde Süleyman Efendi, Tarsusizâde Osman Kamil Efendi, Karacasulu Ahmet Necip Efendi, Feraşet vekili Seyyid Ahmet Esat Efendi, Fetva Emmini Nuri Efendi, Maarif Reisi Haydar Efendi, Kmail Beyzâde Tahsin Efendi, Rafet Efendizâde Ethem Efendi, Meşihat Müsteşarı İbrahim Hakkı Efendi, Bursalı Şerifzâde Şerif Ahmet Remzi Efendi, Muhyittin Efendizâde Rıza Efendi'ye tahsis edilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	HUK.,0039_0023	21 Cemâziyelevvel 1327	09.06.1909
Beşiktaş Maçka Caddesi Dibek sokakta sakin sabık Mekke Nakîbü'l-eşrâfı Seyyid İshak Efendi'nin oğlu Seyyid İsmail Efendi'nin zevcesi Cevahir Hanım bt. Süleyman'ın; Kâbe'nin karşısında Bâb-ı İbrahim'de bulunan medrese tabir edilen konaktaki nisf hissesini torunu Cevahir Hanım bt. Seyyit İbrahim Efendi'ye bedelsiz satışı ile Mekke'deki eşya ve diğer emlakının hibesine ait Beşiktaş Mahkemesi'nden alınan hücceti.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

18	EO., 1102_0088	03 Rebûlâhir 1321	28.06.1903
Mülâzım Hakimzâde Seyyid Abdûlbaki'nin Bağdat Nakîbüleşrâf Kaymakamı Seyyid Abdurrahman Efendi hakkındaki şikâyetinin tahkik edildiği ve orada bahsi geçen arazinin Evkâf-ı Kadiriye'nin olduğu ve babası Seyyid Hasan Efendi uhdesinde bulunduğuna dair Bağdat Niyabeti'nin Şeyhülislâmlığa arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 1034_0060	26 Rebûlevvel 1320	02.07.1902
Vadiyülacem Nakîbüleşrâf Kaymakamı Hasibîzâde Seyyid Mehmet Ali ile Şam eşrâfından Hüsnüzâde Seyyid Selim efendilerin üstün hizmet ve gayretlerinden dolayı İzmir pâye-i mücerredî ile taltif edilmeleri hususunda Suriye Valisi Hüseyin Nazım Paşa'nın Şeyhülislâmlığa arzı ve terfi talebinin Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'ce uygun görülmediğine dair karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 1015_0027	26 Zilhicce 1319	04.04.1902
Ashab-ı hayrattan ve sudûr-ı izâmdan merhum Nakîbüleşrâf Hasan Tahsin Bey'in nukud vakfından Hazine-i celile borçlanmaları arasında bulunan meblağın gelirlerinin çoğunluğu Haremeyn-i şerifeyn fakir ahalisine meşrut olduğu halde bu şartın yerine getirilmediğinden bahisle, vâkıfın şartının yerine getirilebilmesi için söz konusu gelirin tamamen verilmesi veya tamamının vergiye sayılması ya da eşya olarak ödenmesi talebine dair vakıf mütevellisi vekili Mehmet Efendi'nin dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 1023_0053	29 Muharrem 1320	07.05.1902
Sudûrdan Şemi Efendizâde Safiyyüdin Bey merhumun oğlu Memduh Bey'in Mektûbî kalemi halifeleğine tayin edildiği ve ailesine verilen maaşın kesilmemesi gerektiğine dair Nakîbüleşrâf ve Reisü'l-ülma Rıza Efendi'nin arızası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 1008_0050	13 Zilkâde 1319	20.02.1902
Diyarbakır müftüsü Hacı Ahmed Hilmi Efendi'nin vefatı üzerine yerine mahalli			

ulemadan Subhi Efendi'nin vilayet idare meclisi tarafından tayininin onaylandığına dair telgraf ile müftülüğe Nakîbüleşrâf kaymakamı Hacı Mesud Bey'in daha ehil olduğuna dair çekilen telgraflar.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0029_0025	19 Cemâziyelevvel 1297	28.04.1880
Bağdat Nakîbüleşrâf Kaymakamı Seyyid Süleyman Efendi'nin kardeşi Seyyid Abdurrahman Efendi'nin sahip olduğu mücerredinin Musıla-i Haremeyn'e, oğlu Seyyid Mustafa Efendi'ye mücerred olmaksızın mahrec mevleviyeti, kardeşi Zeyneddin ve amcasının oğlu Şeyh Abdülkadir efendilerin kibar müderrisin zümresine dâhil edilmeleri, diğer kardeşleri Mehmed Derviş, Ahmed, Abdullah, Hasan ve damadı Mahmud ve oğlu Davud efendiler ve Itrizâde Seyyid Kasım Efendi'ye birer adet müderrislik verilmesi ve ayrıca adı geçenin amcasının oğlu Mehmed Salih ve Seyyid Yunus efendilere de ilmiye rutbelerinden musılaya denk bir rütbe verilmesi hususunda çıkan padişah iradesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0165_0020	03 Şaban 1304	26.04.1887
Eskişehir'in Akçağlan mahallesinde ikamet eden Abdullah ve kardeşi Osman efendilerin "seyyid" oldukları ve usul gereği büyük kardeş olduğu için Nakîbüleşrâf Kaymakamlığı'nın Abdullah Efendi'ye verilmesi hususunda Nakîbüleşrâflık'tan Meşihat'e gönderilen müzekkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0382_0052	28 Rebûlevvel 1309	31.10.1891
Yezidilerin eğitimi, akaidlerinin düzeltilmesi ve askerliğe alıştırılmaları için nasihatte bulunmak üzere gönderilen heyetin reisi Binbaşı Abdülkadir Bey'in şiddetli muameleleri sebebiyle oradakilerin nefterini kazandığından heyetin İstanbul'a çağrılarak yeniden teşkil edilecek heyetin başına Nakîbüleşrâf Kaymakamı Hacı Mesut Efendi'nin tayiniyle aşiretlerin lisanına vakıf mahallî ulemadan üç kişi ve Yezidilerin emniyetini kazanmış ağalardan birinin aza sıfatıyla tayini ve maaşlarının Dâhiliye Nezareti bütçesinden ödenmesi.			

Tablo 5: Mektûbî Kalemî ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0289_0017	26 Şaban 1307	16.04.1890
Meşihat Mektubî Kalemî kâtibi Yusuf Efendi'nin oğlu Hasan Efendi'ye tahsis edilmiş olan fakat memuriyetini terk etmesi ile münhal kalan maaşının aynı kalem kâtiplerinden Fatih Camii dersiamlarından Mehmed Emin Efendizâde İsmail Efendi'ye tahsisi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0378_0029	08 Rebûlevvel 1309	11.10.1891
Hariciye Nezareti'nden gönderilen tezkirede belirtildiği üzere Kıbrıs'ta münhal olan Tuzla, Magosa, Baf, Girne ve Değirmenlik kazaları naibliklerine İngiltere Devleti ile yapılan Kıbrıs Mukavelenamesi gereğince Meşihatce birer naib tayin edilmesi ve tayin edilecek müftüler hakkında Fetvapenahi Mektûbî Kalemî'nde mukayyed ve merî olan usulün uygulanacağı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0415_0004	02 Zilhicce 1309	27.06.1892
Şeyhülislâm-ı esbak müteveffa Ahmet Muhtar Efendi'nin torunu İsmail Esad Efendi'nin Meşihat Mektûbî Kalemî'nde müstahdem oluşu ile aldığı muhtacin maaşının kesildiği ve alacağı maaşa yapılan zammın Maliye Nezareti'nden Şeyhülislâmlığa bildirildiği; gerekli muamelenin yapıldığına dair Muhasebe-i İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0420_0044	27 Muharrem 1310	20.08.1892
Kadıköy'de Uzunçayır civarında ecnebi kabristanı ittihaz edilmek üzere belediyece satın alınan araziden Ermeni mevtaları için bir yer tefrik edilememesinden dolayı bu yerin karşısındaki kabristan olmaya elverişli olan diğer bir yerin satın alınması Ermeni Hahambaşı Kaymakamlığı'nca talep edildiğinden, bu yerin kıymetinin takdiri için oluşturulan komisyonda görev yapmak üzere Meşihat Mektûbî Kalemî'nden Nuri			

Efendi'nin tayin edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0438_0010	08 Cemâziyelâhir 1310	27.12.1892
Musıla-i sahn rütbeli İstanbul müderrisi Şumnulu Ahmet Hulusi Efendizâde Mehmet Sadık Efendi'nin vefatı sebebiyle münhal maaşının kimlere tahsis edildiğine dair Meşihat Mektûbî Kalemi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0443_0038	26 Receb 1310	13.02.1893
Lefkoşe Niyabeti'nden ayrılan Mehmet Ataullah Efendi'nin şuan hangi memuriyette bulunduğu, vefat ettiyse veresesine dair malumatın bildirilmesine dair Maliye Nezareti'nin tezkiresi üzerine, Ataullah Efendi'nin Amasya naibi iken vefat ettiği, veresesinden zevcesinin Üsküdar'da ikamet ettiği, biraderzâdelerinden Nafiz Efendi'nin İstanbul Kadılığı Vakayi Kitabeti'nde müstahdem olduğu, Asakir-i şahane kaymakamlarından Fahreddin Bey'in Beyrut'ta mukim ve Hulûsi Bey'in de Dersaâdet Rûsumât Mektûbî Kalemi'nde müstahdem olduklarına dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyeye'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0451_0097	07 Şevvâl 1310	23.04.1893
İstanbul Bâb Mahkemesi naib muâvini Yozgatlı Mehmet Tevfik Efendi'nin vefatıyla münhal muavinlik maaşının İstanbul Kadılığı Muâvinliği, Bâb Niyabeti, Vakiyi Kâtipliği, Evrak Müdüriyeti ve İlmiyye Muhasebeciliği maaşlarına zam yapıldığına dair Meşihat Mektûbî Kalemi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0459_0073	18 Zilkâde 1310	02.06.1893
Meşihat Mektûbî Kalemi ketebesinden Yusuf Beyzâde Ahmet Şevki Efendi'nin memuriyetini terk etmesinden dolayı maaşının Bâb-ı Fetvâ Evrak Odası ketebesinden Hulusi Efendizâde Mustafa Caib Efendi'ye ve Caib Efendi'nin Bâb-ı Fetvâ Evrak Odası'ndan tahsis edilmiş maaşının da Osman Nuri Efendi ile Mehmet Cemaleddin			

efendilerin maaşlarına zam yapıldığı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0459_0073	18 Zilkâde 1310	02.06.1893
Bâb-1 Fetvâ'da Şifa-i şerif kıraetine memur Sivashlı Ömer Hulusi Efendi'nin vefatıyla yerine irade-i seniyye gereği aynı maaşla Fatih dersiamlarından Cuma-i Atikli Ahmet Hulusi Efendi'nin tayin edildiğine dair Meşihat Mektûbî Kalemî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0461_0014	25 Zilkâde 1310	09.06.1893
Şehremini civarında Hasan Kuddusi Efendi Dergâhı postnişini Nihad Efendi'ye dergâhtaki ayin günü olan salı günleri çalıştığı kurum olan Orman ve Maden Nezareti Mektûbî Kaleminden izinli sayılması için Şeyhülislâmlık tarafından bir belge verilemeyeceği ve orman kalemi kâtibinin şeyh olamayacağına dair karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0469_0105	11 Muharrem 1311	24.07.1893
Şeyhülislâmlık Mektûbî Kalemî Halifesi Şemseddin Bey'in sahip olduğu rütbe-i ilmiyesinin mülkiyedeki karşılığı olan rütbeye tahvilini talep etmesi üzerine gereken muamelenin yapılması için dilekçesinin iki adet rûs-ı hümâyûn ile beraber Nazır-ı Umur-ı Dâhiliye'den Şeyhülislâmlığa gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0485_0079	10 Rebûlâhir 1311	20.10.1893
Hüdavendigâr vilayetinde neşr ve tedris-i ulum ile meşgul olan İshak Paşa Medresesi müderrisi Ahmet Nuri Efendi'nin medresedeki tahsisatı efrad-ı ailesiyle maişetine yetmediğinden, Şahin Lalapaşa Medresesi müderrisliği ile Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye Arabi Muallimliği açıldığından bu müderrislik ve muallimlik cihetlerinin kendisine tevcihine dair Şeyhülislâmlığa arzuhalı üzerine, Lala Şahinpaşa Medresesi silsile ile Mehmet Sabit Efendi'ye tevcih edildiği yönünde Meşihat Mektûbî Kalemî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0502_0048	06 Receb 1311	13.01.1894
İstanbul müderrislerinden müteveffa Harputlu Yusuf Hurşid Efendi'den münhal maaşın devriye müderrislerinden Sivaslı Ömer Efendi, Giresunlu Hasan Tahsin Efendizâde İstanbullu Ahmet Tevfik Efendi, Çemişgezekli Hüseyin Efendizâde Mehmet Subhi Efendi, Şeyhülsîlâmlık Mektûbî Kalemî halifelerinden imam-ı evvel-i sabık Yusuf Efendizâde Ali Haydar Efendi ve Hattat Mehmet Hulûsî Efendizâde Ömer Fevzi Efendi'nin maaşlarına ilave edilmesine dair Meşihat Mektûbî Kalemî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0527_0010	6 Zilhicce 1311	29.06.1894
İstanbul Alacahamam yakınında Çelebioğlu Alaeddin mahallesinden Nezaket Hanım bt. Abdullah'ın, vefat eden Yemen Defterdarı mütekaidd İbrahim Efendi'de mehir bedeli alacağı olduğu iddiasıyla terekeyi elinde bulunduran Beytûlmâl Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye açtığı davada gösterdiği şahitlerden Seraskerlik Mektûbî Kalemî Odacısı Abdurrahman Efendi b. İbrahim'in adil ve şahadeti makbul bir kişi olduğunun Seraskerlik Mektûbî Odası, Şifre Kalemî ve Muhasebat Dairesi Tahrîrât Kalemî tarafından tasdik edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0763_0079	15 Zilkâde 1315	06.04.1898
Üsküdar Altunizâde İsmail Paşa mahallesinde vefat eden Yusuf Paşa b. Mehmed Efendi'nin büyük oğlu Defter-i Hakani Nezareti Mektûbî Kalemî Kâtibi Cemal Bey'in, Ahi Çelebi Mahkemesinde meclis-i şer' de müteveffanın borçlularından olup borcunu inkâr eden Yerebatan mahallesinde sakin Mustafa Efendi karşısında şahit gösterdiği Hakkâri Defter-i Hakani memuru Mehmed Bahri Efendi ile Mektûbî Kalemî Kâtibi Ahmed Nasır Efendi'nin adil ve şahadetleri makbul kişiler olduklarına dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0802_0031	27 Cemâziyelevvel 1316	12.10.1898
Sabık Anadolu Kazaskeri Abdullah Şakir Efendi'nin tarik maaşına yapılan zam muamelesinin ifası için düzenlenen pusulasının muhasebeye verilmesi yönünde Meşihat			

Mektûbî Kalemî'ne emir verilmesi talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0820_0092	29 Şaban 1316	11.01.1899
Makâm-ı V�l�-y� Seraskeri Mektûbî kalemî h�lefasından Mustafa Efendi tarafından basılması ve yayınlanmasına ruhsat talep edilen ‘‘Hülasatü’l-edep’’ isimli kitabın tetkikine dair Maliye Nezareti’nin tezkiresi üzerine, eserin basılmasının münasip olduğuna dair verilen cevabi karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0881_0090	10 Şaban 1317	13.12.1899
Mahmut Kamil Efendi’nin oğulları Mehmet Fehmi ve Mehmet Ali efendilerin mahreç payesiyle taltif edilmeleri sonrası kesilen tarik maaşlarının, Dersiam Sivaslı Mehmet Necip Efendi’nin maaşına ilavesiyle ilgili muhasebe kayıtlarının tesviyesine dair Meşihat Mektûbî Kalemî’nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0943_0021	23 Şaban 1318	15.12.1900
Dersaâdet’te boşandığı zevcesi Emine Halet Hanım’dan doğan kızı Fatma Mihriban Hanım için Beşiktaş Mahkeme-i Şer’iyyesi’nce takdir edilen meblağın şimdkiye kadar maaşından kesildiği ve kızının artık dokuz yaşını doldurduğundan nafakadan düşürülmesi ve bundan sonra maaşından kesinti yapılmaması gerektiğinin muhasebe-i vilayete tebliğ edilmesi yönündeki Vilayet Mektûbî Kalemî Muavini Mustafa Bey’in talebinin Halep Valiliği’nce Şeyhülislâmlığa iletildiği; bu hususta davalının mahalli mahkemeye müracaatta serbest olduğuna dair Meclis-i Tetkîkat-ı Şer’iyye’nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0995_0089	06 Şaban 1319	17.11.1901
Meclis-i Tetkîkat-ı Şer’iyye Azası Çerkez Şeyhizâde Mehmet Tevfik Efendi’nin vefatıyla münhal azalık maaşının kimlere tevzi ve tahsis kılındığına dair Meşihat Mektûbî Kalemî’nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0990_0010	01 Receb 1319	14.10.1901
Esbak Şeyhülislâm Bodrumlu Hacı Ömer Lütfi Efendi Mescidi Nukut Vakfı'nın mütevellisi Mehmet Efendi marifetiyle Meşihat Mektûbî Kalemî mümeyyizi Hayri Bey'e borç verileceğinden sandığın getirilmesine dair Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyesi'nin ilmühaberi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 1035_0006	29 Reb�ulevvel 1320	05.07.1902
�lmiye Tekaüt Sandığı'ndan aldığı borcu ödemededen vefat eden Meşihat Mektûbî Kalemî ketebesinden Ispartalı Tevfik Efendizâde müteveffa Hasan Tahsin Efendi'nin borcunun, kefilleri Urfa Naibi Mehmet Raif ve Limni Naibi Ali Kemal efendilerin ilk maaşından tahsil edilerek sandığa gönderilmesi hususunda Urfa ve Limni mutasarrıflıklarına tahrirat yazılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 1065_0109	27 Ramazan 1320	27.12.1902
Devriye Müderrisi Osman Pazarlı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin vefatı sebebiyle boŐta kalan 333 kuruş maaşının 285 kuruŐunun oğlu Ahmed Kudret Efendi'ye m�lazemet maaşı olarak, 48 kuruŐunun ise devriye müderrislerinden Mehmed Salih Efendizâde Hüseyin Hüsnü Efendi'ye tahsis edildiğine dair Meşihat Mektûbî Kalemî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 1073_0060	10 Zilkâde 1320	07.02.1903
�stanbul Küçükpazar Molla Hatip mahallesinde ikamet eden Ders��det R�sumat müfettiŐlerinden sabık kocası Ali Rıza Efendi'nin mahkemede hâkim huzurunda söylediği uygunsuz sözler sebebiyle nikâhının yenilenmesi gerektiği halde nik�hını yenilemediğinden bahisle, mehrinin ve hanesinde kalan eŐyalarının aynen veya bedelen tahsil edilmesi talebiyle Seraskerlik Mektûbî Kalemî Mümeyyizlerinden Hacı �brahim Bey kızı Naciye Hanım'ın Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1074_0100	17 Zilkâde 1320	14.02.1903

Meclis-i İmtihan-ı Kur'a azası Borlulu Abdülhalim Efendi'nin tercüme-i hâl varakasinda belirtilen vazifelerinden; Sultan II. Mahmud türbesinde Buhari-i şerif kıraati vazifesi tevcihinin yüz kuruş maaş ile 1306 senesinde yapıldığının Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne ve aynı senede Huzur-ı Hümayun-ı Şahane ders-i şerif muhataplığına tayin edildiğinin de Meşihat Mektûbî Kalemi'ne bildirilmesi.

Tablo 6: Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0169_0016	18 Ramazan 1304	09.06.1887
Edirne, Bursa ve Haleb'in Ramazan-ı şerifin girişine dair hüccetlerinin evrak müdürü marifetiyle postahaneden süratle araştırılıp bulunması ve ihmal edilmemesi gerektiğine dair talimat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0271_0009	24 Rebûlâhir 1307	17.12.1889
Horasan Naibi Nâfi Efendi'nin uygun olmayan davranışlarından dolayı görevden azl edilerek ismine şerh konulmuşsa da naibin değiştiğine dair bazı muteber kişilerin Şeyhülislâm'a telgrafı; hakkındaki şikâyet ve gelen telgrafın birleştirilerek evrak müdüriyetine havale edildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îye'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0296_0028	15 Şevvâl 1307	03.06.1890
Kastamonu vilayetinden temyiz için gönderilen ilamlarla şimdiye kadar iade olunanların tarih ve numaralarını gösteren bir cetvelin gönderilmesi emri üzerine, Evrak Müdürlüğü'nden tanzim edilen cetvelin Kastamonu Valiliği'nce doldurularak Şeyhülislâmlığa takdimi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0338_0101	06 Receb 1308	15.02.1891
Girit, Kandiye ve Laşid sancaklarındaki nüvvab efendilere ihsan edilen Girit madalyalarının Sadaret'ten Meşihat'e gönderildiğine dair Bâb-ı âlî evrak müdürlüğü tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0355_0015	25 Şevvâl 1308	02.06.1891

Gelibolu Nâib-i sabıkı Mustafa Tevfik Efendi'nin memuriyeti esnasında tahrir olunan tereke ile eytam akçesinden müfredatı takdim edilen pusula gereği zimmetine geçirdiği meblağın tahsil edilerek gönderilmesi daha önceki arzuhalde istirham edildiği, eytamın ihtiyaçlarının ertelenmemesi için tekiden talep edildiğine dair Gelibolu Mutasarrıflığı'nın Şeyhülislâmlığa arzı; bahsedilen arıza kaydına rastlanmadığından bu konuyla ilgili yeniden bir tahrirat gönderilmesi yönünde Evrak Müdüriyeti'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0384_0005	05 Rebûlâhir 1309	07.11.1891
Yalvaç kazası naibi Mehmet Sadık Efendi'nin görevini layıkıyla yaptığına dair Yalvaç kazası Bidayet Mahkemesi'nden Şeyhülislâmlığa gönderilen mazbatanın hıfz edilmek üzere Evrak Müdürlüğü'ne havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0391_0048	15 Cemâziyelevvel 1309	16.12.1891
Selanik'te Gazi Evrenos Bey tevliyet ve galle fazlasının, vakıf evlatları arasında eşit olarak dağıtılmasına dair ilam kararının uygulanması için Selanik Merkez Niyabeti'ne tebligat yapılması talebini havi dava vekili İbrahim Hakkı'nın Şeyhülislâmlığa arzuhalı; münazaalı olan hisse hakkında vech-i şer'î üzere muamele yapılmasına dair Meşihat'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0409_0030	28 Şevvâl 1309	25.05.1892
Mehmet Paşa tevliyeti hakkında Şeyhülislâmlığa çektiği telgrafın cevabı gelmesine rağmen kendisinden gizlendiğinden bahisle icabının icrası talebini havi Zaralızâde Abdullah'ın Şeyhülislâmlığa arzuhalı; naipten şikâyeti havi telgrafla alakalı Sivas Niyabet-i Şer'iyesi'ne daha önce bir telgraf çekildiğine dair Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0411_0058	14 Zilkâde 1309	09.06.1892
Adliye Nezareti'nin, Antakya Naibi Rüştü Bey'in bunamasından dolayı vazifesini havale			

ettiği torununun, katilleri serbest bırakmak gibi kanuna aykırı kararlar vermesine dair gelen şikâyetlerin araştırılmasını Şeyhülislâmlık'tan talebi; şikâyet edilen naibin istifası ile yerine başkasının tayin edildiği ve Şakir Efendi'nin ölümüne sebebiyet verdiğine dair şikâyetle ilgili tahkikat evrakları mürâcaat edildiğinde başvurulmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne havale edildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0444_0073	06 Şaban 1310	22.02.1893
Uşak kazası naibi Ata Efendi'nin müdahalesiyle tebdil edilerek yerine başkasının seçilmesi haberini alan Uşak Müftüsü Mustafa Asım'ın kusuru ne ise muhakemesinin yapılması hususundaki telgrafi üzerine, kendisi ile ilgili herhangi bir şikayetin bulunmadığına dair Bâb-ı Fetvâ Evrak Müdürlüğü'nün cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0455_0033	25 Şevvâl 1310	11.05.1893
Hariciye Mektûbî hulefasından İbrahim Edhem Efendi'nin talep ettiği Kapanarya Çiftliği ile ilgili Meşihat Evrak Müdüriyeti'ndeki evrakın verilemeyeceğinin kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0471_0067	20 Muharrem 1311	02.08.1893
Küçük yaşta ebeveyninin izniyle Raziye'yi oğlu Süleyman'a akdinden dolayı Tavas Niyabeti'nce aleyhine verilen ilamın temyizden nakz edilerek iade edildiği, yargılanmalarının Muğla Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde yapılması için evraklarının oraya havalesi talebini havi Hacı Şeyhoğlu Emin imzasıyla Şeyhülislâmlığa sunulan arzuhal üzerine, bahsi geçen temyiz evrakının Fetvahane'ce nakz edilerek tahriratla Tavas Kaymakamlığı'na iade edildiği yönünde Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0528_0088	06 Muharrem 1312	09.07.1894
Prizrenli Âdem ve kardeşleri Kadri ile Abidin'in aynı kasabadan Mehmet ve ortaklarıyla			

bir değirmen davasından dolayı, Prizren Mahkeme-i Şer'iyyesi'nce aleyhlerine verilen ilam kararının temyizen tetkiki taleplerine henüz bir cevap verilmediğinden Prizren Mutasarrıflığı'nca tekiden Şeyhülislâmlığa arzı üzerine, Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'ce yeniden muhakeme edilmek üzere mahalline tahrirat yazılması için evrakların kaleme havale edildiği hususunda Evrak Müdüriyeti'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0645_0089	28 Muharrem 1314	08.07.1896
Vefat eden ilmiye mensuplarının ailesine bağlanan maaşın devamı için her altı ayda bir mazbata gönderilmesi gerektiğinden, müteveffa Naib Mehmet Behçet Efendi'nin ailesi hakkındaki, bekâr ve ber-hayat olduğuna dair Malatya İdare Meclisi mazbatasının hıfz edilmek üzere Evrak Müdüriyeti'ne havalesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0676_0092	13 Receb 1314	18.12.1896
Konya'nın Bozkır ilçesi Girne köyünden Zakire Havva'nın temyizini talep ettiği ilamının muamelesinin icra edilerek iadesi talebini havi Şeyhülislâmlığa arzuhalî; bahsi geçen ilamın tasdikli zapt-ı dava ve tescil-i vekâlet suretlerinin de gönderilmesi gerektiğine dair Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0723_0091	09 Rebûlâhîr 1315	06.09.1897
Trabzon'dan Hammâmizâde Hafız Ahmet Efendi'nin yetimlerinin emlak ve akar gelirlerinin Eytâm Sandığı'na verilmesi gerekirken yetimlerin vasîsi olan annesi Nâfia Hanım tarafından harcanıldığı hususunda Mustafa isimli muhbîr tarafından Şeyhülislâmlığa şikâyet edildiği; Hammâmizâde Hafız Ahmet Efendi'nin yetimlerinin vasîsi annesi Nâfia Hanım'ın muhasebesinin hızlıca görülmesi gerektiği bildirildiğinden ihbarnamenin saklanmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0744_0071	23 Receb 1315	18.12.1897
Kuşadası Niyâbet-i Şer'iyyesi'ne tayin edilen Mehmet Vehbi Efendi'nin göreve başladığı			

tarikh ile selefi Hasan Hüsnü Efendi'nin ayrılış tarihlerinin Aydın Valisi Mehmet Kemal b. Salih Bey tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; Kuşadası Naibi Mehmet Vehbi ile selefi Hasan Hüsnü'nün göreve başlama ve ayrılma tarihlerinin Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm tarafından defter-i mahsusuna kaydedildiğinden evrakların saklanmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne hava edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0762_0069	11 Zilkâde 1315	02.04.1898
Konya'da asker emekli ve yetimlerinin maaşlarına ait Konya Defterdarlığı'ndan gönderilen İlmiye Tekaüd Sandığı'na ait sergi serlevhasının Askeri Tekaüd Sandığı Nazırı Tevfik tarafından Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'a gönderilmesi; Konya Defterdarlığı'ndan havalesi yapılan sergi serlevhasının müteveffa Kaş Naibi İbrahim Kâmil Efendi'nin ailesine tahsis edilip biriken maaşlarının Askeri Tekaüd Sandığı Nazırı Tevfik tarafından Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'a gönderildiğinden belgenin saklanmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne havalesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0798_0042	10 Cemâziyelevvel 1316	25.09.1898
Bayezid Naibi Faik Efendi'nin kışın başladığı ve bir seneden beri maaş alamadığından zarurette kaldığı ve henüz yerine başkası tayin edilmediyse görevinin bahara kadar uzatılması talebini havi Şeyhülislâmlığa dilekçesi üzerine, daha önceki telgrafınaa cevap verildiğine dair Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0832_0048	16 Zilkâde 1316	27.03.1899
Vilayetlerin emvalinden verilen aylıkların senetleri ile makbuz ilmühaberlerinin memur-ı mahsusa ile İlmiye Muhâsebât Dairesi'ne gönderilmiş olduğundan senetlerin alınarak ilmühaber makbuzlarının mühürlenerek memur-ı mahsusa ile iade edilmesinin Maliye Nazırı Reşad Bey tarafından tebliğ edildiğinden, Maliye Nezareti tarafından gönderilen makbuz ilmühaber ve senetlerinin kayıtları yapıldığından tezkirenin saklanmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne havalesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0875_0014	02 Receb 1317	06.11.1899
Edirne �şrafından müteveffa Hacı Ahmet Bey'in kızları Saadet, Hüsniye ve Huriye hanımların müseccel vekili Edirne Jandarma Merkez Tabur Kâtibi Haşim Efendi'nin naip tarafından mahkemeden kovulması ve ashab-ı mesalihe tahkir edilmesinden şikâyeti havi Şeyh�lisl�mlıĝa sundukları dilekçeleri; bu hususta Edirne Merkez Niyabet-i Şer'iyyesi'ne yazılan tahrirattan henüz bir cevap gelmediĝine dair Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0893_0013	28 Şevvâl 1317	28.02.1900
Kazimiye Niyâbet-i Şer'iyyesi'ne tayin edilen Ahmet Cemil Efendi'nin i�e ba�lama tarihiyle selefi Mehmet Emin Efendi'nin i�ten ayrılı� tarihlerinin Baĝdat Valisi Namık Bey tarafından Şeyh�lisl�mlıĝa bildirildiĝi; Kazimiye Niyâbet-i Şer'iyyesi'ne tayin edilen Ahmet Cemal Efendi'nin görevine günü gününe ba�ladığı anlaşıldığından Baĝdat Valiliĝi tahriratının saklanmak üzere Evrak Müdüriyeti'ne havalesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0923_0014	20 Reb��l�hir 1318	16.08.1900
Seyyid Ahmet Rufai'ye intisap eden Hama Müftüsü Mehmet Hariri'nin Hama Mutasarrıfı Abidz�de Abdülgani Paşa'nın Rufai mensupları aleyhinde tahkirde bulunduĝu ve kendi icraatlarına mani olduĝundan istifa dilekçesini mutasarrıfa verdiĝine dair Şeyh�lisl�mlıĝa arzuhalı; adı geçen müftü hakkında kendilerine bir müracaat olmadıĝına dair Evrak Müdüriyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0975_0015	03 Reb��l�hir 1319	19.07.1901
Bafra Müftüsü Abbas Efendi ile ilgili Mehmet Sadık Efendi'nin şikâyetinin doĝru olduĝu, vilayetçe de tasdik edilmesi durumunda müftünün yerine başkasının tayin edileceĝine dair Evrak Müdüriyeti'nin kaydı; müftünün azledilerek yerine mahalli ulemadan Ustaz�de Hacı Mehmet Efendi'nin se�ildiĝine dair Trabzon vilayetinin tahrirati.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1004_0046	17 Şevvâl 1319	26.01.1902
Dersaâdet'e tabi Darıca karyesinden müteveffa eŐinden intikal eden emval ve emlaki hakkındaki arzuhali üzerine verilen pusula gereği yapılan muameleye dair Tetkikat Kalemî'ne havale edilen ilamın iki gün sonra kendisine verileceğinin belirtildiği fakat iki gün sonra bu konuda kayıt bulanamadığı cevabını aldığından evrakının ortaya çıkarılarak bir an önce muamelesinin yapılması talebini havi Darıca Karyeli Katina v. Damıano'nun Şeyhülislâmlığa sunduğu arzuhali; bahsi geçen evrakın Gebze Niyabet-i Şer'iyyesi'ne gönderildiğine dair Evrak Müdüriyeti'nin derkenarı.			

Tablo 7: Dosya ve İstatistik Kalemi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0765_0074	25 Zilkâde 1315	16.04.1898
Maarif Nezareti İstatistik Kalemince düzenlenmiş 1311 ve 1312 yıllarına ait istatistik cetvelindeki Meşihat'i ilgilendirilen kısımların doldurularak gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 1137_0080	22 Şevvâl 1321	10.01.1904
1322 sene-i hicriyesi Maarif salnamesinin tertip zamanı geçmiş olduğundan Muallimhane-i Nüvvab'a ait varakanın istatistik kalemi ifadesiyle takdim kılınmış olduğuna dair Maarif-i Umumiye Nezareti'nin Şeyhülislâmlığa gönderdiği tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	MHB.,0213_0016	24 Kânûn-i sâni 1326	06.02.1911
Emvâl-i Eytâm İdaresi'nce istatistik kaleminden Arif Efendi, sicil kaleminden Ziya Efendi ve Odacı Abdurrahman Ağa'dan tahsil edilen meblağın makbuzu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0356_0092	06 Zilkâde 1308	12.06.1891
1305 senesi arazi mahsulatı, ithalat ve ihracatına ait Rûsumat Emaneti'nce hazırlanan istatistik cetvelinin bir nüshasının Meşihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0421_0011	01 Safer 1310	24.08.1892
1306 senesi zarfında Osmanlı Devleti'nin ithalat ve ihracatına dair istatistiklerini gösterir cetvelin Rusumat Emaneti'nden Meşihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0508_0046	19 Şaban 1311	24.02.1894

1310 yılında Manisa kazası mahkemelerinde görülen davalar, verilen ilamlar ve tereke tahriri ile ilgili istatistik hulasasının bir nüshasının Meşihat'e gönderildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0538_0115	12 Rebûlevvel 1312	12.09.1894
Dersaadet ve diğer vilayetlerde bir sene zarfında alınıp satılan tüm arazi ve musakkafatın cins ve kıymetlerini gösterir istatistik cetvelinin Defter-i Hakani Nezareti'nden Meşihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0551_0009	23 Cemâziyelevvel 1312	21.11.1894
İstanbul ve diğer vilayetlerde 1304 yılında alınıp satılan arazi ve binaların cins ve kıymetlerinin istatistik cetvelinin bir suretinin Defter-i Hakani Nezareti'nden Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0626_0048	12 Şevvâl 1313	26.03.1896
1311 senesi Mart ayı başından sene-yi mezkûr Şubat'ı sonuna kadar Emvâl-i Eytâm Meclisi'nin bir senelik muamelesine dair istatistik cetvelinin Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0898_0038	27 Zilkâde 1317	28.03.1900
Evkâf-ı Hümâyûn İstatistik memuru müteveffa Hacı Celal Bey'in oğulları Sadeddin, Burhaneddin ve kızı Fevziye ile karısı Peyker Hanım'ın hayatta oldukları Ayasofya-i kebir'de ikamet ettiklerine dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0924_0053	29 Rebûlâhîr 1318	25.08.1900
Basılmış olan Umumi İstatistik Mecmuası'ndan bir nüshasının gönderildiğine dair Ticaret ve Nafia Nezareti'nin Meşihat'e arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0925_0093	06 Cemâziyelevvel 1318	31.08.1900
1308 sene-i maliyesi zarfında Dersaâdet ve vilâyât-ı ����nede alınıp satılan arazi ve musakkaf�tın cinsi, kıymeti, satanı, satın alanı ve bunların uyruklarının gösterildiği İstatistik İdaresi'nden tanzim edilen cetvelin Defter-i H�k�n� Nezareti'nden Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0961_0045	05 Muharrem 1319	23.04.1901
İstatistik defterinde yer almak üzere n�munesine göre talep edilen Cidde sanca�ındaki vakıfların tamamının deftere yazılması hususunda Cidde Evkaf Müdürlüğü'ne yardımcı olunmasının Hicaz Valiliği'ne bildirildiği ve bu konuda Mekke-i Mükerreme Kadılığı'na da tebli�at yapılması gerektiğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0961_0086	08 Muharrem 1319	26.04.1901
1318 senesinde Manisa Mahkeme-i �er'iyyesi ile Bidayet Mahkemesi'nde g�r���l�p karara ba�lanan ve neticendirilmek üzere olan muhtelif davaların istatistik cetveli hulasasının takdim edildiğine dair Manisa H�kimli�i'nin �eyh�lisl�mlı�a gönderdiği arizası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0993_0081	22 Receb 1319	04.11.1901
Dersaâdet ile bağlı kazalarda bir yılda alınıp satılan arazi ve emlakın cinsi, değeri, alıcı ve satıcının uyruklarını içeren İstatistik İdaresi'nden düzenlenen cetvelin Defter-i Hakani Nezareti'nden Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	MAT.,0024_0007	23 �aban 1310	11.03.1893
1308 yılında Osmanlı Devleti'nden yabancı devletlere giden eşyanın cins ve miktarını gösterir istatistik cetvelinin Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0300_0014	07 Zilkâde 1307	24.06.1890
Beyrut vilayetinden temyiz için gönderilen ilamların �zet, tarih ve numaralarını belirten istatistik cetvelinin Beyrut Valiliği'nden Meşihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0758_0040	21 �evv�l 1315	14.03.1898
1313 senesi Mart ayı ba�ından �ubat ayı sonuna kadar Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm'ın bir senelik muamelatına dair istatistik cetveli ve yapılan işlemlerin mukayeseli değerlendirilmesini içeren cetvelin Meşihat'e sunulduğu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 1006_0051	01 Zilkâde 1319	08.02.1902
1314 senesi içerisinde Dersaâdet'te ve vilayat-ı �ahanede alınıp satılan gayr-ı menkullere dair �statistik �daresi tarafından tanzim edilen cetvelin �eyh�lisl�ml�a takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	MHB.,0041_0020	01 Nisan 1331	14 Nisan 1915
Encümen-i �ntih�b-ı Memurin Müdüriyeti tarafından düzenlenen 1331 senesi istatistik cetvelinin Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0778_0026	30 Muharrem 1316	19.06.1898
Edirne Eytâm Sandığı'nın teşkil edilen komisyon marifetiyle hesabının görülmesi ve 1305 senesinden itibaren gelmeyen cetvellerinin yeni müdürden alınmış kefalet senetleriyle birlikte gönderilmesinin Edirne Vilayeti Merkez Niyabeti'ne ve Edirne Valiliği'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0785_0070	06 Reb��levvel 1316	24.07.1898

Daire-i ilmiye tarafından tesis edilen Defter-i Kebir-i Umumi'ye eklenmek üzere vilayet ve sancakların 1312 senesi cetvelleri gereği mahkeme-i şer'iyeye hasılatı olarak tahakkuk ve tahsil edilmiş olan meblağın pusulalarının Meşihat'e gönderilmesi gerektiğinin tebliği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0801_0099	26 Cemâziyelevvel 1316	11.10.1898
Vilayet ve müstakil sancakların 1312 senesi cetvellerinde şer'iyeye mahkemeleri hasılatı olarak tahakkuk ve tahsil edilen meblağa ait bir adet pusulanın Maliye Nezareti'nden Meşihat'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0045_0016	09 Cemâziyelâhir 1301	05.04.1884
Umumi bir istatistik defteri tanzim etmek için doldurulması gereken cetvellerin Meşihat'in ilgili dairelerine dağıtılması, her dairenin kendisine ait istatistikleri hazırlayıp ilgili nezarete göndermesine dair Sadrazam Sait Paşa imzalı Şeyhülsılamlığa gönderilen tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0067_0075	08 Rebûlevvel 1302	25.12.1884
Her üç ayda bir liste şeklinde takdim edilmesi kanun gereği olan tüm terekeler ile varisi bulunmayan terekelerin Beytûlmâl sandığında mahfuz tutulan akçelerinin miktarını belirten, Beytûlmâl Kassamlığı ve Beytûlmâl Müdüriyetinden onaylı cetvellerin Şeyhülsılamlığa takdimi.			

Tablo 8: Muhasebe-i İlmiye ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0202_0068	29 Şaban 1305	10.05.1888
Ankaralı Hüseyin Efendizâde Mahmud Mesud Efendi'nin, Üsküdar Arakiyeci Hacı Mehmet mahallesinde ikamet ettiği ve tabur imamlığı vazifesini yürüttüğüne dâir mahalle imam ve muhtarlarının Muhasebe-i İlmiye'ye verdikleri ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0252_0105	15 Zilhicce 1306	11.08.1889
Gelibolu Sancağı Liva Muhasebesi ile Eceabat Mahkemesi arasında mahkeme haslatı konusundaki münazaa ve tarik maaşının havalesi hususunda gönderilen tahrirata cevap beklendiğine dair Eceabat Naibi İsmail Fahrettin Efendi'nin tahrirâtı üzerine Muhasebe-i İlmiye'nin cevabî derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0292_0068	22 Ramazan 1307	11.05.1890
Kosova merkez niyabetine vekâlet eden Mustafa Efendi'nin yerine asaleten tayin edilen Abdüllatif Efendi'nin, valilik tarafından görevine başladığının bildirilmesi üzerine naip efendinin Muhasebe-i İlmiye'ce kaydının yapıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0299_0091	06 Zilkâde 1307	23.06.1890
Vilayat-ı şahane naip ve müftülerine gönderilmiş olan <i>Miratü'l-mecelle</i> ve <i>Risale-i tafsil</i> adlı eserlerin ücretlerinden matbaaya teslim edilen meblağlar için alınan makbuz senetleri Evrak Odası'nda mahfuz olduğu halde tarihleri belli olmadığı ve polîçe defterinden de bir hesap çıkarılamadığından, muhasebe-i ilmiyenin bu konuda bilgisi bulunmadığından gereğinin yapılmasının Şeyhülislâmlıktan talep edilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0305_0047	17 Zilhicce 1307	03.08.1890

Maliye nezaretinden gönderilen havalenin şer'îye memurlarının maaşlarıyla kırtasiye bedelinin bir senelik tahsisata karşılık gelmediği hakkında Adana defterdarlığının tahrirâtı ve Muhasebe-i İlmiye'nin cevabî derkenarı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0317_0064	25 Safer 1308	09.10.1890
Of kazası niyabetine tayin edilen Ali Rıza Efendi'nin 20 Haziran 1306 tarihinde göreve başladığının Trabzon Valisi Yusuf Cemil b. Ali tarafından Şeyhülislâmlığa bildirilerek muhasebe işlemlerinin yapılması talebi; muhasebece ilgili kayıtların yapıldığı ve evrakın hıfzına dair Muhasebe-i İlmiye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0318_0074	29 Safer 1308	13.10.1890
Mustafa Efendi'nin Cezair-i Bahr-i Sefid vilayeti Sakız livası, İsmail Hakkı Efendi'nin Kastamonu vilayeti Bartın kazası, Mehmet Ali Efendi'nin Van vilayeti Mamuretü'l-hamidiye kazası, Mehmet Alaaddin Efendi'nin Van vilayeti Karçıkan kazası, Ali Fehmi Efendi'nin Kosova vilayeti Vulçitrın kazası ve İbrahim Hakkı Efendi'nin Bitlis vilayeti Hizan kazası niyabetlerine tayin edildiklerine dair Muhasebe-i İlmiye'nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0327_0051	23 Rebûlâhir 1308	05.12.1890
Şeyhülislâmlığın Muhasebe-i İlmiye kayıtlarının yeni usule göre yapılması için hazırlanan defter numunelerinin Divan-ı Muhasebat tarafından onaylandıktan sonra uygulanacağını Meşihat'e bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0339_0067	12 Receb 1308	21.02.1891
İrade-i seniyye gereği Abid Efendi torunu Mehmet Abid Efendi'ye Havass-ı refia mevleviyeti tevcihi, devriye müderrisi ve Bodrum ulemasından Ali Efendi'ye müceddeden, İstanbul müderrisi Şeyh Yusuf Efendizâde Ahmet Halit Efendi torunu Mehmet Sait Efendi'ye müceddeden tahsis edilen maaşların muamelesinin icra ve muhasebe-i ilmiyece gerekli kayıtların yapılmasının Şeyhülislâmlığa bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0354_0043	20 Şevvâl 1308	28.05.1891
Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye azası Ahmet Ramiz Efendi'nin üç emlakı için ödenmesi gereken verginin tahsisat-ı ilmiye maaşından karşılandığı ve mazbatasının gönderilmesi hususunun Muhasebe-i İlmiye'den Maliye Nezâreti'ne bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0357_0077	10 Zilkâde 1308	16.06.1891
Taşra şer'îyye memurlarının maaşlarının 1304 senesinden itibaren Muhasebe-i İlmiye'ye nakil ve vürut etmiş olduğu cihetle daha önceki yılların maaşlarının nereden tahsil edileceğine dair Sedidüddin Efendi'nin dilekçesi ve İlmiye Muhasebesi'nin tahrirâtı üzerine, Sedidüddin Efendi'nin önceki maaşları ile ilgili Girit vilayetine müracaat etmesi gerektiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkam'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0360_0045	28 Zilkâde 1308	04.07.1891
Gazze, Halilürrahman ve Yafa kazaları niyabet maaşlarının artırılması ile ilgili Sadaret'in emri üzerine tüm vilâyât-ı şahane ve mülhakatı niyabet maaş miktarlarını ihtiva eden defterin tanzim edilerek Muhasebe-i İlmiye'den gerekli kontrolleri yapıldıktan sonra Sadaret'e takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0363_0041	16 Zilhicce 1308	22.07.1891
Yemen vilayeti memurin-i şer'îyesinin 1306 senesinde tahakkuk ederek tesviye edilen maaş ve masrafları ile gönderilen havalenamesi karşılaştırıldığında havalenin noksan olduğu hususunda vilayet-i mezkurenin tahrirâtı üzerine, Muhasebe-i İlmiye'nin izahını havi cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0421_0100	07 Safer 1310	30.08.1892
Selanik vilayeti dâhilindeki memurin-i şer'îye ve ilmiyenin 1308 senesi masrafları olan dört yüz altmış üç bin sekiz yüz doksan kuruşun sarfına dair Maliye Nezaretinden			

tanzim edilen havalename ve yazılan tahrirat ile muhasebe-i ilmiyeden verilen pusulanın gönderildiğinin bildirildiği; 1308 senesi muvazenesinde memurun maaşı için gönderilen meblağda beş bin dört yüz kuruş fazla, mefruşat ve mahrukat masarifatı olan altı bin dört yüz kuruşun idhal edilmeyerek noksan olduğu hakkında Selanik vilayetinin Şeyhülislâmlığa gönderdiği tahriratı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0434_0006	07 Cemâziyelevve 1310	26.11.1892
Çankırı Müftüsü Mustafa Hazım Efendi'nin tayin edildiği liva müftülüğünden aldığı maaşının iki yüz otuz kuruştan yüz altmış buçuk kuruşa tenzil edildiği tercüme-i hâl varakasında belirtilmekle birlikte, bunu teyit eden resmi belgenin mevcut olmaması, Muhasebe-i İlmiye'de de ilgili evrakın bulunamaması sebebiyle Maliye Nezareti'nden sorulması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0435_0060	17 Cemâziyelevvel 1310	06.12.1892
Mekteb-i Nüvvâb Arapça Muallimi Ahmet Nazif Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında belirttiği görevleriyle ilgili, dosyasında mevcut olmayan evrakların Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Şubesi tarafından talep edilmesi üzerine, Ahmet Efendi'nin maaş bilgilerinin Muhasebe-i İlmiye'den, hizmetlerine ait bilgilerin ise Fetvahane-i âli Dairesi'den Şeyhülislâmlığa bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0439_0082	25 Cemâziyelâhir 1310	13.01.1893
Medine'deki Sultan Mahmud Han Medresesi Müderrisi Ömer Lütfü Efendi ve Beşir Ağa Medresesi Müderrisi Mehmet Arif Efendi'nin bir senelik biriken tahsilat-ı ilmiye maaşlarının surre-i hümayun tertibinden karşılanması talebi üzerine; bu maaşların Mekke ve Medine'deki kadı ve naiblerin maaşlarına dâhil edilmesi için Maliye Nezareti'ne tekrar tahrirat yazılmasına dair Muhasebe-i İlmiye'nin cevabî ifadesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

18	EO., 0447_0044	24 Şaban 1310	12.03.1893
Müderri Hüseyin Efendi ile zevcesi Âmine Fıtnat Hanım'ın Üçüncü Daire-i Belediye dâhilindeki müşterek mutasarrıfı oldukları emlaklarına ait vergi borcunun Hüseyin Efendi'nin tahsisat-ı ilmiye maaşından karşılanması için gereken mazbatanın düzenlenerek gönderilmesi için Maliye Nezareti'ne tahrirat yazılması hususunda Muhasebe-i İlmiye'nin talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0447_0047	24 Şaban 1310	12.03.1893
Mesbukin-i nüvvabtan Alasonya naib-i sabıkı Şuayib Efendi'nin emekli maaşına zam yapılması talebinin kanunen mümkün olmadığına dair Muhasebe-i İlmiye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0450_0125	25 Ramazan 1310	11.04.1893
Mamuretülaziz naib-i sabıkı Hasib Efendi'nin Konya Merkez Niyabetine, Beyrut naib-i sabıkı İsmail Ramiz Efendi'nin Diyarbakır Merkez Niyabetine, Diyarbakır naib-i sabıkı Hilmi Efendi'nin Mamuretülaziz Merkez Niyabetine ve Konya naib-i sabıkı Kemaleddin Efendi'nin Beyrut Merkez Niyabetine tayin edildiklerinden, adı geçen naiblerin maaşlarının ödenmesi için bu vilayetlere tahrirat yazılmasının Muhasebe-i İlmiye'den Şeyhülislâmlığa bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0465_0018	19 Zilhicce 1310	03.07.1893
Kudüs-i şerif Mutasarrıflığı tarafından Maliye Hazinesi'ne gönderildiği bildirilen 1305, 1306 ve 1307 seneleri muhasebelerinin tetkik edilmek üzere Muhasebe-i İlmiye'ye irsali için Maliye Nezareti'ne tezkire yazılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0487_0100	21 Rebûlâhir 1311	31.10.1893
Meclis-i Mesâlih-i Talebe azası Alaiyeli Ali Rıza Efendi'nin vefatıyla münhal azalık maaşının meclis-i mezkûr azalarından Dramalı İsmail Hakkı Efendi, Kalkanlı Receb			

Efendi, Gümülcineli Hasan Hilmi Efendi, Ordulu İbrahim Nuri Efendi ve Giresunlu Hasan Tahsin Efendi'ye zam olarak taksimi için gerekli muamelenin Muhasebe-i İlmiye'ce yerine getirilmesine dair Mektûbî-i Meşîhat-ı Ulya'nın derkenarı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0503_0022	11 Receb 1311	18.01.1894
Ebû Eyyüp el-Ensârî vakfında görevli Tırnovalı Şeyh İbrahim Efendi, Laleli vakfında görevli Rizeli Şeyh Hafız Hasan Efendi, İstanbul Valide Sultan vakfında görevli Berkofçalı Şeyh Mustafa Nuri Efendi, Şehzâde Sultan Mehmet Han vakfında görevli İşkodralı Şeyh Hüseyin Efendi, Üsküdar Valide Sultan vakfında görevli Tokadlı Şeyh Hafız Şerif Efendi, Üsküdar Ayazma vakfında görevli Ahışhalı Şeyh Yusuf Efendi ve Beylerbeyi vakfında görevli Taşabadlı Şeyh Ahmet Efendi'nin maaşlarına ait düzenlemenin onaylandığından Muhasebe-i İlmiye'ce maaş muamelelerinin yapılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0503_0022	11 Receb 1311	18.01.1894
Ortaköy Camisi şeyhi Manastırlı Şeyh Timur Şükrü Efendi, Rumelihisarı Camisi şeyhi İstanbullu Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi, Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi şeyhi Dağıstanlı Şeyh Ahmet Seyfeddin Efendi, Dolmabahçe Valide Sultan Camisi şeyhi Akşehirli Şeyh Mehmet Emin Efendi ve Aksaray Valide Sultan Camisi şeyhi Kastamonulu Şeyh Hafız Süleyman Efendi'nin maaşlarına ait düzenlemenin onaylandığından Muhasebe-i İlmiye'ce maaş muamelelerinin yapılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0520_0021	11 Zilkâde 1311	15.05.1894
Ticaret ve Nafia Nezareti'nden havale edilen 13 Mart 1310-13 Nisan 1310 tarihleri arasında şark demiryoluyla gönderilen talebe-i ulumun nakliyesine ait ücretin demiryolu idaresine ödenmesinin Maliye Nezareti'ne bildirilmesi hususunda Muhasebe-i İlmiye'nin Şeyhülislâmlığa gönderdiği müzekkire.			

Tablo 9: Sicill-i Ahvâl İdaresi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0431_0097	23 Rebûlâhir 1310	13.11.1892
Üsküp Müftüsü Ali Rıza Efendi'nin gönderdiği tercüme-i hâl varakasına ekli tezkire-i Osmaniye suret-i musaddikasına nazaran tarih-i veladeti yanlış yazılmış olduğundan belgelerin bu şekilde kabul edilemeyeceğinden hatanın tashihinden sonra tekrar takımıyla birlikte gönderilmek üzere mezkûr evrakların müftü efendiye iadesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0431_0110	23 Rebûlâhir 1310	13.11.1892
Eyüp Şer'îye Mahkemesi ketebesinden Hafız Mehmet İzzet Efendi'nin tercüme-i hâl varakasinda Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf-ı Hümâyûn Kalemine ve Eyüp Mahkemesine devam ettiği yazılı ise de bu konuda evrak-ı resmiyesi bulunmadığından, Mehmet İzzet Efendi'nin istihdamı ve almış olduğu maaş miktarlarının Efka-ı Hümâyûn Müfettişliğinden ve Havas-ı Refia Kadılığı'ndan istifsarı hakkında Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0468_0035	02 Muharrem 1311	15.07.1893
Meclis-i İmtihan-ı Kur'a azası Abdülhalim Efendi'nin sunduğu tercüme-i hâl varakasinda Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de Arapça muallimliği yaptığının belirtildiği ancak evrak-ı resmiyesi bulunmadığından muallimliğe tayin ve ayrılış tarihiyle aldığı maaş miktarının Mekteb-i Askeriye'den ve İlmiye Muhasebesi'nden tanzim edilerek gönderilmesi gerektiğine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0487_0055	19 Rebûlâhir 1311	29.10.1893
Safranbolu Müftüsü Mustafa Asım Efendi'nin Safranbolu dava meclisi mümeyyizliğindeki vazifesine dair evraklarının eksik olması sebebiyle tanzim edilip			

gönderilmesi gerektiğine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0927_0070	17 Cemâziyelevvel 1318	11.09.1900
Basra vilayeti Suku's-suyûh kazası sabık naibi Abdullah Efendi'nin Musul Rüştîye Mektebinde görev aldığı tarihler ile maaş miktarlarının Musul vilayetinden bildirilmesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 1123_0056	16 Receb 1321	07.10.1903
Rodos müftüsü Ahmet Nuri Efendi'nin tercüme-i hâl varakası ikmal edileceğinden, sahip olduğu mecidi nişanına ait beratın aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 1148_0088	19 Zilhicce 1321	06.03.1904
Kavala sabık naibi Lütfü Efendi'nin vefatı nedeniyle ailesine maaş tahsis talep edildiğinden hizmet cetveline eklenmek üzere doğum tarihinin bildirilmesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 1137_0062	21 Şevvâl 1321	09.01.1904
Selanik vilayeti Zihne kazası sabık naibi müteveffa Kazım Tevfik Efendi'nin validesine maaş tahsis edileceğinden, müteveffa naibin görev yaptığı mahallerde almış olduğu maaşların bildirilmesi yönünde Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 1103_0039	05 Rebûlâhir 1321	30.06.1903
Akova naibi Hacı Yakub Efendi'nin tercüme-i hâl dosyasında nüfus tezkiresi eksik olduğundan aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesi gerektiğinin adı geçen naibe bildirilmes hususunda Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 1074_0028	13 Zilkâde 1320	10.02.1903
�lmiye tekaüd sandığı yevmiye kâtibi Feyzullah Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında Maliye Nezareti Muhasebe-i Umumiye Merkez Kalemi ile makbuzat ve tediyat kalemi tahsisat kitabesinde görev yaptığı belirtilmi�se de dosyasında resmi evrakı bulunmadığından gönderilmesine dair Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 1059_0037	06 �aban 1320	07.11.1902
Yemen vilayeti Adeyn kazası naibi Muhyiddin Efendi'nin tezkire-i Osmaniyesinin aslı veya suret-i musaddakasının gönderilmesine dair Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 1012_0067	14 Zilhicce 1319	23.03.1902
Süleymaniye müderrisi �stanbulu Mehmed Emin Efendi'nin vefatıyla münhal maaşının Sicil-i Ahvâl �ubesi'ne tayin edilen Moralı Murtaza Efendizâde Mehmed Arif, Dani�ment Hafız Mustafa �evki ve Hacı Hüseyin efendiler ile Kapa�ası Hafız Ali A�a'ya tahsis edildiği.			
Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0927_0069	17 Cemâziyelevvel 1318	11.09.1900
Kastamonu vilayeti dâhilinde Hamidiye kazası sabık naibi Ali Rıza Efendi'nin Siverek �er'ie mahkemesi kâtipliğine tayin ve ayrılı� tarihleri ile almış olduğu maaş miktarına dair resmi evrakların Siverek �er'ie mahkemesi tarafından gönderilmesi hususunda Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0914_0080	29 Safer 1318	27.06.1900
Hama esbak naibi Mehmet Nuri Efendi'nin Tahtakale �er'ie mahkemesine tayin ve görevden ayrılı� tarihi ile almış olduğu maaş miktarının bildirilmesine dair Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0805_0096	14 Cemâziyelâhir 1316	29.10.1898
Mislata kazası sabık naibi Mustafa Sadettin Efendi'nin tercüme-i hâl varakasinda Dersaâdet Ceza Mahkemesi eski reisi İbrahim Bey'in maiyetinde zabıt kâtibi olarak altı ay maaş almadan çalıştığı belirtilmişse de dosyasında varaka-i resmiyesi mevcut olmadığından teminine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0704_0017	27 Zilhicce 1314	28.05.1897
Medine-i Münevvere kadısı İbrahim Ethem Efendi'nin iyi hali ve ahalinin hoşnutluğu ile kötü haline dair gelen bazı arz-ı mahzarlar üzerine adı geçenin tercüme-i hâl varakasını Sicil-i Ahvâl Şubesine göndermemiş olduğundan ayrıca Haremey-i muhteremeyn kadılarının Meclis-i İntihâb-ı Hükûkâm'da kayıtları bulunmadığından ilgili şubelerce kayıt muamelesinin yapılamadığına dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0672_0026	16 Cemâziyelâhir 1314	21.11.1896
Berat müftüsü Mehmet Nakşi Efendi'nin nüfus tezkiresinin suret-i musaddakası Sicil-i Ahvâl Komisyonundan talep edildiğinden gönderilmesinin müftü Mehmet Nakşi Efendi'ye emir ve işar buyrulmasına dair Bâb-ı Fetvâ Sicil ve Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0643_0060	17 Muharrem 1314	27.06.1896
Mekke-i mükerrerme kadısı Kemalettin Efendi'nin ikamet bilgisi, Baalbek esbak naibi Saadettin Efendi, Bağdat vilayeti Aziziye kazası naibi Abbas Efendi, Akşehir naibi Süleyman Efendi ve Divriği müftüsü Necip Efendi'nin tezkire-i Osmaniyele, Karadağ ahali-i İslâmiyesi müftüsü Mustafa Efendi'nin tezkire-i Osmaniyesi, Nablus ve İncesu müftüleri müteveffa Emin ve Hacı Mustafa efendilerin tezkire-i Osmaniyelelerinin asılları veya musaddak suretlerinin gönderilmesi hakkında Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0542_0014	27 Reb��levvel 1312	27.09.1894
Fo�ateyn sabık naibi Mehmet Nuri Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında Mahkeme-i Temyiz-i Hukuk Kalemi zabıt kitabesinde vazife yaptığı belirtilmi�se de dosyasında varaka-i resmiyesi bulunmadığından gönderilmesine dair Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0430_0015	09 Reb��l�hir 1310	30.10.1892
Cezayir-i bahr-ı sefid vilayeti merkez naibi Mehmet Hayreddin Efendi'nin Medine-i münevvere kadılığında bulunduğu sırada ikinci rütbeden Mecidiye ni�anı ile taltif edildiği tercüme-i hâl varakasında yazıyor ise de resmi evrakı bulunmadığından ni�anın naib efendiye verildiği tarihin bildirilmesine dair Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0431_0102	23 Reb��l�hir 1310	13.11.1892
Karahisar-ı �arki Müftüsü Abdülkerim Efendi'nin 1296 yılında Karahisar-ı �arki bidayet mahkemesi azalığı, Ticaret mahkemesi riyaseti ve hizmet-i iftada görev aldığı tercüme-i hâl varakasında belirtilmiş ise de dosyasında resmi evrakı bulunmadığından azalık, riyasete tayin ve ayrılı� tarihleri ile aldığı maaş miktarlarının bildirilmesine dair Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0431_0104	23 Reb��l�hir 1310	13.11.1892
Hopa Müftüsü Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında mülga dava meclisi, bidayet mahkemesi ve meclis-i idare azalıklarındaki hizmeti açıkça belirtilememekle birlikte aldığı maaş miktarları da gösterilmemiş olduğundan, bu konudaki resmi evrakların tanzim ve irsaline dair Sicil-i Ahvâl �ubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0431_0107	23 Reb��l�hir 1310	13.11.1892

Karadağ müftüsü Mustafa Hilmi Efendi'nin tercüme-i hâl varakalarına üç kuruşluk pul yapıştırılması gelirken kırk paralık pul yapıştırdığı, irsali zorunlu olan icazetname ve nişân-ı âlî beratını göndermediğinden, bu varakalara iki şer kuruşluk pul ilave ederek icazetname ve nişân-ı âlî beratlarıyla birlikte göndermesi gerektiğine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0550_0051	19 Cemâziyelevvel 1312	17.11.1894
Salahiye naibi Mehmet Arif Hikmet Efendi'nin tercüme-i hâl dosyasında silsilenamesi bulunmadığından mezkûr silsilenamenin aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1123_0055	16 Receb 132	07.10.1903
Usturmca müftüsü Yahya Nuri Efendi'nin tercüme-i hâl varakası tashih edileceğinden nüfus tezkiresinin aslı veya tasdikli suretinin gönderilmesine dair Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Tablo 10: Memûrîn Kalemi Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0187_0045	27 Rebûlevvel 1305	12.12.1887
Henüz on yedi yaşında olan, resmi olarak vasisi olduğu kardeşi Sait Bey'in reşit olduğunu ispat için Üsküdar şer'îye mahkemesinde dava açtığını ve malını telef etmesine yol açacak bu durumun engellenmesine dair Memurin Kalemi Müdürü Hafız Paşazâde Sırrı Efendi'nin Şeyhülslâmlığa sunduğu dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	TC., 0144_0054	13 Receb 1342	19.02.1924
İstanbul'da Kazasker Ahmet Paşa'nın Hobyar mahallesindeki vakfının tevliyetine memurin kalemi mümeyyizi Rıfat Bey'in atandığına dair Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'ne uygun olarak Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti tarafından düzenlenen mazbata.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0036_0057	18 Zilhicce 1300	19.10.1883
Memurların mesai saatlerine riayet etmeleri, vaktinde işlerinin başında bulunmaları, mesailerinde gerekli gayreti göstermeleri ve belirlenen kurallara uymaları yönünde Meşihat'ten Anadolu Sadareti'ne gönderilen talimat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0036_0076	29 Zilhicce 1300	30.10.1883
Şeyhülslâmlık dairesi ile Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde görevli yüksek rütbeli memurların isim listesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0040_0103	14 Rebûlâhir 1301	11.02.1884

Mülkiye memurlarının muhakamelerine dair Şûrâ-yı Devlet'in hazırladığı, Tanzimat Dairesi'nden gönderilen ve Meclis-i Vükelâ'ca uygun görülen nizamnamenin bir nüshasının Şeyhülslâmlığa gönderildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0042_0025	03 Cemâziyelevvel 1301	29.02.1884
Hesap verme yetkisi ile mükellef memurların muhasebeleri ile evrak-ı müsbitesini ibraz etmelerinin kavaid-i külliyyeden olduğuna dair Sadrazam Said Paşa'nın Şeyhülslâmlığa gönderdiği tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0045_0005	07 Cemâziyelâhir 1301	03.04.1884
Günlerin uzamasıyla resmi işlerin vaktinde tamamlanabilmesi önemli olduğundan Meşihat memurlarının mesailerine zamanında başlaması, diğer kalemlere örnek olmaları, namazları cemaatle kılmaları ve bu konuda tekâsül göstermemelerine dair Şeyhülslâm Ahmed Esad Efendi'nin Anadolu Sadareti'ne gönderdiği talimatname.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0053_0018	08 Şevvâl 1301	31.07.1884
Halep vilâyetindeki nüvvâb maaşlarından erâmil ve eytâm-ı ilmiyye sandığı için yapılan kesintinin mal müdürlüklerindeki memurların ihmalinden dolayı henüz vilâyetçe ödenmediğinden bu kesintilerin zamanında ödenmesi için Halep vilayetine emirnâme yazılmasına dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0054_0087	27 Şaban 1301	21.06.1884
Tahrir-i Nüfus Nizamnamesi'ne göre kıyılan nikâhların diğer resmi vakalar gibi ruhani reisler ve imamlar tarafından Nüfus Müdürlüklerine bildirilmesi gerektiğine dair tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0062_0008	10 Muharrem 1302	29.10.1884
Dersim'deki memurların mahalli lisana aşına olması gerektiğinden, Ovacık kazası			

naipliğine daha önce o bölgede görev yapmış olan Gümüşhaneli Müfüzâde Hüsnü Efendi'nin tayininin uygun görüldüğü.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0066_0055	29 Safer 1302	17.12.1884
Fetvahane memurlarından müteveffa Hacı Sait Efendi'nin zevcesi Firdevs Hanım'ın kendisi ve yetimlerine eytam sandığından tahsis edilmiş olan maaşın arttırılmasını talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0073_0013	02 Cemâziyelevvel 1302	16.02.1885
İstanbul ve taşradaki aylık iki bin beş yüz kuruş ve üzeri maaşı olan memurların 1310 senesi Mart maaşlarından onda bir kesintinin Hazine-i Evkaf'a gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0076_0069	30 Cemâziyelevvel 1302	16.03.1885
Vidin ve Avrathisarı kazaları hükümet konaklarında çıkan yangın sonrası bütün evrakların yandığı sadece Avrathisarı mal sandığı emininin evindeki hesap defterlerinin kurtulduğu, yapılan tahkikatta memurların suçsuzluğunun ortaya çıktığına dair tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0098_0020	04 Zilhicce 1302	13.09.1885
Kudüs Sancağı merkezi ile Halilülrahman kazası emval-i eytam sandıklarını teftiş için görevlendirilen memurların vazifelerini itina ile yapmadıklarından dolayı uyarıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0099_0032	26 Zilhicce 1302	05.10.1885
Devletin içerisinde bulunduğu siyasi durumdan dolayı devlet menfaatinin korunup işlerin ivedilikle görülmesi önem arzettiği, tüm memurların görevlerini itina ile yürütmesi gerektiğinden mesainin Sadaret'te sabahları saat 4:30 da başladığından Meşihat'ın de bu kurala uyması gerektiği yönünde tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0099_0080	29 Zilhicce 1302	08.10.1885
Mektep çocuklarının gezinti ve tema�a mahallerine çıktıklarında devlet memurlarının giysilerini giyip gösteri yapmamaları ve uygun şekilde gezip dola�maları hususunda Meşihat'ın tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0103_0043	05 Safer 1303	12.11.1885
Mülkiye ve ilmiye rütbelerinin kıdem sırasının nizamnamelerde belirlenmiş olduğundan memurların rütbelerinin gereğine göre hareket etmesi hakkında Dâhiliye Nezareti'nden Erzincan mutasarrıflı�ına gönderilen tahrirata atıfla naiplerin rütbe ve kıdemleri ile ilgili bazı meselelere ve idare meclislerindeki naiplerle mülki memurların te�rifattaki yerlerine dair mütalaayı i�erin Erzincan naibi Mehmet Rıfat Efendi'nin arızası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0112_0074	29 Reb�ul�hir 1303	03.02.1886
Trablus�am naibi Seyyid Mehmet Bahaeddin Efendi'nin Dersaâdet'te bir memuriyet-i �er'iyeye tayin talebinin memur fazlalığı sebebiyle uygun görülmediği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0129_0027	26 Şevvâl 1303	27.07.1886
Bulgaristan ve Rumeli-i �ark�'den hicret eden müslümanların iskân ve diğer ihtiyaçları için bütün resmî dairelerdeki memurların maa�larından yapılacak yüzde iki kesinti ile daire tahsisatlarından yapılacak tasarrufların Dâhiliye Nezareti veznesine teslim edilmesi emri gereğince, Meşihat'ten gönderilen paranın veznece teslim alındığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0135_0006	11 Zilhicce 1303	09.09.1886
Padişahın, İstanbul'daki tüm medreselere verdiği kurbanların teslim alınması için görevlilerin Yıldız Karakolhanesine gönderilmesi gerektiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0155_0059	18 Cemâziyelevvel 1304	11.02.1887
Bâb-1 fetvâ kâtip ve memurlarının mesailerine zamanında başlamadıklarından resmi işlemelerin aksadığı yönündeki şikâyetler üzerine, tüm memurların tatil olan Cuma günü hariç, haftanın altı günü 05:00-22:00 saatleri arasında görevleri başında bulunmaları gerektiğine dair talimatname.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0162_0044	06 Receb 1304	31.03.1887
Samsun bidayet mahkemesi ile şer'iyye mahkemesinin memurlarının ortak olarak kullandıkları binanın yetersiz kalması sebebiyle mal sandığından bir miktar para tahsisi ile daha geniş bir binanın kiralanması talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0180_0081	22 Muharrem 1305	09.10.1887
Meşihat'e yapılan başvurulardan zamanında cevap alınamaması durumu yazılı ve sözlü şik�yete sebebiyet verdiğinden, bu durumun resmi işlemelerin hızlı görülmesi emrine de muhalif olduğundan ilk defa gelen yazılara en geç bir buçuk ayda, ikinci defa gelenlere ise en kısa sürede cevap verilmesi gerektiğinin merkez ve taşra memurlarına bildirilmesine dair tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0188_0018	03 Reb��l�hir 1305	18.12.1887
Emval-i emiriyye için kadınların kefaletlerinin kabul edilmemesi kararından önce kadın kefil gösterenlerin kefillerinin hesaplarının görülerek zimmetleri bulunanlar hakkında kanunen gerekli muamelenin icra edilerek zimmetlerinin tahsil edilmesi, zimmeti bulunmayanların ise başka kefil göstermeleri gerektiğinin Maliye Nezareti'ne bağlı dairelerdeki ve vilayetlerdeki maliye memurlarına tebliğ edilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0197_0042	05 Receb 1305	17.03.1888
Memurların �zl�k dosyalarına konulacak olan sicil varakalarının nasıl doldurulacağına dair tarifname ile örnek tercüme-i hâl varakasının vilayet ve bağlı kazalara gönderilmek			

üzere matbu nüshalarının Meşîhat'e takdim edildiği.

Tablo 11: Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye ve Temyiz-i Şer'îyye Dairesi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0190_0060	27 Rebûlâhir 1305	11.01.1888
Nizamiye mahkemelerindeki davalarda mahkemenin aldığı ilam harcı ve diğer masrafların davayı kaybeden taraftan tahsili yolundaki usulün, şer'î mahkemelerde de uygulanması hakkındaki talepler üzerine kanunda bu konuda bir açıklık olmadığından şimdiye kadar tatbik edilen usûle devam edilmesi yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0249_0013	11 Zilkâde 1306	08.07.1889
Van vilayetindeki Emin Paşa Cami-i Şerifi vakfından dolayı Van Mahkeme-i Şer'îyyesi'nce Timurzâde Tahir Paşa aleyhine verilen ilam kararının temyiz ve tetkiki için ilam-ı şer'î, itiraz dilekçesi ve ilam harç pusulasının Van vilayetinden Şeyhülsılamlığa gönderildiği. Hükmüne itiraz edilen ilamda bahsedilen diğer ilam ve vakfiye suretinin de gönderilmesi gerektiğinden niyabete tahrirat yazılması yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0257_0051	19 Muharrem 1307	14.09.1889
Erzurum vilayetinden Mahbube Hatun'un aleyhine verilen ilam kararının temyizi için ilam-ı şer'î ve hükme esas olan diğer ilam-ı şer'inin Erzurum Vilayeti'nden Şeyhülsılamlığa gönderildiği; temyizi talep edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi gerektiği yönünde mahalli niyabete tahrirat yazılmasına dair Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0259_0022	02 Safer 1307	27.09.1889
Manastır'a bağlı Filorina kazâsı ahâlisinden Mahmud Fehim'in müvekkili Şerif'in birâderinin katledilmesi olayının ortaya çıkarılamaması nedeniyle kazâ ahâlisi üzerine hükmedilen diyetle alâkalı elde edilen ilâm hükmünün temyiz edilmesi üzerine, Meclis-i			

Tetkikat-ı Şer'îyye'de yapılan incelemede olayın mahallî idâre tarafından çözülmesi gerektiği yönünde Manastır vilayetine tahrirat yazılmasına karar verildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0264_0030	03 Rebûlevvel 1307	27.10.1889
Tekirdağ Mahkeme-i Şer'îyyesi'nde görülen ve Papavasıl Mahallesi sakinlerinden Aşçı Gazemiye Dimitri aleyhine verilen ilam kararının temyiz ve tetkiki için ilam-ı şer'î ve itiraz dilekçesinin Tekfurdağı mutasarrıfı Mehmed Salih Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi gerektiğinden mutasarrıflığa bu şekilde tahrirat yazılması hususunda Meclis-i Tetkikat-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0283_0007	21 Receb 1307	13.03.1890
Meclis-i Tetkikat-ı Şer'îyye'nin 1305 yılında Dersaâdet, Bilâd-ı selâse ve vilayat-ı şahane mahkeme-i şer'îyyelerinden gelen ve ashab-ı mesalihten takdim edilen temyiz evrakı, muharrerat ve telgraflarla ilgi yapılan işlemlerin istatitiğini gösterir bir yıllık raporun Şeylühislaamlığa sunulduğu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0285_0089	09 Şaban 1307	30.03.1890
Suriye'ye bağlı Duma Mahkeme-i Şer'îyyesi'nden Cuber Karyeli Abdullah Ceryan aleyhine verilen kararın temyizi için takdim edilen ilamda bahsedilen diğer ilam ile hüccetin tasdikli suretinin Suriye vilayetince Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi gerektiğinin vilayete bildirilmesi yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0287_0063	19 Şaban 1307	09.04.1890
Ankara'nın Sivrihisar kazası Hacıeskici Mahallesi sakinelerinden zevcesi Fatma ile aralarındaki davadan mahkemece aleyhine verilen ilamın temyizen tetkik ve rüyeti talebini havi Sivrihisar'ın Karabaşlı mahallesinden Abdullah Beşeoğlu Süleyman			

tarafından verilen istida, itiraz layihası, kefalet senedi ve ilamın tasdikli suretiyle makbuz ilmühaberinin Sivrihisar Kaymakamlığı'nca Şeyhülslâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr kaymakamlığa tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0307_0069	28 Zilhicce 1307	14.08.1890
Hille Mahkeme-i Şer'iyesi'nce Necibe bt. Mehmet aleyhine verilen ilam hükmünün temyizden tetkiki için ilamın tasdikli sureti, itiraz layihası ve temyiz harcının Bağdat Valiliği'nce Şeyhülslâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr valiliğe tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0309_0026	08 Muharrem 1308	23.08.1890
Nasıra Mahkeme-i Şer'iyesi'nce Meryem Hatun ile Şahab b. Hacı Salih arasındaki bilezik davasında Şahab aleyhine verilen kararın temyiz ve tetkiki için itiraz layihası, ilam sureti ve harç pusulasının Akka Mutasarrıflığı'ndan Şeyhülslâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0311_0052	22 Muharrem 1308	06.09.1890
Emlak-ı sırfe ile arazi-i memluke davalarının talep olduğunda usul-i meşruasına uygun şekilde şer'î mahkemelerde görüleceği ve bu hususta Bidayet mahkemesi riyaseti tarafından taarruz ve müdahalede bulunulmayacağı hususu Tanzimat Dairesi'nin mazbatası üzerine Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da tezekkür ve tensip kılındığının bütün vilayet merkezleriyle elviye-i müstakille naiplerine tebliğine dair Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0316_0005	17 Safer 1308	01.10.1890
Kudüs'un Mezra-i Nebi Zeyd köyü ahalisinden Hamid kızı dul Halime'nin aynı köylü iki kişi tarafından kendilerine nik�hlandığını iddiaları üzerine yapılan tahkikat neticesinde bir sonuca varılamadığından, bu konuda ne yapılması gerektiğinin bildirilmesine dair Kudüs Niyabeti'nden Meclis-i Tetkîkat-ı şer'iyeye'ye gönderilen tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0334_0013	01 Cemâziyelâhir 1308	11.01.1891
�dlib Mahkeme-i şer'iyyesi'nce �dlibli �mer b. Mehmet aleyhine verilen ilam kararının temyizi için itiraz layıhası, kefalet senedi ve temyiz harcının Halep Valiliğ'i'nce şeyhülislâmlığa g�nderildiğ;i; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr valiliğ'e tahrirat yazılması gerektiğ;i yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0335_0047	10 Cemâziyelâhir 1308	20.01.1891
Siroz Mahkeme-i şer'iyyesi'nce Siroz kazası Hristos karyesinden Toma v. Yamandi aleyhine verilen ilam kararının temyizi için ilam, itiraz layıhası ve temyiz harcının Siroz Mutasarrıflığı'nca şeyhülislâmlığa g�nderildiğ;i; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr mutasarrıflığa tahrirat yazılması gerektiğ;i yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0336_0080	18 Cemâziyelâhir 1308	28.01.1891
Terekese tahrir edilmesi gereken borçlunun vefatından önce aleyhine verilen nizamiye mahkemesi ilamlarının mahkeme-i şer'iyeyece muteber olamayacağından şer'i muamelenin tamamen yerine getirilmesi gerektiğ;ine dair çıkan karar üzerine, terekese tahrir edilemeyecek olan borçlunun vefatından önce veya sonrasında aleyhine verilen nizamiye mahkemesi ilamları hakkında nasıl muamele yapılması gerektiğ;ine dair Meclis-i Tetkîkat-ı şer'iyeye'den naiblere gönderilen mütalaa.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0339_0099	14 Receb 1308	23.02.1891
Nikâhlı eşi Şehriban Hatun'un vefatıyla veresesinden Ali Haydar Bey ve diğer bazı kişilerle aralarındaki davadan İzmir Niyabet-i Şer'iyyesi'nce aleyhinde verilen ilamın her seferinde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'ce iptal edildiğinden davanın ya Dersaâdet'te huzur-ı Kadiaskeri'de istinafen görülmesi ya da bir müvella vasıtasıyla görülmesi talebini havi İzmir'den Tüccar Miralayzâde Ömer Lütfi Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0344_0043	09 Şaban 1308	19.03.1891
Çandarlı Halil Paşa Vakfı kaymakamı Mustafa Sıdkı Efendi hakkında Siroz mahkemesince verilen kararın temyiz edilebilmesi için gerekli temyiz evraklarının Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'ye gönderilmesi gerektiğinin mahalline bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0346_0018	20 Şaban 1308	30.03.1891
Zevce-i mutallakasına nafaka verilmesi ile ilgili Nablus Mahkeme-i Şer'iyesi'nden aleyhine verilen ilamın temyizini talep eden Mehmet Sait el-Katab'ın temyiz evraklarının takdimine dair Beyrut vilayeti tahrirâtı; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0346_0089	24 Şaban 1308	03.04.1891
Kudüs'e bağlı Halilürrrahman kazası ahalisinden Esmâ bt. Şeyh Taha ile aralarındaki talak davasından kaza mahkemesince Abdülmünim aleyhine verilen ilam kararının temyizi için arzuhal, itiraz layihası, ilamın tasdikli sureti ve tatbik harcının Kudüs Niyabeti'nce Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0346_0091	24 Şaban 1308	03.04.1891
İzmit'e bağlı Geyve kazasının Rumorta gayrimüslim karyesi ahasinden Tarumoğlu Yanako aleyhine Geyve Mahkeme-i Şer'iiyesince verilen ilam kararının temyizi için layiha ve ilamın Geyve Kaymakamlığı'nca Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mahalli kaymakamlığa tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0353_0044	16 Şevvâl 1308	24.05.1891
Ayşe Zekiye Hanım'ın eski eşi İşkodra vilayeti Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Mehmet Arif Efendi zimmetindeki ilam-ı şer'î ile sabit olan nafakasından müterakim alacağı hususunda karşı tarafın istinaf-ı dava etmesiyle ilam hükmünün tehiri gerekip gerekmeyeceğinin sorulması üzerine, bu tür ilamların temyiz edilebileceğinin Zekiye Hanım'a tebliğine dair Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0825_0036	09 Şevvâl 1316	19.02.1899
Bina ve arazi davalarından dolayı Hare köyünden Musa b. Hacı Halil Zeyn aleyhine verilen ilam kararının temyiz ve tetkiki için ilam-ı şer'î, itiraz dilekçesi ve ilam harç pusulasının Sayda Kaymakamlığı'ndan Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için Sayda Kaymakamlığına tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0841_0071	03 Muharrem 1317	13.05.1899
Nallıhan kazasının Tekfurlar köyünden müteveffa Tahir Ağa'nın zevcesi Dudu Hatun ile Mehmet Ramiz arasındaki davada Nallıhan Mahkeme-i Şer'iiyesinden Mehmet aleyhine verilen kararın temyizi için itiraz dilekçesi, ilam sureti ve harç pusulasının			

Ankara Valisi Abdülatif Bey tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava sureti ve vekâlet hüccetinin de gönderilmesi için mezkûr niyabete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyeye'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0859_0032	04 Rebûlâhir 1317	11.08.1899
Paçacızâde Mehmet Emin Çelebi ile aralarındaki bahçe davasından dolayı Mehmet b. Derviş ve rüfekaşı aleyhlerine Kazımiye Şer'iyeye Mahkemesi'nden verilen ilam kararının temyiz ve tetkiki için ilam-ı şer'î, itiraz dilekçesi ve ilam harç pusulasının Bağdat Valiliği'nden Şeyhülislâmlığa gönderildiği; hükmüne itiraz edilen ilamın tarafların imza ve mühürleriyle tasdikli zabt-ı dava suretinin de gönderilmesi için mezkûr vilayete tahrirat yazılması gerektiği yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0870_0035	09 Cemâziyelâhir 1317	14.10.1899
Eskişehir'in Paşa mahallesinde mukim ümera-yı Çerkeziyeden babası Ahmet Nuri Bey'in Eskişehir ve Söğüt kazalarından iltizam ettiği a'sara karşılık miriye rehin verdiği emlak ve arazi arasında, kendi adına kayıtlı validesinden intikal eden emlak ve akarın meclis-i idarece düşük fiyat tespit edilerek başkasına satışına çalışıldığından, kendi malının babasınınkinden ayrılarak başkasının müdahalesinin engellenmesine dair Eskişehir Niyabet-i Şer'iyyesi'ne etkili telgraf çekilmesine dair Abdurrahman Sabit'in Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi; adı geçen şahsın talebi istikametinde Eskişehir Niyabet-i Şer'iyyesi'ne emir verilmesi yönünde Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Tablo 12: Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0096_0087	20 Zilkâde 1302	30.08.1885
Beyrut'ta vefat eden Lazkiye naibi Ali Rıza Efendi'nin terekesinin tahririyle yetimlerinin hissesinin Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Şubesi'ne gönderilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0109_0016	26 Rebûlevvel 1303	01.01.1886
Trablusgarb vilayetinde emsalleri gibi eytam sandığı sisteminin kurulamamasının sebebinin bölge halkının Maliki mezhebinden olması, paralarını ve de emval-i eytamı ırbah ve ıstırbah ettirmek istemedikleri ve bu şekilde elde edilecek nemayı kullanmalarının mezhepleri açısından mahzurlu görüldüğünden kaynaklandığının Şeyhülislâmlığa bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0113_0045	05 Cemâziyelevvel 1303	08.02.1886
Maliye Nezaret'i'nin emval-i eytam borçlarından yetimlere maaşlarının ödenmesi için yaşlarının tespiti amacıyla yoklama yapılması isteği üzerine, komisyon tarafından yetimlerin bulundukları yerlerdeki imam ve muhtarlar vasıtasıyla; 'isimleri, baba adı, yaşı, mesleği ve aldığı maaşın' yazıldığı ilmühaberleri ve tezkere-i Osmaniyeleriyle birlikte komisyona müracaat etmeleri hususunun gazetelerde ilan edilmesinin Matbuat İdaresi ve Şehremanti'ne bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0122_0028	05 Şaban 1303	08.05.1886
İskeçe kazası Eytâm Müdürü Mehmed Ragıp Efendi'nin, kaza naibi Ahmed Hamî Efendi'nin emval-i eytam ile ilgili usul ve nizamı aykırı hareketlerde bulunduğu yönünde Şeyhülislâmlığa şikâyeti.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

5	EO., 0126_0084	05 Şevvâl 1303	06.07.1886
Hicaz'da vefat eden Zekiye Hanım'ın küçük oğlu Mehmet Rahmetullah'ın vasisi ve babası Abbas Efendi'nin, yetimin İstanbul'daki ev ve dükkânını satarak parasını Mekke-i mükerreme Emvâl-i Eytâm Sandığı'na gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0127_0018	08 Şevvâl 1303	09.07.1886
Maliye hazinesindeki emval-i eytam ve eramil paralarının nemalarının ashabına ödenmek üzeri Emvâl-i Eytâm İdaresine gönderildiği, Mahkeme-i Teftiş İdaresine de gönderilerek bayramdan önce hak sahiplerine dağıtılması gerektiğinden, bu paraların havalesinden sorumlu Tahir Efendi ile Kamil Efendi'nin muhasebelerinin görülmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0128_0050	17 Şevvâl 1303	18.07.1886
Trablusgarb vilayeti istinaf ceza dairesi reisi İbrâhim Necip Bey'in İaşe-i Eytam ve Erâmil-i İlmiyye Sandığı'ndan istikraz ettiği meblağdan ödenmeyen kısmın acilen gönderilmesi hususunun vilayet defterdarlığına bildirilmesi talebiyle Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0133_0035	28 Zilkâde 1303	27.08.1886
Taşra Emvâl-i Eytâm sandıklarının muamelatının tadil ve ıslahı için sandıklarda bulunan kaimelerin mahalleri mal sandıklarından tesviye edilmesi gerektiği ve sandık işlemlerinin gönderilen numune cetvellerine göre düzenlenmesi yönünde Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın talimatı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0133_0056	29 Zilkâde 1303	28.08.1886
Şûrâ-yı Devlet Evrak Odası hulefasından müteveffa Ali Necip Efendi'nin oğlu Mehmet Vehip Efendi'nin emvâl-i eytâm sandığından borç talebine dair Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0153_0049	06 Cemâziyelevvel 1304	30.01.1887
Yemen Sana'da vefat eden Solkol Aĝası Haydar Efendi'nin terekesinden annesi ve eşinin hisselerinin kendilerine, küçük kızı yetim Saniha'nınkinin ise Emvâl-i Eytâm İdaresi'ne teslim edildiĝi, Haydar Efendi'nin terekesinden alacak iddiasında bulunanların bu iddialarını mahkemece ispat etmeden yetimin hissesinden hiç bir Şey verilmemesi yönünde Emvâl-i Eytâm'ın derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0154_0002	08 Cemâziyelevvel 1304	01.02.1887
Emvâl-i Eyt�ma borçlu olup ödemesini geciktiren ve ödememekte ısrar edenlere gönderilen ilamların harçlarının emval-i eytamdan deĝil borçludan alınması gerektiĝine dair Sadrazam Kamil Bey tarafından Meşihat'e gönderilen tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0174_0032	13 Zilkâde 1304	02.08.1887
Şeyhülislâm Ahmet Esad Efendi'nin teklifiyle Anadolu Kazaskerliĝine Meclis-i Emvâl-i Eytâm Reisi Kasidecizâde Süleyman Sırrı Efendi, İstanbul Kadısı Hasan Tevfik Eefendi'nin yerine de Arabz�de torunu Seyyid Mehmet Rıza Efendi'nin tayin edildiĝine dair Padişah iradesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0176_0014	29 Zilkâde 1304	18.08.1887
Taşra emvâl-i eyt�mının idare Şekli ile ilgili hazırlanan ve Şûrâ-yı Devlet'e havale edilen talimatın Düstûr'daki Emvâl-i Eytâm Nizamnamesi ile birleştirilerek yeniden düzenlenmesi için komisyondan kaleme alınan mazbata cevabının Meşihat'ten ivedilikle Şûrâ-yı Devlet'e gönderilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0182_0029	03 Safer 1305	20.10.1887
Nakîbüleşraf Hasan Tahsin Bey Nukud Vakfı müteveli vekili Hafız Halil'in, vefat eden müteveliye Hürmüz Hanım'ın vefat etmeden önce hazine istikrazı nemasından aldıĝı iki			

aylık maaşının terekesinden tahsil edileceğinden durumun Emvâl-i Eytâm Müdürlüğü'nden tescilini talep etmesi üzerine yapılan incelemede belirtilen iki aylık maaşın Hürmüz Hanım'ın değil Hafız Halil'in alındığının tespit edildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0188_0026	04 Rebûlâhir 1305	19.12.1887
Hassa Ordusu Yozgat Dokuzuncu Tâlî Alayı'nın Seferihisar Taburu Birinci Bölük Yüzbaşısı müteveffa Ahmet Ağa'nın terekesinden küçük oğlu Ahmet Cemal'in hissesine düşen miktarın, Dersaâdet'e nakl-i hane ettiğinden Seferihisar Eytâm Müdürlüğü'nden Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti'ne gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0188_0055	09 Rebûlâhir 1305	24.12.1887
Yenice-i Vardar Eytâm Sandığı'nın maliyece yapılan teftişinde vefat eden eytam müdürü Süleyman Yazıcızâde Emin Efendi'nin görevden ayrılırken yapılan muhasebesinde yüklü miktarda zimmeti olduğu ortaya çıktığından, bir komisyon kurularak hiç kimsenin nüfuz ve hatırına bakılmadan tahkikat yapıp emval-i eytamın ortaya çıkarılması ve yetim mallarının kimlerin zimmetindeyse komisyon vasıtasıyla tahsil edilmesinin Yenice-i Vardar Niyabeti'ne tenbih ve kaymakamlığa da gereken tebligatın yapılmasının Selanik Valiliği'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0223_0053	19 Rebûlâhir 1306	22.12.1888
Suriye emval-i eytam idaresi sabık azası Hasan Efendi'nin alamadığı maaş tutarlarının peyderpey ödeneceğinden ilgili makbuz senetlerinin gönderilmesi istenmişse de bu paranın bir defada ödenmesi gerektiğinin Suriye Valiliği'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0229_0004	01 Cemâziyelâhir 1306	01.02.1889
Emvâl-i eytâma müteallik talimatın neşrinden önce tanzim edilmiş ve sicillerde mahfuz senedat ile hükkam tarafından verilen izinnamelerden alınacak ücretin ne kadarının daire çalışanları arasında taksim edileceği hakkındaki muamele ile ilgili Karesi niyabetine			

bilgi verilmesi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0236_0035	20 Receb 1306	22.03.1889
İstanbul Kadıçeşme civarında İmaret-i atik mahallesinden müteveffa Reisü'l-ülemâ Cemaleddin Efendi'nin mahdumu Müderris Mehmet Muhyiddin İsmet Efendi'nin mahallede sakin ve hayatta olduğuna dair muhtarlıktan tanzim edilen ilmuhaberin Emvâl-i Eytâm Şubesi'ne takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0257_0018	17 Muharrem 1307	12.09.1889
Keşan Eytâm Müdürü Hafız Ali Efendi'nin kötü ahlakından dolayı görevden el çektilmesi üzerine eytam sandığı muhasebe cetvellerinin gönderilmesi ve eytam müdürünün yerine vasıfları uygun birinin görevlendirilerek dava neticesinin Keşan Niyabeti'nden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'a bildirilmesi gerektiğine dair tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0258_0055	27 Muharrem 1307	22.09.1889
Haremeyn-i muhteremeyn payeli Çankırlı müteveffa İbrahim Efendi'nin zevcesi Emine Hanım ile kızına Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'ndan tahsis edilmiş olan ve alamadıkları maaşlarının ödeneceğinin Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm tarafından kendilerine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0264_0033	03 Rebûlevvel 1307	27.10.1889
Müteveffa Şerif Mehmed Hulusi Efendi'den zevcesi Emine Raife Hanım ile kızı Hatice Hadiye Hanım'a maaş tahsis edildiği, kızının evlenmesi sebebiyle kesilen maaşının Emine Raife Hanım'a verilmesi talebinin uygun görülmediğine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0268_0020	02 Rebûlâhir 1307	25.11.1889

Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'na borcu olan ve borçlarını uzun zamandır ödemeyen Sofulu naibi Mehmet Haydar, Nablus naibi İbrahim Hilmi, Eğridere naibi Abdurrafi, Derne naibi Süleyman Sırrı, Beykoz naibi Abdurrahman, Boyabat naibi Ali Refet, Rumkale naibi Salih, Refahiye naibi Ahmet Fuat, İnöz naibi Mehmet Afif, Samsun naibi Ali, Nasıra naibi Mehmet Şefik, Mardin Avine naibi Ali Osman, Mudurnu naibi Ömer Hulusi, Cezayir-i bahr-i sefid merkez naibi İbrahim Zühdü, Cisir-i ergene naibi Hasan Raci, Urla naibi Mehmet Talip, Adana merkez naibi Mehmet Mekki'nin borçlarının tesviyesi için maaşlarından gerekli kesintinin yapılması hususunda Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın mazbatası.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0268_0019	02 Rebûlâhir 1307	25.11.1889
Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'na borcu olan ve borçlarını uzun zamandır ödemeyen Silivri naibi Nusret, Seferihisar naibi İbrahim Hakkı, Leş naibi Ali Rıza, Mısrata naibi Salih, Tosya naibi İsmail Halit, Samsun naibi Mehmet Kadri, Kosova merkez naibi Ahmet Müslim, Eceabat naibi İsmail Fahrettin, Gelibolu naibi Mustafa Tefvik ve Ovacık naibi Ahmet Rüştü'nün borçlarının tesviyesi için maaşlarından gerekli kesintinin yapılması hususunda Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın mazbatası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0283_0008	21 Receb 1307	13.03.1890
Merhum Kadıasker Hacı Mustafa Efendi'nin küçük kızı Neyir Hanım'ın evlenmesiyle aldığı maaşın kesildiği ve boşandığı halde maaşının tekrar bağlanmadığı, kız kardeşleriyle müştereken mutasarrıf oldukları sahilhanede ikamet edemediğinden satılarak kendi hissesiyle münasip bir daire satın alınması talebine muvaffak olamadığı, kira gelirinden de kendisine pay verilmediğinden maddi sıkıntı çektiğini belirterek Şeyhülislâmlıktan münasip bir miktar maaş tahsisi ve sahilhanenin satılarak kendisine bir hane satın alınması talebi üzerine, Emvâl-i Eytâm Sandığı'nca kendisine yeniden maaş bağlanamayacağına karar verildiğinin kendisine tebliği.			

Tablo 13: Beytûlmâl Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0051_0012	02 Ramazan 1301	25.06.1884
Terekenin gizlenmesi ya da zayi olmasını önlemek için Maliye Nezareti Beytûlmâl İdaresi tarafından uygulanan ihbariye usulünün Evkaf Nezareti Beytûlmâlî'nce de uygulanması gerektiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0076_0001	24 Cemâziyelevvel 1302	10.03.1885
Firari Faik'in irtidat etmesi sebebiyle vefat eden müslüman annesinin verasetinden mahrum bırakıldığı ve hissesinin Beytûlmâl'e aktarıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0111_0035	15 Rebûlâhir 1303	20.01.1886
Çocuksuz vefat eden Bafra'da sakin Çerkes muhacirlerinden Karaömeroğlu Şevket'in diğer adıyla Hasan Bey'in terekesinin Bafra naibliğince tahrir edilerek Çatalca'da mukim kız kardeşi Fitnat Hanım'a iletmek üzere Beytûlmâl eminine teslim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0118_0046	28 Cemâziyelâhir 1303	02.04.1886
Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmâl İdaresi tarafından marifet-i şer'le tahrir edilen terekenin nizamname gereği her üç ayda bir hesabı görülerek tasdikli defterlerinin takdimi gerektiğinden Kânûn-ı evvel başından Şubat sonuna kadarki defterlerin tanzim edilerek gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0181_0019	24 Muharrem 1305	11.10.1887
İstanbul Karagümrük'te mukim iken vefat eden Hacı Şerife Hanım'ın nısf mülk hissesinin Beytûlmâl idaresi tarafından müzayedeye çıkarıldıktan sonra zevci Seyyid Şeyh Ali Behzat Efendi tarafından satın alınarak uhdesine kaydı yapıldığından sened-i			

hakani verilmesi için Beytûlmâl kasamлығыndan düzenlenen ilmühaber.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0181_0068	30 Muharrem 1305	17.10.1887
Tütüncüler Kethüdası müteveffa Mehmet Efendi'nin Boğaziçi İncirköy'de vefat ettiğinden Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmâli tarafından tahrir edilen terekesinin bedelleri varislerine taksim edildiği, kalan miktarın da Beytûlmâl hazinesine verildiği; vereseden bazılarının vasisi olan Binbaşı Mustafa Ağa'nın yetimlere ait tereke bedelinin Beykoz Emvâl-i Eytâm Sandığı'na havalesini talep etmesi üzerine bunun usulen mümkün olmadığından doğrudan Mahkeme-i Teftiş'e başvurması gerektiğinin kendisine tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0203_0087	17 Ramazan 1305	27.05.1888
Üsküdar'ın Ayazma mahallesinde vefat eden sudurdan müteveffa Asım Efendi'nin kızı Saniye Hanım'ın terekesinin Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmâli tarafından yazılması gerekirken Maliye Hazine-i Celilesi Beytûlmâl Kassamlığı tarafından yazıldığından bu müdahalenin men edilerek defterinin Efka-ı Hümâyûn Beytûlmâl İdaresi'ne gönderilmesi talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0257_0090	22 Muharrem 1307	17.09.1889
Üsküdar'ın Murat Reis mahallesinde vefat eden Ali Ağa b. Abdullah'ın terekesine el koyan Beytûlmâl Müdürü Hüseyin Hüsnü Efendi ile tek vârisi zevcesi Zenci Fatma Kadın bt. Abdullah arasındaki davada şahitlik yapacak Hacı Hüseyin Ağa b. Mustafa'nın adil ve makbul bir kişi olduğunun tasdik edildiğine dair Debbağlar mahallesi imam ve muhtarlarının verdiği ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0279_0022	22 Cemâziyelâhir 1307	12.02.1890
Edirne'nin köklü ailelerinden müteveffa Cezzar Mustafa Bey'in varisleri arasında gaib bulunduğu terekesi Maliye Beytûlmâli tarafından yazıldığı ve yetimlerinin hisseleri Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti'nde muhafaza edildiğinden isbat-ı rüşd eden yetimlerin			

hisselerinin kendilerine iadesi talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0283_0109	27 Receb 1307	19.03.1890
Haremeyn-i muhteremeyn payeli Şam ulemasından müteveffa Abidinzâde Şeyh Alaaddin Efendi'nin zevceleriyle yetimlerine maaş tahsisi ile ilgili Şam Valiliği'nden gönderilen arıza; Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'na isimlerinin kaydedildiği ve sırası geldiğinde maaşlarının tahsis edileceği yönünde Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdiriye'tinin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0305_0106	19 Zilhicce 1307	05.08.1890
Çarşamba Pazarı yakınında yer alan Mimarsinan/Kumrulumescid mahallesinde vefat eden Mehmet Said Bey b. Sadrazam Hasan Tahsin Bey'in vefatı sırasında çocuk olup şimdi yirmi yaşını aşan oğlu Mekteb-i Sultani talebesi Mahmud Selahaddin Efendi'nin, vasisi ve annesi Şerife Nafia Hanım'a açtığı rüşd davasında şahitlik yapacak olan Maliye Hazinesi Beytûlmâl Dâiresi Tezkiye Nâibi İsmail Hakkı Efendi b. Zeynelabidin'in makbul ve adil şahit olduğunun Maliye Beytûlmâl Kasamlığı'nca tasdik edildiği.			
Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0322_0049	23 Rebûlevvel 1308	05.11.1890
Mahrûse-i Galata'ya muzaf Mirgün karyesinde sakin iken vefat eden Süleyman Hurşit Ağa b. Mehmet Arif b. Süleyman Hurşid'in veraseti kerimleri Fatıma ve Adviye hanımlara münhasıra olduğundan, terekesinin tahririnin Mirgün karyesinde sakin Muhtar-ı evvel Hacı İbrahim Ağa b. Mustafa b. İbrahim ve Mirgün Karyesinde sakin Telgraf Gavasî Ali Ağa b. İbrahim Ağa b. Abdullah'ın şehadetinde yapıldığına dair Beytûlmâl Kassamlığı'nın tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0328_0018	26 Rebûlâhir 1308	08.12.1890
Hicaz'da vefat eden Sadrazam Mehmet Tevfik Bey'in terekesinin Beytûlmâl İdaresi tarafından yazıldığını, vasi-i muhtar Mustafa Asım'ın terekenin Tevfik Bey'in oğluna kaldığını ve Beytûlmâl'in müdahalesinin engellenmesi talebi üzerine bu işlerin usulü			

dairesinde yapıldığının kendisine bildirildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0342_0027	26 Receb 1308	07.03.1891
Dersaâdet kömür tüccarından ölen murisleri Mihail'in, İstanbul Fener'de mukim küçük veresesinden başka memleketinde de vereseşi olduğundan ticaretine dair evrak ve defterler ile bütün emval-i metrukesinin Beytûlmâl Kassamlığı tarafından tahririne başlandığı, Edirne'nin Midye kazasında olan diğer iki varisin takrirleriyle harç-ı resmi alındığından Midye'deki emval-i metrukesi daha sonra görüşülmek üzere öncelikle Dersaâdet'ten kendilerine hüccet-i şer'iyeye verilmesine dair dava vekilleri Kostantin v. Kirko'nun Şeyhülislâmlığa sunduğu arzuhali.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0360_0007	26 Zilkâde 1308	02.07.1891
Kısmet-i askeriye mahkemesinde tahrir olunan terekelerden varisleri bulunmayanlar ile varisi kayıp olanların terekelerinin bekletilmeksizin Beytûlmâl hazinesine gönderilmesi gerektiğinin tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0373_0111	14 Safer 1309	18.09.1891
Samsun'un Saitbey mahallesinde vefat eden Hurşit Ağa b. Hüseyin'in varisi olmayıp terekesi Beytûlmâl'e ait olduğu, aynı mahallede sakin Alemdarzâde Ali Efendi ile zahire alıp satmak üzere şirket akdi yaptıkları, sermaye ve ticaretten Beytûlmâl'e teslim olunmak üzere Ali Efendi hakkında ikame olunan dava neticesinden Samsun Mahkeme-i Şer'iyesi'nden Beytûlmâl aleyhine verilen ilamın temyizen nakz ve feshi Canik Muhasebeciliği'nden talep edildiğinden ilam, temyiz layihası ve temyiz harcının Canik Mutasarrıflığı'ndan Şeyhülislâmlığa gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0388_0012	27 Rebûlâhir 1309	29.11.1891
Akka'da vefat eden Redif Mukaddem Binbaşısı Hilmi Efendi'nin metruke zevcesi Sıddika Hatun'un zamanla doğum yapmadığından Kassam İdaresi'nde muhafaza edilen			

haml hissesinin müteveffanın hüccetle vekili olan büyük oğlu Ahmet Avni Efendi ile vasisi olduğu küçük kızı Talia Hayriye'ye taksim için kendisine verilmesi hususunda Anadolu Sadareti'ne havalesi talebini havi Sicil Emlak Dairesi Vergi Tahsildarı Seyyid Mustafa Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalî; hisse-i mezkurenin Beytûlmâl naklinden sonra ikame-i dava olunacağından davasını orada ispat etmesi gerektiğinin kendisine tefhimine dair Kısmet-i Askeriye'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0399_0074	21 Receb 1309	20.02.1892
Temyiz mahkemesi azasından müteveffa Tahsin Efendi zimmetinde elbise esmanından iki bin yüz seksen sekiz kuruş alacağı olduğu ve müteveffanın terekesi Beytûlmâl Kassamlığı marifetiyle tahrir edildiğinden alacağı olan miktarın terekeden tesviye edilmesi talebini havi Dikişçi Eleni'nin dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0402_0064	17 Şaban 1309	16.03.1892
Hicaz'da çocuksuz olarak vefat eden Manisalı İsmail Ağa'nın mevcut terekesi satılarak borçlarının ödendiği ve kalan meblağın Manisa'nın Papazlı Tımarı dâhilindeki bağının satılmasından elde edilen para ile birleştirilerek Beytûlmâl'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0410_0059	08 Zilkâde 1309	03.06.1892
Haseki Nevbahar Mahallesi ahalisinden Hayriye Hanım bt. Said Efendi'nin vefat eden eşi Jandarma mülazimlerinden Mehmed Nuri Efendi b. Abdullah'ın terekesine el koyan Beytûlmâl Müdürü Hüseyin Hüsnü aleyhine açtığı mehir davasında gösterdiği şahitlerden Hafız Mehmed Efendi ve Osman Nuri Efendi'nin adil ve şahitlikleri makbul kişiler olduklarına dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0411_0059	14 Zilkâde 1309	09.06.1892
Surre-i Hümâyûn Emin-i sabıkı müteveffa Rıfat Beşe'nin ödenmeyen maaşları ve tayinatlarının damadı Behcet Bey'e teslim edildiğinin Beytûlmâl Kassamlığına			

bildirilmesine dair Nezaret-i Umur-ı Maliye'nin talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0415_0099	22 Zilhicce 1309	17.07.1892
K����k Mustafapa�a civarında G�l Cami-i �erifi mahallesinde vefat eden Mısır �ar�ılı Tacir İsmail Efendi'nin tahriri tamamlanan terekesinin, kassam defteri tanzim olunmak üzere Beyt�lm�l Kassamlı�ı'na gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0422_0114	17 Safer 1310	09.09.1892
Müteveffa Vecihi Paşa'nın gaib varisi bulunduğundan Evkâf-ı Hümâyûn Beyt�lm�l marifetiyle terekesi tahrir olunup, Beyt�lm�l İdaresi tarafından müteveffadan alacak iddiasında bulunan kimselerin bilgilendirilmesi için gazetelerde ilan yapılması gerektiğinden gazetelere verilecek ilan varakasının �eyh�lisl�mlı�a arz ve takdim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0427_0075	22 Reb��levvel 1310	13.10.1892
Beyt�lm�l Hazinesi İdaresi'nden Emvâl-i Eytâm İdaresi hisselerinin tehir edilmeden ödenmesi ve sonrasında Emvâl-i Eytâm İdaresi'ne bilgi verilmesi gerektiği yönünde Divan-ı Muh�sebat'tan gönderilen tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0454_0049	21 Şevvâl 1310	07.05.1893
Hasköy Nisa Hastanesinde vefat eden Hasan Efendi kızı Mahbube Hanım'ın verasetiyle ilgili oğlu Ahmet Bey ile Beyt�lm�l müdürü vekili arasındaki davada şahitlik yapan, Süleymaniye kurbunda Hoca Hamza mahallesinde mukim R�sumat Emaneti Emtia-i Dâhiliye İstamatorlarından Mehmet oğlu Hasan Efendi ve aynı mahallede sakin Adliye Mektûbî Kalemi ketebesinden İsmail oğlu İbrahim Safvet Bey'in adil ve �ehadetleri makbul kişiler olduklarına dair mahalle muhtarlı�ından verilen ilmühaberi.			

Tablo 14: İlmiye Tekâüd Sandığı ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0200_0040	05 Şaban 1305	16.04.1888
Edirne vilayeti merkez mahkeme-i şer'iyeye muhızrlarından Mehmet Ağa'nın emekli edilmesinin Mülkiye Tekaüd Sandığı Nezareti'ne bildirildiği fakat emeklilik muamelesinin Meşihat'teki İlmiyye Sandığı'ndan yapılacağından belgelerin ilgili birime havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0354_0020	19 Şevvâl 1308	27.05.1891
Mülkiye Tekaüd Sandığı Nezareti'nden takdim edilen tahrirat üzerine kayıtlara müracaat edilerek İstanbul müderrisi müteveffa Gürcü Osman Hilmi Efendi'nin zevcesine ve iki kız kardeşine Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'ndan nizamname gereği sıraları geldiğinde maaş bağlanacağına dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0384_0007	05 Rebûlâhir 1309	07.11.1891
İstanbul kadısı İbrahim Edhem Efendi'nin akrabasından Bursa'da Tarik Anbar Eminliği'nde memur Fuat Efendi'nin maaşından tekaüd sandığı aidatı olarak kesilmesi gereken meblağın gönderilmesi için Mülkiye Tekaüd Sandığı Nezareti'nin talebini havi Hüdavendigâr Vilayeti Defterdarlığı'nın Şeyhülislâmlığa arzı; Fuat Efendi'den tahsil edilen meblağın emanetçi eliyle gönderildiğine dair Evrak Müdüriyeti'nin derkararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0423_0062	22 Safer 1310	14.09.1892
Yemen Vilayeti'nin 1304 senesi Kânûn-ı evvel hesaplarında görülen ve İlmiye Tekaüd Sandığı'na gönderilen paranın akıbetinin Maliye Nezareti Muhasebe-i Umumiyesi'nden sorulması üzerine; paranın bir kısmının gönderilmiş olduğu bir kısmının da Hudeyde Musatarrıflığı vasıtasıyla gönderildiği belirtilmesine rağmen henüz bu paraya ulaşamadığından ilgili mutasarrıflığa tahrirat yazılmasına dair Emvâl-i Eytâm			

İdaresi'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0482_0033	20 Rebûlevvel 1311	30.09.1893
Tatarpazarcığı, Zağraiatik, Bosna, Erzurum, Sivas, İşkodra ve Trablusgarb mevleviyet ve niyabetlerinde bulunan ve müddet-i hizmeti kırk seneyi geçen babası Filibeli Müftüzâde Mehmet Enis Efendi'nin vefatıyla, Rusya'nın istilas zamanında emlak ve mevaşisi dahi zabt ve yağma edilen, zevcesi Cafer Efendi'nin de vefat etmiş olmasıyla küçük çocuğuyla muhtaç durumda kalan Gülendam'ın babasının memuriyetine binaen İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan kendisine maaş bağlanması talebinin Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ca kabul edilmediği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0486_0020	12 Rebûlâhir 1311	22.10.1893
Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tedavi gören kocası pasaport kontrol memuru Şükrü Efendi'ye bir vasi tayin edilmesi talebine dair Ayşe Sıdika Hanım'ın dilekçesi. Vasi tayininin gerektiğine dair Mülkiye Tekaüd Sandığı Nazırı'nın Meşihat'e tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0505_0011	30 Receb 1311	06.02.1894
Maliye Nezareti'nden gönderilen tezkire gereğince bazı vilayetlerin bin üç yüz yedi senesinin çeşitli aylarına ait irsalat hesaplarında Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı'na gönderildiği belirtilen mebalîge ait bilgilerin Basra vilayetinden gelen cetvelde yazılı olup paranın Askeri Tekaüd Sandığı'na ait olduğu hizalarında işaret edildiği, yine Trablusgarb vilayetinden gelen irsalat hesabında gösterilen iki kalem parayla ilgili Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm ve Muhasebe-i İlmiye ile muhaberele iki adet müzekkerenin Maliye Nezareti'ne gönderildiği ve açık kalan yüz altı kuruş otuz para hakkında da Haleb vilayetinden gelecek bilgiye göre cevap verileceğinin Maliye Nezareti'ne tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0548_0077	09 Cemâziyelevvel 1312	07.11.1894
Bahriye Nezareti dava vekili Hasib Efendi'nin İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan aldığı borcu			

ödemediğinden maaşından kesinti yapılarak borcun karşılanması için Bahriye Nezareti'ne tahrirat yazılmasına dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0548_0078	09 Cemâziyelevvel 1312	07.11.1894
Feraşet-i şerife vekillerinden Ahmet Said Efendi'ye Defter-i Hakani Nezareti'nden ödenen tahsisat-ı ilmiye maaşından İlmiye Tekaüd Sandığı Nizamnamesi gereğince yüzde iki buçuk oranındaki kesintinin ödenmesi için Defter-i Hakani Nezareti'ne tezkire yazılmasına dair Muhasebe-i İlmiye'nin derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0550_0105	22 Cemâziyelevvel 1312	20.11.1894
İlmiye Tekaüd Sandığı Nizamnamesi'ne uygun olarak açılan sandıkların idaresindeki memurlarının maaşlarının İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan ödeneceği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0562_0045	24 Receb 1312	21.01.1895
Trablusgarp vilayetinin Acilat kazası naibi Osman Nuri Efendi'nin vefatı üzerine İlmiye Tekaüd Sandığı'na olan borcunun biriken maaşından karşılanmasına dair alınan karar üzerine Acilat Kaymakamlığı'ndan henüz ödeme yapılmadığından kaymakamlığa yazı gönderilmesine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0573_0083	20 Şevvâl 1312	15.04.1895
İlmiye Tekaüd Sandığı aidatını yanında tutarak görev süresi bitiminde defaten ödemesine izin verilmesi için Margılıç naibi Mehmet Naim Efendi'nin Meşihat'e arzı üzerine; nizamname gereği naibler tarafından İlmiye Tekaüd Sandığı aidatının üç ayda bir gönderilmesi gerektiği ve bu konuda mazaret kabul edilemeyeceğine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

13	EO., 0575_0118	29 Şevvâl 1312	25.04.1895
İlmiye Tekaüd Sandığı'na Sarı Şaban sâbık naibi Mehmet Lütü Efendi, Naslıç sâbık naibi Ömer Efendi ve Çine sâbık naibi İbrahim Vehbi Efendi'nin borcunun olmadığı ve Baalbek naibi Ahmet el-Lübabidi Efendi'nin borcunun bulunduğu bildirildiği.			
Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0580_0117	30 Zilkâde 1312	24.05.1895
İlmiye Tekaüd Sandığı'nın bin iki yüz doksan altı senesinden bin üç yüz on senesine kadar olan aidatlarından vilayet mâl sandıklarında kalan meblağın henüz gönderilmemesinden dolayı eytam ve erâmil maaşının ödenmesinde sıkıntıların yaşandığı ve bunun için bin üç yüz senesinden bin üç yüz on senesine kadar olan aidatların nakit olarak ve seri şekilde gönderilmeleri gerektiğinin vilayetlere bildirilmesine dair Sadaret'in tezkiresi üzerine gereğinin yapılacağına dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0585_0008	29 Zilhicce 1312	22.06.1895
Necid'de riyalden başka akçe olmadığından İlmiye Tekaüd Sandığı aidatının ne şekilde gönderileceğinin Necid naibi Ömer Fevzi b. Hüseyin tarafından sorulması üzerine; riyal olarak gönderilmesi gerektiğine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0595_0037	29 Safer 1313	20.08.1895
Hudeyde naibi müteveffa Mehmed Hayri Efendi'nin zevcesi Emine ve kızı Müzeyyen hanımlara 1 Mart 1311 tarihinden itibaren İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan tahsis kılınan 98 kuruş maaşın Hüdavendigar Vilayeti'ne havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0602_0019	08 Rebûlâhir 1313	27.09.1895
İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan borç alan Bağdat merkez naibi Necmettin Efendi, Çatalca naibi Mehmet Halit Efendi ve Diyarbakır merkez naibi Mehmet Fuat Efendi'nin borçlarını ödeyinceye kadar maaşlarının yarısının kesilerek yüzde bir kuruş ribh ile ödenmesi için Bağdat ve Diyarbakır valiliği ile Çatalca mutasarrıflığına emir			

buyurulması hususunda Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0607_0001	14 Cemâziyelevvel 1313	01.11.1895
Vilayet, liva ve kazalara tayin edilen nüvvabın görev yerlerine zamanında ulaşamamaları halinde yerlerine vekil tayin ettikleri ve bu vekillere muvazzaf ise beşte bir gayr-ı muvazzaf ise yarı maaş verildiği ancak bu maaştan İlmiye Tekaüd Sandığı aidatına ödeme yapılmadığı kayıtlardan anlaşıldığından bundan sonra alınan maaşın yüzde beşi hesabıyla aidatın ödenmesine hususunun vilayet, liva ve kazalara bildirilmesine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0618_0071	07 Şaban 1313	22.01.1896
Aydın vilayeti Saruhan sancağı Kula kasabası ahalisinden İbrahim Ethem Efendi'nin vefatından dolayı ilmiye tekaüd sandığından tahsis edilmiş maaşının zevce-i mutallakası Fatma Hanım'a ödeneceği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0617_0058	30 Receb 1313	16.01.1896
Medine-i münevvere'de Mahmudiye Medresesi müderrisi Ömer Lütî Efendi ve Mehmed Arif Efendi'nin surre ile gönderilecek yıllık maaşlarından İlmiye Tekaüd Sandığı için gereken kesintinin yapılarak havale edilmesi gerektiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0621_0006	22 Şaban 1313	06.02.1896
Ankara vilayetinin Osmancık kazası Naibi Yusuf Bahri Efendi'nin memuriyet mahalline ulaştığından itibaren her ay yarım maaş göndereceğini taahhüt etmesine rağmen, İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan aldığı borcunu henüz ödemediğinden, aylık yüzde bir kuruş nemayla tahsil edileceğinin kendisine bildirilmesi hakkında Meclisi-i İdare-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

22	EO., 0633_0109	21 Zilkâde 1313	03.05.1896
Safranbolu müftüsü Mehmet Hilmi Efendi'nin zevcesi Habibe Hanım'a İlmiye Tekaüd sandığından mahsus maaşın 1 Mart 1312 tarihinden itibaren ikamet mahalline havale edildiğine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0639_0118	28 Zilhicce 1313	09.06.1896
İlmiye Tekaüd Nizamnamesi'nin altıncı maddesi gereği Grebne kazası sabık naibi Feyzullah Efendi'nin dört kerimesine İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan tahsis edilen maaşın otuzar kuruşa iblağına dair müteveffa Feyzullah Efendi'nin zevcesi Saide Hanım'ın arzuhalin takdim kılındığına dair Ergiri mutasarrıflığı tahriratı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0648_0097	11 Safer 1314	21.07.1896
Taşrada bulunan şer'îye memurlarının ailelerine ilmiye tekaüd sandığından tahsis edilen maaşların mahalli ikametlerine havale edilmesi kararı gereğince Yanya ve Elazığ vilayetlerine havalelerin yapılması ve havalenamelerinin tanzim edilerek Fetvahane'ye irsali hususunun Maliye Nezareti'ne işarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0673_0072	24 Cemâziyelâhir 1314	29.11.1896
Görel kazası naibi Ali Rıza Efendi'nin vefatı sonrası yetimlerine tahsis edilen maaşın Trabzon Mal Sandığı'ndan ödenmesine dair r yetimlerin talebinin Trabzon Valisi Seyyid Mehmet Kadri Bey tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; İlmiye Tekaüd Sandığı'na naib efendinin borcu bulunduğundan bu borç ödendikten sonra 1 Mart 1313 tarihinden itibaren Trabzon Mal Sandığı'ndan maaşlarını alabileceklerine dair Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın cevabî kararı.			

Tablo 15: Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0089_0005	24 Şaban 1302	07.06.1885
İzmit Kandıra kazası nâibi ve bidayet mahkemesi reisi Sadık Efendi'nin hakkındaki iddialar sebebiyle muhakeme edilmesi gerekirken yaşından dolayı takaüde ayrılmasının uygun olacağına dair İzmit İdare Meclisi'nin mazbatasına üzerine, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin naibe isnat edilen suçların bildirilmesi gerektiği yönündeki cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0128_0078	20 Şevvâl 1303	21.07.1886
Preveze naibi Abdülmuin Efendi'nin muktedir olamamasından dolayı mahkeme muamelelerinde karışıklık olduğu ve müddeti sonunda başkasının tayin edilmesi konusunda Adliye Nezareti'nin tezkiresi üzerine, Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'den naibin yerine başkasının tayin edildiği cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0133_0018	26 Zilkâde 1303	25.08.1886
Rütbe ve derecesinin yükseltilmesini isteyen Musluca kazası eski naibi Yahya Niyazi Efendi'nin Mekteb-i Kuzat'tan mezun olmadığı gibi Meclis-i İntihâb-ı Hükâm Heyeti huzurunda imtihan da olmamış olduğundan heyet huzurunda imtihan ile liyakatini ispat etmesi gerektiğinin kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0152_0059	29 Rebûlâhir 1304	24.01.1887
Amasya'da "yazıcı dükkânı" denilen bir yer açan Emin Hoca isimli şahsın mahkeme kararlarını etkisiz kılma çalışmaları yaptığı şikâyeti üzerine Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye kararıyla oradan uzaklaştırılmasının mahalline bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

5	EO., 0173_0028	04 Zilkâde 1304	24.07.1887
Trablusgarb'a bağlı Garyan niyâbetinde iken tedâhülde kalan on iki aylık maaşının verilmesine dair sâbık Garyan naibi Seyyid Osman Fevzi'nin arzuhalı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin bu hususta Maliye Nezareti'ne tezkire yazıldığına dair cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0183_0012	13 Safer 1305	30.10.1887
Kosova vilayetinin Birana kazası naibliğine tayin edilen Mehmet Emin'in bölgenin hava ve suyu ile imtizaç edemediği gibi maaşını da alamadığından sıkıntıya düştüğü ve Anadolu'da bir niyabete tayin edilmesi talebinin Meclis-intihâb-ı Hükkâm-ı Şeri'ye'ce uygun görüldüğü.			
Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0183_0025	14 Safer 1305	31.10.1887
Safranbolu kazası naibi Mehmed Said Efendi'nin azliyle yerine Mehmed Rüştü Efendi, Terme kazası naibi Şerif Salih Efendi'nin azliyle yerine Abdülaziz Efendi, Osmaniye kazası naibi Yahya Niyazi Efendi'nin azliyle yerine İbrahim Besim Efendi, Salahiye kazası naibi Sıbgatullah Efendi'nin azliyle yerine Ahmet Efendi, Dedeâğaç kazası naibi Ahmed Hilmi Efendi'nin azliyle yerine İbrahim Ethem Efendi ve Laşidı naibi Mehmed Said Efendi'nin azliyle yerine Selim Efendi'nin tayin edildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0194_0072	09 Cemâziyelâhir 1305	21.02.1888
Memuriyetten ayrılan Serfice Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi Zülfikâr Efendi'nin mezkûr görevindeki başarısından dolayı terfi ettirilerek Grebne veya Kesriye niyabetlerinden birisine tayin edilmesine dair Serfice Mutasarrıfı Mehmet Reşat ve Serfice Naibi Ahmet Şevki Efendi'nin telgrafı ve Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın Zülfikâr Efendi'nin memuriyetten niçin ayrıldığına Adliye Nezareti'nden sorulmasına dair derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

9	EO., 0238_0069	09 Şaban 1306	09.04.1889
Ürgüp naibi Mustafa Neşat Efendi'nin görev süresinin uzatılması için rüşvet verdiği iddiası üzerine Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin konunun incelenmesi için Ürgüp Kaymakamlığından bilgi istediği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0247_0035	28 Şevvâl 1306	26.06.1889
Amasya'nın Havza kazasına bağlı Sivrikese karyesi ahalisinin, Erbaa kazası sabık naibi Mehmet Emin Hayri Efendi'nin Vezirköprü kasabasında bir hane alarak yerleştiğini, niyabeti zamanında kazalarında yaptığı irtikâpların yanında Abdülgani mahallesinde vefat eden Hacı Lütfullah'ın terekesinde de usulsüzlük yaptığı yönündeki şikâyetleri üzerine, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin naibin başka bir yere tayin edildiğine dair cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0251_0031	27 Zilkâde 1306	24.07.1889
Yemen vilayeti dâhilinde Ricalü'l-ma' kazası niyabet-i şer'iyesine tayin edilen Hüseyin Efendi'nin memuriyetine dair müraselesinin takdim edildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın tahrirâtı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0257_0048	19 Muharrem 1307	14.09.1889
Tokat Sancağı Bidayet Mahkemesi Müstantikliği'ne tayin edilen Musa Kazım Efendi'nin maddi sıkıntısından dolayı Suşehri kazası veya başka bir kazaya niyabetine tayin talebinin Sivas Valiliği'nden Şeyhülslâmlığa bildirildiği; talebin kabul edilmediğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0263_0008	24 Safer 1307	19.10.1889
Konya vilayeti Akşehir kazası eski naibi Hilmi Efendi'nin İbradı yangınında evi ve eşyası yandığından münasib bir niyabete tayin talebi; mülazımın çokluğundan ötürü bu talebin uygun görülmediğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0265_0011	06 Rebûlevvel 1307	30.10.1889
Çeşme İdare Meclisi'nin Çeşme kazası naibi Mehmet Safvet Efendi'nin çalışkanlığı ve gayretinden dolayı duyduğu memnuniyeti Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'ye bildirmesi üzerine, Mehmet Safvet Efendi'nin hüsn-i halinin isimin yazıldığı naib defterine kaydedildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0270_0063	21 Rebûlâhir 1307	14.12.1889
İstanköy Ceziresi Niyabeti'ne tayin edilen fakat eşinin hastalığı sebebiyle görev mahalline gidemeyen, eşinin iyileşmesi ve ayrıca gerekli muteber fetva kitapları ile levazım-ı sairenin ikmali için bir kaç gün ek süre isteyen Süleyman Sırrı Efendi'nin talebinin Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'ce kabul edilmediği ve hemen görev mahalline hareket etmesi gerektiğinin kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0271_0004	24 Rebûlâhir 1307	17.12.1889
Baalbek kazası İdare Meclisi'nin müteavffa Naib Memiş Efendi'nin yerine Beka naibi Abdülmuttalib Efendi'nin tayin edilmesi talebi; Humus eski naibi İshak Ruhi Efendi'nin Baalbek'e tayin edildiğinden talebin kabul edilmediğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0271_0060	28 Rebûlâhir 1307	21.12.1889
Basra Niyabet-i Şer'iyyesi'nin, muhakmeden sonra taraflara ilam haricinde zabt-ı dava ve evrak-ı sairenin verilmesinin caiz olup olmayacağı ve verildiğinde bunlardan harç alınıp alınmayacağı sorusu üzerine, ilam harici evrakların erbab-ı mesalihe verilmesine dair nizamnamede bir açıklık olmadığından talimata göre hareket edilmesi gerektiği yönünde Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0273_0019	10 Cemâziyelevvel 1307	01.01.1890
Memuriyeti terk eden Kulp kazası naibi Mehmet Salih Efendi'nin yerine Çapakçur kazası sabık naibi Mehmet Alaaddin Efendi'nin atanmasına dair Bitlis vilayetinin talebi üzerine, buraya Avanos kazası sabık naibi Mehmet Tevfik Efendi'nin atandığına dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabi kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0275_0035	25 Cemâziyelevvel 1307	16.01.1890
Trablusşamlı Hicaz talebe-i ulûmundan Mustafa Ahmet Efendi'nin Arap bölgesindeki naiplik imtihanına kabul edilmesi talebinin Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'ce uygun görülerek defter-i mahsusuna kaydedildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0275_0068	29 Cemâziyelevvel 1307	20.01.1890
Malazgirt kazası naibliği görevinden sonra açıkta kalan ve maddi sıkıntı çeken Ali Rıza Efendi'nin bir niyabete tayin talebinin Bitlis vilayetince Meşihat'e bildirilmesi üzerine, münasip bir yer açıldığında değerlendirileceği yönünde Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0276_0026	03 Cemâziyelâhir 1307	24.01.1890
Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'de kâtiplere yardım ederek geçimini sağlayan Hafız İsmail Hakkı Efendi'nin kendisine bir miktar daha meblağ tahsis edilmesini Şeyhülislâmlık'tan talebi üzerine, maaşının münasip miktar arttırılacağına dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'iyye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0276_0043	04 Cemâziyelâhir 1307	25.01.1890
Suriye Valisi Osman Nuri Efendi'nin, ulum-ı Arabiyye mezunlarından Suriye Mahkeme-i Bidayet Riyaseti'nde bulunmuş Hilmi Efendi'nin rütbesinin devriye mevleviyetine yükseltilmesi talebi üzerine, öncelikle Musıla-i Süleymaniye ile taltifine dair Meclis-i			

İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îyye'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0283_0043	24 Receb 1307	16.03.1890
Kudüs sancağı Gazze kazası niyabetinin ehemmiyetinden dolayı bu göreve Mecelle'ye vakıf Halilürrahman kazası naibi Davudizâde Kemaleddin Efendi'nin tayin edilmesi talebi üzerine, mülazımın çokluğundan talebin yerine getirilemeyeceğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0292_0053	21 Ramazan 1307	10.05.1890
Hakkında izinsiz olarak İstanbul'a gittiği yönünde kaymakam Ömer Hulusi Bey tarafından ihbar telgrafı gönderilen Bandırma Naibi Rafet Efendi'nin devam etmekte olan muhakemesinin beraatla sonuçlanması üzerine, Bandırma Niyabeti'ne yeniden tayin edildiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0303_0082	30 Zilkâde 1307	17.07.1890
Bir seneden beri devam eden dizlerindeki romatizma rahatsızlığı sebebiyle doktor raporuna istinaden 15 gün süre ile Çeşme veya Midilli'deki ılıcalara gitmesi tavsiye edilen Manisa naibi Seyyid İbrahim Zühtü Efendi'nin izin talebinin Meclis-i İntihâb-ı Hükâm-ı Şer'îyye'ce uygun görüldüğü.			

Tablo 16: Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0048_0001	19 Receb 1301	14.05.1884
Maaşını Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'nden alan ve Umûr-ı Şer'îye Memuriyeti'ne tayin edilen Ömer Hilmi Efendi'nin maaşından eytam sandığı için yapılacak kesinti hakkında Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın mazbatası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0257_0035	18 Muharrem 1307	13.09.1889
Candarlı Halil Hayreddin Paşa Vakfı'nın Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye'de görülen temyiz davası için bu vakfın müstesna vakıftan sayılıp sayılmamasına dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nden bilgi talep edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0280_0057	02 Receb 1307	22.02.1890
Bursa'daki Numaniye Dergâhı'nın postnişini Şeyh Ahmet İzzeddin Efendi'nin vefatıyla oğlu Mehmet Arif Efendi'den başka evladı bulunmadığından Meclis-i Meşâyih tarafından yapılan imtihanda ehliyetini isbat ettiğiinden münhal meşihatın kendisine tevcihi hakkında, mahkeme-i şer'îyye tarafından verilmesi usûl olan i'lam-ı şer'î ile meclis-i idare-i vilayet mazbatasının tanzim edilerek Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne gönderilmesinin Hüdavendigar Vilayeti Merkez Niyabet-i Şer'îyyesi'ne bildirilmesine dair Meclis-i Meşâyih'in talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0284_0049	01 Şaban 1307	22.03.1890
Hicaz Fırkası'na mensup Altmış Dördüncü Alay'ın Mekke-i Mükerrreme'deki Birinci Taburu Kolağası Yusuf Kemal'in Aksaray'da Oruçgazi mahallesinde oturan kız kardeşi Saraylı Mislicihan Hanım'ın vefatı üzerine Evkâf-ı Hümâyûn Kassamı marifetiyle satılan terekesinin aynen ve bedelen geri alınarak tek mirasçı olarak kendisine verilmesi talebine dair dilekçesinin okunduğu, fakat tereke bedelinin Padişah tarafından “hakk-ı			

velâ”nın Darüssaade Ağalığı'nın nezaretindeki Ağavât Evkafı İdaresi'ne gönderildiğinin kendisine bildirildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0319_0080	05 Rebûlevvel 1308	18.10.1890
Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne mülhak vakıflardan Adana'daki Hindiler Tekkesi'nin günlük bir akçe ile meşihat cihazına mutasarrıf Şeyh Abdülkadir Ahmet el-Hindi'nin vefatıyla münhal cihazın Fazıl Efendi'ye tevcihi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0331_0042	17 Cemâziyelevvel 1308	28.12.1890
İran sefiri Muhsin Han'ın Kurubalık Hamamı'nı satın alacağı sırada mezkûr hamamın üç rub hissesinin mahlûl olduğu iddiasıyla Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti tarafından müdahale edildiği yönünde Muhsin Han'ın iddia ve takririne cevap verilmesi hususunda Hariciye Nezareti'nin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0333_0001	25 Cemâziyelevvel 1308	05.01.1891
Merhum esbak Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyefendi Vakfı mütevellisi Yusuf Efendi'nin tevliyet ücretine zam yapılması için daha önceki müraaatı üzerine Anadolu Sadareti'nden düzenlenip Fetvahane'den tasdik edilen ilamın Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne gönderilerek vakıf defterine kaydedilmesi yönündeki talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0355_0031	26 Şevvâl 1308	03.06.1891
Rifai Dergâhı postnişini Ali Efendi'nin vefatıyla münhal meşihatın oğlu Hasan Efendi uhdesine tevcihi hakkında meclis-i idare-i kazadan takdim edilen mazbatanın livadan Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne gönderilip Meclis-i Meşâyih'e havale edildiği; Hasan Efendi'nin imtihan evrakının ilamla birlikte Demirci Kazası Naipliği'nce Şeyhülislâmlığa gönderildiği bildirimişse de ilamın sehven orada kaldığı anlaşıldığından gönderilmesi için niyabete tahrirat yazılması yönünde Meclis-i Meşâyih'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0369_0025	20 Muharrem 1309	25.08.1891
Tur-ı Sina'ya gelecek hacıların ihtiyaçları için Meclis-i Vükelâ kararı ve irade-i seniyye gereğince memur maa�larından yüzde iki nispetinde iane akçesi kesintisi yapılmasının bütün vilayet ve elviye-i m�stakilledeki maliye memurlarına tebliğ edildiğinden, İlmiye Dairesi'ne mensup olan Dersaâdet'teki zevat- fıham ile memurların maa�ından yapılan kesintinin müfredat defterleriyle birlikte Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nde teşkil edilen komisyona gönderildiği, ta�radan yapılacak kesintilerin de aynı muameleyle aynı komisyona gönderilmesi gerektiğinin tüm vilayetlere telgrafla bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0386_0047	17 Rebûlâhir 1309	19.11.1891
Medine-i münevvere'deki Mahmudiye Medresesi müderrisi �mer Lütfi Efendi ile Mehmet Arif Efendi'nin muhassesat-ı ilmiyeden mürettep maaşlarının bir senelik mebla�ının surre-i hümâyûn mürettebatına eklenerek mahalline irsali hakkında Hazine-i Evkafa gönderilmesi tezkire ile bildirilmiş ise de henüz ula�madı�ından tekrar �eyh�lisl�mlı�a izbarı Masarifat İdaresi'nden ifade edildiğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin �eyh�lisl�mlı�a gönderdiği tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0393_0051	27 Cemâziyelevvel 1309	28.12.1891
Büyük Ayasofya Vakfı musakkafatından Bayezid'de Emin Bey mahallesinde vaki arsa ve d�kk�nın yarım hisselerinin mutasarrıfı Sebzeci Kostanti'nin yokluğu sebebiyle başkasına kiralanması hakkındaki ilamın tasdik edilmek üzere Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nden takdimi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0396_0052	26 Cemâziyelâhir 1309	26.01.1892
Harem-i �erif-i Nebev� biti�i�indeki bazı hayır eserleri inşası için padişah m�lknemesi ile Pertev Niyal Valide Sultan Evkafı'na temlik edilmiş olan, fakat ihtiyaç sebebiyle yeniden Harem-i �erif Vakfı'na iadesi talep edilen D�r�zziyafe arsası hakkında Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nce gereken tahkikatın yapılarak Meşihat'e bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0408_0033	20 Şevvâl 1309	17.05.1892
Fatih camisi suffasında buhari-i şerif cihetine mutasarrıf Mehmet Salim Efendi'nin vefatı üzerine yerine Fatih dersiamlarından Ali Rıza Efendi'nin görevlendirilmesine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0431_0110	23 Rebûlâhir 1310	13.11.1892
Eyüp Şer'îye Mahkemesi ketebesinden Hafız Mehmet İzzet Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf-ı Hümâyûn ve Eyüp mahkemesi kâtipliği görevlerini yürüttüğü yazıyorsa da dosyasında evrak-ı resmiyesi mevcut olmadığından maaş miktarının Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği ve Havas-ı Refia Kadılığı'ndan istifsarı hakkında Sicil-i Ahval Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0435_0063	18 Cemâziyelevvel 1310	07.12.1892
Hz. Hüdayî Hankâh'ı seccadenişini müteveffa Şeyh Revîş Efendi'nin torunu Aziz Efendi'nin, dedesinin dergâh için yaptığı harcamaların kendisine ödenmesi talebi üzerine, konunun Meclis-i Meşâyih'ten öğrenilmesi hakkında Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin cevabi tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0452_0027	09 Şevvâl 1310	25.04.1893
Yedikule Kazlıçeşme'deki kabristan taşlarının, yakınındaki Bektaşî Dergâhı postnişini tarafından dergâha nakledilerek münasip olmayan mahallerde kullanıldığı, şeyhin mezarlıkta koyun ve ineklerini otlatarak mezarlığı mera haline getirdiğine dair şikâyet üzerine yapılan tahkikat neticesinde, arsanın vakfa terki ve alınan taşların iadesi ile bundan sonra tecavüzde bulunulmaması yönünde dergâh şeyhine tenbihatta bulunulması gerektiğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin Şeyhülslâmlığa gönderdiği tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0465_0066	20 Zilhicce 1310	04.07.1893
Mekke-i Mükerreme'de ortaya çıkan koleradan dolayı ahali ve hacılara yapılacak yardım için maa�larından yapılan kesintilerin toplanıp defterlerinin tanzim edilerek gönderilmesi için Meşihat'ten Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne tezkire yazılması yönünde Muhasebe-i İlmiye'nin talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0469_0015	07 Muharrem 1311	20.07.1893
Ankara'daki Hacı Bayram Veli Tekkesi'nin tevliyet, meşihat, zaviyedarlık ve türbedarlık cihetleri nesilden nesile evlada tevcih edilirken �eyh Muhlis Efendi'nin vefatıyla başkasına tevcih edildiğine dair Ankara imam, muhtar ve ahalisinin arzuhalinin Sadaret'ten �eyh�lisl�mlı�a gönderildiği; bu hususta yapılan tahkikatta cihetlerin Meclis-i Me�ay�h'ten tanzim edilen mazbata �zerine Meşihat'ten gelen tezkire gereği evlad-ı vâkıftan Abdülhamit Baba uhdesine tevcih edildiğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin �eyh�lisl�mlı�a gönderdiği cevabi tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0487_0115	21 Reb��l�hir 1311	31.10.1893
Bozdoğan kemeri civarında Kirazlı Mescid yakınındaki Emir Hoca Medresesi'nin duvar ve hücreleri ile bazı mahallerin fazla harab olduğundan medrese ahali�i tarafından tamiri istenmi�se de yıkılmak üzere olan medresenin hemen tahliye edilmesine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nden gönderilen tahrirat; öğrencilerin uygun yerlere tahliyesiyle medresenin tam�men tahliye edilerek in�aata ba�lanması dair Meclis-i Me�ay�h'in derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0517_0078	29 Şevvâl 1311	04.05.1894
Ankara Haymana-i sagir'e bağlı Mente�eli köyündeki Yancık Tekkesi Vakfı'nın evladiyet ve meşrutiyet üzere dörtte bir tekkeni�inlik cihetine beratla mutasarrıf olan Seyyid Mehmet Necip Efendi'nin vefatıyla münhal cihetin oğlu Seyyid Ali Efendi uhdesine tevcihi talebini havi Ankara Mahkeme-i �er'ıyyesi'nce tanzim edilen ilamın			

gereği için mahalli meclis idaresi mazbatasıyla birlikte Evkâf-ı Hümâyûn Nezaretine gönderildiği, fakat imtihan evrakının da gönderilmesi gerektiği yönünde Haymana niyabetine tahrirat yazılmasına dair Meclis-i Meşâyih'in kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0531_0064	24 Muharrem 1312	27.07.1894
Davutpaşa Mahkeme-i Şer'iyyesi'ndeki tamirattan dolayı heyet-i şer'iyyenin bina dışında ağaç altında görev yaptıklarından, tamiratın biran önce bitirilmesi hususunda Evkâf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesi'ne tahrirat yazılmasına dair Muhasebe-i İlmiyye'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0529_0034	10 Muharrem 1312	13.07.1894
Yavuz Sultan Selim Han vakfından Bâb-ı Fetvâ'ya akan fakat kesintiye uğrayan mâ-i lezzizin/suyun yeniden akıtılması için su yolcu Makbul Efendi ve Serhademe Salih Ağa'ya talimat verildiğinin Evkâf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesi tarafından Meşihat'e bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0526_0020	20 Zilhicce 1311	23.06.1894
Müteveffa Şeyhülharem Şevket Paşa'nın Evkâf-ı Hümâyûn Hazine'sine olan borcunun zaman aşımına uğramadan Hazine'nin hukukunun korunması için terekesinin tahrir edilerek bildirilmesine dair Evkâf-ı Hümâyûn Hazine'sinin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0541_0096	26 Rebûlevvel 1312	26.09.1894
Tarîk-i İlmiyye Tekaüd Nizamnamesi gereğince, şer'î memurların maaşlarından Tekaüd Sandığı için kesilmesi gereken meblağ yüzde beşe çıkarıldığından, 1310 senesi Eylül ayından itibaren şer'î memurların maaşlarından yüzde beş kesinti yapılması gerektiğinin ilgililere tebliğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesi'ne tezkire gönderilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0556_0088	29 Cemâziyelâhir 1312	27.12.1894

İrade-i seniyye gereği Dersaâdet ve Bilâd-ı selâse'deki şer'î mahkemelerin müteferrik ve değişik mekânlarda bulunan şer'îye sicillerinin bir araya toplanması ve iyi bir şekilde muhafaza edilmesi için Bâb-ı Meşîhat'te yeni bir arşiv binası yapıldığından, mahkeme-i teftiş sicillât-ı atıkasının da buraya teslim edilmesi gerektiğinin Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne bildirilmesi.

Tablo 17: Meclis-i Meşâyih ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0059_0101	21 Zilhicce 1301	11.10.1884
Tarikatın ve tarikata girmekten maksadın ne olduğu, tekkelerin işlevi, bazı şeyh ve dervişlerin tekkelerde dine ve tarikat adabına uymayan hal ve hareketlerinin engellenmesi, cahil ve ehil olmayan kişilerinin tarikatlara girmemeleri, derviş ve şeyhlere tenbih ve tevbihler, tekkelerde dine ve tarikat adabına uymayan ayinlerin icra edilmemesi gibi tekke ve zaviyelerde uyulması gerekli hususları içeren Meclis-i Meşâyih'in raporu ve Meşihat'ten şeyh ve dervişlere tebliğ edilen talimatname.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0136_0054	27 Zilhicce 1303	25.09.1886
Meclis-i Meşâyih azalığına seçilen Mirahor Tekkesi postnişini Şeyh Nazif Efendi'nin müzakeratı teşevvüş etmekte olduğundan azalıktan çıkarılması ve bir başkasının tayini talebini havi postnişinlerin mühür ve imzalarının bulunduğu mahzar ve bu hususta yapılacak bazı değişikliklere dair Meclis-i Meşâyih'in derkenarı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0177_0028	14 Zilhicce 1304	02.09.1887
Hind gezginlerinden Hacı Nur Muhammed'in, İstanbul'a gelip Horhor'da Hindîler Dergâhı'nda kalmak istediğinde dergâhın şeyh vekili İngiliz tebeasından Afganlı Fazıl Efendi'nin kendisinden para talep ederek adamlarıyla birlikte kendisini darp ettiği ve dergâhtan kovduğu yönündeki şikâyeti üzerine, Hindîler Dergâhı Şeyh Vekili Fazıl Efendi'nin Meclis-i Meşâyih'e gelerek yapılan bu şikâyetlerin asılsız olduğunu beyan ettiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0306_0035	21 Zilhicce 1307	07.08.1890
Trabzon'da Fetvahane müsevvidi İbrahim Efendi'nin riyasetinde müderris Hacı Mehmet, Hacı Şakir ve Kadiri şeyhlerinden Hüseyin Zeyneddin ve Hafız Talip			

efendilerin azalığıyla Encümen-i Meşâyih teşkil edildiğinin Meclis-i Meşâyih'e bildirildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0305_0069	18 Zilhicce 1307	04.08.1890
Kütahya'da Tarikat-ı Halvetiye'den Şeyhzâde Halil Efendi Dergâhı postnişini Şeyh Mustafa Efendi'nin vefatıyla meşihat cihetinin ekber ve erşed evlattan Halil Efendi'ye tevcihi bildirilmiş ise de ekber ve erşed usulüne dair bir sarahat bulunmadığından dergâhın vakfiyesinin gönderilmesine dair Meclis-i Meşâyih'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0312_0023	26 Muharrem 1308	10.09.1890
İstanbul Sultanahmet'teki Buhara Dergâhı postnişini ve Meclis-i Meşâyih azası müteveffa Şeyh Süleyman Efendi hayatta iken postnişinlik cihetini on yaşındaki torunu Ahmet İhsan'a bıraktığı halde ölümünden sonra postnişinlik cihetinin Buharalı Mirza Efendi'ye tevcih edilmesinin adalete uygun olmadığına dair Süleyman Efendi'nin kızı Ayşe Naciye Hanım'ın arzuhalı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0385_0016	12 Rebûlâhir 1309	14.11.1891
Kıbrıs Magosa'da Kutbularıfın Abdülaziz Efendi Zaviyesi'nde zaviyedarlık cihetini uhdesinde bulunduran Mustafa Halife'nin azledilip yerine Molla Feyzullah'ın tayin edildiği fakat beratının gönderilmeden vefat ettiği, Mustafa Halife'nin vefatından sonra Mehmet Salahi adlı küçük bir çocuğunun kaldığı ve zaviyedarlığın ona intikal etmesi gerektiğine dair Kıbrıs Niyabeti tahriratı üzerine Meclis-i Meşâyih'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0401_0111	10 Şaban 1309	09.03.1892
Ankara'da Taceddin Dergâhı postnişinliği vekâletinde bulunan Şeyh Ahmet Efendi'nin bazı işlerini halletmek için iki ay süre ile İstanbul'a gitmek için izin talebinin Ankara Valisi Abidin Bey tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; dilekçenin evrak odasında hıfzına dair Meclis-i Meşâyih'in cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0413_0103	01 Zilhicce 1309	26.06.1892
Seyyid Hüseyin Zeynelabidin b. Mehmed Kadri'nin Encümen-i Meşâyih riyasetinden azledilmesinin Trabzon naibi Asım Efendi'nin gerçeğe aykırı beyanından kaynaklandığına dair şikâyeti üzerine, vilayetçe yapılan tahkikatta işlemlerin valiliğin emri ile yapıldığı ve azlinde naib efendinin herhangi bir alakasının bulunmadığının anlaşıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0426_0028	11 Rebûlevvel 1310	02.10.1892
Meclis-i Meşâyih nazırı Mehmet Tevfik Efendi'nin Ankara Merkez Bidayet Mahkemesi Ceza Riyaseti'nde görev yaptığı tercüme-i hâl varakasında belirtilmişse de dosyasında resmi evrakı bulunmadığından gönderilmesine dair Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0431_0037	18 Rebûlâhir 1310	08.11.1892
Konya Encümen-i Meşâyih'inin, Şeyhülislâmlık ve Meclis-i Meşâyih'in emirleri gereğince şeyh ve dervişlerin İslam ahlakına ve tarikat adabına yakışmayacak hareketlerden uzak durduklarına ve bunun temini için azami gayret ve itina gösterildiklerine dair arızası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0444_0087	08 Şaban 1310	24.02.1893
Meclis-i Meşâyih talimat-ı dahiliyyesinin üçüncü maddesine göre çocuksuz vefat eden şeyhin yerine o tarikata mensup hulefadan ehil birinin tayin edilmesi gerektiği bildirilmiş olmakla birlikte, ehil birisi bulunmazsa nasıl bir yol izleneceğinin tebliğine dair Meclis-i Meşâyih nazırı Seyyid Mehmet Tevfik Efendi'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0458_0010	09 Zilkâde 1310	24.05.1893
Ankara'da ceddi Hacı Bayram Veli hazretleri dergâhının tevliyet ve meşihat ciheti			

kadimden beri kendi ailesi uhdesinde iken abisi Şeyh Muhlis Efendi'den münhal cihetin Meclis-i Meşâyih Nazırı Hacı Tevfik Efendi'nin usulsüz muamelesi sonucu kendisi yerine Leblebici oğlu Abdülhamid Efendi'ye verildiğinden şikâyetle bulunan Tayyib Efendi'nin vekilinin Meclis-i Meşâyih'e gönderdiği arzuhali.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0475_0092	13 Safer 1311	25.08.1893
İstanbul Aksaray'da Bostancıbaşı Abdullah Ağa mahallesinde Tokmaklı Dede adlı zatın merkadının tamir edildiği esnada inşa ettiği dergâhta ayin icrası için ruhsat almış olan Şeyh Ekrem adlı kişinin Meclis-i Meşâyih'te icra edilen imtihanda ehil olmadığı görüldüğünden zikrolunan dergâhta ayin yapmasının Meclis-i Meşâyih'çe yasaklandığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0490_0028	06 Cemâziyelevvel 1311	14.11.1893
Üsküdar'daki Hz. Hüdayi Dergâhı postnişini Şahabeddin Efendi'nin dergâh tahsisatından dervişlere verilmesi gereken taamiyelerini vermediği gibi dergâhın imaretinde onbeş gündür çorba, pilav ve zerde pişirilmediği ve dervişlerin yürütmekte oldukları türbedarlık ve müzzenlik hizmetlerinin de ellerinden alındığı şikâyeti üzerine, Evkaf Nezareti'nin talebiyle bu şekilde uygunsuz hareketlerde bulunmaması yönünde Meclis-i Meşâyih'ce Şahabeddin Efendi'ye ciddi bir şekilde tenbihatta bulunulduğu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0518_0093	06 Zilkâde 1311	10.05.1894
Küçük Ayasofya Dergâhı postnişini Şeyh Abdullah Tahsin Efendi'nin şebenderlikte istihdam edildiği yönündeki iddiaların Hariciye Nezareti'nden öğrenilmesine dair Meclis-i Meşâyih'in talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0544_0016	11 Rebûlâhir 1312	11.10.1894
Kırşehir Hacı Bektaş Veli Dergâhı'ndaki Çelebi Cemaleddin Efendi ile Malatyalı Hacı Mehmet Baba aleyhindeki şikâyetlerin asılsız olduğuna dair Kırşehir İdare Meclisi'nden			

gelen mazbata ile Ankara Vilayeti'nden gelen tahriratın Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nden Meşihat'e gönderilmesi üzerine, şeyhin vazifesi dışındaki işlere karışmaması yönünde Meclis-i Meşâyih'çe uyarıldığı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0627_0009	16 Şevvâl 1313	30.03.1896
Kırşehir'deki Hacı Bektaş Veli Dergâhı meşihatine Şeyh Yahya Efendi'nin tayini hakkında Meclis-i Meşâyih'ten verilen mazbata üzerine sadır olan berat kaydının görülmesi için mezkûr evrakların gönderilmesine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin talebi; Meclis-i Meşâyih'ten verilen mazbata, Kırşehir Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden verilen ilam, iki kıta şehadetname ve arzuhalin gönderildiğine dair Meclis-i Meşâyih'in cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0818_0061	17 Şaban 1316	30.12.1898
Ayasofya-i Kebir Camisi yakınlarındaki Abdurrahman Şami Türbesi meşrutasında oturan Saime Hanım'ı dışarı atıp mağduriyetine sebep olan kocası Türbedar Ahmet Hulusi Efendi'nin Meclis-i Meşâyih'e çağrılarak uyarıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0905_0029	11 Muharrem 1318	10.05.1900
Üsküdar Rufai Tekkesi'nde ecnebi seyyahların bulunduğu esnada postnişin Ziya Efendi tarafından iki çocuğun vücuduna şiş saplandığı görüldüğünden bunun uygun olup olmadığının bildirilmesine dair Zabtiye Nezareti'nin tahriratı; mezkûr hadisenin uygun olmadığı ve gerekli tenbihatın icra edileceğine dair Meclis-i Meşâyih'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0922_0081	18 Rebûlâhir 1318	14.08.1900
Kudüs'teki Nakşibendi Zaviyesi postnişini müteveffa Hacı Mehmet Reşid Efendi'nin küçük oğlu Yakup Efendi reşit oluncaya kadar niyabetine Hacı Mir Baba'nın tayini mazbata ile bildirilmişse de Yakup Efendi'nin validesi tarafından çocuğun dayısı Selim Efendi'nin atanmasının istemesi üzerine nasıl muamele yapılması gerektiğine dair			

Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin tezkiresi; şeyh olacak kişinin ahalinin lisanına hâkim olması gerektiğinden Selim Efendi bu konuda yetersiz kalacağından Hacı Mir Baba'nın görevi yürütmesi hususunda Meclis-i Meşâyih'in cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0995_0023	02 Şaban 1319	13.11.1901
Silivri'deki Gazi Sadi Baba Zaviyesi'nde bilfiil hizmet etmek üzere mahalli meclis-i meşâyih kararıyla vekil tayin edilen Silivri müftüsü İbrahim Efendi'nin vekâletten azli ile zaviyenin, asıl postnişin Nafi Efendi'ye teslim edildiği fakat Nafi Efendi'nin ahvali meçhul bir kimseyi yerine vekil bıraktığından bu durumun uygun olmayacağından meşihat vekâletinin tekrar İbrahim Efendi'ye tevcihi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 1101_0018	26 Rebûlevvel 1321	21.06.1903
Ebû Eyüb el-Ensârî hazretlerinin türbesinde Donanma-yı Hümâyûn'un selameti için Sahih-i Buhari okuyan Akif Efendi'nin vefatıyla yerine oğlu Ahmet Talat Efendi veya Kalender Mektebi Muallimi Hafız Osman Efendi'den birisinin tayin edilmesine dair Bahriye Nezareti'nin tezkiresi üzerine, göreve Hafız Osman Efendi'nin tayin edildiğine dair Meclis-i Meşâyih'in cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 1145_0008	26 Zilkâde 1321	12.02.1904
Üsküdar'daki İsfendiyar Bey Dergâh'ında mütevellî tarafından dergâhı muhafaza etmek ve temizlemek için vazifelendirilen Mehmet Ağa'nın, dergâhın boş olduğu zamanlarda hücreleri Hristiyanlara kiraladığı anlaşıldığından zabıta marifetiyle dergâhtan çıkarılmasına dair Meclis-i Meşâyih'in kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1136_0011	12 Şevvâl 1321	31.12.1903
Üsküdar Çinili Camisi yakınındaki Afgan Dergâhı'nın postnişini Şeyh Abdürresul Efendi'nin vefatıyla boş kalan görevin kendisine tevcih edilmesine dair Mehmet Paşa Yokuşundaki Özbekler Dergâhı müderrisi ve imamı Mehmet Receb Efendi'nin arzuhalı;			

vakıf şartı gereği Afganlı Şeyh Mehmet Efendi'nin bu göreve tayin edildiğine dair Meclis-i Meşâyih'in cevabî kararı.

Tablo 18: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0318_0009	26 Safer 1308	10.10.1890
Seyyid İbrahim Celaleddin Efendi’nin, <i>Evamil</i> tercümesinin tetkik edilmek üzere Nakîbüleşrâf Tevfik el-Hasanî tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği; birçok hatası bulunduğundan basımının uygun olmadığına dair Tetkik-i Mesâhif-i Şerife’nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0328_0023	26 Rebûlâhir 1308	08.12.1890
Üzerinde Matbaa-i Âmire’nin resmi mührü bulunmadığı için Trablusgarp gümrüğünde tevkif edilen altı adet mushaftan, tetkik ve tashih için Rûsumat Emanet’inden encümene havale edilen nüshadaki hataların çokluğu sebebiyle, tanzim olunacak hata cetveline göre tashihi yapılmadan tab ve satışının men’ine dair Teftiş-i Mesâhif-i Şerife’nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0329_0042	04 Cemâziyelevvel 1308	15.12.1890
Almanya’da basılan, Yafa gümrüğünde derdest edilen ve incelenmek üzere Tetkik-i Mesâhif-i Şerife’ye havale edilen mushafın hatasının fazlalığından dolayı tashihi mümkün olmadığına dair karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0330_0030	09 Cemâziyelevvel 1308	20.12.1890
Matbaalarda basılacak olan mushaf, cüz veya kuran-ı kerime dair her bir kitab ve risalenin incelenmesi için öncelikle Teftiş-i Mesâhif-i Şerife’ye havale edilmesi ve incelendikten sonra basılıp basılmayacağına karar verilmesi gerektiğinin tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0334_0020	02 Cemâziyelâhir 1308	12.01.1891
Talebe-i ulumdan Hafız Mehmet Arif Efendi’nin basımını istediği kitaplardan <i>Hilafiyat-ı</i>			

Mestcizâde, Muvazzahu'l-mu'addel, Saçaklızâde ve Mev'izatü'l-ıydeyn isimli kitapların tashihine itina gösterilmek şartıyla tab ve neşrinin caiz görüldüğü, *Şerhu hatime fi kava'idi'l-usul ve'l-fıkıh* ile *Esiru Melahide*'nin hatalarının fazlalığı sebebiyle basılmasının Tetkik-i Mesahif ve Müellefat-ı Şer'ıyye Meclisi'nce uygun görülmediği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0337_0023	23 Cemâziyelâhir 1308	02.02.1891
Her hangi bir cihete talip olanların öncelikle Kur'an-ı kerim tilaveti imtihanından, sonra diğer hususlardan imtihana tabi tutulmaları, bu imtihanların şimdiye kadar Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği tarafından icra edildiği fakat bundan sonra Meclis-i Teftiş-i Mesâhifçe yapılacağı, meclisçe tasdik edilenlerin cihet-i ilmiye imtihanlarının daire-i teftişte yapıldıktan sonra atamalarının yapılacağına dair Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerife'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0352_0032	11 Şevvâl 1308	19.05.1891
İmam efendiler arasında yapılan kur'ada Viyana Sefareti'ne Safranbolulu Hafız Hasan Sabri, Berlin'e Kastamonulu Hafız Yahya, Paris'e Yozgatlı Hafız Mustafa, Londra'ya Eğinli Hafız Mehmet Recâi, Petersburg'a Eğinli Hafız Ali Zühdü, Roma'ya Kastamonulu Hafız İbrahim efendilerin tayin edildiklerine dair Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerife'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0355_0027	26 Şevvâl 1308	03.06.1891
Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerife'de imtihanları yapılan ve isimleri belirtilen imamların Berlin, Viyana, Paris, Londra, Petersburg ve Roma sefaretlerine atamaları yapılarak uymaları gereken kuralların hatırlatılacağı, yemin ettirileceği ve daha sonra memuriyetlerine dair irade-i seniyye istihsal edilerek gazetelerde ilan edileceğine dair Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerife'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0378_0033	08 Rebûlevvel 1309	11.10.1891

Kütübhan-e-i Umumiye'den Meclis-i Huffâz'a gönderilen *Şerhu Akdi'l-ferid, Talikat-ı ferid, Tercüme-i Kaside-i Şatibiye ve Kitabü't-tehcî* adlı eserlerin tetkik edilmek üzere Tetkik-i Mesâhif-i Şerife'de mahfuz bulunduğu ve Fatih Kütüphanesi'nden alınan Kuran-ı kerim ve diğer üç adet kitabın da Maarif Nezareti'ne gönderildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0452_0007	08 Şevvâl 1310	24.04.1893
Şimdiye kadar Matbaa-i Osmaniye'de basılan mushafların dipnotu tefsirli olanlarla diğerlerinde ayetlerin sonuna rakam konulduğu görüldüğünden tefsirli mushaf ayetlerinin sonuna rakam konabileceği fakat diğerlerine konulmaması gerektiğinin ilgililere tenbihine dair Tetkik-i Mesâhif-i Şerife'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0490_0077	09 Cemâziyelevvel 1311	17.11.1893
Afganlı Hattat Mehmet Sadık imzasıyla verilen arzuhalde basım ve neşrine ruhsat talep edilen <i>Fevzü'n-Necat</i> isimli Çağatayca kitabın alakası sebebiyle tetkik için Encümen-i Teftiş ve Muayene ifadesiyle Maarif Nezareti'nden Şeyhülislâmlığa gönderildiği; bahsi geçen eser bir hayli hatayı ihtiva ettiğinden basım ve neşrinin caiz olamayacağına dair Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0498_0066	11 Cemâziyelâhir 1311	19.12.1893
Ayasofya-i kebir Cami-i şerifinin Şeyhu'l-kurralık cihetinin beratlı vazifedarı olan babası Hafız İzzet Efendi'nin vefatıyla bu cihetin kendisine verilmesini talep eden fakat usûl-i teamüliyeden sayılan takribden icazetname ibraz edemeyen Akbıyık Mahallesi İmamı İsmail Tahsin Efendi'nin dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0518_0055	04 Zilkâde 1311	08.05.1894
İmtihanla ehliyetini ispat eden Süleymaniye Medresesi mülazimlerinden Arhovalı Hafız Aziz Efendi'nin sefaret-i seniyye imametine tayin talebine dair dilekçesinin Hariciye Nezareti'nden Meşihat'e takdim edildiği; sınavı kazananların sırasıyla atamasının			

yapılacağına dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye'nin cevabi kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0638_0010	19 Zilhicce 1313	31.05.1896
Meclis-i Teftiş-i Mesâhif-i Şerife'de mushafların tabına dair kabul edilen usul ve esaslar ile bu hususlara riayet edilmesi için alınacak tedbirlere dair talimatname.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0641_0055	06 Muharrem 1314	16.06.1896
Görelle Müftüsü İbrahim Hüsnü Efendi'nin tab ve neşrine ruhsat istediği <i>Selamü'l-Ahkâm</i> ile <i>Tefsirü'l-Edebiyat</i> adlı iki eserin tetkik edilmesine dair Maarif Nezareti'nin talebi; bir hayli hatası bulunan bu eserlerin basımının uygun olmadığına dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0652_0074	02 Rebûlevvel 1314	10.08.1896
Şeyhülislâmlıkta irade-i seniyye ile teşkil edilen meclis-i teftişte tashih edilip deruhte ettiği seksen bin mushafın yüzde yedişer adedini bu meclise kendi hüsn-i rızasıyla hediye edeceğinden gerekli muamelenin icrası talebini havi matbaa sahibi İsmail Efendi'nin Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi; bu konuda Maarif Nezareti'ne tezkire yazılmasına dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0664_0004	30 Rebûlâhir 1314	07.10.1896
Türkçeye tercüme edilen <i>Er-Rıkkü fi'l-İslam</i> adlı kitabın bir kısmının Maarif Nezareti tarafından tetkik edilmesi için Şeyhülislâmlığa gönderildiği; usulen eserin tamamının gönderilmesi gerektiğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0758_0034	21 Şevvâl 1315	14.03.1898

Osmanlı Matbaası müdürü tarafından basım ve neşrine ruhsat talep edilen büyük ve küçük iki adet inam-ı şerif ile *Tefsir-i Ruhü'l-Beyan*, *Mevlid-i şerif*, *Tefsirü'l Kadı-i Beyzavi*, *Tefsir-i Bünyan*, *Delailü'l-hayrat*, *Mülteka Şerhi*, *Damad Çelebi Haşiyesi* adlı eserlerin tedkikine dair Maarif Nezareti'nin talebi; *Tefsir-i Ruhü'l-Beyan*, *Şeyhzâde Ali Tefsirü'l Kadı-i Beyzavi*, *Tefsir-i Bünyan*, *Mülteka Şerhi*, *Damad Çelebi Haşiyesi* ve *Büyük inamın* basımına izin verildiği ancak küçük inama izin verilmediğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0825_0067	10 Şevvâl 1316	20.02.1899
Zabtiye Nezareti Evrak Muavini Tevfik imzasıyla tab ve neşrine ruhsat istenen <i>Nuhbetü'l- Hakikiyye fi İcâbâtı'l-İnsaniyye</i> adlı kitabın tetkik edilmesinin Maarif Nazırı Zühdü Paşa tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; mezkûr eserin yayınlanmasının uygun görülmediğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0861_0049	17 Rebûlâhir 1317	24.08.1899
Misyonerlerin faaliyetlerine karşılık Asmaî'nin Mısır'da neşrettiği <i>El-fâsıl beyne'l-hak ve'l-batıl</i> adlı telif eserinin Devlet-i Şahane'de de neşri için tetkik edilmesine dair Maarif Nezareti'nin tezkiresi; talebin kabul edildiğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0932_0011	13 Cemâziyelâhir 1318	07.10.1900
İlmiye Dairesi'de kurulan özel komisyondan izin alarak tab ettiği Mushaf-ı şeriflerin resmi mühür ile mühürlenmesini isteyen İsmail Hakkı Efendi'nin talebinin Şeyhülislâmlığa iletildiği; mezkûr Mushaflar hakkında Şeyhülislâmlığa danışıldığı ve henüz cevap gelmediğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 1001_0002	13 Ramazan 1319	23.12.1901

Hicaz Demiryolu'nun yararına Şam ulemasından Arif Münir Efendi'nin "Es-Saâdetü'n-Nâmiyeti'l-Ebediyyeti Fi's-Sikke'ti'l-Hicâziyyeti'l-Hudeydiye" adlı eserinin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye meclisi azası Halis Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesinin basım için tetkik edilmesine dair Hicaz Demiryolu Komisyonu Birinci Azası ve Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın tezkiresi; Halis Efendi'nin mezkûr meclis azası olduğu için komisyon dışından birisi tarafından tercümesinin sunulmasıyla basımına izin verilebileceğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 1073_0041	09 Zilkâde 1320	06.02.1903
Rusumat Emaneti'nden gönderilen <i>Tatirü'l-enam</i> adlı tabirname kitabının tetkik edilmesine dair Maarif Nezareti'nin tezkiresi; basımında bir sakınca görülmediğine dair Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 1072_0074	05 Zilkâde 1320	02.02.1903
Arif Efendi matbaası tarafından tab ve neşrine ruhsat talep edilen <i>Hutbe Mecmuası</i> ile <i>İlmihal Risalesi</i> adlı eserlerin tetkik edilmesine dair Maarif Nezareti'nin tezkiresi; mezkûr eserlerinin tab ve neşrine ruhsat verildiğine dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0667_0009	18 Cemâziyelevvel 1314	24.10.1896
Onaylanması için takdim edilen Mushafların adi kağıda basıldığı anlaşıldığından tashihiinin gayrı kabil olduğu, tashihi yapılmayan ve meclis tarafından ruhsat verilmeyen Mushafların tedavülüne imkan tanınmaması hakkında gerekenlere emir ve işar buyrulmasına dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye'nin tanzim ettiği mazbata.			

Tablo 19: Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0513_0106	09 Şevvâl 1311	14.04.1894
Dersaâdet'teki camilerde vaaz ve nasihatlerde bulunmuş olan Denizli ulemasından Mustafa Efendi'nin her sene aldığı meblağı bu sene de talep ettiğine dair Şeyhülislâmlığa arzuhalî; muhassesat-ı dersiyenin gönderilmesi hakkında Dâhiliye Nezareti'ne tezkire yazılması, akçeler geldiğinde de ödemelerin yapılmasına dair Meşihat-i İslâmiye Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0554_0047	15 Cemâziyelâhir 1312	13.12.1894
Berlin Sefareti İmamı Hafız Yahya Efendi'nin erbab-ı iktidar ve sadakatinden dolayı haiz olduğu rütbesinin Dersaâdet ruusuna tahviliyle taltifi talebini havi Berlin Sefareti'nin Şeyhülislâmlığa arzı; Yahya Efendi'nin ruus-ı Hümâyûna nail olabilmesi için dört sene tedris etmesi gerektiğine dair Meşihat-i İslâmiye Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0737_0024	15 Cemâziyelâhir 1315	10.11.1897
Üç aylarda taşraya gidecek olan talebe-i ulumun vapur ve şimendifer ücretleri ile katık bahalarının verilmesi için maliye, vapur ve şimendifer idarelerine tebligat yapılmasına dair Ders Vekâleti'nin Meşihat'e arzı üzerine; paranın şimdilik taşra ve merkez eyyam-ı haliye mevkufatından ödenmesine ve bahsedilen tebligatların yapılmasına İlmiye Muhasebesi tarafından karar verildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0868_0002	23 Cemâziyelevvel 1317	28.09.1899
Fatih, Beyazıt, Süleymaniye ve Ayasofya cami-i şeriflerinde icazetlerinin verilmesi kararlaştırılmış olan Raşit, İbrahim, Ahmet Cemal, İbrahim Zühtü, Mehmet Said, Hafız Şerif, Hafız Mustafa, Hüseyin Hüsnü, Mehmet, Hüseyin Hüsnü, Salih, Ahmet Hilmi, Seyyid Ali, Hüseyin, Vasfî, Ali Rıza, Hacı Ahmet, Emin ve Hafız Şerif efendilerin			

ilmiyeye mahsus müterakim istihkaklarının tesviyesi istirhamına dair dilekçeleri üzerine, icazetlerinin Ders Vekâleti tarafından tasdik edildiği anlaşıldığından istihkaklarının hazine tarafından tesviyesine dair İlmiye Muhasebesi'nin müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0934_0077	21 Cemâziyelevvel 1318	15.09.1900
Manastır Kesriye'deki Ahmetpaşa Medresesi'nin müderrislik cihetine talip olanların imtihanı Ders Vekâleti ile Mahkeme-i Teftiş'ten hangisinde icra edilmesi gerektiğinin mahkemece sorulduğuna dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin Şeyhülislâmlığa tezkiresi; mahallince imtihanı yapılan, livaca mazbatası tanzim edilen Zarif Efendi'nin müderrisliğe tayini tensip edildiğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0983_0007	19 Cemâziyelevvel 1319	02.09.1901
Sultan Bayezid İmareti'nde günlük yirmi iki çift fodulası olan Çarşamba civarında Ömer Hulusi Efendi Dergâhı'nın dergâh olmayıp medrese olduğu ve içerisinde talebe bulunduğu bildirildiğinden, vakfiyesinde İstanbul'da Sultan Mehmet Camii yakınında Otluççu yokuşunda Kalenderhane denen Zaviye-i Nakşibendiye'nin bina edildiği yazıldığından, fodula defterinde de o miktarda fodulanın Şeyhülislâm Ömer Hulusi Efendi Zaviyesi adına kayıtlı bulunduğundan, buranın dergâh olarak mı yoksa medrese olarak mı kaydının yapılacağına dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin Şeyhülislâmlığa tezkiresi üzerine, bu konuda tartışma açılmasının uygun olmayacağına dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0997_0041	18 Şaban 1319	29.11.1901
Adapazarı Müftüsü Seyyid İsmail Hakkı Efendi'nin, Ramazan ayında talebe-i ulumun dini hizmetler için köylere taksimi konusunda Naib Mehmet Rasih Efendi'nin ihtilaf çıkardığından bahisle naibin uyarılmasına dair talebi üzerine, bu mesele hakkında asla ihtilaf edilmemesine dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

8	EO., 1054_0071	11 Receb 1320	14.10.1902
İlim tahsil eden talebelerin askere alınmadıkları halde kendilerinin niçin askere alındığına dair Hasan, Mehmet, Osman, Abidin ve Ahmet efendilerin Meşihat'e dilekçeleri üzerine; konu ile alakalı gerekli araştırmanın biran önce yapılmasına dair Meşihat-i İslâmiye Ders Vekâleti'nin talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 1056_0020	17 Receb 1320	20.10.1902
Fatih Bahr-i siyah Çiftebaş Kurşunlu Medresesinde yirmi iki seneden beri hizmet eden İlyas Efendi'nin, zaruret-i halinden bahisle Hamidiye Medresesi'ndeki münhal mülazemetlerden birisine nakledilip kaydedilmesine dair talebi; bu mülazemetlere ibare imtihanına giren talebelerin kaydedildiğinden talebinin kabul edilemeyeceğine dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 1059_0036	06 Şaban 1320	07.11.1902
Mekteb-i Nüvvab talebesinden Mustafa Efendi'nin tedris-i ulum için Ermenek kazasına gelmediğinden bahisle Mustafa Efendi'ye tahsis edilen maaşın Ermenek müftülüğündeki Naci Efendi'ye verilmesi talebi hakkında Ermenek Kaymakamlığı'nın tahriratı; talebin uygun görülmediğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 1098_0046	12 Rebûlevvel 1321	07.06.1903
Kürsü şeyhlerinden Pirlepelî Mehmet Efendi'nin vefatıyla kendisinin silsilede baş mülazım olduğundan usul ve emsali üzere tevcih muamelesinin ifası için Meclis-i Mesâlih-i Talebe'ye bildirilmesi için Kürsü şeyhi baş mülazım Geredeli Seyyid Ömer Fehmi Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalî; Aksaray'daki Pertevniyal Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği'nin baş mülazım Ömer Fehmi Efendi'ye tevcihi usul-i müttahize icabı olduğundan Şeyhülislâmlık'ça icabının icrası talebini havi Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 1004_0076	19 Şevvâl 1319	28.01.1902

Beyazıt dersiamı olan ve Semave vaizliğine tayin edilen Seyyid Muhammed Lutfü Efendi'nin, selefi olan vaizin on altı maaşının tedahülde kaldığından maaş konusunda kendisine mağduriyet yaşatılmamasına dair talebi; talebin Şeyhülislâmlığa bildirileceğine dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 1019_0083	14 Muharrem 1320	22.04.1902
Antalya'nın Kaş kazasına tabi Akörü karyesinden Müderris Mustafa Lutfi Efendi'nin göreve tayin edildikten itibaren hiç maaş alamadığından şikâyetle maaşının aydan aya ödenmesi için Kaş Kaymakamlığı'na emir verilmesi talebini havi Şeyhülislâmlığa arzuhalı; adı geçen müderrisin zaruret ve müzayakasına mahal bırakılmaması için Kaş Kaymakamlığı'na emir verilmesi gerektiğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 1024_0050	04 Safer 1320	12.05.1902
Yanya'nın Osman Çavuş mahallesinden Seksen yedi doğumlu Fazıl b. Ali Efendi'nin Saraçhanebaşı'nda Amca Hüseyin Paşa Medresesi'nin iki numaralı hücreinde mukayyed ve gerçekten ilim talebesinden olup olmadığının bildirilmesine dair Yanya Valisi Ferik Osman Paşa'nın tahrirâtı; mezkûr Fazıl'ın ilim talebesi olduğuna dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 1036_0003	04 Rebûlâhir 1320	10.07.1902
Talebe-i ulûmdan isteyenlerin vilayet-i şahanede medrese, cami ve mekteplerde tedris-i ulûm-i dîniyye etmek şartıyla maaş tahsisıyla görevlendirilmesi Ders Vekâleti'nden bildirildiğinden, gerekli olan meblağın ilmiye muvazenesine ilave edilmesinin Bâb-ı âliye arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 1066_0087	07 Şevvâl 1320	06.01.1903
Menteşe sancağına bağlı Marmaris kasabasındaki medreseye aylık yüz elli kuruş maaşla Marmaris veya civarından bir müderris tayin edilmesine yönünde Aydın Valisi Mehmet			

Kamil Paşa'nın tahrirâtı; talebin kabul edildiğine dair Ders Vekâleti'nin cevabî kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 1138_0089	26 Şevvâl 1321	14.01.1904
Sinop Meclis-i İdare-i Liva marifetiyle Mehmetağa Medresesi'ne müderris tayin edilerek medrese müştemilatına meşruta hücrenin kendisine tahsis edildiğini fakat mutasarrıf ve müftünün hücreyi fetvahaneye yapacağından kendisinden cebren aldığını ve polis marifetiyle oradan çıkardığını, hücrenin tekrar kendisine tahsisi için yetkililere emir verilmesi talebini havi Seyyid İbrahim Hilmi Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalî; adı geçen müderrise belirtilen hücrenin tahsis edilerek şikâyet ve sızlanmalara mahal bırakılmaması için mutasarrıflığa emir verilmesi gerektiğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 1150_0042	10 Zilkâde 1321	27.01.1904
Usturumca'da harap vaziyetteki Deli Müftü Efendi Medresesi'nde müderris olan Nasuh b. Abdül'ün, müderrisinin vefatı sebebiyle Mehmet Efendi Medresesi'ne tayin edilmesine dair Meşihat'e arzı üzerine vazifenin, müderrislik yapacak durumda ise müteveffanın büyük oğlu İdris Efendi'ye, değilse Nasuh ve Ali Timur efendilerden birisine verilmesi hususunda Usturumca Kaymakamlığı'na tahrirat yazılmasına dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 1150_0057	29 Zilhicce 1321	16.03.1904
Cuma-i Bala Müftüsü Mustafa Efendi'nin istifa etmesi sebebiyle yerine uygun birisinin tayin edilmesine dair Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa'nın Meşihat'e arzı üzerine; ders vermek üzere Siroz'a gönderilen on kişiden birisinin müftülüğe tayin edilmesine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 1138_0065	25 Şevvâl 1321	13.01.1904
Üsküdar'daki Mihrimahsultan Camisi Cuma Vaizliği ruus-ı hümayûnla uhdesine tevcih			

edilen Arhavili Şeyh Mehmet Hulusi Efendi'nin Hazine-i Evkâf-ı Hümâyûn'dan tahsis edilen maaşını almak için hazineye müracaat ettiğinde cuma vaizliğinin beratla Hafız Hasan Efendi'ye tevcih edildiğini öğrendiğinden, vazifenin Hulusi Efendi'ye tevcih edildiği yanlışlık olursa tahkik edilerek tashihi emredildiğine dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'nin Şeyhülislâmlığa tezkiresi; bu hususta meşayıhten sızlanmalar olduğundan bundan sonra şikâyetle mahal bırakılmayacak şekilde durumun açıkça izah edilmesi gerektiğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 1116_0055	11 Cemâziyelâhir 1321	03.09.1903
Kırcaali kasabasındaki Mehmet Ağa Medresesi'nde İstanbul'dan mücaz Eğridereli Hafız Halil Efendizâde Hafız Mehmet ile Kırcaalili Hoca Ali Efendizâde Mehmet Seyyid efendilerin 1 Muharrem 1321 tarihinden itibaren yüz ellışer kuruş maaşla ders vermeye başladıklarının Edirne Vali Vekili ve İkinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Mehmet Arif Bey tarafından Şeyhülislâmlığa bildirildiği; yüz elli kuruş maaşı vilayat-ı şahaneye giden mücazların alması gerektiğinden bu talebin kabul edilemeyeceğine dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 1064_0008	08 Ramazan 1320	08.12.1902
Of kazasına bağlı Keler Samri karyesinden Sokbazoğlu Ali'nin, oğlu Mustafa'nın karye dâhilindeki medresede ilim talebesinden olduğu ve askere alınmaması için yetkililere talimat verilmesine dair talebi; durumun tahkik edilerek neticenin Seraskeri'ye bildirileceğine dair Ders Vekâleti'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0987_0076	17 Cemâziyelâhir 1319	30.09.1901
Debre Mutasarrıflığı'nın vaaz ve nasihatte bulunmak için vaiz tayini talebi üzerine mahalli lisana aşına Priştineli Mehmet Raşit, Akovalı Merat Hilmi ve İpekli Ahmet efendilerin tayin edildiklerine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

24	EO., 1031_0039	11 Rebûlevvel 1320	17.06.1902
Medreselerden mezun olup icazetname alarak taşraya ilim öğretmek için gidecek müderrislere atıyye-i seniyye olarak verilecek paranın gönderildiğine dair Hazine-i Hassa Nezareti'nin tezkiresi; mezkûr paranın müderrislere dağıtılacağına dair Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1150_0065	29 Zilhicce 1321	16.03.1904
Ders vekâletiyle Meclis-i Mesâlih-i Talebe âza, ketebe ve talebe kalemi ketebesinin memuriyet ve tarik maaşları haftalık verilmekte iken bir müddetten beri sadece tarik maaşlarının haftalık verildiğinden bahisle, memuriyet maaşlarının da haftalık verilmesi hususunda Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin tanzim ettiği mazbata.			

Tablo 20: Meclis-i İmtihan-ı Kur'a ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0085_0059	29 Receb 1302	13.05.1885
Talebe-i ulumun tatil günleri olan üç aylarda tedarik-i maişet ettiklerinden ve sefalet çektiklerinden tahsil müddetlerinin altı aya indirilmesi hakkında müderrislerin taleplerinin Sivas Vilayeti'nden Şeyhülislâmlığa bildirildiği, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın bu konudaki mazbatası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0122_0032	06 Şaban 1303	09.05.1886
Meclis-i İmtihan-ı Kura'ya tayin edilen Hassa Ordu-yı Hümâyûnu Müftüsü Şakir Efendi'nin rütbesinin diğer askeri meclis azaları seviyesine yükseltilmesi talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0258_0056	27 Muharrem 1307	22.09.1889
Defterdar İbrahim Efendi Medresesi'nde talebe olup kendisine kur'a isabet eden Siroz kazası Arab Hatib mahallesinden Hafız Halil b. Ali'nin, memleketi olan Siroz'da Süleyman Efendi Medresesi'nde talebe olup olmadığının tahkik edilmesine dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0258_0069	29 Muharrem 1307	24.09.1889
Konya İshaklı nahiyesi medresesi talebelerinden olan ve kendilerine askerlik kurası isabet eden beş kişinin imtihan için zamanında mürâcaat edip etmediklerinin Meclis-i İmtihan-ı Kur'a tarafından Akşehir Kaymakamlığı'ndan sorulması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0260_0017	05 Safer 1307	30.09.1889
Antalya'nın Kaşkaleköyü ahalisinden Zincirlikuyu'da Kaba Halil Medresesi'nde talebelik kaydı bulunan Veli b. Mustafa'nın bu durumu askere gitmesine engel			

olmadığından, Elmalı'da başka bir medresede daha öncesinde kaydı olduğu iddiasının mahallinden araştırılması ile ilgili Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın talimatı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0260_0021	05 Safer 1307	30.09.1889
Nevrekop ahalisinden ve Dersaâdet Dârülhadis İzzet Efendi Medresesi talebesinden Hasan b. Hüseyin'in medreseye kaydı mükellef yaşa girdikten sonraki tarihe tekabül ettiğinden imtihan edilmeden askere alınacağı, fakat Hasan Efendi'nin bu medreseden önce başka bir medresede kaydının bulunduğunu beyan ettiğinden bu hususun araştırılmasına dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın talimatı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0261_0053	12 Safer 1307	07.10.1889
Ordu-yı Hümâyûn'a mensup alaylarda münhal müftülüklere tayin edilecek tabur imamlarının imtihanları senede iki kez yapılırken Meclis-i İmtihan-ı Kur'a tarafından 1307 yılından itibaren yalnızca Muharrem ayında bir kez yapılmasına karar verildiğinden bu durumun Meşihatpenahi tarafından tezkire ile Seraskerlik makamına bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0262_0003	15 Safer 1307	10.10.1889
Tahsil için muvakkaten İstanbul'a gelen talebelerin askere alınmayacağı, bunun için medreselere kayd olunmak isteyenlerin ibraz edecekleri ilmühaberlerin öncelikle Muhacirin Komisyonu'na havale edilerek kesin olarak hicret edenlerle tahsil için gelenlerin belirlenmesi ve tahsil için gelenlere tezkire-i Osmaniye verilip medreselere kayıt ve kabullerine dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0262_0055	19 Safer 1307	14.10.1889
Kelkit'in Kündeherik köyünden Papasizâde Medresesi'nde hücrenişin talebeden Velioglu Hasan b. Hacı Tahir'in önce Çorum'da Kırklar Medresesinde medresenişin olduğu ve Laz Ahmet Efendi'den tahsil-i ulum ettiği, 1303 senesi Teşrin-i evvelinde			

memleketindeki kur'a keşidesi sırasında Çorum'da bulunduğunu ifade ve iddia ettiğinden, durumun mahallinden tahkik edilerek kur'a öncesinde hücrenişin talebeden olup olmadığının ve olduğu halde hangi tarihlerde tahsil-i ulum ile meşgul bulunduğunun bildirilmesi için Çorum Kaymakamlığı'na emir verilmesi hususunda Meclis-i İmtihan-ı Kura'nın müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0268_0038	04 Rebûlâhir 1307	27.11.1889
Sivas'ın Cami-i kebir mahallesinden Atık İbrahim Paşa Medresesi'nde kayıtlı talebe-i ulumdan Derviş oğlu Abdullah Efendi'nin 1304 senesi tertib-i evvel efradından olup mükellefiyete dâhil olduktan sonra bu medreseye kayıt edildiği anlaşıldığından imtihanının icrası yoluna gidilemeyeceği hususunda Seraskerlik'ten gönderilen tahrirat üzerine Meclis-i İmtihan-ı Kura'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0271_0029	25 Rebûlâhir 1307	18.12.1889
Seraskerlik tarafından Balıkesir'e bağlı Sındırgı kasabasının Cami-i cedid mahallesinden Şatrağazâde Emin Efendi'nin imtihana alınmadan yanına birinin verilerek askere gönderilmesi talebi üzerine; İstanbul'da İbrahim Paşa Medresesi'nde kayıtlı ilim talebesinden Şatrağazâde Emin Efendi'nin beyan ettiği gibi daha öncesinde Sındırgı kasabası Şerif Paşa Medresesi'nde kayıtlı olduğu yönündeki iddiasının araştırılması için mutasarrıflığa tahrirat yazılmasına dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0280_0077	04 Receb 1307	24.02.1890
Priştineli Hacı İlyas Efendi'nin vefatıyla münhal Meclis-i İmtihan-ı Kur'a Mümeyyizliği'ne mahsus Bâb-ı seraskerlikten verilen maaşın meclis-i mezkûr azasından Eğinli İbrahim Hakkı Efendi'ye tashih-i kaydı için Şeyhülişlâmlık'tan Seraskerliğe tezkire yazılması yönünde Meclis-i Mesâlih-i Talebe'nin müzekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0302_0047	23 Zilkâde 1307	10.07.1890

Perşembe nahiyesinin Uzunmusa karesinden Dumanoglu Ali b. Şerif'in mahallince icra kılınan kur'a muamelesinde köyünde olduğu halde Deraliyye'de denilerek numara muamelatı yapılmadığı, daha sonra oradan ayrılarak Ahmetpaşa Medresesi'ne girdiği, imtihan zamanını geçirdiğinden hizmet-i askeriye için askerlik dairesine gitmesi gerektiği belirtildiğinden, ismine isabet eden numaranın huzuren mi yoksa gıyaben mi belirlendiğinin mazbata ile bildirilmesine dair Trabzon Vilayeti'ne tahrirat gönderilmesi yönünde Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0358_0060	16 Zilkâde 1308	22.06.1891
İstanbul Sultanahmet Medresesi talebelerinden Lâpsekili Hüseyin Efendi'nin ismine askerlik kurası isabet edip Ordu-yı Hümâyûn merkezi olan Edirne'ye gönderilmesi emri verildiği ve kendisinin dilekçesi üzerine Meclis-i İmtihan-ı Kur'a tarafından yapılan değerlendirmede Hüseyin Efendi'nin memleketine gönderilmesinin tatil zamanında olduğu ve tahsil döneminde İstanbul'a dönerek derslerine devam ettiğinden imtihanına müsaade edilmesinin uygun olacağının Seraskerliğe bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0374_0028	17 Safer 1309	21.09.1891
Silifke'nin Ermenek Taburu'na mensup talebelerin imtihanlarının Karaman'da icra edilmesi mesafenin uzaklığı ve oraya gitmenin zorluğundan mağduriyetlere sebebiyet vereceğinden Silifke'de yapılması talebini havi umum talebeler adına Mustafa imzasıyla Şeyhülislâmlığa gönderilen dilekçe; talebe-i ulumun imtihanlarının liva merkezinde yapılması kanun gereği olduğundan talebelere bu yönde cevap verilmesine dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0382_0064	28 Rebûlevvel 1309	31.10.1891
Meşihat Müsteşarlığı'na tayin edilen İbrahim Hakkı Efendi'den münhal Meclis-i İmtihan-ı Kur'a azalığına Huzur-ı Hümâyûn Dersi mukarrirlerinden Dramalı İsmail Hakkı Efendi'nin tayin edildiği ve tahsis edilen maaşın onaylanarak kayıt işlemlerinin yapıldığına dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0384_0074	09 Reb��l��hir 1309	11.11.1891
Samsun'da tahsil-i ulum-ı nafia ile me��gul olan 1306-1307 seneleri tertib-i evvel ve sani akrandan talebe-i ulumun otuzuncu nizamiye alayının m��ft��s�� Sait Efendi tarafından imtihanları yapılarak tanzim edilen kırk bir kıta cetvelin tetkiki ve emval-i nizam��yeye muvafık surette olup olunmadı��ının bildirilmesi i��in piyade dairesi tarafından Me��ihat'e g��nderilen tahrirat; cetvelin m��zakere ve m��talaa edildi��ine dair Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın m��zekkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0764_0080	20 Zilk��de 1315	11.04.1898
Seraskerlik tarafından Meclis-i İmtihan-ı Kur'a'nın kitabet i��lerinde g��revlendirilmi�� olan Mustafa Efendi'nin vefatı sebebiyle, yerine Piyade Dairesi ����nc�� ��ubesi D��rd��nc�� Sınıf k��tiplerinden Refik Efendi'nin tayin edilmesi i��in Seraskerli��e tezkire yazılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 1074_0100	17 Zilk��de 1320	14.02.1903
Meclis-i İmtihan-ı Kur'a azasından Borlulu Abd��lhalim Efendi'nin terc��me-i h��l varakasında bahsi ge��en vazifelerinden; Sultan II. Mahmud t��rbesinde Buhari-i ��erif kıraati vazifesi tevcihinin y��z kuru�� maa�� ile 1306 senesinde yapıldı��ının Evk��f-ı H��m��y��n Nezareti'ne yine aynı senede Huzur-ı H��m��y��n-ı ��ahane ders-i ��erif muhataplı��ına tayin edildi��inin Me��ihat Mekt��b�� Kalemi'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0602_0113	13 Reb��l��hir 1313	02.10.1895
Ders Vekili ve Meclis-i Mes��lih-i Talebe ve İmtihan-ı Kur'a reisi Ahmet Asım Efendi, Meclis-i Mes��lih-i Talebe azasından Dramalı İsmail Efendi, Meclis-i Mes��lih-i Talebe azasından G��m��lcineli Hasan Hilmi Efendi, Meclis-i Mes��lih-i Talebe azasından Aya��lı Mustafa Tevfik Efendi, Meclis-i Mes��lih-i Talebe azasından Tikve��liz��de Ahmet Esat Efendi, Meclis-i Mes��lih-i Talebe azasından Aksekili Mahmut Efendi, Meclis-i Mes��lih-			

i Talebe azasından Borlulu Abdülhalim Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe azasından Ordulu İbrahim Nuri Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe azasından Trabzonlu Mahmut Hilmi Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe azasından Sivaslı Ahmet Nazif Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve İmtihan-ı Kur'a başkâtibi Mehmet Emin Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Hafız Mehmet Sadık Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Mahmut Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe başkâtib muavini Mehmet Hulusi Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Hasan Hadi Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Mehmet Cemalettin Efendi, Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Hüsnü Efendi ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe kâtibi Yusuf Kenan Efendi'nin maaşlarına zam yapıldığı.

Tablo 21: Sicillât-ı Şer'îyye Dâiresi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	MEC.,0003_0008	20 Şaban 1298	17.07.1881
Sabık Halep Müftüsü Cabirizâde Abdulkadir Efendi'nin Halep Şer'îye Mahkemesi sicillerinin emin ve ehil olmayan mahkeme kâtiplerinin ellerinde elden ele tedavül ederek sicillerin bazı varaklarının imha edildiği ve içlerine hariçten suretler eklendiği iddiaları ile vakıf kayıtlarının ve senetlerinin muhafazası için bazı önerilerini içeren dikekçesi üzerine, naiplerin mahkeme kayıtlarının hıfzı konusunda yapması ve uyması gerekli hususular ile ilgili mütalaalarını belirtmek üzere evrakın Mecelle Cemiyeti'ne havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0207_0045	27 Şevvâl 1305	06.07.1888
Halep niyabetinden Diyarbakır niyabetine tayin edilen Seyyid Mustafa Rüştü'nün Halep mahkeme sicillerini, yerine vekil olarak tayin edilen Mukayyidzâde Mehmed Emin Efendi'ye teslim ederek Halep'ten ayrıldığı ve Diyarbakır'daki görevine başladığına dair Meşihat'e dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0199_0028	26 Receb 1305	08.04.1888
Sabık naip Hüseyin Tevfik Efendi'nin mahkeme sicillerini mühürlü olarak teslim ettiği halde mahkeme evrakı üzerinde sahte muamele yapıldığı yönünde bazı kimselerin telgrafı üzerine Halep Naibi Mustafa Rüştü Efendi'ye, halefine sicilleri mühürlü olarak teslim etmesi gerektiğinin bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0221_0056	25 Rebûlevvel 1306	28.11.1888
Girit'teki Kisamo kazası niyabetinin lağvı sebebiyle evrak ve sicillerin vilayet merkezine devir işlemi devam ettiğinden, daha önce işten el çektirilmiş olan ve Trablusgarp'ta bulunan Hüseyin Sadi Efendi'nin mührüyle mühürlenmiş torbalarla ilgili nasıl bir işlem yapılacağının Girit Vilayetinden Şeyhüislamığa sorulduğu tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0252_0102	15 Zilhicce 1306	11.08.1889
Varna'nın istilas1 ve ardından tahliyesi sırasında Varna ve Tolç1'nin İstanbul'a nakledilmek üzere kendisine teslim edilen mahkeme sicillerini gösteren pusulayı takdim ettiğini mübeyyin Selanik Jandarma yüzbaşısı Ahmet Ceylan Bey'in arizası.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0235_0031	11 Receb 1306	13.03.1889
Dersaâdet ve Bilâd-ı selâse dâhilinde hüccet-i şer'îyye ile mülkiyet üzere tasarruf edilen gediklerin ihtiyaç duyulduğunda sicillerinden kayıtlarının çıkarılması için ait oldukları şer'î mahkemelere müracaat edildiği, fakat müracaatın şahıslara ait işlerden sayılarak bazen harç talep edildiği bazen de harç alınamayacağı için sicile müracaat edilmeden kayıt yoktur cevabı verildiğine dair şikâyetin Meşîhat'e iletildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0515_0017	16 Şevvâl 1311	21.04.1894
Varna ve Mankalya'dan gönderilen mahkeme sicillerinin muntazam ve güvenli bir şekilde korunması için Fetvahanede müceddeden inşa edilen Sicillat-ı Şer'îyye Mahzen'ine teslim edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0556_0088	29 Cemâziyelâhir 1312	27.12.1894
Dersaâdet ve Bilâd-ı selâsedeki değişik mekânlarda bulunan şer'îyye sicillerini bir araya toplanmak ve iyi bir şekilde muhafaza etmek için irade-i seniyye gereği Bâb-ı Meşîhat'te yeni bir arşiv binası inşa edildiğinden, mahkeme-i teftiş sicillerinin de buraya teslim edilmesi gerektiğinin Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0523_0012	26 1311	30.05.1894
İrade-i seniyye gereği Dersaâdet ve Bilâd-ı selâse şer'îyye sicillerinin sayfalarına numara verilerek Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye'ce mühürlenmesi gerektiğinden, Üsküdar Mahkeme-i Şer'îyyesi'nin izinname sicillerinin mühürlendiği ve 200 sayfa ile 100			

varaktan ibaret olduğunun tasdik edildiğine dair ilmühaber.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0576_0088	06 Zilkâde 1312	30.04.1895
İstanbul'daki mahkeme evrakının muhafazası maksadıyla Meşihat içerisinde inşa edilen daireye mahkemelerin atık sicillerinin nakli sırasında eski evrakın yıpranmış ve parçalanmış olduğu görüldüğünden, mahkeme kayıtları için adi kağıt kullanılmaması ve sicillerin daha düzenli tutulmasının naiblere tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0622_0079	06 Ramazan 1313	19.02.1896
Sicillat-ı Şer'îye Dairesi Müdürü Hafız İsmail Efendi ile Maliye Beytûlmâl Kassamı Abid Efendi'nin görevlerindeki başarısından dolayı birer derece terfi ettirildiklerine dair Meşihat'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0780_0054	11 Safer 1316	30.06.1898
Rumeli ve Anadolu Sadareti ile İstanbul ve Bilad-ı selâse mahkeme-i şer'iyelerindeki ferman sicillerinin kayıtlarının yapılması için Fetvahane'ye gönderilmesine dair Fetvahane-i âlî Dairesi'nin tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0855_0060	14 Rebûlevvel 1317	22.07.1899
İstanbul'daki şer'î mahkemelerde bulunan ferman sicillerinin Fetvahane tarafından kayıtlarının yapılması gerektiğinden, İstanbul ve Galata ferman sicillerinin Fetvahane'ye gönderilmesi gerektiğinin ilgili mahkemelere bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0890_0027	15 Şevvâl 1317	15.02.1900
İstanbul ve Bilâd-ı selâse mahkemeleri hâkimlerinin değişim zamanlarında düzenledikleri sicillerini mühürleyerek arşive teslim etmeleri gerektiğinin bildirilmiş			

olmasına rağmen, Mahmutpaşa Mahkeme-i Şer'iyyesi sabık naibi Mustafa Fevzi Efendi'nin zamanındaki sicilleri mühürleyerek göndermediğinden kendisinin uyarılmasına dair Sicillat-ı Şer'iyye Dairesi'nin müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0958_0050	16 Zilhicce 1318	05.04.1901
Emir Ahmet el-Neccâri Vakfı mülhakatından Abdüllatif Efendi Vakfı'nın vakfiyesinin Rumeli sicillatında kayıtlı bulunan suretiyle mutabık olup olmadığının bildirilmesine dair Evkâf-ı Hümayûn Nezareti'nin tezkiresi; mezkûr kayda rastlanmadığına dair Rumeli Kazaskerliği'nin cevabi tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 1075_0018	19 Zilkâde 1320	16.02.1903
Şeyhülislâmlık ve Muhasebat-ı Atika'nın talebi üzerine, Sofya sancağı ve Samako kazası mahkeme sicillerinin gönderildiğine dair Maliye Nezareti tarafından Maliye Hazinesi'nde her hangi bir kayda rastlanmamış olduğunun cevaben bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	TC., 0023_0003	18 Zilkâde 1343	10.06.1925
Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi mukayyitleri Ali Rıza, Mustafa Sıtkı, Mustafa Rıza, Süleyman Sırrı ve Ömer Hulusi efendilerin evkaf teftiş sicillerini Sicillat-ı Şer'iyye Mahzeni'ne teslim ettiklerine dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	TC., 0033_0153	13 Ramazan 1344	27.03.1926
Mukayyit Şükrü Efendi'nin Mülga Eyüp Mahkemesi'ne ait şer'iyye sicillerini Sicillat-ı Şer'iyye Mahzeni'ne teslim ettiğine dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	TC., 0043_0073	6 Zilkâde 1345	08.05.1927
Mülga Meşihat Dairesi'nin arka kısmında yer alan ahırların satılacağı ve bazı yerlerin kiraya verileceği ile ilgili gazetelerdeki ilanlar üzerine, Mülga Meşihat Dairesi			

bünyesinde kıymetli eşya, evrak ve mahkeme sicilleri muhafaza edildiğinden bu yerlerin herhangi bir kişi veya kuruma kiralanmaması gerektiğine dair İstanbul Müftülüğü'nün talebi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	TC., 0040_0089	29 Cemâziyelâhir 1345	04.01.1927
Mehakim-i Şer'iyye Sicillat Mahzeni'nden Mülga Kısmet Mahkemesine ait beş adet sicilin eytam idaresi tarafından incelenmek amacıyla talep edilmesi üzerine, sicillerin mahzenden dışarıya çıkarılamayacağını ve memurların gelerek yerinde inceleme yapması gerektiğinin bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0045_0056	27 Muharrem 1346	27.07.1927
Tedkîk-i Mesâhif Heyeti Reisi Hafız Rasim Efendi, aza Hafız Halil Efendi, aza Hafız İsmail Efendi, Başkâtip Abdülkadir Efendi, sicil ve idare memuru Latif Bey ve Sicillât-ı Şer'iyye Mahzen Memuru Abdullah Lütfü Efendi için İstanbul Müftülüğü tarafından düzenlenen maaş tahakkuk cetveli.			

Tablo 22: Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	Defter nr. 1794, s. 41	15 Recep 1327	2 Ağustos 1909
Yabancı ülkelerden gayr-i müslim kadınların Osmanlı Devleti'nde Müslüman erkeklerle evlenmesi ile ilgili ilmühaberlerin nereden alınması gerektiği sorusu üzerine Şûrâ-yı İlmiyye'nin durumu İstanbul Kadılığı'na havale ettiği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	Defter nr. 1796, s. 34	9 Ramazan 1328	14 Eylül 1910
Talebe-i ulûmun ilmiye kisvesiyle kahvehanelerde gezip dolaşmaması ile ilgili Şûrâ-yı İlmiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	Defter nr. 1798, s. 73	19 Şaban 1329	15 Ağustos 1911
Matbuat nizamnamesine göre Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye'nin tasdikli mührü olmayan Mushafların müsadere edilmesi ile ilgili Şûrâ-yı İlmiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	Defter nr. 1798, s. 74	19 Şaban 1329	15 Ağustos 1911
Vakfın hasılatını kendi hususi harcamaları için kullanan postnişinin görevden azl edilmesiyle ilgili Şûrâ-yı İlmiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	Defter nr. 1798, s. 124	28 Şaban 1329	24 Ağustos 1911
Beyanülhak gazetesinin 123 numaralı nüshasının hilâf-ı vaki neşriyat olduğu hakkındaki			

Ders Vekâleti'nin müzekkiresinin incelenmesi üzerine, Şûrâ-yı İlmiyye'nin de bu görüşe mutabık olduğuna dair kararı.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	Defter nr. 1798, s. 137	29 Ramazan 1329	23 Eylül 1911
Şûrâ-yı İlmiyye'nin Yemen'e tayin edilecek Şafî ve Maliki mezheplerine mensup kadıların tayini hakkındaki meseleyi fetvahane-i âliye havale ettiği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	Defter nr. 1801, s. 6-8	13 Rebûlâhir 1330	1 Nisan 1912
Şûrâ-yı İlmiyye'nin Arnavutluk'ta yapılacak ıslahat-ı esasiyye ve Irak bölgesine gönderilecek vaizlerin seçimi ilgili hazırladığı talimatnamenin sureti.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	Defter nr. 1801, s. 49	1 Şaban 1330	16 Temmuz 1912
Bağdat'ta <i>Kitabü'l-Hidaye fî Darı Babi'l-Gavâye</i> isimli Amerikan papazları tarafından telif edilen eserin İslam dinini hedef alan tahrifler içermesi sebebiyle basımının ve dağıtımının yasaklanması için Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye'nin derkenarı üzerine Şûrâ-yı İlmiye'nin bu konuyla ilgili bölgedeki dersiamların her sene değiştirilerek yeni müciz dersiamların görevlendirilmesi yönündeki kararını Ders Vekâleti'ne gönderdiği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	Defter nr. 1801, s. 75	12 Zilkâde 1330	23 Ekim 1912
Çin'e tayin edilen vaizlerin maaş ve yevmiyeleriyle ilgili Şûrâ-yı İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

	Sayfa Numarası		Tarihi
9	Defter nr. 1801, s. 97	1330	1912
Müftülerin seçimi ve görevlendirilmeleri ile ilgili hazırlanan talimatname maddelerinin Şûrâ-yı İlmiyye’de görüşülmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 1126_0048	03 Şaban 1321	24.10.1903
Trabzon’un Vakfikebir kazası Şarlı nahiyesi Alagavur köyü medresesi müderrisi Ferhatoğlu Ali b. Mustafa’ya maaş bağlanması talebine ait evrakın Şûrâ-yı İlmiye’ye havale edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0296_0047	16 Şevvâl 1307	04.06.1890
İstanbul müderrislerinden müteveffa Tokadlı Hüseyin Feyzi Efendi’nin zevcesi Fatma Hanım, kızı Hatice Hanım ve oğlu Ahmet Latif Efendi’ye tahsis edilen maaşın Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesi’ne göre tahsis edildiğinden, değiştirilmesinin mümkün olmadığı ve zam taleplerinin yerine getirilemeyeceğinin kendilerine bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0298_0053	27 Şevvâl 1307	15.06.1890
İstanbul Dârülhadis Medresesi müderrisi müteveffa Osman Faizi Efendi’nin zevcesi Münire Hanım’a Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesi gereği aylık 48 kuruş, kızı Hacer Hanım’a 96 kuruş maaş bağlandığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0399_0030	18 Receb 1309	27.02.1891
İnfâk-ı Eytâm ve Erâmil-i Ricâl-i İlmiye Nizamnamesi’nin maaş bağlanması ile ilgili olan on dokuzuncu maddesinin tadil edildiği şekliyle icraya konulmasına dair Şûrâ-yı İlmiyye’nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

14	EO., 0541_0091	26 Rebûlevvel 1312	26.09.1894
Tekâüd-i İlmiye Nizamnamesi gereğince, re'sen bir yere tayin edilecek veya yeri değiştirilecek naiplerin öncelikle Tekâüd-i İlmiye Sandığı'nda ilişkisi olup olmadığının sorularak Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'dan ilişkisi bulunmadığına dair ilmühaber almaları gerektiğinin ilgililere tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0541_0097	26 Rebûlevvel 1312	26.09.1894
İlmiye Nizamnamesi gereğince, naiplerin tahsisatından kesilecek meblağın bütün naipler tarafından doğrudan doğruya Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Riyaseti'ne gönderileceğinden, 1 Eylül 1310 tarihinden itibaren naip ve müftü efendilerle bütün şer'î memurların maaşlarının tam olarak verilmesi ve bu tarihe kadar biriken sandık aidatının hemen gönderilmesi hususunun Maliye memurlarına bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0548_0063	08 Cemâziyelevvel 1312	06.11.1894
Tekâüd-i İlmiye Nizamnamesi gereği nüvvâbın tahsisatından yüzde beş kesinti yapılması hakkında Maliye Nezareti'nden maliye memurlarına henüz bir emir gelmediğinden eskisi gibi yüzde iki buçuk kesinti uygulandığının İşkodra Merkez Naibi Remzi Efendi tarafından telgrafla Şeyhülsislâmlığa bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0608_0126	28 Cemâziyelevvel 1313	15.11.1895
Kırk yılı aşkın süreyle Fetvahaneye mümeyyizliği ve taşra niyabetinde görev yapmış Tekirdağlı müteveffa Hacı Emin Efendi'nin hanımı Fatma Nazire ile kızı Saliha Melek hanımların maaş tahsisleriyle ilgili taepleri; Hacı Emin Efendi'nin feshedilen Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesi'nin neşrinden önce vefat ettiğinden kendilerine maaş bağlanmasının uygun olmadığına dair karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0674_0062	29 Cemâziyelâhir 1314	04.12.1896
Evkâf-ı Hümâyûn müfettişliği ile Şûrâ-yı Devlet azası müteveffa Zebur Bey'in zevcesi			

Saadet Hanım'ın kendisine münasip miktar maaş tahsisi talebi; Zebur Bey'in Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesinin neşrinden evvel vefat ettiği anlaşıldığından mezkûr talebin yerine getirilemeyeceğine dair Emvâl-i Eytâm İdaresi'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0675_0079	06 Receb 1314	11 Aralık 1896
Görice Sancağı eski naibi müteveffa Abdülmümin Efendi'nin eşi Galata Mevlevihanesi'nde sakin Müminat Hanım'ın maaş talebinin, müteveffanın feshedilen Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesi'nin yayın tarihinden önce vefat ettiği ve nizamnamelerin öncesine teşmil edilemeyeceğinden İlmiye Tekaüd Sandığı'ndan kendisine maaş tahsisinin mümkün olmadığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0714_0047	19 Safer 1315	19.07.1897
Emekli naiplerden olan Kale-i sultaniye Nakîbüleşrâf Kaymakamı müteveffa Mehmet Kamil Efendi'nin, eşi Fatma Safvet Hanım ve çocuklarına İlmiye Tekaüt Sandığı'ndan maaş bağlanması hakkında Biga'dan gönderilen idare meclisi mazbatası; feshedilen Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesi ahkâmına göre tekaüdü icra edilmiş olan emekli naiplerin ailelerine maaş bağlanamayacağının Biga Mutasarrıflığı'na bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0079_0007	14 Cemâziyelâhir 1302	30.03.1885
Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Nizamnamesine Şûrâ-yı Devletce bir kanun fıkrası ilave edildiğinden memurin, mütekaidin-i mülkiye ve kalemiye maaşlarından yüzde beş kuruş aylık tekaüdiyenin kesilmesi gerektiğine dair Şûrâ-yı İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0254_0023	27 Zilhicce 1306	23.08.1889
İnfak-ı Eytâm ve Erâmil-i İlmiye Nizamnamesi'nin 19. maddesi olan, 'evlendikten sonra ayrılan ya da eşi vefat eden kız evlat ile eşler ve ümm-i veledin muhassas olup evlilikleri sebebi ile kesilen maaşları iadeten tahsis edilip verilecektir', maddesi üzerindeki düzenlemeler.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0447_0100	26 Şaban 1310	14.03.1893
Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki davaların Islahat fermanı gereğince Nizamiye mahkemelerinde görülmesi gerekirken Mehmet Said Nuhhasi veresesinin davanın mahkeme-i şer'iycede görülmesinde ısrar ettiklerine dair Hama'dan Andon, Selim ve Mihail'in şikâyeti üzerine, usulü dairesinde gereğinin yapılmasının Hama Niyâbet-i Şer'iyyesi'ne bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0446_0063	20 Şaban 1310	08.03.1893
Ankara Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde kitabetle müstahdem Ankaralı İsmail Hakkı'nın Bala kazası Tabanlı nahiyesi ve Zağferanbolulu Osman Efendi'nin Yabanabad kazası Şorba nahiyesi ve Şakir Efendi'nin de Haymana kazasının Şeyhbızınlı nahiyesine naip tayini için müftü ve ulema-i mahalliyeden müteşekkil encümen-i ilmiyyede imtihanları icra edilip tertip edilen cetvelin ilamlarıyla birlikte takdim edildiğine dair Ankara Merkez Niyabeti'nin Şeyhülislâmlığa arzı; bahsi geçen şahıslardan yalnız Ankaralı İsmail Hakkı'nın tayin edilebileceği ve diğer nahiyele imtihanla başka münasip şahısların tayin edilmesi gerektiğine dair Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 0031_0039	26 Zilkâde 1298	19.10.1881
Fahima Efendi'nin terekesinden çıkan 60 cilt Türkçe-Farsça kitap ve risalenin, teşkil edilen encümen-i ilmiyece tetkik edildiğinde içeriklerinin şer'î şerîf ve akaid-i İslâmiye'ye mugayir olduğundan bu kitapların okunmasının caiz olmadığından muhammen bedelleri terekeye eklenerek emniyetli mahalde muhafazaları.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
26	EO., 0465_0070	20 Zilhicce 1310	04.07.1893
Emlak vergisi nizamnamesinin beşinci maddesinde: “Bir mülkün kıymetinin bir tacir ve bir sanatkârın temettuunun takdiri her halde bî-garez, ehil ve yeminli muhamminler marifetiyle icra olunacağı” muharrer olduğundan, Dersaadet Belediye Dairesi ile Meclis-			

i Maliye maiyyetinde müstahdem muhamminler usul-i dairesinde henüz yemin etmediklerinden Müslüman olanların, yanında Hazine-i celileden bir memur bulunduğu halde Galata ve Mahmutpaşa gibi şer'î bir mahkemede ve gayri Müslim olanların yine bir memur eşliğinde mensup oldukları patrikhane veya hahamhanede yeminlerinin yapılmasının usul ve esasları Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi kararları çerçevesinde belirtildiğinden, konunun ilgililere tebliğine dair Maliye Nezareti'nin Meşihat'e tezkiresi ve Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye'nin bu konudaki kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
27	EO., 0467_0077	29 Zilhicce 1310	13.07.1893
Şer'î mahkemelerden tezkiye-i şuhut için yazılan mestureler, zati meselelere dair tezkire ve takrir nevinden olmadığı gibi davetiye ve ihzariyeden ibaret olan mürasele kabilinden dahi olmadığından muhaberat-ı resmiyeden bulunduğu, bunların damga resmine tabi tutulacağı ve Duyun-ı Umumiye Varidat-ı Muhassasa İdaresi Komiserliği'yle cereyan eden muhabere neticesinde zikredilen mesturelerin istisnasına meclis-i idarece muvafakat olunduğu bildirildiğinden ona göre muamele edilmesine dair Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nin kararının tamimen tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
28	EO., 0541_0006	23 Rebûlevvel 1312	23.09.1894
Yabancı memleketlere gidecek kişilerin borçlarının olup olmadığının mahkemelerden sorulmamasından dolayı emvâl-i eytâmın zarara uğradığından bahisle bu hususta tedbir alınmasına dair Manisa Niyâbeti'nden yazılan teklifin Şûrâ-yı Devlet'te görüşülebilmesi için Sadaret'e arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
29	EO., 0542_0092	02 Rebûlâhîr 1312	02.10.1894
Hacı Bayram Veli zaviyedarlık ve türbedarlığı ile meşihat cihetinin Muhlis Baba sülalesine inhisarının padişah iradesi gereği olduğu, kardeşinin vefatından sonra mahalli mazbatanın kendi namına tanzim edilmesine rağmen cihetlerin Hamit Efendi'ye tevcih edildiğinden şikâyet eden Tayyip Efendi'nin bu iddiaları hakkındaki mütalaanın bildirilmesine dair Şûrâ-yı Devlet'in Meşihat'e gönderdiği tezkire.			

Tablo 23: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0040_0041	29 Rebûlevvel 1301	27.01.1884
Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1821. maddesi, ilam ve senetlerin mazmunuyla amel edilmesi, senedat-ı şer'iyenin inkârı durumunda nasıl bir işlem yapılacağı gibi hususlar hakkında Meşihat'ten Anadolu Sadareti'ne yazılan tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0048_0004	19 Receb 1301	14.05.1884
Hâkim ve müftülere dağıtmak üzere Kudüs naipliğine gönderilen <i>Mir'âtü'l-mecelle</i> , <i>Tafsîl</i> ve <i>Mecmua-i Cedîde</i> adlı risalelerin bedellerinin ödenmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0101_0015	10 Muharrem 1303	18.10.1885
Aleyhine hüküm verilen kişinin bir sebebe mebni def-i dava iddiasında ve iade-i muhakeme talebinde bulunduğu halde Mecelle'nin 1840. maddesi hükmünce iddiası istima ve muhakemesinin iadesi icra olunup olunmayacağını bildirilmesine dair Kilis niyabetinin tahriratına Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îye'nin cevabı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0109_0015	26 Rebûlevvel 1303	01.01.1886
Cuma namazı sonrasında Halep'teki memurlar ve ileri gelenlerin adaletin tesisinden dolayı müftü efendiye teşekkür ettikleri ve kendisine <i>Mir'âtü'l-mecelle</i> hediye ettiklerine dair Haleb naibi Hüseyin Tevfik Efendi'nin Meşihat'e arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0153_0001	01 Cemâziyelevvel 1304	25.01.1887
Mecelle Cemiyeti'nce kaleme alınan, ilâmat-ı şer'îyyenin temyiz ve istinafi hakkındaki talimatın yedinci maddesinin yerine ikame edilen maddenin irade-i seniyye gereği gazetelerde neşrinden sonra ilgili birimlere tebliğ edileceği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0154_0025	09 Cemâziyelevvel 1304	02.02.1887
Fetvahane-i �l�'den nakz edilen bir ilamda, tarafların ittifak ettikleri mahalde dava tekrar görülürken, ittifak etmediklerinde nasıl bir muamele edileceğine dair Mirliva Ahmet Bey'in Musul'dan gönderdiği telgraf üzerine, bu konuda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti'nin cevabi yazısı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0219_0046	03 Reb�ulevvel 1306	06.11.1888
�stanbul'da �ğrenci olan Trabzonlu Ahmed b. Durmuş'un �neg�l'�n Kıran köyünden Ay�e bt. Hasan ile 400 kuru� mihr-i müeccel ile nikâhları kıyılacak iken Ay�e'nin nikâhtan vazge�tiğinden Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1703. maddesi gereğ� Ay�e'nin nikâhının sahih olmadığına dair �neg�l naibi Ahmed Nuri Efendi'nin Meşihat'e arzı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0320_0050	08 Reb�ulevvel 1308	21.10.1890
Gösterilen �ahitlerin reddinden sonra iddia sahibinin yeni şahitler gösterme girişiminin Mecelle'nin 1753. maddesine mugayir olduğuna dair Turgutlu Naibi'nin Meşihat'e gönderdiği tahriratı ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin uygun gördüğüne dair kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0325_0029	09 Reb��l�hir 1308	21.11.1890
Eyüp'te Saye Ocağı b�l�kba�ı Ali'nin, sabık b�l�kba�ı �erkes Yusuf Ağa'nın sağmallık koyunlarını �alarak Karamürsel �nebeyli köyüne götürdüğü, Karamürsel Mahkeme-i �er'iyyesi'nde görülen dava ve temyiz neticesinde kararın lehine çıktığını bildirerek Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'ye göre '�alınan mal mevcut ise sahibine verilmesi gerektiğinden' koyunlarının kendisine iadesine dair talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0354_0102	24 Şevvâl 1308	01.06.1891
Bir takım insanların Patrikhane imtiyazına bakıp yanlış manalar vererek tereke tahrir olunmayacağını zannederek tahrir için gönderilen memurlara yardım etmeyerek engel			

olduklarından, memurlara yardımcı olmadıkları takdirde nizama muhalif hal ve hareketten dolayı muhtar, ihtiyar heyeti ve meclis azalarının cezalandırılacaklarının Mecelle'ye ilave edilmesine dair Molova Meclis İdaresi kararının Molova Kaymakamlığı'ndan Şeyhülislâmlığa arzı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0358_0071	17 Zilkâde 1308	23.06.1891
Zevcesinin kendisi aleyhine aldığı gıyâbî ilama müddeti dâhilinde itiraz etmediğinden temyizinin engellendiği ve hükmün icrasına kalkışıldığına dair Bulanıkoğlu Sergiz'in Şeyhülislâmlığa telgrafı üzerine, bu konuda itiraz ve temyiz müddetleri hakkındaki talimat ve Mecelle'nin ilgili maddelerine göre hareket edilmesinin Balıkesir Niyâbet-i Şer'iyyesi'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 0361_0068	04 Zilhicce 1308	10.07.1891
Her türlü emlak, arazi ve musakkafat kayıtları ve muamelatının bir merkezde toplanıp senetlerinin oradan verilmesi hakkındaki Mecelle Cemiyeti'nce tasdik edilen hükmün tam manasıyla uygulanmadığından tebligatın tekrar tekit edilerek naiblere tavsiye edilmesi hususunda Sararet'in Şeyhülislâmlığa gönderdiği tezkire.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 0366_0083	06 Muharrem 1309	11.08.1891
Zevcesi Tekohi'nin kendisi hakkında Balıkesir Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden mahkûmiyetine dair gıyabında aldığı ilama süresi dâhilinde itiraz etmediğinden bütün mallarının haczedildiği ve hükmün icrasına devam edildiğinden adalet ve hakkaniyetin sağlanması talebine dair Balıkesir ahalisinden Bulanıkoğlu Heci Sergis'in arzuhalı üzerine, konuyla ilgili itiraz ve temyiz müddetleri hakkındaki talimat ve Mecelle'nin ilgili maddelerine göre gerekenin yapılması hususunun Balıkesir Niyabet-i Şer'iyyesi'ne bildirildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 0388_0001	27 Rebûlâhir 1309	29.11.1891

Kuşadası'na bağlı Çirkince köyünden Çevirenoğlu Yanako ile biraderzâdesi Kirbiçe arasındaki irs davasından Kuşadası Müftülüğü ve Aydın Müftülüğü'nce verilen iki fetvanın farklı olması sebebiyle nasıl muamele edileceğinin Kuşadası Müftülüğü'nce Şeyhülislâmlığa sorulduğu; Mecelle'nin 1660 ve 1663. maddelerine müracaat edildiğinde ihtilafın çözüleceğine dair İlamat-ı Şer'iyeye Mümeyyizliği'nin kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	EO., 0412_0072	23 Zilkâde 1309	18.06.1892
Tokat Naibi Ömer Hıfzı Efendi'nin "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye kanunlarını tanımam" diyerek bazı sözler sarfettiğine dair şikâyet üzerine naib efendinin görevinden ayrıldığı, ileride kendisine görev verildiği takdirde bu konuda uyarılacağının dosyasına işlendiğine dair Meşihat'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0399_0071	21 Receb 1309	19.02.1892
Tokat naibi Ömer Hıfzı Efendi'nin "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye kanunlarını tanımam" dediğini dava vekillerinden işittiğine dair tabur imamı Abdullah imzasıyla Tokat'tan gönderilen telgraf üzerine adı geçen naip hakkında tahkikat başlatıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	EO., 0455_0022	24 Şevvâl 1310	10.05.1893
Erkeğin kadın aleyhine açtığı akd ve nikâh davasında, kadının mahkeme tarafından çağırılmasına rağmen gelmemesi durumunda, bir vekil tayini mi yoksa kadının mahkemeye zorla mı getirilmesi gerektiği yönünde Şile Naibi Mehmet Tevfik Efendi'nin arzı üzerine; bu konuda Mecelle'nin 1833 ve 1834. maddelerine göre hareket edilmesi gerektiğine dair Fetvahane-i âlî'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0460_0073	22 Zilkâde 1310	06.06.1893
Geyve ahalisinden Ahmet Çavuş oğlu Hafız Mustafa ile Orta köyünden Rum milletinden Hancı Menail'in kızı Sofya'nın aleyhlerine Geyve Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden çıkan ilamın temyizi için layiha ve iki ilamın Geyve Kaymakamı Seyyid Ali Behcet Bey			

tarafından Meşîhat'e gönderilmesi üzerine, Mecelle'deki maddeye uygun olarak muamele edilmesi için iadeten tahrirat yazılmasına karar verildiği.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
19	EO., 0575_0057	28 Şevvâl 1312	23.04.1895
<i>Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm</i> adlı eserin tab ve neşri için tedkikine dair İstanbul Bidayet Mahkemesi Reis-i evveli Ali Haydar Efendi'nin talebi; basımına engel olacak bir husûs görülmedine dair Bâb-ı Fetvâ Tedkîk-i Müellefât Heyeti'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
20	EO., 0618_0070	07 Şaban 1313	22.01.1896
Validesine irsen intikal etmiş olan bir miktar akarın Adana Belediyesi tarafından zapt edildiği hakkındaki davada temyizini istida ettiği ilamın Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye tarafından Mecellenin 1836. maddesi gereğince iade edildiğinden bahisle, evvelki üç mahkemede dinlenen şahitlerin tekrar dinlenmesinin gerekip gerekmeyeceğine dair Mehmet Hilmi Efendi'nin dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
21	EO., 0673_0076	25 Cemâziyelâhir 1314	30.11.1896
Manisa Mahkeme-i Şer'iyyesi'nde görülen bir davada Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 730. maddesinin son fıkrasının uygulanması sırasında bir tereddüt yaşadığından mezkûr vakfiye ve dava zabıt suretinin Manisa Naibi Ali Haydar Efendi tarafından Şeyhülislâmlığa gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
22	EO., 0675_0061	05 Receb 1314	10.12.1896
Dersaadet Bidayet Mahkemesi Reis-i evveli Haydar Efendi'nin basılıp yayınlanmasına ruhsat verilmesini talep ettiği <i>Mecelle Şerhi</i> adlı mecmuanın <i>Kitâb-ı İcare</i> kısmının tetkik edildiği ve basılıp yayınlanmasında bir mahzur bulunmadığına dair Tetkik-i Müellafât Heyeti'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
23	EO., 0804_0112	10 Cemâziyelâhir 1316	25.10.1898
Meclis-i İnti�ab-ı Hükkâm-ı Şer'iyye Matlab Memuru Şükrü, Mekteb-i Nüvvâb Fıkıh Muallimi Tokatlı Mustafa Vehbi, Mecelle Muallimi Kayserili Mahmud Hamdi, İnşa Muallimi Şeyhzâde Ali Vasfi, Hat Muallimi Hasan, Mekteb-i Nüvvâb Müdür Muâvin-i evveli Karahisar-ı s�hibli Mustafa Asım, Muâvin-i s�nisi BaĒdatlı Emin Efendi'nin oĒlu Mehmet Şakir, Muâvin-i s�lisi Hafız İbrahim Edhem efendilerin dördüncü rütbeden Osmanî nişanıyla taltifleri ile Mekteb-i Nüvvâb Bevv�b� Mehmet Ziya ile Odacı �mer'in maaşlarına zam yapılması ve ayrıca Mekteb-i Nüvvâb'a Feraiz Muallimi tayin edilmesinin Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer'iyye tarafından Şeyhülislâmlık'tan talep edildiĒi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
24	EO., 0972_0100	18 Reb�ulevvel 1319	04.07.1901
Bir davada mahkemeye gelmeyen ki�i aleyhine şahitlerin ifadeleri üzerine yazılan ilama gıyabi nazarıyla bakılıp bakılamayacağına dair Simon imzasıyla Kalecik'ten gönderilen telgraf üzerine, bu hususta Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1830. maddesine uygun hareket edilmesi gerektiĒi yönünde Meclis-i Tedkîkat-ı Şer'iyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
25	EO., 1088_0083	27 Muharrem 1321	24.04.1903
Sened-i Hakani ile tasarrufunda bulunan iki bab hanenin vakıf olduĒu hasm� tarafından iddia edilerek mezkûr husus hakkındaki davanın Kâzimiye Şer'ie Mahkemesi tarafından kabul edildiĒi, ancak kendisi BaĒdat'ta ikamet ettiĒinden davanın Kazimiye'de görülmesinin Mecelle ahkâmına muhalif olduĒundan sened-i hakaniye karşı ikame olunan davanın BaĒdat Şer'ie Mahkemesi'ne nakli talebi hakkında Abdullah Efendi'nin Şeyh�lisl�ml�Ēa g�nderdiĒi dilekçesi.			

Tablo 24: Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0858_0016	28 Rebûlevvel 1317	05.08.1899
Naip ve talebelerin istifade edebileceği Cerîde-i İlmiye isimli bir gazetenin çıkarılmasına dair Seyyid Mahmut Celaledin Efendi'nin Şeyhülislâmlığa sunduğu dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0941_0097	16 Şaban 1318	08.12.1900
Midye kazası naibi Mehmed Sadık Efendi tarafından haftalık bir Cerîde-i ilmiye çıkarılmasının Şeyhülislâmlığa teklif edildiği; fakat şimdilik münasip görülmediğinin kendisine bildirildiği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	Defter nr. 5294, s. 99	18 Zilkâde 1334	16 Eylül 1916
Her türlü şaibe ve hilenin engellenmesi maksadıyla, mahkeme belgelerinde ilave kelime veya cümle sığacak kadar boş yer bırakılmaması, cerîde-i ilmiyenin ikinci nüshasında yer alan örneğe uygun senet tanziminden vaz geçilerek tekrar eski şekil ve tarzda mahkeme senedi düzenlenmesi hususunun bütün kadınlara tebliği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	Defter nr. 5293, s. 94	10 Cemâziyelevvel 1338	31 Ocak 1920
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye ile Meclis-i Meşâyih Encümen-i İlmîsi taraflarından yazılacak dinî eserlerin cerîde-i ilmiye ile neşredilmesi hususu ilgili nizamname gereği olduğundan cerîde-i ilmiyeden ikişer nüshanın Tedkîk-i Mesâhif-i ve Müellefât-ı Şer'îye Meclisi'ne gönderilmesi talebi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter	Belgenin Hicri	Belgenin Miladi

	ve Sayfa Numarası	Tarihi	Tarihi
5	Defter nr. 5293, s. 108	14 Recep 1338	3 Nisan 1920
Cerîde-i İlmiye'nin 23 Cemâziyelâhir 1338 tarih ve 56 numaralı nüshasının 1801'inci sayfası sekizinci satırında yer alan “Yasin ve Nahl” surelerinin ayetleri arasında sehven meydana gelen bitişmenin gelecek nüshada tashih edilmesi talebi.			

Sıra No	Meşîhat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	Defter nr. 5293, s. 98	24 Cemâziyelevvel 1338	14 Şubat 1920
Cerîde-i İlmiye'nin 15 Cemâziyelevvel 1338 tarih ve 53'üncü numaralı nüshasının 1690'ıncı sayfasında yer alan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin “İslâm Âlimleri ve Mütefekkirleri” başlıklı makaledeki görüşlere karşı cevap olarak Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îye tarafından yazılan mütalaanın Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye heyetine gönderilmesi.			

Sıra No	Meşîhat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	Defter nr. 5294, s. 14	19 Şaban 1332	13 Temmuz 1914
Mahkeme ilam ve hüccetlerinin tanzimindeki öneme binaen <i>Cerîde-i İlmiye</i> 'nin ikinci nüshasında " <i>Kitâbü'l-Mehâdir ve's-Sicillât</i> " ismiyle yer alan tavsiyelerin kadılarına tebliği.			

Sıra No	Meşîhat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	Defter nr. 5294, s. 15	20 Şaban 1332	13 Temmuz 1914
Savaşta kaybolarak yaşadıkları veya öldükleri bilinmeyen askerlerin durumu hakkında Cerîde-i İlmiye'nin birinci nüshasında yer alan fetva doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğinin kadınlara tebliği.			

Sıra No	Meşîhat Arşivi Defter ve Sayfa No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	Defter nr. 5294, s. 77	7 Muharrem 1334	15 Kasım 1915

Zevcelerini nafakasız bırakarak başka diyara giden kimselerin durumu ile ilgili olarak *Cerîde-i İlmiye*'nin on dördüncü nüshasında yayınlanan yazının, bu konuda bilgi talep eden Hizan Kadılığı ile diğer tüm kadılıklara gönderildiği.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	Defter nr. 5294, s. 211	5 Cemâziyelâhir 1331	12 Mayıs 1913
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye heyeti azalarının, dini hakikatleri ve İslami değerlerin önemine dair makaleleri içeren <i>Cerîde-i İlmiye</i> 'nin cüz'i bir bedel karşılığında satın alınması için müftülüklerin teşvik edilmesi hususundaki talebi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	Defter nr. 5296, s. 64a	29 Rebûlâhir 1339	10 Ocak 1921
<i>Cerîde-i İlmiye</i> 'nin 2058'inci sayfasında yazılan âyet-i kerimedeki "es-salâtü" lafzının tashihi hakkında Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'ye yazılan tezkireye İsmail Hakkı imzasıyla verilen cevap.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	Defter nr. 5295, s. 1-3	28 Şevvâl 1340	24 Haziran 1922
Cerîde-i İlmiye'nin basılmadan önce Tedkîk-i Masâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'nce tasdik edilmesi gerektiğine dair karar.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	MHB.,0041_0022	01 Haziran 1331	14.06.1915
Cerîde-i İlmiye hasılatından Hazine-i Maliye'ye teslim edilen meblağa ait cetvet.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	MHB.,0222_0011	16 Temmuz 1331	29.07.1915
Cerîde-i İlmiye hasılatı için İlmiye Dairesi'nden düzenlenen emânât tediyât kuponları.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	MHB.,0224_0038	08 Eylül 1334	08.09.1918
�eyh�lisl�mlı�ının çıkardığı Cerîde-i �lmiye'nin yıllık masraflarını gösterir ilmühaber.			

Tablo 25: Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	Defter nr. 1786, s. 28	17 Zilkâde 1338	02.08.1920
Anglikan Kilisesine verilecek cevaplara dair meclis üyelerinin sundukları yorum ve görüşlerin temize geçirilmesi için Ferit Bey ve Hafız İsmail Efendi'nin görevlendirildiği ile ilgili Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	Defter nr. 1787, s. 151	2 Zilhicce 1340	27.07.1922
İstanbul'un Bebek ve Beyoğlu semtlerinde bir grup Rus kadınlarının çok fazla açık kıyafetle dolaşarak halkın ahlakını yozlaştıracağı endişesiyle gerekli tedbirlerin alınması ile ilgili Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	Defter nr. 1787, s. 2-6	1340	1922
Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye reis ve üyelerinin toplanarak ahlaksızlığın yayılma sebeplerinin tespiti ve ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlerle ilgili hazırladıkları rapor.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	Defter nr. 1787, s. 58	6 Cemâziyelâhir 1340	04.02.1922
Cerîde-i İlmiyye'nin her sayısının vakıf kütüphanelerine gönderilmesi gerektiği ile ilgili Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

5	Defter nr. 1787, s. 62	6 Cemâziyelâhir 1340	04.02.1922
Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kıymetli eserlerin ihya edilmesi ve medreselerde okutulmasına imkân tanınması amacıyla İmam Maturidi'nin telif ettiği Kütüb-i Akâid'in en muteberlerinden olan Ebulmuin Nesefi'nin <i>Tabsiratü'l-edille</i> isimli eserinin basılmasına karar verildiği.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	Defter nr. 1787, s. 150	1 Safer 1341	23.09.1922
Fatih Sultan Mehmet'in Ayvansaray'da inşa ettirdiği caminin yakınlarındaki dükkânda rakı satışının yasaklatılması ile ilgili Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin aldığı kararın Polis Müdüriyeti'ne bildirmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	Defter nr. 1787, s. 134	24 Safer 1341	16.10.1922
İmam, hatip ve müezzinlerin eğitim görmesi için kurulan Medresetü'l-Hutebâ'ya çok fazla rağbet edilmemesi ve devamsızlık yapılması üzerine medreseye devam mecburiyeti getirilmesi ile ilgili Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	Defter nr. 1787, s. 150	24 Safer 1341	16.10.1922
Bazı mekteplerde talebelerin namaz kılmadığı ve yaşça büyük kız öğrencilerin çarşaf giymediğine dair gelen şikâyetler üzerine mekteplerde mütedeyyin müfettişlerin durumu araştırması gerektiği ile ilgili Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 1078_0018	05 Zilhicce 1320	04.03.1903
Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye ikinci sınıf kâtibi Bekir Hâki Efendi'nin, emekliye sevk			

edilen birinci sınıf kâtiplerden Şakir Efendi'nin yerine Mahmudpaşa Mahkeme-i Şer'iyyesi kâtipliğine terfian tayini.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	MHB.,0064_0056	04 Kânûn-i evvel 1333	04.12.1917
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Heyeti üyelerinin maaş icmallerini gösterir İlmiye Muhasebesi'nce düzenlenmiş maaş cetveli.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	MHB.,0222_0016	28 Kânûn-ı sâni 1334	24.01.1918
Fatih yangınında evi zarar gören Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Başkâtibi adına Meşihat İlmiye Dairesi'nce düzenlenen emânât tediyât kuponu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	MHB.,0222_0017	29 Kânûn-ı evvel 1334	29.12.1918
Fatih Yangınında evi zarar gören Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye ketebesini adına Meşihat İlmiye Dairesi'nce düzenlenen emânât tediyât kuponu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	MHB.,0222_0021	06 Mayıs 1335	06.05.1919
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye reisi ve azalarının maaşları ile ilgili Meşihat İlmiye Dairesi'nden düzenlenen emânât tediyât kuponu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	MHB.,0222_0021	06 Mayıs 1335	06.05.1919
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Başkâtibi Hafız İsmail Efendi'nin maaşı için Meşihat İlmiye Dairesi'nden düzenlenen emânât tediyât kuponu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	MHB.,0222_0022	09 Haziran 1335	09.06.1919
Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Reisi Hamdi Efendi adına Meşihat İlmiye Dairesi'nden düzenlenen emânât tediyât kuponu.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	TC., 0002_0048	15 Eylül 1339	15.09.1923
Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye azalığı görevi esnasında Şeyhülislâmlığın kaldırılmasıyla açıkta kalan Medresetü'l-İr��d Müdürü Ahmed Őiran� Efendi'nin maaşı hakkında gereken düzenlemenin yapılması talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	TC., 0002_0166	22 Te�r�n-i s�n� 1339	22.11.1923
M�lg� Meşîhat Dâiresi Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azası Mehmet Nesip Efendi'nin dersiamlık maaşının �denmesi.			

Tablo 26: Şeyhülislâmlık Camisi ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0330_0043	10 Cemâziyelevvel 1308	21.12.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi imamı Mustafa Ragıp Efendi ile müezzini Ahmed Efendi'nin maaşlarına zam yapılması ve derecelerinin yükseltilmesi talebi; maaşlarına zam yapıldığına dair Muhasebe-i İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0463_0007	05 Zilhicce 1310	19.06.1893
Bâb-1 Fetvâ Mescid-i Şerifi altındaki dükkânların 1309 senesi kira bedelleri ile masraflarından sonraki kalan miktarının sarfedildiği yerleri gösteren pusula.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0612_0069	25 Cemâziyelâhir 1313	12.12.1895
Anadolu kuzatı mansıbından Kızılhisar kazası maaşının devriye müderrisi Hasan Efendizâde Keşşaf Ahmed Efendi'ye ve Bâb-1 Fetvâ Mescidi imamı maaşına; Anadolu kuzatı mansıbından Çarşamba-i Lazkiye kazası maaşının da Bâb-1 Fetvâ Mescidi imam ve müezzin maaşına eklendiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	MHB.,015_0029	03 Teşrin-i evvel 1306	15.10.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi imamı Hafız Mustafa Efendi, müezzini Ahmet Efendi, bahçıvan Hasan Ağa, çerağı Salih Ağa ve çerağı Süleyman Ağa'ya maaş tahsis edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0968_0081	21 Safer 1319	08.06.1901
Meşihat Mescidi imamı Mustafa Ragıp Efendi'nin emsalleri gibi maaşına zam talebini havi arzuhali; ilk mahlûl vukuunda zam yapılacağına dair Muhasebe-i İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0323_0003	27 Reb�ulevvel 1308	09.11.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi altındaki ikinci d�kk�nın dışarıda pişirmek şartıyla muhallebi, tavukg����, sütlaç, a�ure, ekmek kadayıfı, limonata, �erbet, dondurma, salep ve su satmak ve parasını her ay düzenli ödemek şartı ile Abdi Efendi'ye kiralandı�ı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0323_0004	27 Reb�ulevvel 1308	09.11.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi'nin altındaki birinci d�kk�nın dışarıya iskemle koymamak ve her ay kirasını peşin vermek şartıyla tütün ve pul satmak, sarraflık yapmak üzere Mehmed Efendi'ye kiralandı�ı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0323_0005	27 Reb�ulevvel 1308	09.11.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi'nin Sadreyn Dairesi tarafındaki �� numaralı d�kk�nın dışarıya iskemle koymamak, tamirini yaptırmak ve içerisinde yemek pi�irmemek şartıyla bakkal olarak kullanılmak üzere bir yıllığına Hüseyin Efendi'ye kiralandı�ı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0323_0019	27 Reb�ulevvel 1308	09.11.1890
Bâb-1 Fetvâ Mescidi'nin altındaki dört numaralı d�kk�nın dışarıya iskemle koymamak, tamirini yaptırmak ve içerisinde hiçbir oyun oynatmamak şartıyla yazhane olarak kullanılmak üzere bir yıllığına Dava Mümeyyizi Ahmed Efendi'ye kiralandı�ı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 0968_0081	21 Safer 1319	8.06.1901
Bâb-1 Fetvâ Mescidi'nin imamı Mustafa Ragıp Efendi'nin emsalleri gibi maa�ına zam talebini havi arzuhali; ilk mahl�l vukuunda zam yapılacağına dair Muhasebe-i İlmiye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 0935_0038	04 Receb 1318	27.10.1900

Tikveş müftüsü Halil Zihni, Keskim naib-i sabıkı Malatyalı İbrahim, Behisni müftüsü Rasih, Tarsus nâib-i sabıkı Karahisar-ı sahipli Turunçzâde Hüseyin Hulusi, ceyb-i hümayun çantacısı Emin Efendi'nin oğulları Nureddin ve Hayri, Daire-i Meşîhat Camisi'nin imamı Hafız Mustafa ve Cuma-i bala nâibi Ali Murtaza efendilerin ruûslarının terfî ettirildiğine dair Meşîhat'ın kararı.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 1098_0067	13 Rebûlevvel 1321	08.06.1903
Bâb-1 Fetvâ Mescidinde yıllardan beri imamet ve Süleymaniye Camisi'nde de ilm-i kıraat talimiyle icazet verdiği, şimdi ise Medine-i münevvere Hafız-ı Kütüplüğü'ne tayin edildiğinden orada bir mesken tedarikiyle ailesini nakledene kadar yerine Hafız Akif Efendi'nin vekâletine müsaade edilmesi talebini havi Meşîhat Camisi İmamı Mustafa Ragıp Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	TC-2.,0210_0026	15 Şaban 1345	28.02.1926
Defterdar Hatice Sultan Camisi, Sirkeci Hocapaşa Camisi, Deveoğlu Yokuşu'nda Hoca Hamza Camisi, Cağaloğlu Hoca Rüstem Camisi, Tophane Hoca Ali Camisi, Mahmutpaşa Hoca Kasım Göneni Camisi, Kapan-ı dakik'de Hızır Bey Camisi, Bâyezid Hatice Usta Camisi, Şehzâdebaşı Hoşkadem Camisi, Halıcıoğlu'nda Humbarahane Camisi, Aksaray'da Hacı Bayram-ı Haftani Camisi, Kapan-ı dakik'de Hoca Halil Attar Camisi, Vefa Hafız Mustafa Camisi, Hatapkapı Hacı Salih Camisi, Fatih Bozdoğan Kemerinde Hasan Bey Camisi, Kocamustafapaşa Hobyar Camisi, Nişantaşı'nda Hamidiye Camisi, Gedikpaşa'da Divan-ı âlî Camisi, Mehmetpaşa'da Daye Hatun Camisi, Saraçhane'de Dülgerzâde Camisi, Şehremini'nde Denizabdal Camisi, Bayezid Dibekli nâm-ı diğer Emin Bey Camisi, Dolmabahçe'de Dolmabahçe Camisi, Ortaköy'de Defterdar İbrahim Paşa Camisi, Eyüb Defterdar Mahmud Efendi Camisi, Sultanahmet Dizdariye Camisi, Nişantaşı'nda Raif Ağa Camisi, Tahtakale Rüstem Paşa Camisi, Soğukçeşme'de Zeyneb Sultan Camisi, Tophane Sultanselim Camisi, Beşiktaş Serhazin Süleyman Ağa Camisi, Sultanahmet'te Sultanahmet Camisi, Tophane Süheyl Bey Camisi, Bayezid Sekbanbaşı Yakub Ağa Camisi, Süleymaniye'de Süleymaniye Camisi, Kapan-ı dakik'de Süleyman Subaşı Camisi, Cağaloğlu Servi Camisi, Çenberlitaş Sultan Mahmud Türbesi, Taşkasap'da Selçuk Sultan Camisi, Rumelihisarı'nda Sultan Mahmud			

Camisi, Cibali'de Seferikoz Mehmet Efendi Camisi, Süleymaniye'de Suhte Hatib Camisi, Beşiktaş Sinan Paşa Camisi, Kasımpaşa Sirkeci Muslihiddin Camisi, Simkeş nâm-ı diğer Çorlulu Ali Paşa Medresesi, Beşiktaş Şenlik Dede Camisi, Vefa Şemseddin Molla Gürani Camisi, Taşkasap'da Hürrem Çavuş Camisi, Şehzâdebaşı'nda Şehzâde Sultan Mehmet Camisi, Zeyrek Çarşısı'nda Şebsafa Hatun Camisi, Davudpaşa'da Şahgeda Mehmet Efendi Camisi, Fatih Zeyrek Caddesi'nde Şeyhülislâm Camisi, Kantarcılar'da Sarı Timur Camisi, Vefa'da Sarı Bayezid Camisi, Boğaziçi'nde Sarıyer Osman Reis Camisi ve Bayezit'te Soğan Ağa Camisi'nin yıllık elektrik giderleri.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	TC-2.,0222_0015	30 Cemâziyelevvel 1345	06.12.1926
Şeyhülislâm Camisi, Soğan Ağa Camisi, Mihrimah Sultan Camisi, Kiçi Hatun Camisi, Arpacı Hayreddin Camisi, Cezeri Kasım Camisi, Dülgerzâde Camisi, Akbıyık Camisi, Kâtip Sinan Camisi, Ahmet Kethüda Camisi, Mehmet Ağa Camisi, Nişanca Camisi, Sirkeci Muslihiddin Camisi, [Cevher Ağa] Camisi, Tahta Kadı Camisi, Sultanselim Camisi, Hamidiye Camisi, Cevri Usta Camisi, Hatice Hatun Camisi, Safa Kethüda Camisi, Hacı Bayram Camisi, Karabaş Camisi, Hafız Mustafa Camisi, Hacı Salih Camisi, Selçuk Sultan Camisi, Esir Kemal Camisi, Laleli Camisi, Mahmud Efendi Camisi, Yavuzer Sinan Camisi, Makriköy Camisi, Damad Ferid Camisi, Dibekli Camisi, Kızıl Minare Camisi, Abbas Ağa Camisi, Kirazlı Mescidi, Hoca Paşa Camisi, Kadirga Camisi, Tomtom Camisi, Şenlik Dede Camisi, Mesih Paşa Camisi, Mecidiye Camisi, Hacı İbrahim Camisi, Hoca Rüstem Camisi, Atik Ali Camisi, Kasımpaşa Camisi, Ortaköy Camisi, Nüzhetiye Camisi, Servi Camisi, Şemseddin Camisi, Yavuz Mehmet Camisi, Kâtip Çelebi Camisi, Arap Camisi, Vişnezâde Camisi, Emirler Camisi, Ekmekçibaş Camisi, Hacı Timur Camisi, Hoca Ali Camisi, Hobbyar Camisi, Firuz Ağa Camisi, İbrahim Paşa Camisi, Ayaz Paşa Camisi, Canbaziye Camisi, Karaköy Camisi, Kamer Hatun Camisi, Asariye Camisi, Emekyemez Camisi, Fatih Camisi, Bayezid Camisi, Beşiktaş Camisi, Teşvikiye Camisi, Yeni Cami, Nûruosmaniye Camisi, Ayasofya Camisi, Atik Ali Camisi, Molla Fenari Camisi, Köprülü Mehmet Camisi, Bâb-ı Âlî Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Süleymaniye Camisi, Camcı Ali Camisi, Eyüb Sultan Camisi, Bereket[zâde] Camisi, Çakır Ağa Camisi, Kuruçeşme Camisi, İbrahim Camisi, Mimar Hayreddin Camisi, Kumrulu Camisi, Nişanca Camisi, Elvanzâde Camisi, Hızır Bey Camisi, Mirgun Camisi, Subaşı Camisi, Sultanahmet Camisi, Bayezid Camisi,			

Mehmet Efendi Camisi, Hacı Usta Camisi, Şirmerd Camisi, Üskübi Camisi, Alacamescid Camisi, Ekmekçiabaşı Camisi, Molla Hüsrev Camisi, Molla Çelebi Camisi, Attar Ali Camisi, Suhte Yakub Camisi, Emin Sinan Camisi, Cedid Valide Camisi, Yakub Ağa Camisi, Hoca Kasım Camisi, Şehzâdebaşı Camisi, Ali Pertev Camisi, Sarı Timur Camisi, Kasap İlyas Camisi, Mimar Ayaz Camisi, Hüseyin Ağa Camisi, Dâye Hatun Camisi, Şücaeddin Camisi, Mahmud Paşa Camisi, Süheyl Bey Camisi, Kılıç Hasan Camisi, İbrahim Paşa Camisi, Acemoğlu Camisi, Firuz Ağa Camisi ve Zeyneb Sultan Camisi masrafları için İstanbul Müftülüğü'nden yapılan ödemeler.

Tablo 27: Şeyhülislâmlık Tabâbeti ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0311_0024	19 Muharrem 1308	03.09.1890
Hacizli Arif Efendi'nin Zaptiye Nezareti Tababet Dairesi'nce cinnetli olduğundan müşahade altında tutulduğu, kendisine ve başkasına zarar vermemesi için zaptiye refakatinde tabip raporuyla şuhud ikame ettirmek üzere gittiği Anadolu Sadareti'nde beklediği, Cemiyet-i Tıbbiye'ce muayenesinin yapılması hususunda emir buyurulması talebini havi vasi vekili Mehmet Efendi'nin Şeyhülislâmlığa arzuhalı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 1053_0091	06 Receb 1320	09.10.1902
Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane muallimlerinden Tabip Miralay Mehmet Fahri Bey tarafından tab ve neşrine ruhsat verilmesi talep edilen <i>Tıbb-ı Nebeviden Bir Hediye</i> ve <i>Tababet ve Hıfzıssıhha</i> isimli eserlerin tab ve neşrinin uygun olduğu hususunda Mekâtib-i Askeriye Nezareti'ne tezkire yazılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0013_0067	13 Receb 1251	03.11.1835
Karantina nizamı gereğince İstanbul'una hıfzıssıhha yönünden birkaç bölgeye ayrılması, her bölgeye Karantina Nezareti tarafından birer tabib ve memur tayin edilmesi, bu tabib ve memurun karşılaştığı hastalıkları tedavi etmesi ve veba olan hastaları ise derhal bildirmesine dair talimatname.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 1015_0032	26 Zilhicce 1319	04.04.1902
Altı aydan beri yatalak olduğu, doktorların hava değişimi tavsiye ettiği ve zaruretinin son dereceye ulaştığından bahisle, biriken maaş alacaklarının ödenmesini talep eden Ayasofya-i kebir dersiamı Safranbolulu İbrahim Hakkı Efendi'nin istihkakı olan maaş alacaklarının ödenmesi hakkında Maliye Nezareti'ne tezkire yazılması.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0288_0049	24 Şaban 1307	14.04.1890
Ayaş kazası nâibi Feyzi Efendi'nin hane halkıyla birlikte nezle salgınından kurtulamadıklarından dolayı yerine vekil bırakarak hava değişimi için üç buçuk ay izin verilmesi talebine dair telgrafi üzerine, bu şekilde üç buçuk aylık bir iznin emsali bulunmadığından mazereti sebebiyle istifa edebileceğinin kendisine bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0492_0023	16 Cemâziyelevvel 1311	24.11.1893
Taşköprü'deki kolera salgınından beş kişinin vefat ettiği, salgının önünün alınması için yeteri miktarda doktorla birlikte konu ile alakalı bir heyet-i fenniye'nin gönderilmesi talebine dair Taşköprü Bidayet Mahkemesi Reisi Seyyid Fahreddin İsmail'in Meşihat'e, Sıhhiye Nezareti'ne ve Kastamonu İstinaf Müddei-i Umumiliği'ne gönderdiği tahrirat.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0522_0034	22 Zilkâde 1311	26.05.1894
Bazı cahil kişilerin Sivas'taki kıtlığın ve kolera salgının valinin uğursuzluğundan kaynaklandığını iddia ettikleri, oysaki valinin padişaha bağlı bir kişi olduğu ve görevini hakkıyla yerine getirdiğini belirten Sivas eşrafından İlyaszâde Ali Rıza imzalı Meşihat'e gönderilen telgraf.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0098_0071	16 Zilhicce 1302	25.09.1885
Hıfzıssıhha komisyonunun vezaifini havi Meclis-i Sıhhiye'den kaleme alınan talimattan bir nüshanın Meşihat'e gönderildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 1087_0069	22 Muharrem 1321	19.04.1903
Bir kaç yıldır tababet kisvesiyle Kerek'te misyonerlik faaliyetleri yürüten İngiliz doktorun bölgedeki cahil aşiretleri Protestan mezhebine bağlama gayretinde olduğu, buna engel olunması için gereken takibi yaptıklarına dair Kerek vaizleri tarafından Şeyhülislâmlığa gönderilen ariza; vaiz efendilerin daha önce göndermiş oldukları ariza			

üzerine durumun atebe-i ulyaya arz edildiğine dair Meşihat'ın derkenarı.

Sıra No	Meşihat Arşivi Belgesinin Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	SAİD., 48_13_315B	9 Ramazan 1329	03.09.1911
Şeyhülislâmlık tabâbeti görevi için Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiyye'de yapılan sınavda başarılı olan Doktor Ahmet Şevki Bey'in uygun görüldüğünün Bâb-ı Fetvâ'ya bildirilmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	Defter No 2067, s. 9	22 Cemâziyelevvel 1332	18.04.1914
Ders Vekâleti Üçüncü Sınıf Kâtibi Ali Kemali Efendi'nin rahatsızlığının artması sebebiyle Bâb-ı Fetvâ doktorundan raporunu alarak Şeyhülislâmlığa vermesi gerektiğinin Bâb-ı Fetvâ Tababeti'ne bildirilmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	Defter nr. 2068, s. 205	29 Rebûlevvel 1333	14.02.1915
Şeyhülislâmlığın Doktoru Şevki Bey'in dairedeki görevi haricinde haftada bir gün Sultanahmet semtindeki medrese talebelerinin muayenesi ve medreselerin sağlık koşullarını denetlemesi için görevlendirilmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	Defter No 2069, s. 176	30 Rebûlevvel 1333	15.02.1915
İstanbul'daki medrese talebelerinde görülen tifo hastalığının artması sebebiyle tifo aşısının yapılması için öğrencilerin adı, baba adı, doğum yeri ve doğum tarihi bilgilerinin yazılarak listelerin hazırlanması işlemlerini takip etmek üzere Bâb-ı Fetvâ doktorunun görevlendirilmesi.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	Defter No 2070, s. 147 ve 148	25 Cemâziyelevvel 1333	10.04.1915
Medreselerde her gün çorba, etli hububat ve pilav verilmesinden rahatsız olan talebenin şikâyeti üzerine Bâb-ı Fetvâ Sıhhiye Müfettişliği'nin gerekli incelemeleri yapması neticesinde doktorların tavsiye ettiği yemeklerin yapılması ve Bâb-ı Fetvâ doktorları tarafından belli aralıklarla medreselerde yemek kontrolü yapılması gerektiğine dair Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	Defter No 2072, s. 315	10 Rebûlâhir 1334	15.02.1916
Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi tababetine tayin edilen Doktor Vasaf Efendi için bir yazıhane tedarik edilmesi ile ilgili Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	Defter No 2073, s. 10	12 Rebûlâhir 1334	17.02.1916
Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi tababet odası yanındaki kilerin ihtiyaca binaen eczahane ve muayehane olarak kullanılması ve gerekli büro araç gereçlerinin alınması ile ilgili Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	Defter No 2073, s. 149	11 Rebûlâhir 1334	16.02.1916
Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesinde gerekli sıhhi kontrolleri yapacak doktorların belirlenmesi ile ilgili Ders Vekâleti'nin kararı.			

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter ve Sayfa Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi

18	Defter No 2073, s. 160	30 Rebûlevvel 1334	5 Şubat 1916
Bâb-1 Fetvâ Tabâbeti'nin medreselerde teftiş yapmak üzere belirlenen Heyet-i Sıhhiyenin medreselerin temizliği, düzeni, yapılan yemekler ve eşyaların kullanımı gibi birçok hususu ele alan Hıffî's-sıhha raporunun Ders Vekâleti'ne sunulduğu.			

Tablo 28: Müneccimbaşılık ile İlgili Arşiv Belgeleri

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Gömlek Numarası	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
1	EO., 0309_0054	10 Muharrem 1308	25.08.1890
Seyyid Mehmet Hamdi'nin, boşandığı eşi Sermüneccim Tahir Efendi'nin yeğeni Mevhibe Hanım'dan olan kızı Faika Hanım'ın vasiliğini talebi üzerine, Faika Hanım'ın Ahi Çelebi Mahkemesi'nde Nail Bey ile evlendiğinden vasilik iddiasına gerek kalmadığının Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyyesi'nden tebliği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
2	EO., 0399_0038	18 Receb 1309	18.02.1892
Hafize Ayşe Seher Hanım'ın, Müneccim-i sâni ve sermuvakkit Zühdü Efendi'deki alacağının tahsilini talebi üzerine, Rumeli Kazaskerliği tarafından gereğinin yapıldığının Şeyhülislâmlığa bildirilmesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
3	EO., 0524_0049	06 Zilhicce 1311	09.06.1894
Kömürcü Hüseyin Efendi'nin, Afyonizâde İbrahim Zühdü Efendi'deki mahkeme kararıyla kesinleşen alacağının tahsisat-ı ilmiyeden aldığı müneccimlik maaşından kesilerek tahsili.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
4	EO., 0592_0053	14 Safer 1313	05.08.1895
Reisülmüneccimin Kâmil Efendi'nin oğlu Mehmed Nuri Medeni Efendi'nin Mecidi nişanı ile taltif edildiği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
5	EO., 0785_0062	06 Rebûlevvel 1316	24.07.1898
Müderris ve Müneccim-i sâni müteveffa İbrahim Zühdü Efendi'nin Şehzâde Mehmet Camisi muvakkitliği ile Süleymaniye Camisi Kütüphanesi'ndeki hizmetlerinin, ailesine İlmiye Tekaüt Sandığı'ndan maaş tahsisi maksadıyla hizmet cetveline eklenemeyeceği.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
6	EO., 0821_0098	09 Ramazan 1316	20.01.1899
Maliye Meclisi azası Müneccimbaşı Mustafa Efendi'nin, Divan-ı Muhasebat Dairesi azası müteveffa Hafız Said Efendi'nin biriken maaşı hakkında, Emine Hanım'ın vasilik iddiasının asılsız bir h�ccete dayandığı ve hukukunun korunmasına dair dilekçesi; davanın Anadolu Sadareti'nden sonuçlanmasıyla verilen kararı temyiz ettirebileceğine dair Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'nin cevabî kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
7	EO., 0946_0032	24 Ramazan 1318	14.01.1901
M�neccimbaşı�a tayin edilen Nureddin Efendi'ye irade-i seniyye ile tahsis edilen �� bin kuruş maaşın tahsisat-ı ilmiyye ilave edildiğı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
8	EO., 0961_0074	07 Muharrem 1319	25.04.1901
Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm azası Hüseyin Nureddin Efendi'nin mevcut görevine devam etmek şartıyla münhal M�neccimbaşı�lık görevine de tayin edildiğı ve bu görev i�in kendisine bir miktar maaş tahsis edilmesi talebi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
9	EO., 0973_0076	24 Reb��levvel 1319	10.07.1901
Muvazene-i Umumiye'nin hal-i hazır� karşılıksız maaş tahsisine ve zammına müsait olmadığı gibi karşılığı tedarik edilmedikçe masraf-ı ihtiyar� ve maaş tahsisi yasak olduğundan M�neccimbaşı�a tayin edilen Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm azası Hüseyin Nureddin Efendi'ye tahsis edilecek maaşın ilmiye tahsisatından karşılığının tedarikine gidilmesi gerekeceğinden nasıl hareket edilmesi yönünde Sadaret'in Meşihat'e tezkiresi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
10	EO., 1002_0038	04 Şevvâl 1319	13.01.1902
M�neccimbaşı�a tayin edilen Meclis-i �d�re-i Emvâl-i Eytâm azasından Hüseyin Nureddin Efendi'nin biriken maaşlarının ödenmesine dair Maliye Nezareti'ne tezkire			

yazılması hususunda İlmiye Muhasebesi'nin müzekkiresi.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
11	EO., 1084_0072	08 Muharrem 1321	05.04.1903
Bilad-ı hamse mevalisinden Müneccim Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin vefatıyla münhal maaşının Haremeyn-i muhteremeyn payelilerinden Harputlu Abdüllatif Lütfü, Nimet Efendizâde Mehmed Âşir ve Tevfik Bey'in torunu İsmail Halid efendilerin maaşlarına zam yapılmasına dair Meşihat'ın kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
12	EO., 1091_0039	09 Safer 1321	06.05.1903
Kocası müteveffa Mehmet Tahir Efendi'den aldığı maaşın müterakim olan kısmının ihtiyacına binaen ödenmesi hususunda Meclis-i Ayan azası Ser-Müneccim-i esbak Hacı Tahir Efendi'nin zevcesi Habibe Hanım'ın dilekçesi.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
13	EO., 1134_0024	27 Ramazan 1321	16.12.1903
İlmiye Tekaüd Sandığı azasından Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin vefatı üzerine maaşının bir kısmının ilmiye muhasebesi kâtiplerinden Hüseyin Efendi'nin maaşına zam yapıldığı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
14	EO., 1134_0060	04 Şevvâl 1321	23.12.1903
Edirne Merkez Naibi Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin, eniştesi Müneccimbaşı Hüseyin Nureddin Efendi'nin vefatı sebebiyle İstanbul'a gitmek için kendisine on beş gün izin verildiğine dair Meclis-i İntihâbı Hükâm-ı Şer'iyye'nin kararı.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Hicri Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
15	TC., 0010_0092	25 Safer 1343	25.09.1924
Fatih Dersiamı ve Süleymaniye Medresesi mezunu Fatih camisinde Buharihan vekili Batumlu Mehmet Ali Efendi'nin, Müneccimbaşı Hüseyin Avni Efendi'nin vefatıyla			

yerine asalet tayini.

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
16	EO., 0011_0040	9 Reb��levvel 1343	08.10.1924
Aksaray Horhor'da ikamet eden Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'nin cenaze masraflarının eşı Emine Nadire Hanım tarafından karşılandığına dair ilmühaber.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
17	TC., 0011_0050	13 Reb��levvel 1343	12.10.1924
Fatih'teki Nakşidil Valide Sultan Türbesi'nde Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'nin vefatıyla yerine türbenin c�zhanı Ahmet Hulusi Efendi'nin tayini.			

Sıra No	Dosya Gömlek No	Belgenin Rumi Tarihi	Belgenin Miladi Tarihi
18	EO., 0012_0056	5 Reb��l�hir 1343	03.11.1924
Vakfiyede ismi kayıtlı olan Karlovalı Hüseyin Efendi ile Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'nin aynı kişı olduğunun Müessesat-ı Diniyye Müdüriyeti'ne bildirilmesi.			

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi BOA. DH.MKT. 1187/9; BEO. 24/1748; BEO. 2953/221414; İ.İMM, 3725; D.BŞM.BNE.d. 16465; D.BŞM.BNE.d. 16445; İ.DH, 162/841; İ.DH, 414/27439; İ.DH, 185/10236; MVL, 864/10; MAD, 13748; Y.MTV, 64/47; İ.Ş, 2306; İ.İD, 86964; İ.HUS. 77/55; Y.MTV. 192/159; ML.EEM. 1360/8; İ.MMS.87/3729; Y.MTV., 71/3; Y.MTV., 63/9; Y.EE, 78/52; İ.İMM, 3725; İ.HUS.12/6; DH.MKT. 1526/95; BEO, 876/65670; İ.İLM, 2/46; İ. ML, 314/9; TSMK. E. 4247; Y.MTV. 71/101; İ. DH. 394/26093; TS.MA.d. 755. İ.DH, 36185; İ.DH, 228/13655; İ.DH, 162/8418; İ.HUS. 14/76; BEO, 876/65670; ŞD. 2719/56; BEO. 3198/239838; ŞD., 434/10; HAT. 1330/51893; İ.DH, 85626; D.BŞM.BNE.d. 16445; BEO. 876/65670.
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Defterleri **Muhasebe Defterleri**, nr. 3210; nr. 3214; **Dârü'l-hikmeti'l-islamiye Müzekkire Defteri**, nr. 1787; **Medrese İmaretler İhracat Defteri**, nr. 2134-2138; **İmaret Ayniyat Defterleri**, 2974, 2975; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları**, nr. 2082, 2093, 2094, 2096; **Medrese İmaretler İhracat Defterleri**, nr. 2134-2138; **Bâb-ı Fetvâ Sicillât-ı Şer'iyeye Dairesi Müsvedde Varakaları ve Yevmiye Defteri**, nr. 1719, s. 10; **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 146; **Vilayet Mahkemeleri Dava İstatistikleri Defteri**, nr. 602; **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 164; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 112; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 345; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 365; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 322; **Memurin Tediye Defteri**, nr. 2566, s. 185; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2569, s. 209; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2570, s. 211; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2605, s. 151; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3168, s. 8, 20, 63; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3169, s. 9-11; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3175, s. 6; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2865, s. 126-129; nr. 2879, s. 111-114; nr. 2884, s. 102-105; Meşihat Arşivi, **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 84; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defteri**, nr. 2926, s. 45; **Nakîbü'l-eşrâf Defterleri**, nr. 5, vr. 45b; Meşihat Arşivi, **Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri**, nr. 2, vr. 26a; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; **İdare-i Merkeziye Dersiam Maaş Defterleri**, nr. 2864, s. 15; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; defter nr. 2864, s.15; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 129; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 331-341; **İdare-i Merkeziye Dersiam Maaş Defterleri**, nr. 2864, s. 15; **Beytülmal Kassamlığı Terekat Defterleri**, nr. 3240; **Beytülmal İdaresi Yevmiye Defterleri**, nr. 3252; **Beytülmal Kassamlığı Defterleri**, nr. 585-596; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye**

Maaş Defterleri, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 250-275; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2555, s. 249-272; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2556, s. 271-293; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2606, s. 157-182; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2561, s. 361-363; **Talebe-i Ulûm İmtihan Defterleri**, nr. 2172-2183; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2880, s. 26; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2886, s. 87; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2869, s. 289; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2870, s. 505; **Meşihat Arşivi, İstanbul Müftülüğü Maaş Müfredat Defteri**, nr. 33, s. 177; **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 142-162; **Meşihat Dairesi Merkez memurları Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 82-113; **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2931, s. 46-58; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2568, s. 168, **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 96; **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2928, s. 114; **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defterleri**, nr. 2931, s. 61; **Merkez Memurları Maaş Masraf ve Müfredat Defteri**, nr. 2744, s. 143; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2885, s. 141-148; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3111, s. 18, 44; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3155, s. 97; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3158, s. 29-30; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3163, s. 30-40; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3086; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2069, s. 176; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2072, s. 315; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2068, s. 205; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, 2073, s. 148-149; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2544, 2545, 2547, 2548, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2569-2575; **Sudûr Maaş Defterleri**, nr. 2605; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, 2866; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 148-149; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2068, s. 205; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2067, s. 9; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2069, s. 175-176; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2197, s. 208; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 37, 40, 53; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 53; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2260, s. 52; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2067, s. 6; **Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2202, s. 83; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2071, s. 336; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 160a-b; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2070, s. 147; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2880, s. 26; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2886, s. 87; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersiâm Maaş Müfredat Defteri**,

nr. 2869, s. 289; **İlmiye Dairesi Merkez Teşkilatı Dersîâm Maaş Müfredat Defteri**, nr. 2870, s. 505; Meşihat Arşivi, **İstanbul Müftülüğü Maaş Müfredat Defteri**, nr. 33, s. 177; **Meclis-i Mesalih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları Defteri**, nr. 2073, s. 10; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 149, 155; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 235-240; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2876, s. 150-153; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr.2923, s. 188-190; **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568, s. 142-162; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defteri**, nr. 2926, s. 82-113; Meşihat Arşivi, **Meşihat Dairesi Merkez Memurları Maaş Defteri**, nr. 2931, s. 46-58; **Şûrâ-yı İlmiye ve Encümen-i Islahat'a Mahsus Müsvedde Defterleri**, nr. 1794, s. 119; **Fetvâhane-i Âlî İlamat Odası Vilayetler Merkez Temyiz İlam Hulusa Defterleri**, nr. 209-220; **Fetvâhane-i Âlî Tezkire Defterleri**, nr. 399-402; **Fetvâhane-i Âlî Defterleri**, nr. 209-402; **Merkez Memurları Sicil Defterleri**, nr. 2054, s. 139; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 123-127; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 197-221; **Daire-i Meşihat Merkez Maaş Defterleri**, nr. 2926, s. 170-176; **Vilayet Mahkemeleri Dava İstatistikleri Defteri**, nr. 602; Meşihat Arşivi, **İstatistik Defterleri**, nr. 3179-3196; **Nakîbüleşraf Defterleri**, nr. 68-106; **İlmiye Muhasebe Dairesi Müzekkire Defterleri**, nr. 2353-3232; **Memurin Maaş Yevmiye Defteri**, nr. 2568; s. 76-82; Meşihat Arşivi, **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 18-24; Meşihat Arşivi, **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 113-125; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 25-42; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, s. 486-500; nr. 2557, s. 73-119; **İlmiye Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri**, nr. 3166, s. 243; **Meşihat-i İslamiye Tebligat ve Tamim Müzekkire ve Tezkireleri**, nr. 1619-1659; **Mektubi Kalemi Tevcihat Pusulaları Kartonu**, nr. 1630, s. 2-5; **Sicil-i Ahval Şubesi Müsvedde Varakası Defterleri**, nr. 403-582; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 140-145; Meşihat Arşivi, **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2515, s. 185-195; Meşihat Arşivi, **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2561, s. 209-223; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2562, s. 209-244; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 169-170; **Bâb-ı Fetvâ Memurin Kalemi Defterleri**, nr. 569-704; **Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesalih-i Talebe Defterleri**, nr. 2057, s. 117-118; **Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye Defterleri**, nr. 1-203; **Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dairesi Defterleri**, nr. 204-208; **Meclis-i Talebe Emval-i Eytam Kalemi Defterleri**, nr. 3313-3635; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743, s. 68-84; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2868, s. 5, 15, 17, 19, 29, 33, 47, 49; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 257-299; **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2510, s. 137; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defteri**, nr. 2743, s. 80, 179, 180; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2870, s. 413, **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2515, s. 169; **Devriye Maaş Defterleri**, nr. 2527, s. 121; defter nr. 2557, s. 545; defter nr. 2558, s. 275, 591; defter nr. 2560, s. 325-351; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2601, s. 335-363; **Daire-i İlmiye Merkez Dersiam Maaş Müfredat Defterleri**, nr. 2880, s. 22; **İlmiye**

Aidat-ı Tekaüdiye Defterleri, nr. 3129, s. 86; **Tekaüd Sandığı Yevmiye Defterleri**, nr. 2939-2948, 3079-3081, 3173; **Merkez Maaş Masraf ve Müfredat Defterleri**, nr. 2743; **Memurin-i İdare-i Merkeziye Maaş Defterleri**, nr. 2554, 2556; **Medresetü'l-Kuzat Muallim Maaş Defterleri**, nr. 3098.

Meşihat Arşivi Sicilli Ahval İdaresi Dosyaları (SAİD)	7/4, 45; 7/6, 46/B; 7/8, 47/B; 7/11, 48/B; 7/13, 49/B; 8/4, 52; 8/2, 50/B; 8/7, 54; 8/5, 53/A; 8/10, 56; 8/8, 55/A; 32/16, 213/B; 32/9, 209/C; 32/2, 207/B; 25/1, 171/A; 8/11, 57/A; 38/9, 254/B; 33/16, 220/B; 33/6, 216/B; 33/3, 214/C; 53/34, 382/B; 50/7, 335/A; 38/13, 256/B; 69/6, 612/B; 63/6, 517/A; 91/6, 890/A; 92/1, 899/A; 91/39, 898/E; 91/21, 894/A; 104/12, 1095/B; 106/5, 1136/A; 46/3, 301/C; 45/20, 300/D; 46/6, 302/C; 46/11, 304/B; 46/9, 303/C; 45/15, 299/D; 92/2, 899/B; 92/13, 901/A; 231/7, 4022; 252/5; 231/8, 4023; 23/2, 163/B; 19/5, 142/A; 46/14, 305/B; 52/7, 353/C; 50/19, 339/B; 49/16, 328/C; 47/3, 306/C; 66/9, 581/B; 57/14, 440/B; 106/4, 1132; 68/27, 601/C; 181/3, 2575/B; 110/1, 1196; 66/11, 582/B; 248/22, 5596; 64/9, 549/A; 54/11, 390/A; 18/1, 136/A; 69/2, 610/B; 68/26, 609/B; 64/26, 561/A; 35/13, 235/B; 17/17, 134/B; 17/13, 133/A; 69/4, 611/B; 36/11, 242/C; 35/16, 236/B; 36/13, 243/B; 36/14, 243/C; 43/9, 284/C; 49/27, 331/C; 49/29, 332/B; 50/4, 334/A; 50/3, 333/C; 50/10, 336/A; 48/32, 322/B; 45/10, 298/C; 43/14, 285/D; 49/24, 330/C; 49/4, 325/A; 49/2, 324/B; 67/11, 591/B; 92/9, 900/A; 48/19, 317/B; 64/12, 550/B; 233/7, 4254; 45/2, 296/B; 64/16, 553/A; 64/18, 554; 64/13, 551; 64/14, 552/A; 55/9, 411/C; 57/10, 439/A; 50/20, 339/C; 54/14, 391/B; 95/9, 922/C; 95/9; 57/24, 444/B; 24/13, 169/A; 191/11, 2758; 152/15, 2075; 171/2, 2418/B; 197/22, 2867/B; 153/12, 2092/A; 92/4, 899/D; 204/1, 3054/A; 210/16, 3231/B; 78/11, 722/A; 188/26, 2716/B; 179/4, 2541/A; 95/13, 924/A; 92/4, 899/D; 212/34, 329; 115/22, 1317/A; 101/26, 1041/A; 28/4, 184/B; 221/13, 3553; 120/8, 1398/A; 212/29, 3294; 188/24, 2715/B.
Meşihat Arşivi, Evrak Odası (EO)	478/84; 414/49; 1098/67; 231/74; 281/70; 139/30; 1041/14; 350/63; 207/51; 350/63; 231/74; 350/63; 87/11; 16/31; 281/70; 995/67; 839/66; 328/3; 1004/76; 1019/83; 1047/74; 1056/56; 1059/36; 1072/87; 1072/19; 1079/92; 1088/98; 1055/79; 1064/1; 1092/28; 522/41; 1054/71; 1064/8; 35/8; 987/76; 997/51; 716/25; 868/2; 888/73; 896/47; 920/10; 928/40; 610/99; 39/15; 55/74; 95/26; 279/40; 369/55; 463/2; 611/38; 546/53; 973/64; 386/41; 458/13; 316/17; 1128/75; 32/122; 229/34; 311/89; 966/49; 602/113; 704/ 44; 764/80; 987/6; 381/79; 382/64; 256/36; 74/44; 115/17; 271/9; 293/63; 293/18; 257/52; 238/63; 13/9; 164/12; 68/32; 272/63.
Meşihat Arşivi Muhasebe Evrakı (MHB)	13/15; 13/111; 14/48; 13/40; 13/50; 13/45; 12/54; 14/139; 14/39; 13/85; 13/10; 13/81; 13/45; 13/77; 14/33; 13/50; 12/58; 12/63; 13/8; 13/12; 13/110; 12/46; 12/65; 14/27; 14/50; 13/85; 14/14; 14/18; 14/32; 14/34; 12/44; 13/40; 13/50; 12/65; 13/40; 13/45; 13/50; 13/105; 13/78; 64/53; 13/9; 14/76; 13/40; 12/65; 14/32; 14/34; 13/15; 13/111; 13/40; 12/56; 12/30; 13/3; 13/40; 13/50; 12/30; 13/3; 12/44; 12/44; 14/40; 13/86; 13/104; 13/86; 14/40; 13/86; 16/87; 32/81; 40/38; 40/46; 41/10; 64/53; 64/58.
Meşihat Arşivi Türkiye Cumhuriyeti Evrakı (TC)	90/102; 21/19; 23/3; 22/11; 38/71; 143/27; 143/101; 209/22; 208/14; 43/58; 43/2.
Meşihat Arşivi Tahrirat Evrakı	1/13; 1/6; 1/12; 1/17.

(THR)

Meşihat Arşivi 81/35; 80/82; 45/32; 46/24; 56/57; 80/66; 80/77; 45/26.

Hukuk Evrakı

(HUK)

İstanbul Müftülüğü nr. 1467, 1571/1, 352-368.

Meşihat Arşivi

Kütüphanesi

İstanbul Büyük Şehir OE_TK_03241, 811.41 AHM 811.41 AHM 1318 H/1900 1;

Belediyesi Atatürk OE_Arp_0050, 1337 H/1918-19;

Kitaplığı OE_TK_00303, 297.971 NAİ 297.971 NAİ 1335 R/1919 1;

Bel_Osm_O.00968; OE_TK_00677; Bel_Osm_K.07964.

İstanbul Müftülüğü **İstanbul Kadılığı Sicilleri**, nr. 190, 25/a;

Şer'iyye Sicilleri **İstanbul Bab Mahkemesi Sicilleri**, nr. 142, 85/a;

Arşivi **Kasımpaşa Mahkemesi Sicilleri**, nr. 78, 8b.

YAZILI KAYNAKLAR

- Abay, Muhammed: “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Mushaf Basımı”, **Osmanlı’dan Günümüze Kuran ve Hüsn-i Hat**, (ss. 99-100), Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Afyoncu, Erhan: “Ruznamçe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 35: 278, Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Akay, Tolga: “Osmanlı Devleti’nde Arma-i Osmânî ve Tuğrâ-yı Humâyûn’un Alâmet-i Fârika Olarak Kullanımı”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (ss. 1-15), S. 9, Y. 2012.
- Akdemir, M. Sadık: “İspartalı Şeyhülislâmlar, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 7-30), S. 36, Isparta, 2016.
- Akgündüz, Ahmet: **Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler**, C. 1: 87-93, 117-130, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1980.
- Akiba, Jun: “Kadılık Teşkilâtında Tanzimat’ın Uygulanması: 1840 Tarihli Ta’limnâme-i Hükûkân”, **Osmanlı Araştırmaları**, (ss. 9-40), S. 29, 2007.
- Akman, Zekeriya: “Osmanlı Son Dönem Kurumlarından Dâru’l-Hikmeti’l-İslâmiye’nin Din Eğitimi ve Öğretimi Alanındaki Faaliyetleri”, **İslâmî Araştırmalar**, (ss. 85-94), C. XX, S. 1, 2007.
-, **Dâru’l-hikmeti’l-islamiye Kurumu (1918-1922)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.
- Aladağ, Dilşad: “Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi, Tarihin Katmanları Üzerinden Güncel Durumu Anlamak II”, <https://www.arkitera.com/gorus/alfred-heilbronn-botanik-bahcesi-tarihin-katmanlari-uzerinden-guncel-durumu-anlamak-ii/>.
- Albayrak, Sadık: “Dâru’l-Hikmeti’l-İslâmiye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 8: 506-507,

- İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- el-Anî, Osman Said: “Emced Zehavî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 43: 179-180, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Alpagut, Leyla: “Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu”, **Alternatif Politika**, (ss. 126-150), C. 2, S. 2, Ekim 2010.
- Alpyağıl, Recep: “Çankı, Mustafa Namık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. Ek-1: 284-285, İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Altınbaş, Vamık Şükrü: “Mehmed Muhyiddin Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi, (DAD)**, C. II, S. 12, Ankara: Aralık 1963.
-, “Veli Yegân Efendi-Âbâdî Mehmed Çelebi-Ahmed Çelebi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 2-3, Ankara: Şubat-Mart 1964.
-, “Müderres-zâde Mehmed Efendi-Ali Efendi-Mustafa Bin Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 4, Ankara: Nisan 1964.
-, “Sefer Efendi-zâde Yahyâ Efendi-Hüsam Efendi-Osman Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 5, Ankara: Mayıs 1964.
-, “Ahmed Efendi-Mustafa Efendi-Esirî Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 6-7, Ankara: Haziran-Temmuz 1964.
-, “Esirî Mehmet Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 8-9, Ankara: Ağustos-Eylül 1964.
-, “Baba-zâde Abdülkadir Sinâyî Efendi-Ahmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 10-11, Ankara: Ekim-Kasım 1964.
-, “Müvezzi-zâde Ahmed Efendi-Şeyh-zâde Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. III, S. 12, Ankara: Aralık 1964.
-, “Abdül’l-Fettah Efendi-Sarı Abdullah Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IV, S. 3-4, Ankara: Mart-Nisan 1965.
-, “Ankaravî Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IV, S. 5-6, Ankara: Mayıs-Haziran 1965.
-, “Mehmed Atâullah Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IV, S. 7-8, Ankara: Temmuz-Ağustos 1965.
-, “Mahmud Efendi, İbn-i Mahmûd bin Mahmûd-Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IV, S. 10-11, Ankara: Ekim-Kasım 1965.
-, “Şeyhî Mehmed Efendi-Mehmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IV, S. 9, Ankara: Eylül 1965.
-, “Ahmed Efendi-Mehmed Kâmi Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. V, S. 1-2, Ankara: Ocak-Şubat 1966.
-, “Yenişehirli Abdullah Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. V, S. 5, Ankara: Mayıs 1966.
-, “Yahyâ Kâmi Efendi-Ömer Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. V, S. 10, Ankara: Ekim 1966.
-, “Ahmet Efendi-Ali Sâcidî Efendi” **Diyanet Aylık Dergi**, C. VI, S. 3, Ankara: Mart 1967.
-, “Mehmed Selim Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. VII, S. 70-71, Ankara: Mart-Nisan

- 1968.
-, “Mehmed Fıkhî Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. VII, S. 77, Ankara: Ekim 1968.
-, “Abdullah Vassâf Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. VIII, S. 90-91, Ankara: Kasım-Aralık 1969.
-, “Ebû İshak-zâde Mehmed Es‘ad Efendi-Hâfız Halil Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IX, S. 92-93, Ankara: Ocak-Şubat 1970.
-, “Mehmed Efendi-Ahmed Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IX, S. 94-95, Ankara: Mart-Nisan 1970.
-, “Ebû Bekir Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IX, S. 96-97, Ankara: Mayıs-Haziran 1970.
-, “Osman Efendi”, **Diyanet Aylık Dergi**, C. IX, S. 98-99, Ankara: Temmuz-Ağustos 1970.
- Ardel, Ayten: “Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki 19.Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde Üsküdar Doğumlu Osmanlı Bürokratlar”, **Üsküdar Sempozyumu II, Bildiriler**, C. II, İstanbul, 2005.
- Arı, Ahmet: “Divan Edebiyatı’nda Dinî-Tasavvufî Şiir Tasnifi ve Şeyhülislâm Yahyâ’nın Şiiri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (ss. 113-126), S. 8, Isparta, 2003.
- Arı, M. Salih: “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Van İlahiyat Dergisi = Van Journal of Divinity]**, (ss. 170-178), C. I, S. 1. 1994.
- Arı, Osman Sacid: **Meclis-i Meşâyih müessesesi, kuruluşu ve faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
- Arık, Sami Candan: **Tanzimatın İlanından Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Boğaziçi’nde Yapılmış Olan Anıt Eserlerin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, 2010.
- Arslan, Hüseyin: “Hilafet Tartışması: Seyyid Bey ve Şeyhülislâm Mustafa Sabri Örneği”, **Dinî Araştırmalar**, (ss. 45-62), C. XIII, S. 37, Ankara, 2010.
- As, İzzettin: **Bir Sosyal Kurum Olarak Dârüleytâm**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Ayar, Talip: “Osmanlı Devlet Teşkilatında Fetvâ Eminlerinin Görevleri”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi]**, (ss. 403-421), S. 38, 2012.
-, **Son Dönem Osmanlı Medreselerinde Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe**, Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
-, “II. Meşrûtiyet Sonrası İstanbul Medreselerinde Talebeye Sunulan İâşe Olanakları”, **Bilimname: Düşünce Platformu**, (ss.131-158), S. 41, 2020.
-, **Osmanlı Devleti’nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Aydın, Bilgin: “Osmanlı Devleti’nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih’in Şeyhülislâmlık’a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi”, **İstanbul Araştırmaları**, (ss. 93-109), S. 7, 1998.
-, **Osmanlı Yenileşme Döneminde Bâb-ı Meşihat’ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi**, Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996.
-, “Osmanlı Dönemi İstanbul Mahkemelerinde Sicillerin Korunması ve Şeriye Sicilleri Arşivinin Kurulması”, **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, S. 1, 1999.
-, “Meclis-i Meşâyih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 247-248,

- Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Bilgin v.dğr., **Şeyhülislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defter Kataloğu**, İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.
- Aydın, Bilgin -İlhami Yurdakul, “Şeyhülislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defterleri”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 100-107), S. 24, 2015.
- Aydın, Mehmet Akif: “Şeyhülislâmlıktan Diyanet İşleri Başkanlığı’na Din Devlet İlişkileri”, **Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel Dinamikleri Açısından 3 Mart 1924 Yasaları ve Günümüze Yansımaları Sempozyumu Bildirileri**, (ss. 221-226), Ankara, 2007.
-, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 231-235, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
-, “Ali Haydar Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2: 396, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
-, **Türk Hukuk Tarihi**, 8. bs. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2013.
-, “Ali Haydar Efendi, Küçük”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2: 396-397, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydeniz, Tuğba: “Osmanlı’da İlk Vaiz Yüksek Okulu: Medresetü’l Vaizin”, **3. Osmanlı Sempozyumu**, (ss. 597-621), S.7, 2015.
-, “Osmanlı Devleti’nde 1826 Sonrası Vazife Yapan Şeyhülislâmlar”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, (ss. 101-119), Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Aydüz, Salim: **Osmanlı Devleti’nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.
- Azamat, Nihat: “Elif Efendi, Hasîrîzâde”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 11: 37-38, İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bakacak, Aysun: **İstanbul Üniversitesi, Alfred Heilbronn Botanik Bahçesinin Su Bitkileri Üzerinde Sistematik Araştırmalar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- Bancı, Selda -Müge Cengizkan; **Ernst A. Egli: Türkiye’ye Katkılar**, Ankara: TMBBO Yayınları, 2017
- Batıslam, H. Dilek: “Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ’nın Edirne Gazelleri, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, [Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı], (ss. 483-498), 2009, C. XV, S. 39
- Bayak, Cemal: “Haydar Efendi, Ahıskalı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 17: 27-28, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Baysal, Ali Fuat: “Kalem İş Sanatında Yeni Tasarım ve Teknikler: Ahmet Hamdi Akseki Camii Örneği”, **İSTEM: İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, (ss. 21-33), C. XVI, S. 31, 2018.
- Baytop, Asuman: “Ahmet Atilla (1914-2008), Bitki Yetiştiricisi”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, (ss. 118-124), C. 14, S. 2, 2013.
- Berki, Şakir: “Berki, Ali Himmet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 5: 509-510, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Boyacıoğlu, Ramazan: “Tarihi Açından Şeyhülislâmlık, Şer’iye ve Evkaf Vekâleti”, **Cumhuriyet Üniversitesi**

- İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 161-171), S. 1, 1996.
- Bozkurt, Gülnihâl: **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Cebeci, İsmail: “Meşihat Makamının Dergisi: Cerîde-i İlmiyye”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi [Türk Hukuk Tarihi Sayısı]**, (ss. 745-753), C. III, S. 5, 2005.
- Ceylan, Ayhan: “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876)”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, (ss.139-155), S. 1, 2006.
- Cunbur, Müjgân: “Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi Vakıfları ve Kütüphanesi”, **Necati Lugal Armağanı, Türk Tarih Kurumu**, (ss. 165-189), Ankara, 1969.
- Çavdar, Döndü: **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mefrûât-ı Hümâyûn Dairesi**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2015.
- Çelebi, İlyas: “Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi’nin Kelamcılığı”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, (ss. 323-334), Erzurum, 2013.
- Çetin, Atilla: “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, **Vakıflar Dergisi**, (ss. 87-104) S. 29, 2005.
- Danışman, Zuhuri: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. 13, İstanbul: Yeni Matbaa, 1966.
- Daşcıoğlu, Kemal: “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Buldanlı Memurlar”, **Buldan Sempozyumu**, (ss. 561-570), Denizli, 2006.
- Demirci, İslâm: **Osmanlı Meşihat Makamına Bağlı Te’lif-i Mesâil Şubesinin Kuruluşu ve İslam Hukuku Alanında Yaptığı Çalışmalar**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002.
- Demirci, Osman: **Musa Kazım Efendi ve Kelam İlmindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
- Derman, Uğur: “Yesarizade Mustafa İzzet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 31: 307-308, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Dıñoğlu, Filiz: “Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi Kütüphanesi’ndeki Mushaflar”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 150-155), S. 34, 2018.
-, “II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat”, **II. Abdülhamid Han ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul, 22-24 Eylül 2016.
- Doğanay, Aziz: “Tezyinat,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 41: 79-83, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Doğan, Nazire: **Osmanlı İlmiye Sınıfının Emekliliği İlmiye Tekaüt Sandığının Kuruluşu ve Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, 2013.
- Durmuş, Mine: **Meclis-i Meşâyih’in kuruluşu ve Sultan II. Abdülhamid Dönemi faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.
- Ekinci, Ekrem Buğra: “Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, (ss. 61-65), S. 1, 2001.
-, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat Sonrası)**, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2004.
- Eliacık, Muhittin: “Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi ve Nazmen Verilmiş Fetvâları”, **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: [Prof. Dr. Mehmet Aydın Armağanı]**, (ss. 35-50), C. VII, S. 4, İstanbul, 2012.
- Engin, Nihat: “Ahmed Asım Efendi, Gümölcineli”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2:

- 44-45, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Ercan, Özlem: “Kâmî Mehmed Efendi ve Firûznâme”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (UÜFEFSBD)**, (ss. 115-135), Y. 3, S. 3, 2002.
- Ergin, Osman Nuri: **Türkiye Maarif Tarihi**, C. I, İstanbul: Eser Neşriyat, 1977.
- Erkal, Mehmet: “Beytülmâl”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 6: 92, Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Eroğlu, Ali: “Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Tefsirinde Şiirle İstişad”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, (ss. 399-416), Erzurum, 2013.
- Eyice, Semavi: “Ağakapısı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 1: 462-464, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
-, “Egli, Ernst Arnold”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 10: 482-483, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Fatin, Mehmet: “Tedrisat ve Medaristen İmtihanlar”, **Beyanülhak**, (ss. 359-360), C. 1, S. 16, İstanbul: Cemiyet-i İlmiyye-i İslamiyye, 5 Kanûn-i sâni 1324/18 Ocak 1909.
- Fehd, Tevfik: “İlm-i Felek”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 22: 126, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Genca, Elif: “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Hümayun Nezareti)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İUHFM)**, Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan, (ss. 531-554), S. 72, C. 1, 2014.
- Gökkır, Necmettin: **Tanzimat'tan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İFAV), 2015.
- Göncü, T. Cengiz: “1882 Tarihli Bir Keş-i Evvel İnşaat Defterine Göre Dolmabahçe Sarayı Mâbeyn-i Hümayûnu: Mekânları ve Onarımı”, **İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual Of İstanbul Studies**, (ss. 49- 78), S. 6, 2017.
- Gürer, Dilaver: “Osmanlılar'da Sema, Devran, Raks Tartışmaları ve İki Şeyhülislâm Risalesi”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, (ss. 1-23), C. XI, S. 26, İstanbul, 2010.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah: “Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin Belagat Yönü ve İcaz Anlayışı”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, (ss. 361-373), Erzurum, 2013.
- Hızlı, Neslinur: **Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi: Türkiye'de Mimarlık Eğitimi Reformu Bağlamında Ernst Arnold Egli**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2013.
- Işık, Ayhan: “Şeyhülislâmlık Binalarının Yapımı Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Dönüşmesi”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 13-22), S. 34, 2018.
-, “Şeyhülislâmlık Binalarının Yapımı Şeyhülislâmlığın Dinî ve Hukukî Bir Kompleks Haline Dönüşmesi”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, (ss. 43-53), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
-, “Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (ss. 185-228), S. 10, 2015.
-, “Siyâdet Huccetleri ve İrşâd İcâzetnâmelerinin Semantik ve Sembolik Tahlili”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (ss. 129-179), S. 11, 2016.
-, “Mühimme Defterlerinde Ehl-i Beyt ve Nakîbü'l-Eşrâflıkla İlgili Hükümler”, **I.**

- Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi 23-25 Kasım 2018, Bildiri Kitabı**, (ss. 125-144), 2018.
-, “Osmanlı Devleti’nde Nakîbü’l-Eşrâfîlik Müessesesi ve Meşîhat Arşivindeki Nakîbü’l-Eşrâf Defterleri”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (ss. 213-285), S. 8, 2014.
-, “Sinop’un Manevi Mimarları: Sinop Seyyidleri ve Nakîbü’l-Eşrâf Kaymakamları”, **Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (ss. 933-950), C. II, 2018.
-, “Maraş’ın Manevi Mimarları: Maraş Seyyidleri ve Nakîbü’l-Eşrâf Kaymakamları”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (ss. 53-106), S. 15, 2018.
-, “Şer’iyye Sicilleri Arşivi”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, (ss. 233-243), Ankara: TDV Yayınları, 2019.
-, “Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefat-ı Şer’iyye Defterleri ve Taş Baskı Kur’an-ı Kerimler”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 134-138), S. 2, 2007.
-, “Safranbolu Nâibi Mehmet Tevfik Efendi ve Kelâm Eserleri”, **Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu**, Karabük Üniversitesi Yayınları- 51, (ss. 132-166), Karabük, 2019.
-, “Meclis-i Meşâyih ve Seyyidlerin Tasavvuf Hayatındaki Etkinliği”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (ss. 115-154), C. 1, S. 17, 2019.
-, **Meşîhat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü’l-eşrâfîlik Müessesesi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013.
-, “Şeyhülislâmlık Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti’nin Son Şeyhülislâmı Mehmet Nuri Medenî Efendi”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 114-116), S. 3, 2009.
- Fazlıoğlu, İhsan: “İsmail Efendi (Gelenbevi)”, **Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, (ss. 666-669), İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.
- Helvacı, Mustafa -Yavuz Unat: “İlm-i Mîkât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 22, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- İmamoglu, Hüseyin Vehbi: “Kuruluşundan İtibaren Osmanlı Hukukunda ve Devlet Teşkilatında Şeyhülislâmlığın Etkinliği”, **Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları: Sempozyum**, (ss. 745-760), 1-2 Mayıs 2008, İstanbul, 2009.
- İnan, Ahmet: “Mustafa Hayri Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 31: 302-303, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İnanç, Veli: **Eytâm İdaresi Sandıkları ve Marmaris Örneği (1885-1911)**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2002.
- İpşirli, Mehmet: “Bâb-ı Meşîhat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 4: 362-363, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
-, “İstanbul Kadılığı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 23: 305-307, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
-, “Kazasker”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 25: 140-143, Ankara: TDV Yayınları, 2002.
-, “Osmanlı Devletinde Kazaskerlik (XVII. Yüzyıla kadar)”, **Belleten**, (ss. 597-700), S.

- 61/232, 1998.
-, “Medrese”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 327-333, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
-, “Şeyhülislâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 39: 91-96, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
-, “Tekâüt”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 40: 340-341, Ankara: TDV Yayınları, 2011.
-, “Ders Vekâleti”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 9: 183-184, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
-, “Medresetü’l-Kudât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 343-344, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kabakcı, Bekir: “Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kurşunlu Camii Kalemîşi Çalışmalarının, Kompozisyonu Oluşturulan Emanetler Açısından İncelenmesi, **1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (ss. 23-44), C. II, 16-19 Kasım 2011.
- Kalaycı, Mehmet: “Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi ve Eşarîlik Mâtürîdîlik İhtilafına İlişkin Risalesi”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 99-134), C. XI, S. 21, Çorum, 2012.
- Kara, İsmail: “Meclis-i Meşâyih ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zâtın Kendi Kaleminden Tercüme-i Halleri”, **Kutadgu Bilig Felsefe Bilim Araştırmaları**, (ss. 185-215), S. 1, Ocak 2002.
- Kara, Mustafa: “Tanzimat Dönemi ve Tasavvufî Hayat”, **Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu**, (ss. 299-319), Ankara: TTK Yayınları, 1991.
-, **Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, 3. bs., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.
- Karatepe, Şükrü: **Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem**, 4. bs., İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Katgı, İsmail: “Osmanlı Devleti’nde Padişahın Emriyle (Siyaseten) Katledilmiş Şeyhülislâmlar, **History Studies**, (ss. 85-115), C. V, S. 3, 2013.
- Kaydu, Ekrem: “Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, **Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, (ss. 201-210), S. 2, 1977.
- Kazıcı, Ziya: “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı)**, (ss. 1-10), C. 35, S. 1, Ankara, 1999.
-, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı)**, (ss. 292-299), C. 18, S. 5, Ankara, 1979.
-, “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”, **İslâm Medeniyeti Mecmuası (İslâm Medeniyeti)**, (ss. 39-68), C. V, S. 2, Ankara, 1981.
- Kaya, Mahmut: “Bekir Hâkî Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 5: 361-362, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Keskinoğlu, Osman: “Türkiye’de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı”, **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 130-141), C. XV, 1967.
- Kılcı, Ali: “Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin Eyüp Sıbyan Mektebi ve Vakıfları”, **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüpsultan Sempozyumu: Tebliğler**, (ss. 576-583), İstanbul, 13-15 Mayıs 2005.

- Kılıç, Cihan: **XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İlmiye Teşkilatında İstihdam ve Hareket (Anadolu Kadiaskerliği Örneği)**, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017.
- Kılıç, Rüya: **Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Koca, Ferhat: "Fetvâhâne", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 12: 496-497, İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
-, "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'nin (1858-1920) Fıkhi Görüşleri", **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, (ss. 283-312), Erzurum, 2013.
-, "Osmanlılarda Meşihat Dâiresi İçinde Müstakil Bir Birim Olarak Fetvâhâne", **İlam Araştırma Dergisi**, (ss. 133-151), C. II, S. 1, 1997.
- Kolay, İlknur Aktuğ: "Osmanlı Dönemi İnşaat Belgelerine Göre Anıtsal Yapılarda Örtü ve Duvar Sistemleri", **8. Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu** 2-3 Haziran 2016, (ss. 1-9), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2016.
- Köksal, Osman: **Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati 29 Nisan 1330 (Osmanlı Devleti'nde Askere Almada Son Durum)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1987.
- Küçük, Ahmet: "Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi ve Onun Safvetü'l-Beyân Fî Tefsiri'l-Kur'ân Adlı Eserinden Fatiha Sûresinin Tefsiri", **Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]**, (ss. 449-460), C. X, S. 3, Konya, 2010.
- Küçüker, Orhan: "Alman Öğretim Üyelerinin 1933 Üniversite Reformuna Katkıları: Ölümünün 55.Yıldönümünde Bir Botanikçi. Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn (1885-1961)," **Tıp ve Kültür Tarihi Araştırmaları**. Studies in History of Medicine and Culture. , vol.18, (pp.191-207), 2017.
-, "İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Süleymaniye Biyoloji Enstitüsü Kütüphanelerinin Kuruluş ve Tarihçesi", **Bilgi Dünyası**, (ss. 145-159), 2011, S.12 (1).
-, "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi", **İstanbul Üniversitesi Biyolojik Bellek Koleksiyonları**, (ss. 85-91), Nobel Tıp Kitapevleri, C. I, 2017.
- Kütükoğlu, Mübahat: "Dârü'l-Hilafeti'l-aliyye Medresesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 8: 507-508, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
-, "Sicill-i Ahvâl Defterlerini Tamamlayan Arşiv Kayıtları", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (ss.141-157), S. 12, 1988.
- Lafçı, Talha: "Bâb-ı Meşihat Fetvâhane Dairesi (İstanbul Müftülük Binası) Tarihçesi ve Mimari Özellikleri." **Academia.edu**. Accessed August 14, 2018. <https://www.academia.edu/20103727>.
- Meriç, Nevin: "Meşihat Dairesinde Bir Nevzuhur: İstanbul Kız Lisesi." **Academia.edu**. Accessed August 14, 2018. https://www.academia.edu/23996017/Mesihat_Dairesinde_Bir_Nevzuhur_Istanbul_Kiz_Lisesi
- Mert, Hamdi: "Osmanlı İdaresinde Şeyhülislâmlık Müessesesi ve Önemi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (ss. 61-74), S. 59, İstanbul, 1989.
- Mülâyim, Selçuk: "Arma", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 3: 382-383, İstanbul: TDV

- Yayınları, 1991.
- Nesli, Aslıhan: “Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyîz” Adlı Makale Bağlamında Mehmed Ârif’in Temyiz Mahkemesi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi** (YBHD), (ss.159-186), Y. 4, 2019/1.
- Okçu, Naci: “Keçecizade İzzet Molla”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 23: 562-563, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Orhan, Sadettin: “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri”, **İş ve Hayat**, (ss. 193-210), C. 10, S. 1, 2020.
- Öngören, Reşat: “Tunahan, Süleyman Hilmi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 41: 375-377, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Örsten, Seda: “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları (Fatwa Collections as a Source of Ottoman Legal History)”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, (ss. 29-40), S. 4, 2007.
- Özaydın, Abdülkerim: “Menşûr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 29: 148-149, İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Özcan, Tahsin: “Rahmi Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 34: 423-424, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
-, “Ömer Hulusi Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 34: 71-72, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
-, “Mehmed Nuri Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 503-504, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
-, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 103-121), S. 14, 2006.
-, “Muhallefât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 30: 406-407, Ankara: TDV Yayınları, 2005.
-, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (ss. 103-121), S. 14, 2006.
-, “Mehmed Nuri Medeni Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 28: 503-504, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
-, “Nesiller Boyu Üsküdarlı Bir Şeyhülislâm Ailesi: Pirizâdeler”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V: 1-5 Kasım 2007 Bildiriler**, (ss. 379-390), C. 2, 2007.
- Özdemir, Mehmet: “Mütercim ve Müellif Bir Şeyhülislâm: Hocazâde Esad Efendi ve Eserleri”, **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: [Prof. Dr. Halil Erdoğan Adına Klasik Türk Edebiyatında Mizah]**, (ss. 713-724), C. VI, S. 2, İstanbul, 2011.
- Özen, Şükrü: “Bir Mirasın Gölgesinde Velâ Tartışması: Müzellef Ahmed Efendi’nin Terekesi ve Ganizâde Mehmed Nâdirî’nin Şeyhülislâma Mektubu”, **Osmanlı Araştırmaları, [Osmanlı Eğitim ve Düşünce Dünyası I]**, (ss. 71-124), S. 41, İstanbul, 2013.
- Özger, Yunus: “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Bazı Yahudi Memurların Sosyo-Kültürel Durumları” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (ss. 381-401), C. 4, S. 16, 2011.
- Özkan, Salih: “Türkiye’de Dârüleytâmların Gelişimi ve Niğde Dârüleytâmı”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (ss.211-229), S. 19, Bahar 2006.

- Polat, Ayşe: “Dârü’l-Hikmeti’l-İslamiye Bünyesinde Kurulan Bir Mütareke Medresesi: Medresetü’l-İrşad”, **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum** 5-7 Ekim 2012, (ss. 277-296), C. I, Muş: M.Ş.Ü. Yayınları, 2013.
-, “Osmanlı’da Matbu İslam’ın Onay ve Denetimi: Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi”, **Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, (ss. 87-120), S. 11. 2018.
- Saraç, Hüseyin: “Osmanlı Bürokrasisinde İstihdam Edilen Kayseri Doğumlu Gayrimüslim Devlet Adamları (1838-1883)”, **Karadeniz Araştırmaları (KARAM)**, (ss. 232-260), XV/59, Güz 2018.
- Salbesoğlu, Semra: “Şeyhülislâmlıktaki Binaların Mimarî Özellikleri”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 23-269), S. 34, 2018.
- Saraç, Hüseyin: “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Arabsun (Gülşehir) Doğumlu Osmanlı Devlet Adamları”, **Cappadocia Journal**, (ss. 66-82), 2016.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem: “Osmanlı Devleti’nde Dini İdare ve Şeyhülislâmlık”, **Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyumu**, (ss. 151-156), Ankara, 17-18 Haziran 1995.
- Sarıyıldız, Gülden: **Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)**, İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Şahin, Furkan: **Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017.
- Şahin, Oğuzhan: “İlmî Seyahatler Perspektifinden Biyografik Metinlerdeki Prestij İmgelerine Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (ss. 515-538), C. 6, S. 26, Bahar 2013.
- Şahin, Osman: “Fetvâ Emîni Fıkhî Efendi’nin (1147/1735) Hayatı ve Eserleri”, **Diyanet İlmî Dergi**, (ss. 129-142), C. 44, S. 3, 2008.
- Şenyurt, Oya: “II. Abdülhamit Dönemindeki Ünlü Saray Mimarının Siyasi İlişkileri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (ss. 539-548), Volume 3/11 Spring 2010.
-, “Geç Osmanlı İnşaat Ortamında “Binâ Emînliği”, **METU JFA**, (ss. 151-169), S. 25:2, 2008/2.
- Şentürk, M. Hüdei: “Dârulmaârif”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 8: 548-549, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Şimşek, Selami: “Tortumlu Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi’nin Bazı Tasavvuf Kavramlarına İlişkin Düşünceleri”, **Erzurumlu Şeyhulislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu**, (ss. 259-273), Erzurum, 2013.
- Şükrü, Maden -Can Doğan: “Şeyhülislâm Esad Efendi’nin Bestelerinin İçerik ve Müzikal Analizi”, **Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (ss. 149-156), Amasya, 2017.
- Taşar, Mustafa: **İslam Hukuk Tarihinde Eytâm Sandıkları (Kurumsallaşma Süreci)**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.
- Tok, Alaaddin: “İmparatorluğun Son Döneminde İstanbul’da Tuğla Üretimi ve Ticareti (1839-1914)”, **III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu**, (ss.769-779), İstanbul, 25 Mayıs 2015.
- Topal, Hasan Fehmi: **19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Şeyhülislâmlık Kurumu Bâb-ı Meşihat**, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2015.

-, “Ağa Kapısından Bâb-ı Meşihat’e: Şeyhülislâmlık Kurumunun 19. Yy.’daki Mekânsal Yapılanması”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, (ss. 55-75), Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Toprak, Zafer: “Osmanlı Devleti’nde Sayısallaşma ya da Çağdaş İstatistiğin Doğuşu,” **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, (ss. 95-112), Ankara; Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- Yakut, Esra: **Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
-, “19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Şeyhülislâmlık Kurumu Bâb-ı Meşihat”, **Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü**, (ss. 27-41), Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Yaran, Rahmi: “Bilmen, Ömer Nasuhi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 6: 162-163, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yavaş, Doğan: “Aksaray Valide Külliyesi İnşaat Defterleri,” **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (ss. 437-448), Y. 8, S. 13, 2007/2.
- Yavuz, Yusuf Şevki: “Elmalılı Muhammed Hamdi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 11: 57-62, İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
-, “Güven, Dursun Nuri Feyzi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 14: 328-329, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yavuz, Cevdet: “Ebül’ulâ Mardin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 10: 363-364, Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Yazıcı, Nesimi: “Cerîde-i İlmiye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. VII: 407-408, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
-, “Osmanlıların Son Döneminde Din görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler”, **Diyanet Dergisi**, (ss.55-123), C. 27, S. 4, Ankara, 1991.
- Yoldaş, Kâzım: “Şeyhülislâm Yahya Divanı’nda Aşk Şarabı”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, (ss. 139-152), S. 22, Konya, 2009.
- Yıldırım, Nuran: **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayınları, 1996.
- Yıldız, Abdullah Taha: **Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.
- Yıldız, Esra: “Şer’iyye Sicilleri Arşivi Sicil Dolapları”, **Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi**, (ss. 78-79), S. 24, 2015.
-, **Şeyhülislâmlık Belgelerinde Hz. Peygamber’in İlmî Mirası (1879-1924) yılları Seyyid Ulema Biyografileri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Yıldız, Hasan: **Dârü’l-hilâfeti’l-aliyye Medresesi’nde Eğitim ve Öğretim**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Yıldız, Kemal-Ferda
Esengün Hasekioğlu: “Muallimhane-i Nüvvâb’dan Medresetü’l-Kudât’a Osmanlı’nın Son Döneminde Kadı Yetiştiren Okullar”, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, (ss. 411-442), S. 34, 2019.
- Yıldız, Sâkib: “Bergamalı Cevdet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.V: 495, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yılmaz, Elif: **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezinde Bulunan Girit Belgelerinin**

- Uluslararası Arşiv Standartlarına Göre Tanımlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Yılmazçelik, İbrahim-Enes Mutluay: “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi’nde Görev Yapan Palulu Memurlar”, **Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (ss. 71-92), Elazığ, 11-13 Ekim 2018.
- Yurdağür, Metin: “Arapkirli Hüseyin Avni”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. III: 329-331, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yurdakul, İlhami: **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı’nda Yenileşme Süreci (1826-1878)**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2004.
-, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı’nda Reform (1826-1876)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
-, “Şeyhülislâmlık Merkezi Olarak İstanbul”, **Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu**, (ss. 221-228). İstanbul, 2010.
-, **Osmanlı Devleti’nde Şer’î Temyîz Kurumları -Fetvâhâne-i Âlî, Meclis-i Tedkikât-ı Şer’iyye ve Mahkeme-i Temyîz-i Şer’iyye Dâiresi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996.
- Yurdakul, İlhami -Bilgin Aydın: “Şeyhülislâmlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, [Türkiye’de İslami İmmler: Fıkıh-Osmanlı Dönemi II] (ss. 379-417), C. XII, S. 23, İstanbul, 2014.
- Yücer, Hür Mahmut: “Osmanlı Şeyhülislâmiarı’ndan Kadızâde Mehmed Tahir Efendi ve Tasavvufi Eseri: Risaletü'n-Nuriyye min Tarikati'l-aliyye”, **Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi**, (ss. 77-90), C. I, S. 3-4, Bışkek, 2007.
- Yüksel, Ayşe Ersay: “Sultan II. Abdülhamid’in Sanat Hâmiliği”, **Sanat Tarihi Dergisi (STD)**, (ss. 261-293), C. XXVI, S. 2, Ekim 2017.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilâtı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Zengingönül, Nuran v.dğr.: “Kastamonu İli Nasrullah Camii Kalemîşi Süslemelerinin Giyim Tasarımında Kullanılmasına İlişkin Bir Çalışma”, **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (ss. 409-419), 18-20 Eylül 2003.

EKLER

1- 19. Yüzyılın sonunda Meşîhat-i İslamiyye'nin Cümle Giriş Kapısı

(Yıldız Sarayı Arşivi Fotoğraf Albümü, nr. 779-38-005)

2- 19. Yüzyılın sonu, Haliç'ten Süleymaniye Camisi ve Bâb-ı Meşîhat

(Yıldız Sarayı Arşivi Fotoğraf Albümü, nr. 90479-014b.)

3- Süleymaniye Camisi ve Bâb-ı Meşîhat

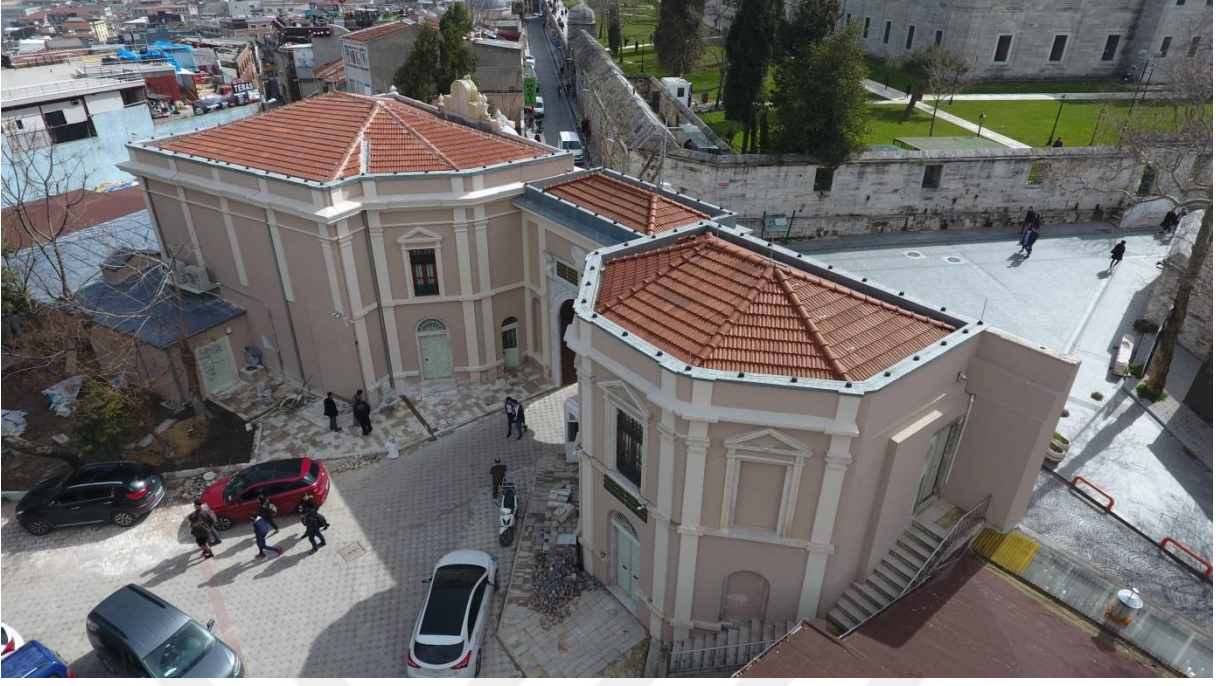
(Jules Sandoz, 1890-1908, Yıldız Sarayı Arşivi Fotoğraf Albümü, nr. 90486-022.)

4- 19. Yüzyılın sonlarında Meşihat-i İslâmiye'nin İç avlusu

(Yıldız Sarayı Arşivi Fotoğraf Albümü, Merkez Derleme 2324.)

5- İstanbul Müftülüğü Şeriiye Sicilleri ve Meşihat Arşivi

6- Şerhiye Sicilleri Arşivi'ndeki Sultan II. Abdülhamit'in El emeği Dolapları

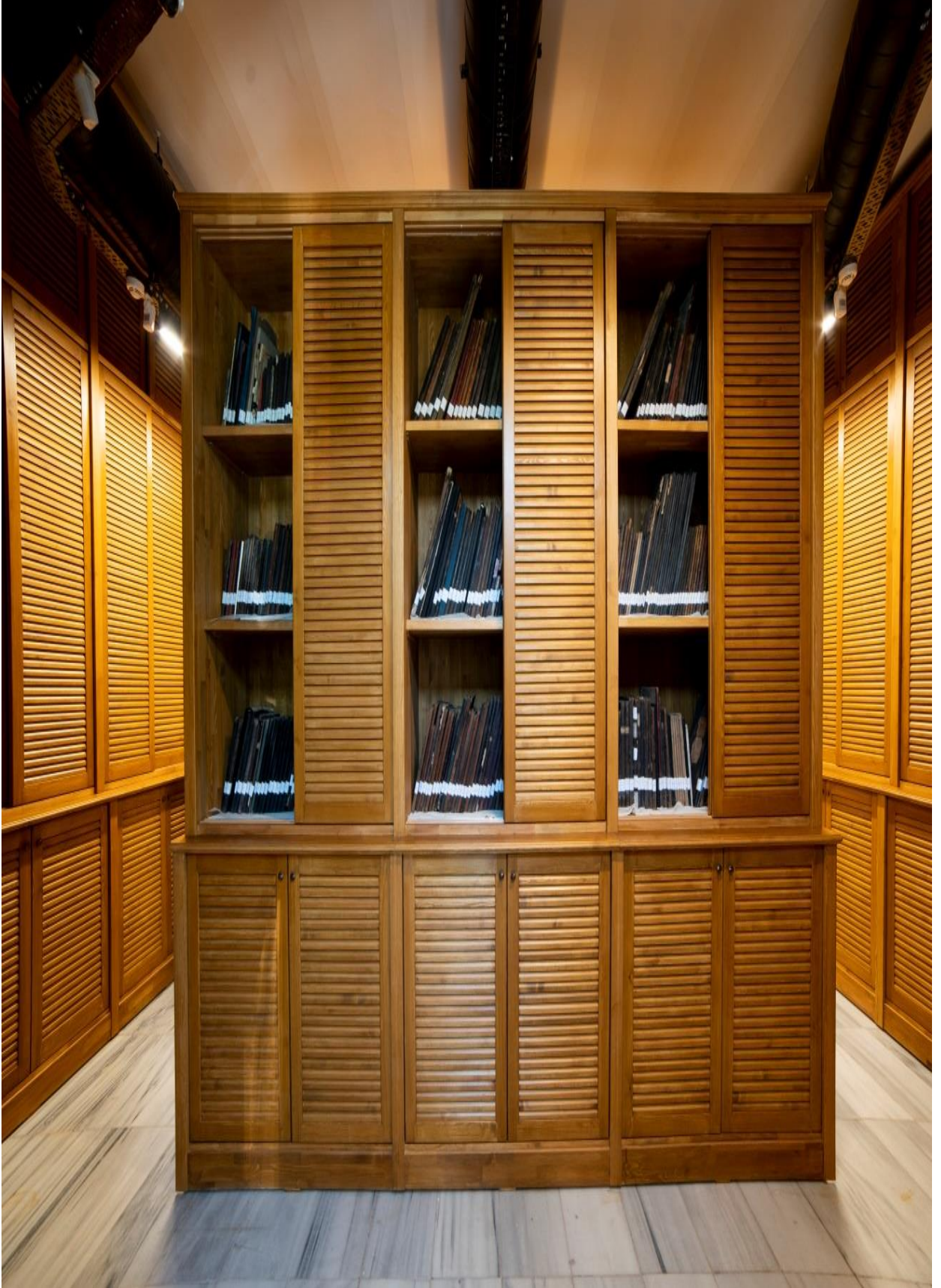
7- Şerîyye Sicilleri Arşivi'ndeki Sicil Defterleri

8- Şerîyye Sicilleri Arşivi'nin 2013 yılındaki restorasyon çalışmalarında gün yüzüne çıkartılan kalemişleri

9- Meşihat Arşivi'ndeki Dolap ve Eserler

ÖZGEÇMİŞ

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2011'de başladığı lisans eğitimini 2015'de tamamladı. Aynı fakültenin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında “Şeyhülsislâmlık Belgelerinde Hz. Peygamber'in İlmi mirası/1879-1924 Yılları Seyyid Ulema Biyografileri” konusuyla yüksek lisansını, “Meşîhat Arşivi Belgelerine Göre 1900-1924 Yıllarında Şeyhülsislâmlığın Bürokratik Yapısı” konusuyla da 2021'de doktora eğitimini tamamladı.

Halen İstanbul Müftülüğü Şeriyye Sicilleri ve Meşîhat Arşivi'nde uzman olarak çalışmaktadır.

